VINCAS KRĖVĖ

RAŠTAI

I

SUTEMOSE * DAINAVOS
ŠALIES SENŲ ŽMONIŲ
PADAVIMAI * PASAKOS

LIETUVIŲ ENCIKLOPEDIJOS LEIDYKLA

Redagavo
VINCAS MACIŪNAS

Copyright 1960 by Juozas Kapočius

Printed in USA 1960

Išleido
JUOZAS KAPOČIUS

Spaudė
LIETUVIŲ ENCIKLOPEDIJOS SPAUSTUVĖ
265 C Street, So. Boston 27, Mass.

SUTEMOSE

PASAKOS IR DAINOS

VARGINGOJO GYVENIMO DRAUGUŽEI,

KUR SAVO MEILĖS JAUSMAIS

NIŪRIOS MANO JAUNYSTĖS DIENAS NUŠVIETĖ,

MANO ŽMONAI

MARIJAI ONAI REBEKAI

ŠĮ RINKINĮ SKIRIU

JAUNŲJŲ DIENŲ VIENUMOS AIDAI

Dainius

Žinau aš dainų dainą, kurios nežino jokia gyva siela, tiktai aš ir toji, kuri man ją dainuoja.

Nemačiau aš niekuomet dainiaus, kuris man ją dainuoja, o betgi jį pažįstu, jo paveikslą matau širdyje. Ir sunku ir liūdna man, kai jaučiu, jog jis bent valandėlei pasišalina nuo manęs — ir laukiu jo, laukiu... vėl sugrįžtant.

Jo daina be žodžių, o suprantu ją, nėra joje tonų nei balsų, o girdžiu ją. Skamba ir skamba man toji daina nuolat ausyse — linksma, kaip rytmetį vieversėlio tralialiavimai; saulėta, kaip pirmieji sekančios saulės spinduliai; tai vėl liūdna ir tyli, kaip pirmieji meilingojo ilgėjimos svajojimai; tai sunki, slėgianti, kaip apsivylimų virtinė; karšta, kaip ašaros...

Skamba ir skamba nuolat, visuomet ir visur...

Skamba ir naujus man rodo pasaulius, prikelia iš kapų seniai mirusius, žadina dar negimusius.

Skamba šviesios Elados triumfų aidu, — skamba kapų skundu, lyg močios ašara...

Skamba verguvės grandinių rauda, kaip žūvančiųjų tautų nusiminimas...

Skamba nelaimės vaitojimu, tai vėl ištrykšta cėzarių puikybės šviesa...

Skamba ir skamba nuolat ir visuomet.

O sapnai mano, o dainos mano, dvasios nejėgoje gimdytos, iš širdies negalios plaukiančios! O sapnai mano!

O sapnai mano! Slėgiate jūs mane, kaip nenuveikiamoji paskyrimo galybė, kaip prakeikimo dėmė, kaip Kaino dėmė...

Sapnai mano, pragaro sapnai! Jūs išdeginot man sielą kartybių ugnim.

Sapnai mano neįvykdomi, sapnai nesugaudomi, sapnai beviekiai.

O sapnai mano!..

Kas parėdė jus balsų darnos rūbais, kas dainuoja jus mano sieloje?..
Vai, žinau, vai, pažįstu!
Ilgėjimasis, tai tu!
Troškimai, tai jūs!
Šviesūs yra mano sapnai auksuoti, benykstą! Kur jūs? Kodėl išsiblaškote, kaip vėjo papučiama migla, kada tik pažiūri mano akysna piktoji likimo šypsena? Sapnai — svajonės...
Sapnai mano švenčiausieji, spindulingi!.. Koki jūs gražūs, kaip jūs viliojat!
Sapnai mano — gyvybės veršmė!
Sapnai mano — vienumos paguoda!
Sapnai mano, pasiuntiniai Ilgesio karalaitės, kuri man vakaro giesmę dainuoja.
Sapnai mano! O sapnai!

Mėnesiena

Praėjo žiema, prabėgo pavasaris...
Aplinkui skamba garsus vasaros aidas; medžiai susprogo, gėlės pražydo, miškai nusijuokė, sušlamo. Nušvito sapnų aptrauktos kaktos, įsisvajojusios akys sutryško gyvybe...
Praeina žiedų mėnuo.
Saulė leidžiasi.
Ramybė išskėtė savo sapningus sparnus, apgaubė pasaulį. Tik retkarčiais tai čia, tai ten suskamba atsisveikinimo gaida, švelni, skambi, ir nutrūksta staiga, tartum širdies styga paskutiniąją merdėjimo valandą.
Tyla vis didesnė, gūdi...
Ei, ei!
Ei, ei, ei! — plaukia nuo krašto iki krašto ir žūva kažkur tolumoj, lyg mirtų, tyliau, švelniau...
Nuplaukė aidas tų tankumynų gelmėn ir nutilo kažkur — amžinai... Ir vėl tyla tokia didi, jog girdi, kaip paukštės sparneliais plazda, nutūpdamos nakvoti kur nors po berželio svyruonėlio sparnais... Tyla...
O širdyje keliasi baisi audra, pašėlusi, kaip nusivylimas, galinga, kaip ilgesys. Ei, išsilieti aidu virš tų žaliųjų tankmių, gerti tą tylą, eiti kažkur, lėkti ten, kur erdvės be ribų, lėkti, ugninį žirgą pažabojus, paleistais plaukais, pro begalinius tyrus, kur nei ribų, kur nei kelių, justi vieną tik vėjo švilpimą ausyse ir pilna krūtine gerti, gerti ir dar gerti — vakaro ramybę.

Ir trošku, ir ankšta, ir ilgu, ir gaila kažko — o ko? Bene aš tai žinau! bene aš žinau!

Ei! Apimtau visą pasaulį tuo išsiilgusiu petim, pasaulį gražų, žydintį, tuos miškus begalinius, tuos laukus — pritrauktau prie išsiilgusios krūtinės ir gertau, gertau jo grožybę, jo tylą, kaip geria meilės saldumus meilužis iš degančių mergelės lūpų...

Ei, ei!

Ei, ei! — skamba aidas ir ilgąja kaskada plaukia pro miškus toliau, tyliau — ir miršta ten, tankmėse...

Saulė užgeso...

Tamsa eina didyn... Ir nubudo medžiai, gėlės, krūmai, žolės ir prakalbėjo nesugaudomu, vos vos nugirstamu šlamesiu, paslaptinga prigimties šnekta, sudainavo pavasario dainą, dainą linksmybės, gyvybės kupiną, ramybės — dausų dainą — ir nuplaukė jinai ugnine banga nuo medžio iki medžio, nuo gėlės iki gėlės, ei — ten visatos erdvėmis, galinga, pašėlusi, tyli, kaip kalba leipstančios iš smagumų meilužės — ir tyliai įslydo plakančiosna širdysna, krūtinėsna — ir mano skaudančiojon... Nubudo miškai, pievos, dirvos ir atsiduso nauju paslaptingu gyvenimu, atgimimo gyvenimu...

Ei, ei! Pavasari, ei, ei!

Mėnulis, amžinasai atsiskyrėlis, plaukia pamaži aukščiau... kolei sustojo dangaus viduryje ir sugaudė aukso trimitan — kaip perlų šaltinėliai nuriedėjo į sumigusį pasaulį balsai, susiliejo nusiminėlių ramybės simfonijon... Skaidresnė suskambo daina, galingiau suūžėjo aidas krūtinėje, gailiu skundu pritarė širdis...

Ir, pažadintos, prisikėlė pavasario dvasios, apsitaisiusios vaivorykščių migla, ir susisuko įstabiais verpetais šešėliai... ten antai mirga tarpu medžių, ten antai plaukia, aukso dulkes sukėlę, per vos jaučiančią jas dirvą... tolyn, tolyn, tiek jų, tiek jų...

Ei, jūs, pavasario dvasios, pasiimkite ir mane savo ratan, pašėlusiam sūkuryje pasiūbuokit, neškit mane tenai, kur neprilekia mūsų ilgesys...

Ilgesy mano! Amžinoji mano, auksaplauke merguže mano! Vai, kaip stipriai bučiuoja tavosios lūpos, kaip įsičiulbi tu mano širdin, apraizgai miglotais pečiais mano kaklą... vai, jaučiu tave, jaučiu glamonėjimus tavo... Ilgesy mano, auksaplauke merguže mano!.. Eiki greičiau, greičiau... Lėksiva drauge su tavim ten tolyn, su tavim nepersiskiriamu amžinai... su tavim... su tavim...

Ilgesys

Vakaras...

Ten smulkūs, reti, vėjo gainiojami sniego krisleliai laksto ore; ten pajuodavęs lapas, drebėdamas, lekia iš vienos vietos kiton, kol prisiplaka kur nors, kur jau vėjas nebeįsiskverbs. Sunkūs palši debesys vis gūdžiau vysto pasaulį, lyg juodu gedulu apgaubdami žemę. Ant langų stiklų nematoma ranka rašo keisčiausias gėles ir lelijas.

Tuščia... tylu... liūdna... Vėjas klabindamas langą, vis kartoja: eikš paskui mane, eikš paskui mane...

O siela taip ilgis, taip iš krūtinės sprukti nori, tenai, už tų baltųjų sniego jūrių, kur banguoja palšų sutemų verpetai, tenai, kur gaudžia miškai didžiagirės, kur ant javų dirvos vieversėlio dainos sveikina gemančiąją aušrą!

Prie saulės, prie pavasario! Prie svajojimų ir ilgesio pavasario!

Tenai, ton aukso aukštybėn, kur saulės spinduliuose arų sparnai laisvės himną audžia!

Ir besvajodama norėtų siela pakilti tais galingais sparnais, vai, taip norėtų!.. Ir regis jai, kad jau belekianti, jau už debesų — ir maudosi, kaip kregždė saulės šviesumoje, ir visa krūtine geria amžinosios galybės auksinį nektarą. Regis jai — ir ji dainuoja didžiąją laisvės giesmę.

O viršuj spindulių apsuptos galvos išsiskėtė dangaus jūrių gelmės, gelmės skaidriosios, neiškakėjamos, o ties kojom pasaulis, pasipuošęs žalumais, o ties kojom aukso dirvos laukai... vieversėlių dainos skamba...

Pavasaris!.. Pavasaris!..

Ir džiaugsmo šaukimas išsiveržia iš pasiilgusios pavasario krūtinės gelmių, ir norėtų ji visą tą jaunąjį žaliuojantį pasaulį priglausti prie širdies, pastvėrus nusinešti jį ramiojon tolumon, skrajoti su juo, tarp jo — amžinai — visuomet...

Pavasaris, ei, pavasaris!..

Ir bunda dvasios galybė ir jaučia ji, kaip didis viekas kyla krūtinėj, ir sparnai stiprėja... Bunda, keliasi galybė...

Mylėti! Mylėti!..

Ir pasiilgimo viltis stveria ją savo glėbin, neša tolyn, tenai, iš kur atplaukia tylus šnabždesys: eikš paskui mane, eikš paskui mane...

Aukščiau, aukščiau! — aukščiau saulės, tenai, kur žvaigždžių nusagstytose erdvėse viešpatauja amžinoji tyla, o tiktai balsas, tas balsas, kurį vaiko sapnuose girdėjai, tylus, svajojąs, kaip pirmasai pavasario dvelkimas, kupinas darnos, lyg angelų giesmė — vis masina ir šaukia: eikš paskui mane, eikš paskui mane...

Šaltas žiemos vėjas palengvėle klabina. Vis didesnės tamsumos srovės plaukia pasaulin.

Nematytos neregėtos, gražiosios, lyg iš krištolo švelniai išskaptuotos, lelijų gėlės lenkia savo snieguotąsias galvas, lyg sveikindamos, lyg pritardamos kam. Didžiųjų kolonų eilės, remiančios fantastinius skliautų vingius, nyksta prieblandų gilumoje. Žibančia sniego asla tai lyg viesulas perbėga, tai nė nesušiukšdėjusios iš lėto praslenka virtinių virtinės permatomų baltųjų sešėlių...

Ir kapo tylumoje skamba tolimas, vos girdimas, balsas: eikš paskui mane, eikš paskui mane!

Alebastro skliautų vingiuose pasislėpusi šviesa sviedė šviesių melsvų spindulių posmus, ištiško deimantinių kibirkščių tūkstančiais — rodydama baltus, be galo, be krašto einančius koridorius, kur, pranykdamos kolonų kerčiose, tai vėl išsinerdamos pasiutėlių verpete, įstabiajam šokyje, — plaukia naujos ir naujos šviesių šešėlių eilės. Ir paskui juos skamba tarytum dejavimai, tai vėl lyg šaukimai, linksmi, tai nusiminimo kupini: eikš paskui mane!

Naujas, nežinomas dar man sūkurys vilioja ir plukdo mintį tan dyvinan burtų pasaulin — ir plaukia ji tenai, paskum tas šviesiąsias minias, dyvinosios šviesumos srovėse pasiskleidžia, kolei vėl sugrįžta dejavimu: — eikš paskui mane, eikš paskui mane... Širdis, kaip kūju, plaka krūtinėj, lyg norėdama sugriauti tas kalinio sienas ir laisva nukristi ten, iš kur plaukia paslaptingas, nežinomas, o straublėtų pasakų kupinas: eikš paskui mane, eikš paskui mane...

Smilkinių gyslos ištinsta, galvą spaudžia geležinės replės, o baisusai: eikš paskui mane, eikš paskui mane — traukia tolyn, perskrodžia nuožmaus skausmo iešmu mano krūtinę...

Eikš paskui mane, eikš paskui mane...

Šviesi, mažutė galvelė spinduliuota kakta pasilenkia ant manęs ir šnabžda vos girdimus žodžius... ir plaukia jie, ir skamba jie, kaip ramybės sutartinė vasaros naktį: eikš į tą šviesų straublėtą ratą, tan burtų pasaulin, kur tiesias prie tavęs — lėbos, pažadėjimų kupinas. Jis nuramins ilgesį, jis nubrauks nuo kaktos vienumos žymę... eikš ten, kur laukia tavęs nežinoma, išsiilgta, išsvajota... pasinerk šviesiuose laimės spinduliuose... O baltosios lelijos, pritardamos, linksi galvelėmis...

Ei! Tolyn! Tolyn!

Lyg atsakyman — nubudęs šiaurės valdovas, glausdamas pasaulį ledo glėbin, klausia nustebęs: o kur gi? Ir, pakratęs žilą galvą, užmiega vėl. Šarmas krinta nuo medžių. Pabėgo dyvinieji regėjimai, pranyko fantazinė pilis... Šaltas, lyg pašiepiąs mėnulio veidas žiūro iš už debesų, kur plaukia skubinasi tolumon...

Kur gi? Kur gi?

Už kalnų, kur laimė gyvena? — Bet gi jos man nebereikia.

Už jūrių, kur gaudžia audros? — Bet gi ir jų man visai nebereikia.

Kur gi? Kur gi?

Amžinoji mano, ilgesy mano, kur tu, kur?! Aukso sapnuose išsapnuota, žiemos vakarų straublėtų pasakų valdove! Atplauk mano sielon, atplauk dainos sutartine! Mylimoji mano, išsvajotoji mano, kur tu, kur?

Bet ramiai žiūrau, kaip mano krosny liepsna laižo malkas, ir jaučiu, kaip šiluma pamažėle perima kūną, ir miego silpnumas vis stipriau ir stipriau vysto jį negalios gedulu. Mintys painiojas... Ugnis mirksi... lyg, rodos, šnabžda...

Kur gi? Kur gi?

Už lango terškina medžiai nuo žiemos nakties šaltųjų glėbių. Vėjas vis klabina langan ir gailiai dejuoja, lyg prašytųs vidun, šilumon...

Miego silpnumas glaudžia, glamonėja...

Visa susilieja vienan palšan taškan... šilta... gera... ramu...

Kur gi? Kur gi?

O tenai, už lango, vėjas vis dejuoja gailiai... Šalta jojo dalia...

Miglos

I

— Kaip aš galėjau nepastebėti, kad sienos tokios plonutės. Namai juk medžio, o toji siena tik tartum kokia pertvara. Esu baisiai nepraktiškas ir kas žingsnis darau naują kvailybę. Tas butas man visai nepritinka. Man būtinai reikia tylos! Turiu juk būtinai pakartoti sanskrito kalbos gramatiką, o kaip čia ką bedarysi, jei vaikai taip baisiai rėkauja. Butas čia man visai nepatogus ir turiu sau ieškoti kito...

Taip kalbėjau sau Kalėdų kūčios vakarą, vėlai sėdėdamas su sanskrito gramatika. Užsikimšęs ausis pirštais, be nuovokos kartojau sausas gramatikos taisykles. Nors akys sekė kiekvieną puslapį nuo pirmosios iki paskutiniosios eilutės, o lūpos mašinaliai kukždėjo žodžius, nesupratau nė vieno sakinio ir nesistengiau suprasti. Mano mintys klajojo kažkur kitur. Pasibiaurėdamas, vengiau mąstyti apie dabartį ir visa siela veržiausi už tų plonyčių sienų, kur taip linksmai tauškėjo vaikų balseliai, kur iš vaikų klegesio skyrėsi skambūs laimės garsai, ir su jais pynėsi vienan

suaugusiųjų balsai, pritardami vaikų juokui. O iš tų balsų tarpo išskyriau vieną, kur skrodė visą mano kūną, ligi širdies pasiekdamas, keldamas ilgesį, svajones... O širdis taip veržėsi kažkur, taip virpėjo.

Nebegalėjau nusėdėti vietoje. Raidė liejosi, dvilinkavosi. Galva apsunko, smegenyse pynėsi neaiškių minčių chaotingos aibės... Kaži kas traukė mane prieš, kažkur varė. Ausyse ūžė, šniokštė miškai... Širdy vis stipriau verkė audra, vis smarkiau dejavo ilgesys.

Naujos ir naujos džiaugsmo vilnys plaukė iš gretimųjų kambarių, kuteno, viliojo, erzino, draskė man sielą... Vis stipriau skambėjo garsus laimės juokas...

Užgesinau lempą. Pro sienos plyšius smeigėsi aštrūs, kaip adatos, šiluma persisunkę, šviesos spinduliai.

Mano kambary taip tamsu, taip šalta, taip niūru...

Širdy dejavo audra ir šėlo vis smarkiau, o gaisras plėtėsi mano sieloj — nebegalėjau patsai savęs įveikti.

II

Išėjau gatvėn, apsižvalgiau aplinkui. Tirštos nepermatomos miglos šviesiais rytais supo, vystė švyturius, švelnindamos ir mažindamos jų kaitriąją šviesą. Langai švaistė ilgus baltus posmus į viršų, lyg kas plauktų iš aukštybių prie tų nušviestųjų, šypsančiųjų langų. Stovėjau valandėlę pašalėje, lyg svarstydamas, kurion pusėn turiu nukreipti savo žingsnius. Murmėdamas kažkokius monotoninius balsus, nuėjau iš lėto miesto vidurin paskum skubinai einantį žmogų, kuris praeidamas pro mane, gerokai bakstelėjo man pašonėn, piktai suzurzėjęs: atsiprašau! Juo arčiau buvau miesto vidurio, juo didesnis buvo aplinkui judėjimas. Susirūpinę, susimąstę, tai vėl švenčių iškilmės išraiška veiduose, vijosi žmonės kiti kitus, skubinosi, lenkėsi, stumdėsi tirštose miglose, kiti kitų atsiprašinėjo. Stumdomas kiekviename žingsny, ėjau iš lengvo prieš, murmėdamas panosy kažkokią monotoninę netikrą gaidą seniai kažkur girdėtos ar, gal būt, išsvajotos ilgesio dainos. Eidamas, žiopsojau į visas šalis, nors jokis daiktas netraukė savęsp mano akių.

Ilgesys iš lengvo nyko, tirpo, o krūtinėje jutau mirtinąją bailią dykumą. Rodėsi man, kad turiu čia ką nors sutikti, ką — nežinojau — ir laukiau to „ko nors". Kažkoks neaiškus, žaibu sužaibavęs paveikslas nepagaunamai švystelėjo vaidentuvėje ir vėl be pėdsako pranyko. Užmiršau, kad yra pasaulis, kad esu aš pats, ir mieguistas mano žvilgsnis slidinėjo po įvairius

daiktus, nuo žmogaus prie žmogaus, nuo namų prie namų, tartum po stiklinius reginius. Lūkesys augo krūtinėje, o visa mano esybė buvo tame vienodame murmėjime, kuris ėjo vis garsyn ir vis aiškesnio darėsi ritmo. O drauge ir mano žingsniai buvo greitesni, šilo krūtinė, atgijo, o mintyse kūrėsi naujas paveikslas, aiškesnėmis vilkosi formomis, ėjo galingyn, keitėsi būdu... Jutau krūtinėje naują, galingąjį gyvenimą...

— Vincuti, kur taip skubi? — suskambėjo ties mano ausim — ir vėl visa pranyko, prabėgo, kaip pabaidyta paukščių kaimenė. Netikra viltis nustebusiu žvilgsniu pažiūrėjo man veidan: mano vardą kažkas ištarė... Nejaugi į mane, nejaugi į mane?..

Atsigręžiau, pažvelgiau užpakalin. Kaži kokia ponia, atsirėmusi vyriškio peties, kalbėjo su studentu.

Nusigręžiau ir nuėjau toliau.

Baisią, bedugnę dykumą jutau sieloje. Jaučiausi esąs vienui vienas, kaip niekuomet. Ilgesys grįžo dvigubu vieku, ir skausmas iš naujo ėmė draskyti širdį. Ėmiau neapkęsti laimingųjų, kam jie laimingi, kam ramūs; nelaimingųjų, kenčiančiųjų — už tas šviesiąsias valandas, kurias kitkart turėjo. Neapykanta augo, vystė sielą tūkstančiu voratinklių siūlų, leido savo aštrius nagus smegenysna, draskė jas į gabalėlius. O pavydas ėjo galingyn. Pajutau skriaudą, pajutau savo nelemtąją dalią — ir širdį suspaudė, žala ėmė smaugti, smaugti...

— Vincuti, o kur gi taip skubi? — Piktai klausė pavydas, pašiepiamai žvelgdamas man akysna.

— Dieve mano, Dieve! — sunki aimana ištrūko iš krūtinės.

Juodi, kartūs praeities regėjimai ėjo tarsi lenktynių su gyvenimu, kurį piešė mano vaidentuvė, ir stiprino žalą ir neapykantą. Vai, kaip gera būtų dabar mesti visam pasauliui pati skaudžioji panieka...

O vienumos nusiminimas vis labiau augo, stiprėjo.

Tų regėjimų kankinamas, atsistojau ties kažkokios sankrovos langu, žvalgydamasis į brangius, išstatytus parodyti daiktus. Tačiau vis jutau augančią žalą, kuri įsiskverbė širdin, lyg kokia slėgianti sunkuma. Krūtinėje virė, kažkokios nežinomos rankos smaugė gerklę... Dar valandėlė, ir neiškentėsiu... pravirksiu...

Ir visomis sielos pastangomis sulaikiau ašaras... Staiga visa nutilo, smaugiančios gerklę rankos nuslinko žemiau, žemiau, lig širdies...

Pasukau pirmojon tamsesnėn gatvelėn ir, skubėdamas eiti, ėmiau be prasmės mašinaliai kartoti dešimtį, šimtą kartų: Vincuti, kur gi taip skubi?.. Ėjau greitai, į visa kurčias ir nebylus.

Ėjau vis greičiau ir greičiau... ir gera man buvo, ramu...

— Kur gi taip skubi?..

III

Šiurpu sukratąs šaltis apsupo mane drėgnumos migla, drugys sukrėtė nuo kojų ligi galvos, per visą kūną. Glotniau apsigaubiau apsiaustu ir apsidairiau aplinkui. Miestas nebylus, ramus miegojo gaisuose ugninių miglų, kur tirštu, nepermatomu šydu vystė žemę. Tylus, vos girdimas šnabždesys brovėsi, tartum iš po žemės, ir lengva eisena bėgo per minkštuosius sniego laukų kilimus, iki iš lėto ėmė nykti kažkur tolumoje...

Lyg kokis tylus šnabždesys užgavo miglų bangas, lyg kažkokios būtybės nematoma koja palietė sidabrinį sniego kilimą, o aplinkui nuo jos rūbų susiūbavo dvelkimas, kaži koks šiltas šiltas, motiniškas. Pajutau, lyg mane švelniai būtų lietusi minkštoji ranka. Siela suvirpėjo, nubudo. Praeitis pranyko, išvaikyta to tylaus, švelnaus dvelkimo, ir dabartis dvilktelėjo, tartum didelė, šviesi laimės jūra, kurios plačiosios bangos laikė užliejusios sielą. Visas pasaulis nušvito, gyvenimas sutvisko tūkstančiu varsotų vaivorykščių spindulių. Kaži kokis laukinis džiaugsmas nardėsi širdy, buvo vaiko troškimas: dainuoti, bėgioti... Pamilau visa širdimi tą kovoje besigrumiantį, tarp kovų besišypsantį pasaulį; tą spinduliais tvyskančią gyvybę, kur iš jo dabar į mane ėjo; tą gyvenimą, viliojantį ateities paslaptimis, tas ramiąsias miglas, vystančias žemę, ir iš jų žybčiojančias sniego erdves. — ir sušvito sieloje žiburių milijonais didelė meilės saulė.

Puoliau ant žemės ir siela užgiedojau naują šviesiąją giesmę, kur plaukė iš širdies gilumos, ir visas pasaulis giedojo ją drauge su manim.

Ir buvo tai giesmė, spinduliuotoji ramybės giesmė, ir naujas amžinos nepaliestos tylumos pasaulis budo sieloje...

Ir buvo tai meilės giesmė, kur ugniniu šiurpuliu skrodė man širdį, pamilusią tą feniksą žemę, tą galingąją gyvybę, iš naujo gemančią iš griuvėsių, iš po rusenančių pelenų, tą gyvenimą, besigrumiantį titanų galynėse su likimu. Pamilau aš tas minias — raudančias, susopusias, tokias galingas, o taip niekinamas. Pamilau tas minias, nes jų valia galinga ir visa naikinanti, kaip viesulų smarkumas.

Ir buvo tai giesmė... Visas pasaulis švysčiojo mano širdy, lyg didelė šviesi miglų jūra, be ribų, be galo... miglos — miglos — ir miglos... ramios... ramios... nepajudinamos... šviesios... Vien tik miglos — ir daugiau nieko...

Ir kilo iš lengvo širdy slaptoji baimė tos numirėliškosios miglų tylumos, budo ramybės baimė — ir giesmė mirė — ištiško į miglas. Gulėjau ir žiūrėjau tosna miglosna.

O didžiosios, šviesiosios miglos, kur sutvėrėte amžinąją ramybę, kapų tylumą!.. O, miglos!..

IV

Buvo dešimta valanda, kai peršalęs, pusiau peršlapęs, skubinai grįžau namo. Snigo stambus lipnus sniegas. Ėjau tomis pačiomis, kaitriai nušviestomis gatvėmis, kurios buvo dabar tuščios. Tik kur-ne-kur mirgavo sniego posmuose pavėlavusiųjų besiskubinančių praeivių siluetai. Galingoji ramybė išdidžiai žengė pasauliu, o paskum ją — šventadienio iškilmės dvelkimas. Iš langų pylėsi tirštosios šviesos upės... Sniego krislai domėdamiesi lipo prie langų stiklų... Buvau piktas pats ant savęs, buvau juokingas pats sau; rodėsi man, kad visi jau žino, koksai aš esu juokingas, ir rodo į mane vieni kitiems pirštais... — Žiūrėkit, vėl kas per sentimentalistas!.. Langai, net ir tie iš manęs juokias... tfu, po velniais!.. Ir piktoji ironija graužė man akis. O tie langai, prakeikti langai, žibą, lyg vilko akys, vilioja mane ir masina savimp...

Priėjau prie savo buto durų — ir pasukau atgal. Šalta, nematomoji ranka stūmė mane šalin nuo slenksčio, ir pačios kreipėsi akys nuo mano lango, kuris juokėsi į mane kapų šalna, tartum juoda pragaro bedugnė. Nuėjau toliau klajoti...

Pas pirmąjį ar antrąjį namą, atsirėmęs į telegrafo stulpą, stovėjo ties langu miestasargis ir žiūrėjo pro langą nušviestųjų kambarių vidun, iš kur plaukė Kalėdų giesmės balsai. Eglelė žibėjo šimtais varsotų žvakučių, šen tai ten prismaigytų tarp įvairių pažibučių. Stovėjo nė nesikrutindamas ir beprasmiškai šypsojo. Ką mąstė, kokis jausmas viešėjo tuo metu jo širdy? Ar aš žinau?.. Stiklinis jo žvilgsnis buvo be reikšmės, ir piktas džiaugsmas nusikvatojo širdy, net skardu atsiliepė lūpos... Ei, kiekvienas kiškis turi savo varlę, kuri jo bijo...

Aš labai norėjau prieiti į jį ir paklausti: — Gyvuly, ar turi tu sielą? Bet nebuvo arti nieko, kas nusistebėtų tuo drąsiuoju mano žygiu...

Nusigręžiau tad ir nuėjau namo.

Regėjimas

Seniai jau, seniai, dar kūdikystės metais, sapnavau besiilsįs nakties tamsumoje tarp kažkokių nepažįstamų, tamsa apgaubtųjų kalnų ir uolų. O iš jų tarpo toje nakties tamsoje išsiskyrė savo snieginai saulėta baltuma tolima, tolima, lyg kokia neaukšta kolona. Ir švietė toji kolona nakties tamsumose kaži kaip keistai. Tokią švelnią šviesą skleidė ji aplinkui, jogei pajutau troškimą prisiartinti prie josios, pasinerti į jos spindulių bangas. Pritraukė savęsp ji mano valią, mano dėmesį, mano mąstymą.

Troškau prisiartinti prie josios... Kaži kas man sakė, jog turiu prie jos prieiti...

Kai stovėjau taip vidujinio vaido blaškomas, štai ūmai išvydau ant kolonos bestovinčią jauną merginą, baltais rūbais, išdraikytais plaukais. Veidai švietė dangiškąja grožybe; kakta, lelijų vainiku padabinta, svaidė spindulius, o iš viso stuomens plaukė angelo saldybė ir skaistybė. Pajautos užmirė valandėlei krūtinėje, o lūpos suakmenėjo iš nustebimo. Vos po valandėlės sukuštėjau nesąmoningai:

— Madona mano, mylimoji mano...

Ir su pasiilgimu ištiesiau į ją rankas. Pirmąjį kartą smarkiau suplakė širdis vaiko krūtinėje. Pirmąjį kartą suliepsnojo ugnis nesąmoningos ir tyros, kaip motinos ašara, meilės.

Su nusistebėjimu, pasigėrėjimu žiūrėjau į ją...

— Mylimoji mano, madona mano!

Ir jutau, kad jinai yra man brangesnė negu visas pasaulis, negu mano paties gyvybė. Troškau taip žiūrėti į ją amžinai, be galo, melstis į ją, bučiuoti jos kojas, žiūrėti į tą kaktą, skaistybės aureole spinduliuotą. Puoliau ant kelių, ištiesiau į ją rankas — ir nubudau.

Mylimoji mano, madona mano!..

Nubudau ir dar ilgai nebegalėjau nusikratyti regėtojo sapno įspūdžių. Kaži koks sunkumas prislėgė liūdesiu sielą. Lyg ko labai artimo, labai mylimo būtau nustojęs, lyg vos atsipeikėjęs būtau nuo nelaimės. Ir pirmąjį kartą pajutau ilgesio ugnį savo krūtinėje, ilgesį tos pamiltosios, regėtosios sapne. Ir taip gaila man buvo jos, lyg būtau gailėjęsis, tik prieš valandėlę su ja išsiskyręs. Saulėtoji meilužė mano tartum gyva stovėjo man akyse...

Nuo šiol įsigyveno mano širdy laukimas. Laukiau jos, dairiausi pasiilgęs. Ir žinojau, kad neateis, o vis dėlto jos laukiau. Įkalbinėjau pats sau, kad tai sapno vaiduoklė, o brangi man buvo, brangus man buvo jos atminimas. Nenorėjau tikėti, kad jos daugiau nebepamatysiu. Nekartą, eidamas gultų, meldžiausi į ją, kad pasirodytų dar sykį bent vieną, nors ir sapne, kad tik ateitų, — bet ji nėjo.

Iš dienos dienon didėjo ilgesys, iš dienos dienon augo krūtinėje laukimas, o ji nėjo pas mane.

Ilgesio žudomas, bėgau nuo žmonių, klaidžiojau po miškus ir laukus. Rodėsi man, kad tenai ją sutiksiu, kad turiu sutikti, turiu atrasti kur nors, kad ji ten, už tų kalnų, laukia manęs, eina į mane, ilgisi manęs. Dažnai pamatęs karštosios dienos saulėtuose spinduliuose mergaitės stuomenį, maniau, kad tai ji, ir degdamas vylimuosi, skubėdavau prie jos, iki karčiai įsitikindavau, kad apsirikau. Ilgėjausi jos, o jinai nėjo — nėjo mano saulėtoji...

Vengiau žmonių, šalinausi gyvenimo, nes ėmiau pažinti kitą pasaulį. Naujas pasaulis skleidėsi prieš mane, dar nežinomas, skausmingas, didis, gražus, pilnas nuostabių gėlėtų svajojimų, ilgesio ir meilės pasaulis.

Ir audžiau straublėtas vizijas, pyniau vainikus iš ilgesio dausų žiedų, dainavau dar niekam nežinomas dainas, visas dienas ilgėjausi, svajojimuosna pasinėręs, su nekantrumu laukdamas nakties, nes man nekartą rodėsi, kad šiąnakt jąją išvysiu, kad šiąnakt ateis pas mane toji laukiamoji mano, toji išsiilgtoji — ir nėjo.

Dažnai, beeinant man per mišką, vakaro metu, sutemoje, vaidinosi man, kad sutiksiu ją čia, jutau, kad ji yra arti, šalia manęs — ir pasiilgimas sudvailyta galia plaukė į sielą, smagus, saldus — ir meilė gimė sieloje. Tiesiau į ją išsiilgusias rankas, o nebuvo jos.

Ilgesys gimdė dainą, daina gimdė ramumą. Ir plaukė daina švelni, rami, tyra, kaip tasai vakaras, rimta, kaip tasai šilas, o balsas sklido ten, toli toli, ligi mirė, iš lėto bežūdamas. Ir apgaudinėjau tad pats save, kad jinai taip pat dainuoja, ir jinai ilgis, ir jinai skundžias... Ir atsakydavau į skundą — skundu, į ilgesį — ilgesiu, — o jinai nėjo pas mane,

Ir kilo daina paskum dainą... Plaukė iš kaži kur pas mane... sielon... įkvėptoji...

Nekartą sapne niūniavau lakias dainas, įkvėptas, akys liepsnojo, nekartą... ir jinai nėjo pas mane, nors ją jutau čia pat, šalia, jutau ant kaktos jos plaukų palytėjimą, jutau veidu jos tyrąjį kvėpavimą. Ne kartą nubusdamas, lyg migloje, mačiau jos pranykstančiąją šviesiąją galvelę. Nejaugi budėjo prie manęs?

Ilgėjaus, svajojau, mylėjau ir nežinojau ką. Mano dvasia nubudo, sparnai jai išaugo, sustiprėjo ir nuo šiol ji skraido su arais... debesyse... Nuo šiol supratau kiekvieną žiedelio atsidūsėjimą, ir rodėsi man, kad jisai taip pat myli; supratau kiekvieną vejos sučiužėjimą, nes jame girdėjau skundą; kiekvieną vėjo pūstelėjimą, nes man rodės, kad jis ilgis, kad jis vejas kažką... ką... nežinau! gal būti, vejas ją...

Madona mano, mylimoji mano!..

Ilgesy mano, meile mano, ateik, pasirodyki man! Ak, ateik gi, ateik...

Ar ateisi, kai tau pasipasakosiu, ką jaučia širdis, kai tau išdainuosiu svajojimus mano, kai tau parodysiu pasaulius, kur skraido mano dvasia, kai atidarysiu visus turtus, kokius turiu, — ar pasirodysi man? Ak, ateik, tepamatau tave!..

Madona mano, mylimoji mano...

Dienos, savaitės, mėnesiai, ištisi metai bėgo, o aš vis ilgėjausi jos, mylėjau, laukiau — ir ji nėjo... Kentėjau, pavydėjau kitiems, kai mačiau jų laimę, gyvenimą, meilę — ir gailėjaus jų, nes mylimoji mano tyra, kaip rasa, kaip perlas — šviesi, spinduliuota, nesutepta, skaisčios spinduliuotos baltumos, angelų ramybės šviesa spindinti...

Ir dažnai svajoju apie didžiąją laimę, kurios sulauksiu, kai ateis mano mylimoji... Apie didžiąją laimę be galo, be ribų...

Svajoju ir laukiu...

Sapnuoju... sapnuoju... sapnuoju...

Ir sapnuoju apie didžiąją, apie šviesiąją meilę, apie meilę, kurios pasaulis man neduos...

Sapnuoju... sapnuoju... sapnuoju...

Ir žinau, kad sapnuoju, ir nubusti nenoriu, kad nesuteptau mintimi tos, kuri man davė tiek svajojimų, tos šviesiosios, tos mylimosios.

Sapnuoju... sapnuoju... ligi ateis...

O ateik, mano aušrotoji, mano išsiilgtoji! nes myliu tave visa jėga ir laukiu tavęs, dairausi...

Myliu tave, kad — neini pas mane...

O juntu tave, juntu čia pat, šalia savęs, juntu tavąjį angelinį kvėpavimą, tavo snieginių rūbų švelnųjį dvelkimą.

O, ateik greičiau, skaisčiausioji mano!..

Laimėjimas

Sapnavau, kad šviesiąją mėnesienos naktį miegu jūros pakrantėj ir akia be žado žiūrau beribėn tolumon. Keistas mano sapnas, beveik mirtis. Kūnas guli be vieko ant pajūrio smiltynų, protas betgi dvigubai darbuojas. Girdžiu lengviausią vėjo pūstelėjimą. Mano vaidentuvėj bėga įspūdžiai ilga virtine vienas paskui kitą, o gulintį be žado kūną apsiaučia saldus, smagus savo nusilpimo nujautimas.

Ramybė, ramybė...

Klauso naktis mėnesiena. Jūra iš pradžios glotni, mėnulio šviesos nušviesta, lyg stiklas, — pasidarė raukšlėta. Mažos smulkios vilnelės vos gir-

dimu ūžesiu bėga viena paskui kitą, tyliu kuštėjimu daužosi jūros krantan, pasitraukia, lyg pasiskųsdamos, ir vėl puola, lyg ieškodamos pagalbos, lyg iškodamos kur pabėgti...

Slenka minutės, plaukia valandų valandos, o vilnys vis pasiskųsdamos plakasi krantan, bet jų ūžesys vis garsyn ir smarkyn eina, jau nebesiskundžia, bet piktuma, kerštu gūdžiai graso...

Ir tame ūžesy bunda sieloje tylus ilgesys, ir norėtau pats nubusti, pridėti savo balsą prie vilnių ūžesio, balsą, kupiną skundo ir skausmo, bet negaliu nuveikti kūno, sapnų silpnumo pančiais suvaržyto. Veltui siela audrinas ir blaškosi įpykus...

Vilnys auga, didyn eina. Jūra vis tamsesnė daros, o tylusai jos dejavimas pavirto jau piktuoju murmėjimu.

Akiraty, mėnulio spinduliuose, renkasi, spiečias juodi debesys, lyg gūdūs kriaušiai, auga, stiebias, plečias. Apgaubė jau visą dangų, artinas... Kilo šaltas vėjas ir, šokęs milžino piestu, puolėsi ant įtempto įsisiūbavusios jūros sprando. Nutilo valandėlei, pritūpė ir vėl, smarkiai pūstelėjęs, šoko. O per vilnių kupras perbėgo, persirito kitos mažesnės vilnelės, lyg niūriosios kaktos piktosios raukšlės...

Pasislėpė mėnuo už didžiulio debesio. Jo spinduliai, lyg perlų lietaus rasos, išdryžai puola toliau ir toliau, kolei visai pranyko, ir pasaulį apgaubė, apsiautė nepermatomoji tamsuma. Tiktai girdėti smarkios jūros bangų ristynės ir sunkus audros dūsavimas.

Begalinė šviesuma valandėlei — trumpai, kaip mintis, perskriedė tas tamsumas, sužiebusi didelį žaibų ratą, kuris plyšo tūkstančiu ugnies žalčių. O kiekvienas, perskriedęs tamsumas, trenkė jūros krūtinėn. Nuo dangaus krašto ligi krašto sutraiškino griausmai ir nutildė savo balsu mirtinosios kovos spiegimą. Nusijuokė milžinas audra, o jūra garsiau sudejavo, gūdžiau suūžėjo jos vilnys.

Krito lašas, antras, trečias — ir pasruvo upės. Jūra ir dangus susirėmė titanų galynėse, susijungė, lyg du milžinu žalčiu, atrėmė krūtinę krūtinėn. Susirėmė jūra spiegiančių bangų ir ugninė perkūnų jūra... O žemė drebėjo po tos kovos sunkumu ir tik gailiai skundėsi...

Ir baisu ir smagu justi tos galynės.

Kūnas be vieko guli ilsis, ne nekrusteria pro miegą...

Dvi tamsi galybi grūmėsi tarp tavęs — jūra ir audra. Kratė audra iš piktumo jūros karčius, plakė bangas geležine viesulų ranka, slėgė lietaus upių sunkumu, dejuodama, šėldama... O jūra vis baisesnė, aukščiau ir aukščiau kėlė putų karčius, šaukdama balsu, smarkesniu negu audra:

— Laimėsiu, laimėsiu...

Praėjo audra... Kažkur toli toli žaibai dar tebedraskė debesų krūtinę, ir griausmai dar retkartčiais tebegriaudė, bet vis tyliau ir tyliau. Debesys

ėjo retyn, mažėjo. Pagaliau dangaus krašte sužibo žvaigždė, viena, antra. Aukso ratu mėnulis pažymėjo savo vietą ir praplėšė debesis ir supylė šviesos sroves ant neberimstančių bangų. Jūra, didžioji jūra, galinga ir baisi — šniokštė dar ilgai, nujausdama savo laimėjimą. Tyliau, švelniau...

Rytai paraudo, vandens lašuose sužibino rubino kibirkščių saujas. Jūros paviršius vėl žėri tylus, švelnus, auksinis...

Papūtė rytų vėjelis ir, perbėgdamas jūros plotus, palytėjo savo sparnu mano kaktą. Ir siela dar sykį lyg pamatė buvusias didžias galynes. Ir gaila pasidarė, kad jos pasibaigė.

Kur sutvisko pirmieji aušros spindulėliai, iš jūrių gelmės atsikėlė saulės spindulių nušviesta mergina, baltais ilgais rūbais. Ant gražios jos kaktos, apvainikuotos aukso plaukais, dangaus ramybė išskėtė sparnus, o mėlynosios akys švelnumu bliksi. Aukštai ant jos galvos plevėsuoja didi auksinė vėliava...

Joje ugninėmis, krauju patvinkusiomis raidėmis žiba spinduliuoja: — Laisvė, lygybė...

Po jos kojų teka nauja saulė... Pasaulis bunda...

O mano siela vis sapnuoja audrą, kur praėjo, sapnuoja ir ilgis... Gailiuos praėjusių kovos ir galynių laikų... Kad taip dar kartą, dar vieną kartą atsikvėpus audros pūstelėjimu!.. Kad dar kartą!.. Ramumo karalija baugina mane tuštumu — ir ilgesys eina didyn, žala stiprėja... Kad dar kartą, kad dar vieną kartą atsikvėpus kova!..

Egoistas

Išsiilgusia širdžia, vizijų ir godų godelių kupina, einu prasistumdamas pro plaukiančias minias. Neberegiu nieko, nebegirdžiu nieko, tik savo mintyse pasinėręs...

Kas man gali rūpėti toji šypsanti, įsilinksminusi žemė... Kas man gali rūpėti tie šliaužiojantieji po ją vabalėliai... Nebėra man tarpu jų vietos...

Argi tai broliai mano?..

Niekad, o niekad! Arba jie yra žvėrys, o ne dvasios—tad niekinu juos...

Arba jie yra žmonės, aš gi beprotis — tegu tad jie niekina mane, kaip aš juos...

Niekinu juos...

Išsiilgusia širdžia, vizijų ir godų godelių kupina, einu prasistumdamas pro plaukiančias minias...

Kas man gali rūpėti dejavimas, nutildomas juoku arba nutildąs savimi visa...

Egoistas esu...

Kodėl?

Kad nenoriu eiti į tas minias, ieškoti tarp jų kenčiančiųjų, sielvartu prislėgtųjų?..

Vai kenčiantieji... Per didelis nūdien lėbavimas atveda irgi rytojui kentėjimus... Kas žino, kuris iš mūsų bėdinesnis: ar aš, jausdamas auksą savo kišenėj, ir daugiau nicko, ar tasai pavargėlis, kur trokšta šito aukso...

Kas iš mudviejų nelaimingesnis: ar tasai varguolis, su viltim ieškąs geresnio būvio, ar aš, kur pamečiau viltį, kad atrasiu, ko ieškąs, kur nustojau laimės vilties...

Nustojau vilties, kad rasiu, ko ieškąs, o radau, ko netroškau...

Testa rauda, o gal pažadins kieno nors gailestingumą... terauda — jo pasigailės... Prašykite, juk ir bus jums duota...

Širdžia, vizijų ir godų godelių kupina, einu prasistumdamas pro plaukiančias minias...

Nustojau vilties, kad sutiksiu žmogų, kuris pažvelgs į kitą ne kaip patinas į patelę... pamečiau viltį, kad rasiu žmogų — ne žvėrį...

Nustojau vilties, kad rasiu žmogų, kur dvasia pakiltų aukščiau palšojo žemės purvyno ir troškimų skausmais siektų prie Dievo sosto...

Širdžia, išsiilgusia, vizijų ir godų godelių kupina, einu prasistumdamas pro plaukiančias minias...

Radau žmonių, kur gailis, kad jų ugninės sielos broliai iškėlė juos aukščiau žemės, aukščiau žvėrių — ir trokšta sugrįžti pirmapradin būvin...

Jie keikia ir koneveikia tuos, kurie norėjo pakelti juos iš srutų balos...

Radau, ko neieškojau... gal bloga, gal gera man su tuo...

E, — kas man visa tai gali rūpėti...

Išsiilgusia širdžia, vizijų ir godų godelių kupina, einu, prasistumdamas, pro plaukiančias minias...

O gal tose miniose pasinėrusi titanų siela? Kas iš to? Ką gi jai pasakyti galėtau?

Kad vietos jai čia nėra?

Išsiilgusia širdžia, vizijų ir godų godelių kupina, einu prasistumdamas pro plaukiančias minias...

Esu egoistas...

Esu egoistas, nes negeidžiu niekam nei gera, nei pikta, netrokštu niekam duoti laimės, nei pasidalyti laime su niekuo... nei savo skausmu...

Esu egoistas, nes netardau širdžių, netardau minčių...

Vai, žinau, žinau, kad kiekviena širdis turi gerų norų — jei kas jai apie tai pasako... kad tas jai gera...

Niekinu žmones...

Cha-cha-cha... tartum mano panieka kam nors pakenkti galėtų... Cha-cha-cha... ar verta tad niekinti tuos, kurie neboja mano paniekos...

Išsiilgusia širdžia, vizijų ir godų godelių kupina, einu prasistumdamas pro plaukiančias minias...

Egoistas esu, nes nieko nemyliu...

Vai, myliu, myliu pats save, myliu drauge visą pasaulį, ir norėtau, vai, norėtau...

Vai, myliu jį... myliu žmoniją... tačiau neturiu kuo su ja pasidalyti — ir nepasidalysiu...

Mėtytau jai aukso, kad galėtau...

Ir mėtau auksą dejuojančiam, kai jis mane apsunkina, mėtau, kaip akmenis šuniui...

Pagaliau, kas man darbo, kad kam nors bloga ar gera, kad kas verkia ar juokiasi, kad kas gimsta ar miršta... Kas man darbo...

Kad kiti kitus myli, kad neapkenčia, kad žudosi, ar žudo kiti kitus — kas man darbo...

Testa žūva visi, testa plečias visa... kas man darbo...

Išsiilgusia širdžia, vizijų ir godų godelių kupina, einu prasistumdamas pro plaukiančias minias...

Nei draugo, nei bičiulio, nei priešininko neturiu ir neieškau.

Nei pikta, nei gera niekam nedarau ir negeidžiu...

Išsiilgusia širdžia, godų godelių ir vizijų kupina, einu prasistumdamas pro plaukiančias minias...

Kas man darbo, kas man darbo...

Praeis kada nors visa... laimė ir vargas pasibaigs.

Susilygins visa...

Ar tik pasibaigs? ar tik susilygins?..

Kas man darbo... diena, valanda ar amžinatvė — vistiek, kad tik savo nepriklausomosios dvasios būtybę nujaustau... Pagaliau kas man darbo...

S U T E M O S

Nakties kibirkštys

Važiavau geležinkeliu. Važiavau dieną, važiavau naktį... Ir vėl užstojo diena, ir vėl aptemo žemę naktis, o aš vis dar važiavau. Nuvargo kūnas, sopa silpnus sąnarius, nuilso galva, nebedirba, nebesvajoja. Tik ilgesys, kaip ir visada, širdį graužia, ir man vis rodosi, kad aš amžinai atsisveikinau kažką mylimą ir daugiau neberegėsiu, tai vėl lyg laukiu kažko brangaus, ko aš išsiilgau, kas mane patiks...

Ir užmiršau, kad nėra man ko laukti, ko sveikinti, nei ko atsisveikinti... Kad visur tas pats dangus, tie patys žmonės — ir aš tas pats esu...

Pro langą, lyg šmėklos, mirga medžiai, girios, laukai, lankos...

Štai toli kažkur laukuose pasirodė nakties tamsumoje viena ugnelė, silpna, drebanti, antra, pranyko ir vėl pasirodė: gal tai kaimo langai, gal dvaro kokio...

Graudu pasidarė... Štai ten, kur tos ugnelės žiba, stovi skobnys, ant jųjų kabo žibintuvas... Aplinkui gal sėdi žmonės, sėdi tėvas, motina, sėdi vaikai... Gal jie gyvena dvasia dvasion, siela sielon, vienus tuos pačius siekimus turi, mažučius, bet prieinamus, pasiekiamus; vieni tie patys svajojimai vieši tuose namuose, vienoda laimė tenai gyvena... Ir tiems, kur ten gyvena, rodosi, kad tai tik jiems saulė dieną žiba, kad tik dėl jų naktis ramumu žemę klosto...

Aš važiuoju ir nežinau, kas jie toki, ko nori, kuo gyvena, nežinau ir nežinojau, kad jie yra, kad jie gyvena — o jie visi dėlto laimingi ir, laimėje gyvendami, mąsto, kaip mąstę, kad jiems tik esąs pasaulis, kad tik jais jisai pilnas...

Ir jiems gal nesopa, kad tokis didis, begalinis yra pasaulis, kad tokis niekniekis yra žmogus, kad tokios tolimos yra žvaigždės. Nesopa jiems dėl tų žvaigždžių mirgėjimo, širdies neaudrina, sielų nežavi...

Žmogaus gyvenimas gal ten ramus, tylus. Ten, palei tą ugnelę, gal laimė *gyvena ir neabejoja, ar pasaulis — gyvenimo vertas...*

Tak-tak-tak, tak-tak-tak... ratai dunda... pro langą, lyg šmėklos, mirga medžiai girios, laukai, lankos...

Aš važiuoju ir niekam nė galvoje — kur, dėl ko važiuoju... Niekas ir *nežino*, kad aš esu...

Važiuoju ir pavydžiu tiems, kurie nemato audringų sapnų, nepina nepasiekiamų svajojimų vainiko, neaugina krūtinėj didžių troškimų, bet gyvenimo prasmę supratę, ima iš jo, ką jis duoti gali — ir netrokšta daugiau...

Tak-tak-tak, tak-tak-tak... ratai dunda... pro langą, lyg šmėklos, mirga medžiai, girios, laukai, lankos.

Štai pasipylė iš garvežio kibirkštys... viena... dvi... dešimts... šimtai... traukinys bėga toliau ir toliau, žadindamas nakties ramumą, o jos, *lyg bitės, lyg ugninės vylyčios, lekia kažkur ten, nakties tamsumon.* Vienos iš jų puola ant žemės, rasoton žolėn, ir ten dar svyla; kitos, dar žemės neprilėkusios, gęsta.

Nors daugel jų buvo, neperskriedė jos nakties tamsumos. Nors daugel *jų puldavo ant žemės, nė viena gaisro neuždegė, gaisu padangių* nenušvietė...

O jūs, kibirkštys, mažos kibirkštėlės, kaip jūs panašios į mano gyvenimo dienas! O, kibirkštėlės, jūs mano svajonės, mano idėjos...

Aš *maniau, kad jūs, galvoje mano nubudusios, sužaibuosit kaip žaibas,* pakelsit audrą pasauly ir perkūnais uždegsit gaisrus ir nušviesit gaisais žmones ir visas šalis...

Aš svajojau, kar jūs, karštoje širdy mano gimusios, kaip saulės užtekėsit *padangėje ir pažadinsit pasaulius naujiems gyvenimo takams...*

Aš laukiau... O jūs sužibote, kaip šios kibirkštėlės, ir vienos iš jūsų, žemės dar neprilėkusios, mirėt, kitos dar svylate purvyne, praeivių kojomis mindžiojamos...

Daugel jūs!.. Bet audrų nesukėlėt, gyvenimo nenušvietėt, tamsumos neperskriedėt... ir saule netekėjote...

Tan-tan-tan... tan-tan-tan... ratai skamba, lyg špyžiaus varpai, verkia... Pro langą, lyg šmėklos, mirga medžiai, girios... Ar verkia jie, ar *juokiasi šaipydamies...*

Tan-tan-tan... tan-tan-tan... ratai skamba, lyg verkia varpai... Ar mane tai laidoja, ar mano svajones?..

Genio likimas

Vasara... Vidudienis...

Miškas ūžia, nors vėjo nejaučiu: aukštais takais jis bėginėja, medžių viršūnėlėmis.

Giria pilna paslapties, gilaus ramumo ir galybės, kaip būtybė, kur daugel žino ir supranta.

Sėdžiu ant kelmo ir klausau, šautuvą ant kelių pasidėjęs...

Ir man rodosi, kad medžiai žino kažkokią paslaptingą žinią, kad jie kuštasi, kalba vienas kitam apie ją, viršūnėmis linguodami, o aš nieko nežinau, nesuprantu... Ir taip man graudu, kad aš nesuprantu, ką medžiai kalba.

Ko jie toki tylūs, ramūs? Ko taip ramūs? Ar gal jie jau žino, kur laimė gyvena, ar gal jau jie suprato, kam šitas pasaulis gyvuoja, kokia šio gyvenimo prasmė — prasmė, kurią mano širdis jaučia, kad yra, bet atrasti į ją kelio nemoka, nežino, nors taip skaudžiai to nori...

Kodėl taip ramūs, taip tylūs medžiai? Kokią paslaptį slepia nuo manęs giria? Apie ką kuštasi šie ištekiniai medžiai?..

Nežinau, nežinau... ir niekas man nepasakys!..

Taukšt-taukšt, taukšt-taukšt!.. eina garsas per girią. Tai, įsiskverbęs nagais sausamedin, kala genys. Kala, visas atsidavęs vienam troškimui — greičiau iškalti kirmėlę, kurią savo kūnu išaugino išpenėjo medis, ištekinė pušelė... Ir ji kadai buvo rami ir ji kuštėjosi su kitomis, linguodama aukšta viršūne; dabar ji mirė, kad kirmėlės penėtųsi...

Kala sau genys ir kala, ir jam ne galvoj nei aš, kur galiu jį nušauti, nei giria, kur švokščia ūžia, nei tie ištekiniai siūbuoją medžiai, kur vienas kitam paslaptį kalba...

Ar gal jau jis seniai girdėjo visas paslaptis, kuriomis giria ūžia, kurias medžiai pasakoja... Gal jau jis žino, jog giria tam gyvuoja, kad jis joje lakiotų; jog tam medžiai auga, kad jisai sočiai kirmėlių ir būžiukų turėtų...

Sėdžiu ant kelmo, šautuvą pasidėjęs ant kelių, ir klausau, kaip giria ūžia, kaip medžiai tvoškia, kaip genys kala ir kala... Šunukas atbėgo, atsigulė prie mano kojų ir, iškišęs liežuvį, dvėsuoja...

— Šunuk, šunuk! dėl ko mudu gyvenava?.. Ar aš, kad tu girion bėginėtai, kad alkanas nebūtai, ar tu, kad man ne taip nuobodu būtų giriose valkiotis...

Štai genys kala ir kala ir mūsų nė kiek nevengia. Jam gana to, kad yra medis, kirmėlių graužiamas. Medis žuvo, mirė, bet per tai genys laimėjo: tas medis žuvo, kad kirmėles savim penėtų; tos kirmėlės auga, kad genys alkanas nebūtų...

Ei, geny, saugokis, kad aš tavęs nepasiklaustau, dėl ko tu gyveni? dėl ko laimi?.. Ei, saugokis, geny, kad aš nepanorėtau sužinoti, ką taip skaudžiai noriu žinoti, nesumanytau atrasti tai, ko taip vargiai ieškau.

Ei, geny, saugokis!..

Nevengia manęs genys. Kala sau ir kala... Jau gal jaučia arti kirmėlę, jau siekia jos... Kyk-kyk — rėkia genys. Tai džiaugiasi, kad įvyko jo noras, kad kirmėlė jau jojo snape... Kyk-kyk... Ei, geny, argi tu laimėsi, kirmėlę sugavęs, savo norus įvykdęs, o aš, viešpats visų sutvėrimų... Ei, geny!..

Pakėliau šautuvą, prisidėjau... Suūžė giria, sudrebėjo medžiai... Nupuolė genys, kirmėlės gal dar neprarijęs... Nupuolė ir lyg patsai nežinojo, kas čia jam atsitiko... Sukosi vienoj vietoj, rėkė, šokinėjo, ir dar suprasti negalėjo, kad jis mirtinai pašautas, kad jau nebe jam giria žaliuoja, nebe jam žūna ištekiniai medžiai, kirmėlių pakirsti... nebe jam.

Liūdna, vai, liūdna... Sunku ir gaila... Štai ir diena giedra, ir saulė skaisčiai šviečia, ir giria rami ir tyli, kaip ir buvo, ir medžiai kuštasi, kaip ir kuštėjosi, ir niekas nevengia, nedaboja, kad čia miršta gyvata...

Žūna pasaulis, kuris joje gyveno...

Ir visados taip, ir visur taip...

Genys dar dairėsi, šokinėjo, lindo krūmuosna... Pribėgo šuva, nustvėrė jį už galvos — ir tik sparnais sulapatavo genys...

Ėsk, šuneli, ėski genį, jei tau jisai gardus.

Dabar aš žinau, dėl ko ūžia giria, dėl ko džiūva joje ištekiniai medžiai, kirmėlių pakirsti...

Dabar aš žinau, kam gyveno ir dėl ko žuvo genys...

Dabar aš suprantu, dėl ko aš gyvenu, dėl ko kenčiu, dėl ko darau gera ir bloga...

Dėl ko nužudžiau vieną gyvenimą, kuris gyventi norėjo ir turėjo tam teisę...

Žinau, kam aš gyvenu, kokią pasaką kalba ištekiniai medžiai, kokią paslaptį kušta jie vienas kitam...

Jie kuštasi, jog aš, žmogus, pasaulio valdovas, tarpu arų aras, gyvenu, kad šuva alkanas nebūtų...

Jie kuštasi, kad aš užmėšiu žemę, kurioje išdigs ištekinė epušė, o toje epušėje atsiras maža kirmėlėlė...

Sutemos

Miglos apklostė balas, ir naktis užgulė klonius. Tik dar tolimieji Kaukazo kalnai dega saulės spindulių liepsna.

✶

Išaugo iš mano pečių sparnai, ir aš paukščiu pakilau aukštyn. Ir leista man buvo lėkti, kur noras skrajoja, kur siela šaukia.

Ir pakilau aš aukštai, aukštai, už mėlynųjų padangių erdvių, ir skridau greitai, kaip žaibas, kaip mintis, kol pasiekiau vietą, kur saulėtajame soste sėdi amžinasai Tvarkytojas viso, kas yra, buvo ir bus, kas gema ir miršta pasauly...

Stojausi prieš Jo sostą, kaipo tas, kurs atnešė čion savo skundą ir teisybės reikalauja...

Ir ėmė verkti ir skųstis širdis, kaltindama Tą, kur soste sėdėjo, kam Jis, laimę dalydamas, mane aplenkė.

Striūbavimas mano buvo tokis griausmingas, kad dangaus pamatai drebėjo.

Išgirdau aš ir supratau, kad visa žemė ir kas ten yra skundžiasi mano skundu, visas pasaulis mano rauda rauda.

Per tai ir buvo tokis galingas mano širdies verkimas, kad nuo jo drebėjo dangaus pamatai.

Patvino tada mano nusiminimas, kaip jūra, ir aš drąsiai prakalbėjau į Tą, Kurs saulėtajame soste sėdėjo:

— Kas Tu esi, Saulėtasai, kad skaudžiai nuskriaudei mane?..

— Kam ženklinai mane sutverdamas, kad neleidai būti, kuo aš turėjau būti?..

— Kam davei man regėti ir suprasti, ko nemato ir nejaučia kiti, jei likimo grandiniais sukaustei mano rankas — ir jos nieko neveikia, surakinai mano lūpas — ir jos dabar nieko nekalba?..

— Kam davei man norų, o gyvenimo vargais suvaržei sielą, o mano jėgas kasdieninės buities aplinkybėmis sulaikei?..

— Kam davei man puikybės, kad aš ištroškau galiūnų vainiko, o privertei mane šliaužioti purvyne, kaip slieką, kurį kiekvienas praeivis koja gali sumindžioti, sunaikinti...

— Atsakyk man, Saulėtasai, kam? Būk kaipo teisėjas tarpu manęs ir Tavęs!..

Bet tylėjo saulėtajame soste Sėdįs, ir atsakymo man jokio nebuvo.

Tik vis skundėsi ir verkė mano širdis, o jos striūbavimas buvo kaip žemės drebėjimas, kur pilis griauna ir trekia žemės šalis.

Ir jaučiau ir girdėjau, kaip sykiu su manim skundėsi žemė, ir visas pa-

saulis raudojo. O jų skundas buvo mano skundas ir jų raudojimas buvo mano raudojimas.

Bet vis tylėjo saulėtajame soste Sėdįs, ir atsakymo man jokio nebuvo.

Tada nuskridau aš žemyn, iš kur buvau pakilęs, nuskridau pilnas nusiminimo ir sielvarto.

✶

Miglos vis klosto balas ir vis guli klonių lygumose. Bet liepsnoja vėl saulės spinduliuose snieguotieji Kaukazo kalnai ir dar labiau audrina ilgesiu mano krūtinę.

Sunku, kad miglos vis dar guli klonių lygumose, ir saulės spinduliai jų dar neskriedžia...

Gaila, kad naktis vis dar tamsi, ir dienos šviesos vis dar nematyti.

Eitau ten patsai ir kitus šauktau, lėktau ten, kur dega snieguotosios tolimųjų kalnų viršūnės...

Jos mato jau saulę, o kloniai, nakties apsiausti, dar vis sunkiu miegu miega ir miglomis klostosi.

Vai, norėtau ten, vai, pats eitau ten ir kitus šauktau!

Tik nežinau, kaip išeiti iš šių klonių lygumos, kaip pasiekti tų aukštųjų kalnų viršūnės. Kelio ten nežinau, o sparnų tiesiog nulėkti neturiu...

Vai jūs, kalnai, aukšti kalnai! Jūs laimingi, toli žibat ir audrinat žmonių sielas!

Vai jūs, kalnai, jūs, galiūnai! Saulę matote, kada klonius dar tamsi naktis klosto.

Kada norit, audrą keliat, kada norit, miglomis apsisupę, žaibais dabinat savo viršūnes.

Vai jūs, kalnai, aukšti kalnai, pasakykit, ko jūsų laimei dar bereikia?..

✶

Aukštyn pakilo miglos, ir debesys iš visų šalių apgulė dangų. Nesimato daugiau kalnų.

Prakalbėjo perkūnas, sudrebėjo žemė, ir nubudo vėtros. Audra pakilo nuo aukštųjų kalnų ir pravirko skaudžiu lietumi.

Staugdamos skundėsi vėtros, kad kalnų viršūnės joms krūtinę ardo, jų sparnų galybę varžo.

Skundėsi miglos, kad saulė jėgas jų gaišina, o vėtros į visas šalis jas blaško.

Skundėsi kalnai, kad miglos, aukštai besikilodamos, temdo jiems saulę; žemyn besileisdamos, dengia nuo jų lygumų erdves...

Skundėsi mano širdis, kad aš tų kalnų viršūnėse nestovėsiu, saulės spinduliais nedėvėsiu, žmonių sielų neaudrinsiu...

Skundėsi žemė, skudėsi dangus ir visa, kas gimė ir yra pasauly...

Skundėsi, kad nėra jame laimės...

Vilkas

Žiema. Sniegu laukai apkloti, sodžiai vėpūtiniais užpustyti.

Šalta mėnesiena, tarpušvenčių naktis. Sniegas žverbla laukuose, medžiai girioje terškina nuo šalčio. Visa, kas tik gyva, kame tik širdis plaka ir šiltas kraujas gyslomis teka, seniai jau guli pasislėpę. Tik vienam vilkui nėra ramybės. Neturi jisai nei šilto laužo, nei gilios olos, ir badas jį kelia iš miego.

Lenda per krūmus vilkas. Liesas, viena tik oda ir kaulai. Šonai įdubę, akys žiba, kaip skrajoją žiburėliai.

Senas jau vilkas, silpnas, vos kojas bepavelka.

Išėjęs pamiškėn, apsidairė aplinkui. Toli nuo miško, už laukų, giliu sniegu apklotų, juoduoja sodžiaus trobesiai. Kur-ne-kur žiba languose ugnelės. Kai kur šuva suloja, tai kitas užkaukia ir vėl nutyla.

Stovi senas vilkas, alkanas vilkas, galvą nuleidęs žemyn, lyg mąsto apie nelaimingąją savo dalią.

Ten, tame tolimajame sodžiuje, giliai įsiknisę šiltam migy, miega riebios kiaulės, šiltuose tvartuose snaudžia ilgavilnės avys. Už ėdžių žemose kūtyse atariją ryja lemtos karvės...

Visi ten sotūs, visiems ten šilta. Tik vienam senam vilkui šalta, tik vienas jisai alkanas.

Ė, nusėlinti ten, į tą tolimąjį sodžių, įsikasti, įsilaužti šiltuosna tvartuosna, atsigerti gyvojo avių kraujo, paragauti riebios kiaulienos, sukramtyti karves, nuvaikyti nuo pilnų ėdžių, iš šiltų migių...

Ė!...

Bet pajus šunes, užpuls senąjį vilką, o aštrių dantų gintis jisai nebeturi.

Iššoks iš šiltų trobų žmonės, vys senąjį vilką, muš senąjį vilką. o pabėgti eiklios kojos jau jo nebeneša...

Sunku senam vilkui. Alkanas jisai ir šalta jam tyrajame lauke. Neturi jisai nei šilto laužo, nei gilios olos...

Pakėlė vilkas galvą aukštyn, ištiesė kaklą ir gūdžiai sustaugė...

Senatvės mintys

Vėjelis, vasaros vėjelis pūtė, lyg vilnys ribavo: papūs — lapai sušlama, lyg kas persirita per sodelio medžių viršūnes, ir vėl tylu, šakos nelinguoja, medžiai nešvokščia. Tuoj vėl užbėga užribuoja kita vilnis, ir medžiai vėl kalba.

Aukštai padangėj skrajoja kregždės, linksmai čirškėdamos. Štai viena nutūpė ant kluono kraigo ir linksmai dainuoja kaitriajai dienai vasaros dainą.

Ar ji toje dainoje giedrą dienelę garbina, ar giria savo laisvos buities erdvę, ar gal padangių beribę?..

Toli, ten, kur javai žaliuoja, kur rugeliai banguoja, dainuoja savo neišdainuojamas dainas vieversėlis, pilkasai sodžiaus žaliųjų dirvų vaidila.

Darže kanapėse čirškia žvirbliai rėkuonėliai.

Ramu aplinkui, ir toji ramybė plaukia širdin. Pamiršau aš, kad yra kita buitis, nei šitų paukščių, kur čia aplinkui lekioja ir siaučia, nei šitų medžių, kur šlama šitame sodely, kad yra kruvina buitis, pilna vargo, ašarų, neteisybės, piktumos...

Kad yra skausmo ir skriaudos buitis, kultūringojo žmogaus buitis.

Jo neišreiškiamų norų, neišpildomų troškimų.

Kultūringasai žmogau! Koks biaurus nelemtas tavo gyvenimo būdas!..

Užtrėkei tu pasaulį ramų, gražų, saulėtą aršiau nei mėšlas, aršiau nei vėmalas.

Tu tik sopulinga ir tvanki votis ant prigimties kūno, o tariesi pasaulio karalius esąs, nes patsai neturi ramybės ir niekam neduodi ramiai gyventi.

Ir ko tu nori ir ko ieškai, krauju savo kelius belaistydamas?!

O, kultūringasai žmogau, karaliau viso, kas gema pasauly ir paties pasaulio, kad tavęs nebūtų, saulė linksmiau žibėtų!..

*

Sodas pilnas avilių, tokių, kaip dar senovėj tėvų tėvai darė: išpurtęs drevės kamblys, peikena vidury išlygintas, abu galu moliu užlipdytu — ir namas mažajai bitutei.

Oras kvepia medumi, šiltuoju vašku. Iš visų šalių plaukia vienodas, bet nenuobodus bičių ūžimas. Man, neprijunkusiam į šį ūžimą, vis rodosi, kad tai bitės spiečiasi, ir aš imu neramiai dairytis. Bet matau, kad ant kerpės šalia avilio ramiai sau sėdi žilas senutis bitininkas.

Sėdi, rankas susidėjęs ant klupsčių ir nuleidęs galvą žemyn, lyg giliai susimąstęs, ar snaudžia.

Sustojau pas vartelius ir užkalbinau jį:

— Garbė Jėzui Kristui.

Senis pakėlė galvą, dirsterėjo mano pusėn ir pridėjęs ranką į ausį, paklausė:

— A?

— Sakau, garbė Jėzui Kristui.

— Per amžius, per amžius. Dovanok, nebeprigirdžiu, vaikel. Kaip bitė ūžia, dar girdžiu, o ką žmogus kalba, tai jau visai menkai. Dažnai ausys visai užgula, tada jau nieko nebegirdžiu.

Pravėriau vartelius ir įėjau sodelin.

— Prisėsk, vaikeli, nestovėki; o tai bitukėms kelią užstojai. Dar kuri nors plaukuosna įsiskverbs. Gaila gi.

— Ko, seneli, gaila? Manęs ar bitės? — paklausiau juokdamasis ir atsisėdau ant vejelės.

— Žinoma, bitės. Tau kas? O ji, vargdienė, gali sau galą gauti. Įkąs ir numirs. Reikia gi jų gailėtis, nes jos savo darbą daro, ir gerą darbą, ne piktą, — pridūrė, kiek patylėjęs.

Man čia taip ramu, taip tylu ir gražu, kad eiti iš čia visai nėra noro. Rodos, visą amžių čia sėdėtau, šitų bičių beklausydamas.

Senelis vėl nutilo, o kas kalbėti jam, aš nežinojau.

— Ar nebijai, seneli, karo? Juk arti.

— Per senas jau aš, vaikel, kad ko bijotau. Vėl gi man neįdomu nei ką žmonės daro, nei ką jie kalba, per tai nieko nežinau. Aš turiu savo mintis.

Ir tikrai. Gana dirsterti į jį, kad patikėtumei, jog jam neįdomu jau nei kalbos, nei šio pasaulio darbai. Jo veidas ramus, tylus, kaip ši giedroji diena — seniai ten nebevieši varginga šio gyvenimo mintis. Ant jo kaktos guli gili mintis, slaptinga, kaip vakaro metu medžių šneka.

Pasirodė man, kad šitas senelis daug daug žino, daug daug išmano; žino, kur laimė gyvena, išmano, kodėl žmonės taip vargsta ir kenčia. Štai — prakalbės jisai, ir atsivers mano akys; pamatysiu tada, ko dar nematau, atjausiu, ko dar širdis dabar nenujaučia.

Bet senukas vėl nuleido galvą ant krūtinės ir tylėjo: gal mąstė ką, o gal snaudė. Kaip čia jis užkalbinus, kad man savo mintis išpasakotų, aš nežinau.

— Įdomu dabar, seneli, kas pasauly darosi. Tokio baisaus ir didelio karo, kaip amžių amžiai, dar nebuvo buvę.

— Karas kasdien buvo ir pirma. Tik tada žmogus su žmogumi, o dabar šimtai prieš šimtus eina. Kad žmogus galėtai visiems įdėti širdin, ką patsai išmanai! Bet nėra tokios galybės.

Pasakęs tai, senutis moja ranka palei burną, lyg nuvydamas kokį varmą, kurs jam ramybę teršia.

— Žmogus žmogui vilkas, seneli. Seni žmonės taip kalbėjo.

— Gal ir seni, bet nedori buvo tie žmonės, kurie taip manė. Kam, vaikel, ant vilkų versti. Vilkas daugiau nieko nenori, kad tik tam sykiui pilvo badą patenkintų. Kas liko, to jisai niekam nepavydi.

— Tavo tiesa, seneli. Kad žmonės būtų tik kaip vilkai, nebūtų jų tarpe nei tiek vargo, nei tiek bado. Bet žmogus aršesnis už vilką. Juo pikčiau kuris daro, juo yra uvėresnis, juo didesnis kraugerys, — juo labiau jį kiti jo broliai gerbia. Kur jau čia vilkas? Jisai žmonių tarpe — tikras avinėlis.

Senovėj geriau gal buvo gyventi, seneli?

— Geriau negeriau, bet daug erdviau. Linksmesni per tai buvo žmonės.

Galgi tavo tiesa, seneli. Linksmas dangaus paukštis visada gieda, nors turtų neturi, nekrauna, nes jam erdva padangių gelmėje.

— Per tai, seneli, nūnai žmonės piktai kariauja, vienas kitą žudo, kad erdvės sau ieško.

— Ką tu kalbi, vaikel! Ar maža yra plataus pasaulio, kad ankšta būtų. Pabiuro tik žmonės. O pabiurusiam visur ankšta, nors jisai vienas būtų visame pasauly. Žmonės dabar visa žino; tik nežino to, kas jiems geriausia reikia žinoti.

— O ko gi, seneli?

— Matai, bitės kaip siūpterėjo avilin. Neroja suljsti. Netrukus bus lietaus.

Aš pakėliau galvą į dangų ir apsidairiau: dangus blaivus, niekur nė debesio. Tik toli vakaruose, ant girių, keli balti debesėliai, lyg žalioj pievoj baltų plonavilnių avelių būrys.

— Iš kur tas lietus, seneli, kad debesio niekur nematyti?

— Debesiui nesunku atsirasti, o jos drėgnumą ore pajuto. Jos gi daugiau nuvokia, nei žmogus išmano. Reikia gi jau lietaus: tada ir medžiai geriau kvepės, ir pievos geriau sužels — medaus bus daugiau; ir javams taip pat jo reikia. Ištroško žemelė.

— Ir dulkių tiek nebus, seneli, ir vėsiau bus ore. Tau gi bus čia geriau.

— O, vaikel. Čia dulkių nėra, o mano seniems kaulams kad tik saulės kuo daugiausia.

Ir vėl mūsų kalbą lyg kas nukando. Nutilo senelis, tylėjau ir aš. Atsiguliau aukštielninkas ant vejelės ir ėmiau žiūrėti į dangų.

Ilgai gulėjau ir svajojau. Tylu buvo, vien tik bitės be paliovos dūzgė ir dūzgė. Senelis vis sėdėjo, kaip sėdėjęs, nesijudino, nesikėlė iš vietos. Man rodėsi, kad jis tikrai snaudžia. Bet vos atsisėdau, jisai paklausė:

— Ar jau eini, vaikel?

— Laimingas tu, seneli! Niekas tau nerūpi, nieko tu nereikalauji, gyveni šiame vėsiame sodely, kaip danguje.

— Laimingas, vaikel, vien tasai, kuris niekam savo buity bloga nėra padaręs. O aš, vaikel, jaunas būdamas, daug žmonėms bloga dariau. Ne taip gyvenau, kaip reikėjo: ir šio ir to norėjau.

Ir galva jo dar žemiau nulinko, nuskendo senelis mintyse. Gal praeity ieško savo nusidėjimų, o gal jo mintys dabar skrajoja kitoj gyvenimo pusėj.

Atsikėliau nuo vejelės ir patylomis išėjau iš sodelio. Senis dabar nepasijudino, nepakėlė galvos, nei kada aš kabalkštelėjau varteliais.

Vai senel, senužėli! Ar gi tu tiesą pasakei, kad vien tik tasai laimingas, kurs niekam savo buity pikta nėra padaręs?

Jei gi tiesa yra tavo žodžiuose, nėra ir nebus laimingo pasauly.

Aš tik vieną tokį žinau buvus pasauly, bet nelaiminga buvo Jo buitis, bet baisi buvo Jo mirtis...

Karo atbalsis

Ėjau aš šaliniu viešojo Kislovodsko sodo taku ir dairiausi, kaip didžiąja dubre plaukė puiki, turtinga, soti ir dailiai apsitaisiusi minia suvažiavusiųjų iš visų šalių žmonių. Vieni jų buvo tie, kur atvažiavo čion, vildamiesi atrasią benykstančią savo sveikatą, kiti — linksmai pagyventi.

Diena buvo saulėta, kaitri, bet viešajame sode buvo vėsu ir gražu. Medžiai žaliavo; jų lapuose dūzgė bitės, lyg lekiąs spiečius, dainavo paukščiai. Šalia dubrės ūžė upelė, kurios bangos šokinėjo nuo uolos ant uolos.

Visi, kas buvo susirinkę šitame sode, linksminosi, lyg vargo niekuomet pasauly nė būti nebuvo. Vyrai vadžiojo moteris už parankių ir kuštėjo joms meilumynus, nuo kurių, kaip putinai, sprogo jų veidai, o akys žibėjo lyg žarijos nakties tamsoje: prabanga šaukė jų gilumoje ir kvietė kūno laimėn, kaip šaukia girioje pavasario dieną patinėlis savo patelės.

Ir niekur niekas čia neprimindavo, kad ne taip toli žemė krauju paplukus, ašaromis upės pabrinkusios, oras dejavimų tvaną, o padangių erdvės vien mirtį ir sopulį gimdo.

Ėjau aš šaline dubre, ir mano širdis, skausmo kupina, dejavo, kad nelygus žmonių likimas, kad nėra tiesos šiame pasauly, o ten, tame žadamajame, aš jos nelaukiu.

Taip man buvo gaila visų dabar vargstančiųjų ir dejuojančiųjų, skausme besikeliančių iš miego ir skausme begulančių, visų žūvančiųjų, ir taip man buvo sunku, lyg būtau aš pajutęs ant savo sprando nepakeliamą viso pasaulio vargų ir sopulių naštą.

Ir norėjau aš tada, kad kloniai prasiskriedę paslėptų mane, kad kalnai užgriuvę palaidotų mane, kad aš negirdėtau nei šio pasaulio dejavimų, nei to linksmo juoko, kur plaukė iš didžiosios dubrės.

Pasirodė man, kad jau pas angą stovi laikas žadėtasai, kad jau girdžiu aš balsus, šimtus, tūkstančius balsų, kaip ir tasai, kur plaukia iš mano širdies gilumos padangių bedugnėn.

Nors buvau pilnas griausmingų jausmų, kur nusiminą kėlė mano krūtinėj, tačiau buvau aš, kaip tasai, kuris gyvenimo džiaugsmo ieško, kaip vienas iš tų, kur plaukė dabar viešojo sodo dubrėmis.

Ir eidamas nugirdau šalia:

— Ar jūs nepanorėsite manęs išklausyti, ką aš pasakysiu?..

Nesustojau, neatsigręžiau, nė nedirsterėjau ton pusėn, kur taip mane užkalbino, tik, praeidamas, burbterėjau:

— Ne, nepanorėsiu.

Ką tu man pasakysi, žmogau! Jei tu vienas iš šios puikios minios, aš nenoriu klausyti tavo balso. Jei tu nuvargęs, kuo aš pasidalysiu su tavimi, jei vien vargu ir nusiminimu esu turtingas? O jei esi vienas iš tų, kur nuskendo šio gyvenimo bedugnėj, aš tavęs neišgelbėsiu. Pasakok tiems, kur turi pilnas aukso kišenes. Gal jie ką nors išmes tau nuo savo sotumo.

Bet vos tik nužengiau kelis žingsnius, vos tik praslinko vienas akimirksnis, kaip man topterėjo širdin ir lyg kas mane sulaikė:

— Sustok! išklausyk! Čia gal tikras vargas tavęs šaukiasi.

Atsigręžiau ir sustojau.

Jisai ėjo paskui mane. Nei jo būdas, nei rūbai nerodė, kad jisai būtų vienas iš nuskendusiųjų gyvenimo bedugnėn. Apsitaisęs jisai buvo, kaip taisosi turtingieji, pakilūs mano gimtojo krašto sodiečiai. Tik veidas ir šviesi barzdelė rodė, kad tai ne mano tautietis.

— Ko gi tamsta nori? — paklausiau jo.

Ilgai tylėjo; tik jo lūpos drebėjo, ir rankos konvulsingai gniaužė ir mankė keuprę. Aš jaučiau, kad jisai ryja ašaras, kur jam į gerklę verčiasi, ir štai štai pabirs iš jo akių.

— Aš vokietis... aš vokietis... — tik galėjo jisai ištarti.

Aš laukiau ir nesuprantu, ko jisai nori.

— Kas iš to, kad tamista vokietis?

Jo lūpos dar labiau pradėjo drebėti, ir rankos dar labiau gniaužė ir mankė kepurę,

— Mano sūnus miršta... mirs Armavire.,. sužeistas ir nelaisvėn paimtas... — laužyta rusų kalba stengėsi išpasakoti man: — man davė žinių... Aš vokietis... visa iš manęs atėmė, ir niekas nenori man padėti...

Nesusilaikė žmogus, ir ašaros pabiro iš akių per veidus. Nusišluostė greitai, lyg gėdėdamasis tų ašarų.

— Ar tai aš kaltas... kam mane uja, kaip vilką...

— Kuo gi aš galiu tamstai padėti? Aš tamstos sūnaus negaliu gi išgelbėti... — prakalbėjau į jį vokiškai.

Išgirdęs gimtąją savo kalbą, vokietis net nusidžiaugė. Kaip galėjo, ašaras rydamas, papasakojo man trumpą savo pasaką. Buvo jis pasiturįs ūkininkas, gyveno kažkur Ukrainoje. Vienintelis jo sūnus viešėjo Vokietijoje pas tolimus gimines, kur norėjo net vesti. Prasidėjo karas, tenai jisai ir užsiliko. Kalbėjo, kad įstojęs vokiečių kariuomenėn. Iš jo atėmė žemę, ūkį ir ištrėmė jį svetimonjon šalin. Kely žmona apsirgo ir mirė, liko jisai vienas. Taip atsibaldė net čion, neturėdamas nei pažįstamų, nei draugų, tarnavo per berną netoli Armaviro. Valdžia paskui perkėlė jį čionai. Sūnus, sužeistas, pateko nelaisvėn, ir jį atvežė Armaviran gydyti. Ten kažin kaip patyrė, kad jis rusų valdinys, buvęs rusų kareivis. Teisė jį ir nuteisė mirtim... Davė žinią pažįstami, kad atvažiuotų nors atsisveikintų.

— Aš vokietis, man niekas čia nepagodo... Visa atėmė, sūnus miršta... Bilieto kaina vienas rublis ir dvi dešimti kapeikų, o aš neturiu nė skatiko.

— Aha, — susipratau, ko jisai nori.

Dirsterėjau dar kartą į jį. Atsidėjęs, nuo galvos iki kojų.

Ne, šis ne apgavikas. Čia tikras vargas, tikras skausmo balsas iš vargstančiojo pasaulio.

Išėmiau iš kišenės piniginę. Ten buvo kelios penkiarublės.

Kai pamatė jas vokietis, sudėjo rankas, kaip maldai, ir atkišo į mane. Jis drebėjo, kaip drugy.

— Duok man vieną!.. Duok!.. aš vokietis... man niekas nepagodo... duok man vieną, susimylėdamas...

Aš svyravau, nes nemaniau tiek duoti. Penki rubliai — buvo didelis man pinigas. Aš ir taip nežinau, kaip pragyvensiu iki naujos algos.

— Duok man, aš atiduosiu dešimtį!.. aš nieko nevalgiau... antra diena... duok man... aš dešimt atiduosiu... aš turtingas buvau...

— Kaip tu man atiduosi, kad nežinai, nei kas esu, nei kur aš gyvenu.

Atkišau jam vieną penkiarublę. Nutvėrė ją abiem rankom, prispaudė prie krūtinės, lyg brangų mylimą draugą.

Paskui nutvėrė mano ranką abiem savo ir drūtai pakratė.

— Tamista kalbi vokiškai, tamista man pagodojai, tamista vokietis! Aš žinau — tamista vokietis, mūsų žmogus.

— Ne, mano mielas, aš ne vokietis, o vokiškai kalbu vargiai. Aš lietuvis.

— Lietuvis? Kas tai yra lietuvis?

— Lietuviai — tai mažutėlė, nuo amžių vargstanti tauta, suplėšyta, suskaldyta. Dalis lietuvių gyvena Rusijoj, dalis vokiečių valstybėj.

— Aš sakiau gi, kad tamista mūsų šalies žmogus. Dėkui, dėkui, labai dėkui! — spaudė ir kratė jis man ranką. — Dėkui ir Dievui, kad suteikė savo žmogų sutikti, mūsų tėvynės žmogų! . .

Vargšas! Iš viso, ką aš jam pasakiau, jis užgirdo ir suprato tik, kad dalis lietuvių gyvena vokiečių valstybėj, kurios jisai, kaip patsai sakė, niekuomet nebuvo matęs, kurioje niekados jo kojos nebuvo buvusios.

Taip aklai tu myli savo senąją tėviškę, kurioje gal jau tavo tėvų tėvai negyveno!

Už ką tave varo ir neapkenčia šios šalies žmonės? Už ką tave skriaudžia?

Ar užtat, kad tu, svetimoj šaly begyvendamas, myli tą tolimąją tėviškę ir brangini jos dovaną — gimtąją kalbą?

Ar užtat, jog yra vokiečių, kur pikta daro šios šalies žmonėms, lieja jų kraują ir savo liedami, ar gal tik sau pikta daryti neduoda?

Ak, Dieve! Kur Tu esi? Kur Tu esi, kad nematai, kas darosi pasauly?

Jei Tu esi teisybė, jei Tu esi šaltinis gera — tenebūna pasauly, kas yra!

Pasakyk Tu, kur esi visa žinąs, kodėl tiek bloga yra pasauly, nors piktų žmonių labai nedaug, labai nedaug! . .

Liaudies stygomis

1.

Vai, mylėjau aš mergelę,
mylėjau labiausiai!
Ir ilgėjims spaudė širdį,
kaip slėgtė sunkiausia.

O mergelė lelijėlė
manęs nemylėjo
Ir į kitą bernužėlį
ji meiliai žiūrėjo.

Kad mylėjau aš mergelę
už visa labiausiai,
Aptemk mane, tamsi naktis,
apgulk kuo tamsiausiai!

2.

Šėriau žirgelį, juodą bėrelį,
Šėriau žiemelę, pavasarėlį.

Ganiau žirgelį žalioj pievelėj,
Girdžiau bėrelį sraujoj upelėj.

Balnojau žirgelį ankstų rytelį,
Iš namų jojau vidudienėlį.

Užvijau būrį jaunų mergelių,
Kai baltų gulbių ant ežerėlio.

Graži mergelė — nemeilūs žodžiai,
Kur meilūs žodžiai — negraž' mergelė...

Visi berneliai mergas vadžioja,
Tik aš jaunasai vienas vaikščioju...

Leisiu žirgelį žalion pievelėn,
Tegul vaikščioja, širmas ulioja.

Imsiu šaudyklę, mušiu anteles,
Baltas gulbeles, mažus paukštelius,

Tegul nečiulba, tenelekioja
Ir manęs jauno tenevilioja.

3.

Vai, ir atplaukė juodas laivelis,
Vai, žiūriu — sėdi jauna mergelė.

Plaukus šukuoja, kaseles pina,
Dūsauja sunkiai, žodelį kalba:

„Saulė — motulė, mėnuo — tėvulis,
Vytas — brolelis, žvaigždės — sesulės.

Saulė motulė — šarveliui krauti,
Mėnuo tėvulis — kraiteliui duoti.

Vytas brolelis — keliu lydėti,
Žvaigždės sesulės — vainikui pinti."

4.

Tu, ąžuole, tu, žaliasai,
nestovėk prie kelio:
Vai, tai pučia šiaurus vėjas,
žalias šakas laužo.

Žalias šakas laužydamas,
žalius lapus plėšo, —
Išvers tave iš šaknelių,
nulauš viršūnėlę.

Tu, mergele lelijėle,
nesėdėk po langu,
Nerymoki ant rankelių,
nežiūrėk pro langą.

Vai, atjoja raitų pulkas,
visi raiti šaudo,
Tiktai vienas liūdėdamas
žemai galvą lenkia.

Vakar dieną jis prajojo
pro tavo langelį,
Tavo jaunos padabojo
gelsvąją kaselę.

Tavęs jaunos dabotojas
iš karo pargrįžo,
Gelsvos kasos gaišintojas
jau ant tėvo dvaro.

5.

Pamylėjo mane mergužėlė, —
aš jos nemylėjau.
Meilius žodžius man kalbėjo, —
aš jų negirdėjau.

Gailiai verkė jauna vakarėlį,
nuo manęs parėjus,
O jau rytą nusidžiaugė,
kitą pamylėjus...

Vai, dabar aš nusidžiaugtau,
kad ją sugrąžintau,
Meilius žodžius tai kalbėtau,
kad tik ji klausytų.

Vai, tu pūski, šiaurus vytas,
į šalis toliausias,
Tu nuneški mano laivą,
kur marios audriausios.

6.

Parjoj brolelis, parjoj raitelis
iš svetimos šalelės.
Su juo bernelis, kaip dobilėlis,
Ukrainos raitojėlis.

Vai, aš nuspyniau sau vainikėlį
žalios rūtos viršūnėlių —
Vai, pamylėjau jauną bernelį,
Ukrainos raitojėlį.

Vai, aš nueisiu į tėvužėlį,
į seną motinėlę,
Vai, aš prašysiu, vai, aš kalbėsiu,
mergelė, meilų žodelį:

— Vai, jūs nebarkit, seni tėveliai,
kad jauna aš pamylėjau
Puikų bernelį, kaip dobilėlį,
Ukrainos raitojėlį.

Mano bernelio šilko rūbeliai,
sidabriniai pentinėliai,
Jo kalavijas, kaip saulė žvaga,
ant galvelės gyverėlis.

Mano bernelio ristas žirgelis,
ir šilkinės pavadėlės,
O jo balnelis perlais barstytas,
aukselio kabo kilpelės.

Vai, jūs nebarkit, seni tėveliai,
kad jauna aš pamylėjau
Puikų bernelį, kaip dobilėlį,
Ukrainos raitojėlį.

7.

Šią savaitėlę per savaitėlę
žirgelį muštravojau;
Išmuštravojęs iškaitravojęs,
į mergelę nujojau.

Vai, gražiai bėga širmas žirgelis,
galvelę palenkdamas.
Radau mergelę, baltą gulbelę,
naujam rūtų daržely.

Rūtelę skina, vainką pina
ir jauna gailiai verkia.
— Neverk, mergele, balta gulbele,
pas motulę būdama.

Neverk, mergele, balta gulbele,
kol rūta nenudžiūvo.
Tad prisiverksi, jauna mergele,
kai mano valioj būsi.

— Vai, lenkias, lenkias giedra saulelė
juodųjų debesėlių;
Vai, taip aš lenksiuos, jauna mergelė,
tavęs šelmio bernelio.

— Neišsilenkė giedra saulelė
juodųjų debesėlių —
Neišsilenksi, skaisti mergele,
manęs, jauno bernelio.

8.

Žalioje girelėj, lygiame klonely
Jaunoji mergelė ten uogeles rinko.

Atjojo bernelis, jaunasai raitelis,
Turtingo tėvulio mandrasai sūnelis.

— Mergužėle mano, jaunoji tu mano,
Kam, gulbele, renki mėlynas uogeles?

Kam, gulbele, renki mėlynas uogeles,
Kad jauna neturi tėvo, motinėlės?

Vai, kam tu parneši mėlynas uogeles,
Kad, skaisti, neturi brolio, seserėlės?

— Aš turiu sesutę už save mažesnę,
Tai aš jai parnešiu mėlynas uogeles.

— Tavo seserėlė bus man giminėlė,
O jauna mergelė būsi prisiegėlė.

— Meluoji, berneli, netiesą tu kalbi:
Žirgelis per greitas, bernelis per puikus!

9.

— Vai mergele mano, baltoji gulbele,
Ar būsi tu mano, ar eisi už manęs?

— Vai berneli mano, sakalėli raibas,
Dar aš pasiklausiu rūtelės daržely,

Ar velins rūtelė darželin įeiti,
Ar velins rūtelė viršūnėlę skinti?

Dar aš neįėjau rūtelių darželin,
Sudrebėj žaliosios daržely ik vienai.

Dar aš nenuskyniau nė vienos viršūnės,
Nukrito lapeliai ant šaltos žemelės.

— Vai mergele mano, balta lelijėle,
Ar tu nežinojai mano unarėlio?

Ar tu nežinojai mano unarėlio,
Ar jauna nematei mano puikumėlio?

Kur mudu stovėjom — žolelė nedygo,
Kur mudu kalbėjom — žemelė drebėjo.

10.

Šelmis melagis jaunasai bernelis:
Per vasarėlę jis tave viliojo!

Per vasarėlę jis tave viliojo,
O rudenėlį į kitą nujojo!

— Jau, motinėle, sena širdužėle,
Mano bernelis keleliu atjoja.

— Tylėk, dukrele, tylėk, mano miela,
Gal tas bernelis pro šalį sau joja.

— Jau motinėle, mano širdužėle,
Jaunas bernelis su tėvuliu kalba!

— Tylėk, dukrele, tylėk, ma viešnele,
Tavo bernelis gal kelelio klausia.

— Jau motinėle, jau, ma širdužėle,
Mano bernelis į dvarelį joja!

— Tylėk, dukrele, tylėk, mano miela:
Tavo bernelis nakvytėlėn prašos,

— Jau, motinėle, jau, ma širdužėle,
Mano bernelis aukšton klėtin eina!

— Tylėk, dukrele, tylėk, ma viešnele,
Gal viešnagėlėn ateina bernelis.

— Jau, motinėle, jau, ma širdužėle,
Mano bernelis už skobnelių sėda.

— Tylėk, dukrele, tylėk, ma viešnele,
Į sa bernelį meiliai nežiūrėki.

— Vai motinėle, vai ma širdužėle,
Manęs neviliojo jaunasis bernelis.

Tai aš kalbėsiu, tai dabar žiūrėsiu
Visą amželį į savo bernelį!

11.

Žvengė ant dvaro širmas žirgelis —
verkė nelaisvėj jaunas sūnelis.
— Vaduok mane, tėvuli, vaduoki,
nors ir ristus žirgelius parduoki!
— Geriau tavęs nematysiu sūnelio,
nekaip palšus parduosiu jautelius:
kuo aš arsiu dirvelę
be palšųjų jautelių.

Žvengė ant dvaro širmas žirgelis —
verkė nelaisvėj jaunas sūnelis.
— Vaduok mane, motule, vaduoki,
nors ir margas karveles parduoki!
— Geriau tavęs nematysiu sūnelio,
nekaip margų nustosiu karvelių:
kuo maitinsiu draugelę
be margųjų karvelių.

Žvengė ant dvaro širmas žirgelis —
verkė nelaisvėj jaunas brolelis.
— Vaduok mane, broleli, vaduoki,
nors ir ristus žirgelius parduoki!
— Geriau tavęs nematysiu brolelio,
nekaip ristų neteksiu žirgelių:
kuo karelin išjosiu,
jei žirgelių nustosiu.

Žvengė ant dvaro širmas žirgelis —
verkė nelaisvėj jaunas brolelis.
Vaduok mane, sesule, vaduoki,
nors ir krautą šarvelį parduoki!
— Geriau tavęs nematysiu brolelio,
nekaip krautą parduosiu šarvelį:
kuo aš jauna dėvėsiu,
kai šarvo neturėsiu.

Žvengė ant dvaro širmas žirgelis —
verkė nelaisvėj jaunas bernelis.
— Vaduok mane, mergele, vaduoki,
nors ir plonas drobeles parduoki!
— Tai aš savo drobeles parduosiu
ir tave aš bernelį išvaduosiu!
Pabūsiu be drobelių,
bet su savo berneliu!

12.

Pas vyšnių sodelį, pas rūtų daržėlį
Stovėjo žirgelis širmas pabalnotas:
Atjojo bernelis, atjojo raitelis
Nuo jūrių juodųjų, iš gudų šalelės.

Žirgeliu ristuoju jaunas bejodamas,
Žmonių klausinėjo, kur kelelis eina
Į tą našlaitėlę, į tą vagdienėlę,
Kur turi dukrelę, kaip sode gėlelę.

— Vai, joki, raiteli, vai, joki, berneli,
Kol jaunas nujosi į vyšnių sodelį.
Per vyšnių sodelį — į seną našlelę,
Per rūtų daržėlį — tai į mergužėlę.

— Vai, aš šturmavosiu sa širmą žirgelį,
Vai, aš muštravosiu ristąjį bėrelį,
Kolei atkels vartus sena uošvytėlė,
Kolei patiks mane jauna mergužėlė!

Išėjo našlelė sena ašarota,
Neišėj mergelė mano vainikuota.
— Vai, nustok, berneli, žirgą šturmavojęs,
Vai, nustok, raiteli, širmą muštravojęs.

Aš vario vartelių jaunam neatkelsiu,
Į didį dvarelį jauno neįleisiu:
Vai, jok sau, berneli, iš kur tu atjojai,
Kad ma dukružėlę tu tik suviliojai.

— Nenustosiu jaunas žirgo šturmavojęs,
Nenustosiu širmo jaunas muštravojęs,
Kol vario vartelius man jaunam atkelsi,
Į didį dvarelį jaunąjį įleisi.

— Berno nesulaukus, užmigo mergelė
Salduoju miegeliu ankstųjį rytelį.
Tai joki, berneli, kur varpai raudoja,
Tai joki, raiteli, kur verkia vargonai.

Vai, tu ten atrasi savo mergužėlę,
Iš lenkų šalelės nuo karo pargrįžęs:
Ten jai dovanosi savo dovanėles,
Ten jai iškalbėsi meiliuosius žodelius.

Ne vėjelis staugia, ne girelė ūžia,
Tik jaunas bernelis sa mergelės verkia:
— Kad aš, bernužėlis, būtau nuo žirgelio
Jaunasai nupuolęs, nei karan išjojęs.

Kad aš, bernužėlis, būtau pragulėjęs
Minkštam patalėly, sunkioje ligelėj,
Nei aš, bernužėlis, nei aš raitužėlis,
Karelin išjojęs, mergelės nustojęs.

Vai, yra šalelė, kur jūrės banguoja,
Kur jauni berneliai dalelės sau ieško.
Ten jaunas nujosiu, širdelę raminsiu
Ir savo mergelę dažnai aš minėsiu.

13.

Vai, dėkui, dėkui senam tėveliui,
kad mane užaugino
ir gera išmokino.

Vai, tik nedėkui senam tėveliui,
kad vesti prispyrė,
nepatogią pagyrė.

Buvo pražydę mano dienelės,
bet neilgai žydėjo,
nukristi turėjo.

Vai susgodojo toji šalelė,
kur jaunam reiks traukti,
karely kariauti.

Žirgą balnosiu, bėrą žabosiu,
rėdysiu balnelį,
galąsiu kardelį.

Žirgą balnosiu, karan išjosiu,
kur jūrės mėlynos,
kur pilys mūrinės.

14.

Kur jaunas brolelis žirgelį sau girdė,
Užako užaugo maurais šaltinėlis (2 k.).

Kur jaunas brolelis takeliu vaikščiojo,
Užaugo užžėlė pievele takelis (2 k.).

Nujojo brolelis, Lietuvos raitelis,
Tolimon šalelėn, ton lenkų žemelėn (2 k.).

Meteliai suėjo, kiti pasgynėjo,
Jaunieji berneliai visi jau pargrįžo (2 k.).

Iš tolimos šalelės, nuo didžio karelio,
Tik nėra brolelio, jo bėro žirgelio (2 k.)

Vai, tylėk, neverki, jaunoji sesule,
Pargrįžta parjoja jaunasai brolelis (2 k.).

Vai, neša parneša jaunai dovanėlę —
Aukselio žiedelį, šilkų kasnykėlį (2 k.).

Žalią šniūraukėlį, naują kiklikėlę,
Tau, jaunai mergelei, puikią oderėlę (2 k.).

15.

Vai, nedėlios ankstų rytą
Sėj mergelė žalią rūtą,
Vai lelija, lelijėle!

Ir sėdama prakalbėjo:
— Nūnai sėsiu, rytoj skinsiu,
Vai lelija, lelijėle!

Nūnai sėsiu, rytoj skinsiu,
Vainikėlį nusipinsiu,
Vai lelija, lelijėle!

Vainikėlį nusipinsiu,
Ant galvelės užsidėsiu,
Vai lelija, lelijėle!

Ant galvelės ko glodžiausios,
Ant kaselės geltoniausios,
Vai lelija, lelijėle!

Ir nueisiu bažnytėlėn,
Atsiklaupsiu prie altoriaus,
Vai lelija, lelijėle!

Kai nuėjau bažnytėlėn,
Nusišvietė bažnytėlė,
Vai lelija, lelijėle!

Stebėjosi visi žmonės:
Kokis čionai žolynėlis,
Vai lelija, lelijėle!

Kokis čionai žolynėlis,
Žalios rūtos vainikėlis,
Vai lelija, lelijėle!

16.

Teka teka upelė,
vai, upelė straujoji.
Vai, ko tu teki, upele,
ir niekad nesustoji? } 2 k.

Ar ne lygūs krašteliai,
ar ne žalia žolelė?
— Visi lygūs krašteliai,
Tik ne žalia žolelė. } 2 k.

Vai, berneli, raiteli,
ko karelin tu joji?
Ar ne gražios mergelės,
ar tau liūdnos dienelės? } 2 k.

Visos gražios mergelės,
Tik man liūdnos dienelės,
Kad neturiu motulės,
nei jaunosios sesulės. } 2 k.

Ne taip liūdna medeliui
tarp plačiųjų laukelių,
Kaip man liūdna berneliui
be tikros giminėlės. } 2 k.

17.

Vai, aušta aušrelė, kaip giedra dienelė —
Rengės brolelis į karelį (2 k.).

Stovėjo žirgelis širmas pabalnotas,
Kamanėlėm įžabotas (2 k.).

Prie brolio šalelės stovėjo sesulė,
Stovėdama gailiai verkė (2 k.).

Vai, tylėk, neverki, jaunoji sesule,
Aš išjosiu — vėl parjosiu (2 k.)

Į Vilnių nujosiu, karvedžiu pastosiu,
Kareivėlius aš vadžiosiu (2 k.).

Už Vilniaus pilelės — lygiosios lankelės,
Ten mes jauni kovon ėjom (2 k.).

Dūzgia vylytėlės, kaip sode bitelės,
Krinta bernai, kaip miglelės (2 k.).

Devynios vylyčios pro mano galvelę,
Šioj dešimta į širdelę (2 k.).

Išeiti sesulei ant didžio dvarelio,
Kad parbėga brolio žirgas (2 k.).

Parbėga žirgelis, labai liūdnai žvengia,
Be brolelio, be raitelio (2 k.).

Parneša žirgelis brolio drapanėles,
Juodu krauju aplaistytas (2 k.).

Mazgok, seserėle, brolio drapanėles
Gailiomis ašarėlėmis (2 k.).

Džiovinki, motule, sūnaus drapanėles
Savo sunkiais podūsėliais (2 k.).

18.

Šerk, tėvuli, žirgelį, pirk diminį balnelį:
Reiks man karan joti, reiks į kovą stoti.

Vai, žirgelin sėsdamas, žemai galvą lenkdamas:
Sa lenkiau galvelę tėvui, motinėlei.

Pro daržėlį jodamas, žemai galvą lenkdamas:
Sa lenkiau galvelę jauniausiam broleliui.

Pro kiemelį jodamas, žemai galvą lenkdamas:
Sa lenkiau galvelę jaunam jaunimėliui.

Aš nujojau už mylios, atsigrįžau atgalios,
Žiūrau — vai, dar lydi tėvas, motinėlė.

Aš nujojau už antros, atsigrįžau atgalios,
Žiūrau — vai, dar lydi broliai, seserėlės.

Aš nujojau už trečios, atsigrįžau atgalios,
Žiūrau — vai, dar lydi jaunoji mergelė.

Lydėk, lydėk, mergele, nors į žalią girelę —
Užkukuos gegulė, nuramins širdelę.

Vai, tegul ji kukuoja rytą vakarėlį,
Nerami širdelė be jauno bernelio.

19.

Žada joti bernelis
Svetimojon šalelėn,
Džiūsiu vysiu, kaip rūtelė,
Aš be savo bernelio. } 2 k.

Vai mergele jaunoji,
Lelijėle, baltoji,
Prisiverksi tu tą dieną,
Kai paliksi tik viena. } 2 k.

Aš nujosiu karelin
Svetimon šalelėn,
Tai privargsi tu vargelio
Be jaunojo bernelio. } 2 k.

Neatbosiu, berneli,
Nesubosiu, raiteli:
Garsi mano giminėlė —
Ramins mano širdelę. } 2 k.

Du broleliu — artoju,
Du broleliu — šienpioviu,
Du broleliu — raštininku,
Tai laiškeliams rašyti. } 2 k.

O aš viena sesulė
Grėbiau lankoj šienelį,
Ir nulaužiau grėblužėlį,
Jo klevinį kotelį. } 2 k.

Eisiu brolio prašyti,
Kad jis mestų rašyti:
Kyla tamsus debesėlis,
Sulis lankoj šienelį. } 2 k.

— Aš nemesiu rašyti,
Neisiu grėblio taisyti;
Tegul kyla debesėlis,
Testa lyja šienelį. } 2 k.

— Vai broleli, broleli,
Broleli sakalėli,
Kuo pašersi širmą žirgą,
Kad ne lankos šieneliu? } 2 k.

— Vai sesule, sesule,
Baltoji lelijėle,
Aš pašersiu širmą žirgą
Marguoju dobilėliu,
Pagirdysiu širmą žirgą,
Šaltinio vandenėliu.

20.

Čiulba ulba sakalėlis,
Žalioj liepoj tupėdamas —
Verkia jauna mergužėlė,
Pas langelį sėdėdama.

Pas langelį sėdėdama,
Ant rankelių rymodama,
Pro langelį žiūrėdama,
Ašarėles šluostydama.

Vai tu, sakal sakalėli,
Vai tu, raibas raibuonėli!
Tu nulėki, sakalėli,
Tolimojon šalužėlėn.

Rasi tenai, sakalėli,
Jaunų raitelių pulkelį,
Tai ten raibas pamatysi
Mano jauną bernužėlį.

Pasakyki, sakalėli,
Mano jaunam bernužėliui,
Kad metelius prarymojau
Aukštoj klėty po langeliu,

Kad metelius prarymojau
Aukštoj klėty po langeliu,
Antrus metus belaukdama,
Pas vartelius jo praverkiau.

Trečiais — kelią pražiūrėjau,
Praverkiau šviesias akeles,
O dar savo bernužėlio
Grįžtant jauna nesulaukiau.

— Nelauk, nelauk, mergužėle,
Laukti jauna nesulauksi:
Aukštam kalne sunkiai miega
Tavo jaunas bernužėlis.

21.

Stovi žirgelis dvare pabalnotas,
Kamanėlėm įžabotas (po 2 kart.)

Rengias bernelis, tėvulio sūnelis,
Į karelį sunkų joti.

Verkia tėvulis ir sena močiutė,
Mane jauną išleisdami.

Verkė brolelis ir jauna sesulė,
Mane jauną lydėdami.

Verkė mergelė, balta lelijėlė,
Man žodelį kalbėdama.

Tylėk, neverki, jauna mergužėle,
Aš pas tave dar sugrįšiu.

Jei aš negrįšiu, laiškelį rašysiu,
Tau mergelei jaunas siųsiu.

Jei neparjosiu — karalium pastosiu,
Su karaliais karą vesiu.

Metai praslinko, kaip viena dienelė,
Jaunas dar namo negrįžo.

Kiti prabėgo, kaip banga upelėj,
Jaunas dar vis kovą vedė.

Parlėkė žirgas, juodasai bėrelis,
Parnešė margą laiškelį.

Parnešė margą laiškelį.
Ašaromis išbarstytą.

Vilniaus miestely, Papilės kalnely,
Tenai mano kapinėlės.

22.

Ant tėvulio dvaro, pas rūtų darželį,
Balnojo brolelis šyvąjį žirgelį.

Išeiti sesulei ant didžio dvarelio,
Paklausti sesulei, kur brolelis joja.

Ar į mergužėlę, ar į lelijėlę,
Ar į tą šalelę, kur didis karelis?

— Vai sese sesule, sesule viešnele,
Neklauski pas mane, klauski pas žirgelį.

— Vai žirge žirgeli, žirge juodbėrėli,
Kur žirgelis josi, kelelį keliausi?

Ar į mergužėlę, ar į lelijėlę,
Ar į tą šalelę, kur didis karelis?

— Nei į mergužėlę, nei į lelijėlę,
Tik į tą šalelę, kur didis karelis.

Išjojo brolelis, puikus raitužėlis
Tolimon šalelėn, kur didis karelis.

Septinti meteliai dar kare brolelis,
O jau aštuntuose tai namo pargrįžo.

Išeiti sesulei ant didžio dvarelio,
Pastikti brolelis pusiau viešo kelio.

— Vai broli broleli, broli sakalėli,
Ar sveikas parjojai iš didžio karelio?

— Kad nesveikas būtau, jaunas neparjotau,
Ir širmu žirgeliu tai nemandravotau.

Pasakyk, sesule, seserėle mano,
Ar yra mergelė, kurią aš mylėjau?

— Vai broli broleli, puikus kareivėli,
Brolužėli mano, jaunas raitužėli!

Du šimteliu buvo, nė už vieno nėjo,
O šį rudenėlį jauna ištekėjo.

— Kad būtau žinojęs, iš karo negrįžęs,
Nei savo mergelę kitam dovanojęs.

Kad būtau negimęs, pasauly neaugęs,
Nei savo mergelę kitam užauginęs.

Grąžinsiu žirgelį atgalio karelin,
Guldysiu galvelę po šveitriu kardeliu.

Vai, liūdnas bernelis, jaunas raitužėlis,
Vai, tai dar liūdnesnis širmas jo žirgelis.

Ir klausė karalius pas jauną bernelį,
Ko žirgelis liūdnas, bernelis nelinksmas?

— Vai, kaip gi man būti linksmam bernužėliui —
Devinti meteliai svetimoj šalelėj...

Devinti meteliai svetimoj šalelėj,
Pastos ir dešimti, aš namo negrįšiu.

Nes mano mergelė už kito nuėjo,
O man bernužėliui širdį sužavėjo.

Kad žemėj dūlėtau, tai linksmas aš būtau,
Kad jos nemylėtau, širdies nesopėtų.

23.

I

— Vai, ko liūdi, klevužėli,
Vai, ko liūdi žalialapi,
Ko liūdi?

Žalioj girioj tu įaugai,
Sau žiedelius susikrovei, —
Ko liūdi?

To aš liūdžiu, bernužėli,
To aš liūdžiu, raitužėli,
To liūdžiu.

Vai, kad žada mane žmonės,
Ankstų rytą jau nukirsti —
To liūdžiu.

Ankstų rytą jau nukirsti
Ir šakeles apkapoti —
To liūdžiu.

Kad girelėj nestovėsiu,
Žaliais lapais nešlamėsiu.
To liūdžiu.

II

Vai, ko liūdi bernužėli,
Vai, ko liūdi, raitužėli,
Ko liūdi?

Pas tėvulį tu užaugęs,
Sau žirgelį mandravoji, —
Ko liūdi?

To aš liūdžiu, mergužėle,
To aš liūdžiu lelijėle,
To liūdžiu.

Žada mane tėvužėlis
Toli karan jauną siųsti, —
To liūdžiu.

Kaip aš karan tik išjosiu,
Linksmų dienų tai nustosiu, —
To liūdžiu.

Tavęs jaunos neregėsiu,
Meilių žodžių nekalbėsiu, —
To liūdžiu.

24.

Tai ne gegulė lazdų krūmely
Gūdžiai kukuoja dieną naktelę —
Tai gailiai verkia jauna sesulė
Svetimam krašte, sunkiam vargely.

Vai, ir atjojo pikti barzdočiai
Ir nugabeno jauną mergelę
Už jūrių-marių, už mėlynųjų,
Už žalių girių, už siūbuojančiųjų.

Kur meilūs žodžiai — rūsti kalbelė,
Vario varteliai suvartinėliai,
Kur giedra diena — tamsi naktelė,
O dovanėlės — tai retežėliai.

Aš paprašytau savo brolelių,
Kad neužmirštų šveitrių kardelių,
Kad man praskintų viešą kelelį,
Kad prakapotų pušų šakeles...

Atidarytų vario vartelius,
Ir nuo rankelių man retežėlius
Kad jie, broleliai jauni, nuimtų,
Tėvų šalelėn mane grąžintų.

Vai, gal pamiršo broliai kardelio,
Kad nepraskynė viešo kelelio,
Neprakapojo pušų šakelių —
Pražuvau jauna sunkiam vargely.

25.

Vai, pargrįžo bernužėlis tai iš kelionėlės,
Ir parnešė dovanėles tėvui, motinėlei.

Senam tėvui — vylytėlę jaunoj krūtinėlėj,
O motulei — krauju praustas savo drapanėles.

Vai, ir mirė bernužėlis subatos dienelę,
Ir parėdė bernužėlį baltai ir raudonai.

Tai apvilko bernužėlį baltais marškinėliais,
Ir apjuosė raitužėlį šilkine juostele.

Tai apavė sakalėlį jukto čebatėliais,
Ant galvelės jam uždėjo kiaunių kepurėlę.

Ir įdėjo kareivėliui baltona rankelėn
Kieto plieno nuokiečiausio šveitrųjį kardelį.

Pašarvojo vakarėly sveklyčioj ant suolo,
O aušrelei neišaušus per kiemą lydėjo.

O saulelei netekėjus į duobę įdėjo.
Verkė tėvas, motinėlė jaunojo bernelio.

Pasodintau šermukšnėlį ant jojo kapelio,
Kad atlėktų — pakukuotų raiboji gegulė.

Kad atlėktų — pakukuotų raiboji gegulė,
Paporintų bernužėliui, kaip gyvena žmonės.

Ar žirgelius mandravoja, šveitrius kardus varto,
Ar, vergais gal tapę, jųjų — bernų nė nemini.

26.

Anta kalno ąžuolėlis auga,
Po ąžuolu vieškelėlis eina.
Tenai verkia sena motinėlė,
Kad sūnelis iš karo negrįžta.

— Vai sūneli, kai tu namie buvai,
Prie vyresnio galvelės nelenkei,
Tai tu buvai, kaip šis ąžuolėlis,
Kur nelenkia puikios viršūnėlės.

Vai sūneli, kai tu namie buvai,
Pas tėvulį vargo neregėjai,
Jodinėti žingsniu nemokėjai,
Vis ristele žirgą varinėjai.

Kareivėliu mandras kai pastojai,
Jodinėti žingsniu išsimokei:
Ne tik žingsniu moki jodinėti, —
Ir pėsteliu pėsčiu vaikštinėti.

Prie senesnio kepurę nusiimti,
Prie senesnio galvelę nulenkti;
Pargrįžk, pargrįžk, jaunas raitužėli,
Verkia tavęs sena motinėlė.

— Tegul verkia sena, nenustoja,
Aš, bernelis, namo jau negrįšiu:
Šveitrus kardas klojo patalėlį,
Migdė jauną aitri vylytėlė...

27.

Vai, pas tėvulį augom širdelę,—
Du broliu sakalėliu, karaliaus kareivėliu.

Kai pasiūgėjom, kai paūgėjom,
Mes nujojom karelin, į Lenkijos žemelę.

Vai, mes sustikom lenkų kareivius:
Ir kėlės krygužėlė, tai smarki muštinėlė.

Šovė bernelius iš patrankėlių:
Kulkelės suskambėjo, žemelė sudrebėjo...

Kulkelės lėkė, bernelius trėkė,
Kaip dalgė žolynėlį, lankelės dobilėlį.

Kukau gegutė, kukau raiboji
Ant aukštojo medelio, žaliam vyšnių sodely.

Vai, aš nueisiu, aš paprašysiu
Tos raibosios gegulės, jos raibųjų plunksnelių.

Kad ji nulėktų, raiba gegulė,
Į Lietuvos šalelę, į tėvulio dvarelį.

Kad pasakytų, kad paporytų
Manam senam tėvuliui ir mielajai motulei.

Kad pasakytų, kad paporytų,
Kad aš jaunas negrįšiu, kad jųjų nelankysiu.

Kad aš negrįšiu, jų nelankysiu,
Netaisysiu žagrelių, nevaldysiu jautelių...

28.

Augin tėvas du sūneliu,
du sūneliu,
Augindamas labai džiaugės,
labai džiaugės.

Kai užaugsit jūs, sūneliai,
kai užaugsit,
Ant tėvulio didžio dvaro,
kaip ereliai.

Ar jūs būsit artojėliai,
šienpiovėliai,
Ar karaliaus kareivėliai,
raitužėliai?

Nei mes būsim artojėliai,
šienpiovėliai,
Nei dalgelės rankon imsim,
nei žagrelės...

Tik mes stosim į karelį
kareivėliais,
Tik mes imsim kardužėlius
į rankelę.

Ir išjojo bernužėliai
kelionėlėn,
Nuo tėvulio didžio dvaro
į karelį...

Ir susdūrė bernužėliai
didį pulką,
Ne brolelių, ne tikrųjų —
piktų priešų...

Plaukia teka kraujo upės,
per klonelius,
Kloja tiltą bernužėlių
per kalnelius...

Dieve saugok — reiks nupulti
nuo žirgelio,
Reiks prapulti po žirgelių
kanopėlėms.

29.

Vai tu, Dievuli, Dievuli manas,
Ką aš padariau jaunas būdamas:
Tai apsivedžiau bemandraudamas.

Gulbinai lėkė baltu laukeliu,
Karelin šaukė visus bernelius:
Kaip dar aš, jaunas, karelin josiu.

Gėda berneliui jaunam raiteliui:
Senas tėvulis žirgą balnoja,
Jaunas brolelis karelin joja.

Pirma sesulė brolelį rengė,
Antra sesulė vartus atkėlė,
Sena motulė keliu lydėjo...

Verkė motulė jauno sūnelio,
Į mane gūdžiai sena žiūrėjo,
O man berneliui širdį sopėjo.

Vai, tegul verkia jauna mergelė:
Vai, aš balnosiu širmą žirgelį,
Vai, kad negraužtų gėda širdelės...

Vai tu, Dievuli, Dievuli manas,
Ką aš parnešiu, kad dovanotau,
Ir seserėlėm ir mergužėlei?

Pirmai sesulei — rūtų vainiką,
Antrai sesulei— šilkų kasnyką,
O sa mergelei — aukso žiedelį...

Pirmoj krygužėj žirgelis puolė,
Antroj krygužėj kardelis lūžo,
Trečioj — galvelė jauno nukrito...

Rūtų vainikas sudegė ugnėj,
Šilkų kasnykas dūmais parūko,
Aukso žiedelis kraujuose plūko...

30.

Aš užsikelsiu ankstų rytelį,
Vai, aš išeisiu didžian kiemelin;
Aušrelė šviečia, saulelė teka
Ant tėvužėlio didžio dvarelio.

Vai, aš turėjau tris brolužėlius,
Tris raitužėlius, kaip sakalėlius.
Kur girioj auga, didžiam lizdely,
Karužėn joti, kardą vartoti.

Pirmas nujojo toli rytuosna,
Antras nujojo toli pietuosna,
Trečias brolelis tai vakaruosna,
Į jūres jojo, į tas baltąsias.

Joti tai jojo, grįžti negrįžo:
Padėjo jaunas savo galvelę
Po šveitriu kardu už tėviškėlę,
Krauju paliejo šaltą žemelę.

Krauju paliejo šaltą žemelę,
Leido žirgelį, kad liuosas lėktų,
Kad liuosas lėktų, žinelę neštų
Tėvų šalelėn, tėvo dvarelin...

Einam, sesulės, ant aukšto kalno,
Tai ten mes lauksim savo brolelių,
Iš rytų krašto, pietų šalelės
Ir nuo tų jūrių, nuo tų baltųjų...

Iš rytų joja jaunas bernelis,
Neša man jaunai tai oderėlę,
Šilkų skarelę tai siuvinėtą,
Ir kasnykėlį rubliais dabintą...

Iš pietų joja tikras brolelis,
Ant pirštų žvaga aukso žiedeliai,
Paskui jį veža margas skryneles:
Tai vis sesulėms, tėvui, motulei...

Nuo vakarėlių žirgelis bėga,
Žirgelis bėga ir gūdžiai žvengia:
Daugiau nelaukit, jaunos sesulės,
Negrįš brolelis, negrįš raitelis.

Guldė galvelę už tėvų šalį,
Už tėvužėlį, už motinėlę...
Nei nū rytelį, nei vakarėlį
Jūs jo nelaukit, jauno bernelio..

REX

Obłąkanie

Jam warjat! .. To co?
świata jam król,
bom poznał go,
ukochał, aż znienawidził...
przeniknąłem ciemnie
i głębie zbadałem jego...
Kocham warjactwo me,
bom przez nie osiągnął cel
mych pragnień, mej duszy polotu
jam dopiął choć raz,
zgasiłem piekielny ból,
co sterczał w piersi, jak głaz —
i dzisiaj jam wolny, jak orzeł,
jam król, jam król!

Śmiejecie się wy?
Temu nie dziwię się wcale...
śmiać się należy wytrwale,
by spędzić z czoła piekielne sny...
pamiętam... tam kiedyś stałem,
gdzie teraz stoicie wy,
tak się śmiałem, ach, jakż się śmiałem,
jak nie śmiejecie się wy!
I czemu? wiedziałem, bo wiedziałem,
czego nie wie żaden z was,
lecz — milczę, jak głaz...
I w duszy marzyłem, marzyłem,
i z marzeń się śmiałem —
a śniłem, wciąż śniłem...
jęczały piersie w szalonej katuszy,
w mózgu utkwiły warjackie sny,
i piołun czułem i gorycz w duszy,
gorycz i łzy...
umilkłem, zamilkłem,
ze skrzącem okiem tam stałem
i dumałem, wciąż dumałem...
O czem? milczę, jak głaz —
i żaden nie dowie się z was!

Vertė Faustas Kirša

Pamišimas

Aš beprotis! .. Tai kas?
aš pasaulio karalius,
nes jį pažinau,
pamilau, net neapkenčiau...
įžvelgiau tamsas
ir jo gelmes ištyriau...
Aš myliu savo beprotybę,
nes per ją pasiekiau tikslą
savo troškimų, savo sielos polėkį
aš nors kartą laimėjau,
nutildžiau pragarišką skausmą,
kuris kaip uola krūtinėje kyšojo —
ir nūnai aš laisvas, kaip aras,
aš karalius, aš karalius!

Jūs juokiatės?
Aš tuo visai nesistebiu...
juoktis reikia ištvermingai,
kad pragaro sapnus nuo kaktos nuvijus...
menu... kadaise ten stovėjau,
kur stovit jūs dabar,
taip juokiaus, ak, kaip juokiaus,
kaip nesijuokiate jūs!
Ir kodėl? žinojau, nes žinojau,
ko nė vienas jūsų nežino,
tačiau — tyliu, kaip uola...
Ir sieloje svajojau, svajojau,
ir iš svajonių juokiausi —
ir sapnavau, vis sapnavau,
pašėlusioj kančioj krūtinė vaitojo,
į smegenis įsmigo beprotiški sapnai,
sieloj jaučiau pelynus ir kartėlį,
kartėlį ir ašaras...
pritilau, nutilau,
su žėrinčia akimi tenai stovėjau
ir galvojau, vis galvojau...
Apie ką? tyliu, kaip uola —
ir niekas jūsų nesužinos!

Mówicie, że pękły me struny;
nic to, nic...
Spiewać jeszcze ja zdołam,
piosnkę nie jedną jeszcze uciułam,
bom wolny, bom duch!..
i warjat — jam bóg...
Na ziemię sprowadzę pioruny
i burze do wtóru powołam...
i głazy wprawię w wieczysty ruch...
jam król! jam duch!..
Choć ciało me kratą objęte,
Lecz duch mój zwycięski
zerwał żelazne pęta
i wysoko się wzbił,
gdzie wasz nigdy nie zawita,
bo... mu zabraknie sił...
Imię me święte
zasłynie wszędzie
i głuchy rozemknie słuch,
i usta nieme otworzy
pieśń moja, wieczysty z niej lunie ból,
napełni cały świat boży, —
bom warjat, bom król...
Jam pan bólu — zaśpiewam,
aż się potęga wszechmocy zatrwoży,
aż z posad się zachwieje Boży tron!..
Moc swą czuję — mocniejszym od Niego
przez ból i zgon!

Pragniecie pieśni — ja wam zaśpiewam!..
nie zatykajcie uszu swych...
daremnie, daremnie...
Słuchajcie pieśni mych śmiało...
pragniecie pieśni, ja wam zaśpiewam,
zaśpiewam piosnkę, co spłynie, jak żar,
jak orkan na morzu, potężny, szalony,
jak ołów, na ogniu piekielnym topiony,
jak deszcz siarczysty, jak pocisk piorunowy
uderzy ona w żelazne głowy,
na popiół zetrze głazy, pokruszy,
lecz — bądźcie śmieli —
serc waszych nie wzrószy.

Sakote, kad mano stygos nutrūko;
tai nieko, nieko...
Aš dar pajėgsiu dainuoti,
dar ne vieną dainelę sudėsiu,
nes esu laisvas, esu dvasia!..
ir beprotis — aš esu dievas...
Žemėn nutrauksiu perkūnus
ir audras pašauksiu pritarti...
ir uolas įjungsiu į amžiną judesį...
aš esu karalius! aš esu dvasia!..
Nors mano kūnas apsuptas grotomis,
bet mano nugalinčioji dvasia
geležinius pančius nutraukė
ir aukštai iškilo,
kur jūsų dvasia niekados nesilankys,
nes... jai pristigs jėgų...
Mano šventas vardas
pagarsės visur
ir kurčią klausą atrakins,
ir nebylias lūpas atvers
mano daina, iš jos amžinas skausmas prapliups,
visą Viešpaties pasaulį pripildys, —
nes esu beprotis, esu karalius...
Aš skausmo viešpats — uždainuosiu,
kad net visagalybės jėga susirūpins,
kad net iš pamatų Dievo sostas susvyruos!..
Savo jėgą jaučiu — stipresnis už Jį
per skausmą ir mirtį!

Trokštate dainos — aš jums uždainuosiu!..
neužsikimškite ausų...
veltui, veltui...
Drąsiai klausykite mano dainų...
norite dainos, aš jums uždainuosiu,
uždainuosiu dainelę, kuri nuplauks, kaip ugnis,
kaip vėtra jūroj, galinga, pašėlus,
kaip švinas, pragaro ugny tirpintas,
kaip sieros lietus, kaip perkūno smūgis
ji trenks į geležines galvas,
į pelenus sutrins uolas, sutrupins,
tačiau — būkite drąsūs —
jūsų širdžių nesujudins.

Sądzisz, majaczę?
moich pieśni nikt słuchać nie będzie?
Więc cóż? to co! *(ze wzrastającym uczuciem)*
gdy rzucę z duszy kajdany,
gdy jej zaszumią zielone gaje,
zaszemrą przezroczyste ruczaje,
gdy się zaperlą zdroje —
obudzą się pieśni moje!..
Ach, ludzie! zburzcie te ściany,
ach, zniszcie je, kraty rozłamcie,
puście mię, puście na błonie!
dajcież oświeżyć mi skronie!
dajcież mi wolność!.. na chwilę!
na jedną tylko chwilę, —
bo rzda mi piersi przejada... *(przyciszonym głosem).*
Słyszysz, co niebo powiada?..
a serce? nic — milczy, nie jęczy...

(przysiszonym głosem, tajemniczo)

widziałem kał na tęczy.

(Ze wzrastającem obłąkaniem).

Dziś niebo takie błękitne,
takie pachnące, jak leśne maliny...
gdzie maliny?.. jakie?... leśne?...
ach te, co w dzbanku mojej dziewczyny...
Boże, znowu coś majaczę...
i pocóż wy mię dręczycie!
dajcież mi spokój, zostawcie mię!..
dziś słońce tak się uśmiecha,
jak... *(gwałtownie)* nie! nie! jam spokojny,
ogień tu już nie płonie, *(pokazuje na piersi)*
nie bucha ztąd żar...
jam wszystko zapomniał...
(cicho) pieśni pragniecie? a dobrze!..
chcesz bo zabawić siebie,
więc zaspiewać piosnkę mam?
warjacką? — Nie, pieśń moja dziś wolna
i cicha, jak żal,
jak łza, przezroczysta
i chłodna, jak stal...

Manai, aš kliedu?
mano dainų čia niekas neklausys?
Na, tai kas? tai kas! *(su stiprėjančiu jausmu)*
kai nuo sielos pančius numesiu,
kai suoš jai žalieji gojai,
skaidrieji upeliai sučiurlens,
kai šaltiniai perlais ištrykš —
tada nubus mano dainos!..
Ak, žmonės! nugriaukite tas sienas,
ak, sunaikinkit jas, sulaužykit grotas,
paleiskit mane, paleiskit į pievas!
duokit man atgaivint skruostus!
duokit man laisvę!.. tik valandėlei,
tik vienai valandėlei, —
nes rūdys krūtinę graužia... *(tylesniu balsu)*
Girdi, ką sako dangus?..
o širdis? nieko — tyli, nevaitoja...
(tylesniu balsu, paslaptingai)
purvą mačiau vaivorykštėje.
(su kylančiu pamišimu)
Šiandieną dangus toks mėlynas,
toks kvepiantis, kaip miško avietės...
kur avietės?.. kokios? iš miško?..
ak, tos, kur mano mergaitės ąsotėlyje...
Dieve, vėl kažką kliedu...
ir kam taip kankinat mane!
duokit man ramybę, palikit mane!
šiandien saulė taip šypsos,
kaip... *(smarkiai)* ne! ne! aš ramus,
ugnis čia jau nebeliepsnoja, *(rodo į krūtinę)*
nebesiveržia iš ten karštis...
aš viską pamiršau...
(tyliai) norite dainos? tai gerai!..
nori save palinksminti,
tad turiu uždainuoti dainelę?
beprotišką? — O ne, šiandien mano daina laisva
ir tyli, kaip sielvartas,
kaip ašara, skaidri
ir šalta, kaip plienas...

A znał żeś wiosenne zorze,
a widział żeś wieczorne morze,
widział żeś jutrzenkę złotą,
a znał żeś miłość — tęsknotę... *(z obrzydzeniem)*
miłość — tfu — głupotę świata,
miotłę, którą szatan wymiata
śmieci, by je zasadzić
piekłu... dzieci...
Gdzie miłość?! czy ta, co w pieśni,
czy ta, co człowiek ją prześni...
Pieśni? co? pieśni!..
Cha, cha, cha, cha!..
Pieśni warjata, jak piorun
uderzy w zdrowy mózg
i wolne serce przeszyje sztyletem,
zatrutym jadem zgorzkniałej niewoli,
i krzepki umysł niejeden zaboli,
gdy okuje w kajdany własnej niedoli
i na uwięzi umknie go w dal
pieśń ma spokojna
i chłodna, jak stal.

Cha — cha — a — cha — cha!..
przez chmury z błękitów jasnieje
postać anielska,
ale gdy serce szaleje
z tęsknoty za nią —
już się rozpłynie,
a gdy się zbliżysz — wnet zginie
na wieki....
i gdy cień jej daleki
badam ze drzeniem ja, stara dziecina,
widzę — przede mną naga dziewczyna...
(głośno wykrzykuje później się śmieje)
bachantka!.. Cha — cha — cha — cha!..

Cha — cha — cha — cha... *(z ironją mówi)*
Szukałem postaci anioła...
cha — cha — cha — a... a tu skalana
dziewczyna i naga...
cha — cha — cha — cha...

O visgi žinojau pavasario aušras,
o visgi mačiau vakarinę jūrą,
mačiau ir auksinę aušrinę,
o visgi žinojau meilę — ilgesį... *(su pasibiaurėjimu)*
meilę — tfu — pasaulio kvailybę,
šluotą, kuria šėtonas iššluoja
šiukšles, kad ja pasėtų
pragarui... vaikus...
Kur gi meilė? Ar ta, kuri dainoje,
ar ta, kurią žmogus susapnuoja...
Dainos? ką? dainos?
Cha, cha, cha, cha!..
Bepročio dainos, kaip griaustinis,
trenks į sveikas smegenis
ir laisvas širdis pervers durklu,
užnuodytu apkurtusios nelaisvės nuodais,
ir nevienas tvirtas protas suskaus,
kai sukaustys jo paties nedalios grandinėmis
ir supančiotą nutemps jį į tolį
mano daina rami,
ir šalta, kaip plienas.

Cha — cha — a — cha — cha!..
iš padangių per debesis aiškėja
angeliškas pavidalas,
tačiau, kai širdis šėlsta,
jo ilgėdamos, —
jis išblanksta,
o kai priartėji — tuoj dingsta
amžinai...
o kai jo tolimą šešėlį
drebėdamas stebiu aš, senas vaikelis,
matau — prieš mane nuoga mergina...
(garsiai šūkalioja, vėliau juokiasi)
bachantė!.. Cha — cha — cha — cha!..

Cha — cha — cha — cha... *(kalba su ironija)*
Ieškojau angelo pavidalo...
cha — cha — cha — o... o čia nuodėminga
mergina ir nuoga...
cha — cha — cha — cha...

flircik dziecinny...
aniołek niewinny...
mirtowy wianek...
malin dzbanek,
wreszcie głupiutki kochanek...
anek... anek... anek...
cha — cha — cha — cha!.. *(ze złością)*
nierządnice! w twarz wam
gorycz mą pluję... *(ciszej)*
bom was czcił, *(szeptem prawie)* kocham was jeszcze,
kocham... miłuję... *(potrząsając głową)*
Nie! do mnie, naga!
bez różnicy zgoła,
choćby w postaci anioła...
mnie już nie oszukasz ty, niepokalana...
bez różnicy zgoła...
słodkie słówka umiem sypać,
za miodowe oczka
mogę wzdychać!.. Cha — cha — cha — cha...

Inni — to filistrzy... filisterje...
błoto nędzne... kokieterje...
a my?.. idealni, idealne...
namacalne związki święte,
bez podwiązki, a tam —
ach... już niebowzięte...
cha — cha — cha — cha...
wyniesieni po nad tłumy...
cha — cha — cha — cha... tytany,
geniusze, anielice —
raptem zwykłe samce i samice!
cha — cha — cha — cha
cha — cha — cha...
Gołe kolana, żywot obnażony...
cha — cha — cha — cha...
Błogosławiona, błogosławiony..
cha — cha — cha — cha...

Jam warjat? to co!
jaż brednie wygaduję?..
nie śmiej się, braciszku!

vaikiškas flirtas...
nekaltas angelėlis...
mirtų vainikėlis...
aviečių ąsotėlis,
galop kvailutis mylimasis...
masis... masis... masis...
cha — cha — cha — cha!.. *(su piktumu)*
paleistuvės! jums į veidą
savo kartėlį spiaunu... *(tyliau)*
nes jus gerbiau, *(beveik pašnabždomis)* dar jus myliu,
myliu... glamonėju... *(kratydamas galva)*
Ne! eik čia, nuogoji!
visai be skirtumo,
nors angelo išvaizdos...
manęs jau neapgausi tu, nekaltoji...
visai be skirtumo...
saldžius žodelius moku berti,
dėl medaus akelių
galiu dūsaut... Cha — cha — cha — cha...

Kiti — tai filisteriai... filisterija...
pelkė skurdi... koketavimas...
o mes?.. idealūs, idealios...
šventieji ryšiai apčiuopiami,
be paraiščių, o ten —
ak... jau į dangų paimti...
cha — cha — cha — cha...
aukščiau minios iškelti...
cha — cha — cha — cha... titanai,
genijai, angelėlės —
staiga paprasti patinai ir patelės!
cha — cha — cha — cha
cha — cha — cha...
Pliki keliai, pilvas apnuogintas...
cha — cha — cha — cha...
Palaiminta, palaimintos...
cha — cha — cha — cha...

Aš beprotis? tai kas!
aš pasakoju kliedėjimus?..
nesijuok, broleli!

zawcześnie jeszcze, zawcześnie...
duby prawię smalone?.. to co!
brednią świat żyje,
i brednią zdrowy mózg
najlepiej tyje
i dziś i wczoraj, jak temu tysiąc lat...
A wiesz jakie głupstwo
za mądrość poczyta świat?
jakie warjactwo wypieści,
jakiego warjata umieści
na ołtarzu bogów swych?..
Cha — cha — cha... tragedji niema tam...
nad bogiem — sędzia pogardzony
skinie, a zleci — do smieci...
Cha — cha — cha... *(gwałtownie targając kraty)*
nie! trysnę, jak źródło,
jak kwiat rozkwitnę,
strzelę, jak słup ognisty
dymiących pożarem obszarów,
i niebo purpurą zarumienię,
aż noc na dzień zamienię,
aź ugnę światu szyję,
ja warjat, ja duch...
ciemnią wyrazów skrępuję go
i zwrotów nędzą okiełzam
i w nieskończoność popędzę,
aż moc mą uczuje,
gdy go sprowadzę z pewnych dróg,
ja, warjat! ja — duch!
brat tytanów, potężny młot,
co pioruny kuje,
błyskawicą na błyskawicę,
grzmoten odpowiada na grzmot.

Nie warjat jam, nie majaczę,
o niczem nie śnię,
jam tylko życie
przeżył swe skrycie
i w morskich głębiach
zakończyłem je...
a stamtąd jak zmora

dar per anksti, dar per anksti...
nesąmones paistau?.. tai kas!
pasaulis kliedėjimu gyvena,
ir sveikieji smegenys kliedėjimu
geriausiai tunka
ir šiandien, ir vakar, kaip prieš tūkstantį metų...
Ar žinai, kokią kvailybę
pasaulis laiko išmintimi?
kokią beprotybę išpuoselėja,
kokį beprotį pasodina
ant savo dievų altoriaus?..
Cha — cha — cha... ten nėra tragedijos...
virš dievo — paniekintas teisėjas
mostels, ir nukris — į šiukšles...
Cha — cha — cha... *(smarkiai tampydamas grotas)*
ne! ištrykšiu kaip šaltinis,
kaip gėlė pražysiu,
šausiu, kaip gaisru rūkstančių
plotų ugnies stulpas
ir dangų purpuru nudažysiu,
kad net naktį į dieną paversiu,
kad net pasaulio sprandą palenksiu,
aš beprotis, aš dvasia...
žodžių tamsa jį suvaržysiu
ir sakinių skurdumu pažabosiu
ir į nepabaigiamybę nuvysiu,
kol savo jėgą pajusiu,
kai jį nukreipsiu iš tikrų kelių,
aš, beprotis! aš — dvasia!
titanų brolis, galingas kūjis,
kuris perkūnus nukala,
į žaibą žaibu,
į griaustinį griaustiniu atsako.

Aš ne beprotis, nekliedu,
apie nieką nesapnuoju,
aš tik gyvenimą
išgyvenau paslapčiomis
ir jūrų gelmėse
pabaigiau jį...
iš ten, kaip šmėkla

wynurzę światu na zgrozę,
by go ukarać za... błazeństwa!
Cha — cha — cha... za błazeńswa! *(z ironją)*
nie bój się, morza nie wzruszę,
lecz zwiększę stado papuże
i będę śmiał się, śmiał się,
jak małpa... cha — cha — cha... do zgonu...

(Spokojnie). Tak, jam warjat, bo pragnę...
(zapalając się znowu) ja warjat, świat ugnę pod nogi,
rozdepczę go piętą warjacką,
stanę na jego ołtarzu,
ja warjat, jak bóg —
pokłonem, ofiarą on uczci
warjacki duch... *(pauza).*

Jam duch, dziś tylkom duch...
szyderczy bezmocy cień,
syn piekieł, dziecinam śmierci ja,
i mi już nigdy nie zaświta dzień...
zgasłe słońce nadziei
pochłonęło wszystko...
wśród mroków wiecznej zawiei
pozostało jeno
wielkie rozpaczne rumowisko...
A niegdyś mi się uśmiechał świat,
kolorowych marzeń krocie,
pragnień miałem pełne piersi...
ach, tyleż upłynęło chwil, tyleż lat!..
dziś jam cień!.. szyderczy cień...
i mi już nie zaświta dzień...
szyderczo tylko dziś z mogiły
sterczę, jak upioru cień. *(z rozpaczą)*
Jużem nic! jużem trup!
trup! trup!.. o Boże,
gdyś pragnienia do piersi kładł
czemuż mi nie dałeś sił,
czemuż mi nie dałeś wtenczas sił,
bym spełnić mógł, com snił!..
Czemu mi nie dałeś sił,
gdyś pragnieniem duszę poił,

išnirsiu pasaulio grėsmei,
kad jį nubausčiau už... kvailiojimą!
Cha — cha — cha... už kvailiojimą! *(su ironija)*
nebijok, nepajudinsiu jūros,
tik padidinsiu papūgų pulką
ir juoksiuosi, juoksiuosi,
kaip bezdžionė... cha — cha — cha... ligi mirties...

(Ramiai) Taip aš beprotis, nes trokštu...
(vėl užsidegdamas) aš beprotis, pasaulį palenksiu po kojų,
sutrypsiu pamišėlio kulnu,
ant jo altoriaus atsistosiu,
aš beprotis, kaip dievas —
nusilenkimu, auka jis pagerbs
bepročio dvasią... *(pauzė)*

Esu dvasia, šiandien tik dvasia...
pašaipus bejėgiškumo šešėlis,
pragarų sūnus, mirties aš vaikas,
ir man jau niekados diena nenušvis...
užgesusi vilties saulė
viską paglemžė...
amžiname tamsybių sąmyšyje
paliko tiktai
didžiuliai nusiminę griuvėsiai...
O kitados man šypsojosi pasaulis,
spalvingų svajonių daugybė,
troškimų turėjau pilną krūtinę...
ak, tiek akimirkų praėjo, tiek metų!..
nūn aš šešėlis!.. pašaipus šešėlis...
ir man diena jau nenušvis...
nūn tik pašaipiai iš kapo
kyšau, lyg vaiduoklio šešėlis *(su nusiminimu)*
Jau esu niekas! jau lavonas!
lavonas! lavonas!.. o Dieve,
kai troškimus į krūtinę dėjai,
kodėl man nedavei jėgų,
kodėl man nedavei tada jėgų,
kad būčiau galėjęs įvykdyti, ką sapnavau!..
Kodėl man nedavei jėgų,
kada troškimais sielą girdei,

i dziś jam cię za... nie! nie! *(z bólem)*
przeklinam cię... żeś kat —
nie Bóg!.. o — o — o !
(ukrywa twarz w dłoniach; trwa długa pauza).

Śpiewałem, *(kiwajac głową)* śpiewałem...
chę — chę... śpiewałem,
śpiewałem, co mi się sniło...
a nagich biódr tam nie było,
ani bredni ubranych w mrok,
ani steku kłamstw małpich...
Śmiały się pawie, osły, barany, —
a ja śpiewałem wciąż...
Szczury mię słuchały,
kąty się śmiały,
chwytały za boki ściany,
morał miłości wzruszony prawił wąż...
kot ze szszurem poszedł w tan —
a jam koziołki wywracać
z radości pobiegł na łan...
tam były kwiatki sliczniutkie
i ładniutkie na spójrzenie,
a więc w cenie,
i głupiutkie,
jak kotki oczęta,
gdy się wdzięczy do kota
z za płota...

Sądziłem: prześliczny łan!
a gniłe bagnisko tam bylo...
ach, ile błota, błota ile!..
gdy pod twardą stopą trysnął kał,
mię ogarnął szał. *(Twardo, przez zaciśnięte zęby)*
Wydeptałem błonie ułudne,
pomiąłem kwiaty te brudne...
wnet pawie rozdęły ogony —
wrzasnęły,
osły, strzygąc uszyma,
złośliwie ryczały,
a barany, biedne barany,
żałośnie beczały...

ir šiandien aš tave už... ne! ne! *(su skausmu)*
prakeikiu tave... kad esi budelis —
ne Dievas!.. o — o — o!
(užsidengia veidą delnais; tęsiasi ilga pauzė)

Dainavau, *(linguodamas galvą)* dainavau...
cha — cha... dainavau,
dainavau, kas man sapnavosi...
o nuogų šlaunų tenai nebuvo,
nei svaičiojimų apvilktų migla,
nei ženklo bezdžioniškų melų...
Juokėsi povai, asilai, avinai, —
aš vis dainavau...
Klausėsi manęs žiurkės,
juokėsi kertės,
už šonų stvėrėsi sienos,
sujaudintas žaltys meilės moralą kalbėjo...
žiurkė su katinu išėjo šokti —
o aš vartytis oželiu
iš džiaugsmo nubėgau į pievą...
ten buvo dailutės gėlytės
ir gražutės pažiūrėti,
tad vertinamos,
ir kvailutės,
kaip katytės akelės,
kai meilinosi prie katino
iš už tvoros...

Galvojau gražiausia pieva!
o ten buvo supuvusi pelkė...
ak, kiek dumblo, kiek dumblo!..
kai po kieta pėda ištryško purvas,
mane apėmė pašėlimas. *(Tvirtai pro sukąstus dantis)*
Vylingą pievą išmindžiau,
susmaigiau gėles nešvarias...
staiga povai išpūtė uodegas —
sukliko,
asilai, karpydami ausimis,
piktai riaumojo,
o avinai, vargšai avinai,
gailiai bliovė...

a jam wpadł w istny szał,
bom stracił, com miał,
bom stracił wszystko,
wszystko, com miał...

Boże, tyle pragnień, marzeń tyle,
pogrzebanych dziś w mogile...
Skrzydła obłamane!..
Struny moje popękane!..
chciałem wznieść się orłem nad wyżyny,
a pełzałem płazem tu, w nizinach...
w prochu... w błocie...
bom bez siły,
bo zwątpienia mózg mi wysuszyły...
chciałem wielkim cieniem przed obliczem
embrionów zostać — a zostałem niczem...
Boże! pocoś mi pragnienia dał,
bym dziś się tarzał w prochu?!
ha! zapytam Cię o to kiedyś w niebie,
czemuż mi nie dałeś siły,
chyba bym rozpaczą zabił siebie..
to nic! nie Ty zwyciężysz! po nad tron
Twój się wzniosę — przez ból i zgon!..
zajaśnieję wielkim zniczem,
aż zostanę... aż zostanę...
wszystko jedno — tylko niczem... *(przez zaciśnięte zęby).*
ha, niczem, niczem... kraczesz, jak wrona...
precz! Ty najgorszą truciznę
wsączyłeś w mą duszę,
żem nawet we własne wątpienia,
o sobie dziś wątpić muszę... *(pauza).*

Tom warjat! tom warjat!
jam pragnął, by płazy
orli podziwiali wzlot,
by kury porzuciły płot
i za mną w wyż!
aże brudno, aże ciemno,
aże podłe plemię
nie wzniosło się pod nad ziemię,
a że językiem płazów nie umiałem

o mane suėmė tikras pašėlimas,
nes praradau, ką turėjau,
nes praradau viską,
viską, ką turėjau...

Dieve, tiek troškimų, tiek svajonių,
palaidotų nūnai kape...
Sparnai aplaužyti!..
Mano stygos nutrūkusios!..
norėjau aru pakilti į aukštybes,
bet šliaužiojau ropliu čia žemumose...
dulkėse... pelkėje...
nes be jėgos,
nes abejonės smegenis man išdžiovino...
norėjau embrionų akivaizdoje
dideliu šešėliu palikti — o likau tik niekas...
Dieve! kam man troškimus davei,
kad nūnai raityčiaus dulkėse?!
ha! kada nors Tave paklausiu apie tai danguje,
kodėl man nedavei jėgos,
nebent kad nusivylimu save užmuščiau...
tai niekis! ne Tu nugalėsi! viršum sosto
Tavo aš pakilsiu — per kančią ir mirtį!
didele žinyčios ugnimi nušvisiu,
kol liksiu... kol liksiu...
vis vien — tiktai niekas... *(pro sukąstus dantis)*
ha, niekas, niekas... karksi kaip varna...
šalin! Tu karčiausius nuodus
įsunkei į mano sielą,
kad net savo paties abejonėmis,
apie save patį nūnai turiu abejoti... *(pauzė)*

Tai beprotis! tai beprotis!
aš troškau, kad šliužai
stebėtųs aro skridimu,
kad vištos paliktų tvorą
ir paskui mane aukštyn!
o kad nešvaru, o kad tamsu,
o kad niekšinga giminė
viršum žemės nepakilo,
o kad šliužų kalba nemokėjau

pleść o światach nadobłocznych,
więc słabym?...
że nie gdekały nade mną
kury kokotki?.. Co mi, tam!
jam tu król, jam władca sam!
ja gardzę dołem, płazem,
bez ducha wyrazem...
precz z rojem przywidzeń!
zmęczony lotem odpocząć
pragnąłem bez marzeń
i widzeń... *(pauza).*

Skrwawiłem dłoń sobie...
Ukłułem, i krew się polała —
daremnie...
boli, a jakoś przyjemnie...
a może draśnięcie to kotki?
kotki? jakiej? aha! tej pieszczotki,
co się drapie, łasi... tak... do jednego
dzisiaj, a jutro do innego —
tak się łasi, wdzięczy, skacze,
że aż... Boże! znowu coś majaczę...
nie mogę zebrać myśli *(trze dłonią czoło).*
Co chciałem powiedzieć?
Aha! w ciuciubabkę się bawisz,
i całować umiesz?
i macać też naturalnie... rozumiesz?..
cha — cha — cha — cha *(trze znowu czoło).*
Głupstwo! co też gadam...
Znów nie to!.. więc cóż?..
ach, cóż? *(trzyma się rękoma za głowę)* nie mogę
przypomnieć... co powiadam,
aha, dam ci przestrogę,
dam ci rady doskonałe;
chociażem warjat, przyjacielu,
i w domu warjatów siedzę,
lecz roztropniejszym jest od wielu,
bom życie przemędrkował całe...
rady moje doskonałe,
ich się trzyma cały świat...
kwitną wszędzie!.. kwiat!.. kwiat!..

plepėt apie pasaulius už debesų,
tad silpnas esu?..
kad nekudakino ant manęs
vištos kvakšės?.. Kas man tai!
aš čia karalius, aš pats valdovas!
aš niekinu žemumą, šliužą,
bedvasį posakį...
šalin vaiduoklių spiečius!
skridimo išvargintas ilsėtis
troškau be svajonių
ir regėjimų... *(pauzė)*

Sukruvinau sau delną...
Įdūriau, ir kraujas pasruvo —
veltui...
skauda, betgi kažkaip malonu...
o gal tai katytės drėskimas?
katytės? kurios? aha! tos lepūnėlės,
kuri drasko, glaustosi... taip... prie vieno
šiandien, o ryt prie kito —
taip glaustosi, meilinasi, šokinėja,
kad net... Dieve! vėl kažką kliedu...
negaliu minčių surinkti *(delnu trina kaktą)*.
Ką norėjau pasakyti?
Aha! gūžinėti mėgsti,
ir bučiuoti moki?
taip pat ir grabinėtis, aišku... supranti?..
cha — cha — cha — cha *(vėl trina kaktą)*
Kvailystė! Ką vėl kalbu...
Vėl ne tai! tai ką?..
ak, kągi? *(laiko rankomis už galvos)* negaliu
atsiminti... ką pasakoju,
aha, aš tave persergėsiu,
tau duosiu puikių patarimų;
nors aš beprotis, bičiuli,
ir sėdžiu bepročių namuose,
tačiau esu už daugelį kitų sumanesnis,
nes visą gyvenimą pragudravau...
mano patarimai puikūs,
jų laikosi visas pasaulis...
visur žydi!.. gėlė!.. gėlė!..

Kłamstwo! .. kłamią — wierz zawsze,
los dał i bierz
bez czułości zbytniej, i sam
też kłam — i dobrze będzie wam
obu... cha — cha — cha — cha...
to rady doskonałe,
prowadzą do szczęścia, do chwały...
Chwałę! chwałę! .. *(z goryczą)*
ha, nim bicz ukręcę,
na siebie sprobować go muszę,
bo w otchłań błota mam duszę
pogrążoną... cha — cha — cha — cha...
półbogi! .. cha — cha — cha — cha...

Na śmiech mój nie zważaj...
śmiech?.. niekiedy śmiech boli,
i ból się śmieje... ot, powoli
minie wszystko... nic wiecznego,
nic stałego... znów majaczę!
Boże, co się ze mną stanie?
tak się trwożę, tak się trwożę!
tak mi ciemno, tak mi ciężko...
tu i zapach taki gniły,
trupi dokoła, dokoła...
a uciec brak mi siły
ztąd... Ach, czemu nie miałem nóg
jelenich, bym uciec mógł
od własnych dum i pragnień...
w głowie szum i w uszach szum...
stos nierozwiązanych zagadnień...
czekam wciąż — śnię i śnię...

I po co snić?
alboż nie lepiej żyć,
z życiowej czary rozkosz pić
pełną piersią, gdzie się zdarzy,
nim mogilną uczujemy mgłę...
rozumują niechaj starzy
i warjaci... Abo żem nie warjat?
Jezus, Marya! co rzekłem! ..
nie, jam nie warjat, nie!

Melas!.. meluoja — visuomet tikėk,
likimas davė ir imk
be nereikalingo jautrumo, ir pats
taip pat meluok — ir bus gerai jums
abiem... cha — cha — cha — cha...
tai puikūs patarimai,
veda į laimę, į garbę...
Garbę! garbę!.. *(su kartėliu)*
ha, kol botagą nuvysiu,
jį ant tavęs turiu išmėginti,
nes pelkių bedugnėj turiu sielą
nugramzdintą... cha — cha — cha — cha...
pusdieviai!.. cha — cha — cha — cha...

Nepaisyk mano juoko...
juokas?.. kartais ir juokas skauda,
ir skausmas juokias... tai, iš lengvo
viskas praeis... nieko amžino,
nieko pastovaus... vėl kliedu!
Dieve, kas su manim įvyks?
taip baiminuos, taip baiminuos!
man taip tamsu, man taip sunku...
čia ir kvapas toks supuvęs,
lavonai aplinkui, aplinkui...
o pajėgų man trūksta pabėgti
iš čia... Ak, kodėl aš neturėjau elnio
kojų, kad galėčiau pabėgti
nuo savo godų ir troškimų...
galvoje ūžimas ir ausyse ūžimas...
krūva neišspręstų klausimų...
vis laukiu — sapnuoju ir sapnuoju...

Ir kam sapnuoti?
ar negeriau gyventi,
iš gyvenimo taurės malonumą gerti
visa krūtine, kur tik pasitaikys,
kol pajusime kapų miglą...
tegul samprotauja seni
ir bepročiai... O gal aš ne beprotis?
Jėzau, Marija! ką aš tariau!..
ne, aš ne beprotis, ne!

Tylko obrałem sobie mylną
ścieżynę, mylną...
sen wszak snem, marzenie — ułuda...
Wszak we śnie minęły te lata,
gdy się działy cuda.
Dziś wszystko tak się splata,
piękno — brudy — głupota
i me warjactwo... marzenie, marzenie!
niewinne tam czoło, śnieżyste szaty...
anielica! anielica!..
i sniłem, żem już bogaty
w skarby szczęścia, niem całe przestworze
tchnie, i nowe płoną zorze — *(z goryczą)*
skarb niewyczerpany, jak morze —
szczęście zstąpiło z nieba!..
lecz stary grzesznik świata,
co zna dobrze jego dzieje,
szatan kusiciel — prawdomówca,
iż miano oszczercy pozyskał,
siedział u pięt mojego ducha
i udawał ciągle zucha.
Śmiał się, śmiał sie, żem dziecinny,
młodzieniaszek niewiny,
jedyny... cha — cha — cha!..
nie wierzyłem aż raz!..
cha — cha — cha!.. paradne mieli miny,
aż parsknąć śmiechem brała ochota...
cha — cha — cha — cha — no i cóż?
wszak dawno potaniała cnota!..
ach, bo niewinność — i ona,
tak twierdził szatan kusiciel,
nim dziewicą stała się — już
była adamowa żona...
cha — cha — cha... mądry niecnota...
bodaj by go... nie po co zgryzota!..
bodaj by jej na świecie nie było —
jej — miłości... ach, wtenczas
nie jednemu by ulżyło...
miłość, och miłość!.. *(zamilkł.)*
Rzym płonie, tytan w ogniu kona
z ręki Nerona...

Tiktai pasirinkau klaidingą
takelį, klaidingą...
sapnas lieka sapnu, svajonės — apgaule...
Juk sapne praėjo tie metai,
kada stebuklai vyko.
Nūn viskas taip susipina,
grožis — šlykštybės — kvailystė
ir mano beprotybė... svajonės, svajonės!..
nekaltas ten veidas, snieginiai drabužiai...
angelėle! angelėle!..
ir sapnavau, kad jau esu turtingas
laimės lobiais — ja visa erdvė
alsuoja, ir naujos aušros liepsnoja *(su kartėliu)*
lobis neišsemiamas, kaip jūra —
laimė nužengė iš dangaus!..
bet senas pasaulio nusidėjėlis,
kurs jo darbus gerai žino,
gundytojas šėtonas — tiesiakalbis,
kad net šmeižiko vardą gavo,
prie mano dvasios kojų sėdėjo
ir nuolat vaidino narsuolį.
Juokėsi, juokėsi, kad aš vaikiškas,
jaunuoliukas nekaltas,
vienintelis... cha — cha — cha!..
netikėjau, kol kartą!..
cha — cha — cha!.. paradines turėjo minas,
net norėjosi juoku suprunkšti...
cha — cha — cha — cha — na, ir kas?
juk seniai atpigo dorybė!..
ak, nes nekaltybė — ir jinai,
taip tvirtino šėtonas gundytojas,
prieš tai kol tapo mergina — jau
buvo Adomo žmona...
cha — cha — cha... gudrus nedorėlis...
tegul jį... ne, kam tas susigraužimas!..
geriau jos būtų pasauly nebuvę —
jos — meilės... ak, tada
nevienam būtų palengvėję...
meile, ak meile!.. *(nutilo)*
Roma dega, titanas ugnyje merdi
nuo Nerono rankos...

Świata koło płomieniste
dzisiaj pełne genialnych głów,
podziwianych, wychwalanych...
pełno ludzi — mało słów...
byle wyżej płotu wzlata,
już wyśmiewa warjata...
och, tytanów, genjuszów tłumy,
słyszysz — genjuszów tłumy
z warjatem walczą na rozumy!
Cha — cha — cha — cha...
walczą na rozumy!..
(z przekąsem) I cóż?.. Świetne nadzieje!
cha — cha — cha — cha...
boli, a ja się śmieję.
Boli... to nic! *(ze złością)*
Łajdaki! w kajdanach
na dno piekielne strącili,
a tam kwiatów było tyle,
motyli, motyli...
I smutno mi dziś, pierś mię boli,
żem duch samotny
w żelaznych szponach niezmiennej...
a chciałem błysnąć gwiazdą raz,
jak bóstwo...
i to pragnienie dzisiaj jeszcze
steraną duszę mą pali,
czuję ten głód tantali... *(woła)*
Głupstwo! wszystko głupstwo!..
nie wierz... nie chcę, nie!
nieprawda! nienawidzę go,
nienawidzę z całej siły,
że On! On — wszechmocny Bóg,
a jam? a jam — próchno,
nic, może nawet nie duch,
może z nową dobą
przestanę być sobą,
zmaleję, w życiowej fali
z wszechbytem się zleję...
a On — wieczny twórca
ognistych światów!.. Wieczny,
Niezapomniany!.. hej, gwiazdą!

Liepsnojantis pasaulio ratas
nūn pilnas geniališkų galvų,
stebinančių, giriamų...
žmonių pilna — žodžių maža...
bet tik aukščiau tvoros pakyla,
jau ir pajuokia beprotį...
ak, titanų, genijų minios,
girdi — genijų minios
su pamišėliu kovoja protais!
Cha — cha — cha — cha...
kovoja protais!..
(pašaipiai) Ir kągi? Puikios viltys!
cha — cha — cha — cha...
skauda, o aš juokiuos.
Skauda... tai niekis! *(piktai)*
Palaidūnai! grandinėse
į pragaro dugną nustūmė,
o ten buvo tiek gėlelių,
plaštakių, plaštakių...
Ir liūdna man nūn, krūtinę skauda,
kad esu vieniša dvasia
geležiniuos naguos nekintamosios...
o norėjau kartą žvaigžde spindėti,
kaip dievybė...
ir tas troškimas dar nūn
nukamuotą mano sielą degina,
tąjį Tantalo alkį jaučiu... *(šaukia)*
Kvailystė! viskas kvailystė!..
netikėk... nenoriu, ne!
netiesa! nekenčiu jo,
nekenčiu visa jėga,
kad tai Jis! Jis — visagalis Dievas,
o aš? o aš — puvėsiai,
niekas, gal net dvasia,
gal su kita diena
nustosiu būti savimi pačiu,
sumažėsiu, gyvenimo bangoj
su visata susiliesiu...
o Jis — ugningų pasaulių
amžinas kūrėjas!.. Amžinas,
Neužmirštamas!.. ei, žvaigžde!

gwiazdą, słońcem błysnąć raz,
błysnąć, zacmić Jego! .. was
wszystkich, bogów, ludzi...
Choćby potem... *(ciszej)* na wieki zgasnąć,
(przyciszonym głosem) jak ta mała,
co mi niegdyś przyświecała
i wnet zgasła... Kto to mowił?
ha?.. dziś już to nie boli.
Wszystko, wszystko, zapomnę powoli,
lecz nie tamto tylko! ..
nie, nie mogę! nie mogę!
Niech pożar w piersi bucha,
bym nie wyzionał ducha,
co tu jeszcze żyje *(wskazuje na pierś)*.

Nie płacz, nie płacz, dziecię moję,
utul swoje łzy,
śmiej się z bolu, śmiej się z skargi,
tam ulecą, gdzie i sny...
śmiej się z siebie, śmiej się sobie,
z innych też się śmiej;
czekaj — nowe ujrzysz światy,
lecz ci tam nie będzie lżej...
gdyby to tak było! o gdyby... *(pauza)*.

(Spokojnie) Smutno mi było, samotnie...
tęskniłem, tęskniłem, tęskniłem... *(żywiej)*.
aż serce buchnęło w płomieniu,
i skończyłem na jednem cierpieniu...
Sądzisz: majaczę? nie wierzysz?..
nie wierzysz, bom warjat!
Nie, nie! jam przytomny!
Czyż przytomny? zaczekaj...
majaczę... nie! nie!
będę wołał z całych sił,
żem nie warjat ja! nie! nie!
po co mię tu zamknęli! ..
(cicho, mówi po krótkim zestanow.)
nie może być, bym warjat był...
warjat, mówisz? Jezus, Marya!
i ja to znieść muszę?..

žvaigžde, saule kartą nušvisti,
nušvisti, užtemdinti Jį! . . jus
visus, dievus, žmones. . .
Nors po to. . . *(tyliau)* užgesti amžinai,
(pritildytu balsu) kaip ta mažoji,
kuri man kitados švietė
ir staiga užgeso. . . Kas tai sakė?
ha?. . nūn tai jau nebeskauda.
Viską, viską palengvėle užmiršiu,
bet tik ne aną! . .
ne, negaliu! negaliu! . .
Tegul gaisras krūtinėj veržias,
kad tik neiškvėpčiau dvasios,
kuri čia dar gyvena *(rodo į krūtinę)*.

Neverk, neverk, mano vaike,
ramink savo ašaras,
juokis iš skausmo, juokis iš skundo,
jie nuskris ten, kur ir sapnai. . .
juokis iš savęs, juokis sau,
iš kitų taip pat juokis;
lauk — naujus pasaulius išvysi,
bet ten tau nebus lengviau. . .
o kad taip būtų! o kad. . . *(pauzė)*.

(Ramiai) Liūdna man buvo, vieniša. . .
ilgėjaus, ilgėjaus, ilgėjaus. . . *(gyviau)*
net širdis užsiliepsnojo,
ir baigiau vienu kentėjimu. . .
Manai: kliedu? netiki?. .
netiki, nes esu beprotis!
Ne, ne! aš esu sąmoningas!
Ar sąmoningas? palauk. . .
kliedu. . . ne! ne!
šauksiu visomis jėgomis,
kad nesu beprotis! ne! ne!
kam čia mane uždarė! . .
(tyliai kalba po trumpo stabtelėjimo)
negali būti, kad aš būčiau beprotis. . .
beprotis, sakai? Jėzau, Marija!
ir aš turiu tai pakęsti?!

nie, warjat tyś, co mą duszę
dręczysz! Precz! precz!.. *(opiera czoło na kraty).*

Zwątpienie mię przygniata...
tak, jam warjat... tak.
Chodź do mnie bliżej, bracie,
podaj mi dłoń...
nie obawiaj że się warjata,
nikomu już nie zaszkodzi on...
a czy szkodził ci kiedyś?..
chodź, będziem tu we dwoje...
dziękujesz? nie chcesz być warjatem?
więc Salomonie mój najmilszy,
Sokratesie, Chrystusie, czego tu stoisz?
Wszak patrz, nikogo już niema,
nawet dzieci... Chodź, bracie!
Chodź, mędrcu! Łany kwieciste
pokażę ci, zdroje perliste
i niwy moje...
Czarodziejskie oglądasz ogrody,
pełne — rzechocących żab...
kryształowe pokażę ci pałace,
gdzie przewielmożne tłumy
szanownych karoluchów się snują...
Cha — cha — cha — cha...
Mówisz, żem warjat? to co?
majaczę?.. cha — cha — cha...
jak warjat się śmieję?
warjacki man wzrok?
ech, braciszku miły!
nie trać nadziei — wskok
dopędzisz mię... cha — cha — cha!..

Ja się śmieję? to co!
śmiech — znamię warjata?
Tak mówisz? cha — cha — cha.
Toć mędrzec! warjatem
nigdy nie będziesz, ci mówię,
bo głupim zawsze zostaniesz...
Hej, wy, dusze przeczyste!
czemu się wam... cha — cha — cha...

ne, tai tu beprotis, kurs mano sielą
kankini! Šalin, šalin!.. *(atsiremia kakta į grotas)*

Abejonė mane slegia...
taip, aš beprotis... taip.
Eik prie manęs arčiau, broli,
paduok man ranką...
nesibijok bepročio,
jis jau niekam nepakenks...
ar tau kada kenkė?..
ateik, čia mes būsim dviese...
dėkoji? nenori būti bepročiu?
tad, mano mylimiausias Saliamone,
Sokrate, Kristau, kogi čia stovi?
Juk pažiūrėk, čia jau nieko nėra,
net vaikų... Eik šen, broli!..
Eik šen, išminčiau! Gėlėtas pievas
tau parodysiu, perlinius šaltinius
ir savo dirvas...
Apžvelgsi užburtus sodus,
pilnus — kvarkiančių varlių...
parodysiu tau krištolo rūmus,
kur kilmingos minios
gerbiamųjų tarakonų zuja...
Cha — cha — cha — cha...
Sakai, kad aš beprotis? tai kas?
kliedu?.. cha — cha — cha...
juokiuosi, kaip beprotis?..
turiu bepročio žvilgsnį:
e, brolėli mielas!
neprarask vilties, šuoliu
pasivysi mane... cha — cha — cha!..

Aš juokiuos? tai kas!
juokas — bepročio ženklas?
Taip sakai? cha — cha — cha.
Tai išminčius! bepročiu
niekados nebūsi, aš tau sakau,
nes visuomet kvailas liksi...
Ei jūs, skaisčiausios sielos!
kodėl jums... cha — cha — cha...

i wartoż umierać! . .
Spójrz, Chryste, na plon. . .
Cha — cha — cha. . . Chryste! . .
Cha — cha — cha — cha. . .

Bluznię ja? O nie, o nie!
ja się śmieję? wyśmiewam?
Toś śmieszy sam!
Co z piersi mej wylata,
to nie śmiech warjata,
lecz gromów kaskada
gwałtownych tych burz,
któremi pierś moja wzbiera, *(tajemniczo)*
i piorun już się skrada. . . *(z naciskiem)*
chwila jeszcze — runie tuż!
Gdy z piersi się wymknie,
wstrząśnie z posad głupi świat,
za jednem tchnieniem
w gruzy runie stary grat!

Mój wzrok za piorun starczy;
spójrzę, a strzeli,
aż zadrzą, niebios czciciele,
aż wszechświatów cisza nieskalana
zlęknie echem swego pana,
aż runie ołtarzów próchno
do stóp mojego ducha
możnego, niby rozpacz głucha! . .
Spójrzę, a na kornym błękicie
pochodnię buntu znów rozpalę,
aż obalę tajne Jego trony, —
pomknę w bój, a za mną —
miljony! . .

Potęgę swoją znam,
bo czuję w piersiach ból,
co miljony serc przepalił,
zwęglił, w bezmocy sterał,
strawił. . .
Bo czuję ból, co od miljonów
poczerpnął piersi moc swą nieskończoną —

ir verta mirti!..
Pažvelk, Kristau, į derlių...
Cha — cha — cha... Kristau!..
Cha — cha — cha — cha...

Piktžodžiauju? o ne, o ne!
aš juokiuosi? išjuokiu?
Tai juokini pats!
Kas iš mano krūtinės išlekia,
tai ne bepročio juokas,
bet griaustinių kaskada
tų smarkių audrų,
kuriomis mano krūtinė išbrinksta *(slaptingai)*
ir žaibas jau sėlina *(pabrėžtinai)*
dar mirksnis — tuo trenks!
Kada iš krūtinės išspruks,
iš pagrindų kvailą pasaulį sudrebins,
vienu kvėptelėjimu
pavirs į laužą senas šlamštas!

Mano žvilgsnis žaibą atstos.
pažvelgsiu ir šaus,
net sudrebės dangaus garbintojai,
net nesudrumstoji visatos tyla
nusigąs savo viešpaties aido,
net sugrius altorių trunėsiai
prie pėdų mano dvasios,
galingos, tartum kartus nusivylimas!..
Pažvelgsiu, ir klusnioj padangėj
maišto švyturį vėl uždegsiu,
net nuversiu Jo slaptuosius sostus, —
pulsiu į kovą, o paskui mane —
milijonai!..

Savo galybę žinau,
nes jaučiu krūtinėj skausmą,
kuris milijonus širdžių perdegino,
suanglino, bejėgiškuman nukamavo,
sunaikino...
Nes jaučiu skausmą, kuris iš milijonų
krūtinių pasėmė savo begalinę jėgą —

ból odwiecznych tych męczarni,
któremi kona ludzki duch!
jego otchłań stara
w czeluściach swoich nie pochłonie...
ból wszystkich stworzycieli,
co bezmocą skute mieli
twórczej woli dłonie!..

Swą moc ja czuję!
Ja nagnę świat pod swoją wolę,
aż miljony serc zabołą
tym bólem krwawym...
aż odczuje każdy nedzę swą...
Wtedy, wtedy to popłyną
wielkie i bezbrzeżne rzeki
wszechświatowej niszczycielskiej skargi,
jako morze się rozleją,
aż się zlęknie Bóg daleki
o swe światy stare i spróchniałe,
o swą chwałę, moc...
W złotę kajdany ująłeś me dłonie
i kazałes niemi rozgrzebywać błoto,
a duch podłości, duch bezmocy
i niewoli kazałeś zwać cnotą!
I dziś te dłonie,
zanurzone w błocie, zedrą nieskalaną
niebios zasłonę, bo płonie
w sercu piekło niedoli,
a na czole niosę jaśniejący ból,
którym tajnie Twe oświecę
i Ciebie wywlokę w nagości całej,
a obaczę, azalis Ty —
Bóg doskonały...
do boju! — do boju!..

Ty wiesz, czego ja pragnę?
Ty wiesz i drżysz!..
ruiną wszechświatową grozisz!..
Słyszysz — ruin łaknę!
ruin łaknę, krwawych...
niech pękną gniłe ogniwa,

skausmą tų amžinų kančių,
nuo kurių žmogaus dvasia merdi!
jo sena bedugnė
savo nasruos nepaglemš...
skausmą visų kūrėjų,
kurie bejėgiškumu sukaustytas turėjo
kūrybinės valios rankas!..

Savo galią aš jaučiu!
Aš palenksiu pasaulį savo valiai,
kad net milijonai širdžių suskaudės
tuo kruvinu skausmu...
kad net pajus kiekvienas savo skurdą...
Tada, tada tai nuplauks
didelės ir bekraštės naikinančio
visatos skundo upės,
kaip jūra išsilies,
kad net tolimasis Dievas nusigąs
dėl savo senų ir sutrūnėjusių pasaulių,
dėl savo garbės, jėgos...
Aukso grandinėmis supančiojai man rankas
ir įsakei jomis kapstyti purvą,
o niekšybės dvasią, bejėgiškumo ir nelaisvės
dvasią įsakei vadinti dorybe!
Ir nūnai tos rankos,
pagramzdintos purve, nutrauks nesuteptą
dangaus uždangą, nes dega
nelemties pragaras širdyje,
o ant kaktos nešu skaidrėjantį skausmą,
kuriuo Tavo paslaptis nušviesiu
ir Tave visame nuogume išvilksiu,
ir pažiūrėsiu, argi Tu —
tobulas Dievas...
į kovą! — į kovą!..

Tu žinai, ko aš trokštu?
Tu žinai ir drebi!..
grasai visatos sugriuvimu,
Girdi — griuvėsių geidžiu!
griuvėsių geidžiu, kruvinų...
tesutrūksta supuvusios grandys

i stoczą się ze starych dróg
światy Twe! o! wtenczas, wtenczas!
gdy wszechświatowe się rozleje
bólu morze, wtenczas
nowe światy stworzę,
jak potężny, młody stwórca bóg.
Stworzę, jakem duch wszechmocny,
i z Tobą się zmierzę...
Ha, widzę, jak się zrywa z tronu
przelękniony stary Bóg,
sądząc, może miljony
idą, a nas będzie tylko dwóch...
znowu o Wszechmocy tron,
stoczymy bój, ostateczny bój. .
ja lub on... ja lub on!..

I ty, Boże, chciałeś stłumić pożar ten,
którego potęga
wszechmocy Twej dosięga?..
Tyś, Boże, pragnął płomnień ten
życiowym zalać kałem,
nizkim, zwierzęcym szałem,
że go ochrzciłeś mianem miłości
świętej, niepojętej?..
Tyś chciał obniżyć polót mój,
zniweczyć popęd mej potęgi,
bo się zachwiał tron Twój?..
Sądziłeś że zniweczysz brudem
pragnienia duszy mej,
je zatrujesz jadem pokoju?
nie! one wyżej sięgają,
niż wszechmoc myśli Twej...
do boju!.. do boju!..
Wszechmocą Tyś — a ja cierpieniem,
potęgą Tyś — a ja pragnieniem,
przemówisz piorunem Ty — ja tęsknotą...
Ty zabijasz ciało — ja rozjątrzam rany
w buntowniczem sercu ducha...
kogo się dotknę, ten męką wybucha,
i Ciebie ten się już nie boi!..
idź, Nieubłagany, zapytaj jego,

ir tenusirita nuo senų kelių
Tavo pasauliai! o! tada, tada!
kai išsilies visapasaulinė
skausmo jūra, tada
naujus pasaulius sukursiu,
kaip galingas, jaunas dievas kūrėjas.
Sukursiu, kaip visagalė dvasia,
ir su Tavimi susirungsiu...
Ha, matau, kaip pašoksta nuo sosto
nusigandęs senas Dievas,
manydamas, gal milijonai
eina, o mūsų bus tik du...
vėl dėl visagalybės sosto
kovosime kovą, lemiamą kovą...
aš arba jis... aš arba jis!..

Ir tu, Dieve, norėjai užgesinti tą gaisrą,
kurio jėga
Tavo visagalybę pasiekia?..
Tu, Dieve, troškai tą liepsną
užlieti gyvenimo mėšlu,
žemu, gyvulišku šėlimu,
ir ją pakrikštijai vardu meilės,
šventos, nesuprantamos?..
Tu norėjai nužeminti mano polėkį,
sunaikinti mano jėgos aistrą,
nes Tavo sostas susverdėjo?..
Manei, kad nešvarybėmis sunaikinsi
mano sielos troškimus,
juos ramybės nuodais užnuodysi?
ne! jie siekia aukščiau,
negu Tavo minties visagalybė...
į kovą!.. į kovą!..
Tu visagalybe — aš kentėjimu,
Tu jėga — o aš troškimu,
Tu griaustiniu prabilsi — aš ilgesiu...
Tu užmuši kūną — aš aitrinu žaizdas
maištaujančioj dvasios širdy...
ką paliečiu, tas kančia išbrinksta,
ir Tavęs tas jau nebijo!..
eik, Nenumaldomasis, paklausk jį,

ażali on powie: Tyś pan mój,
a jam Ci rab na wieki...
Ty śmierć zadajesz — ja ból, o Panie...
nie przez śmierć się odradza wszystko,
jeno przez ból, przez ciągłe konanie...
zwyciężę Ciebie, o Panie!..
Ja, król bólu, Ci powiadam:
twórz światy nowe, a posiądę je,
bom wszechmocny tam,
gdzie tylko życie drgnie...
Wiesz dobrze, o Panie, Sam,
żeś tylko — wszechmocny Bóg,
a jam — wiecznej skargi cierpiący duch!..

Nie, na podwaliny władzy Twej,
o Boże, ja nie uderzę,
nie wydrę Ci berła w starych,
a nowych światów nie stworzę...
i pocóż? gorszych bym nie mógł,
doskonalszych nie trzeba...
dziś stworzone, dziś jaśnieją,
tuż znikają, tuż zaćmione...
tylko bezmoc wszechpotężną falą
ciska mną, wszechświatem całym
i Tobą, Bogiem doskonałym,
aż wszystko, i Ciebie, Panie,
pogrąży w mroczne otchłanie...
Ciebie, Panie!..
jakże! i Ciebie, i Ciebie razem..
Ciebie, coś zatruł mą duszę,
że dziś wątpić muszę
nawet we własne zwątpienia...
Ha! chłostasz mię rozpaczą zwątpienia,
a ja Ci odpowiem przekleństwem rozpaczy!
a że mój pocisk również boleśny,
świat cały uczuje,
i niebo zobaczy...
a choć od sklepień nieba,
jak echo, runie na mą głowę,
nie dbam o to!.. przekleństwo?
przekleństwem już jest me obłąkanie,

argi jis pasakys: Tu esi mano viešpats,
o aš esu Tavo vergas per amžius...
Tu mirtį teiki — aš skausmą, o Viešpatie...
ne per mirtį viskas atgimsta,
tik per skausmą, per nuolatinį merdėjimą...
nugalėsiu Tave, o Viešpatie!..
Aš, skausmo karalius, Tau sakau:
kurk naujus pasaulius, aš juos valdysiu,
nes esu visagalis ten,
kur tik gyvenimas suvirpa...
Gerai žinai, o Viešpatie, Patsai,
kad esi tik — visagalis Dievas,
o aš — amžino skundo kenčiančioji dvasia!..

Ne, į Tavo valdžios pamatus,
o Dieve, aš nesmogsiu,
neišplėšiu Tau skeptro senuosiuose
pasauliuose, o naujų nesukursiu,
ir kam? blogesnių negalėčiau,
o tobulesnių nereikia...
nūn sukurti, nun švyti,
čia pat nyksta, čia pat aptemdyti...
tik bejėgiškumas visagale banga
svaido mane, visą pasaulį
ir Tave, tobuląjį Dievą,
kol viską, ir Tave, Viešpatie,
nugramzdins į tamsias bedugnes...
Tave, Viešpatie!..
o kaipgi! ir Tave, ir Tave kartu...
Tave, kurs mano sielą užnuodijai,
kad nūn abejoti turiu
net savo paties abejojimais...
Ha! mane plaki abejojimų nusiminimu,
o aš Tau atsakysiu nusivylimo prakeikimu!
o kad mano smūgį taip pat skausmingą
visas pasaulis pajus
ir dangus pamatys...
ir nors iš dangaus skliautų,
kaip aidas, užgrius ant mano galvos,
nepaisau to!.. prakeikimas?
prakeikimas jau yra mano beprotybė,

lecz w niem i moc ma, o Panie,
siła ma, piorunów dzierząca...
przeklęstwo na mą głowę?..
cha — cha — cha — cha! jużem przeklęty!
trzykroć przeklęty własną zgubą,
i rozpaczą, i bezmocą...
Wątpiłem... cierpiałem... i po co?..
gdzie przeszłość moja, młodość ma?..
(ze wzrastającą boleścią) Wróć mi je!..
Warjacie przeklęty! *(uderza dłonią w czoło)*
wróć mi je!..
Wróć mi młodość steraną,
ukochaną, pożądaną,
dziś z mogiły
wymaganą!.. wróć mi ją! *(ściska dłońmi głowę, jako człowiek zrozpaczony)*
Przeklęstwo na mą biedną głowę!..
wróć mi ją! wróć! *(ciszej)*
wróć, bym mógł przeboleć
i sterać na nowo,
bym powtórzył katusze, co znoszę...
Bij piorunem w skroń mą!
ha! milczysz, bo wiesz,
że nie Ciebie proszę.
Tak! wszechpotężny, niepojęty,
wiecznem milczeniem osłonięty,
Ty byś pragnął, bym nie miał
ja, człowiek, nieśmiertelnej duszy,
by tem zdwoić mękę katuszy...
bym z Tobą wiecznością się nie dzielił...
lecz otóż mam ją, mam!..
Wiem, Ciebie nie wzruszą
jęki, ni szamotania
w chwili kanonia...
lecz mam ją, mam!.. przerwij swe milczenie,
zaprzecz, że nie mam jej, Boże!
ha, milczysz! milczysz, bo wiesz,
że Ci to nie pomoże...
gdzie byś Ty istniał, gdyby nie było
mej duszy... Zgon jej
Twoją byłby mogiłą!..

bet joje yra ir mano jėga, o Viešpatie,
mano jėga, perkūnus laikanti...
prakeikimas mano galvai?
cha — cha — cha — cha! jau esu prakeiktas!
triskart prakeiktas savąja pražūtimi,
ir nusivylimu, ir bejėgiškumu...
Abejojau... kentėjau... ir dėl ko?
kur mano praeitis, mano jaunystė?..
(su kylančiu skausmu) Grąžink man jas!..
Prakeiktas beproti! *(suduoda delnu į kaktą)*
grąžink man jas!..
grąžink man jaunystę nukamuotą,
numylėtą, geidžiamą,
nūn iš kapo
reikalaujamą!.. grąžink man ją!.. *(spaudžia delnais galvą, kaip nusiminęs žmogus)*
Prakeikimas mano vargšei galvai!..
grąžink man ją! grąžink *(tyliau)*
grąžink, tada galėčiau iškentėti
ir kamuotis iš naujo,
kad pakartočiau kančias, kurias išgyvenu...
Trenk griausmu mano smilkinin!
ha! tyli! tyli, nes žinai,
kad ne Tave prašau.
Taip! visagalis, nesuprantamas,
amžino tylėjimo apgaubtas,
Tu norėtum, kad neturėčiau
aš, žmogus, nemirtingos sielos,
kad tuo kankinimu skausmą padvigubintum...
kad su Tavimi amžinatve nesidalinčiau...
bet štai aš ją turiu, turiu!..
Žinau, Tavęs nesujaudins
aimanos, nei blaškymasis
merdėjimo metu...
bet turiu ją, turiu!.. nutrauk savo tylą,
nuneik, Dieve, kad aš jos neturiu!
ha, tyli! tyli, nes žinai,
kad tai Tau nepadės...
kurgi Tu gyvuotum, jeigu nebūtų
mano sielos... Jos mirtis
būtų Tavo kapas!..

Więc mam ją! mam i się odrodzę
w życiu nowem, w nowem ciele,
gdyż straciłem tu tak wiele,
gdyż czuję... mam ją!
Powiedź że! potwierdź, przerwij milczenie,
wszak zguba również Ci grozi...
milczenie — mrok — śmierć —
i przed obliczem
Twojem jestem tylko niczem!
niczem! takie wskazujesz mi dzieje:
proch... i jego wiatr rozwieje...
O nie! temu ja nie uwierzę!
Nie tym orężem zwyciężysz!..
nie! nie! jam nieśmiertelny!
przecież od wieków z Tobą się zmagamy...
Ciśnij więc pioruny na mą głowę
Ty, wrogu duszy mej zaklęty!
przeklęty, przeklęty...
ostatniem zwątpieniem przeklęty!..

Nie! mojego ducha, hardego ducha
nicość nie pochłonie,
bo Ty ogarniasz wszechświat cały,
a ja Ciebie w swojem łonie...
(jakby tknięty nową myślą)
A może Ty nie jesteś mym wrogiem,
tylko nieszczęsnym Bogiem? *(z boleścią)*
Widzę! Ty jak człowiek zatapiasz palce
i rozjątrzasz rany ducha,
a na twarzy boleść głucha...
Ha! wiem, wiem, co Cię boli,
znam przyczyne katuszy:
Ty wszystko, wszystko możesz,
lecz nie możesz, wszechpotężny Boże,
zadowolić własnej duszy...
twórczej duszy...
Całą niezgłębioną świadomością
Cierpisz nad wszechmocy
samotnej swej nieskonczonością...
Więc niczem nie zwyciężyć Ciebie?..
nawet rozpaczą?.. nawet miłością?!..

Vadinas, aš ją turiu!.. turiu ir atgimsiu
naujame gyvenime, naujame kūne,
nesgi čia pat daug praradau,
nesgi jaučiu... aš ją turiu!
Tad pasakyk! pasakyk, nutrauk tylą,
juk pražūtis taip pat ir Tau graso...
tyla — tamsa — mirtis —
ir akivaizdoje
Tavo esu tik niekas!
niekas! tokius rodai man dalykus:
dulkes... ir jas vėjas išnešios...
O ne! aš tuo nepatikėsiu!
Ne tuo ginklu nugalėsi!..
ne! ne! aš esu nemirtingas!
juk nuo amžių su Tavimi rungiamės...
Todėl griaustiniais trenk į mano galvą
Tu, užkeiktas mano sielos prieše!
prakeiktas, prakeiktas...
paskutine abejone prakeiktas!..

Ne, mano dvasios, išdidžios dvasios
nebūtis nepraris,
nes Tu visą pasaulį apimi,
o aš savo prieglobsty Tave...
(tarytum naujos minties pagautas)
O gal Tu nesi mano priešas ,
tik nelaimingas Dievas? *(su skausmu)*
Matau! Tu lyg žmogus paneri pirštus
ir dvasios žaizdas aitrini,
o ant veido kurtus skausmas...
Ha! žinau, žinau, kas Tau skauda,
žinau kančių priežastį:
Tu viską, viską gali,
tik negali, visagalis Dieve,
patenkinti savo paties sielos...
kuriančiosios sielos...
Visu neišmatuojamu sąmoningumu
kenti dėl savo vienišos
visagalybės nepabaigiamumo...
Tad niekuo Tavęs negalima nugalėti?..
net nusiminimu?.. net meile?!..

Tyran! Tyran! zabrałeś wszystko,
sobie zabrałeś i rozpacz i ból!..
ha! Tyś król, Tyś król!..
Co że nam? co że nam,
cierpiącym duchom? *(zgrzytając)*
ha... wieczne łamanie...
śmiertelnych drgań udawanie...
nim wszystko w ból się zamieni...
bez zbawienia... bez zbawienia...
masz, Tyranie! złepcz moją krew!
z serca, z serca!
masz, duszy mej morderco!..
przekleństwo wieczne Ci!..
(bije głową o mur, chwieje się i pada).

Rex

I

Gdy dusza w bolu rozpacznym kona,
potęgą szatańską serce me bucha,
czuje, jak wszechmoc z przestworów łona
rzeką spływa w otchłań zbolałą ducha;

i taka wtedy rozpacz szalona,
jak niszczycielskich wichrów zawierucha,
w głębiach mej duszy wybucha,
że w piorun zmienia moje ramiona,

żem gotów stanąć z wieczystą potęgą
twarz w twarz i zmierzyć się oko w oko,
i nad niezmienną przeznaczeń księgą

zabłysnąć własnej samovoli runem,
zmącić wszechświatów ciszę głęboką,
za grzmoten ciskać grzmot, piorun za piorunem.

Tirone! Tirone! viską pagrobei,
pasigrobei ir nusiminimą ir skausmą!..
ha! Tu esi karalius, Tu esi karalius!..
O kas mums? o kas mums,
kenčiančioms dvasioms? *(griežtamas dantimis)*
ha... amžinas laužymas...
mirties trukčiojimu vadinamas...
kol viskas į skausmą pavirs...
be išganymo... be išganymo...
še, Tirone! lak mano kraują!
iš širdies, iš širdies!
še, mano sielos žudike!
amžinas prakeikimas Tau!..
(galva daužo į mūrą, susverdi ir krinta).

Rex

I

Kada siela nusiminimo skausme merdi,
šėtoniška jėga mano širdis brinksta,
jaučia, kaip visagalybė iš erdvių prieglobsčio
plaukia upe į kenčiančią dvasios bedugnę.

ir toks tada pašėlęs nusiminimas,
kaip naikinančių vėtrų maišatis,
mano dvasios gelmėje išsiveržia,
kad mano rankas perkūnu paverčia,

kad pasirengęs stoti prieš amžiną galybę
veidas veidan ir susirungti akis akin,
ir ant nepakeičiamos likimo knygos,

nušvisti savo paties sauvalės rūna,
sujaukti pasaulių gilią tylą,
trenkti griaustinį po griaustinio, perkūną po perkūno.

II

Gdy rozpaczną stopą stanę poza progiem
istnienia mego, gdzie wieczność się otwiera,
gdzie pełnią wszechmocy duch mój wnet wzbiera,
uczuwam, że jestem więcej niż bogiem.

gdy z piersią, błyskawicami zapłodzoną,
dłonią, tryskającą piorunów pękami,
mknąć rozdzieram mroków odwieczne łono
i targam wiecznością, igram światami:

szał wichrzącej mocy wciąż więcej mię boli;
i z całą niezgłębioną świadomością
cierpie nad wszechmocy swej nieskończonością,

bo w pełni potęgi nieobjętej woli,
przed twórczym wszechmocy tej obliczem
pozostaję zawsze tylko — niczem.

III

Pod nieukojonem poczuciem jęcząca
dusza rozpaczą niszczycielską tryska
i mocą potęgi własnej konająca
widzi przez marzeń drgających rumowiska,

że świadomość w duszy mojej bolejąca
w grom wszechistnienia siebie przeistacza
i siłą własnej mocy życiem tryskająca
sobą wszechświadomość tworzy świata i — rozpacza,

aż ogrom tej siły, w twórczą się wzbije katuszę,
aż z krwawionem sercem wyrwę te cierpienie
i cisnę, jak bryłą ognistą, w przestrzenie,

siłą bólu w nowe światy je zamienię,
bo w piersi mam twórczą wszechistnienia duszę,
i cierpę — bo tworzę, tworzę — bo muszę...

II

Kada nusiminusia pėda atsistosiu už slenksčio
savo būties, kur amžinybė atsiveria,
kur visagalybės pilnumu mano siela tuoj kyla,
pajuntu, kad esu daugiau negu dievas;

kad krūtine, žaibais apvaisinta,
delnu, trykštančiu perkūnų daugybe,
smigdamas perskrodžiu amžinas tamsybių gelmes
ir purtinu amžinybę, žaidžiu pasauliais:

audringos jėgos šėlimas vis labiau man skauda;
ir su visu neišmatuojamu sąmoningumu
kenčiu dėl savo visagalybės nepabaigiamumo,

nes neaprėpiamos valios jėgos pilnaty,
tos visagalybės kūrybingoj akivaizdoj
pasilieku visados tik — niekas.

III

Po nenuraminamu pajautimu aimanuojanti
siela naikinančiu nusiminimu trykšta
ir savo pačios jėgos galia merdėdama
mato savo virpančių svajonių griuvėsius,

kad mano sieloj skaudanti sąmonė
save paverčia visos būties griausmu
ir savo pačios jėgos galia gyvenimu trykštanti
savimi visatos sąmonę kuria ir — nusimena,

kol tos jėgos didumas į kūrybinę kančią iškils,
kol su sukruvinta širdimi išplėšiu tuos kentėjimus
ir sviesiu, kaip ugninį luitą, į erdves,

skausmo jėga jas paversiu naujais pasauliais,
nes krūtinėje turiu kuriančiąją visos būties sielą,
ir kenčiu — nes kuriu, kuriu — nes privalau.

IV

W nieskończoność płynę, o wszechmocy głoszę,
boleśnych pragnień i ponad gwiazdami,
jak tytan, skrzydła ogniste swe wznoszę
i niebyt napełniam nowemi światami;

i wlewam wciąż życie w nie z dumnego serca,
i chrzczę pragnienia ogniem niegaśnącym —
ja, nieśmiertelnych duchów duch morderca,
wpajam jad rozpaczy sercom się rodzącym;

i wpajam, aż morze pragnień falujące
gromem napełni wszechbytu przestrzenie,
aż echo rozpaczy, nigdy niemilknące,

potęgę swoją tak wydoskonali,
że ja, twórca bogów, światów i stworzenie
w jednem ognistej zlejemy się fali.

Prometeusz

I

... I widział on świata utarte koleje,
któremi od wieków wciąż krąży i bieży,
że preszłe losy przyszłe dzieje,
że przyszłość jego w przeszłości leży...

... Tych widział, co z tropy pragnęli ubitej
zepchnąć stare światy i ślady orbity
zniszczyć utartej i wskazać nowe
koleje — widział prace jałowe...

... Widział, a marzył: swoje miraże...
wyrwę ze szponów ciemni i wskażę
światu inne drogi w inne krainy...

... I wzniosł się do góry — spadł na niziny
i leżał jak martwy na ziemskim padole,
aż znamię on uczuł „człowiek“ na swem czole...

IV

Į nepabaigiamybę plaukiu, skaudžių troškimų
visagalybę skelbiu, ir viršum žvaigždžių,
kaip titanas, iškeliu savo ugningus sparnus
ir nebūtį pripildau naujais pasauliais;

ir vis įpilu į juos gyvybę iš išdidžios širdies,
ir krikštiju negęstančia troškimų ugnimi —
aš, nemirtingų dvasių žudikas dvasia,
gimstančioms širdims įsunkiu nusiminimo nuodų;

ir įsunkiu, kol banguojanti troškimų jūra
griaustiniu pripildys visatos erdves,
kol nusiminimo aidas, niekad nenutilstąs,

savo galybę taip ištobulins,
kad aš, dievų ir pasaulių kūrėjas, ir kūriniai
susiliesime vienoj ugninėj bangoj.

Prometėjas

I

... Ir matė jis pramintus pasaulio kelius,
kuriais nuo amžių vis sukas ir bėga,
kad praėjusios lemtys ir būsimieji žygiai,
kad jo ateitis praeityje glūdi...

... Tuos matė, kurie nuo suplukto tako norėjo
nustumti senus pasaulius ir pramintos orbitos
pėdsakus sunaikinti ir nurodyti naujus
kelius — matė bergždžius darbus...

... Matė ir svajojo: savo miražus...
išplėšiu iš tamsos nagų ir nurodysiu
pasauliui kitus kelius į kitus kraštus...

... Ir pakilo į aukštį — krito į žemumą
ir gulėjo lyg miręs žemės klonyje,
kol jis an savo kaktos pajuto žymę „žmogus“...

II

Wiecznej i niemej ciemni spragniony,
spoczywał na martwej bryle granitu,
twórczej tęsknoty ogniem trawiony,
wzrokiem przenikał głębie niebytu...

Spoczywał bez ruchu na bryle głazu...
gdy słońce piekło, nie nakrył się skałą,
z ust swych przekleństwa nie cisnął wyrazu —
skamieniał milczał — słońce się śmiało...

Dłonią, w piorun uzbrojoną,
nie godził w stare słońca łono,
nie kruszył skał tych, by z nich wydobyć ducha —

tam, w przestworach wieczystych wszechświata
słońc niezliczony zastęp lata —
a pierś mu targa rozpacz niema, głucha...

III

Gdy wyszedł z łona nicości wszechrzeczy,
zakuty w kajdany,
syn wszechmocy, jako syn człowieczy,
na bezmoc skazany;

gdy w piersiach wezbrała potęga,
co zorzy zapala szkarłaty,
co wszechmocy Boga dosięga
i nowe tworzy światy —

o, długo staczał on boje rozpaczne,
by siąść na boży tron,
aż znużone rozdarł piersi własne,
by stwórcą być — przez zgon,

by twórczość wezbrała, jak morze,
gdy stanie u wieczności progu,
by nowe zapalać słońca,

by równym stać się Bogu,
by na boży usiąść tron,
by stać się twórcą — przez zgon.

II

Amžinos ir nebylios tamsos ištroškęs,
ant negyvo granito luito tysojo,
kūrybinio ilgesio ugnimi deginamas,
vyzdžiu skrodė nebūties gilumas...

Be judesio tysojo ant akmens luito...
kai kepino saulė, neprisidengė uola,
iš savo lūpų nesviedė prakeikimo žodžio —
suakmenėjo, tylėjo — juokėsi saulė...

Plaštaka, perkūnu ginkluota,
netaikė į seną saulės krūtinę,
netrupino tų uolų, kad iš jų išgautų dvasią —

ten, amžinos visatos erdvėse,
nesuskaitoma saulių daugybė lekia —
o jo krūtinę tampo nusiminimas nebylus, kurčias...

III

Kada išėjo iš visų daiktų nebūties prieglobsčio,
grandinėmis sukaustytas,
visagalybės sūnus, kaip žmogaus sūnus,
pasmerktas bejėgiškumui;

kada krūtinėje iškilo galybė,
kuri uždega aušros purpurus,
kuri pasiekia Dievo visagalybę
ir naujus pasaulius kuria —

o, ilgai jis beviltiškai kovojo,
kad atsisėstų Dievo soste,
kol išvargintą savo paties krūtinę perplėšė,
kad būtų kūrėjas — per mirtį,

kad kūrybingumas pakiltų, kaip jūra,
kai atsistos ties amžinatvės slenksčiu,
kad naujas saules padegtų,

kad taptų lygus Dievui,
kad atsisėstų Dievo soste,
kad taptų kūrėjas — per mirtį.

Ostatnia modlitwa

Ty, Boże jedyny, ojców mych Panie,
co zrywasz teraz moje kajdany,
któremi sam skułeś mojego ducha,
wołam do Ciebie, wieków konanie!
wołam do Ciebie, bólem obłąkany!
niech dobroć Twa, Panie, prośbę wysłucha,
gdy się już zbliża tą wielka godzina,
żywota więzy kruche co mi poprzecina.

Pod nogi, o Panie, Tobie się ścielę,
jak kłos brzemienny, gdy już dojrzeje,
głos dziś błagalny do Ciebie wznoszę...
Ty wiesz, o Panie, dni cierpię wiele...
a dziś, gdy zorza życia innego dnieje,
dziś po raz Cię pierwszy, o Panie, proszę:
nad moim grobem nieh spokój nie wita,
lecz niechaj ciągle pływa tęsknota przeżyta!..

Niech cierpię, niech tęsknię przez wicki bez zmiany,
niech cierpię bolem niemej rozpaczy,
co ogniem siarczystym piersi przenika,
i na samotność wieczną skazany,
niech wśród wszechświatów żywot wiodę tułaczy,
niech przede mną wszelka jasność twa znika!..
duch w nieskończone te ciemne przestworze
w tęsknocie naprzód zawsze niech płynie, o Boże!

Niech rajskie: hosanna! grzmią ciągle nade mną...
niech wzrok mój niebo ciągle ogląda
i ziemię powabną, a nie w żałobie —
a przed sobą tylko otchłań ciemną...
czego nie posiądę — niech dusza pożąda...
niech w bolu, w tęsknocie wyrównam Tobie!
niech nigdy z duszą nie spotkam się bratnią,
i niech ta prośba będzie pierwszą i ostatnią.

Paskutinė malda

Tu, vienatinis Dieve, mano tėvų Viešpatie,
kuris dabar sutraukai mano grandines,
kuriomis pats sukaustei mano dvasią,
šaukiuos Tavęspi, amžių merdėjime!
šaukiuos Tavęspi, skausmu pamišęs!
tegul Tavo gerumas, Viešpatie, išklauso prašymą,
kada jau artinas ta didžioji valanda,
kuri man nukerpa trapius gyvatos saitus.

Po Tavo kojomis, o Viešpatie, lenkiuos,
kaip naši varpa, kada jau pribręsta,
maldaujantį balsą nūn keliu Tavespi...
Tu žinai, o Viešpatie, daug dienų kenčiu...
o nūn, kai kito gyvenimo aušra dienoja,
nūn pirmą kartą Tavęs, o Viešpatie, prašau:
ant mano kapo ramybė tenesilanko,
bet nuolat teplaukia išgyventas ilgesys!..

Tegu kentėsiu, tegu ilgėsiuos per amžius be atvangos,
tegu kentėsiu nebylaus nusiminimo skausmu,
kuris sieros ugnimi krūtinę perveria,
ir amžinai vienatvei pasmerktas,
tegu būsiu klajoklis tarp pasaulių,
tenyksta prieš mane visas tavo šviesumas!..
į begalines tas tamsiąsias erdves dvasia
ilgėdamos pirmyn visada teplaukia, o Dieve!

Tegu rojaus: hosana! nuolat griaudžia virš manęs...
tegu mano žvilgsnis nuolat regi dangų
ir žemę žavingą, bet ne gedule —
o prieš save tik tamsią bedugnę...
ko neturėsiu — tegeidžia siela...
tegu skausmu, ilgesiu prilygsiu Tau!
tegu niekada nesusitiksiu su broliška siela,
ir tegu tas prašymas būna pirmas ir paskutinis.

Skersakelėj

Ankstyjį rytą aš atsikėliau ir nuėjau kelionėn svajonių takais.

Bet kad anksti atsikėliau, miegas dar nebuvo apleidęs mano blakstienų, ir aš beeidamas dar sapnavau.

Auksinį sapną, spalvotą, kaip vaivorykštė.

Sapnavau ir nubusti negalėjau, o kas būtų mane pažadinęs, tokio nebuvo...

Šiaurūs vėjai pūtė, taršė mano plaukus, o aš ėjau sapnuodamas šalin, kur saulės auksiniai spinduliai kitą gyvenimo būdą tvėrė, kitą gamtą gaivino.

Skaudūs lietūs lijo, audros ir bangai siuto, bet aš, šlapias ir perdrėktas, ėjau sapnuodamas šalin, kur auksinių saulės spindulių debesys niekuomet nedengia, kur nėra nei miglų, nei drėgnos...

Kur vien beribė mėlynų padangių gelmė žavi sielas...

Ėjau visą dieną nuo ankstaus ryto... Sunkus mano buvo kelias, akmenimis nusėtas. Pasimušė padai mano, krauju taškėjo pėdai mano, o aš sapnuodamas ėjau šalin, kur nėra skaudos nei sopulio...

Nėra, nes auksiniai saulės spinduliai ten kiekvieną skausmą išgydo...

Ėjau iki vakaro... Ir nusileido saulė už kalnų, už girių, už jūrių, ir aš dabar nežinau kur eiti...

Užgeso auksiniai saulės spinduliai, kur kelią man rodė.

Stoviu skersakelėj nusiminęs ir nežinau, kuris mano kelias.

Tasai, kur veda šalin svajoton, šalin auksinėn, už kalnų, už girių už jūrių.

Kur saulė nusileido...

Žvejas

Nepeik, manęs, močiute, kad aš menkas žvejas.

Nesistebėk, kad mano venterė nepagavo žuvų, o mano varžai tušti, ir nėra tau iš ko pasigaminti sau vakarienės.

Nekalbėk, mote, kad aš menkas žvejas, nes nuo ankstaus ryto sėdau eldijėlėn, ir nebuvo manęs iki tamsaus vakaro, bet tušti mano mauruoti varžai: neturi kuo numarinti bado.

Nesakyk, motuž, kad visi mano kaimynai, paskui išplaukę jūrių pakraštin, prisigaudė pilnus varžus, parsigabeno kupinas žuvų eldijas ir dabar džiaugiasi savo lobiu šeimynų tarpe...

Nepeik manęs, motužyte, nes jie pakraščiuose užmetė savo dvibradžius ir matatinklius, pakrūmėmis tęsė savo bradinius, o aš nuplaukiau toli mėlynon jūrių gelmėn, nes aš norėjau sugauti auksinę žuvį, jūrių karalienę.

Vėtros mane blaškė, bangos mane supo, bedugnė tamsiu savo veidu į mane šaipės, o aš plaukiau tolyn ir tolyn, nes norėjau pagauti auksinę žuvį, jūrių karalienę.

Nekalbėk, močiut, kad bergždžias mano darbas, neįvykdomas sapnas — aš noriu pagauti auksinę žuvį, jūrių karalienę...

Noriu viešpatauti užburtose josios šalyse...

Kankliai

Prisipnavo man sapnas, kuris gedulo skausmą paliko mano širdy.

Sapnavau, kad aš mėnesienos naktį sėdžiu ant audringų jūrių kranto, ir širdį man gelia, kad aš neturiu tokios jausmingos krūtinės, kaip šioji mėnesienos naktis, nuraminti rūstybe pabrinkusių jūrių, kad neturiu tokios audringos širdies, kaip šioji jūra, bangais ir audromis sudrumsti šios mėnesienos nakties ramybę...

Ir vaidenosi man, kad ne jūra dejuoja, tik skundžiasi mano siela...

Šaukiau tada motinos gamtos, kam nuskriaudė, nuvargino, mane dovanomis aplenkus.

... Iš gelmės padangių į mane nusileido amžinai jauna nakties svajojimų deivė ir atnešė man gintarinius kanklius...

Bet aš kankliuoti nemokėjau, vien skųstis galėjau ir dejuoti...

Ir buvo mano rankoj tie kankliai, kaip svetima mergužėlė, kuri ne man dėvi rūtų vainikėlį, ne man linksmai juokiasi skambančiu balseliu, ne man savo širdies jausmingą meilę laiko...

Ėmiau rankon stebuklingus šiuos kanklius ir jų stygų sustambėjusiu pirštu prisilytėjau.

Sudejavo kankliai, lyg motutė našlaitė ant vienturio sūnelio kapo pravirko, ir širdį man dar giliau sugėlė...

Sužavėtas iš visų jėgų sutampiau stygas, ir nusklido jų balsas, lyg gūdus žūvančios tautos nusiminimo dejavimas...

Lyg sielvarto malda skęstančiųjų jūros bedugnėn...

Raudojo aidas pakrantėse ir atbalsį gimdė mano krūtinėje... Pamilau kanklius, kaip vargingos savo širdies skausmą, kaip seną savo motužėlę, kur vargams nelaimėms mane pagimdė.

Pamilau... Bet nutrūko stygos, sudaužytos mano ranka, ir kankliai amžinai nutilo...

Per tai aš sėdžiu pajūry dieną ir naktį.

Plaukia minios išėjusių ant jūrių krašto pasilinksminti, pasigrožėti jųjų gražumu, bet aš tų minių nematau...

Jaunimas vilioja žaidžiamu laimės juoku ir meilės jausmais, bet aš to negirdžiu...

Sėdžių pajūry ir sėdžiu...

Sėdžiu ten lyg aš vienui vienas... ir man vis vaidenasi tasai aidas, kur lyg gūdus žūvančios tautos nusiminimo dejavimas.

Lyg sielvarto malda skęstančiųjų keleivių jūros bedugnėn...

Noras

Nekalbėk, tėveli, kad aš tinginiauju, nebark manęs, motužėle, kad aš lauko darban nėjau, visą dieną anta kalno jaunas išgulėjau, rankas po galvele susidėjęs, dangun pražiūrėjau.

Ėjo jauni bernužėliai pievon šėko kirstų, kvietė mane jaunimėlis, kad kartu su jais eitau.

Bet aš eiti nenorėjau, kiaurą dieną anta kalno vienui vienas išgulėjau.

Šalim ėjo mergužėlės laukan rugių piautų, šaukė manęs, bernužėlio, kad eitau pėdų joms rištų.

Bet aš skaisčių neklausiau, kiaurą dieną anta kalno išgulėjau, rankas po galvele pasidėjęs, dangun vis žiūrėjau.

Kaitino mane saulė, pustė šiaurus vėjas, keltis nesikėliau, ten aš vis gulėjau.

Nes aš laukiau, tėvužėliai, kad pamatysiu atsidariusį dangų...

Argi tu, tėveli, šio man nekalbėjai nuo mažų dienelių, kad ko žmogus karštai geidžia, to jisai ir gauna?

Argi tu, motute, mažam nedainavai, kad giedrąją dieną dangus atsidaro, nes tada Dievas nori žeme pasidžiaugti, josios grože, josios puikumėliu.

Kas tatai pamato, tasai viso gauna, ko tiktai panori...

Nekalbėk, tėveli, kad aš tinginiauju, nebark, motinėle, kad aš lauko darban nėjau, visą dieną anta kalno jaunas išgulėjau...

Aš norėjau matyti atsidariusį, atsivėrusį dangų!..

Iš žaliųjų pievų grįžo jauni bernužėliai, šėkelio prikirtę, iš laukų parėjo skaisčiosios mergužėlės, ir eidami dainuodami iš bernelio vis juokės, kad aš kiaurą dieną anta kalno jaunas išgulėjau, rankas po galvele pasidėjęs, dangun vis žiūrėjau.

Jie nežinojo, kad aš noriu pamatyti atsivėrusį dangų!..

Bet papūtė vėjai nuo vakarų krašto; jie tirštai apklostė dangų ir žemelę juodais debesėliais...

Argi tavo, tėvužėli, žodžiai netikri tai buvo, argi tavo, motinėle, daina netiesą kalbėjo?

Aš noriu pamatyti dangų atsivėrusį!..

Pasaka

Kai mane motė mažą miego migdė, ji man daineles dainavo.

Iš visų dainų atmenu vieną, kuri mane labiausiai sužavėjo.

Ji man dainavo, kad yra platus mėlynas ežeras, viduryje jo sala, o ant salos rūmų kuo didžiausių griuvėsiai.

Nepaprastų rūmų ten griuvėsiai. Senovės laikų gelmėje milžinai juos statė, iš tolimųjų šalių tvirtas uolas benešiodami.

Ne paprasti žmonės ten gyvendavo, bet karžygiai didžiūnai. Nepaprastas buvo jų būdas, nepaprastas gyvenimas.

Aukšti, kaip girios ąžuolai, stiprūs, kaip uolos, kaip baltos kalnų viršūnės, o puikūs, kaip arai, kur tarpu tų kalnų snieguotų lizdus sau krauna...

Dieną jie kovą kovojo, priešininkus savo žudė, tėviškėlę begindami, o nakčia puotas kėlė, uliojo, ir ten kiekvienas gyrėsi, ką yra padaręs, ir žadėdavo, ką dar bus padaręs...

Praėjo metų metai... Išnyko karžygiai didžiūnai, liko vien tik kapai, kur jie ilsisi.

Jų rūmus lietus ir vėjai sunaikino, ir liko vien tik griuvėsiai...

Bet kada mėnuo rodo žemei pilną savo veidą, vidunakty grįžta senovės laikai; vietoj griuvėsių saloje tvokšti aukšti milžinų rūmai.

Tuose rūmuose puotą kelia, susirinkę iš visų šalių, karžygiai...

Begerdami beuliodami jie giriasi darbais, kuriuos yra padarę ir dar žadą padaryti.

Ir linksmi jų balsai plaukia per ežerą, per krantus, per girias, kaip audros ūžimas...

Tokia buvo dainelė, kurią man dainavo močiutė.

Jos sužavėtas, aš amžių svajojau, kad pamatytau tą platų mėlynąjį ežerą, viduryje kurio yra sala, toje saloje garsiųjų rūmų griuvėsiai.

Kad juos pamatytau pusiaunakty, kada mėnuo rodo žemei pilną savo veidą...

Štai dabar aš sėdžiu ant ežero krašto ir svajoju, kad sugrįžusius senovės pamatysiu laikus...

Ežeras skęsta mėnulio spinduliuose, o sala vaivorykštės spalvomis klostosi.

Sėdžiu ir auksinį sapną sapnuoju.

Ir vaidenasi man, kad jau sugrįžo senovės laikai, kad jau girdžiu aš stiprius karžygių balsus, jausmingas vaidilų dainas...

Svajoju ir auksinį, vaivorinį sapną sapnuoju...

Bet... sudejavo griuvėsiuose pelėda ir nutraukė vaivorinio sapno siūlą...

Pralėkė šikšnosparnis ir išvaikė mano svajones. Debesys užslinko mėnulio veidą, užgeso ežeras, tamsių miglų gelmėje žuvo sala...

Pranyko sapnas, motužės dainele sužavėtas...

Pranyko!..

Žirgai

Neklauskit manęs, kodėl skaruliuosna sudraskyti mano šilko rūbai, kodėl suraižytas veidas, o plaukuose mano kybo pageltę lapai ir eglių spygliai...

Nesistebėkit, kad grįžau vienui vienas, be savo ristųjų žirgų...

Auginau, bernelis, žirgus, kaip auklė vaiką aš bėrus auklėjau.

Grynu dobilėliu šėriau žirgus, tyriausio šaltinio vandeniu juos girdžiau.

Gintaro šukomis šukavau juos, šilkų kaspinais supindavau karčius, kad jie būtų garbiniuoti, kaip mano meilužės kasa, kaip jos žalias rūtų vainikas.

Puikinausi savo žirgais, didžiavausi savo bėriais.

Maniau, kad nėra kitų tokių visame pasauly, nes jie viesulus lenkė, debesiui skraiduoliui savęs pavyti nesidavė.

Puikinausi savo žirgais, grožėjausi...

Važiavo karalius plentu. Keturi žirgai jį vežė aukso vežime.

Norėjau pasididžiuoti prie karaliaus puikybės ristais savo bėriais; tegu mato, kad nėra kitų tokių žirgų pasauly, kaip mano...

Bet nepavijo karaliaus mano žirgai. Pranyko aukso vežimas iš mano akių, pasislėpęs už kalnų, ir vainikuotas karalius.

Ir gedulas suspaudė man širdį, kad apsivylė mano siela...

Paleidau tada aš savo žirgus tuščian dirvonan, kur žolė neauga, nustūmiau savo vežimą rūdymėlin, klampian purvynėlin, kur vanduo sužėlęs nebėga...

O patsai lindau girios tankumynų gelmėsna, kur saulės spinduliai kelio sau neranda, kur žmogaus koja niekuomet nevaikščioja...

Kad saulė man nešviestų, kad žmonių akys manęs neregėtų...

Nes apsivylė siela mano, ir neaplenkiau vainikuoto karaliaus, aukso vežime sėdinčio...

Neklauskit dabar, kodėl skaruliuosna sudriskę mano šilko rūbai, kodėl apdraskytas veidas, o plaukuose mano kybo pageltę lapai ir eglių spygliai!..

Aras

Tu klausi, mergele, kodėl aš neateinu į tavo rūtų darželio vartelius, kur tu rymai?

Neateinu nei ankstų rytą, nei vėlų vakarėlį, ir tu veltui dabar manęs lauki...

Kai aš buvau svetimoj šaly, radau ant aukšto kalno uolos aro lizdą.

Aro, kuris neskrajoja mėlynose mūsų šalies padangėse, patyrusių lygumų šalies.

Aš išėmiau iš to lizdo mažą arelį, parsinešiau savo šalin, išauginau jį, išauklėjau...

Kada jo sparnai sustiprėjo, ir pajuto arelis krūtinėj jėgas, ėmė aukštai skrajoti padangių gelmėse...

Skrajoti, kaipo aras, kurs yra visų paukščių karalius...

Bet kad nebuvo čia aukštų kalnų, ant kurių uolų jis būtų galėjęs rasti sau nakvynę, grįždavo visuomet mano pastogėn.

Ankšta buvo arui mano pirkelė.

Ir sumaniau aš, sugodojau: yra mūsų šaly karalius, kurį visi gerbia ir myli.

Kiekvienas neša jam dovanų, ko jis turi geriausio.

O kad nėra man aukso, nėra sidabro, nei kitų turtų, kuriais aš galėtau apdovanoti karalių, nunešiu jam savo arą, kurs yra visų paukščių paukštis...

Nusidžiaugė karalius mano dovana, nes didžiai patiko jam aras.

Kad nežūtų išlėkęs padangių gelmėse, liepė užnerti jam ant kojų aukso grandines ir tupdyti arą narvan.

O man leido karalius viešėti savo rūmų soduose, kurie buvo kaip pasakos giria.

Bet staiga mirė narve aras. Ar jis netyčiomis viela persivėrė sau krūtinę, ar grandiniuotu nagu ją sudraskė, niekas nežinojo.

Nepasiklausė karalius, kodėl staiga aras mirė, tik užpyko ant manęs, kalbėdamas, kad aš apgavęs jį.

Užgynė man viešėti savo soduose ir liepė eiti iš jo karalijos.

Ir nūnai aš skrajoju, kaip tasai, kurį visi veja, pagiriais, pašlaitėmis, paraistėmis...

Kur žmonės nevaikščioja, o vien lauko žvėrys, kurie mėgsta laisvi būti, kaipo mano aras mėgo.

Vaikščioju ten ir nesigailiu užburtų karaliaus sodų...

Sodų, kurie yra, kaip pasakoj giria...

Taigi dabar nesiklauski, skaisti mergele, kodėl aš nevaikščioju į tavo rūtų darželio vartelius, kur tu, jauna, rymai...

Neateinu nei ankstų rytą, nei vėlų vakarėlį, nors ten manęs tu, skaisti, lauki...

Audra bunda

Nesistebėk, drauguži, kad nūnai aš sėdžiu namie, kad uždariau savo pirkios langus ir langines.

Vakar vakarą senas mėnuo pasakojo gamtai amžiną pasaką.

Aš sėdėjau tarpu žalių liepų, kurios viršūnėmis nešlamėjo, lapais nekugždėjo, ir klausiau...

Atėjo trys jaunos mergos, atsisėdo greta manęs ir saldžiai nusijuokė.

Nutrūko dangaus pasaka...

Aš išgirdau, kaip audra, iš miego pabudus, pakėlė galvą.

Skubiai atsikėliau ir nuėjau; trys dailios mergos ėjo paskui mane ir saldžiai juokėsi.

Ko jos juokėsi? Ar kad aš vaikščioju vienui vienas, kaip tasai, kurio niekas nepažįsta, kuris visiems svetimas?

Ar kad nudėvėtos mano drapanos, kaip žmogaus, iš tolimos kelionės sugrįžusio?

Ar kad joms laimė ardė krūtinę, ir veržėsi jausmai auksinėn oro ramybėn?

Saldžiai juokėsi skaisčiosios, o man širdį skausmas gėlė.

Vamzdelis

Pasakyk man, piemenėli, kur tu nudėjai savo vamzdelį, kurį aš tau esu dovanojęs?

Tolimoj miesto mugėj aš jį pirkau tau dovanoti.

Tu, piemenėli, būdavo, nuolat švilpinėji. Anksti keldamas ir vėlai guldamas aš vis girdėjau vamzdelio aidą. Tai linksmas jis buvo kaip vieversėlio vyturiavimas, tai liūdnas, kaip ilgesio rauda.

Klausiau ir kūriau sau dainą, rinkau žodžius, kuriais pritardavo tau mano širdis.

Dabar jau nebegirdžiu tavo vamzdelio, ir miegas pabėgo nuo mano blakstienų, o krūtinėj pranyko jausmai.

Pasakyk, mažas piemenėli, kur nudėjai savo vamzdelį, kurį aš tau esu dovanojęs!

— Siūbavo liūliavo žalioji girelė, augino džiugino mane piemenėlį.

Pakrantėj sraujos upelės augo laukinių rožių krūmas. Ten lakštavo maža lakštutė, tenai vainiką pynė mano sesutė; bepindama daineles dainavo ir mane, mažą bernelį, mokė.

Žalioj girioj ant ežerėlio plūkavo balta gulbelė. Jai švilpė vamzdelis...

Ant žalios dirvos, ant pūdymėlio, nuo ankstaus ryto iki vakarėlio vyturiavo vieversėlis. Juo sekiau aš, piemenėlis.

Atėjo pikti žmonės žalion girelėn, iškirto tamsiąją iki vienam medeliui; — nuskurdo nuvargo mano širdelė, kad nebešvokščia daugiau girelė.

Vakar vakarėlį apskynė mergos raudonas rožes ir krūmelį išlaužė. Nebedainuoja daugiau lakštutė, ten nebevaikščioja mano sesutė, jos vainikėlis jau nuvyto.

Užvakar vakarėlį pakrantėj ežerėlio vaikščiojo medžiotojai. Nebeplūkauja nūnai balta gulbelė, jos ir vakar jau nebebuvo.

Arė bernelis pūdymėlį, suardė vieversėlio lizdelį — jis daugiau nebevyturiuoja.

Mečiau vamzdelį gilian vandenėlin, sraujan dunojėlin.

Kad nėr girelės, kad nėr gulbelės, tenebūnie ir mano dainelės!..

Rūmų griuvėsiai

Ant aukšto didžios upės kranto stovėjo seni turtingų pirklių rūmai. Dideli jie buvo, bet apleisti, nes seniai niekas ten jau nebegyveno.

Ir buvo dabar tie rūmai, kaip viešbutis kiekvienam, kas norėjo užeiti jan ir vėl išeiti.

Žmonės ir keleiviai, užeidami ir išeidami, draskė ir naikino jų sienas, nes niūrūs buvo rūmai, ir niekas jų nemėgo...

Vien aš, nes ant aukšto upės kranto jie stovėjo, ir man vis vaidenosi, kad amžiai šaiposi nuo apsamanojusių jų sienų.

Bet užeiti vidun, pasigrožėtų iš jų aukštų langų begaline milžino upės erdve, niekados neužeidavau, nes atviri buvo rūmai kiekvienam, kaip viešbutis.

Vieną vasaros naktį siuto audra, dejavo galinga upė. Vėtros nuvertė rūmo stogą ir sienas apgriovė.

Ant rytojaus, kada diena išsiblaivė, susirinko iš visų šalių žmonės su kirviais, kastuvais, peikenomis, sunaikino senuosius rūmus, sudėjo ant vežimų, kas jiems buvo naudinga, ir nusigabeno savo namuosna.

Ir nebeliko jau senųjų rūmų, kurie kiekvienam buvo, kaip viešbutis.

Liko vien griuvėsių krūva...

Sėdėjau ant upės kranto, žiūrėjau į griuvėsius, ir gaila man buvo senųjų rūmų, nes amžiai šaipėsi nuo samanotų jų sienų.

Priėjo prie manęs jauna mergelė, daili, kaip sapnas, baltais rūbais apsitaisiusi, palytėjo mano petį ir prabilo:

— Nesigailėk senųjų rūmų, kur buvo, kaip viešbutis kiekvienam. Ant šių rūmų griuvėsių aš sukursiu milžinų pilį.

Ten liepsiu apsigyventi karžygiams, kurie dabar gyvena užburtoje pasakų šaly.

Ir nebus jau toji pilis, kaip viešbutis, kur kiekvienas gali užeiti.

Vien senųjų laikų vaidiloms atsišauks ragas nuo jos kuoro, nusileis tiltas, ir atsivers vario vartai geistino svečio priimtų.

Ir pasiklausiau aš jos:

— Ar tu esi šio krašto karalaitė?

Nusijuokė linksmai mergužėlė ir atsakė man:

— Aš karalaitė vien tiems, kurie taip mane vadina ir nori, kad aš jiems būtau karalaitė.

Prabilus tai, išnyko iš mano akių, ir aš pasikėliau ir nuėjau...

Dabar jau nesigailiu, kad žmonės sunaikino senuosius pirklių rūmus, kur kaip viešbutis buvo kiekvienam.

Nesigailiu, kad ant aukšto galingos upės kranto liko vien griuvėsiai...

Šilas

Tylus, ramus ištekinis šilas!

Bitės spiečių rengia, paukščiai čiulba, dainuoja ir kalbina šilą. Bet ramus, tylus šilas, kaip šventovė, kur žili amžiai miega.

Žmonės iš visų šalių skubiai eina keliais ir takeliais, kur žilan šilan veda, atilsio ieškotų, nes pasaulio ramybė jame gyvena.

Čia žemės laimė savo guolį turi.

Ir pasiklausiau aš žaliojo šilo, kur gyvena Amžinoji Paslaptis?

Neatsakė žilasai šilas, tik prakalbėjo Aitvaras, kur, ištekinių pušų viršūnėmis beskrajodamas, užgirdo, kaip aš klausiau žalio šilo:

— Paslaptis gyvena samanotoje šilo gelmėj, jojo tamsiam tankumyne.

Aitvaro tad klausiau, kuris takas veda ton šalin, ton samanoton šilo gelmėn, kur Amžinoji Paslaptis gyvena?

Ir tolyn vis skrisdamas, atsakė man Aitvaras, kad nežinąs, nes sargybą tenai laikąs Juodasai Ilgesys, ir jam, Aitvarui skraiduoliui, kelias ten užgintas.

Vai, eisiu aš žaliojo samanotojo šilo gelmėsna ieškotų tų tankumynų, kurių unksnėj Amžinoji Paslaptis gyvena.

Kur saugoja kelius Juodasai Ilgesys.

Eisiu, nes Ilgesio balsą jaučia mano širdis.

Eisių ieškotų šilo tankumynų, kurių gelmėj Amžinoji Paslaptis gyvena.

Nuvargęs

Mergele! Iš tolimų kraštų grįžau aš poilsio ieškotų ant tavo kelių.

Tu dar neužmiršai, jaunoji, kai aš, puikus, tau pažadėjau parvesti eiklių žirgų Aitvarą, tyrų karalių...

Tu dar atsimeni, skaisčioji, kai aš, jaunas, tau paketinau sugavęs parnešti saulės paukštę, kuri gyvena užburtouse deivės Aušrinės soduose...

Tu gal svajoji vis dar, kad aš parnešęs padovanosiu tau amžinos Jaunystės gėlelę...

Žadėjau tau, mergele dailioji, nuo jūrių karalienės piršto stebuklingąjį žiedą, kuriuo ji audras padangėje kelia ir jūres ramina...

Tu man pasakojai savo sapnus, porinai savo svajones, o aš, puikus, tau visa žadėjau...

Apėjau kalnus ir klonius, o Aitvaro žirgų nepavijau.

Išvaikščiojau tamsias girias ir žalias pievas, o amžinosios Jaunystės gėlės nesuradau...

Išskrajojau jūres ir upes, didžius ir mažus vandenėlius, klausinėjau žmones, klausinėjau vėtras ir bangas, kur gyvena jūrių karalienė, ir niekas man nepasakė...

Nesuradau, mergele, kelio į deivės Aušrinės sodus.

Nubalo mano plaukai, nuvyto veidas varguose, apalpo siela kelionėj, ir toliau skrajoti aš jau nebegaliu.

Skaudus ilgesys gelia krūtinę, liūdnas apsivylimo jausmas slėgia širdį, kaip naktis...

Nebegaliu daugiau skrajoti ir per tai į tave grįžau, mergele...

Grįžau, kad rasčiau poilsį ant tavo kelių.

Apleistas darželis

Kregždute, maža paukštute! pasakyk man, jaunam berneliui, kodėl apleistas rūtų darželis, kodėl išmindžioti, ištreplenti žali žolynėliai, o eželės dilgėmis balandomis užaugo?

Nulaužta jurginėlė, nuvytus, nugeltus žalioji rūtelė, o balta lelijėlė ir raudonas bijūnėlis purvyne dūli.

— Ar tu, berneli, iš tolo sugrįžai, kad manęs klausi mažo paukštelio. Viešu keleliu ėjo svetimos šalies žmonės: tai jie mergelę iš darželio išviliojo, žaliosis rūtos viršūnėlę nuskynė, nulaužė baltą lelijėlę, išmindė žalias žolynėlių ežias...

— O kur gi mergelė dabar vaikščioja, kad darželio gėlių jauna dabar nedaboja, neliedinėja žaliosios rūtelės, neravi žolynų eželių?

Ar ji jau nesipina sau rūtų vainiko, ar nedėvi geltsvoj kasoj lelijėlės, ant baltų drobės marškinėlių raudono bijūnėlio?

— Toji mergelė, kur čia vaikščiojo, kuri darželio gėles seniau dabojo, dabar karčiamėlėj midų geria...

Jau pamiršo merguželė, kaip rūtų vainikėlis pinti, kaip ant galvelės žalia rūtelė nešioti...

Meilė

Kalba žmonės, kad aš paleistuvė, nes kiekvieną dieną nuo ankstaus ryto iki tamsios nakties aš dėviu savo puikiausiais rūbais.

Nes vaikščioju ryto, vidudienio ir vakaro laiku miesto gatvėmis, unksnėtų jo sodų dubrėmis.

Nes nuo ryto iki vakaro aš žaviu senus ir jaunus, kurie akimi seka mano žingsnius, gaudo žvilgiu mano veizėjimus, nes kiekvienas iš jų nori, kad aš jo būtau...

Užtai kalba žmonės, kad aš paleistuvaujanti.

O aš kasdien kvepalais prausiuos savo veidus, rankas ir kojas, kad skaistūs, kad balti būtų; kasdien šukuojuos plaukus, dabinu kasas, kad gražios, kad garbiniuotos būtų...

Kasdien maustaus auksą ant pirštų ir ant rankų savo, o gintarą ir žemčiūgą karstau ant kaklo ir, puikiausiai pasirėdžius, vaikščioju miesto gatvėmis, unksnėtų jo sodų dubrėmis...

Vaikščioju, nes ten aš vieną noriu sutikti, vienam tik noriu patikti.

Noriu būti tik vieno, kurį širdis pamilo.

Bet aš einu greta jo — į mane jisai nežiūri, akimi seku jo žingsnius, o jisai manęs nedaboja.

Užtai aš vaikščioju, užtai aš vaikščiosiu puikiai pasirėdžiusi nuo ankstaus ryto miesto gatvėmis.

Vaikščiosiu, kol padabos ir panorės, kad aš jo būtau...

Drevė

Pagavau aš bičių spiečių, pagavau tiktai vieną.

Vėlyvas buvo mano spiečius, rugiena lėkė, kada jį pagavau, užtai išjuokė mane žmonės ir spiečių mano, ir niekas man avilio duoti nenorėjo.

Tad suleidau aš savo spiečių ne avilin, peikena džiangytan, bet aukštom lygumų drevėn, kurios viršūnę audra nulaužė, o vidurius ugnis išdegino.

Ten apsigyveno mano spiečius nuo rudens ir gyveno kiaurą žiemą.

Kada atėjo šiltas pavasaris, kas vieną dieną lankiau aš drevę ir džiaugiausi, matydamas, kaip smarkiai medų nešioja mano bitės.

Dar nepraėjo šilta vasara, o jau korių pilna buvo drevė, kurioje gyveno mano bitės. Prikopiau medaus indus, kurie mano buvo, ir iš svetimų dar pasiskolijau.

Tiek daug sunešė medaus mano bitės.

Vaišinau juo dabar kiekvieną žmogų, kurį patikau. Vaišinau ir tuos, kur juokėsi, kad aš vėlyvą pagavau sau spiečių.

Ir pavydėjo man tie, kur valgė mano medų, atėjo tamsią naktį, išplėšė mano bites ir drevę uždegė.

Degė drevė nuo vidunakčio iki ryto, nuo ryto iki vidudienio...

Nebėra jau senos drevės lygumose, nebeturiu daugiau bičių ir nebegaliu vaišinti medumi tų, kurie lanko mane...

Kregždės

Liūdna mano pirkelė. Senos sienos jau seniai žemėn sukniubo, stogas samanomis apžėlė; maži langučiai nedaug dienos spindulių vidurin įleidžia. Palangės užaugo dilgėlių krūmais ir balandomis.

Šiemet pavasarį, kaip ir pernai buvo, sulipdė sau kregždės lizdą ties mano pastogės langu, po kuriuo aš liūdnas dažniausiai sėdėdavau.

Mažos paukštytės kregždelės. Nei jos moka gražiai dainuoti, nei spalvotų gražių plunksnų jos turi. Nežino nei kada žmogui liūdna, nei kada jam linksma. Giedrą dieną aukštai padangėse lakioja, saulės spinduliuose maudosi, o kada miglos žemę apniaukia — žemę sparnais savo muosuoja.

Visados linksmos, nedaboja jos, ar linksma ar liūdna tam, po kurio pastoge susilipdė sau lizdą.

Visuomet linksmos, nežino, kas yra liūdesys, kas yra skausmas. Laisvos lakioja, dangų ir žemę ramina, kol skaistus pavasaris dabina žiedais pasaulį, kol giedra vasara žaliai žemę rėdo. O kai ateina miglotas ruduo, be skausmo, be gailesčio apleidžia nuliūdusį kraštą ir lekia tolimosna šalysna, kur dangaus erdvės gilesnės, kur saulė skaisčiau šviečia, kur medžiai geriau žaliuoja, kur žiedai gardžiau kvepia...

O tu, kregždele, tu, kaip jaunoji mergelė, ilgesį krūtinėj keli, nors atbalsio jis tavo širdy niekuomet neranda.

Mėgstu aš sėdėti po mažu langeliu liūdnos mano pirkaitės, žiūrėti, kaip tu laisva gražiai lekioji, ir klausyti, kaip tu linksmai čirški paprastą savo giesmelę...

Ir džiaugiuosi aš, kad po mano pastoge susilipdei sau lizdą, mano pirkaitės pastogėj gyveni.

Džiaugiuosi... Bet man ilgam laikui iš namų išėjus, atbėgo sodžiaus vaikai mano kieman. Jie dar maži, jie dar nežino, kas yra bloga, kas yra gera...

Jie išbadė kregždžių lizdą...

Ir nulėkė kregždės ieškotų kitos pastogės savo lizdui, o mano pirkelė tapo dar liūdnesnė.

Verpėjėlė

Liepė man motulė linelius verpti, o aš verpti nenorėjau.

Padarė man linelių kuodelį kuo didžiausią, pasodino mane už ratelio gale skobnių po langeliu ir liepė man valaknėlę verpti, o aš verpti nenorėjau.

Už langelio darželėly gėlelės žydėjo, su vėjeliu lakuonėliu lapeliais kalbėjo, ten paukšteliai čiulbuonėliai giesmeles giedojo, šaukė mane mergužėlę rūtelių darželin. Vai, širdelė mano sprogo, į darželį traukė — bet aš jauna pirkelėj sėdėjau ir linelius verpiau.

Priešais langą per gatvelę tvorą bernelis tvėrė vyšnių sodelio. Į mano langelį jaunasai žiūrėjo, mane mergelę skambiąja dainele viliojo; kvietė mane į gatvelę, vyšnelių sodelin. Ma širdelė sprogo, ilgesiu pabrinko — bet aš vis po langeliu sėdėjau ir linelius verpiau.

Ėjo gatve mergelė, ėjo gatve sesulė, sustojo ties tvorele, davė berneliui rankelę, kalbėjo jaunam žodelį — širdį man, kaip replėm suspaudė — nes aš per langelį žiūrėjau ir linelius verpiau.

Ilgai pas sodelį stovėjo mergužėlė, ilgai spaudė bernelis jai rankelę, į akeles vis žiūrėjo ir žodelį kalbėjo — bet aš jauna nieko negirdėjau, po langeliu sėdėjau ir linelius verpiau.

Susiėmę už rankelių, nuėjo vyšnių sodelin — vai, užtemo saulelę juodas debesėlis, vai papūtė šiaurus vėjas, akeles man dulkelėmis užkrėtė.

Vai motule, vai širdele, bėga iš akių ašarėlės, tamsu pirkelėj, nematau linų valaknėlio, nenutaikinsiu plono siūlelio...

Motulė manęs neišklausė, bernelis su mergele po sodelį vaikščiojo, o aš jauna po langeliu sėdėjau ir linelius vis verpiau...

Iš tolimos kelionės

Nebėk, žirgeli ristas, nesiskubink, bėreli! Nei kur joti, nei kur sustoti aš, bernelis, nežinau.

Iš tolimos kelionės bejodamas, iš svetimos šalelės begrįždamas, svajojau, bernelis, kad patiks mane senas tėvulis ir motinėlė viduje kiemelio — tėvulio ir motinėlės kapai žolėmis jau užaugo.

Maniau, priturės žirgelį už šilkinių pavadėlių, palaikys balno kilpelę, kol nusėsiu nuo žirgelio, jaunos mano sesulės, kur dėvėjo pas tėvulį, kaip rožės žydėjo rūtelių daržely. Neradau sesulių, nei jų rūtų darželio. Tvo-

relės išgriautos, rūtų eželės ištreplentos, o kur dingo sesulės, niekas man nepasakė.

Sakiau — priims žirgelį jaunasai brolelis, nuves bėrą arklidėn, už klevinių pastatys ėdelių, pašers grynuoju dobilėliu, pagirdys šaltinio vandenėliu — bet neradau brolelio, nei aukštų tėvo dvarelių...

Laukiau — nudžiugs mano mergelė, kuri mane mylėjo, meilius žodžius kalbėjo, kai aš jaunas kelionėn jojau. Dėl jos aš, bernelis, vargau, dėl jos skaisčiosios veidelių, dėl jos mėlynų akelių iš svetimos šalelės skubinau, dėl jos gelsvų kaselių, dėl jos skersnųjų žingsnelių žirgelį variau...

Nepatiko manęs mergelė vainikuota...

Nebėk žirgeli ristas, nesiskubink, bėreli, nei kur joti, nei kur sustoti aš jaunasai neturiu...

J A U S M Ų P A S A K A

Pavasario jausmai

Vai motule mano, vai širdele! Atėjo linksmas, atėjo jaudus pavasarėlis. Kaitina gaili saulužėlė, tirpsta sniegas ant kalnelių, klonyje ūžia sraujos upelės. Motužėle širdužėle! Sprogsta medžiai žaliam sode, ir širdelė man džiaugias, kad saulužė kaitriau šviečia.

— Džiaukis, džiaukis, dukružėle! Džiaukis, lelijėle! Te tau būna linksmos dienos jaunos jaunystėlės! Pražydėsi, dukružėle, kaip daržely lelijėlė, nuraminsi nudžiuginsi mano senąsias dieneles!

— Motinėle širdužėle! Išeiki kiemelin, paklausyki, motužėle, kaip dainuoja vieversėliai. Aukštyn lekia — vyturiuoja, žemyn gula — tai liūliuoja — ma širdelė sprogsta, džiaugias, kad pastojo šiltas pavasarėlis: aš dainuosiu, motužėle, kaipo tasai vieversėlis...

— Dainuok, dainuok, mergužėle! tavo dar dienelės, kad čiulbėtai, kad ulbėtai žialiam rūtų daržely, kaip laisvoji paukštelė ant žaliosios šakelės...

— Aš norėtau, motužėle, kad dar kaitriau šildytų saulė vejelę, kad dar giedresnė būtų pavasario dienelė; kad mažų paukštužėlių dainelės garsiau suskambėtų, žali sodai dar gardžiau kvepėtų; kad nevargtų žmonės, kad nesirgtų nedejuotų, skausmo nežinotų.

— Pilna jausmo, pilna džiaugsmo jauna tavo širdelė. Vai, palauki, dukružėle, dar ne tai kalbėsi, dar ne to norėsi!

Pranokėjai

Vai, pasakyk man, sena motule, kodėl nūnai taip skauda mano širdelę? Ko jauna aš laukiu, ko pasiilgo mano širdelė? Kodėl ilgesys krūtinę gniaužia, kaip akmenėlis slegia?

Senas tėvulis vos tik išėjo vyšnių sodelin tvoros taisytų, vyriausias brolis dalgelę tina, rengiasi jaunas žaliojon pievelėn; kitas brolelis žirgelį kinko, o jauna sesulė linelius ravi.

Ko gi aš laukiu, pasakyk, sena motule, aukselio spurgele? Kodėl ilgesys širdį mano gniaužia, o ašarėlės akeles temdo?

— Septyniolikė tai vasarėlė audrina tave, viešnia dukrele. Dėl tavęs, dukrele, nūnai sodai išsprogo, dėl tavęs, viešnele, nūnai darželiai pražydo, į tave vasarėlė nūnai prakalbėjo, į tave, dukrele, į tavo jauną širdelę.

Palauki, dukrele, ir tu išsprogsi, ir tu pražydėsi, kaip lelijėlė baltuoju žiedeliu. Tada pati suprasi, kodėl verda ilgesiu tavo širdelė, sužinosi, ko ašarota mėlyna akelė.

Meilė bunda

Vai motinėle, vai senužėle, ar tu dabon nedėjai, kaip šildo kaitriai gailioji saulelė?

Vai mano širdele, ar negirdėjai, kaip kiaurą rytelį gražiai dainavo maža lakštutė vyšnių sodely, kaip džiugiai čiulbėjo linksmi paukšteliai žalioje liepelėj?

Argi nematei, augintojėle, kaip nužaliavo gražus klevelis, žiedais pasipuošė unksnėtas sodelis, kaip vainikėliu pasidabino?

Vai, giedra giedra pavasario dienelė, bet dar gražesnis, bet dar linksmesnis jaunasai bernelis.

Motule mano, užtarytojėle, aš nūnai neisiu lauko darbelin, tik aš pasirėdysiu, tik aš dabinsiu savo rūtų darželį.

— Prantu, dukrele, prantu, lelijėle: ten tvorelę tveria jaunasai bernelis, žalios dirvos artojėlis, tavo širdelės žadintojėlis...

Širdis sprogsta

— Dukrele mano jaunoji, ar tu nebuvai laukuose, ar ten tu nevaikščiojai, argi nematei, jauna, kaip javai žaliuoja?

Žali lineliai žole užėjo, kodėl, ravėjėle, jų neravi?

Kaip pieva, žaliuoja klony bulbelės. kodėl, kapliuotojėle, jų nekapliuoji?

— Vai, dar peranksti lineliai ravėti, vai, dar peranksti bulbės kapliuoti; laukuose dar pusto šiaurūs vėjeliai, paunksnėj dar guli žiemos sniegelis.

— Netiesa tavo, dukrele! Laukuose kaitina gaili saulelė, paunksnėse jau seniai žaliuoja vejelės.

— Vai sena motule, vai saldi uogele! Kur man vaikščioti toli laukelin, kur man daboti žalių linelių, kad žole užaugo rūtų darželis, nuskurdo gailūs žiedeliai, raudona rožė, žalia mėtelė, puikūs jurginai ir levandėlė.

— Netiesą kalbi, mano viešnele! Žalias tavo darželis tai nudabintas, kaip vainikėlis mergelės nupintas.

— Neširsk, motule, nepyk, širdele! Kaip gi aš eisiu toli laukelin, kad čia vaikščioja jaunas bernelis, baltasai dobilėlis.

Bulbeles kapliuosiu— kojeles purvinsiu, linelius ravėsiu — rankeles ištrinsiu.

— Kojeles nuprausi greta upelėj, baltas rankeles gailia rasele; tegul gi mato jaunas bernelis, kad tu mergelė tai darbininkė.

Aidas

Vai sūnau sūneli, jaunas artojėli, ko jaunas rymai ant suvartinių vartelių?..

Jaugi nupūtė šiaurūs vėjeliai, jaugi padžiūvo pūdymėlis.

Vai sūnau sūneli, neužmiršk, jaunas, kad tu artojėlis.

— Vai tėve, tėve, tėvuli senas, dar neįtaisyta vikli žagrelė, dar neatsiganė dirvoj jauteliai.

— Vai, sūnau, sūneli, jaunasai artojėli, seniai jau įtaisiau aš tau žagrelę, palšus jautelius seniai atganė maža sesutė žalioje pievelėj. Dabok, berneli: papūtė vėjas iš vakarų, nusidumblavo dienelė; vai, kelsis tamsūs debesėliai, atlys pūdymėlį skaudus lietutis. Klampu bus arti jaunam berneliui, sunku bus jungas vilkti palšiem jauteliam.

— Tegul sau pučia vakarų vėjai, tegul sau lyja skaudūs lietuliai. Nusiblaivys dienelė, pražiurbės kaitri saulelė, nudžiovins dar pūdymėlį. Dar aš išarsiu ir iškartosiu, senasai tėvužėli!

Kaip dabar aš jungsiu palšus jautelius, kad dar neaptvertas vyšnių sodelis.

—Vai sūnau sūneli, jaunas artojėli! Tu jaunas bernelis lauko darbus dirbsi, tu jaunas sūnelis pūdymą arsi, o jau aš senas tvoreles tversiu.

Tik tau sakysiu, sūnau sūneli, kad jau seniai aptvertas vyšnių sodelis, tiktai žaliuoja, žole užžėlęs, tavo pūdymėlis. Laikas, berneli, laikas artojėli, jungti palšus jautelius: žmonių laukai seniai jau aparti.

— Vai tėve tėvuli, tėvuli senasai, kaip gi aš eisiu pūdymo artų, kad ant vartelių rūtų darželio rymo jauna mergužėlė. Jos mėlynos akys jėgas mano suvaržė, gelsvos kaselės rankas surakino. Tai aš stovėtau, tai aš žiūrėtau dieną ir naktelę į skaisčios mergužėlės veidelius.

— Taipo iš karto būtai bernas kalbėjęs ir manęs seno nebeklaidinęs. Atmink, berneli, atmink, sūneli, kad myli mergelės tik darbininką, kur pievelių šienpiovėlis, kur pūdymo artojėlis...

Dobilėlis

Ankstų rytą kėlės jaunas bernelis ir savo širmą žirgelį dobilėliu šėrė. Bešerdamas, begirdydamas su žirgu kalbėjo.

— Šersiu tave, žirgeli, kiaurą vasarėlę grynu dobilėliu, girdysiu vien šaltinio vandenėliu, jei nuraminsi mano jauno širdį tik šią dienelę. Aš josiu nūnai, žirgeli, per visą kaimą nuo galo ir jodamas sustosiu pas rūtų darželį. Daboki, žirgeli, kad auselėm karpytai, kai gatve aš josiu, kad pasagėlėmis kapotai žalią vejelę, kai pas rūtų darželį jaunas sustosiu.

Išeis tada jauna skaistužėlė pasiklaustų raitelio, ko bernelis nori. Aš sau paprašysiu žaliosios rūtelės, o tau, bėreli, tyro vandenėlio.

Kai išeis mergelė, žirgelis sužvengsi, kaklelį išlenksi, rūdinėlius krimsi. Tegul mato mergužėlė, kad aš, jaunas bernužėlis, visų kuo puikiausias, mano eiklus žirgelis visų kuo geriausias.

Prakalbėjo į bernelį šyvasai žirgelis:

— Ar aš tave, bernužėli, gerai nenešiojau, tavo jaunos širdies nedžiuginau? Ar nekarpiau aš auselėm, kai tu jojai per kaimelį, ar nežvengiau aš, žirgelis, kai įjojai kiemelin, ar vejelės pasagėle nekapojau, kai tu su mergele kalbėjai?

— Nešioti nešiojai, džiuginti džiuginai, žirgeli! Tik ši mergelė ne tokia, kaip kitos: jos veidai už visų mergelių skaisčiausi, žingsnelį žengia,

kaip gulbė eina, žodelį taria, kaip paukštė dainuoja... Ji man, širmasai, visų mergelių mieliausia, mano širdžiai brangiausia.

Kad aš primanytau, žirgelin ją įsodintau, nugabentau savo aukšton klėtin, už skobnelių pasodinęs, skaisčius veidus išbučiuotau, išpintau gelsvas kaseles...

Kad aš primanytau, ant rankelių nešiotau, po sodelį vaikščiotau, žiūrėtau į mėlynas akeles, kalbėtau jai meiliuosius žodelius

Kad aš primanytau, žiedelin ją įdėtau, ant tikro piršto nešiotau...

Kad aš primanytau, gėlele pavirstau, po josios langu aš pražydėtau, vainikėly jos padėvėtau ant glotnios galvelės...

Ilgesys

Vai, ko liūdi, skaisti dukrele, po langeliu sėdėdama, ant baltos palangės berymodama?

Ar lelijėlė tavo daržely nedygo, ar rožė dar nepražydo, ar gal nudžiūvo žali lapeliai puikaus jurgino, ar jo galvelės nuvyto?

— Vai motužėle, vai širdužėle, jau pražydėjo raudona rožė ir balta lelijėlė, jau puikus jurginas gražiai dabina rūtų daržėlį.

Tik, senužėle, aš liūdna sėdžiu po stiklo langeliu, tik aš rymau ant baltos palangėlės, kad dažnai dumbluoja giedra dienelė, kad dažnai lyja skaudus lietulis. Dūli mano drabužėliai nenešioti, šilko skarelės — neryšėtos, o ploni marškinėliai vis nedėvėti...

To rymau, motužėle, po šviesiu langeliu besėdėdama.

— Netiesa tavo, jauna dukrele, netiesa tavo, skaisti viešnele! Ne dėl to liūdi, mergele, ne dėl to po langeliu rymai. Austais drabužėliais dar vakar dėvėjai, šilko skareles dar vakar ryšėjai, skaisčių mergelių tarpe marškinėliais išsiuvinėtais, kaip aguonėlė, žydėjai. Džiaugėsi tavim, gėrėjos senas tėvelis ir motinėlė, jauni berneliai akim lydėjo, žingsnelius tavo skaitė, o jaunos mergelės tai tau pavydėjo!..

— Vai motužėle, vai augintojėle, vienas bernelis manęs vakar nedabojo. Aš tik dėl jo vakar jauna pasirėdžiau, dėl jo tik vainikėlį nusipyniau, o jis po sodelį jaunas vaikščiojo, į biteles kalbėjo, į mane, mergelę, dabos nedėjo...

O šis bernelis visų gražiausias, o mano širdelei jis visų mieliausias.

Kad primanytau, paukštele lakštele pavirstau, vyšnių sodelin nulėktau, ant kepurėlės jam nutūptau...

Kad primanytau, paukštele lakštele pavirstau, vyšnių sodely po bernelio langeliu dainuotau.

Kad primanytau, dobilėliu bernelį paverstau, nuskynus jį prie širdelės nešiotau, į širdelę plakuonėlę glaustau, meilius žodelius jam kalbėtau...

Kad primanytau, diemedėliu puikų raitelį paverstau, žalian vainikėlin įpintau, ant galvelės jį nešiotau...

— Nešiok jį, mergele, savo jaunoje širdelėj. Palauk, skaisčioji, ateis dienelė, kad užkalbins tave bernelis. Tu jauna liūdi, po langeliu rymodama, — širdį skaudžia sunkus ilgesys jaunam bernužėliui...

Vai, ko jis ilgis, po sodelį bevaikščiodamas, kad ne tavęs, mergelės, ne tavo skaisčiųjų veidelių?!

Šienapiūtė

Aš bernelis šienpiovėlis ant dalgelės parymosiu, savo sielos skausmus tyliai išdainuosiu.

Sopa man širdelę, kad jauna mergelė nemyli manęs bernelio, žalios pievos šienpiovėlio.

Kai aš einu kaimo gatvele, nuo vartelių jauna bėga; kai sutojau prie darželio, jauna eina iš darželio, nuo žaliosios rūtelės, kai pažiūrau į langelį, langelį uždaro.

Vai, aš bernelis belaimėlis, ant dalgelės parymosiu, žaliai pievai sielos skausmą paporinsiu.

Vai pievele, vai žalioji, dobilėliu tu nudygai, gelsvai ševantėle nubujojai. Ne taip, žalia, nubujojai pievos žolynėliu, kaipo mano jauna širdelė meilės jausmeliu...

Teka pievoj šaltinėlis, žaliais alksnio krūmais puošias, bangele liūliuoja.

Kad aš vandenėliu pavirstau, srauja upele nutekėtau nuplauktau, kur mergelės lelijėlės rūtų darželis; ten jai kojeles nupraustau, kaip gailiomis ašarėlėmis...

Ir pajustų mergelė, kad tai ne paprastas vandenėlis, ne gaili raselė, tik jauno bernužėlio ašarėlės...

Vai, aš bernelis, pievos kirtėjėlis, ant dalgelės parymosiu, žaliai pievai sielos skausmą jaunas paporinsiu...

Čiulba maži paukšteliai, daineles dainuoja lakūnėliai, iš krūmelių žalion pievon belakiodami, vabalėlius nuo gėlelių, lauko žolynėlių berankiodami, begaudydami.

Vai, kad aš galėtau, — mažu paukšteliu, pilku vieversėliu pavirstau, nulėktau ten, kur mergelė rugius piauna. Ten aš vyturiuotau, meilės jausmus išdainuotau.

Ir suprastų mergužėlė, kokis paukštelis gieda: kad ne paprastas vyturiuoja vieversėlis, tik bernelis rauda.

Gana, gana berneliui ant dalgelės rymoti, jausmus vargus savo pievelei kalbėti!

Vai, imsiu rankon dalgelę, varysiu pradalgėlį per visą pievelę. Pakirsiu dobilėlį ir geltoną šervantėlę, pievos žolynėlį, vai užstosiu mergelei, užstosiu kelią lelijėlei, šventadienio rytelį bažnytėlėn einančiai...

Rugiapiūtė

Aš, mergelė, rugių piovėjėlė, ant tvorelės parymosiu, rugeliams siūbuonėliams pasiskųsiu.

Ne taip, siūbuonėliai, jūs mylit kaitriąją saulelę, kaip aš myliu bernelį, dirvos artojėlį, žalio šėko kirtėjėlį.

Tik bernelis sakalėlis manęs nedaboja. Po sodelį, po kiemelį jaunasai vaikščioja, su berneliais, su broleliais kalba, su mergelėmis, su sesutėmis juokauja, tik manęs, vargo mergelės, nemato, rankelės neduoda, nekalba žodelio.

Kad saulelė netekėtų, maži paukšteliai nečiulbėtų; kad sodeliai nežaliuotų, nežydėtų, ten gegulės nekukuotų... Kad aš, mergelė, nematytau jaunojo bernelio, man širdelės nesopėtų...

Vai, aš, mergelė, rugių piovėjėlė, gale baro ant tvorelės parymosiu, rugeliams siūbuonėliams pasiskųsiu...

Vėjeli šiaurus, papūsk ton šalelėn, kur bernelis pievoj šieną piauna. Nuneški jam, skrajūnėli, nuo manęs mergelės tik vieną žodelį, kad jį jauną myli mano širdelė, kad jo vieno pasiilgo mano rankelė...

Vai, kodėl aš, mergelė, ne pievos šervantėlė, kad pakirstų mane bernelio dalgelė, kad pamintų jo jauno kojelė.

Aš į kojelę priliptau, gailiomis ašarėlėmis nupraustau. Gal pajustų bernelis, kad nepaprasta toj šervantėlė, pievos žolynėlis...

Vai, aš mergelė, rugių piovėjėlė, ant tvorelės parymosiu, šiauriam vėjeliui pasiskųsiu.

Aš brisiu per rugelius, aš taršysiu barelį, prisiskinsiu sau rugių žolynėlių, mėlynųjų rugiagėlių... Nusipinsiu vainikėlį, užsidėsiu ant galvelės.

Nemato bernelis žaliosios rūtelės, gal pamatys dobilėlis mėlyną rugiagėlę, gal supras sakalėlis, kam jauna vainikėlį dėvi, kam liūdna daineles dainuoja gale pabarėlio...

Vai rugeliai siūbuonėliai, ne taip jūs mylit mėlynas rugiagėles, kaip aš bernelį, pievos šienpiovėlį. Ne taip jūs ištroškot vieversėlio dainelių, kaip aš jauna meiliųjų jo žodelių!..

Aš mergelė, rugių piovėjėlė, stosiu pradžioj barelio, vai užkalbinsiu bernelį šventadienio rytelį, kai jaunasai žirgelį balnos.

Aš jam nusiųsiu mėlynų rugiagėlių vainikėlį, gal gi supras jaunas mergelės jausmelius...

Vai, dabar aš imsiu piautuvėlį baltosna rankelėsna, varysiu barelį iki pabarėlio...

Susitarė

— Sustok, mergele, sustok, skaisčioji! Kur jauna taip skubiai bėgi šventadienio giedrą rytelį?

— Vai, nepastoki man, jaunai mergelei, kelio ankstų šventadienio rytelį, kad nepavėluotau šventon bažnytėlėn.

— Nieko, mergele, nieko, piovėjėle, kad pasivėluosi šventon bažnytėlėn. Neužmirš per tai mišių atlaikyti senas kunigėlis, jauni berneliai nenusimins, kad tu, mergele, neatėjai. Ne tavo gi veidai visų skaisčiausi, ne ant tavo pečių drobės kuo ploniausios. Ne tavęs berneliai laukia, ne su tavim po miestelį vaikščioja.

— Eik šalin, berneli, eik šalin, raiteli! Kam tu man jaunas kelią pastojai, bažnytėlėn einančiai. Pastoki kelią tai mergužėlei, kurios veideliai tau visų skaisčiausi: tai jai surasi meilių žodelių; kuri pirma audėjėlė, pirma rugių piovėjėlė, tą tu užkalbink, jaunas šidorėlis, ne mane mergužėlę.

— Nesipuikink, mergele, nesipuikink, jaunoji! Ant tavo tėvo dvaro žirgai nežvengia, ant jo pūdymėlių jaučiai nebaubia, o aukštam svirnely tavo skrynios nelūžta plonų drobių ritimėliais, krautu šarveliu.

— Prakalbink, berneli, sau tą mergelę, kurios tėvo aukšti dvarai, o arklidėj jo pilna ristų žirgelių; kurios tėvo platūs laukai, tvartai pilni jautelių. Prakalbinki, berneli, turtuolio dukrelę, o aš jauna vargdienėlė tau ne mergelė. Kam man kelią pastojai, bažnytėlėn einančiai?

— Tau kelią pastojau, kad panorėjau. Aš regėjau, aš dabojau, mergele, kad tu vakar pynei mėlynų rugiagėlių vainikėlį. Ar tu jį pynei sesutei, ar sau, mergužėle, ar gal jaunam berneliui? Kur jį nudėjai, kad nėra ant tavo švelnios galvelės, kam jį dovanojai?..

— Kas tau, berneli, kas tau, raiteli, kam aš vainikėlį pyniau? Kas tau, berneli, kas tau, šidorėli, kam aš jį dovanojau, ar sesutei, ar kokiam

berneliui? Tu pasiklauski vainikėlio tąją mergelę, su kuria vakar vakarėlį vaikščiojai, meilius žodelius kalbėjai, o ne graudžią kalbelę, kaip man mergelei, vargelio dukrelei!..

— Vai mergele lelijėle, ne aš tave bariau, ne aš tau graudžius žodelius kalbėjau, tik skundėsi jauna širdis mano, kuri tave labai myli. Kai tu pynei vainikėlį, aš supratau, kad kitam bernužėliui. Skausmas krito ant bernelio, kaip ant gėlių amarėlis, slėgė jauną krūtinėlę, kaipo sunkus akmenėlis. Krito miglos, lijo lietūs šaltą rudenėlį, bet man ne taip tada buvo liūdna, kaip tąją dienelę, kada tu pynei vainiką kitam berneliui.

Lik sveika, mergele, daugiau tavęs nematysiu, graudžių žodžių nekalbėsiu, pasuksiu žirgą į svetimą šalelę, kur platūs laukeliai, erdvios lygumėlės. Ten žirgelį varysiu, ten sau ramumėlio ieškosiu...

— Palauk sustok, berneli, šaunus raiteli! Paieškok ant langelio savo seklytėlės, ar nerasi tenai mėlynos rugiagėlės vainiko, kurį vakar aš, mergelė, pyniau.

Už ką barei, kam nuskriaudei mergelės širdelę, kuri myli tave, berneli, tavo meilių žodelių laukia?

Už ką barei, berneli, kam nuskriaudei mane, mergelę?..

Rūta

Žalia mano rūtele, rūtele žalioji! Neilgai jau aš tave paliedinėsiu, eželes tavo ravėsiu, žalioji!

Atjos bernelis į tėvulio dvarą, pririš žirgelį į rūtų darželio tvorelę.

Įeis jaunas darželin, nuskins žaliosios rūtelės viršūnėlę.

Paims mergelę už baltųjų rankelių, išves mergelę iš aukštosios klėtelės. Sodins mergelę ant ristų savo žirgelių, išveš nuo tėvulio kiemo aukštan savo dvarelin.

Pasodins mergelę už baltųjų savo šviesios seklytėlės skobnelių, nuims nuims nuo galvelės rūtelių vainikėlį!..

Paliksi, rūtele, be viršūnėlės, paliks darželis be mergužėlės, sena motulė — be dukružėlės. Aš, jauna mergelė, be rūtelių vainikėlio.

Nebus kam darželio žiūrėti, nebus kam žolynėlių paliedinėti, nei žaliųjų eželių bus kam ravėti...

Nuvys rūtelė, nugels mėtelės lapeliai, eželės žolėmis užaugs. Pravirks motulė, dukrelės netekus...

Vai, tik kad nenuvystų mano buitelė, kad vargais neužaugtų mano jaunystėlė, kai jauna pateksiu bernelio rankelėn, kai nutekėsiu už jauno bernelio!..

— Neverk, mergele, neverk, jaunoji! ne tokis ima tave bernelis, ne tokią tau gamina buitelę. Ne dėl šarvelio jaunas tave ima, ne dėl didžio kraitelio. Tik jis tave ima dėl tavo skersnų žingsnelių, dėl mėlynųjų akelių...

Anta jo dvaro jauna išsprogsi, kaip raudona rožė žydėsi, kaip jurginėlė berneliui dėvėsi!..

Kova

Vai, ūžia ūžia žalia girelė,
Su šiauriu vėju bekalbėdama —
Vai, bara bara sena motulė,
Sūnelį savo bepeikdama.

— Vai tu, sūneli, puikus raiteli,
Ko į mergelę jaunas pristojai?
Nei audėjėlė, nei piovėjėlė,
Nei garsios jauna ji giminėlės.

Netur kraitelio, krauto šarvelio,
Nei margų karvių, palšų jautelių:
Ji tau, sūneli, puikus raiteli,
Ji tau, berneli, ne mergužėlė.

Pas jos tėvelį nėra dvarelių,
Pas jos brolelį — ristų žirgelių,
Iš kur išveši savo mergelę,
Kas atlydės man jauną martelę?

Vėjelis pučia, ūžia klevelis
Ir viršūnėlę lenkia į žemę —
Motulei kalba jaunas sūnelis,
Puikią galvelę žemai belenkdamas.

— Vai motužėle, vai širdužėle,
Tai aš pristojau jauną mergelę,
Kad man patiko skaistūs veideliai,
Kad aš pamilau akis mėlynas.

Tegul negarsios ji giminėlės —
Tai garsaus tėvo esu sūnelis.
Ji audėjėlė, ji piovėjėlė,
Kaip aš bernelis darbininkėlis.

Pas jos tėvelį nėra dvarelių,
Pas jos brolelį — ristų žirgelių —
Savo dvarelį jai dovanosiu,
Ant risto žirgo pats parlydėsiu.

Pats parlydėsiu savo mergelę
Į dvaro aukštus vario vartelius,
Man priesaikėlė, tau martužėlė,
Kaip tikrą dukrą — į motužėlę...

Žirgas

Ant tėvelio didžio dvaro
Žalias jovarėlis,
Tam jovare, tam žaliajam
Raibas sakalėlis.

Ant tėvelio didžio dvaro
Nauja arklidėlė,
Ten balnojo bernužėlis
Ristąjį žirgelį.

Balnodamas žabodamas
Su žirgu kalbėjo:
— Vai žirgeli, vai bėreli,
Nunešk į dvarelį.

Nunešk mane į dvarelį,
Kur jauna mergelė,
Baltų rugių piovėjėlė —
Tai ji audėjėlė.

Kur kaselės kuo gelsviausios,
Akys mėlyniausios,
Skersnais žingsniais — tai gulbelė,
Kalba — lakštingėlė.

Ir atsakė raitužėliui
Širmasai žirgelis:
— Ne pas mane, bernužėli,
Klauski pas širdelę,

Kur tau joti, kur sustoti,
Prie kurio darželio,
Kurios rūtos viršūnėlę
Bernužėliui skinti.

Toj mergelė kuo dailiausia,
Kuri mylimiausia,
Kur vaikščiojai, bernužėli,
Vakar po langeliu,

Jos daržely žalia rūta,
Galva vainikuota,
Ant petelių plonos drobės —
Tai ji audėjėlė.

Ir žingsneliais — kaip gulbelė —
Skersni jos žingsneliai,
Ji kalbele — kaip lakštelė —
Meilūs jos žodeliai.

Anksti keliant, vėlai gulant,
Daineles dainuoja
Ir bernelį dažnai mini,
Kurį labai myli...

Taip pasibaigė

Gegulė kukavo liepos medely, lakštutė lakštavo pas radasto krūmelį, kriaušė su obelia lapeliais šlamėjo, daržely roželė žydėjo, o vyšnių sodely mergelė ir bernelis vaikščiojo. Vaikščiodami už rankelių laikėsi, žodelius kalbėjo...

Rugiapiūtės pasaka

(Rugiapiūtė. Laukai. Daugelis vietų nupiautų. Šen ir ten riokso stirtos. Pamiškėje pagal kelią piauna rugius vienui viena merga ir bepiaudama dainuoja):

Už Nemunėlio, už Dunojėlio
aukštas dvarelis,
tame dvarely puikus bernelis
žirgą balnojo.
Ir balnodamas ir žabodamas,
žirgui kalbėjo:
nešk, žirgeli, mane bernelį
už Nemunėlio.
Ten pamiškėlėj viena mergelė
rugelius piauna,
tai ten sustosim, jauną kalbinsim
meiliu žodeliu.
Aš ją paimsiu už baltų rankų,
veidus bučiuosiu,
aukselio žiedą ant jos pirštelių
jaunas maustysiu.

(Iš girios šilainėmis išjoja jaunas bernas. Jis gražiai apsitaisęs, apsiginklavęs. Pamatęs mergą, sulaiko savo žirgą).

— Padėk, Dieve, jaunai mergelei rugelių piauti!
— Ačiū, berneli raiteli, už gerą žodį.
— *(Pasukęs žirgą).* Kodėl, mergele, vienui viena varai pabarėlę?

— *(Merga liaujas piovus ir atsilenkia).* Sena motutė jau rugelių piauti nebegali, maža sesutė dar neišmoko. Ji dar tik po daržėlį vaikštinėja, žalias gėlių eželes ravinėja. *(Vėl nusilenkia piautų, bernas raitas dairosi aplinkui, pridengęs delnu akis).*

— Pasakyk man, mergužėle, kur šitas viešas kelias veda?

— *(Neatsilenkdama).* Bernelis raitelis iš manęs juokauji. Nėra čia aplinkui žmogaus, kas to nežinotų.

— *(Tolyn žiūrėdamas).* Kad žinotau, mergužėle, tai nesiklaustau. Aš iš tolimo joju krašto.

— *(Atsilenkus, atsigręžia į berną).* Šitas viešas kelias eina į garsų Vilniaus miestą.

— Aš kaip tik ten joju, mergele.

— Tai tau tiesiog kaip paukšteliui lėkti.

— Ar toli dar garsus Vilniaus miestas?

— Toli, berneli. Dar ir rytojaus vakarėlį Vilniaus miesto neprijosi.

(Bernas nusėda nuo žirgo ir, stovėdamas prie jo, glosto kaklą).

— Kaitri nūnai diena, nuvargo mano žirgas.

— *(Piaudama).* Iš kur bernelis joji?

— *(Leisdamas žirgą ganytis).* Mano tėvas gyvena didžiam bajorų dvare netoli garsaus Seinų miesto.

— Aa!

(Žirgas žolę ėda, o bernas šalia stovi, ant balno rymodamas).

— Ar neleisi man, mergele, žalioj rugienėlėj žirgo pasiganyti, o man, jaunam bernui, baro unksnėj pasilsėti?

— *(Atsistojus).* Tegu žirgelis ganosi žalioj rugienėlėj, o tau, berneli, geriau ilsėtis pagirio unksnelėj.

— Už žalių medžių, už girios tankumynų nedvelkia švelnus vėjas. Ten beilsėdamas, aš nematysiu tavo skaistaus veidelio. Leisk, mergužėle, man pabarėj pasilsėti, su tavim žodžiais pasikalbėti.

— *(Piaudama).* Bernelis man pabarėlę taršysi, rugelių piauti dildysi. Paskui nubars mane tėvulis, kad až maža supioviau pėdelių.

— *(Žengia arčiau baro).* Tėvulio atsiprašysi, jam senam pasakysi, kad gailiai kaitino saulelė, kad tvankino giedroji dienelė, sunku buvo rugiai piauti.

— Negaliu, berneli, leisti tavęs pabarėlėn taršyti geltonų rugelių. Ką pasakytų jaunos mergelės sesulės?

— Mergelėms sesulėms pasakysi, kad brolio žirgas ganėsi žalioj rugienėlėj, kad brolelis ilsėjosi pabarės unksnelėj.

— Ne, berneli, ne, raiteli! Paukštelė praneš, kregždelė iščiulbės, kad ne brolelis, bet svetimos šalies bernelis ilsėjosi pabarėlėj.

— *(Paėjėjęs dar kelis žingsnius).* O jei aš savo noru pabarėlėn atsisėsiu?

— Nedaryk to, berneli.

— Žinoma, nedarysiu ir mergelės nebaidysiu. Bet ką tada pasakytai?

— Šauktaus brolelio, jaunos sesulės užtarytojėlio: netoli girelėj jisai šienelį piauna.

— Kodėl, mergužėle, taip nenori manęs leisti pabarėn? Ar mano būdas tau netinka, ar mano žirgas neeiklus?

— Kai aš buvau visai jauna mergužėlė, draudė mane motinėlė, kad neleistau bernužėlio rūtelių darželin, kad nenuvystų žalioji rūtelė. Kaip aš pasiūgėjau, rugelių piautų ėjau, uždraudė man motinėlė leisti bernelį pabarėlėn rugelių taršytų.

— Ar tik dėl to manęs, mergele, leisti nenori? Tavo motulė jau paseno, jaunų savo dienų jausmus pamiršo.

— Kokia aš būtau dukrelė, kad neklausytau senos motulės, jos žodelių nepaisytau, dabon neimtau?

— *(Dar arčiau paėjėjęs).* Ne motulės, mergele, klauskis — klausyk, ką tau kalba jauna tavo širdelė.

— *(Atsistojus).* Iš kur tu sužinojai, raiteli, ką man kalba širdelė? *(Dirstelėjus į jį).* Aš tavęs bijau, svetimos šalies berneli.

— Tavo pasprogę veideliai, tavo pasižairėjusios akelės man papasakojo slaptas tavo godeles.

— *(Nusilenkdama).* Ganyk, berneli, savo žirgelį. dabok, kad man netaršytų rugių pėdelių.

— *(Priėjęs į bartą, skindamas varpas).* Kai aš jojau iš tėvo aukšto dvaro, pūtė šiaurus vėjas. Jis man kalbėjo, jis man kuštėjo, kad toli pamiškėje, toli pašlaitėje jauna mergelė rugius piauna. Bepiaudama, jauna svajoja, kad atjos bernelis, bajoro sūnelis, svetimos šalies raitelis, ims mergelę už baltų rankelių, jos skaisčius bučiuos veidelius. Gal ne tiesą kalbu, mergužėle?

— *(Bepiaudama).* Ne vėjelis tau kuštėjo, bernužėli: tu girdėjai piovėjėlės dainelę. Bet ne apie tave, berneli, aš dainelę dainavau.

— Apie mane kalbėjo tau kaitri diena, apie mane šlamėjo žalia giria, manęs išsiilgo tavo širdelė, mane jauną viliojai savo daina. *(Priėjęs arti jos).* Meski, mergele, piautuvėlį ant pabarėlės, sėski rugių unksnėje: tai mes pasikalbėsim, tai aš sužinosiu, kuris kelias veda į tavo tėvo dvarą.

— Atstok berneli! Manęs, jaunos mergelės, gražiais žodeliais neviliok. Mergelei žirgelis per geras, bernelis per puikus. Aš berneliu netikėsiu.

— Ne manim tikėk, mergele! Tikėk savo širdele, tikėk skaisčia saulele. Paklausyk, mergele, ką aukštai dainuoja mažas vieversėlis. Jisai dainuoja, jisai vyturiuoja, kad bernelis mergelę pamilo.

— Prantu, raiteli, tavo godelę. Nori mane suvilioti, vainikėlį nutaršyti, jaunąją mergelę nori pravirkdyti.

— O ne, mergužėle! O ne, lelijėle! *(Apkabinęs)*. Aš mergelės nevirkdysiu, jos vainiko netaršysiu, tik skaistų veidą pabučiuosiu ir sėsiu ristan žirgan. Kada aš jaunas karan nujosiu, tepaminėsi mane geru žodžiu. *(Pabučiavęs, eina į žirgą)*.

— *(Į jį atsigręžus)*. Sustok, raiteli! Aš nemaniau, nenorėjau tavęs užgauti žodeliu. Jei tavo taip geidžia širdelė, sėskis, berneli, geltonų rugių unksnelėj.

— *(Grįždamas)*. Ačiū, mergužėle! *(Sėdasi pabarėj ant pėdo)*.

— *(Piaudama)*. Tik nemanyk, berneli, kad tu mane jauną priviliosi.

— Žiūrėk, mergele, kaip aukštai saulė — dabar patsai vidudienis. Dabok — mažas vieversėlis jau pasislėpė žalios ežios unksnėj; girdi — girioje nutilo paukščių būriai. Pievose nematyti šienpiovių, nebeskamba jų dalgės, nebegirdėti pabarėlėj mergelių, rugių piovėjėlių, dainelės. Tik tu viena pabarėlėj, tave vieną kaitina saulelė, degina tavo veidelius.

— Per tave, berneli, užtrukau, maža pėdelių supioviau. Nėra dabar kada mergelei ilsėtis, nė pačiam vidudienėly.

— Pėdelių nuklota visa pabarėlė, o sunešioti tai aš padėsiu, jaunasai bernelis. Sėskis, mergužėle, mudu pakalbėsiva, nuo sunkaus darbelio jauna pasilsėsi.

— Kas tau, berneli, bajoro sūneli, mano kalbelės, vargo mergelės?

— Su merguže geltonplauke linksma pakalbėti, į akeles mėlynąsias meilu pažiūrėti, meilių žodžių saldu paklausyti.

— Rugelių piovus aš nesiliausiu, greta tavęs nesisėsiu, tau, berneliui, gražių žodžių nekalbėsiu: ne tau, bernužėli, juos jauna gaminau, širdelėn sau dėjau. Atstok, bernužėli! Atstok, šidorėli, juokelių iš mergelės nedaryki.

— Tenulūžta kovoj mano kardas, tesuklumpa, į mergelę jojant, mano ristas žirgas, tesurūdyja aukso žiedas, mergelei jį dovanojant, jei iš tavęs, mergele, aš juokauju. Kad tu, mergele, girdėtai, kaip smarkiai plaka jauna mano širdis, manęs bernelio nevarytai. Kai aš pamačiau mergelę, lyg rožę daržely, jauną pamilau dar praeitą vasarėlę, kai tu su tėvuliu į Seinus važiavai. Klausinėjau aš bernelių, kieno tėvo tu mergelė, sekiau tavo jaunos kiekvieną žingsnelį. Kai atėjo žinelė, kad berneliui reikia karan joti, pasibalnojau širvą bėrelį ir jam prabilau: nešk, žirgeli, jauną raitelį ten, kur pabarėlėj mergelė man kuo mieliausia rugelius piauna.

— *(Atsilenkus žiūro jam akysna)*. Tai tu, bernužėli, mane seniai jau pažįsti?

— *(Apkabinęs)*. Pažįstu, mergele, nuo praeitų metų.

— Tai tu, berneli, praeitą vasarėlę lydėjai raitas jauną mergelę, o šalim tavęs bėgo margas kurtelis, o aukštai lėkė tavo sakalėlis, kurį pasiuntei mergelei?

— Aš, mergužėle, tave lydėjau, aš, lelijėle, tau sakalėlį dovanojau.

— Ar neradai ko, berneli, ant ąžuolo šakelių?

— Radau, mergele, žalią mėtelę, radau, mergele, baltos lelijos žiedelį. Tai tu, mergele, juos palikai berneliui?

— Aš, berneli, palikau, apie tave jauna besvajodama.

— Meski, mergele, savo piautuvėlį, meski ant pabarėlės. Jauti — papūtė šiaurus vėjelis, prakalbėjo rugeliai, gelsvomis galvelėmis sulingavo, jie mūsų šaukia atsisėsti.

— *(Užsidengus akis).* Vai, nežinau nieko, nesuprantu nieko, kas darosi mano širdelėj. Nukaito mano veideliai, tvaksi smilkinėliai, o galvelė kaista. Nežinau, ar nuo saulelės, ar nuo tavo, berneli, žodelių. Norėtau atsisėsti, kvapelio atgauti, bet bijau bernelio.

— *(Sodindamas ją).* Vai, nebijoki manęs, bernelio, nesibaidyk, jauna mergele. Apie tave sapnelius, mergele, sapnavau. Svajeles svajojau apie tavo gelsvas kaseles, apie tavo skaisčius veidelius ir raudonas lūpeles. Jos mane vilioja, kaip dvi žarijėlės, svilina mano smegenėlius. *(Stipriai apkabinęs bučiuoja).*

— Suviliojai mane, berneli. Aš nežinojau, kad taip meilu tavo žodžių klausyti, taip saldu su tavim bučiuotis. *(Bernas vėl ją bučiuoja).* Bučiuok, bučiuok dar, berneli!

— Vai, tai aš bučiuosiu, vai, tai myluosiu!

— Bučiuok, berneli! Myluok, raiteli... *(Liūdnai).* O atsikėlęs nujosi, mane jauną pamirši.

— Tepavirsiu aš pilku paukšteliu, jei tave aš užmiršiu. Lauk, mergele, manęs parjojančio. Ar gyvas, ar miręs, bet į tave grįšiu!

— Tikiu, berneli! Myluok dabar, bučiuok mane, raiteli!..

Darželio vargai

(Ūkininkų rūmas. Prie jo puikus darželis).

— Lakštele paukštele, kodėl gi dabar tu į mano krūmelį nelekioji, man dainelių nedainuoji?

— Kaip gi aš, rožele, į tavo krūmelį lakiosiu, kad jisai dilgėmis užaugo!

— Visai apleido mane mergelė. Mano žiedeliais nesidžiaugia, mano eželes užmiršo ravėti. Neapleisk nors tu manęs, lakštele, kad nenuvystau, kad nenudžiūtau, vienui viena beliūdėdama.

— Kur ji tave, rožele, ravės, kad ir manęs, rūtelės, jau nebedaboja. manęs, kuri visada jos galvelę dabinau. Ar ji žalio vainikėlio jau nebenešioja, kad taip mano eželę apleido?

— Kaip kadaise mėgo mano baltais žiedeliais mergelė kaišytis! Ir kaselę, ir krūtinėlę, ir už prijuostėlės. O dabar ji visai nebežiūri, nebedaboja manęs, lelijėlės. Žiedeliai mano veltui vysta.

— Kukū! kukū! Žolynėliai! Jūsų mergelei skauda širdelę. Kukū! Kukū! *(Išeina iš pirkios merga ir, paėjėjus į darželio vartelius, rymodama, kalba).*

— Kukuoja gegutė gūdžiu balseliu. Kukuok, gegute: sunku, skaudu mergelės galvelei. Sunkiau, nekaip šaltam akmenėliui, kur giliai drėgnoj žemelėj.

Kad mane ten paguldytų, rodos, atsilsėtų mano galvelė.

Skaudu, sunku mano širdelei. Sunkiau, nekaip pašautai antelei, kuri guli ežero nendrių drėgmėje.

Kad ten mane paguldytų su sužeista krūtinėle, rodos, mano atsilsėtų širdelė.

Ar man tik sapnelis prisisapnavo, kad mane pamilo jaunasai bernelis, svetimos šalies puikus raitelis, kad jis bučiavo mano skaisčius veidelius, meilius žodžius kalbėjo?

Gal tai tik buvo mano sapnelis, tik laukų šmėklos šešėlis.

Kodėlgi nuvargo mergelės širdelė, ant galvos nudžiūvo žalioji rūtelė, lelijėlė kaselėj nuvyto?

Vai, ne sapnelį sapnavau, ne laukų šmėkla man vaidenosi, tik pamilau bernelį. Dar mano dega veideliai, dar ausyse meilūs skamba žodeliai, o jau raitelis mane pamiršo.

Netikėtai sutiktas, neilgai matytas, giliai pamiltas — vai, kur tu, kur tu, margasai dobilėli?

Dieną ir naktelę aš tavęs, sakalėli, laukiu, tavęs išsiilgo mano širdelė! Kur tu, kur tu, berneli, raibasai sakalėli?

Kam paleidai mergelę į didį vargelį ir nesiunti žinelės? Nei tu leidi sakalėlio, nei tu siunti margo kurtelio, kad parneštų mergelei žinelę.

Vai, kur tu, kur tu, berneli, žalios pievos žolynėli?

Sunku, skaudu mergužėlei. Vai, iš kurios šalelės papūtė švelnus vėjas, kad uždūmė ant mano galvelės sunkų vargelį, kurio aš, mergelė, neišvargsiu visą savo amželį.

Nei man jaunai kur eiti, nei kur pasidėti, nei kam pasiskųsti.

Pasiskųstau motulei — nubars senoji, kad aš leidau berneli rugių pabarėlėn.

Pasiskųstau tėvuliui — pasiklaus, kodėl nuvyto daržely balta lelijėlė, krūmelis dilgėlėmis užaugo.

Pasiskųstau jaunam broleliui — užpyks mano brolelis, kad nugelto žalia rūtelė, darželis žolele užžėlė.

Eisiu jauna mergelė į gilų dunojėlį, tegu mane apniaukia drėgnomis vilnimis, tegu mane apklosto geltonu smėleliu.

Ten nurims mano širdelė, ten atsilsėsiu nuvargusi mergelė!

Kukū! Kukū!

Išjojo bernelis tolimon kelionėlėn, paliko mane našlelę didžiam vargeliui.

Kukū! Kukū!

Dienelės slinko, meteliai bėgo, kaip viena valandėlė, o mano bernelis vis namo negrįžo...

Kukū! Kukū!

Verkiau metelius, verkiau ir kitus, akeles pražiūrėjau, pas vartelius klonelį nustovėjau...

Kukū! Kukū!

Prašiau Dievulį, kad man duotų sparnelius, kad pavirstau paukštele, paukštele lakuonėle.

Kukū! Kukū!

Kad aplekiotau plačius laukelius, žaliąsias pieveles, kad išlekiotau tamsias gireles ir surastau savo mylimiausią.

Kukū! Kukū!

Ir aš, jauna mergelė, virtau raiba gegule...

Kukū! Kukū!

Išlekiojau išskrajojau visas šaleles ir suradau berneli, be jis manęs, gegulės, nepažino.

Kukū! Kukū!

Vai, kas tavo vargelis, jaunoji mergele. Vos praslinko pusė metelių, kai išjojo tavo bernelis.

Kukū! Kukū!

Dar gi nevirtai raiba gegule. Ko gi nustojai berneliu tikėjus?

Kukū! Kukū!

— Išjojo bernelis ir mane užmiršo. Gal gi jis kitą jau pamilo, kitai mergelei žodelius kalba, kitą mergelę glamonėja.

Vai šiaurus vėjeli, tu papūtei per kalnus, klonelius, per plačius laukus ir žalias gireles! Tu man pakuštėk, ar nematei mano bernelio?

— Mačiau bernelį svetimoj šalelėj. Po liepa sėdėjo, gilią mąstė godelę, kad jį užmiršo jauna mergelė, kad gal kitą bernelį pamilo, už kito bernelio jau gal nutekėjo.

— Teužmirštau aš į rūtų darželį takelius, teužmirštų senas tėvulis ir motinėlė, kad aš jųjų dukrelė, jei aš pamiršiu savo bernelį, jo meilius žodelius.

Kukū! Kukū!

Matai, mergele, matai, lelijėle. Per ankstus buvo tavo skausmelis.

Tai aš, raiba gegute, nulėksiu tolimon šalelėn, atsitūpsiu ant žalios liepos šakelių...

Kukū! Kukū!

Aš prakukuosiu, aš prabylosiu jaunam raiteliui, kad nesidėtų į širdį, negalvotų, kad jį mergelė pamiršo...

Kukū! Kukū! *(Gegužė lekia tolyn).*

— Vai, lėki, lėki, gegule, vėjo sparneliais, o atgalio parlėki aitvaru skrajuonėliu, parneški man žinelę iš svetimos šalies kuo tikriausią! O dabar aš, mergelė, eisiu į žolynų darželį, pasikalbėsiu su žalia rūtele... *(Atidaro vartelius ir eina į vidurį).* Vai, darželėli mano, darželėli nuo pavasarėlio neravėtas, žolele užaugai, dilgėmis nubujojai, kaip nubujojo mergelės buitelė sunkiu vargeliu. Pakuštėjo man vėjelis, nuramino raiboji gegutė, ai dabar aš tave ravėsiu, eželes paliedinėsiu, kad atgytų rūtelė, atžiurbėtų lelijėlė ir roželė naujai pražystų.

— Vai, aš, rūtelė, vargu varguoju žaliam daržely, kad suviliojo mergelę jaunas bernelis. Užmiršai, jaunoji, į darželį takelius, žalių eželių neravėji, manęs, rūtelės, neliedinėji, neskini mano šakelių, vainiko nesipini.

Užėjo darželis žolele, pagelto mano viršūnėlė, žalios šakelės nuvyto!..

Kuo gi aš kalta, kad mergelę bernelis suviliojo. Suviliojo ir — pamiršo.

— Netiesa tavo, rūtele! Nepamiršo manęs bernelis, tik tolimon kelionėlėn išjojo. Parjos dar bernelis, parneš mergelei aukso žiedelį ir šilkų kasnykėlį. Taip man vėjelis kuštėjo, taip gegulė kukavo.

— Ne vėjelis tau, mergužėle, kuštėjo, ne gegulė kukavo, tik tavo nuskriausta širdelė tave ramino.

Ar aš tau, mergele, nelinksminau dienelių, ar gal nedabinau aš tavo galvelės, kad mane pamiršai, dėl jauno bernelio, kuris tave suviliojo: daugel prižadėjęs, daugel prikalbėjęs, tave pamiršo.

— Atsiminki, mergužėle, pavasario dienas. Ar aš, lelijėlė, nedabinau tavo kasų baltais žiedais? Kalbėjai su lelijėle, kaip su tikra sesute, ir pati,

kaip lelijėlė žydėjai. Tavo akelėj buvo kaitri saulelė, tavo veideliai — giedra dienelė, tavo ploni marškinėliai, kaip mano žiedelis.

Tu dabar apleidai mane, lelijėlę, mano žiedais, jauna, nebedėvi. Užaugo aplinkui dilgėlių krūmeliai, nuvyto nukrito lelijos lapeliai.

Ir dėl ko mane apleidai, jaunoji sesute? Dėl veidmainio bernelio, dėl jo gaudžių žodelių.

Netikėk berneliu nė per valandėlę, grįžki, mergužėle, į savo žolynėlius, į žalią darželį.

— Jūs, gėlelės žolynėliai, vėl mano sudrumstėt širdelę. Mielai grįžtau eželių ravėti, balta lelijėle kaselių dabinti, kad neskaustų man širdelės, galvelės nesopėtų...

Kelkis, tamsi ūkanėle, užmiglok saulelę, kad ji nematytų, kad ji neregėtų mergelės vargelio.

— Prasiskiedžia tamsūs debesėliai, pražiurba saulelė; pražiurbės ir tau, mergele, dar linksmesnės dienelės. Tada nuravėsi tu rožės eželę, tad aš tau pražydėsiu, sesute, raudonu žiedeliu.

Berneliai grįžta

(Vasaros diena. Vidudienis. Kryžkelė).

— Pasakyk, dukra, kodėl tavo veidelis nubalo, vainikėlis pavyto? Ar tau sopa galvelę, ar gal širdelę skaudžia? *(Duktė tyli).*

Ko, dukrele, rytą vakarėlį ant vartų rymai, o žalio rūtų darželio jauna neravi? Žolėmis užėjo gėlių eželės, iš tavo darželio pasijuokė bernai ir skaisčios mergelės. *(Duktė tyli).*

Ko atėjai į kryžkelę anksti rytą, prieš kryžių atsiklaupei, jaunoji viešnele? *(Duktė tyli. Motina meiliau į ją kalba).* Seniai matau, kad nerami mano dukrelė. Neslėpk, viešnele, nuo senos motutės savo vargo! Ar ne aš, sena, savo dukrelei patarėjėlė, jos jaunos galvelės užtarytojėlė, ar aš jai gero nenoriu?

Ko gi, dukrele, ankstų rytą atėjai į kryžkelę, priešais kryžių atsiklaupei, jauna mergele?

— *(Rankas užlaužus ant galvos).* Vai sena motule, kam mane, mergelę, mažą pagimdei. Kodėl nepagimdei šaltu akmenėliu! Tai dabar gulėtau giliai žemelėj, tai nežinotau skausmo vargelio!

Vai motule augintojėle, kam mane jauną užauginai! Kodėl nepaguldei dar mažu vaikeliu aukštam kalnely! Tai dabar jauna ten aš gulėtau, ramaus miegelio ten aš miegotau.

— *(Nusigandusi)*. Kas tau, dukrele! Kas tave nuskriaudė, kas tave pravirkdė, viešnele?

— *(Puola prie jos klupsčia)*. Vai mótule, aukselio spurgele! Kaitrioje dienelėj leidau bernelį ilsėtis rugių pabarėlėj. Jis man kalbėjo meilius žodelius, širdelę mano pasprogdino, jausmelius pražydino. Bernelis nujodamas, mergelę aplankyti žadėdamas, klausė viešo kelelio į tėvulio dvarą. Užstojo šaltas rudenėlis, nuvyto žolynėliai — bernelio nebuvo. Praslinko šalta žiemelė, pragiedrėjo pavasarėlis — bernelis vis dar nejojo, į mergelę negrįžo.

— *(Rūsčiai)*. Nelaiminga tu, dukrele, kad senos motinos žodžių nepaklausei ir leidai berną į pabarėlę, kad praradai vainikėlį!..

— Ne vainikėlio, motinėle, gailėkis! Pagailėk mano jaunųjų dienelių, mano nelaimingos galvelės.

— Pražudei jaunas dienas, linksmą jaunystėlę! Geriau tave, dukrele, mirusią būtau regėjus, nekaip dabar be žalio vainikėlio ant gluodnios galvelės!

Ką dabar mes pasakysim senam tėvužėliui? *(Duktė klūpaudama verkia. Motina, sudėjus rankas)*. Vai Dievuli mieliausias, Dievuli aukščiausias, užkirsk tam šelmiui bernui visus kelelius, kur jis vaikščioja, kur jis jodinėja! Kad jam nesisektų nė vienas žingsnelis, kad ariant jam nulūžtų žagrelė, kad jojant sukluptų žirgelis! Kad jis pravirkdė mano dukrelę, kad taip jis verktų dejuotų visą amželį! Kad jis taip nematytų šviesios saulelės, kaip aš jos nebematysiu už graudžių ašarėlių.

— *(Pasikėlus)*. O ne, motinėle! Nekeiki, sena, bernelio! Aš nenoriu, kad jį Dievulis nubaustų už mano vargelius. Jei, mane pamiršęs, bernelis kitą mergelę pamilo, tedovanoja jam aukščiausias Dievulis *(sudėjus rankas)*, kaip aš jam atleidžiu... Teranda jis tik laimės, kiek man padarė skausmo vargelio...

— *(Rūsčiai)*. Dukra, ar tu pamišai ir jau nebenuvoki žodelio, kad tu taip kalbi?

— Ne, mótužėle! Tik aš vis dar tebemyliu savo bernelį. Aš nemoku gražiai melstis, kaip bažnyčioj kunigėlis, bet Dievulis vis dėlto žino, ko mano širdelė prašo.

— Gėdos tu neturi, dukra! Dievą rūstini, už šelmį berną užsistodama!

(Toli šilainėse girdėti dainuojant).

Susilaukiau aš savo žilam plaukui didžios sarmatėlės, kad nustojo vainiko tikroji dukrelė. Vai, kad mane geriau būtų paguldę aukštam kalne vakar dienelę, nekaip aš šiandien sužinojau, kad dukružėlės neprižiūrėjau.

Eiva, dukra, aukšton klėtin. Uždarysiva vario duris, žalias langines, kad saulelė nepamatytų, kad vėjelis nesužinotų mūsų sarmatėlės.

Pasakysiu senam tėveliui, kad užkaltų sąvartinius vartelius, kad jokis bernas kiemelin neįjotų, nuvytusios daržely rūtelės nepamatytų. Teužgula medžių tankumynai, kur veda kelelis į mūsų dvarą, takai žolele teužauga, kad jokis bernelis, ten jodamas takelio nesurastų. *(Dainuoja arčiau).*

Girdi, dukra — atjoja berneliai dainuodami. Eiva, eiva tėvo dvaran, kad mūsų čia nepamatytų, kad kuris nepaklaustų, kodėl suvyto ant tavo galvos žalias rūtų vainikėlis.

— Palauk, motinėle! Palauk, širdužėle! Liaukis dukrelę barus: joja svetimos šalies raiteliai — gal gi jų tarpe surasiu aš savo bernelį. Palauk, motinėle, dukrelės aukštон klėtin dar nevayk.

(Toli bernai, šilainėmis jodami, dainuoja; žodžiai jau girdėti aiškiai).

— Bernelis karan išjodamas, mergelei kalbėjo,
aukselio žiedą, šilkų kasnykėlį jaunai žadėjo.

— Einam, dukra! Aš nenoriu, kad tu čia stovėtai, bernelių klausytai, man senai gėdą darytai.

— Vai motinėle! Argi tu nežinai jaunos mergelės širdelės? Aš dieną naktelę bėgiosiu į viešą kelelį, kas eina, kas važiuoja, kas ristu žirgeliu joja, tą aš klausinėsiu, ar nematė kur mano bernelio.

(Dainuoja dar arčiau).

— Lauki, mergele, bernelio vienus metelius,
jei gyvas būsiu, namo sugrįšiu, tave aplankysiu.

— Girdi, motinėle, ką jie dainuoja! Tai manasai bernelis, į dvarelį jodamas, mano širdelę ramina.

(Bernai dainuoja arčiau).

— Parnešiu aukso žiedelį, šilkų kasnykėlį,
imsiu jaunąją mergelę į savo dvarelį.

— Jisai, motinėle! Jisai — mano bernelis.

— Eiva, viešnele, namo. Jei tavo bernelis čia joja, suras jaunas kelią į tavo klėtelę.

— *(Kraipo galvą).* Vai, bijau, motinėle, kad neprajotų pro šalį bernelis, kelio neatitikęs. Tiek jau aš privargau, tiek jau man širdelę sopėjo. *(Klauso).* Arti jau, motinėle, arti joja. Aš tik vieną pasiklausiu raitelį! Tik vieną jam prakalbėsiu žodelį...

— *Atsidusus).* Vai dukrele, sunki tavo dalelė, didi mano sarmatėlė.

(Bernai prijodami dainuoja).

— Laukė mergelė bernelio ištisus metelius,
laukti jauna tai laukė, sulaukt negalėjo.

— *(Į pirmą, kuris prijojo ties kryžium).* Palauk, puikus raiteli, žirgelį sustabdyk! Pasakyk man, vargo mergelei, ar jūsų tarpe nėra mano bernelio?

— *(Sulaikęs žirgą).* Nežinau, kurio berno tu klausi, skaisti mergele. Kokio būdo? Kokio stogo? Kokis jo žirgelis?

— Lengva jis pažinti, bernužėli, kareivėli. Tarp visų raitelių jisai kuo puikiausias. Aukšto stogo, gražaus būdo, jo žirgelis — bitinėlis, visų kuo eikliausias.

— *(Lyg įžeistas).* Aš tokio, merguže, nemačiau. Klausk kitus bernus, jie žino, jie tau pasakys, kuris yra visų puikiausias. *(Joja toliau. Bernai dainuoja).*

— Skaisčiai daržely žydi gėlelės,
žydi jurginė ir lelijėlė,
radasto krūmas po mano langeliu,
bezo medelis ten ties varteliais.

— *(Į kitą).* Vai, sustoki, raitužėli, ristą žirgą sulaikyki! *(Bernas sustoja).* Pasakyki, bernužėli, ar jūsų tarpe nėra mano mylimojo?

— Aš nežinau, kurio berno klausi, mergužėle. Kieno tėvo jisai sūnus? Kur jo aukšti dvarai?

— Garsaus tėvo jisai sūnus, bajoro Daugirdo. Arti Seinų miesto aukšti jo dvareliai.

— Ne mane tu klauski, mergužėle. Klauski tą bernelį, kuris joja paskučiausias. *(Prajojo toliau. Bernai joja dainuodami).*

— Raudona rožė kaip ugny dega,
žalia mėtelė galvą svaigina,
ten martužėlė, ten gvaizdikėliai,
ten šalavijo žalias krūmelis.

— *(Pribėgus į motiną).* Ar girdėjai, motule, obelėlės žiedeli! Ar girdėjai, ką man raitelis sakė?

— Negirdėjau, dukrele. Vai, geriau aš būtau sena apakusi, nekaip tave, dukružėle, mačiusi raitelius klausinėjant savo bernelio!..

— Vai, jis man sakė, kad aš klaustau tą bernelį, kuris joja paskučiausias. Motule širdele! Tai mano bernelis ten joja.

— Kad ir tavo būtų ten bernelis, gera nematysi, buitele nesidžiaugsi. Vai, piktas piktas tasai bernelis, kur mergelę pravirkdė, vainikėlį sutaršė, karan išjodamas. Kieta jo širdelė, kaip nebylys akmenėlis.

— Tiktai rūtelė, tiktai žalioji —
nei ji tai žydi, nei ji tai sprogsta;
pagelto žali josios lapeliai,
į žemę linksta jos viršūnėlė.

— *(Laužydama rankas).* Ne, motinėle, tai ne manasai bernelis, kuris joja paskučiausias! Manasis paskutinis nejotų, jisai visus pralenktų, žinodamas atspėdamas, kad aš jauna pasiilgau jo belaukdama. Eiva, eiva, motinėle!

— Palauk, dukrele, savo akelėmis pamatysi. *(Abi prieina arčiau kelio. Bernai joja dainuodami).*

— *(Laužydama rankas).* Ne manas joja paskučiausias, motinėle. Ne manas, aukselio spurgele! Kalba man širdelė, kad ne manas.

— Vai, tegul džiūva žalia rūtelė,
Vai, te sau vysta maži lapeliai —
išjoj bernelis didin karelin,
kur žiaurūs lenkai Vilnių užpuolė.

— Ne manas, motinėle! Dabar jau mato mano akelės! *(Nuleidus rankas).* Dievužėli, ką gi aš dabar bedarysiu! Kur aš jauna bepasidėsiu — be bernelio, be vainikėlio.

— Dukrele, dukrele, raiboji gegule! Eiva, dukružėle, mano. Ten aukštoj klėtelėj abi apverksiva tavo nedorumėlį, kad pražudei savo jaunas dienas, patikėjai berneliu, kur tave apgavo. Eiva, dukružėle!

— *(Stovi nuliūdus; paskui staiga).* Vai, vis dėlto jį dar paklausiu! *(Į paskutinį, kada jis prijoja).* Vai tu, raiteli, kur joji paskučiausias! Vai, tu sustoki, manęs mergelės paklausyki!

— *(Sulaikęs žirgą).* Ko nori, mergele?

— Sako tavo aukšti dvarai ten, kur Seinų garsus miestas. Gal girdėjai, gal pažinai Daugirdo puikų sūnelį.

— Ir girdėt girdėjau ir matyt mačiau jį: vienam lauke jodinėjom, vienoj kovoj lenkus grūdom.

— Pasakyk gi, bernužėli, kur jisai dabar jodinėja, žirgelį mandravoja.

— Viduj lauko šalia Vilniaus apmarino jauną saldus miegas.

— *(Nusitvėrus už krūtinės).* Aai! . .

— Žirgų kanopėlės klojo jaunam patalėlį, kulkos paukštės dainelę dainavo, o jau guldė migdė bernužėlį švcitrusai kardelis.

Merkdamas akeles davė man žiedelį, kad parneštau mergužėlei, kuri jojo laukia. *(Nuima nuo piršto žiedą).* Jei tu lauki, tau jį atiduosiu. *(Duoda žiedą, merga jį ima ir glaudžia į krūtinę. Bernas varo žirgą, vydamas raitelius. Bernai toliau dainuoja).*

— Slinko meteliai, kaip viena dienelė,
nei patsai grįžo jaunas bernelis,
nei jisai siuntė margo kurtelio,
nei savo leido jis sakalėlio.

— *(Sukniubusi prie kelio).* Nebėra mano, bernelio, nebėra sakalėlio... Dar ausyse tebeskamba meilūs jo žodeliai, o jau niekados, niekados jo nebematysiu... kapelio jo neregėsiu... Ir aš tave, berneli, graudžiai apkalbėjau, savo širdy gūdžiu pabariau žodeliu... *(Pasikėlus).* Dievuli, ar aš Tau nesimeldžiau, ar aš Tau nesižadėjau!.. Ar tai dar maža Tau buvo mano vargelio, mano ašarėlių!.. *(Vėl sukniubus).* Visi berneliai grįžo, tik mano vieno nėra.

— Liaukis, dukrele, nusiraminki, viešnele skauduonėle!

— Vai Dieve Dievuli, kad aš Tave pasiektau, graudžių žodelių Tau prikalbėtau! Visą mergelės skausmelį išdėtau, kaip ant delnelio, kad pamatytai, kaip mane nuskriaudei! Vai!..

— Vaikeli, ką tu kalbi! Sunkiai nubaus už tokią kalbą Dievulis!

— Vai, sunku sunku mano galvelei,
kad taip būt sunku tam žiauriam lenkui,
kuris pašovė mano bernelį,
kuris nuskriaudė mano mergelę.

— *(Pasikėlus piktai).* Tebaudžia, teskriaudžia! Pikčiau nenuskriaus, kaip dabar nuskriaudė! Ir už ką? Už ką, motinėl? Ar aš Jam pikta padariau! Palauk! Palauk! Nesulauks Jo kieta širdis, kad aš Jį garbintau, daugiau Jį ko beprašytau.

— Pragarą sau gamini, dukrele!

— Kur nėra bernelio, ten man pragaras, motinėle! Be jo jauno man dangaus nebereikia.

— Liaukis, dukrele, niekus kalbėjus!

— Atstok, motinėl! Ar ne tu jį keikei, ne tu jam pikta žadėjai! Ir tau, motule, neužmiršiu, tų žodelių neatleisiu.

— Nei aš to bernelio žinojau, nei jo protužėlio. Atsimink, dukrele, ką ir tu pati kalbėjai.

(Duktė sukniumba vėl ant žemės ir rankomis veidą uždengus, gailiai verkia. Motina šalia stovi, nežinodama, kas daryti. Toli girdėti bernai dainuojant).

— Vai, nežydėkit, visos nuvyskit,
lapus nukrėskit mano gėlelės,
kad nūnai rauda mano širdelė:
negrįš jau bernelis į sa mergelę...

Šilainių paslaptis

(Šilainės. Kryžkelė. Visai sutemus).

— Pušele sesyte, aš bijau! Aš visa drebu! Net lapeliai mano pabalo.

— Ko tau, epušėlei, bijoti. Tavęs žmonės nejudina, kol pati nugriūni. O vėl gi dabar naktis, su kirviu miške dabar niekas nevaikštinėja.

— Aš vis dėlto, sesute pušyte, bijau. Čia kas vakaras vaikščioja merga ir kažin ko taip gūdžiai verkia.

— Jos bernas kare krito.

— A-a! Tai ji, eglele, jo atažala. Dabar suprantu.

— U-ū-ū! U-ū-ū! Medžiai ir gėlės. Nūnai baisi naktis.

— Girdi, egle, Medeinis šaukia. Kodėl gi nūnai turi būti baisi naktis?

— Nežinau, pušyte, klausk ąžuolą. Jis visa žino.

— Tu, berželi svyruonėli, arti ąžuolo stovi. Pažadink šakelėmis ąžuolą.

— Jisai, pušyte, miega.

— U-ū! U-ū-ū! Nūnai papartis pražys. Ne kur kitur, tik šioje vietoje, tarp šio skersakėlio! ... U-ū! U-ū-ū!

— Eglele, kas tas papartis?

— Tai, epušėle, žolynėlis, kur pas mano liemenį prisiglaudęs auga.

— Vai, bijau! Vai, vėl toji merga čion ateina. Ar ji ir nūnai taip gūdžiai verks?

— Verks, epušėle! Kaip raiba gegutė kukuos, kol jos širdelė plakti nustos.

—Vai, bijau...

— O man taip gaila, kai ji verkia, jog aš net žemiau šakas nuleidžiu, net sužeisto liemenio žaizdos visai atsidaro, ir visą laiką sula, kaip rasa, krinta...

— Skaudu tau, berželi?

— Skaudu, epušėle.

(Į šilainę eina merga. Priėjusi pamiškę, ji sustoja ir kalba).

— Čia jauno bernelio jota, čia jo, raitelio, sustota, čia man pirmi meilūs žodžiai kalbėta. Kad aš, mergelė, būtau žinojus savo vargelį, būtau neleidus vieno bernelio tolimon kelionėn. Būtau sulaikius eiklų žirgelį už šilko pavadėlių, būtau rankelėm nustvėrus bernelį už aukso kilpelių, būtau raiba gegule sukukavus, skaudžiais žodeliais jauną pravirkdžius.

Vai giria, girele! Girele motinėle! Kodėl neužauginai žalių krūmų tankumėlių, kur šilaine viešas numintas kelelis. Tebūtų bernelis paklydęs, kelelio nesuradęs, tolimon šalin bejodamas.

— Ką ji čia kalba! Tai kvaila merga. Žmogui nuklaidinti, girių gilumon jam nuvesti krūmų nereikia. Ko tu manęs, Medeinio, pirma neprašei. Kvaila merga!

— *(Į medžius).* Aš irgi taip verkiau. Ir dabar man širdį skauda, kai tokius žodžius girdžiu. Jie mano visi iškalbėti.

— Tai tu, eglele, merga buvai?

— Buvau, epušėle...

— Žalia pušele, aukštas medeli! Tu žaliuoji žiemą ir vasarėlę! Kodėl tu nenulinkai savo ištekine viršūnėle iki drėgnos žemelės, kodėl viduj girios nesulaikei mano bernelio, kodėl neprabilai į jauną raitelį, kad jau nebesugrįš į savo mergelę!..

— Iš kur man, mergele, buvo žinoti, kas tavo berneliui atsitiks? Vėl kad aš būtau žinojus ir tau būtau kalbėjus, tu mano kalbos būtai nepratus, ką ūžia mano žalios šakos — dabon būtai neėmus.

— Aš, Medeinis, senas girių gyventojas, gerai žinau žmonių įpratimus. Jau kad jiedu sueina ir kits kitam kalba žodžius, kur jie meile vadina, negirdi nieko, nors ragan dumk, nors ąžuolus triuškink! Ir kam jie tat kalba, kad paskui visuomet verkia?

— Ąžuolėli plačialapi! Ąžuolėli skėstašaki! Nubujojo tavo šakelės į visas šaleles! Kietas tavo liemenėlis! Kodėl tu, prie viešo kelio stovėdamas, neužkirtai savo šakelėmis širvam žirgeliui kelio, nesulaikei jauno bernelio, nuo mergelės jojančio!.. *(Gūdžiai verkia).*

— Ąžuole, prabusk! Girdi, merga gūdžiai tavęs šaukia.

— Buvo man reikalo! Nedrumstai man, berže, ramybės su tokiais niekniekiais.

— Tau niekniekis, o jai ne! Girdi, kaip striūbauna.

— Snaudi tik ir snaudi. Pasenai, ąžuole.

— Aš, pušele, nesnaudžiu, tik vis mąstau.

— Apie ką gi tu mąstai?

— Kur man, Medeini, rasti nauja vieta. Grįšiu į žmones.

— *(Visi medžiai).* A-a-a! Į žmones!..

— Nesivaimėja tau, seni! Ar tu negali čia girioj atažalų leisti, jei tau toji vieta, kur dabar stovi, įkyrėjo.

— Tu visų mūsų seniausias. Mes neatmenam, kada tu jaunas buvai. Argi tu dar neprisižiūrėjai, kokis neramus gyvenimas visų tų, kur nuo vienos vietos į kitą lengvai kilojasi. Aš, kvaila pušelė, ir tai jau supratau.

— Vistiek. Aš ten savo nebaigiau darbo. Gana čia atsilsėjau.

— Ar daugel, seni, ilsėjais?

— Tūkstantį metų, Medeini.

— Vai, vai! Kaip jis nesibijo! Aš vėl visa drebu!..

— Kad tūkstantį metų ilsėjais, paklausyk, ką merga kalba. Ten jie visi taip skundžiasi.

— Žinau.

— Klausykit, medeliai!.. Vai, aš bijau...

— Vai tu, eglele, žalia siūbuonėle! Kad tavo šakelės taip nubujotų — man saulelę užtemtų, kad tavo šaknelės taip išsikerėtų — mane, mergelę, po žemele paslėptų!.. Verksmu plyšta krūtinėlė, skausmu verda širdužėlė... Gultau gilion žemelėn, kaip minkštan patalėlin!..

— Mane, Medeinį, paprašytai, aš tau tokią gražią ir minkštą vietą surastau raiste.

— Neseka, Medeinėli!

— Kodėl, egle? Ten ji mergelė užmigtų, o balos žolynėliu iš miego nubustų. Žydėtų sau...

— Vai Medeinėli, aš pati daugel verkiau, bernelio nustojus, kol gilioj žemėj užmigau, kol žalia egle nubudau. Vai, kokis tai širdies skausmas, Medeinėli. Vos atsimenu, vėl mano ašaros byra.

— Na, ir ašaros byra!

— Kaip tasai ąžuolas nebijo vėl į žmones grįžti!..

— Kaip gi ąžuolas grįš į žmones. Pasakyk man, berželi, jei žinai?

— Nuluš, atžalų neleidęs.

— Nuluš, sakai! Aš taip arti jo stoviu. Vai, bijau! Dar mano liemenį palauš.

— Kas žino, gal ir tavo, ir mano, ir eglės, ir pušelės. Aš jau seniai atažalas leidau.

— *(Merga sėdasi ant akmenio).* Žadėjo man bernelis išjodamas aukso žiedelį, šilkų kaspinėlį, žadėjo jaunajai sidabro juostelę, šilko kiklikėlį... Bet nesugrįžo bernelis, nei jo širmas žirgelis!..

— Aš, beržas svyruonėlis, tau, mergelei, paporinsiu, ką maži paukšteliai čiulbėjo, mano šakose betupėdami. Tolimoj šaly gavo tau bernas aukso žiedą — dabar jis ant tavo piršto žvaga. Ar tu pamiršai, mergele?

— Ir man, eglelei siūbuonėlei, maži paukšteliai čiulbėjo, kad rado bernelis mergelei šilko kasnykėlius. Tik tie kasnykėliai greta jaunos krūtinės dabar žemėj dūli.

— Ir sidabrinė juosta dabar drėgnoj žemėj rūdyja. Taip man, pušelei, giedojo miško paukščiai.

— Vai, nelemta toji valandėlė, kada mane pagimdė motužėlė! Vai šalta žemele! Tu visiems motulė nuramintojėlė! Prasiskirki, žemele, priimk mane, mergelę, kaip savo dukrą tikra motinėlė. Te žemelėj giliai aš gulėsiu, drėgnoje dūlėsiu, kaip dūli mano bernelis. Nesopės man širdelės, neskaus krūtinėlės. Ten aš, mergelė, atsilsėsiu! Gal atsidarysiu vario vartelius į dausų šalelę, kur manęs bernelis laukia.

— Paklausyk, mergele, manęs, mažo žolynėlio ,nustok jauna verkus raitelio. Bernų tarpe jauna rasi dar meilesnį. Tikėk manim, mergele, kad drėgnoj žemėj, kur nei saulės, nei šviesos nematai, vai, sunku! Tuo ten tik ir gyveni, kad išdygsi, saulę pamatysi.

— Berželi, ar negirdi, kaip ąžuolas braška! Gal nori jau lūžti! O aš dar atažalų nepaleidau.

— Tylėk! Kur jis luš, kad vėjo nėra. Tik veltui tu, epuše, tokia baili. Klausyk geriau, ką maži žolynai mergai sako.

— Kad jų šimtai būtų, kaip marios liūliuotų, nebuvo ir nebus tokio bernelio, kaip tasai, kur mane mylėjo. Kad nebėra jo, tenebūna mergelei šviesios dienelės, tesuvysto jaunąją amžinoji naktelė, tesugaubia ją drėgna žemelė!..

— Man, paparčiui, nūnai nemalonu tokių tavo kalbų klausyt: aš rengiuosi žydėti. Bernų visur, kiek ąžuolo lapų, o tu vieno vis verki. Nori, aš tau atiduosiu savo žiedą. Padabosi, kaip jis gražiai žydi. Visi, kur gyvena pasauly, apie jį tik svajoja nūnai, o aš tau atiduodu. Jį nusiskynus, tu būsi žemės karalaitė; aukso, sidabro ir visokių turtų turėsi, kiek panorėsi.

— Kas jai, papartėli, auksas ir sidabras, kad nėra jos bernelio.

— Nors tu, eglele, globi mane, bet vis dėlto aš tau pasakysiu, kad mažai tu išmanai. Aukso ir sidabro turėdama, iš šimtų ir tūkstančių galės pasirinkti sau kuo geriausią berną...

— *(Merga susidėjus rankas ant kelių žiūri į papartį).* Kas ten žiba, lyg žarijėlė žaliam papartyne? Ar tai tik ne paparčio žiedas žydi. *(Susimąsčiusi).* Kam man jisai? Ką man suteiks paparčio žiedelis?..

Kas man auksas, sidabras, kad nebėra gyvo mano bernelio! Su kuo aš jais pasidžiaugsiu, su kuo pasidalysiu! Vai, kad aš galėtau savo surasti bernelį, su juo pasikalbėti nors vieną valandėlę, į jį prabilti nors vieną žodelį... Nors sapne jį pamatyti!.. *(Keldamasi).* Žydėk, žiedeli, aš tavęs neskinsiu. *(Pasikėlusi).* Eisiu kalnais ir kloneliais, eisiu dienomis ir naktelėmis, kol surasiu nors kapelį, kur bernelis guli, kur raitelis miegti. Atsisėsiu ant jo kapelio, atsilsėsiu — ir užmigsiu ramaus miego, kaip mano bernelis. *(Eina ir vėl sustoja).* Bet kurion gi šalin eiti, kuriuo keleliu keliauti?.. Ar į rytus, ar į vakarėlius, ar gal į pietų šalelę? *(Laužydama rankas).* Kad dabar man kas pasakytų, kad žalia girelė auselėn pakuštėtų, kurion šalin eiti, kur žingsneliai žengti!.. Nėra, kas jaunai mergelei pagodotų!.. Tėvulis pyksta, motulė verkia, jaunas brolelis nekantriai šaipos...

Vai, kodėl aš nenusiskyniau paparčio žiedo! Jis man būtų parodęs, kur mano turtas guli brangiausias... Eisiu, grįšiu, aš jį suieškosiu. *(Grįžta atgalio ir ieško paparčio žiedo).*

— Kaip man skaudu, kaip man jos gaila. Kad aš žinotau, aš jai pasakytau, kur jai eiti. Medeini, tu visa žinai.

— Kvaila tu, egle. Aš negaliu klausyti, kaip žmonės verkia. Tuomet man liūdna būna, ir nei juoktis, nei šūkalot aš negaliu. Aš nemėgstu, kad man būtų liūdna... Aš iš čion bėgsiu...

— Kokis tu negeras!

— Kam man geram būti. Štai ir ąžuolas pasakys, kad nereikia painiotis į žmonių darbus.

— Žinoma, jei tu ne žmogus.

— Ąžuolas storažievis!

— *(Merga grįžta ir sėdasi vėl ant akmenio).* Neradau paparčio žiedo... Neradau. Ar aš jį koja užmyniau, ar gal jau pražydėjo, samanosna nukrito ir jau nebešviečia. Kalba gi žmonės, kad jis žydi tik vieną valandėlę. Ką gi aš dabar, mergelė darysiu? *(Užsidengia rankom akis).*

— Kur tu, paparti, savo žiedą paslėpei?

— Nežinau, egle, kur jis nukrito.

— Medeinis paslėpė. Aš mačiau, kai jisai nuŝtvėrė, vos tik merga nusigręžė.

— Tau kas, baltažievi. Nustvėriau, nes nenoriu, kad į mano karaliją žmonės kištų savo nosį.

— Atiduok mergai. Girdi!

— Mes visi tau sakom!

— Laukit tik. *(Nusigręžia ir nueina švirkštaudamas).*

— Aš bijau! Klausyk, berželi, ąžuolas vėl braška. Ar tik jis nemano lūžti.

— Kokia tu, epuše, baili. Kaip gi jisai luš, kad vėjo nėra.

— Lūšiu! Šiąnakt lūšiu...

— Vai berneli raitužėli! Guli sau ramiai kapely, miegti ir nejunti, kaip mergelė vargsta, lyg nuvytus rūtelė. Kad tu pajustai, kad sužinotai, iš kapelio keltais, į mergelę atjotai jos širdelės nuramintų.

Atjok, berneli, atjok, raiteli! Ar ne mergelei žadėjai, kad gyvas miręs į mergelę grįši.

Sugrįž, berneli! Paimk su savim mergelę, kuri tavęs ilgisi, tavęs jauno laukia.

Kad jau mudviem nelemta gulti šiltan patalėlin, teatsigulsiu aš jauna vienam kapely greta savo mieliausio!

Sugrįžk, berneli! Paimk su savim mergelę, kuri tavęs ilgisi, kuri tavęs laukia! *(Nutilsta ir ilgai tyli, ant rankos rymodama).*

— Ua! Ua! Vidunaktį sėdi merga kryžkelėj. Ua! Ua! bus bėda!..

— Vai, aš bijau! Aš visa drebu.

— Ko tu, epuše, nusigandai? Ar pelėdos baidaisi?

— O tu, pušele, nesibaidai?

— Ji kas viena naktis, mano šakose betupėdama, kokių nelaimių man tik nepranašauja.

— Aš girdžiu! . .

— *(Visi medžiai).* Ką? Ką tu girdi, ąžuole?

— Aš girdžiu, kaip žemė skiriasi.

— Kolgi aš nieko negirdžiu?

— Ir aš.

— Vai, bijau! Vai, drebu!

— Jūsų šaknys negiliai žemėj. Aš girdžiu, kaip žemė skiriasi.

— Užmigai, tai ir susapnavai.

— Ar gal nesivaimėja.

— Žemė skiriasi, žmogus iš kapo keliasi.

— Kur? Kame?

— Nežinau. Klauskit vėją.

— Klausk tu, epuše. Tavo viršūnė aukščiausia.

— Vėjeli, vėjeli! Girdi, ką ąžuolas sako?

— *(Pralėkdamas).* Girdžiu.

— Ar tiesa tai?

— Tiesa. Ties Vilniaus miestu bernas kėlės ir dabar čion joja.

— *(Visi).* Čion joja!

— Vai, bijau! Vai, drebu! Net mano lapai pabalo.

— Aš girdžiu, kaip žemė dreba. Vis arčiau ir arčiau...

— Jį merga prikėlė.

— Iš kur tu, eglele, žinai?

— Žinau. Prikėlė ir pati žus.

— Ir aš jau girdžiu.

— Ir aš! ir aš!

— Tylėkim! Tylėkim! Pamatysim, kas čia bus...

(Girdėt, juo toliau, juo aiškiau, kad be galo skubėdamas kažkas šuoliais joja. Merga sėdi lyg nustebus, pakelėj ant kalnelio. Joja raitelis ir, prie mergos prijojęs, stabdo žirgą. Eina į mergą, nuo žirgo nusėdęs. Ši nei girdi, nei mato. Bernas, sustojęs ties merga, liūdnu balsu):

— Sveika, mano mergužėle. *(Merga pakėlė galvą, lyg iš miego nubudus. Tuoj pažino berną ir suriko nudžiugusiu balsu):*

— Berneli! Sakalėli! *(Staiga keliasi ir puola jam ant krūtinės, rankom apkabina kaklą ir ima gailiai verkti, striūbaudama).*

— *(Ramiai glostydamas viena ranka jos galvą, antra apkabinęs).* Neverk, mergužėle. Akelių negadink, laiko negaišink.

— *(Pro ašaras).* Aš tavęs, berneli, taip laukiau, taip pasiilgau!

— Žinau.

— *(Pakėlus galvą, žiūri jam į akis).* Kur gi tu, berneli, buvai? Visi seniai jau sugrįžo. Kodėl gi tavęs nebuvo?

— Užtrukau.

— *(Taip pat).* Net čia kalbėjo pikti žmonės, norėdami mane jauną pravirkdyti, kad tu esi žuvęs. Bet jautė mano širdelė, kad tu į mane sugrįši.

— Aš žadėjau gyvas ar miręs grįžt — ir grįžau. *(Merga, prisiglaudus į jį, vėl verkia).* Nustok verkus, mergele! Prisiverksi tu tą dieną, kai aš vėl paliksiu tave vieną.

— Ne, berneli! ne, širdele! Aš dabar tavęs niekur nebeleisiu! *(Viena ranka turi jį apkabinus, antra šluosto, pėmus prijuostę, ašaras).* Tai, berneli, džiaugsmo ašaros. Taip aš nuvargusi buvau. *(Lyg nubudusi).* Vai Dievužėli! Ko dabar mes čia stovim viduje kelio žalioje girelėj. Sėskiva, berneli, žirgelin, josiva tėvulio dvaran...

— Dabar naktis. Tavo tėvo dvare dabar visi pirmo miego miega.

— Aš ir pamiršau, berneli, kad dabar naktis! Kai aš tave pamačiau, lyg man giedra dienelė prašvito, lyg šviesi saulelė užtekėjo.

— Šitoj naktis — mūsų naktis. Pasidžiaugsim ja mudu vienu, mergele.

— Kodėl tu, berneli, nenori, kad pasidžiaugtų ir mano tėveliai? Tai nusidžiaugs senieji, tave pamatę! Gaila gaila jiem buvo jaunos dukrelės! *(Ima jį už rankų).* Sėskiva žirgelin, berneli. Jokiva greičiau! Aš prikelsiu visą dvarą, kad mus pasitiktų. Pati tau, beneliui, vario vartelius atkelsiu.

— Negaliu joti tenai, mergele.

— Kodėl, berneli, negali? Ar žirgelis dar neatsilsėjo, ar į mano tėvelius tavo nelinksta širdelė? Aš iki šiol, berneli, negyvenau, tik, lyg pašauta antelė, miriau ir numirti negalėjau. Dabar tai aš džiaugsiuosi, dabar tai pražydėsiu, kaip rožė daržely, kaip jurginėlė! Norėtau, kad visi dabar mano laimę pamatytų, mano džiaugsmu pasidžiaugtų! *(Žiūrėdama jam į akis).* O tu, berneli, vis dar liūdnas! Ar tu manęs nemyli? Nesidžiaugi, kad mane pirmą sutikai? Matai, kaip aš tavęs laukiau! Kas naktis ėjau vienui viena tamsion girelėn, į šilainėles, tavęs bernelio, vis laukiau toje vietelėj, kur tave pirma pamačiau, pirmą kart sutikau. *(Bučiuoja jį).* Kokios tavo šaltos lūpelės! *(Žiūri jam į veidą).* Kokis tu išbalęs! Ar tave, berneli, kelias taip labai nuvargino? *(Glaudžias į jį).* Skubinais į savo mergelę!..

— Aš, kaip ir tu, mirtinai sužeistas. Vien gilus tavo karštos meilės jausmas mane gaivina.

— *(Imdama berną už abiejų rankų).* Kad tu, berneli, galėtai mano meilę nujausti!

— Jaučiu.

— Tavim vien gyvenau, dieną ir naktelę tave širdelėj nešiojau. *(Gniaužda ma jam rankas).* Kokios šaltos, šaltos tavo rankelės! Kokis nubalęs veidelis! Prisėskim šalia kelio čia, berneli. Aš tavo galvelę į karštą savo krūtinę prispausiu, tave, berneli, sušildysiu! *(Traukdama jį už rankos, sėdasi ant vejelės, sodina berną greta savęs).* Bernelis mano, margas dobilėlis! Tiek mano širdelės dar neiškalbėtų tau meilių žodelių! Guldyk, berneli, savo nuvargusią galvelę ant mano kelių. Čia mūsų niekas nepamatys, neapkalbės, nei kaimo tetulės, nei mergelės sesulės. Vėl te sau mato, te sau kalba, bet tik su manim mano bernelis! *(Bernas guldo galvą ant jos kelių. Merga glosto jam plaukus, galvą, veidus).* Koki šalti tavo veideliai! .. Kaip įdubę tavo akelės! .. Berneli, širdele! Kodėl gi kruvinos drapanėlės, krauju sukepę tavo plaukeliai? Ar, į mergelę skubiai bejodamas, sužeidei sau galvelę į medžio šakeles? Negeros! Apdraskė mano berneliui galvelę! *(Nusilenkus bučiuoja jo galvą).*

— Ne medžių šakos girioje mane sužeidė, tik priešo ginklai kovoje.

— *(Lyg nustebus).* Kovoje? Kokioje kovoje? Juk karo seniai nėra, juk lenkus seniai išvijo, ir visi seniai jau namo sugrįžo. Kur gi tu buvai, berneli, kad tau niekas nenuprausė žandelių?

— *(Atsisėdęs).* Giliam kape, mergužėle. Tenai aš vėl grįšiu, savo žodį ištesėjęs.

— *(Merga šoka iš vietos ir drebėdama prisiglaudžia prie medžio, atstato rankas, lyg ginasi nuo ko).* Aai, kape! ..

— *(Bernas liūdnai į ją žiūri).* Nesibaidyk manęs, mergele. Nors mes nemėgstam, kad kas mūsų ramų sapną drumstų, bet pikta mes niekam nedarom — nei draugui, nei priešui. Kad tu permanytai, kaip skaudžia man sužeistą širdį, tu manęs nesibaidytai, tik pasigailėtai.

— *(Verkdama).* Kam, berneli, mane tamsioj girioje nubaidei! Kam save mirusiu pavadinai? Ar aš, mergelė, dar maža vargau, maža ašarėlių išverkiau?

— *(Pasikėlęs).* Ne, lelijėle, aš tavęs jaunos nebaidžiau, tik tau tikrą tikriausią tiesą sakiau. Aš juk išjodamas pažadėjau gyvas miręs į tave sugrįžti. *(Merga užsidengus akis, gailiai verkia. Bernas į ją priėjęs).* Neverk, mergele, neverk, jaunoji, mane bernelį apkabink, į savo krūtinėlę priglausk, kaip glaudei. Tai mūsų naktis. Nesibaidyk manęs.

— *(Sudėjus rankas delnais ir į veidą priglaudus).* Aš tavęs nesibaidau, jei tu ne monas, tik mano mylimasis.

— Ne, aš ne monas, tik tavo laukiamasis bernelis. Kad man patikėtai, štai mano žaizdos, kurios mane kapan paguldė *(rodo krūtinę).* Štai, čia guli tau pagamintas šilko kasnykėlis. Imk jį sau, mergele. *(Duoda jai. Merga nedrąsiai ima).* Žiedelis, tau rastas, jau žiba ant tavo pirštelio. Štai dar sidabro juostelė, tau pažadėta *(nusijuosęs duoda mergai).* Dėvėk

jais, mergele! Dėvėk grožėki kitam berneliui, o aš, kai pirmas kaime gaidys sugiedos, vėl josiu ten, iš kur atjojau.

— *(Ištiesus į jį rankas).* O, dabar aš žinau, kad tu mano mylimasis bernelis! *(Ima jį už rankų).* Manas! Manas pamiltasis! Taip ilgai lauktas! *(Puola į jį).*

— Tavas, mergužėle, tavas! Neilgam jau laikui, bet dar tavas.

— *(Jį apkabinus sėdasi vėl).* Amžinai! Nuo tavęs aš nebeliksiu. *(Bučiuoja jį ilgai ir karštai).* Kai sugiedos gaidys, abu tavo žirgan sėsim. O dabar bučiuok mane! Karštai bučiuok mane. *(Medžiai lyg kuštasi).* Jauti, kaip plaka mano širdis, kaip dega mano krūtinė?

— Jaučiu. Iš jos aš semiu sau gyvybę. Ten gema mano jausmai.

— Aaa! Ten gema...

— Tik mano žirgan tu nesėsi.

— Sėsiu berneli! Su tavim josiu.

— Kas mano žirgan sėda, tasai dienos saulės nebemato.

— Man vistiek, berneli. Kad jau mum Dievas neskyrė meile džiaugtis visą amželį, nūnai, berneli, pasidžiaugsim, kolei dar mūsų naktis, o paskui abu žūsiva...

— Žūsita-a-a... *(Medžių balsai tylūs, lyg nusistebėjimo kuštėjimas, lyg dūsavimas, vos girdimas, plaukia toliau ir toliau. Juo merga jausmingiau kalba, bernas vis gražesnis, paskui ima net karštėti).*

— Tavo širdy neišsekamas gyvybės šaltinis. Tu mane atgaivinai, sukūrei mano širdy jausmus. Tavo akys kaip du žiburiu žiba. Jos duoda šviesą manom, jos gaivina mano sielą. Tavo širdis liepsnoja. Ji sušildė mano krūtinę, privertė plakti mano širdį. Kaip gi tu nori gulti drėgnos žemės gelmėn, kur tamsu, sunku ir gyvenimo nėra.

— Gyvenimo nėra-a-a-a...

— Vai berneli dobilėli, sunkiau man būtų vienui vienai šviesia saulele džiaugtis, nei su savo bernužėliu žūti, vienan kapan gulti.

— Kapan gulti-i-i-i...

— Argi tu, lelijėle, nesigaili savo jaunų dienų?

— Nekalbėk, berneli! Geriau meilink savo mergelę! Man dar skaudžiau gaila jauno bernužėlio, nei jaunų mano dienelių. Duok lūpeles, duok veidelius. Juos aš išbučiuosiu, kol gaidys dar negiedojo.

— Bučiuok, mergele, bučiuok! Tai mūsų laikas! Paskui mudu persiskirsiva visiems meteliams. Už metelių grįšiu, jei mane vis taip dar karštai mylėsi, manęs nepamirši. O jei pamirši, daugiau nebepasimatysiva.

— Tavęs neužmirštau per šimtą metelių! Bet dabar aš su tavim nebesiskirsiu, tavęs vieno neleisiu.

— Ar tau nebūtų gaila tėvo motinėlės, ar tu nemyli brolių seserėlių? Kai su jais tu skirsies, sunkiai pravirkdysi!..

— Sunkiai pravirkdysi-i-i...

— Bet visų labiausiai myliu savo nelaimingą bernelį! Geriau gyvai žemėn gulti, nei su tavim, berneli, skirtis. Geriau amžinai užmigti, nei tavęs, berneli, ilgėtis.

— Ua! Ua! Bus bėda! Ua! Ua!

— Negąsdink manęs, pelėda. Tavo šauksmas manęs nesulaikys! Su tavim, berneli, joju, tavo žirgan sėdu. Ko mes gaidžio lauksim! Eiva, bernužėli! Žūti būti — kas mergelei, kad ji su mylimu berneliu! *(Karštai jį bučiuoja).*

— Kur skubinies, mergele. *(Liūdnai).* Ar nežinai, kad aš vėl kapan gulsiu.

— Ir aš su tavim! Aš išdygsiu ant tavo kapo žolynų krūmeliu, padabinsiu kapo viršūnėlę rožių gėlelėmis, skaisčiais žiedeliais. Jie bus skaistūs, kaip mano meilės jausmeliai.

— Tavo karštos meilės jausmai atgaivins mano sielą, ir aš oran pasikelsiu lakštute paukšteliu.

— Tai aš, jauna, rožele žydėsiu, tavo dainelių klausysiu!

— Tai aš dainuosiu, tavo žiedeliais save jaudrinsiu.

— Jojava, berneli! *(Stojasi).*

— Jojava! *(Bernas pasikėlęs sušvirkščia. Prie jų stojasi žirgas, koja veją muša, iš nasrų ugnis eina... Bernas lengvai šoka žirgan, sodina mergą priešais. Apkabino, į krūtinę priglaudė, karštai pabučiavo ir — sušvirkštė. Žirgas šoko, kaip viesulas, žemė sudrebėjo. Pasikėlė vėtra, medžiai suūžėjo).*

— Vai, bijau! bijau!

— Aš lūžtu! *(Ąžuolas svyruoja ir griūna).*

Lakštingala

(Vasara. Vėlus vakaras. Didelė pieva girioje; jau pusė jos nušienauta; kai kur šienas suvarytas kūgeliuosna. Pakrantėje, netoli kelio, kūrenasi ugnis, aplinkui susėdę šienpioviai; vieni senesni, kiti jaunesni. seniausias, žilas kaip obelis, su ilgais ūsais, rūko pypkę; vieni valgo, kiti taip sau sėdi. Šilainėmis prieina keleivis).

— Garbė Jėzui Kristui.

— Per amžių amžius.

— *(Keleivis sustojęs).* Pasakykit, vyručiai, ar aš čia gerai einu?

— *(Seniausias, nepakreipęs į jį galvos).* Keliu eini, ne laukais. Manau, kad gerai.

— Bet ar aš prieisiu sodžių?

— *(Giliai užtraukęs pypkę).* Visi keliai į sodžius eina, ne į raistus.

— Bet ar aš nūnai prieisiu?

— Kai eisi, ir prieisi.

— *(Jaunesnis, valgydamas).* Sodžius nebetoli. *(Nusišluostęs lūpas, baigęs valgyti).* Vos iš miško išeisi — ir sodžius.

— O mišku eiti dar daug kelio?

— *(Senis nusispiovęs).* Kai esi — pamatysi. Mes nematavom.

— *(Keleivis, priėjęs į ugnį).* Leiskite prie ugnies pasilsėti. *(Šienpioviai tylėdami pasitraukia ir duoda keleiviui vietą. Tasai sėdasi).* Pailsau. *(Visi tyli).* Ar dar toli nuo čia Gardino miestas?

— Mes nežinom.

— Už savo girių krašto mes niekuomet nesame buvę.

— A-a! Kaip šitą vietą jūsų šaly vadina?

— Šitą? *(Rodo pievą).* Mergapievė.

— Kodėl?

— *(Senis rodo ranka pakrantę).* Matai, kiek čia kalnelių didesnių ir mažesnių.

— Matau.

— Seniai, labai seniai čia buvo žiauri kova su lenkais. Daugel mūsų karžygių krito, o lenkų dar daugiau. Tai buvo tada, kai jie į Vilnių ėjo.

— A-a?

— Ir mūsų ir jų žuvusieji čia guli palaidoti. Kur didesnis kalnelis ir žolėmis apaugęs — tai mūsų, o kur žemesnis ir plikas — tai lenkų.

— A-a? *(Keleivis, pastebėjęs ant vieno radasto krūmą).* Kas čia girioje rožes pasodino? Gal mergos?

— Dievas pasodino.

— Nė mergų daržely aš nesu dar tokių matęs! Kokios iškilnios ir puikios gėlės! Kas jas čia prižiūri girioje?

— Dievas.

— Kaip gi jų niekas lig šiol nenuskynė, jei niekas neprižiūri.

— Jų niekas neskina. Tai užkerėti krūmai.

— Užkerėti? Ar čia kas pikta atsitiko, kad jie užkerėti?

— Nežinom. Pikta niekas neatmena.

— Kodėl gi manot, kad tokios gražios, skaisčios gėlės — užkerėtos? Ar čia gal monai vaidenasi?

— Gal vaidenasi. Kaip kas pranta.

— Mes nesame matę.

— Kas gi atsitiko?

— *(Senis iškratęs pypkę ir užsikišęs už juostos).* Dvejiems metams praslinkus po to, kai čia kova buvo, ir karui jau pasibaigus, jojo bernai iš naktigonės. Bejodami, pamatė ant vieno kapo gulinčią mergą. Užkalbino ją, bet nieko neatsakė. Prijojo arčiau, žiūri, kad ji mirus jau. Išsigandę greitai jojo namo ir sakė žmonėms. Suėjo visi, žiūri, — tikrai mirus jauna graži moteriškė.

— Kas ji buvo?

— Niekas nežinojo, nei kas ji buvo, nei iš kur. Ir dabar niekas nežino. Tik kad ant piršto brangus aukso žiedas žibėjo, manė žmonės, kad tai moteriškė, kur atėjo savo vyro čia ieškotų ir — mirė staiga, nes nei sumušta, nei sužeista nebuvo ir lyg miegojo. Dėl to mergapieve šitą vietą dabar vadinam.

— Žmonės, sako, baisiai nusigando, parvežė kunigėlį, kad ją palaidotų. Bet kunigėlis šventų giesmių negiedojo, už jos sielą nesimeldė ir šventinton kapinyno žemėn uždraudė laidoti.

— Čia arti kelio, tame kape, ant kurio ją mirusią rado, žmonės ir palaidojo; čia mergos ją apraudojo, pasigailėjo.

— Kas nuostabu, kad dar sujudintos žemės žolė neapžėlė, kai ant kapo išaugo radasto krūmas. Išaugo, nubujojo, raudonais žiedais pražydo.

— Daugel nuo tų laikų dienų praslinko, daugel žmonių jau paseno ir mirė, o tas radasto krūmas nuo ankstyvo pavasario lig vėlaus rudens žydi ir žydi.

— Ir nuo krūmo niekas nenuskina nė vieno lapo. Vakarinė aušra gęsta! Tuo lakštingala pradės giedoti!

— *(Keleivis, nusistebėjęs).* Iš kur žinai, kad ji čia giedos?

— *(Senis į keleivį).* Kas įdomu, kad kiek man ar kitam čia teko kartų nakvoti, visada kai tik vakaro pašvaistė gęsta, ima lakštingala giedot ir gieda iki ryto.

— Ir taip gražiai ir gūdžiai gieda, jog kur kitur niekuomet taip gražiai giedant lakštingalos netenka girdėti.

— Visada dėl to mes čia ugnį kuriame, jei arti tenka nakvoti.

— Jau visai sutemo. Vakaro gaisas nyksta.

(Krūmuose sušiukždėjo, lyg paukštis sparneliais sumosavo, ir tuojau pragydo lakštingala. Visi nutilo ir, tyliai sėdėdami, klauso. Tik ugnis kai kada trakšteria).

* * *

DAINAVOS ŠALIES SENŲ ŽMONIŲ PADAVIMAI

MANO MOTINAI

ROŽEI,

SVAJOTI IR TĖVYNĘ MYLĖTI

MANE IŠMOKIUSIAI,

ATMINTI

VAKARINĖ GIESMĖ

Marei Kindarienei, šią poringę papasakojusiai, atminti.

Pasakoja mūsų seni tėveliai, kad tarpu plačiųjų Lietuvos girelių, tarpu aukštųjų jos šilelių, kur nei senas žmogus nevaikščiojo, nei jaunas bernelis žirgelio nemandravojo, nei mergelės lelijėlės daina garsiai neskambėjo, esanti lygi lygumėlė; toje lygumėlėj esanti žalioji pievelė, viduj tos pievužėlės didis dvarelis: aukšti rūmai dangų remią, žali vyšnių sodai saulę temdą.

Tame dvarely, tame didžiajam gyvenanti skaisčioji mergelė, jaunoji karalaitė, tokia daili ir liekna, kokia dar nei dainoje nedainuota, nei sapnely nesapnuota.

Kai skersną žingsnį jauna žengia — kaip baltoji gulbelė plaukia šviesų vakarėlį tyliu ežerėliu; kai vaikščioja po klėtelę — lyg tas baltas debesėlis padange slenka giedrą dienelę. Kai žodelį taria — lyg lakštutė lakštuoja, lyg sravi upelė grūda, džiurdžena, plukdydama vilneles aplink kietus akmenėlius, kalbindama žaliosios pievelės gėleles, lyg lapeliai skamba, vėjo pasupami tylų kaitringosios vasarėlės vidudienį.

Gelsvosios kaselės — kaip bruktas šukuotas lino pluokštelis, mėlynos akelės — kaip jo žiedužėlis, kaip ryto padangių giedros giedrumėlės.

Kur akelę meta, ten aušrelė teka, kur pėdelį stato, tai ten dygsta rožės ir lelijėlės, iš ten verčias tryška šaltas šaltinėlis tyro vandenėlio, kaip ašarėlių.

Kai jauna nusijuokia, dienelė prašvinta, nuo dangaus dumbluoto debesėliai nyksta...

O kai, atsikėlus ankstųjį rytelį, o kai, nusiprausus gailiąja rasele, pažiūri per langelį — tai šviesi saulelė, skaisti ir raudona, ją pamačiusi, pavydi jos gražumėlių, jos tų skaistumėlių, pamačius ir pavydėjus, tai pabalsta, kaip tas lapelis.

Gelsvą kaselę susimasčiusi, aukso vainikėlį nusipynusi, ant glotnios galvelės užsidėjusi, kai išeina ant dvarelio, vario dureles varstydama, per aukso slenkstelį žengdama, kai eina per kiemelį į vyšnių sodelį — margos, baltos peteliškės, kaip sniego skuteliai, tai lekioja mosuoja aplink jos galvelę...

Iš šalių tolimųjų, ten, kur už girelių, už tų siūbuojančiųjų, už marelių mėlynųjų, per kalnelius ko aukščiausius, per klonelius ko giliausius, per nemunėlius, per dunojėlius tai lekia, tai skubinasi audrusis vėjelis, kad padabotų, kad pamatytų jaunąją mergelę, sparneliais bemosuodamas, žmonių vargdienėlių, dirvos artojėlių, rugių piovėjėlių veidelius bešluosto, petelius beglosto šaltu papūtimu, oro dvelkimu.

O kai tik pamato tai saulelė motulė, kaip skaisti mergelė paraudonavus iš didžios gėdelės, kad yra už ją gražesnė, už ją dailesnė — nuleidus skaisčią aukso galvelę į žemą žemelę, iš padangių klėtelės už aukštų girelių, už šaltų vandenėlių tai ji slepiasi...

Po vyšnių sodelį bevaikščiodama, po žaliąjį beuliodama, užkopia užlipa jauna karalaitė į statų kalnelį, į tokį statų ir aukštą, jog viršūnėlė jo slepiasi toli debesėly. Nuo tos viršūnėlės matyti užburti pasauliai, tokie puikūs, stebėtini, jog apie juos niekas nei sapne nesapnavo, nei godele negodojo.

Tasai auksinis kalnas stovi tarpu ūksmingų sodelių, tarpu augalotųjų liepelių, tarpu žaliųjų vyšnelių ir stovėdamas šviečia, kaip mėnuo, žverblančia viršūnėle. Visi vadina tą kalną — svajonių kalnu.

Vai, nelaimingas tas žmogus vargdienis, vai, nelaiminga toji valandėlė, kurią jis pamato tą statų kalną! Nebeturės jis ramumo šiam šviesiam pasauly. Dieną naktelę ir godelės godosis, ir sapneliai sapnuosis apie to aukštojo kalno viršūnę, apie spindulingąją...

Ir dieną ir naktį, kol trumpo amželio, lips į aukštybes jo neužlipamąsias, kur amžinai guli užburti turtai be skaičiaus, neįkainuojami... Kur žaidžia vėjai vakariniai, kur miega sapnai vasariniai.

Lips ten, iš kur matomos sapnų šalelės, saulėtos sapnų karalystės...

O užlipusiam nėra jau nei viešo kelelio, nei siaurojo takelio atgalio žemyn; kas matė užburtus pasaulius, kas stovėjo ant spindulingos to aukšto kalnelio viršūnėlės — tas nebematys, tas nebesidžiaugs šviesia saulele, žaliąja girele šitam skausmų pasauly...

Užlipusi, užkopusi siauru takeliu, vejele sodintu, baltais perlais barstytu, ant to aukštojo kalnelio, ant jo žibančiosios viršūnėlės, atsisėda jaunoji karalaitė aukselio kėdelėn, ima balton savo, kaip iš alebastro lipdyton, rankelėn gintarų kanklelius, mielai skambančius, ir tyliai dainuoja ramumo dainą, dainą vakarinę...

Lyg audrios užburtų jūrių bangelės verkia, lyg užburtų girelių medžiai ūžia, lyg milžinupės verčia savo vandenėlius iš aukštų kalnų į gilius klonius — plaukia aidų, skamba gaidų vilnelės, supdamos liūliuodamos mažus paukštelius žaliose šakelėse, po plačiaisiais lapeliais, migdydamos žvėrelius giliuose urvuose, judindamos jaudindamos širdelę jaunoje krūtinėj, linksmindamos nuliūdusius nuvargusius šviesia linksmesnės buitelės svajonėle.

Vai, ir nutilsta visas pasaulis, kaip apmiręs, kaip išmiręs; ir žmonės, ir žvėrys, ir mažieji paukšteliai gėrisi besigėrėdami, klauso beklausydami vakarinės dainelės...

O aidas plaukia ir plaukia, kaip vilnys nemunėly, kaip bangos dunojėly; tai graudžiai ūžia, kaip tamsi audrelė, tai skamba tyliai, kaip šaltas šaltinėlis, kaip skaudus lietutis; ir beūždamos, ir beskambėdamos, pasakėlę pasakoja, poringėlę porina apie tuos pasaulius, kur pati gimė — auksinius, straublėtus, vaivorinėmis spalvomis pasidabinusius...

Klauso, ką kalba dainelė, visi — ir senas senelis, ir jaunas bernelis, ir skaisčioji mergužėlė, balta lelijėlė. Klauso tylėdami, klauso minėdami praeituosius laikelius, kas dūsaudamas, kas linksmai svajodamas... Daug daug kiekvienam pasakoja toji užburta dainelė...

Vienam ji kalba apie skausmus sopulius, apie sunkiosios buitelės kelelį, erškėčiais klotą, ašaromis lietą, apie vargingą dalelę... Ir skamba tada dainelė, lyg šimtas verkia, vargely augant, lyg šimtas verkia vargely gemant...

Kitam dainuoja toji dainelė apie saulėtą ateities takelį, apie rožių žiedelius, lelijėlių gėlelės, kuriomis kelelius jam kloja, vainiką pina laiminga buitelė... Ir taip jam skamba toji dainelė, lyg šimtas lakštelių lakštuoja plačiojoj girelėj, lyg šimtas mažų vieversėlių liūliuoja žalioje dirvelėj...

Kaip gegulė kukuoja, kaip raiboji žaliam beržely tupėdama gieda kitam daili karalaitė — ir šneka jam gintarų kankliai, lyg skundžiasi žuvusi niekais jo jaunystėlė, lyg verkia nykstančios jo svajonėlės, lyg uliūliuoja vargelio dainelė visam amželiui vargti, be jėgų žūti... Ir sunkus jam dainelės aidas, kaip sunkios aukštųjų kalnelių uolos, vai, ir šalta jam toji dainelė, kaip lygiam lauke šiaurus vėjelis; vai, spaudžia spaudžia tam liūdną širdelę, lyg smeigia aštrūs iešmų ašmenėliai, lyg degina dėmės jausmeliai.

Tai vėl svajoja apie girias siūbuojančias, apie dirvas banguojančias, vėjo papučiamas, paukštelių apčiulbamas, apie jūres be krašto, apie erdves be ribų, apie kalnus, padanges remiančius, baltu sidabrėliu viršūnes dengiančius — ir šaukia jį ten, kur erdvėje vėjai ulioja, siūbuojančiomis girelėmis bevaikščiodami, žaliąsias viršūnėles beskaitydami, jūres mare-

les beaudrindami... Vai, tai jam porina, vai, tai jam pasakoja apie milžinų ginčus, apie tuos senus laikus, kada šviesiame pasauly gyveno tie milžinai, kurie tik dainoje dabar bedainuojami, kurie tik pasakoj dabar bepasakojami, milžinai vyrai, kurie nežinojo, kurie nepažino, kas baimė baimelė; sunki vergija nedalėlė; kurių ranka už norus, už troškimus galingesnė, o veikimas, o darbai už *mintis greitesni*: ko godelėj nesugodojo, jau jų rankos atliko; kurie skirti nemokėjo, kas žygis garsusis, kas nusikaltimas piktasis...

Galingi!

Ir jis svajoja, ir jis lekioja su viesulais, su vėjais, laisvas kaip jie, galingas kaip tie milžinai, su audromis kovoja ginčijasi, mėlynose padangių edvėse rankom žaibus gaudo, perkūno vainikais dabinasi...

O jaunam berneliui tai vis dainuoja apie skaisčią mergelę, mergelę lelijėlę, kuri gyvena tolimoje šalelėj, aukštoje klėtelėj po langeliu sėdi, bernužėlį mini ir jo jauno laukte laukia, ir jo puikaus šaukte šaukia...

Ir daugel daugel dar pasakoja žmonėms toji dainelė...

Vieną linksmina erzina saulėtais sapnais, auksiniais.

Kitą meilės jausmais, audringais gyvenimo verpetais,

Trečiam, kaip peiliais varsto krūtinę, kaip iešmais, bado širdį. . . .

. . . . . .

Ne viena tik žemelė klausosi tos dainos vakarinės. ne vienoj tik žmogaus širdy garsą randa, atbalsį kelia toji dainelė... Ir padangėje skamba jos aidas, ir Dievulio angelai klausosi jos, nebeatsiklausydami, nebeatsigėrėdami. Kai uždainuoja jaunoji karalaitė, kai pravirksta jos gintaro kankleliai, kai sumirga baltieji piršteliai, po stygas bebėginėdami, kaip baltos gulbelės skrajodamos, kaip mažos kregždelės lekiodamos — nuplaukia aidas tolimosna padangėsna, sudaužia mėlynuosna aukšto dangaus vartuosna — atsidaro dangaus langeliai, ir Dievulio angelėliai, aukso plunksnas rankelėj turėdami didžiosna knygosna žmonių darbams rašyti — ilgai ilgai, per kiaurą naktį besėdėdami, ant rankelių berymodami, klausosi tosios dainos vakarinės ir klausydami neatsigėri...

O dangaus langeliai žiba ir pleška, kaip kaitrios kibirkštėlės. Ir vadina juos žmonės šviesiomis žvaigždelėmis; o tai langeliai, po kuriais sėdi, per kuriuos žiūri į mūsų žemelę, į mūsų šalelę baltieji angelėliai, nusidėjėlių žmonių sergėtojėliai nuo ligų, nuo bėdų, nuo visokių priepuolių; skaito žmonių vargelius, dūsavimus, gerus ir blogus darbelius, kad užrašytų didžiosna dangaus knygosna...

Ir taip besėdėdami, ir taip bežiūrėdami, klauso karalaitės dainelės, klauso ir jaučia, kad gimsta jųjų šventoje, jųjų nekaltoje krūtinėj neišpasakojami jausmai, neapsakomas ilgesys, lyg ten jų kažkas žemelėj

lauktų, lyg ten jų kažkas šauktų iš aukšto dangaus į žemą žemelę, kur skamba dainelės, kur ūžia plačios girelės, kur gyvena geri ir pikti žmonės.

Ir lyg jiems kažkas kalba, lyg jiems kažkas šneka, kad nėra ten piktų, nėra ten blogų, kur sunkų vargelį visi žmonės vargsta...

Klauso, klauso Dievulio angelėliai ir beklausydami daugel supranta, daugel sužino. O jau supratę, o jau sužinoję, meta Dievulio angelėliai aukselio plunksneles, popierėlio knygeles, kur užrašinėjo piktų nuodėmėles, varguolių vargelius; eina lekia prie aukščiausio Dievulio sostelio, meldžia prašo Dievulį, kad piktiems visas nuodėmėles dovanotų, kad nuvargusiems tylų atilsį duotų, o nerimstančiuosius nuramintų, verkiantiems ašarėles nušluostytų.

— Dievuli aukščiausias, Tėvuli brangiausias, daug nuodėmių žmonės padarė, ant žemės gyvendami, Tavo žodžių neklausydami, Tavo valios nepildydami, Tavo takais nevaikščiodami... Sunkiai Tave užrūstino!.. Betgi, Dievuli, paklausyki, kaip skundžiasi žmogus, kaip ilgisi Tavęs, kaip verkia jo siela, trokšdama šaukdama Tavo karalijos... Paklausyk, Dievuli, kokis balsas plaukia nuo žemės į aukštą dangų! Kiek ašarų, kiek sopulio, kiek skausmų jame! Kai užgirdome jį, mūsų akys ašaromis patvino, rankos sudrebėjo, nei rašyti, nei matyti žmonių nuodėmių nebegalime. Dievuli aukščiausias, Tėvuli brangiausias, taip vargsta žmogus!.. Skauda mums širdelę, Dievuli! Sopa mums širdį dėl žemės gyventojų skausmų ilgesių, kad jie tiek kenčia be Tavo šviesos... Ar mus visus nubausk, ar ir jiems dovanok...

Susiraukia Dievulis, rūsčiai pažiūri, dangus, kaip epušės lapas, sudreba, nuleidžia galveles angelėliai, nutyla chorai, liaupsindami garbindami aukščiausiąjį Dievulį, didžiausią pasaulio Valdytoją; nutyla šventieji — tik viena toji žemelės daina verkia lyg motinėlė, vaiką šarvodama, lyg skundžias našlelė, laimę minėdama, lyg kažkas ilgisi, lyg skundžias ir meldžia, kad aukso vartus atkeltų ir jį dangun įleistų...

Skundžiasi žemelė motulė...

Ir, berymodamas ant rankos, Dievas ilgai klauso — ir juo toliau, juo šventasis jo veidas šviesyn vis eina.

Pakėlęs galvą, taria Dievulis aukščiausias:

— Matau, nepražuvo dar žmogus, dar neužmiršo manęs — ir neužmirš, kol tokia daina žemėj skambės... Skubinkitės, angelėliai, tarnai mano mieliausi, pasiuntiniai greičiausi, neškite ramumą žemei, neškite atilsį žmonėms — težino žmonės, kad Aš jų dar neužmiršau, temato... Štai, neškite jiems mano meilės dovaną — saldųjį sapną...

— Didis Dievulis savo gerybėj, — sušunka visas dangus, ir angelai pasikelia ir, verkdami ir juokdamies, ašarėles barstydami, nusileidžia žemelėn, nešdami žmonėms sapną. Ir mato juos žmonės ir stebisi, manyda-

mi šnekėdami, kad tai žvaigždelės ribuoja kinta — o tai lekia Dievulio pasiuntiniai angelėliai, nešdami ramumą žemelei.

O kai puola jų ašarėlė į marias jūres mėlynąsias — ilgai šviečia, ilgai žiba kaip skaisti ugnelė, kol nusileidžia, kol nuskęsta tamsiojoj jūrių gilumėlėj.

O kai suūžia audra, kai sutraiškina perkūnai, kai sudreba savo pamatuose žemelė, kai sustaugia viesulai, keldami jūres, drumsdami tamsias gilumėles, pakyla vilnys iki padangių. O tos vilnys, į kraštą beslinkdamos, išneša tas angelėlių ašaras — ant gelsvųjų smėlelių, lygiajan krašteliu; žmonės renka jas ten ir vadina baltaisiais perlais, o tai yra — angelėlių ašaros...

Visi klauso tos vakaro dainelės, kurią dainuoja skaisčioji mergelė, jaunoji karalaitė — ir dangus, ir žemė...

Ir giria tada nebeūžia, nebešlama.

Tik viena lakštingala nebetyli, gieda ir gieda žalių krūmų tankumynuose...

O kodėl?

M I L Ž I N K A P I S

I

Daugel mūsų tėvynėje yra puikių ir gražių vietų, daugel yra šalių, kurios pagarsėjo senų tėvelių darbais, bet tarpu jų visų gražiausia ir garsiausia Dainavos šalis — ir savo aukštais kalneliais, ir žemais kloneliais, savo tamsiomis giriomis, didžiais tankumynais, kuriais nei žmogus nepraeina, nei žvėris nepralenda, tik maži paukšteliai čiulbuonėliai pralekia, tik raibosios ten gegulės ir lakštingalėlės ankstų rytą ir vėlų vakarėlį lakštuoja ir niaurią girelę linksmina.

Bet ir už mažus paukštelius čiulbuonėlius, už lakštingalėles garsiau dainuoja ten jaunos sesulės, skaisčios Dainavos šalies mergelės...

Ir ankstų rytą. ir vėlų vakarėlį skamba jų dainos — ir giriose tamsiose, ir lankose žaliose, kai šienelį grėbia, ir laukuose plačiuose, kur rugelius jaunos piauna, ir žaliame vyšnių sodely, kur bernelį liūdi...

Ko tik nekalba, ko tik nemini jų skambi dainelė! Ir šviesų pavasarėlį, ir miglotą rudenėlį, skausmus jauno bernelio, karan išjojančio, ir jausmus jaunosios mergelės, šelmį bernelį pamilusios...

Ko tik nekalba, ko nemini skambi mergelės lelijėlės daina, ko mums neporina, nepasakoja!

Ir apie garsius senovės laikus, apie didžius senųjų tėvų darbus ir nūdieninius vargus, kuriuose skursta Lietuvos šalelė. Ir gražios, ir skambios, ir jausmingos visos jų dainelės, jog dieną naktį jų beklausydamas neatsiklausytai...

Bet iš visų dainų dainelių toji skambių skambiausia, kurioje mergelė dainuoja gūdžiu balseliu apie aukštus kapus, kuriuose guli mūsų tėvai milžinai — ir ilsisi...

Aš tokią vieną dainelę girdėjau... O ką girdėjau, jums papasakosiu...

II

Ten kur sravus Merkys, bėgdamas tekėdamas per žalias pievas, per alksnynus, krūmuotus šlaitus, plukdo savo tyrų vandenėlį platun Nemunėlin, yra ten aukštas ir status kalnas, visų kalnų aukščiausias, o ant to kalno tvirta pilis, garsi Merkinė, visų pilių tvirčiausia. Milžinai ją statė, ne žmonės; nuo septynių mylių iš vakarų. iš pietų ir kitų šalių nešiojo jie sunkius akmenis, kurie guli tos pilies pamatuose.

Aukščiau siūbuojančių girių toli švietė mėlynose padangėse balti jos kuorai, kur dienas ir naktis sargai stovėjo. Sienos, iš didelių akmenų milžinų sukrautos, žilomis samanomis apžėlusios, rūsčiai dairėsi aplinkui, kaip niaurus dairosi vilkas šaltą žiemos naktį, ar nepamatys kur priešininko nedraugo...

Daugel daugel jos matė priešininkų: ir gudų, ir lenkų, ir kraugerių kryžiuočių. Visi jie ne kartą ir ne du aplankė Merkinę, visi jie plėšė draskė jos akmens krūtinę, o ji stovėjo tvirta, niauri ir baisi jiems, kaip kad stovėjo pirmą dieną...

Daugel kraujo prasiliejo ten: ne vienas gudas, kuris iš pasalų muša, ne vienas lenkas, kursai ne taip narsus, kaip save giria, ne vienas kryžiuotis, kuris piktesnis negu patsai apie save mano, paguldė tenai savo galvą...

Tyli ir rami tvirtovė. Tik Stangės upelė, bėgdama aplink kalną giliais grioviais perkasais, be pertraukos kalbėjo senai piliai, ką matė, ką girdėjo tamsiose giriose, žaliose pievose ir giliuose ežeruose...

Daugel paslapčių pasakojo piliai, kurių nematė ir nematys žmogaus akis, kurių negirdėjo ir neišgirs žmogaus ausis. Klausė sena pilis sravios upelės kalbų, kaip rimtas klauso vyras mažo vaiko ar jaunosios mergelės žodžių.

Klausė ir lyg dairėsi, ar neregėti kur toli kryžiuočių, lenkų ar kitų. piktų mūsų šalies priešininkų nedraugų, kaip jie skina plačias dubres, darydami tiesdami sau kelią per girių tankumynus į Dainavos šalį.

Ir taip ilgus ilgus metus gynė pilis toji tėviškėlę, kaip gina motulė savo vaikelį, gyvastics savo nesigailėdama, gina saugo nuo priepuolių, nuo vargų...

Vai, ne kartą keikė Merkinę priešininkai, ne kartą kėsinosi sugriauti jos akmens sienas, išversti vario vartus, nuardyti aukštus kuorus, kurie toli mato...

Didelius pulkus vedė čion ir gudai, kurie iš pasalų užpuldinėja, ir lenkai, kurie ne tiek narsūs, kiek patys giriasi, ir kryžiuočiai, kurie piktesni, negu patys mano... Bet tirpo čia jų visų galybė, kaip tirpsta šaltas sniegas, pavasario saulei sušvitus.

III

Garsi visame pasauly buvo Merkinės pilis; tokia pat garsi buvo ir bajorų Kirklių giminė, kurie iš senųjų laikų, kaip tėvų tėvai mena, sėdėjo aukštoje Merkinės tvirtovėje. Gerbė tos giminės vyrus ne tik žmonės, kurie aplinkui begyvendami matė gerus narsiųjų darbus, matė, kaip ne vienas jų padėjo sa galvą, tėvų kapus begindamas ir šventą aukščiausiųjų dievų ugnį.

Ne vienas jų taip garsiai pasinešė, jog jo vardu skambėjo vaidilų kankliai, kaip plačiai kalba žmonės šventa savo tėvų kalba.

Gerbė juos ir patys galingieji kunigaikščiai, ir senų Trakų ir didžiojo Vilniaus, gerbė — ir iš senų laikų, kaip Merkinė stovėjo, pavesdavo seniausiam jų valdyti pilį ir ginti tėviškę šalį nuo gudo, nuo lenko ir pikto kryžiuočio.

Ir niekados nepasigailėjo garsūs Lietuvos valdovai, kad tiek pasitikėjo Kirklių bajorų giminės vyrais, nes jų neužvylė nei vienas.

Ir taip per ilgus metus sūnus paskui tėvą sėdėjo aukštoje Merkinės pilyje...

IV

Bet tarpu visų garsių tos giminės vyrų, tarpu visų, kurie sėdėjo aukštoje Merkinės pilyje, garsiausias buvo senas bajoras Mykis.

Ne tiek pagarsėjo jisai savo darbais, kiek savo vaikų žygiais.

Turėjo jis keturis sūnus, kaip ąžuolus plačiašakius, kurie buvo vienas už kitą stipresnis, vienas už kitą narsesnis...

Ir augo sūnūs pas tėvą dvare, kaip ereliai pilkuonėliai lizde, o tėvas tai matydamas, džiaugėsi, kad tėviškėlės naudai auga, garsios giminėlės garbei...

O kai užaugo pasiūgėjo, kalbėjo jiems senas tėvulis:

— Užteks jums, sūneliai, skrajoti tamsiuose girių tankumynuose. Ne medžioklei gimėt, ne medžioklei augote, tik naudai tėvų šalelės, kurią jūsų seneliai proseneliai begindami savo krauju paliejo, kad puikiau žydėtų, kad žaliau žaliuotų...

— Mes jau seniai tik ir svajojame, ir sapne sapnuojame, — atsakė sūnūs, — kad kare savo jėgas išmėgintum, savo narsumu pasigirtum.

— Sustiprėjo mano ranka, kad naudingai tėviškėlei patarnautų, — tarė vyriausiasis sūnus Zubrys, — kad gintų tėvų šalį nuo pikto kryžiuočio, kaip kad mūsų tėvai gynė.

Ir siuntė Mykis savo sūnų vyriausiąjį vakaruosna, kur baltosios jūrės banguoja, kur narsus Kęstutis sunkiai vargsta...

Kitu du siuntė, kur tyra Neris žaidė, mėlynas savo bangas bekilnodama, kur garsus Vilnius kuorais padangę rėmė, kur senas Algirdas, visų kunigų kunigaikštis, kelionę rengė, o kur — niekas nežinojo... Tik visi manė, kad tolimon gudų šalin.

O jauniausiąjį sūnelį tai namie pasiliko, kad būtų tėveliui paramėlė, kad būtų senai motulei paguodėlė...

Galando broliai šveitrius kalavijus, mėgino šarvus, kuriuos iš tolimų kraštų buvo atvežę vaizbūnai, rengė širmus žirgelius tolimon kelionėn ir kaustė juos plieno pasagėlėmis.

Ir pasibalnoję, pakamanoję eiklius žirgus, išjojo iš aukšto tėvo dvaro per vario vartelius.

Niekas jų nelydėjo, nei jaunos sesulės, nei skaisčios mergelės, kaip dainelė dainuoja; tik palydėjo sena motulė į aukštą slenkstį, tik senas tėvulis į vario vartus: taip liepė seni tėvų papratimai.

Tik į vieną bernelį gailiai žiūrėjo žvainos akutės, už balto seklyčios lango pasislėpusios. Tik vyriausiąjį bajoro Mykio sūnų, jaunąjį Zubrį, lydėjo dailios Meilužės, bajoro Kindžio dukters, mėlynos akys...

Niekas nematė, niekas neregėjo, kai bernelis prajodamas, meiliai akimi žiūrėdamas, daugel daugel mergelei žadėjo: ne tik aukselio žiedelį, ne tik šilkų kaspinėlį...

Ir matė paskui tėvas ir sena motulė, kad dažnai verkė jauna dukrelė, bet ko verkė — nežinojo... Tik sena motulė gal susiprato, o gal ir ne...

Neilgai jojo drauge bernai, tik ligi kryžiakelių. Ten berneliai sustojo, vienas kitam baltą ranką davė ir persiskyrė: du nujojo į rytus, o Zubrys į vakarų šalį...

Išjojo berneliai, ir lyg drėgna žemės juos prarijo. Per dvejus metelius nei jie siuntė sakalėlio, nei margo laiškelio. Vai, verkė verkė tada sena motulė, per dvejus ilgus metelius sūnelių belaukdama...

Verkė ir jaunoji mergelė bernelio...

V

Praėjo ilgi metai kaip giedra pavasario dienelė, praslinko ir kiti kaip miglota ūkanota rudens naktelė, ir treti jau užstojo, dar negrįžo bajoro sūnūs iš tolimos kelionės. Nei patys jie grįžta, nei žinelės siunčia, nei širmo žirgelio, nei raibo sakalėlio. Ir gailiai verkė sena motulė, po langu sėdėdama, sunkiai dūsavo žilas tėvulis, po dvarą vaikščiodamas.

Ir išaušo pavasarėlis, sučiulbėjo maža kregždelė, parnešė linksmą naujieną: grįžta du sūnu, kaip raibu sakalu, iš tolimo rytų krašto, kur žirgus varinėjo, garsiam Algirdui betarnaudamu...

Ir pargrįžo du berneliu ir parvežė didį grobį; ir tiek jo buvo, jog seni tėvai neatmena, kad kas būtų tiek kada parvežęs: buvo ten kieto plieno kirvių ir kalavijų, buvo ten aukselio ir sidabrėlio, ir geltono gintarėlio, ir šilko skarų...

Pradžiugo senas bajoras, kaip saulė prašvito, ir sukvietė visus savo kaimynus, ir turtingus, ir varguolius, ir tuos, kurie kalaviją vartė, ir tuos, kurie arklu žemę kilnojo... Visus sukvietė senas bajoras ir iškėlė didelę puotą.

Tris dienas, tris naktis nemunais plaukė ten žalias vynas, ežerai stovėjo saldaus midulio. Tris dienas, tris naktis visi ir gėrė, ir valgė, kas ko tik panorėjo... Visi džiaugėsi seno bajoro džiaugsmu ir atsidžiaugti nebegalėjo...

Ir pavydėjo gi tada jo laimei ne vienas žmogus, kad dievai davė jam tokius sūnus, kaip stumbrus plačiaragius, kurie gyveno tėviškėlės naudai, garsios Kirklių giminėlės garbei...

VI

Ne visi džiaugėsi bajoro Kirklio laime. Nesidžiaugė senoji motulė, vyriausiojo sūnelio belaukdama, nesidžiaugė ir jaunoji Kindžio dukrelė, skaisti Meilužė.

Vai, nežinau kodėl, nežinau, dėl ko liūdnos jai buvo pavasarėlio dienos, nelinksmai švietė kaitri saulužė, liūdnai čiulbėjo žaliame vyšnių sode paukšteliai...

Ilgesys jaunos širdelę slėgė, ašarėlės akeles temo, ir vis vaidenosi mergelei, kad jaunoji kažko laukia iš svetimos šalelės pargrįžtančio, kad jaunąją kažkas šaukia ten kažkur už girių siūbuojančiųjų, už kalnų aukštųjų...

Lyg laukia ten kažkas, lyg šaukia ten kas... o balselis tas šaukiantis lyg kažkur girdėtas, o bernelis — lyg kažkur regėtas... Lyg Zubrio balselis, garsaus tėvo sūnelio...

Gėdinosi jauna mergužėlė, kad kiekviena jos godelė, kur bernelis jaunas joja; kad kiekvienas jos sapnelis— vis jaunasis tas bernelis, — tai sužeistas, pavergtas jos pagalbos šaukiasi, tai karžygiu sakalėliu po laukus lekioja ir svetimos šalies mergeles lelijėles vilioja...

Ir svajojo ir sapnavo jauna mergužėlė kiaurą pavasarėlį; jau atėjo giedra vasarėlė, dar ilgesys širdį vis slėgė.

Ne kartą mergelė, ant vario vartelių berymodama, į viešą kelelį bežiūrėdama, matė raitelį toli bejojantį... Pamačiusi manė, kad grįžta Kirklio sūnelis, Zubrys bernelis — ir širdis krūtinėj dažniau plakė, ir ašarėlės akis temo... Bet jodavo berneliai ir prajodavo, o vis to laukiamojo, to geidžiamojo nebuvo...

VII

Ir kilo didis gandas ir nusklido per girias tamsiausias, per pievas žaliausias į visas šalis, kad toli toli, pas jūres baltąsias, buvo didi kova. Triskart saulė leidosi ir tekėjo, o berneliai kovoj mušėsi. Daugel kraujo ten prasiliejo, ne vienas jauną sa galvelę ten paguldė, kol piktus priešininkus nugalėjo...

Ne kelmai skynime kumsto, ne pėdai pabarėly, tik jauni berneliai laukus ten nuklojo...

Didis džiaugsmas buvo tėvų šaly, kad piktus priešininkus nugalėjo, kad upes jų kraujo praliejo... Nebijojo jau nei senas senužėlis, nei jauna mergelė, nei maži vaikeliai ramiai nakčia užmigti, džiugiai anksti keltis.

Ir garbino žmonės narsaus kunigaikščio Kęstučio vardą...

Bet kas garbino Kęstutį, garbino ir jaunąjį bernelį, Mykio bajoro sūnelį... Plačiai jo vardas pagarsėjo, kad jis pats vienas šimtus iškapojęs, dveja tiek širmu žirgeliu sumindžiojęs; kur jojęs, ten tiltus grindęs, kur pasivertęs — klonius nuklojęs...

Ir pradžiugo senosios Zubrio motulės širdis, kai laukė sūnelio, iš karo parjojančio... Laukė ir senas Kirklys, ūsus beraitydamas, laukė ir džiaugėsi, kad dar niekas, kaip seni pamena, taip garsiai nepasinešė, kaip jaunasis jo sūnus Zubrys.

Visi laukė Zubrio: ir tėvas, ir motinėlė, ir jaunieji broleliai.

Tik viena Meilužė dabar nieko nebelaukė: ilgesys nebeslėgė jos širdies. Šviesiai švietė kaitri saulelė giedram danguje, linksmai čiulbėjo paukšteliai Kindžio bajoro sode, kur triūsė jauna jo dukrelė Meilužė...

Todėl linksmai ji dabar dainavo, kaip paukštelė lakštingalėlė...

VIII

Ir parjojo tėvų šalin didžiai pagarsėjęs Kęstutis, o su juo ir jaunas Zubrys...

Neparvežė drąsus bajoro sūnus nei šilko, nei aukso, nei geltono gintarėlio, tik didžiausią garbę, kurios neturėjo nei jo tėvai, nei broliai. Už drąsius jo darbus pamilo jį garsus Trakų kunigaikštis Kęstutis ir davė jam valaką lauko ir šimtą — girių, ir liepė jam kunigaikštis vadovauti savo karžygių būriams. Tiek jį pamilo, tiek juo patikėjo, jog visur juo save pavadavo kunigaikštis: kur pačiam joti reikėdavo, ten bernelį siųsdavo.

Taip jį pamilo, taip juo pasitikėjo Kęstutis...

Nors ir labai gerai buvo Zubriui aukštoje kunigaikčio pilyje, nors ir gražūs buvo Trakų ežero plotai, bet nerimo jauno berno širdis: namopi

traukė jį, namopi plaukė bernelio godos, į Nemuno krantą, kur ant aukšto kalno stovi sena apsamanojusi pilis... Dažnai, dažnai sapne sapnavosi jam tėvų šalis...

Ne tiek raitelis išsiilgo tėvų šalies, tėvo, motinėlės ir jaunųjų brolelių, kiek jis pasiilgo mėlynų akelių jaunosios Meilužės, Kindžio bajoro skaisčiosios dukrelės.

Kentė dieną bernelis, kentė antrą, kentė ir trečią, o jau toliau kęsti nebegalėjo: ėjo pas kunigaikštį aukštun jo menėn ir taip jam žodį kalbėjo:

— Aukščiausiasis kunigaikšti! Nors malonu ir linksma man garsių tavo tėvų pilyje, bet nerimsta čia mano širdis: traukia ją šalin, kur seni tėvai gyvena, kur tyliai Nemunas banguoja. Atleisk mane namo, garsiausias kunigaikšti! Aplankysiu senus savo tėvus, kurių per trejus metus nebemačiau.

O kad norėjo jaunosios Meilužės pamatyti, niekam to nepasakė.

— Kas savo tėvus myli, tasai myli ir tėvynę, brangiąją Lietuvą, — atsakė Kęstutis. — Nors brangus tu man ir malonus, bet nekliudysiu tau: jok tėvų šalin, kad pasidžiaugtų seni tėveliai, kad nurimtų tavo širdis.

Gražiai atsisveikino su savo valdovu Zubrys ir prižadėjo greitai pargrįžti atgalio ir tarnauti garsiam kunigaikščiui, kiek vieko turėdamas, kraujo savo nesigailėdamas...

Atsisveikinęs ristan žirgelin sėdo ir nujojo tėvų šalin, senon Merkinėn, kur tyliai Nemunas banguoja, kur sravus Merkys teka.

Ir lyg ne žirgu jojo, bet aitvaru skrido namo jaunasis bajoro sūnus...

Ir dieną ir naktį...

IX

Anksti rytą, saulei netekėjus, įjojo Zubrys Merkinėn. Ir pirmą, ką pamatė, tai buvo skaisčioji Meilužė, kuri anksti kėlės, aukso nėšius ėmė, beržinius kibirėlius ir, eidama į šulinėlį, svajojo apie jauną bernelį... Jau ne nūdien, dažnai ji žiūrėjo tona šalelėn, iš kur kelias eina nuo senų Trakų...

O pamačius bernužėlį, paraudonavo, kaip putino uogelė, kaip tie karoliai, kurie ant jos balto kaklo karojo...

Ir praliejo mergužėlė vandenėlį, ir pametė kibirėlius viduje viešojo kelelio ir, nubėgus aukštun klėtin, gailiai nusiverkė... O ko verkė, pati nežinojo.

Ir nušvito puikus bernužėlis, garsaus tėvo sūnelis, kai pamatė mergelę, kurios labai išsiilgo. Ir nušvito niaurus veidas kaip miglotoji dienelė, saulei debesėlius perskleidus.

X

Džiaugėsi Mykis, sūnaus susilaukęs, džiaugėsi ir visa draugė, krūvon susirinkus.

Jau norėjo senas bajoras su visais: ir giminaičiais ir kaimynais pasidžiaugti kartu ir pradėjo rengti didžią puotą...

— Palauki, tėvužėli, — kalbėjo Zubrys. — Tada kelsi puotą, kai aš suvaikščiosiu pas seną Kindį, pamatysiu dailią jo dukrelę Meilužę, pakalbėsiu su sena jos motinėle...

Ir suprato Mykis, ko nori sūnus, ir klausydamas tik ūsus raitė... Ir jam tiko skaistūs Meilužės veideliai.

Ankstų rytą atsikėlęs, išsirinko arklidėje ristąjį bėrelį senam Meilužės tėveliui, dvi margi karveli jos senai motužėlei, o jai, jaunai mergelei, — aukselio žiedelį dovanėlėms duoti ir nujojo į mergelės dvarą, prieš josios tėvulį motinėlę žemai galvos lenktų, kad dukrelę vienužėlę bernužėliui atiduotų.

Ir ne vienas nujojo, bet su senu piršliu, kuris daugel matė, daugel suprato.

Ką jie ten kalbėjo, ką darė, niekas nežino, tik namo pargrįžęs prašė Zubrys tėvo puotą ruošti.

Ir priruošė prigamino senas Mykis kalnus keptos ir virtos žvėrienos ir keltavienos, šulnius midaus ir alaus nuputojusio. Ir siuntė kvieslius į visas keturias pasaulio šalis, kad jie eitų šauktų žmones dvaran puoton — garsaus karžygio, jaunojo Zubrio vestuvėsna, ir tuos, kurie raiti kalaviją vartoja, ir tuos, kurie pėsti žemę kilnoja, ir bajorus, ir ūkininkus, ir vargdienius darbininkus...

Kad nieko neaplenktų, nes visiems pagaminta sočiai ir gerti ir valgyti.

Ir iš visų šalių kaip nemunai plaukė žmonės, ne tiek, kad atsigertų, ne tiek, kad gardžiai pavalgytų, kiek kad pamatytų narsųjį bernelį ir jo skaisčiąją mergužėlę...

Tris ilgas dienas, tris kiauras naktis ir gėrė ir valgė visi, kas ko panorėjo, atsigerti, atsivalgyti negalėdami... Taip linksmai visi uliojo ir uliodami narsųjį bernelį garbino, ir jo seną tėvulį ir skaisčiąją mergelę.

Ilgai minėjo žmonės tuos laikus, kai vedė sau pačią Zubrys, seno Mykio bajoro sūnus.

XI

Tris dienas, tris naktis gėrė ir valgė Merkinės menėje svečiai. Tris dienas džiaugėsi Zubrys savo jauna mergužėle.

Ir daili gi buvo skaisti jauna Kirklio martelė! Kaip saulė giedram danguje tarpu baltų debesėlių, taipo ji senos Merkinės menėje tarp kitų mergelių, jaunų moterėlių. Kur nužengė žingsnį, ten visų veidai prašvito, kur žodį tarė, ten juokai linksmai skambėjo... Ir pamilo visi Meilužę už jos linksmą būdą, už gerą širdį, o ypač senas šešuras Kirklys, kuriam dievai tikros dukružės nebuvo lėmę...

Tris dienas, tris naktis visi gėrė valgė, ketvirtą dienelę susigodojo ir jauni berneliai ir seni senužėliai tamsion girion jotų, anon pusėn Nemunėlio žvėrių pamedžiotų, žirgų pavaikytų, kilpinių pamiklintų, vylytėlių pašaudytų...

Susigodojo vyrai žalion girion jotų — drauge joja ir jaunasis Zubrys. Joja Zubrys, nelieka ir jaunoji jo žmonelė, dailioji Meilužė.

Ir išjojo visi ankstų rytą, saulei netekėjus, nuo aukšto kalno, iš Merkinės pilies... Ir kiek ten džiaugsmo buvo, kiek juokų, kol prijojo platų Nemunėlį, gilų vandenėlį...

XII

Išjojo Zubrys su jauna mergele, išjojo trys jo broliai, kaip briedžiai plačiaragiai. Išjojo drauge visi svečiai, kurie buvo sujoję suvažiavę iš artimo krašto ir iš tolimos šalies Merkinėn.

Visi linksmi buvo, bet linksmiausias tai jaunas Zubrys, kuris kaip aras tarpu bernužėlių, o širmas žirgas tai kaip bitinėlis... Kai žingsneliu jojo, žemelė drebėjo, o nuo medžių viršūnėlių žali lapai krito; kai ristele žirgas bėgo, vėjelį aplenkė. Bet ne žirgu didžiavosi, ne širmuoju puikinosi jaunasis bernelis...

Kai prijojo Nemunėlį, vieni ėjo ten, kur luotais irstė žilas kaip obelis senelis Kulvys, o kiti puolė tiesiai Nemunėlin, varė žirgus šaltan vandenėlin, ir be luotų raiti plaukė per didį vandenėlį, per platų Nemunėlį.

Dar neįsiyrė Kulvys vidurin, — mato: plaukia per Nemuną į Merkinės krantą briedis plačiaragis.

Ėmė Meilužė kilpinį rankelėn, dėjo aitrią vylytėlę ir šovė ten, kur briedis plaukė. Gerai pataikė Meilužė, pataikė sprandan, ir Nemuno bangos paraudonavo. Bet silpna buvo Meilužės ranka, silpnai įtempė kilpinį ir briedis plaukė toliau į kraštą. Jau jau buvo priplaukęs, kai pripuolė Zubrys

ir įvėrė kaklan stipriąją smeigeną. Rūsčiai subliovė briedis, net girios suskambėjo, ir griuvo ant akmenų, kurie gulėjo Nemuno pakrašty.

— Geras ženklas! — suriko vyrai.

— Dievai lėmė medžioti, kad briedžiai patys į mus bėga, — tarė narsus Zubrys.

— Ova! Primušim žvėrių vežimus. Visus metus valgysim ir nesuvalgysim.

— Nejokite medžiotų, bajorai! — tarė senas Kulvys, kuris buvo daugel matęs savo amžiuje. — Grąžinkit žirgus atgalio: neramus girioje laikas, kad žvėrys laukuosna bėga.

Nedėjo dabon jo žodžių bajorai ir linksmai nujojo girion. Tuoj supleškėjo giria ragų trimitavimu.

Ir nusigando žvėrys ir pasislėpė giliuose tankumynuose. Nusigando, kad Dainavos bernai medžiotų išjojo.

Ir pakriko, ir pasklido po šilus, po šlaitus ir tankumynus medžiotojai...

XIII

Plačiai iškriko žmonės visi po girias; daugel jie pašovė stirnų, daugel jie nudūrė lokių.

Bet niekas tiek nepašovė, kiek jaunasis Zubrys. Tik vienos stirnos, kurią pašovė Meilužė, negalėjo bernelis pasivyti ir nuklydo giliai girion, ją besekdamas.

Jau saulelė žemai stovėjo, girios klostėsi nakties drapanėlėmis, o jis vis dar sekė.

Jau ir saulė nusileido už medžių, ir tamsi naktis užgulė girias, o jisai vis dar vijo. Ir bevydamas girdi didį trimitų ragų balsą...

O jie trimitavo ne taip, kaip trimituoja medžioklėje, šaukiant toli nuklydusių, tik jie trimitavo, kaip trimituoja karan bernų šaukdami, didžiu pavojum grasydami.

Ir, klausydami to trimitavimo, verkė giria ir verkė medžiai, lyg jauno bernelio širdis.

Nusigando Zubrys ir grįžo žirgą atgalio ten, kur ragai trimitavo, o širdį jo lyg katės draskė. Ko tik nemanė, negodojo Zubrys — ir gododamas vijo žirgą juo greičiausiai. Stenėjo žirgas lyg nusiskųsdamas, šoko per griovius, per kelmus, per medžius, vėjo nugriautus. Draskė šakos, mušė, plėšė, badė jo šonus, plėšė raitelio rūbus, bet tasai nieko nejuto, tik vijo žirgą. Kaip aitvaras, kaip viesulas skrido keliais takeliais Zubrio bernelio žirgas. Viena mintis įstrigo berneliui galvon: kur dabar skaisti Meilužė?

Gal lokys ją užpuolė, gal meška užgniaužė, gal briedis plačiaragis užtrynė... Ar ne ji dabar pavojuje, pagalbos šaukiasi?..

Štai vėl ragas sutrimitavo, toli, ten, kur Merkinė aukšta stovi; ir gaisą pamatė bernelis danguje: vytys degė ant aukštų Merkinės kuorų. Ir suprato bernelis, kad ne medžioklėje nelaimė ištiko, bet tėvynė pagalbon šaukia visus, kas ginklą rankoj gali vartoti. Nustebo bernelis, iš kur priešininkai pasirodė netikėtai, ar nuo rytų — gudai, ar nuo pietų — lenkai, ar gal nuo vakarų — kraugeriai kryžiuočiai?

Bet neilgai stebėjosi, neilgai abejojo Zubrys: pastojo jam kelią pikti kryžiuočiai.

Daugel jų buvo, o jis tik vienas. Ir pamatė tada bernelis, kad vėlu jam mergelės ieškoti, kad vienui vienam teks galvelė guldyti.

Ir nuliūdo bernelio širdis, kad visi jį vieną paliko, vieną prigrįžo priešininkų kerštui. Sunkiai atsiduso jaunasis, dievų aukščiausiųjų pagalbon šaukdamas:

— Geriau jaunas žūsiu, laisvą galvą dėsiu, negu vergu kryžiuočiams teksiu... Dievai aukščiausieji, Perkūne galingiausias, nuneškit mane tik į Nemunėlį, kad nesijuoktų priešininkai, jog netikėtai mane užklupo, lengvai nugalėjo... Bėki, bėki, žirgeli, nunešk mane, bernelį, kad tik į Nemunėlį!

Daugel kryžiuočių pastojo kelią berneliui. Jų buvo daugel, o jis tik vienas. Bet nestabdė žirgo bernelis, tik kaip jojo, taip prajojo... O kur jo širmo žirgo prabėgta, ten kryžiuočių patalas nuklota: negeru, nelaimingu laiku barzdočiai pastojo kelią pakeleiviui karžygiui!

Suriko kryžiuočiai, lyg juos gyvatė būtų įgėlusi, pamatę, kad ištrūko bernelis, ir siuntė jam šimtus vylyčių; lėkė aitrios vylyčios, vienos pro šalį, kitos žirgelį žeidė, trečios baltą bernelio kūną draskė. Gerai buvo dabar priešininkams vyti, raitelio pėdai sekti: kur bernelio jota, kraujo ten lašėta. Ne piktų kryžiuočių tai buvo kraujas pralietas, tik jaunojo bernelio, tik jo širmo žirgelio.

— Neški, žirgeli, neški jauną bernelį tik į Nemunėlį, į gilų vandenėlį!

Kryžiuočiai veja, su šunimis seka, arčiau, arčiau: ilsta širmas žirgelis, krauju putoja.

— Neški, neški, žirgeli, jauną bernelį tik į Nemunėlį, į gilų vandenėlį!

— Vai, mielai neštau, kad jėgų turėtau, savo jauną raitelį ne tik į platų Nemunėlį, bet ir aukšton Merkinėlėn.

Klupo žirgas per griovelį šokdamas, per lūžtvas žengdamas.

— Šok, žirgeli, nešk bernelį greitai į platų Nemunėlį: arti kraugeriai kryžiuočiai!

— Mielai neštau, kad galėtau, ne tik į platų Nemunėlį, bet ir aukšton Merkinėlėn...

Klupo antrąsyk žirgelis, per akmenėlį šokdamas, klanelį aplenkdamas... Suklupo žirgelis, nupuolė bernelio šalmas nuo galvelės.

— Šok, žirgeli, šok, jauną bernelį nešk! Tik į Nemunėlį, į gilų dunojėlį. Arti Nemunėlis, arti ir pikti kryžiuočiai!

— Mielai bėgtau, sa raitelį neštau, kad tik galėtau, jei ne senon Merkinėlėn, tai nors į gilų Nemunėlį...

Klupo trečiąsyk žirgelis ant žalios vejelės, ant lygios lygumėlės. Suklupo žirgelis, nupuolė bernelis. Bernelis nuo žemės greitai šoko, bet žirgelis jau nepasikėlė, tik gailiai žiūrėjo, lyg žodį berneliui kalbėjo...

— Pasilik sveikas, raiteli, daugiau tavęs nebenešiosiu, manim nebemandravosi! Geru minėk, pikto nekalbėk. Bėk, berneli, nestovėk, arti kryžiuočiai, greit tave pėsčią pavys.

Apkabino bernelis bėrelio kaklą, lyg močia savo sūnelį, ir meiliai pabučiavo. Gūdžiai sužvengė širmas žirgelis...

Bėgo bernelis pėsčiomis risčiomis, kol pribėgo gilų Nemunėlį, kuris kelią sau kloja tarpu žaliųjų girių, tarpu kalnų aukštųjų.

Nepavijo bernelio kryžiuočiai. Brido bernelis gilun Nemunėlin, plaukė kitan kraštelin. Nuvargęs buvo bernelis, sravios buvo vilnelės, toli nunešė Zubrį, kol išplaukė jis kitam krašte. Negreitai grįžo Merkinėn nuvargęs bernelis, tik saulei ankstų rytą tekant.

Ir rado ten visus sveikus iš medžioklės pargrįžusius, tik nerado savo *jauniausio brolelio*, tik *nerado savo mieliausios mergelės*, skaisčiosios Meilužėlės.

Tik jiedu namopi tai dar nesugrįžo.

XIV

Ne šiaurus vėjas girelę žadina, ne žaliasis ąžuolėlis ūžia, tik jaunas bernelis likimą keikia, aukščiausių dievų keršto šaukia dėl jaunosios mergelės, dėl jos gelsvosios kaselės.

Dalelę keikia ir plaukus savo jaunasis rauna. Skausmas, kaip replėm, širdelę jam spaudžia.

Ne giria sušlamėjo, ne griausmas sugriaudė, tik prakalbėjo prabilo jauni berneliai, Dainavos šalies raiteliai:

— Temato dievai, tegirdi galingasis Perkūnas graudžius mūsų žodžius: kiek mergelės kaselėj yra gelsvų plaukelių, tiek piktų kryžiuočių nukirsim galvų. Kad ir patys žūsim, galvas jaunas dėsim, bet už tavo mergelę atkeršysim.

— Neverki, berneli, neverki, raiteli, verksmu keiksmu likimo nepapirksi.

— Gerai jums, broliai, kalbėti, didis kerštas žadėti! Kuo aš keršysiu, berneliai, kaip aš keršysiu, raiteliai?.. Praradau mergelę per sa kvailystėlę!.. Praradau mergelę, nuvariau savo širmą žirgelį, netekau šveitraus kalavijo!..

— Mes atkeršysim, berneli, mes atkeršysim, raiteli, už tavo jauną mergelę, už jos skaisčius veidelius, už skersnuosius žingsnelius. Mes atkeršysim už mergelę, už kalaviją, už tavo širmą žirgelį.

— Neaimanuok, sūneli, neverki, raiteli! — tarė senas Mykis. — Tavo tėvulio arklidėje yra dar daugel žirgelių, daugel seklyčioje kardelių. Rasi patogų rankai kardelį, rasi gerą sau žirgelį, tik jau neberasi sau tokios mergelės.

Ne audra rūsčiai griaudė, ne giria gūdžiai ūžė, tai kalbėjo jauni berneliai, Dainavos šalies raiteliai, savo brolelį ramino, jauną Zubrį kalbino.

XV

Kaip tamsūs debesys niaukia giedrąją dienelę, taip apsupo apstojo Merkinę kryžiuočiai. Ne tiek buvo danguje šviesių žvaigždelių, kiek ten buvo kraugerių barzdočių.

Bet jei didis buvo priešininko skaičius, tai dar didesnis buvo narsiųjų Dainavos bernelių įnirtimas. Visi tyliai rengės, kovos laukė.

Kiaurą naktį niekas akių nesudėjo, vyrai akmenis kilnojo, rąstus nešiojo, kad patiktų mieląjį svetelį, moterys puotai gamino ne paukštieną, ne žvėrieną kepė — virė juodą dervą, karštą vandenėlį.

Bus kuo svečiai užgerti.

Ilgai ruošėsi svečiai viešnagėn pas seną bajorą Mykį: kiaurą dieną, kiaurą naktį. Tik ant rytojaus, saulei tekant, ėjo į aukštą kalną, kur niauri Merkinė stovėjo.

Ne vieni ėjo, tik su jauniausiu Kirklio sūneliu, tik su dailiausia jo jaunamartėle.

Ar tai jie kelią rodė, ar tai svečius namo vedė?

Ne kelią rodė, ne svečius vedė į aukštą tėvų dvarą, į kunigaikščių pilį. Abu surištu virvėmis pančiais, su raikščiais ant kaklo vedė juodu priešaky savęs pikti kryžiuočiai...

Nustebo vyrai pamatę ir narsias rankas apleido.

Juokėsi kryžiuočiai šaipydamiesi:

— Atkelkite vartus! Ar nematote, kad valdovai svečius veda?

— Ritinkite rąstus, liekite dervą ir karštą vandenį! Ko žiopsote kaip varnos... Aha, bijote piktai užgerti, kad valdovai nesupyktų.

— Ei, jūs, neškite mums žalio vyno, baltos žvėrienos, kad pasistiprintum aukštan kalnan kopti.

Ir taip jie juokavo, šaipėsi, stumdė smeigenomis pavergtą jauniausiąjį bajoro Kirklio sūnelį Kriokį ir jauną Meilužę...

— Vai, ko laukiate žiopliai! Jei nenorite, kad ir jus, kaip šunis, surištume, atidarykit plačiai vartus, priimkite mus kaip mielus svečius!

— Tada gyvus paliksime.

— Ir pas mus žmonės vyžomis avi: o jūs karnų gerai mokate lupti.

Klausė vyrai, niaurūs kaip tamsus debesėlis. Tylėjo ir senas Mykis ir savo ūsus krimto.

Tik Zubrys vienas netylėjo, baltas rankas laužė, gelsvus plaukus rovė ir Perkūną šaukė, kad siųstų leistų jo galvon savo žaibus...

Tylėjo Perkūnas... O kryžiuočiai lipo vis aukštyn, vis artyn, iš visų šalių...

Ir prabilo Kriokys, jauniausias Mykio sūnelis, ir prakalbėjo Meilužė, drąsioji Lietuvos mergelė:

— Vyrai, pabijokite Perkūno, jei nesigėdite žmonių! Ko jūs tylite, kodėl nemušate prakeiktų šunų, kurie loja ant jūsų? Argi mūsų buitis gyvastis brangesnė jums už laisvą tėvynę?..

— Berneliai, jauni raiteliai, jei priešininko nemušite, pilį išduosite, manęs, mergelės, vistiek neišvaduosite. Tik nuvarginsit tėviškėlę, tik atiduosite vergystėn savo jaunas sesules, nustosite savo laisvų dienelių.

Ir prašė meldė, kad jų nesigailėtų, tėvų šalį kad gintų.

O priešininkai, kvaili, nesuprasdami, ką jauni kalbėjo, manė, kad jie meldžia pilį išduoti, jų jaunų nežudyti...

Ir juokėsi nudžiugę dar labiau.

Tylėjo vyrai, mindami vietoje, o jų veidai niauresni buvo, negu tamsi rudens naktis, kai audra užkloja dangaus platumėlius. Kaip Perkūnas toli rūsčiai griaudžia, taip rūsčiai keikė jie piktą kryžiuotį... Keikė ir daugel jam žadėjo...

Tylėjo senas Mykis, tik ūsus savo krimto, žilą galvą žemyn nulenkęs.

— Vai, vyrai, jei jūs bijote priešininko, tai aš jo nebijau! — suriko Kriokys. Ir pasiraivė jaunasis ir pasitempė: nukrito nuo jo raikščiai kaip lapai rudens metu nuo medžių. Stvėrė jis iš rankų kryžiuočio, kuris arčiausias buvo, smeigeną, bet tasai neišleido ginklo, tik giliai įsmeigė jaunon krūtinėn.

Suriko vyrai kaip vienas, bet numojo ranka senas Mykis, ir vėl visi nutilo. Pikta ugnis sužibėjo jo akyse: lyg vilko akys rudens naktį — taip žibėjo jo akys.

— Taip ir visi jūs kaip šunys žūsite, jei neatkelsite pilies vartų! — šaukė kryžiuočiai.

— Vyrai! — kalbėjo mergelė, — ar todėl, kad silpna esu, nenutrauksiu savo raikščių, nenumirsiu kaip brolis mirė, manote, kad aš tėvynės nemyliu? Vyručiai mieliausi, argi už mano vienos buitį išduosite tėvų kapus, šventas dievų ugnis, kurios gabijose dega!

Ir taip verkdama kalbėjo mergelė, o Mykis vis dar nei žodžio neprabilo.

— Berneli mielas, tu narsus buvai, kaip sakalėlis, tu nebūtai leidęs, kad būtų gėda ar man, ar tau, ar mūsų tėvų šalelei! Patsai mano kraują pralietai, paskui už mergelę savo atkeršytai. Bet žuvo mano bernelis anoj pusėj Nemunėlio, tik nežuvau ten aš, vargdienėlė...

Šoko jaunas Zubrys, stvėrė rankon miklų kilpinėlį, dėjo aitrią vylytėlę ir šovė ten, kur mergelė gailiai verkė.

Ne priešininkui taikė, tik savo mieliausios širdin. Ir griuvo mergelė kaip pakirsta žalioji liepelė, žodžio daugiau nepratarus.

Susilaikė priešininkai nustebę... Suriko lietuviai...

Nelaukė, nesitikėjo to iš jų niekas.

Vai, ir sudūzgė sušvilpė vylyčios, sušvirkštė akmenys, sudundėjo rąstai — ir visa ant kryžiuočių galvos nuo aukšto kalno. Kaip upės plaukė verdančioji derva.

Ir guldė priguldė narsūs berneliai kryžiuočių, kaip patalą nuklojo, kaip pėdelių pievėjėlės derlingame pabarėly...

Didžią puotą iškėlė bajoras Mykis svečiams. Daugel jų pasigėrė ir pasiliko gulėti amžinai ten, kur sravus Merkys teka, kur platus Nemunėlis banguoja, kur niauri Merkinės pilis...

Maža kovos buvo berneliams pilį beginant, tai narsūs išjojo šokti lygion lygumėlėn, žaliojon pievelėn. Ne kankliai jiems šokiui kankliavo, tik šveitrūs kalavijai, tik aitrios vylytėlės skambino.

Ir vijo priešininką net į gilų Nemunėlį. Ko kirviai neišmušė, kalavijai neiškapojo, širmi žirgeliai išmindžiojo. O ko širmi žirgai neišmindžiojo, nuskandino platus Nemunėlis, jo sraviosios bangos.

Nei vieno priešininko nebeliko, nei vienas namo nebegrįžo, tik tie, kurie plačiuoju Nemunėliu... Bet nepasidžiaugs, jiems pargrįžus, nei jų tėvai, nei motinėlės, nei jaunosios seserėlės...

Brangiai apmokėjo, didžiai atkeršijo Dainavos raiteliai už skaistų Meilužės veidą. Ir nebuvo tiek plaukų jos gelsvoj kaselėj, kiek paguldė galvų jaunieji berneliai... Ir priešininkų, ir savųjų.

Daugel jų ten užmigo... Visų jų tarpe ir trys Kirklio sūnūs, o ketvirtasis — tai puikus raitelis, Zubrys bernelis...

Nelinksmos buvo giedros vasarėlės dienos ne vienam tėvui, ne vienai motinėlei... Nelinksma buvo ir seniem Kirkliam, kuriuodu vaikų nebeteko.

Ir sukrovė berneliai ant tiesiojo Nemunėlio kranto didelį laužą ir dausojo ir laidojo ten visus: tris Mykio sūnus, tris garsios Kirklių giminės

vyrus, ketvirtą Zubrį bernelį ir jo mergelę, skaisčią Meilužėlę... Dausojo laidojo ant stataus kranto. Ir supylė ten didį geltono smėlio kapą ir pastatė ant jo aukštą kuorą, kad iš tolo visi regėtų matytų, kad vaikų vaikai atmintų, kaip bernelis dėl tėviškėlės nepasigailėjo nei sa mergužėlės, nei savo jaunosios buitelės.

Kuoras ten seniai sunyko: ir metai jį naikino, ir skaudūs lietūs ardė, ir žmonių rankos griovė.

Liko tik vienas kapas, aukštas, pailgas, ėgliais apžėlęs... Ir vėjai jį pusto, gelsvus smėlius nešioja. Išnyko ir girios...

Ir žmonės pamiršo, kas guli tame kape, tik žino, kad nepaprasti ten guli ilsisi žmonės.

Ir kalba seneliai, kad milžinai ten gulį, bet kokie, tai niekas jau nebežino.

Pamiršo silpni vaikai, kaip senas bajoras Mykis vestuves kėlė savo sūnui Zubriui.

Pamiršo artima giminė ir tolimos šalies žmonės.

O gal ir atsižadėjo savo tėvų, šventosios jų kalbos...

Tylu aplinkui... Nebeskamba kalavijai, nebežvengia Dainavoje žirgai, tik verkia Merkinės kalnas nuplikęs, kad sienos suiro. Verkia rauda, kad Dainavos sūnūs jį jau pamiršo.

U Ž K E I K T A M E R G A

I

Ant Nemuno kranto yra Jočiūnų sodžius. Nuskurdęs dabar tas sodžius, nei sodų, nei medžių ten nėra. Tik smėlys aplinkui siūbuoja, kaip jūrės linguoja, kaip Nemunėlio bangos.

Tik viena daina ten dar nenuskurdo, ir dažnai ten sesulės, jaunos mergelės liūdnas daineles dainuoja ir ankstų rytą, saulei netekėjus, kai darban jos jaunos eina, ir vėlų vakarėlį, saulei nusileidus, kai iš darbo grįžta.

Ir toli toli plaukia toji dainelė — tyruoju lauku, kur tik smėlys jos klauso.

Bet ne taip čia buvo senovėj, kaip pasakoja seni senužėliai, kurie daugel patys matė, o dar daugiau buvo girdėję iš tėvelių, iš savo proseneliu...

Buvo laikai, kada aplinkui girios siūbavo, žalios pušys, balti berželiai šlamėjo, o tose griose, kaip sidabro varpeliai, maži paukšteliai čiulbėjo...

Praslinko laikai, išnyko girios, nuskurdo žmonės — nebeliko ten didvyrių milžinų, kurie gyveno senovėj...

Tarpu girių siūbuojančių ėjo platus vieškelis nuo rytų, nuo pietų ir nuo vakarų šalies. Ten, kur visi keliai subėgdavo susitikdavo, stovėjo aukštas laibas akmuo... Jis ir dabar ten tebestūkso, pusiau smėliu užpustytas...

Ir žmonės kalba, kad ne paprastas tai akmuo, bet merga užkeikta...

Ką man seni žmonės kalbėjo, aš jums papasakosiu, kad pamatytute, kokie buvo mūsų tėvai, kaip jie mylėti mokėjo...

II

Ankstų pavasario rytą išjojo narsus Dainavos kunigaikštis Šarūnas karan tolimon lenkų šalin.

Ne vienas išjojo: su juo išjojo trys tūkstančiai jaunų bernužėlių trimis tūkstančiais širmųjų žirgelių.

Ilgai kare buvo, toli žirgus varinėjo, daugel pikto ten padarė, kraujo daug praliejo. Ne vieną seną motužėlę pravirkdė, ne vieną jauną mergelę našlaite paliko, ne vieną vaikelį. Daugel suardė, sudegino ir sodžių niauriųjų, ir pilių garsiųjų. Kur jojo — ten gaisais padangę švietė, ten gaisrais kelią sau rodė. O kur jaunieji prajojo, nieko tenai nebeliko, tik tyras laukelis...

Ir keikė jį tos šalies žmonės, ir kerštо šaukėsi iš aukšto dangaus, ir pagalbos laukė...

Bet dangus tylėjo ir pagalbos ilgai nebuvo.

Išjojo Šarūnas, ir su juo puikusis Šviedrys, bajoro sūnelis. Narsus buvo Šarūnas, bet Šviedrys dar narsesnis; šveitrus buvo Šarūno kalavijas, bet Šviedrio dar šveitresnis; ristas buvo Šarūno žirgas, bet Šviedrio dar ristesnis. Dunojus kraujo praliejo Šarūnas, o Šviedrys tai jau nemunus. Baisiai keikė žmonės Šarūną, o Šviedrio keikti tai jau net nemokėjo...

Ir nebuvo kito tokio tarpu visų bernelių, kaip Šviedrys, bajoro sūnelis.

Bet ne veltui jį žmonės keikė, ne veltui kerštо iš aukšto dangaus šaukėsi.

Atsiliko Šviedrys ir nuklydo toli girion, žmones bevaikydamas, mažus vaikus, jaunas mergeles bebaidydamas.

Ir užpuolė jį lenkai, iš visų pusių apstojo. Nors jisai drąsiai gynėsi, smarkiai kovėsi, nuveikė jį lenkai. Ir suėmę Šviedrį, surišo drūtais pančiais, nuvedė tolimon šalin, stiprion kunigų pilin, įsodino gilun rūsin, kur nei saulės nebematyti, nei žmonių balso nebegirdėti...

Įsodino gilun rūsin, užvožė vario durimis, geležinėmis šovynėmis užšovė, didžiais raktais užrakino...

Ir nuliūdo bernužėlis, rūsy besėdėdamas, ir prailgo jam kiauros dienos, kaip ilgiausi amžiai. Pasiilgo ir mėlynojo dangaus, ir šviesiosios saulutės. Ne tiek šviesiosios saulutės, kiek žalių girių šlamėjimo.

Ir dėjosi sau galvelėn jaunas bernužėlis, kad vargely teks jam žūti, gyvam pūti, jaunam jaunystėlę savo prarasti, jaunąsias dieneles sunkioj verguvėj išgyventi...

Kad žinotų nors berneliai, kad žinotų nors broleliai, kur jaunasis sėdi, kur narsusis skursta, pagalbą jam duotų, iš sunkios vergijos vaduotų...

III

Ir sužinojo priešininkai, kad ne paprasto kareivio jų rūsy sėdima, bet didžio ir galingo bajoro sūnaus, artimiausio baisiojo Šarūno, Dainavos valdovo, draugo.

Tada liepė tos šalies kunigas atvesti Šviedrį savo menėn, kur susirinkę buvo daugel bajorų ir karžygių, ir taip rūsčiai į jį prakalbėjo:

— Pakarti tave reikėtų kaip vagį, kad netyčiomis užpuolei mano šalį, daugel pikto padarei, nesigailėdamas nei mažo vaiko, nei silpnos moteriškės...

— Pakarti tu mane ar kitaip nužudyti gali, bet aš kareivis kaip ir tu, ir gėdą sau pasidarysi, jei kareivį surištą kaip vagį nudėsi.

Nieko neatsakė į gudrią Šviedrio kalbą kunigas, tik, suraukęs kaktą ir niauriai į jį pažvelgęs, prabilo:

— Daugel pavergė mano šalies žmonių, nuo senųjų senelių iki mažųjų vaikų, tasai šuo Šarūnas. Žmonės kalba, kad tu jo draugas esi. Laisvai leisiu tave namo, jei paleis juos visus iš vergijos tavo valdovas.

— Tiesą kalbi, draugas jisai mano, todėl aš tau ir pasakysiu, kad jei Šarūnas šuo, tai tu ir tavo kareiviai — bailūs kiškiai, kurie girių tankumynuose nuo jo buvote pasislėpę.

Suriko čia visi, kurie ten buvo, nuo jauno iki seniausio, kai išgirdo drąsius Šviedrio žodžius. Ėmė kardais barškinti, žodžiais jį plūsti, piktais vardais vadinti ir šaukė kunigaikščiui, kad baisia bausme nubaustų vergą, kursai juos taip paniekinti išdrįso.

Bet ramiai viso to klausė Šviedrys, lyg ir dabon nedėjo.

Rūsčiai į visus pasižiūrėjo kunigas, rūsčiai ranka pamojo, bet ne tuoj keiksmai nutilo, negreitai jo vyrai nurimo.

— Mes savo kunigo labiau klausom, nei tavęs tavo karžygiai, — prabilo Šviedrys, kai nurimo susirinkę vyrai.

— Kvaila tavo kalba užgaus tik kvailą, — atsakė senas kunigas. — Patsai juk savo kailiu patyrei, kad šitie kiškiai moka kramtyti kurtus, ne tik tokius šuniukus kaip jūs... Nekalbėk, vai, nekalbėk kvailai, — karščiavosi toliau kunigas, — žinok, kad mano rankoj esi! Panorėsiu, gyvam kailį liepsiu nulupti...

— Žinau, kad jūsų rankoj esu: jūsų daugel, o aš vienas ir surištas, be ginklo. Bet veltui mane baidai, kunige: aš nieko nebijau.

— Užteks kalbėti. Rašyk į savo valdovą, teišperka tave, tepaleidžia tuos, kuriuos kare paėmė... Štai žmogus rašto mokąs, — jis surašys, ką jam kalbėsi...

— Kalaviju mane pavergėt, kalavijas mane tik ir išvaduoti gali. Ne vergas gimiau, kad „pirktu" mane žmonės vadintų. Jei užmokės tau Šarūnas, tai kalaviju ir gaisrais — už mano vargus. Nereikia man tavo žmogaus, kuris rašto moka.

— Greičiau dangus apaks, saulės netekęs, nei tave kas kalaviju išvaduos iš mano nagų. Kad pamilai mano rūsį, tai ir tupėk ten, kol apaksi.

Ir liepė kunigas įmesti jį gilausian rūsin ir penėti sužiedėjusia duona ir girdyti sūriu vandeniu, kaip peni ir girdo sunkiausius nusidėjėlius...

IV

Tarpu tų, kurie buvo menėje ir matė narsųjį Šviedrį, kurie girdėjo, kaip drąsiai jis kalbėjo su tos šalies valdovu, buvo ir paties tijūno duktė Vanda, daili, jauna aštuoniolikos metų mergužėlė.

Patiko jai narsus bernelis: puikaus stuomens, gražaus veido. Ir pasigailėjo ji raitelio, kad vienas jisai toli nuo artimųjų, nuo draugų, kurie jį myli, nuo savo šalies žmonių, vienas tarpu priešininkų, kurie jo neapkenčia.

Ir ilgai vakarą svajojo ji ir mąstė apie bernelį, apie sunkią jo dalelę. Giliai jautė vargingą jo padėjimą...

O ant rytojaus, popiet, tėvui nežinant, tylomis nusiuntė jam ir valgio gardesnio, ir gėrimo saldesnio nuo tėvo skobnių...

Ir taip darydavo dažnai, kas viena dienelė...

Geros širdies buvo Vanda mergelė, nors ir ne mūsų šalies sesulė. Kai Zbiška, kursai prižiūrėdavo tų, kurie sėdėjo pilies rūsiuose, nešdavo jiems valgyti ir gerti, ne kartą drauge su juo aplankydavo nelaimėlius ir Vanda. Vienam ji nunešdavo obuolių, kitam kriaušių, trečiajam riešutų, o kuriam nieko neturėdavo, tai nors gerą žodį prakalbėdavo... Murmėjo, matydamas visa tai, Zbiška, bet uždrausti negalėjo: ir jisai mėgo linksmąją mergelę.

V

Ir pasodino Šviedrį kitan urvan, kur buvo visų giliausias, kur šviesos nematyti, kur diena nuo nakties nesiskyrė. Tvaiku ten buvo... Žmonės ten greitai nyko ir džiuvo, o sienos tai prakaitavo.

Sėdėjo ten ne vienas Šviedrys. Sėdėjo ten dar keli vyrai: ir tie, kurie žmones žudė tamsiose giriose, ir tie, kurie arklius vogė, ir tie, kurie kunigo giriose slaptai medžiojo.

Nuliūdo bernelis kaip ūkanota rudens dienelė — ir pagailo jam savo jaunos jaunystėlės, jaunųjų linksmųjų dienelių... Ir graužė ilgesys jam širdį, ir slėgė liūdesys krūtinę...

Bet dažnai jį aplankydavo Vanda, kai senas Zbiška atnešdavo jam valgį. Pirma nei kalbėti, nei žiūrėti į ją Šviedrys nenorėjo, nors ir pati jį užkalbindavo. Bet paskui priprato į ją bernelis, į linksmus jos žodelius.

Juo toliau, juo dažniau Vanda aplankydavo Šviedrį, juo toliau, juo ilgiau jie kalbėdavo...

Bet ką kalbėdavo, niekas negirdėdavo.

VI

Ankstų rytą saulei užtekėjus, pasidarė didis triukšmas pilyje: tuščias buvo rūsys, kur sėdėjo narsus Šviedrys — vario durys tai išgriautos.

Kaip išėjo — niekas nežinojo, bet kur ėjo — ženklą ten paliko: sargai kietu miegu ten miegojo, kraujo klanai ten stovėjo.

Kaip išbėgo, kur dingo narsusis Šviedrys, niekas nežinojo. Gal kai kas ir susiprato, tik kalbėti nekalbėjo.

Baisiai pyko kunigaikštis, liepė sekti, liepė vyti gauti pabėgėlius. Vienus pagavo, kitų ne, bet Šviedrio tai jau nesurado... Tuos, kuriuos pagavo, liepė pakarti kunigaikštis...

Praėjo diena, praslinko kita — ir užmiršo jau žmonės Šviedrį ir tuos, kurie su juo sėdėjo, kurie dabar jau laisvi buvo, o kiti žemėj giliai dūlėjo.

Tik viena Vanda tai nuliūdo, lyg šviesi saulelė jos nebedžiugino, mažieji paukšteliai nebekalbino. Nelinksma, lyg tėvą motinėlę palaidojus, lyg žaliosios rūtos vainikėlį praradus, vaikščiojo mergužėlė žaliojoj girelėj, viešuoju keleliu, lyg kažko laukė iš tolimos šalelės...

Kad nuliūdo mergužėlė, niekas nepastebėjo, ko nuliūdo mergužėlė, niekas nesuprato...

VII

Ir išėjo mergelė ankstųjį rytelį girion pavaikščiotų, gailia rasele nusipraustų, su paukštužėliais pakalbėtų, iš jaunosios širdelės liūdesio išvytų.

Ir pamatė ir sutiko mergelė, ko sapne nebuvo sapnavusi, godoti nebuvo godojusi: pastojo kelią jaunas bernelis, svetimos šalies raitelis, ne kas kitas, tik narsusis Šviedrys.

Nusigando jaunoji mergelė, pamielino jai kojeles, nubalo josios skaistūs veideliai, pamielo rankelės kaip žagarėliai...

Ir prakalbėjo bernelis meilius žodelius, kad jo, bernelio, tai nebijotų, kad jam jaunam rankelę tai duotų, meiliai į jį pažiūrėtų.

— Vai, ko čia atjojai, berneli, vai, kam kelią man pastojai, raiteli? Argi nežinai, kad liepė kunigaikštis tave jauną vyti, tave jauną sugauti. Pamatys tave žmonės, suims tave jauną, pražūsi tada, berneli, prapuls tavo jauna galvelė!

— Vai, mergele lelijėle, aš mirties nepabijojau, kad tik tave jauną pamatytau. Vario duris išgrioviau, geležinius pančius sutraukiau, aukštas pilies sienas perkopiau, kad tik tėvynėn laisvas grįžtau. Vario durys, geležiniai pančiai manęs nesutūrėjo ir žmonės manęs nesulaikė, tik sulaikė tavo mėlynos akelės, tavo gelsvos kaselės. Už geležinius pančius jos tvir-

tesnės, už vario duris jos stipresnės — nesugriausiu, nenutrauksiu aš jų, nenugalėsiu!

— Ko bernelis jaunas nori, ko bernelis jaunas geidi?

— Kad man duotai savo rankelę, kad sėstai mano žirgelin, jotai mano tėvų šalelėn. Ten saulelė linksmiau šviečia, ten girelės mieliau šlama ir paukšteliai gražiau čiulba.

— Tegu bernelis prašo tėvužėlio ir senosios motinėlės, tegu prašo jaunųjų brolelių, kad leistų mane jauną svetimon šalelėn, kur mylimas bernelis, kur traukia mane širdelė...

— Vai mergele lelijėle, pikta tavo giminėlė, o aš jaunas bernužėlis — svetimos šalelės. Tavo jauni brolužėliai su manim nesidraugavo, tavo garsūs tėvužėliai manęs nevaišino: neduos tavęs, mergužėle, man jaunam berneliui, vėl pasodins gilun rūsin, už vario durelių, ir pražūsiu bernužėlis, ir nuvysiu kaip nulaužtas vėjo jovarėlis.

— Ką aš jauna padarysiu, bernužėli? Kad galėtau, tai gulbele jauna aš pavirstau ir nulėktau svetimon šalelėn, pas bernelį, žalian vyšnių sodan!.. Vysta rūta, vysta mėta, balta lelijėlė— taipo vysta jaunos mano dienos be mylimo bernelio... Rūstūs mano tėvužėliai, rūstūs brolužėliai dėl bernelio sakalėlio svetimos šalelės...

— Vai mergele lelijėle, ne su tavo tėvužėliais, ne su tavo puikiais brolužėliais aš jaunas gyvensiu. Vai, kad myli mane, mergužėle, tai tave paimsiu! Kad ten žemė skirtųsi, dangus griūtų — būsi mano miela!..

— Prakeiks mane motužėlė, prakeiks senas tėvužėlis, kaip aš būsiu tavo miela!.. Užpyks jauni brolužėliai...

— Vai mergele lelijėle, kai parvešiu savo tėviškėlėn, ant didžio dvarelio, tai ten rasi tėvužėlį, tai ten rasi motužėlę, tai kaip juo tikriausius!..

Ir, pagriebęs mergužėlę, meiliai apkabino, žirgan jauną įsodino — ir nujojo ton šalelėn, kur girelė gražiau šlama, paukštužėliai linksmiau gieda.

VIII

— Vai, ko baidos širmas žirgas, ko karpo auselėm, ar nelaimę jis pajuto, ar gal broliai veja?

— Nebijok, mergužėle, ristas mano žirgas: kad ir vytų tavo broliai, viesulus įsižaboję, nepavytų mano žirgo, kur už viesulus eiklesnis. Jau nebetoli man tėvo dvarai, jauna mergužėle!..

Bėgo žirgas viešu keliu ir auselėm karpė, glamonėjo bernužėlis jaunąją mergelę. Bėgo dieną, bėgo antrą ir pribėgo jis eglyną, tą eglyną tankumyną. Kai jis bėgo, žemelė dundėjo, o eglelės viršūnėles į žemelę lenkė. Išsigando bailūs kiškiai ir nukriko per kelelį, pasibaidė širmas

žirgas ir pašoko į šalelę. Klupo žirgas ant kojelių... Nesitikėjo jaunas bernužėlis, kad suklups jo širmas žirgelis, ir nupuolė nuo žirgelio ir skaisti mergelė...

Ir nukrito bernužėlis nuo žirgo žemelėn, ir pataikė galva akmenėlin — ir pabalo skaistūs veidai, ir užmigo bernužėlis sunkiuoju miegeliu, ir paliko mergužėlę vieną tamsioje girelėj, svetimoj šalelėj.

IX

Vai, ir verkė mergužėlė, kaip raiba gegulė girioje kukavo. Gailiai verkė ir savo dalelę keikė, o jos gūdus balselis per girias, per šilus toli plaukė...

— Vai berneli sakalėli, ką aš dabar padarysiu, kur aš jauna pasidėsiu, kur tave šarvosiu?..

— Pas tėvulį grįžtau, pas seną motulę — matė žmonės, kaip aš su berneliu per girelę jojau... Prakeiks mane sena motinėlė, nubaus mane tėvužėlis: sakys, kad praradau vainikėlį, kad padariau sarmatėlę jų senom galvelėm. O kad jauna ir sugrįžtau į tėvulio dvarą, kur padėsiu, kur šarvosiu jaunąjį bernelį?

— Pas anytą eitau, pas šešurą eitau, kaip pat tikrus tėvužėlius — kelelio netiksiu, dvarelio nerasiu! O kad tiktau kelią, o kad rastau dvarą, ką aš pasakytau senai anytėlei, ką aš paporintau senam šešurėliui — kad nėra bernelio, nėra jų sūnelio: per mergelę žuvo, per mano dalelę...

— Kur tave, berneli, dėsiu, kur aš jauna eisiu? Mestau tave vandenėlin ir pati ten eitau! Vai, nežinau, kurioj šaly gilus vandenėlis, platus dunojėlis... Toli vandenėlis — jauna nenueisiu ir bernelio nenuvilksiu...

— Kastau tave giliai žemėn, po žalia eglele — kaip aš viena liksiu tamsioje girelėj, kur aš pasidėsiu?!

— Vai žeme žemele, žemele motule, vai, tu prasiskirki ir mane priimki su jaunu berneliu, kad nelietau veltui ašarėlių, nekukuotau raibąja gegule žalioje girelėj, kad nevargtau mergužėlė, nekeiktau dalelės.

Nesiskyrė žemė, nepriėmė mergužėlės, ne taip ją prakeikė sena motužėlė, ant dukros supykus. Tik iš gailesčio jaunoji akmeniu pavirto pas viešą kelelį.

Ėjo keliu žmonės, rado akmenėlį; šalia akmenėlio gulėjo bernelis, čia pat žvengė širmasai žirgelis. Pašarvojo palaidojo žmonės bernelį giliai žemelėn po akmenėliu...

Kai gegutė užkukuoja, kai lakštutė sulakštuoja, akmenėlis verkia, ašarėlės byra... Žmonės kalba, kad tai sūrus šaltinėlis giliai iš žemelės verčias...

G I L Š Ė

I

Seniai tai, seniai, nepamena mūsų tėvai, gal tūkstantis metų atgal, ar du jau praslinko, buvo tenai aukštas kalnas, tame kalne dideli dvarai stovėjo. Tuose dvaruose gyveno puikus bajoras, galingas ir toksai turtingas, jog nei pats savo turtų skaičiaus nežinojo. Aplink dvarą kaip marios siūbavo, mėlynavo jo dirvos, girios kugždėjo pilnos žvėrių, pievos — gyvulių. Tarpu šilų, tarpu liepalotų bitelės dūzgė, lekiojo. Balti dvarai aukštomis sienomis aptverti, prie vartų sargai pastatyti, kad nei žmogus neįeitų, nei žvėris neįbėgtų, nei paukštis neįlėktų be bajoro žinios.

Garsus buvo bajoras savo turtais visame pasauly, ir niekas nei eidamas, nei jodamas, nei važiuodamas — nepraeidavo, neprajodavo, nepravažiuodavo jo aukštų dvarų, kad nebūtų užėjęs, nepasidžiaugęs turtais, nepernakvojęs. Nakvodavo uliodavo pas jį karaliai, bajorai, kunigai ir prasčiokai žmonės. Visus priiminėdavo, visus žaliu vynu girdydavo, valgydindavo, nieko neatstumdavo, nieko nenuskriausdavo — nei didelio, nei mažo, nei vaiko, nei vargdienės našlaitėlės...

Iš visų nesuskaitytų turtų, kuriais puikinosi didžiavosi bajoras, brangiausia buvo jam duktė, iš visų pasaulio mergaičių pati gražiausia: veidai kaip pienas, su krauju maišytas, plaukai kaip geltono aukso, žverblančiais perlais barstyti; akys mėlynavo kaip rugiagėlės, rankelės baltos kaip popierėliai. Žingsnį žengė — kaip gulbelė ėjo, žodį kalbėjo — kaip lakštutė lakštavo. Dieną — kaip lelijėlė žydėjo, naktį — kaip mėnulis žibėjo. Visame pasauly niekas niekur kitos tokios nebuvo nei matęs, nei regėjęs. Kai ji užaugo, paūgėjo — ėjo, važiavo, kaip nemunai plaukė iš viso krašto piršliai; siuntė juos ir bajorai, ir kunigai, ir patys karaliai, bet ji už nieko tekėti nenorėjo...

Gyveno bajoras, kaip koksai karalius: laikė daug tarnų, ir senų, ir mažų, ir jaunų bernelių; tarp jų visų buvo vienas gražiausias, tarp gudrių

raitužėlių vienas gudriausias. Kai žirgeliu jojo, bėras su vėjais lenktynių ėjo, o po juo žemė skundėsi drebėjo, girios šilai viršūnėles lenkė. Geležinis jo kilpinėlis siuntė vylyčias už mintį greitesnes, kur akys padabojo, kur godelė susigodojo; šaudydavo ir antis, ir gulbes, ir pilkąsias žąsis; jo smeigena, kaip perkūnas, mušė lokius ir briedžius...

Kai raitas jojo — žemė dundėjo, kai pėsčias ėjo — medeliai drebėjo, geltoni plaukai supos ant vėjo; akys kaip dangus mėlynuodavo, kai į mergeles žiūrėdavo. Mylėjo jį visi, ir žmonės, ir bajoras, neatleisdamas jo nei žingsnio nuo savęs: kur pats eidavo, ten berną vesdavos, kur pačiam joti reikėdavo, ten berną siųsdavo. Bet už visus labiausiai pamilo jį skaisti bajoro dukrelė, balta lelijėlė...

Šviesios akys, kaip žvaigždės dangaus gilumoje, kaip saulė — dažnai į gražų bernelį, puikų raitelį, žiūrėdavo, kol širdies ramumą sudrumstė, kolei jausmų nelaimių gaisrą krūtinėj sukūrė, kol tas akeles jisai pamilo. Pamilęs miego nemigo, sapnų nesapnavo, vis galvojo dieną ir naktelę. Nuliūdo bėras žirgas, veltui dvare bežvengdamas, rūdijo kilpinis ir šveitrus kalavijas, ant sienos bekabodamu, dulkėjo balnelis ant balkio arklidėje bedūlėdamas; nesėdo jaunasis savo eikliausian žirgelin, neėmė rankon savo mikliausio kilpinėlio, nešaudė nei baltųjų gulbių, nei pilkųjų žąsų, nei ančių krigždуonėlių, nei mažų paukštužėlių, tiktai dūsaudamas, tiktai vaikščiodamas po baltą dvarelį, aplink aukštą klėtelę, daineles dainavo, godeles godojo apie savo jauną mergužėlę, skaisčią lelijėlę... Galvojo metus, manė kitus, nieko gero nesumanė, tik susigodojo godelę ir nusiuntė piršlį pas savo jauną mergelę...

Kai įjojo piršliai į didįjį dvarą, sulojo juodi kurtai, sužvengė širmi žirgai, ir išgirdo jaunoji mergelė, bajoro dukružėlė; jos akys tai prašvito, kaip saulelė tekėjo, lūpos kaip rožės pražydo, ir tarė žodelį, kaip paukštelė čiulbėjo:

— Tėvuli mano, tėvuli senasai, leisk mane už jauno bernelio, už jauno raitužėlio. Jei manęs už jo neleisi, tai jau už kito nei netekėsiu. Testa geriau rūdija ant rankos mano žiedeliai, tegul geriau vysta ant galvos žalia rūtelė, negu aš turiu už kito tekėti amžinam vargeliui, širdies skausmeliui kitam ranką duoti, o šitą bernelį mylėti.

Tai užtemo tamsūs debesėliai, tai sugriaudė griausmas, tai bangas sužėjo — vai, širdo, barė senas tėvulis jaunąją dukrelę už jaunosios kalbeles. Šaukė pas save šaunų raitelį ir tarė jam graudų žodelį:

— Tai tuomet leisiu dukrą už tavęs, tai tuomet siųski piršlius, kai turėsi tokius dvarus kaip mano. O dabar sėski savo žirgan greičiausian, joki iš mano dvarų ko toliausiai platun pasaulin, kur akys žiūri, kur žirgas neša...

Dūsavo sunkiai bernelis, žirgą balnodamas, verkė gailiai mergelė, po langu sėdėdama, seno tėvulio savo bemaldaudama...

Bet nesidavė permaldaujamas senas bajoras...

Išjojo bernas iš dvaro į viešąjį kelią ir ėmė galvoti, kas jam daryti, kur joti, kur sustoti, kur naktelė nakvoti. Joja dieną, joja antrą — mato, važiuoja pirkliai vaizbūnai, veža turtus nesuskaitomus, važiuoja tiesiai nuo Alytaus miesto į bajoro dvarus.

Ir sugalvojo jaunasis, kur turi joti, kur sustoti, kur naktelė nakvoti! Grįžo žirgą į sravią upelę, leido jį žaliojon pievelėn, pančiodamas šilko pančiais, o patsai gulė po aukštu tiltu, tempė baltom rankom miklų kilpinėlį, dėjo nendrinę vylytėlę, laukė nakties vakarėlio. Naktelę prarymojo, jau saulelė teka, dar akių bernelis nesumerkė: vis laukia, vis tebesėdi; dar gaili rasa nenukrito, mato, važiuoja su turtais vaizbūnas. Kai privažiavo aukštą tiltą, — siuntė leido bernas greitą vylytėlę. Žodžio neištaręs, nuo vežimo krito, nuo turtų savo griuvo jaunasis vaizbūnas. Paslėpė bernas pirklio lavoną po aukštuoju tiltu, o jo turtus — žaliojoj girelėj...

Nakvojo bernelis po aukštu tiltu tris nakteles — užmušė nužudė tris pirklius vaizbūnus, paslėpė juos visus po aukštu tiltu, geltonan smėlin. Užmušė tris vaizbūnus, pagrobė jų turtus nesuskaitomus.

Gaudė žirgą žalioje pievelėj, tyminiu balneliu balnojo, tolimon šalin nujojo, pasistatė dvarus ko aukščiausius, iškirto miškus ko seniausius, plėšė laukus ko plačiausius ir siuntė piršlius pas savo mergelę, į seno bajoro dvarą. Laukia dieną, laukia antrą, — trečiąją dienelę žemė sudrebėjo — tai senas uošvelis į peržiūras atjojo... Žiūri: aukšti jo dvarai, o berno dar aukštesni, plačios jo dirvos, o berno dar platesnės; tamsūs jo miškai, o berno dar tamsesni; greiti, eiklūs jo žirgai, o berno dar eiklesni...

Ir nustebo senasis bajoras.

— Pasakyk man, žentuli, iš kur turtus ėmei? Ar aitvarai tau juos nešė, ar viesulai pūtė?

— Tėvuli senužėli, tėvuli uošveli, ir aitvarai nešė, ir viesulai pūtė iš gudo šalies, iš didžių pilių, kur aukselio upės plaukia...

II

Vaikščiojo jaunasis bernužėlis, kaip sakalėlis, su juo mergelė, kaip lelijėlė; šnekėjo kalbėjo meilius žodelius. Vaikščiodama, šnekėdama klausinėjo mergelė: kur tuomet bernelis jojai ir kur sustojai, kurion šalelėn žirgą varei? Ar lenkų žemėn, ar gudų kraštan raitelis jojai, turtų ieškojai?

Nuleido galvą į žemę jaunasis bernelis, paraudo visas, kaip putinėlis.

— Mergele mano, baltoji gulbele, neklauski jauno raitelio, kur jojo, kur sustojo, kur turtų ieškojo. Jojau, dalelę keikdamas, ėmiau turtus dre-

bėdamas, vežiau nesuskaitytus dūsaudamas, o dabar porysiu, gėdą rydamas. Ar tu tekėsi, ar netekėsi už manęs — teisybę sakysiu, žodžio nemeluosiu, nors tavęs aš gal amžinai daugiau nebematysiu. Ne svetimoj šalelėj turtų ieškojau, ne kalaviju, ne su narsiais berneliais, jaunaisiais broleliais svetimoj šalelėj turtus įgijau, tiktai į sravią upelę aš jojau, po aukštu tiltu nakvojau, ten turtus sau radau...

Užlaužė mergelė baltas rankeles ir žodį kalbėjo, gailiai verkdama:

— Vai, kur tai išmokai šito, berneli, ar gudo šaly, tolimam krašte? Negerai jaunas darei, dievus užrūstinai, žmones pražudei! Jei tekėsiu už tavęs, siųs dievuliai didžias bausmes ant mudviejų galvų, nužudys prapuldys mudviejų jaunas dieneles...

Verkė mergelė gailiomis ašarėlėmis, baltas rankas laužydama, gūdžius žodžius kalbėdama:

— Netekėsiu už tavęs, berneli, kol sužinosi, kokią mudviem dievai bausmę paskirs. Bijau aukštųjų dievų, bijau piktųjų kalbų...

— Kaip sužinosiu, kaip atspėsiu, mergele, kokią bausmę man dievai lėmė už nedorus mano darbus?..

— Klausk, berneli, žynių seniausių, klausk, raiteli, žynių gudriausių — gal atspės, gal jie pasakys...

III

Tamsiuose miškuose, žaliose giriose, palei Gelovinės ežerą, kuris buvo dar ne tokis mažas, kaip dabar, bet buvo apsėmęs ir Krantą, ir Krokiškį, ir Klampę, ir Balyną, ir Nožagarę, ir buvo ilgų ilgiausias ežeras, plačiausias, kaip marios siūbavo — palei tą ežerą augo didelis ąžuolas, tokis storas, jog ir šimtas vyrų, rankom susiėmę, apimti jo negalėjo. Po tuo ąžuolu gyveno senelis, tokis senas, jog seniausi žmonės negalėjo atsiminti, kada jis buvo jaunesnis; visuomet žilas, visuomet apaugęs plaukais iki juostos, barzda iki žemės, visas želte apžėlęs, tik akys žibėjo, kaip žarijos. Ir klegėjo žmonės, kad jis tuomet mirsiąs, kai Gelovinė išdžiūsianti, o Gelovinė tuomet išdžiūsianti, kai amžių pagyna būsianti. Sako, ir dabar šitas senelis gyvenąs aukso dvaruose Gelovinės ežero dugne ir švento Jono vidunaktį išeinąs kraštan paparčio žiedo skintų. Ąžuolą jau du šimtų metų atgal perkūnas sutriuškino, bet žmonės vis dar jo neužmiršo ir iki šiai dienai tebevadina tą vietą: Ąžuolo Ragas.

Tai šitas senelis visa žinojo, kas dedasi danguje ir ant žemės ir po žeme, ką veikė žmonės ir dievai. Jis buvo tokis galingas, jog klausė jo ir saulė, ir vėjai, ir žvaigždės, ir debesys: panorėdavo — audrą pažadindavo, panorėdavo — bangą sukeldavo, liepdavo — ir saulė temdavo, ir žvaigž-

dės žibėdavo. Jis mokėjo klegėti ir su žvėrimis ir su paukščiais, suprato, ką šnekėjo žolės ir medžiai...

Nors visa galėjo senelis, bet niekam pikto nedarė. Išmirdavo kieno bitės, užpuldavo gyvulius žvėrys, — nešdavo jam žmonės medaus ir pieno ąsotėlį, ir visa eidavo vėl geryn: atsirasdavo ir gyvuliai, atgydavo bitės... Sukdavo kuriam kojas ar rankas, nešdavo jam vilnos ar linų — ir sveikas grįždavo... Ir garsus buvo tasai senelis visame pasauly, iš visų kraštų plaukte plaukė pas jį žmonės, kaip nemunai, ir jis visiems gera darydavo...

Nuėjo tada pas jį ir bernas sužinoti, kas jam dievų lemta už tai, kad užmušė tris vaizbūnus, tris pirklius, nužudė tris žmones, pravirkdė senas motinėles, našlėmis paliko jaunas žmonas ir našlaičiais mažus jų vaikelius...

Dar neprijojo ąžuolo, jau pasitiko jį senelis ir tarė:

— Eiki po tuo pačiu tiltu ir pernakvoki ten tris naktis, tai sužinosi, kas tau reikia žinoti.

Nusigandęs bernas grįžo atgal ir viską papasakojo savo mergelei. Ir liepė jam jaunoji eiti, tris naktis po tiltu nakvoti.

Nakvojo bernelis pirmą naktį po aukštu tiltu. per naktelę per ilgiausią akių nesumerkė, savo likimą keikė ir vis mirties laukė... Dar gaidžiai nesugiedojo, tiltas sudrebėjo, kapas prasivėrė, kėlėsi jaunasis vaizbūnas, užėjo ant aukšto tilto ir, baltas rankas į aukštą dangų kilnodamas, galingiausių dievų, balsiai šaukdamas, meldė:

— Dievai išmintingiausieji, atkeršykite tam, kuris mane nužudė, jauną pačią našlele paliko, mane dideliam vargui paleido, kad neturiu nei dienos, nei nakties...

Ir pasigirdo balsas iš aukšto dangaus ir plaukė per kalnus, per klonius, per tamsias girias, per žalias pievas:

— Už devyniasdešimt devynerių metų!..

Kaip lapeliai ant epušės medžio sudrebėjo berno širdis jaunoje krūtinėje, kaip aukštas beržas galva jis nusviro į juodąją žemelę...

Porino savo mergelei, ką naktį matė, ką girdėjo, kad dievai galingieji devynioms dešimtims devyneriems metams bausmę atidėjo...

Tarė mergelė, žodį kalbėjo:

— Devyniasdešimt devyneri metai sueis ne nū ir ne rytoj, gal nesusilauksiva, gal negyvensiva tiek. Kas bus — tebūna, bet aš už tavęs, raiteli, tekėsiu.

Antrą naktį bernelis gulėjo, akių nesuleido, keikė savo piktą likimą. Dar vidunaktis neužstojo, kai žemė sudrebėjo, upės vanduo susidrumstė, kėlės iš kapo antrasis vaizbūnas, keldamasis aukščiausiųjų dievų graudžiai meldė:

— Atkeršykite, nubauskite, aukščiausieji dievai, tą, kuris amžinai nužudė mane jauną, gilioje žemelėj liepė dūlėti, žvirgždui akis graužti, o jauną pačią ir mažus vaikelius palеido didžiam vargeliui, sunkioms dienelėms...

Kaip žemė drebėjo, kaip griausmas sugriaudė — plaukė balsas per girias, per aukštus kalnus, per žemus klonius iš dangaus:

— Už trisdešimt trejų metų atsiminsiu ir už vargo ašaras užmokėsiu!

Nuliūdo, nubalo, kaip epušės lapas, vėjo papučiamas, sudrebėjo vaizbūno žudytojas, bėgo uošvio aukštuosna dvaruosna, pas jaunąją mergelę, porino sakė graudžius dievų žodžius.

— Trisdešimt treji metai — tai ilgas laikas! Gal nesulauksiva, gal dar numirsiva, o dieną ne vieną laimėj pragyvensiva. Testa būna, kas bus, aš už tavęs jaunojo tekėsiu...

O kai trečią naktį jaunasis nakvojo, iš vakaro kaip lapas drebėjo, vidunaktį kaip akmuo stingo; dar neužgeso šviesi aušrelė, dar neapsėmė žemės tamsioji naktelė — sudrebėjo lygios lankos, viršūnėlėmis susiūbavo žalios girios, susidrumstė šviesus vandenėlis: kėlės trečiasis pirklys iš gilaus kapo, atsistojo ant aukšto tilto ir gūdžiu balsu kaip giria ūžė, dievus aukščiausiuosius meldė:

— Atminkit jam, galingiausieji dievai, kad mane jauną amžinai nužudė, mano jaunas dienas sutrumpino, mano gelsvus plaukus sukruvino, mano kraują praliejo ir seną motulę ilgoms dienoms pravirkdė, didiems vargams, gailioms ašarėlėms jos žilą galvą paliko!..

Kaip viesulai sustaugė, kaip audra suūžėjo, kaip trys griausmai sugriaudė — per kalnus aukščiausius, per girias tamsiausias, per lygius laukus, per plačias pievas kaip viesulas lėkė, plaukė balsas:

— Už trylikos metų viską priminsiu!

Kaip žemė pajuodęs jaunikis namo bėgo, į aukštus dvarus, į baltą klėtį, pas jaunąją mergelę, pasakodamas gūdžią naujienėlę.

— Per trylika metų daug laiko praslinks, linksmų dienų, laimingų nakčių daug praleisiva... O paskui abu žūsiva, abu kentėsiva, laimę ir nelaimę abu regėsiva... Tekėsiu už tavęs, berneli!

Ir ištekėjo bajoro dukrelė už jauno bernužėlio...

IV

Metai per metus greitai bėgo, daugelis jau jų praslinko, daug upėmis vandens nutekėjo nuo to laiko, kai jaunasis bernelis vedė dailią bajoro dukružėlę. Jau ir senasis uošvis mirė, palikdamas jiems plačius dvarus, aukštas klėtis — ir tik juodu linksmai ir laimingai gyveno, kaip du karvelėliu burkuonėliu: mylėjosi, gėrėjosi laime kuo didžiausia, gyvenimas tekėjo jiemdviem, kaip sapnai sapnavosi, kaip svajonė liūliavo — ir nūdien geriau kaip vakar, ir nūvakar linksmiau kaip iš ryto — ir taip diena dienon vis laimė. Jų turtai dauginosi ne metais, bet valandomis, giriose vis daugiau kukždėjo žvėrių, jų javai, kaip mėlynos marios, siūbavo ir ritosi bangomis, vėjo papučiami — ir niekas jiemdviem nepražuvo, nepragaišo dovanai, nedingo be naudos nei giriose, nei laukuose, nei namuose, — nei žvėris, nei gyvulys, nei grūdas, nei duonos gurinėlis.

Ir garsėjo juodu po visą pasaulį kaip šviesi saulelė mėlyname danguje, kaip negarsėjo nei jų tėvai, nei proseneliai. Jauna bajoro žmona kaip lelijėlė žydėjo, o patsai — puikus aukštame dvarely, kaip raibasis sakalėlis žaliame jovarėly.

Nors taip gerai gyveno juodu, nors taip devėjo abu, bet viena godelė vis spaudė bernelio širdį, dienomis kaip iešmais varstė, naktimis kaip akmenim slėgė: vaidenos berneliui, jaunajam bajorėliui, kad jo aukšti dvarai išardyti, vyšnių sodai iškapoti, jaunoji žmona nužudyta. Artinosi dienelė, kurią teks atsakyti už savo nedorybę, reiks užmokėti už didžius vaizbūnų turtus, už kraują pralietą — ne auksu, ne sidabru, ne perlais skaisčiausiais, bet savo puikiąja galvele, savo sunkiausiuoju vargeliu, — taip galvojo sau bernelis ir begalvodamas sunkiai dūsavo — kur ėjo, kur jojo, kur skersną žingsnį žengė.

Metai slinko — skausmai augo, neduodami dieną laisvai atsidusti, naktį ramiai akių užmerkti. Ir taip vargino, ir taip kankino šitos liūdnos godelės jauną bernelį ir dieną ir naktį.

Ne tiek jam baisu buvo vargų, ne tiek gailėjosi jaunųjų savo dienų, kiek jaunos mergelės, baltos lelijėlės; piktu žodžiu niekam neprasitarus, viešo kelio niekam neperžengus — tik per jo sunkią nuodėmėlę teks mergelei didis vargelis kęsti.

Ir kur jojo, ir kur ėjo, kur tik skersną žingsnį žengė, vis godojo, vis galvojo, kaip mergelė išvaduoti iš didžio vargelio, kaip jaunoji išgelbėti iš didžiosios nelaimės, kuri jiem graso...

V

Išjojo bajoras žaliojon girion medžiotų, širmo žirgelio pamandravotų, juodų kurtelių prabėgintų, miklių kilpinėlių patampytų, eiklių drožtelių pamėtytų, liūdnosios širdelės tai nuramintų.

Jojo bajoras per žalią girią, šalia juodųjų didžiųjų raistų ir bejodamas pamatė kranklį bekrankiantį. Kranklelis skrenda, juodais sparnais dažnai mosuoja.

Ištempė bajoras miklų kilpinėlį, įdėjo eiklią drožtelę, nušaus bematant krankluotį kranklelį.

— Krank-krank, jaunasai tu bernužėli, netempk miklaus kilpinėlio, nedėk eiklios drožtelės, nešauk manęs krankluočio kranklelio!.. Žinau tavo sunkią godelę, tavo didžią nelaimę! Nešauk manęs, berneli, tai aš tau pasakysiu, kaip be baimės užmigti, užmigus ramiai nubusti, ramiai atsikelti.

Nustebo jaunas raitelis, kranklio balsą išgirdęs: tiek metų medžiojo, tiek dienų pragyveno, dar niekuomet nebuvo girdėjęs, kad kranklys kalbėtų, žmogaus mintis atspėtų. Nusigando begalo jaunasis bernelis, nuleido baltas rankeles, iškrito miklus kilpinėlis, pabyrėjo eiklios drožtos vylytėlės.

— Krank-krank-krank, jaunasai berneli, nesibaidyk manęs, garsusis bajorėli! Tik pabalnok savo ristąjį žirgelį žalio šilko balneliu ir kamanoki juodbėrėlį grynuoju aukseliu, žaboki žirgelį sidabriniais žąslais, pakaustyk sidabro pasagėlėmis, tai tada joki tolimon šalelėn, į marias mėlynąsias, Prūsų žemelėn; ten rasi didį alką, o tame alke tai seną senužėlį, po ąžuolu plačialapiu besėdintį, kaitrią ugnį bekūrenantį. Tai jam išporink savo darbelius, tai jam pasakyk savo vargelius, tai jis tave pamokys, kur rasti ramybė, kaip užrūstintieji dievai permaldauti.

Taip prakalbėjęs, nuskrido kranklys krankluotis.

Varė bajoras širmą žirgelį iš žalių girių į aukštus dvarus paristėmis pašuolėmis ir, niekam žodžio nekalbėjęs, balnojo ristų risčiausią žirgą, kamanojo bėrą eiklių eikliausią, jojo tolimon šalelėn, kur augo didelis skuistas, o tame skuiste ąžuolėlis plačialapis, po kuriuo sėdi senas senužėlis, kaitrią ugnelę kūrena.

Ilgai jojo, ilgai vargo, kol prijojo marias mėlynąsias, Prūsų šalelę...

Ir prisiklausęs, ir prijojęs, rado bernužėlis tarp tamsiųjų šilų, tarp žaliųjų girių ąžuolėlį plačialapį bestovintį, žalią viršūnėlę besiūbuojantį, plačias šakeles bemiklinantį, žaliais lapeliais beskambantį, mažų paukštelių apčiulbamą.

Po tuo ąžuolu, po plačialapiu gulėjo didis akmenėlis, ant jo sėdėjo senas senužėlis, žilas kaip obelėlė, kaitrią ugnelę kūreno.

Dar jaunasis nenusėdo nuo širmo žirgelio, dar neprisiartino į kaitrią ugnelę, dar nepalenkė puikios galvelės prieš seną senužėlį, prieš jo žilą senystėlę, dar nesveikino jo garsiais žodeliais, jau senelis gūdžiai prakalbėjo, kaip lapeliai sušlamėjo, vakario vėjelio papučiami, gailia rasa apsiprausdami:

— Seniai tavęs, berneli, laukiau, seniai apie tave galvojau. Susivėlinai ne vienais meteliais, apsunkinai sau ne vieną dienelę! Tai sėskis ant akmenėlio, tai pasakok savo vargelius!

Atsisėdo bernelis ant didžio akmenėlio, porino savo darbelius, sakė visus savo vargelius; senelis klausė, žilą galvą į žemę nuleidęs.

— Sunki tavo dalelė, jaunasai raiteli, didi tavo nuodėmėlė, nelengvai dievus permaldausi, ne tuoj vaizbūnus padausosi. Toli, toli nuo šitos vietos, vakaruose, ne rytuose, už trijų girių, už trijų kalnų, už trijų sravių upelių, už didžių vandenėlių — apsigyveno pikti žmonės. Jie kaip šunys loja, plūsta mus ir mūsų dievus aukščiausius, Perkūną galingiausiąjį, visur mums duobes bekasdami, mūsų girias šventąsias bekirsdami, ir žada miego nemiegoti, duonos nevalgyti, tik vienu karštu mūsų krauju misti, kol mūsų dievus išvaikys, šventąsias ugnis užgesins, šventuosius miškus iškapos, tėvų kapus išdraskys... Tai tu pabalnoki širmąjį žirgelį, tai kamanoki ristąjį bėrelį, tekink aštrųjį kirvelį, šveitrųjį kalaviją, tai tu nujoki tona šalelėn, vakaruosna, ne rytuosna, už trijų girių, už trijų kalnų, už trijų sravių upelių, už didžių vandenėlių, tai tu kapoki tų piktųjų kraugerių galvas, kaip darže aguonėles, tėvų kapus begindamas, aukštus dievus belinksmindamas.

Iš aukšto dvaro išjodamas, pasodink toje vietoje, kur vaizbūnai guli, sausą liepos šakelę. Liepk įsakyk, kad tau sakalą siųstų, kad žinelę pas tave leistų, kai toji šakelė išsprogs pražydės, žalius lapelius paleis. Jei gyvas būsi, ramiai namo josi, nebijodamas nei aukštųjų dievų, nei nužudytų pirklių vaizbūnų keršto; jei žūsi — tai tavo jaunoji kaip rožė žydės ir tave jauną dažnai minės...

VI

Ir liepė bajoras gaminti kuo greičiausiai šveitrius kalavijus, miklius kilpinėlius, drožti ciklias drožteles, gaminti vylytėles, balnoti širmus žirgelius, ginkluoti jaunus bernelius — karan joti tolimon šalelėn, vakaruosna, ne rytuosna, už trijų girių, už trijų kalnų, už trijų sravių upelių, už didžių vandenėlių, kur apsigyvenę tie piktieji žmonės, kurie žada miego nemiegoti, baltos duonos nevalgyti, tik vienu mūsų karštu krauju misti, kol mūsų dievus išvaikys, šventąsias ugnis užgesins, šventuosius miškus iškapos, tėvų kapus išdraskys. O kai ėmė rengtis karan jotų, pasodino pas sraują

upelę, kur guli miegti amžinai užmigdyti pirkliai vaizbūnai, sausą liepos šakelę.

Ir išėjo aukštan dvarelin jaunojo bajoro mergelė, ir klausė savo mieliausio:

— Pasakyk man, mano mielas, kam tu širmus žirgus balnoji, kodėl jaunus raitelius ginkluoji? Kur tu josi, kelelį keliausi? Ar žalion girelėn medžiotų, ar tolimon šalelėn kariautų?

Ir atsakė bajoras:

— Neklauski manęs, jaunoji! Paklauski širmo žirgelio. Jei jis prakalbės, tau žodelį pasakys, tai tada žinosi, kur aš josiu, kelelį keliausiu — ar žalion girelėn medžiotų, ar tolimon šalelėn kariautų.

Ir sunkiai atsiduso jaunoji, ir graudžiai prakalbėjo:

— Ne tai tu man sakei, ne tai dar porinai, ne to aš klausiau, ne tai dar aš girdėjau, kol mane jauną mylėjai. Dievai mane baudžia, kad tu mane lioveisi mylėjęs, nei nebetiki manim daugiau...

Ir, užlaužus baltas rankeles, paleido gūdų balselį po didįjį dvarą. Ėmė ją bajoras už baltų rankelių, vedė aukštojon klėtelėn, sodino už baltųjų skobnelių, kalbėjo meilųjį žodelį, kalbindamas linksmindamas jaunąją mergelę.

Ir paklausė vėl jo jauna bajorienė:

— Pasakyk man, bernužėli, kur tu josi, kur kelią keliausi? Ar žalion girelėn medžiotų, ar tolimon šalelėn kariautų?

Kad nenugąsdintų jaunos širdelės, norėjo sumeluoti bajoras, netikrą žinią paduoti, kad ne tolimon šalelėn jojąs kariautų, o tik žaliojon girelėn medžiotų, bet jauna pati taip meiliai jam į akis pažiūrėjo, jog liežuvis užstėbo, širdį jam kaip diegliu pervėrė... Pamiršo meluoti ir netiesą kalbėti...

— Dievai mano aukščiausieji, — graudžiai mąstė jaunasis bajoras savo sužeistoje širdyje, — galgi aš jos daugiau nebepamatysiu! Kaip neatsisveikinus, paskutinį sykį meiliai nepakalbėjus, gražių vardelių nepavartojus, skaisčių veidelių neišbučiavus, gelsvų kaselių neišmasčius...

Taip pagalvojo — ir tamsus nuliūdimas šviesias akis jam aptemo, kaip temia šviesią vasaros dienelę didi audra vakaruose; liūdną širdelę jam suspaudė — ir pagailo jam ir jaunosios jaunystėlės, ir gražiosios merguželės, linksmųjų pragyventų dienelių... Skundės, porino jai, ką sakė krankelis, ką liepė senelis...

— Tai lauk manęs, jaunoji mergele! Kai pražydės, kai išsprogs sausa liepos šakelė, tai tuomet aš jaunas parjosiu, tai tuomet tu vėl man jaunam devėsi, kaip žalioji rūtelė...

— Berneli mano, jaunasai mano, kam aš žydėsiu, kaip žalia rūtelė, kam aš devėsiu, kaip lelijėlė, jei tavęs jauno nebebus? Kai tu išjosi toli-

mon šalelėn, tai aš džiūsiu vysiu, kaip nuskinta rūtelė, be tavęs, jauno bernelio...

Ir meiliai prašė bernelio jaunoji, kad žirgų nebalnotų, grynu auksu nekamanotų, nors vienus metelius dar palūkėtų. Neklausė bernelis jos meiliųjų žodelių, bučiavo baltas rankeles ir skaisčius veidelius, ėjo iš aukštos klėtelės, nuo baltų skobnelių, didžiajan dvarelin, sėdo pabalnotan žirgelin, kamanotan bėrelin, išjodamas iš plačių dvarų į lygius laukus, į tamsias girias, į viešąjį kelelį.

Ėmė tada mergelė savo baltosna rankelėsna miklųjį kilpinėlį, statė dėjo drožtąją vylytėlę, šovė žirgelį eikliosna kojelėsna. Klupo žirgas ant kojelių, puolė berno kepurėlė...

— Tu dėl manęs, berneli, dievus užrūstinai, tu per mane, raiteli, vaizbūnus nužudei, mažus vaikelius pravirkdei, per mane savo jauną jaunystėlę pražudei, tai aš su tavim vargsiu, su tavim kęsiu, su tavim drauge kaip gyvenau, ir žūsiu! Berneli mano, jaunasai mano, liepk vesti atgal širmuosius žirgelius.

— Už ką tu kentėsi, už ką tu vargą vargsi, niekam bloga nepadariusi, viešo kelio niekam neperžengusi?

— Jei tu joji, tai ir aš josiu, jei tu karan stosi, tai ir aš prie šalelės, jei tu kare žūsi, tai ir aš prie galvelės! Mylėjovos, devėjovos drauge, drauge ir žūsiva, kaip gyvenova! Berneli mano, raiteli mano, ko mudviem bijoti, ko mudviem baidytis, jei mudu abudu! Liepk atgal vesti širmuosius žirgelius. Brangesnė laimės dienelė pragyventa, nei šimtas vargelio metų, nei šimtas dienų išsiilgėtų, nei šimtas naktelių dėl rūpesčių neišmiegotų.

— Tegul gi būna, kaip tu nori, — atsakė bernelis, — ir liepė vesti širmus žirgus atgal naujona arklidėlėn, karstyti šviedrius ginklus, šveitrius kalavijus atgal ant sienų plačiųjų. Kai žirgus vedė arklidėsna, žirgai drebėjo, kai ginklus karstė ant sienų, ginklai liūdnai skambėjo — tik viena jauna mergelė tai linksma buvo.

VII

Nuo aukštų kalnų, iš didžių dvarų, per vario vartus išjojo garsus kunigaikštis Šarūnas žaliojon girion vilkų, meškų pamedžiotų, lokių, briedžių pavaikytų, pilkų ančių, baltų gulbių pašaudytų, miklių kilpinėlių pamiklintų, žirgelių paciklintų — ir bemedžiodamas, greitus žvgėris bevaikydamas, antis, gulbes bešaudydamas — prijojo aukštus bajoro dvarus, prijojo ir nustebo: jo dvarai tai aukšti, o čia dar aukštesni, jo dvarai tai platūs, o čia dar platesni! Ir nustebęs varė žirgelį į vario vartelius, papūtė

ragan ant viso dvarelio; išėjo bajoras vario vartų atkeltų, didžio svečio priimtų.

Ir atkėlė vario vartus, ir įjojo Šarūnas didžian dvarelin.

— Kieno šitie aukšti dvarai? — klausia kunigaikštis.

— Šitie aukšti dvarai, šviesiausias kunige, tai mano.

— Nežinojau, nemaniau, kad mano šaly gyvena bajorų, kurių turtai didesni negu mano, kurių dvarai aukštesni už mano.

Ir nusėdo kunigaikštis nuo eikliojo žirgelio, ir vedė jį bajoras aukštojon klėtelėn, užgėrė žaliuoju vyneliu. Ir išėjo jauna bajorienė, kaip saulelė sužibo, kaip gulbelė skersnus žingsnius žengė, kaip karvelis ulbuonėlis gražius žodelius kalbėjo, sveikindama ir pagerbdama garsųjį kunigaikštį Šarūną. Vienoj rankoj nešė žalią vyną, kitoj — aukso taurę. Ir paslydo jauna kojelė, ir praliejo žaliąjį vynelį...

— Tai nelaimę dievai siunčia, blogus ženklus mudviem jie duoda! — tarė ne tiek nusigandus, kiek didžiai nuliūdusi jaunoji.

— Dvylika metų gyvenova šituose aukštuose dvaruose — nenusiliejo iki šiol vandens lašelis, nenugurėjo duonos gurinėlis, o nū prasiliejo žaliasis vynelis...

— Nebijoki nieko, jaunoji, — tarė Šarūnas žodelį, — neatsitiks tau nelaimė, kad ir tiek blogų ženklų regėtai, kiek giedram danguje žvaigždelių... Kad dangus tave užgriūtų, ginklais paremtumėm, kad žemė po tavim prasiskirtų — skydais užklotumėm, kad visas pasaulis prieš tave sukiltų — savo kalavijais apgintumėm!..

Tris dienas, tris naktis gėrė, valgė ir uliojo Šarūnas bajoro dvare. Žalio vyno dunojai plaukė, saldaus midulio ežerai stovėjo. Ketvirtą naktelę visus miegas numarino. Vos sumigo ir namiškiai, ir svečiai, vos užmerkė šviesias akis Šarūnas, garsus kunigaikštis, girdi — žadina jį didis balsas:

— Kelkis, Šarūne, negulėk, atsikėlęs nelauk, kelk savo tarnus ko vikriausius, imki kilpinius ko valkiausius, šviedrius ginklus, šveitrius kalavijus, žirgelin sėski, iš šio dvaro joki žaliojon girelėn medžiotų.

Pravėrė akis kunigaikštis, manydamas, kad tai jį kelia savieji, bet apsidairęs nieko nepamatė— dar tamsi buvo naktelė, ir gaideliai dar negiedojo — kunigaikštis vėl užmigo.

Akių dar nesumerkė, saldžiuoju miegeliu dar nesusnūdo, kai vėl išgirdo didį balsą:

— Kelkis, Šarūne, negulėk! Liepk balnoti širmus žirgus, iš dvarelio skubiai joti, kad nelaimėn nepatektai, veltui nepražūtai.

Atsisėdo kunigaikštis, išsitraukė šveitrų kalaviją ir prabilo:

— Tegul čia žemė skiriasi, tegul čia Perkūnas daužo, aš nepasitrauksiu, iš šio dvaro neišjosiu, kol šviesi saulelė užtekės, kol gaili rasa nukris.

Ir taip prabilęs, delnais suplojo, šaukdamas savo draugą kareivį, keldamas iš saldaus miego jaunąjį bajorą; liepė ginklus pagaminti, visą dvarą apžiūrėti, visus kampus apieškoti, atrasti, kas jį taip žadino, kas kėlė... O pats vėl atsigulė ir saldžiai užmigo.

— Kelkis, kunigaikšti, tavo aukšti dvarai dega!

Pramerkė akis Šarūnas, mato, — kelia jį draugas ko tikriausias, rodo ant dangaus gaisus ko didžiausius toje pusėje, kur Šarūno aukšti dvarai stovėjo.

Šoko Šarūnas iš minkšto patalėlio, sėdo eikliajin žirgelin, jojo iš aukšto dvaro ton pusėn, kur gaisas ant dangaus švytavo. Dar neprijojo pusės kelelio, dar tik įjojo žaliojon girelėn, mato: pragaišo pranyko dideli gaisai, tik žvaigždės giedram danguje žverbla, kaip gaili raselė ant žaliųjų lapelių... Nuliūdo didis Šarūnas, puikią galvelę nuleido.

— Kol mes čia gėrėm uliojom, ten priešininkai mūsų dvarus sudegino, draugus ir artimuosius pavergė... Bet kalavijas dar neatšipo: ką ginklu paėmė — kalaviju atimsiu, kas kalaviju pirko — kalaviju tam mokėsiu...

Bet mato, kad jis neturi savo kalavijo aštriausio: liko jis ant skobnių didžiajam bajoro dvare. Siuntė Šarūnas kareivį atgal į didį dvarą, kad jam atneštų jo kalaviją. Ir sugrįžo raitužėlis ir nerado aukštų dvarų, tik *atitiko gilų ežerėlį, didį vandenėlį. Ir nusigandęs varė žirgą atgal ir,* pasivijęs didį Šarūno pulką, paporino pasakė gūdžią naujienėlę.

Neįtikėjo Šarūnas — šveitraus kalavijo besigailėdamas, žinia nebetikėdamas, jojo atgalio dvaro pamatytų, savo akimi pažiūrėtų. Kai prijojo tą kalną, kur dvarai stovėjo, tai pamatė padabojo gilų ežerėlį, didį vandenėlį... Tik prie krašto baltos skobnys plaukė, ant skobnelių šveitrus kalavijas gulėjo...

Taip žuvo jaunasis bajoras ir jo gražioji mergelė.

Ne tiek visi gailėjosi didžių dvarų, kiek jos jaunosios skersnų žingsnelių, gelsvųjų kaselių, josios jaunųjų dienelių.

Tik kas metai vidunaktį, kaip pirmieji gaidžiai gieda, tą naktelę, kurią didis dvaras žuvo, šviesus mėnuo šviečia, baltas miglas kelia — vidury ežero jauna mergelė su jaunu berneliu mėnulio šviesoj žaidžia, baltomis miglomis klostosi...

Oi, ir gilus tas ežeras, niekas jo dugno nepasiekia. Bet kaitrią dienelę, kai vilnelės nemuša, vanduo nebanguoja, kai šviesi saulelė šviečia — matyti giliai giliai ežero viduje aukšti dvarų bokštai, bet kas ten tada priplaukia, kas ten prisiiria— iš ten jau nebegrįžta...

Ir vadino žmonės tą ežerą Gilše...

SŪRŪS VANDENYS

I

Keista buvo Liškiavos pilis, keisti gyveno joje žmonės.

Kas ten jodavo, kas ten eidavo, pamatę aukštus pilies kuorus, traukdavo šalin, nors ir labiausiai skubindavosi, lenkdavosi kelio, bet tik neitų arti aukštų pilies rūmų.

Seniai jau nebeužeidavo ten vaidilos, nebedainuodavo apie garsius senovės žmonių darbus, nebeužkeliaudavo naktigultan ir pasivėlavęs kelevis, tik kai kada užvažiuodavo vaizbūnai pirkliai iš gudo šalies.

Seniai jau nebesikūreno šventuose alkuose ugnis, neberūko gabijose aukurai; kriviai iškriko visame pasauly ir toli nunešė piktą gandą apie tos šalies valdovą, apie žmones, kurie ten gyvena.

Ir žmonių ten nedaugel liko; ar viesulai juos išblaškė, ar maras išmušė, niekas nežinojo. O tie, kurie liko, vaikščiojo nuliūdę, lyg dievai dėmę būtų padėję ir ant tos vietos ir ant žmonių, kurie ten gyvena.

Ir medžiai ten liūdnai šlamėjo, ir girios ūžė tvoškė, lyg motutė tyliai raudojo ant sūnaus kapo, kuris mažas mirė.

Ir kiekvieno širdį liūdesys slėgdavo, kas, nors netyčiomis užklydęs, aplankydavo tą liūdnąją šalį.

Keista buvo toji Liškiavos šalis, keista pilis ir keisti žmonės ten gyveno.

O nuo senų laikų gyveno ten garsus kadaisti kunigaikštis Raivedys. Kol jaunas buvo, garsiai pasižymėjo. Vaidilos garbino jo vardą, kaip plati Dainava, ir ne viena mergelė sunkiai atsidusdavo, kai, dainą dainuodama, minėdavo garsius jaunojo Raivedžio darbus.

Sunki buvo ranka jo ir gudams, ir lenkams, kurie toli gyveno, už girių, už plačiųjų vandenų; bet juto ją ir artimieji kaimynai, Dainavos kunigaikščiai. Šiurkštus tai buvo vyras kalboje, narsus ir atkaklus, kaip vanduo, neramus, kaip ugnis: greitas buvo karan stoti, kalaviju reikalus su kaimynais spręsti.

Ne vienas kunigaikštis drebėjo, išgirdęs jo ragą, ne vienam Raivedys švietė gaisrais akysna, ne nuo vienų blakstienų nuvijo tamsios nakties sapną, kuris teikia žmonėms ramumą.

Nemaža per jį prasiliejo žmonių kraujo ir ašarų, ne viena motutė keikė jį, kad akmenim pavirstų, kad žemė jį prarytų...

Neapkentė jo visi kaimynai kunigaikščiai, ir galingi ir ne, ir narsūs ir ne.

Neramus buvo kaip ugnis, kunigaikštis Raivedys, ir sunki visiems buvo jo ranka.

Bet tai buvo seniai, kai dar jaunas buvo, ne dabar...

Ir traukė tada Liškiavon visi tie, kurie narsūs buvo, kurie karo geidė ir garbės ieškojo, kad vaidilos juos apskambintų, kad mergelės sesutės dainoje apdainuotų.

Ir surinko didį būrį narsiausių visos Dainavos kareivių ir surinkęs išjojo Raivedys tolimon šalin, lenkų žemėn, žirgo pamandravotų, aukso, sidabro ir šilko skarų paieškotų.

Ilgai ten truko, ne greitai namo grįžo; ruduo praslinko ir žiema praėjo, dar jo namie nebuvo; tik pavasariui besibaigiant, už metų, pargrįžo.

Bet tų, kurie grįžo, ne tiek buvo, kiek išjojo.

Ir tie, kurie grįžo, ne tokie linksmi bebuvo, kaip iš namų išjodami.

Didžios lenkų minios jiems kelią pastojo, iš visų šalių apsupo apgulė, kai jie namo grįžo. Kur vienas Dainavos raitelis buvo, ten šimtas lenkų stovėjo.

Tris dienas, tris naktis gynėsi kirtosi Dainavos raiteliai, kol kelią sau prasiskynė ne tarpu girių siūbuojančiųjų, bet tarpu lenkų... Tiltus nugrindė, klonius nuklojo, bet ir iš jų ne vienas galvą savo padėjo svetimuose laukuose, ten, kur motutė apverkti jo neateis, jauna sesutė kapo žolynais neapsodins, o skaisti mergelė neaplankys.

Nors kelią patys sau prasiskynė, bet parvežti didžio lobio, kurį užgriebė plačioje lenkų žemėje, neparvežė: paliko visa ten, kur lenkai juos apstojo. Liūdni grįžo bernai be grobio, be garbės...

Ne tiek jie liūdni grįžo, kad neparsigabeno nei aukso, nei sidabro, nei kieto plieno...

Ne dėl to jie grįžo liūdni, kad neparnešė sesulėms mergelėms nei aukselio žiedų, nei šilko kaspinėlių, nei gražių parėdėlių...

Grįžo jie liūdni, kad jų tarpe nebebuvo narsaus Raivedžio, kursai liko tolimoj šaly, lenkų žemėj.

Vieni kalbėjo, kad užmuštas liko, kiti sakė, kad sužeistas, pavergtas... Visaip žmonės kalbėjo, bet niekas gerai nežinojo, niekas grįžusiųjų klausti neklausė, o patys jie niekam nieko neporino, nesakė.

Nuliūdę buvo bernai, kad nėra to, kas priešininkui atkeršytų, jų vargus, jų nelaimę kietu plieno kalaviju apmokėtų, aštriais kirvių ašmenimis, kad nėra to, kas jų nuvytusią garbę atželdytų, didžią gėdą garsiais priešininko šaly darbais, didžiais žygiais išpirktų...

Vai, nuliūdo, nuliūdo bernužiai, kad negrįžo su jais narsus Raivedys, o kito tokio nei tarpu jų nebuvo, nei visoje Dainavos šaly.

Ir ne vieni bernai gailėjosi Raivedžio: daugel žmonių pasigailėjo, kad jaunas žuvo; bet daugel kitų nusidžiaugė, kad ramiai dabar gali miegoti. Daugiausia džiaugėsi kunigaikščiai kaimynai, kuriems sunki buvo Raivedžio ranka. Jie dabar lengvai atsiduso. Džiaugės ir žvairavo į plačias jo girias, į aukštas pilis.

Verkė tik viena Ragailė, sena jo motutė, kad neteko vienatūrėlio sūnelio. Dievai labai nuskriaudė ją: jie paėmė aštuonis sūnus, kai dar maži buvo, o dabar ir paskutinį džiaugsmą, jos senų dienų nuramintojėlį.

Verkė pusę metų Ragailė, išverkė senas akis, pražiūrėjo langus, sūnaus vis nėra ir nėra.

Ar labai ji kentėjo, ar sunkiai dūsavo, niekas nežinojo, nes sena Ragailė niekam nesiskundė, o kaip kiauras naktis verkė, niekas nematė.

Tuo laiku kunigaikščiai kaimynai savinosi Raivedžio tėviškę, dalinosi jo giriomis, pievomis...

II

Praslinko pusė metų. Ragailė vis dar laukė sūnaus pargrįžtančio, bet kai suėjo jau visi metai liškiaviškiams namopi sugrįžus, tai jau liovėsi belaukus.

Visi nurimo, tik kunigaikčšiai kaimynai ginčijosi, dalydamiesi Raivedžio giriomis ir pievomis. O užtarti, užstoti vargo našlę tai niekas nenorėjo.

Bet štai pakilo gandas Liškiavoje, ir vėjai sparnais į toliausias jį nunešė šalis, kad grįžo sveikas ir gyvas tėviškėn narsusis Raivedys, kurio jau niekas nebelaukė...

Ir suturšė žmonės, kaip bitės avily, kada spiesti rengiasi, sukruto tie, kurie kare su juo buvo lenkų žemėj, ir jų draugai, ir broliai, ir giminiečiai. Visi laukė, kad didžiu šauksmu pašauks Raivedys visus, kuriuos lenkai užgavo, kad vėl jie visi išjos tolimon lenkų šalin kruvino kerštо neštų...

Ir nelaukė karžygiai kareiviai, kol vytis ant aukštų savo pilies kuorų uždegs Raivedys, bet ėmė plaukti pas jį iš visų šalių... Ir plaukė žmonės Liškiavon, kaip nemunai, ir visi laukė karo...

Neramu pasidarė kunigaikščiams kaimynams, kurie buvo nuskriaudę Liškiavos žmones. Nors ir meilinosi jie dabar Raivedžiui, bet visi keršto baidėsi, vis kovai rengėsi ir laukė svečiuosna Raivedžio...

Raivedys karan nesirengė, keršto niekam nežadėjo. Tik, pasibalnojęs širmą žirgą, prapuldavo giriose dviem, trims dienoms. Ką jis ten veikė, niekas nežinojo. Pargrįžęs iš girios, užeidavo menėn, kur gyveno sena jo močia, Ragailė. Ilgai ten kiekvieną kartą juodu kalbėdavosi — iki pusiaunaktų.

Ką jie ten kalbėdavo, niekas nežinojo. Girdėjo tik, kad gūdus buvo Raivedžio balsas, kad graudūs ir rūstūs buvo Ragailės žodžiai.

Į nieką daugiau Raivedys žodžio nepratarė, jei tik į tuos svetimos šalies žmones, kurie jį atlydėjo iš lenkų žemės. Seni žmonės, kurie daugel yra matę, kalbėjo, kad tai buvo lenkų šalies karžygiai.

Ką jiems kalbėjo kunigaikštis, niekas nieko nesuprato. Tik matė visi, kad jie pasibalnojo savo žirgus ir išjojo iš Raivedžio dvaro.

Ir vėl slinko diena per dieną, žmonės nerimo ir taip kalbėjo ir šiaip kalbėjo ir laukė karo, bet Raivedys tylėjo, tik nuliūdęs vaikščiojo, niekam žodžio nepratardamas.

Liūdnas buvo veidas ir senos Ragailės.

Ir pritrūko susirinkusiems kantrybės ir pradėjo vieni pykti, kiti net šaipytis iš Raivedžio, kad jų karan neveda. Vieni kalbėjo, kad užkerėję kunigaikštį ten, lenkų šaly, kiti — kad širdį jam pamainę, treti — kad pamišęs jisai.

Ir šaipydamies, ir šypsodami išjojo kas sau namo, iškriko po visas šalis ir nunešė gandą, kad kiškio kailį pakabinęs Raivedys ant savo vartų ir kerštą lenkams dovanojęs.

Ir juokėsi žmonės, juokėsi kunigaikščiai kaimynai, juokėsi ir kareiviai bajorai, kad ne vyras, bet bailus kiškis viešpataująs Liškiavoje.

Visi juokėsi, tik vieni liškiaviškiai nuliūdo, kad Raivedys gėdą jiems padarė prieš visą Dainavos kraštą. Niauriai jie dairėsi į šalis praeidami, prajodami pro Liškiavos pilį...

O tuo laiku liepė Raivedys savo kareiviams ir bajorams balnoti žirgus. Ir vėl visi nustebo, kodėl neliepia kurti vyčių ant kuorų, kodėl nešaukia žmonių, kurie seniai karo laukia, kodėl tiek mažai kareivių ima su savim, svetimon šalin besirengdamas...

O kai liepė nešti iš gilių rūsių auksą ir sidabrą, kurie ten gulėjo nuo senų laikų, kai liepė nešti gintarą ir šilko skaras ir vožti ant žirgų, visai nustebo žmonės. Ar pas mergą joja, ar piršlius siunčia? Bet kas gi panorės tekėti už jo, jei neatkeršijo tiems, kurie gėdą jam padarė, kurie tiek iššudė jo narsiųjų kareivių...

Visaip žmonės manė, bet klausti niekas kunigaikščio neklausė: niaurus buvo jo veidas...

Ir išjojo Raivedys, bet kur — niekas nežinojo. Išjojo ir pražuvo, lyg žemė jį prarijo ir tuos, kurie su juo drauge buvo.

Praėjo vienos padaužos ir kitos, o Raivedžio vis dar nebuvo. Viena Ragailė viską žinojo: ir kur nujojo, ir kada grįš, bet jos niekas klausti nenorėjo — niaurus buvo jos veidas, rūsčios buvo senos jos akys...

Ir pargrįžo Raivedys, tik pargrįžo ne vienas: parsigabeno jauną mergelę, tolimos lenkų šalies bajoro dukrą.

Atlydėjo ją palydovai — trys broliai, kaip ąžuolai, ir jų draugai...

Ir suprato dabar žmonės, kodėl Raivedys lenkams kerštą dovanojo!..

Ir gražaus veido buvo jaunoji Raivedžio mergelė ir dailaus stuomens. Veidas skaistus kaip pienas, su krauju maišytas, ji pati aukšta kaip jauna liepa, laiba kaip bitelė.

Neilgai gėrė, neilgai uliojo Liškiavoje svetimos šalies karžygiai: tik tris dienas, tik tris naktis, o ketvirtąją atsisveikino ir namopi visi grįžo.

Daugel buvo ten išgerta, daugel suvalgyta, o savo šalies žmonių Raivedys nieko neužprašė, nepakvietė nei senų bajorų, nei jaunų raitelių...

Išjojo palydovai, liko tik svetimos šalies krivis, kuris atvažiavo su jauna mergele, liko tik jaunoji kunigaikštienė.

Ir prašvito Raivedžio veidas, ir linksmas jis buvo, ir laimė iš akių jam spindėjo... Tik nelinksma buvo Ragailė, nelinksmi buvo žmonės. Kalbėjo, kad kunigaikštis, tėvų papročius pamynęs, svetimos šalies dievus garbinąs...

Nelaukė gero žmonės, kurie tai girdėjo: laukė galingiausių dievų keršto.

Bet netiesą žmonės kalbėjo, apsiriko — dievai tylėjo, nei maru, nei badu nekeršijo...

III

Ilgus laikus laimingai gyveno Raivedys aukštoje savo pilyje. Ir devėjo jam mergelė, kaip žalia rūta daržely, kaip lakštingalėlė vyšnių sode, nuo ryto iki vakaro kalbėjo meilius savo berneliui žodelius.

Ir laimę rado visai netikėtai Raivedys, rado ten, kur jos neieškojo, rado tada, kai jos visai nelaukė...

Jaunu bernu būdamas, nieko tiek nemėgo, nieko taip netroško, kiek karžygio garbės, kiek vaidilų dainų, tokių, kaip tos, kurių beklausydama suliepsnodavo jo širdis...

Bet nors stipri buvo jo ranka, kitų gi nesilpnesnės, narsūs buvo jo darbai, kitų gi dar narsesni... Ir nusibodo jam gyvenimas, užpyko Raivedys

ant dievų, kad jie galingi buvo, ir ant žmonių, kad jie tokie, kaip ir jis. Pyko ir kramtė žmones, kaip šuo, kuriam dantis gelia, kuriam traukai gerklę trauko, bet gyvenimas vis buvo be prasmės, kaip žiauri bedugnė... Nusiminimas aptemdydavo jo širdį — jautė tai Raivedys ir dar labiau pyko.

Bet neilgai taip buvo. Nusikratė Raivedys visų sunkių godelių, užsimanė pagyventi, kaip senovės didvyriai gyveno, užsimanė pasauly paskrajoti, kaip skrajodavo tie, kurie dabar kapuose ilsisi, milžinkapiuose, kaip tie, apie kurių darbus gražiai dainuodavo jam vaidilos... Didžios karžygio garbės panorėjo ir manė, kad kelias į ją—tai lenkų šalin žygis...

Ilgai ten uliojo, gaisais kelią sau švietė, krauju žirgą girdė... Juo daugiau šalių išjodinėjo, juo daugiau laukų išmindė, juo didesnis įnirtimas budo jo širdy. Ir blaškėsi, kaip karštine sergąs ligonis, iš vienos šalies kiton, lindo ten, kur didžiausias pavojus buvo, kaip pamišęs.

Daugel paėmė lobio ir aukso, ir sidabro, ir kieto plieno, daugel vergų vedėsi namo...

Tarpu paimtų pagrobtų surado Raivedys ir savo didžiausią, brangiausią turtą.

Stovėjo maža pilutė tarpu ežerų, saloje, gyveno ten lenkai ir nelaimės nejuto, nelaukė. Bet atėjo žiema, nugrindė tiltus per ežerus. Paskui žiemą, vėlią naktį, netyčiomis, kad nei žmonės nepamatė, nei šunys nesulojo, įsiveržė ten Raivedys. Drąsiai gynėsi tos šalies žmonės, bet neilgai: palaužė juos narsūs Dainavos vyrai...

Nedaugel ten raro aukso ir sidabro... Tik pagrobė ten dailiąją mergelę, tos pilies valdovo dukrelę. Kai pamatė ją Raivedys, įtiko jam jos skaistūs veidai, pamilo mėlynas jos akeles, kurios gilios buvo kaip dangaus bedugnė.

Ir atrado nelaukęs netikėjęs gyvenimo prasmę, atrado laimę Raivedys ir suprato, kad ji ne ten, kur jos ieškojo.

Ir nusibodo jam dabar karas, pagailo jam žmonių, kuriuos kankino, ir liepė grąžinti žirgus atgalio, liepė traukti į tėvų šalį.

Ir metas jau buvo! Giliai buvo įbridęs lenkų žemėn, labai juos suerzinęs, ir traukė jie dabar iš visų šalių, vieno norėdami, vieno tik trokšdami — ko pikčiau, ko baisiau atkeršyti Raivedžiui...

Nors skubėjo grįždamas Raivedys, bet pavijo jį lenkai: kaip ruja vilkų vijo jį. Ne kartą jam ir kelią mėgino pastoti, bet kaip viesulas praeidavo, prasimušdavo pro juos Raivedys... Tik juo toliau, juo daugiau buvo priešininkų... Ir pagaliau pikta gadynė atėjo dainiaviškiams: apsupo iš visų pusių lenkai, kaip marška laukus nuklojo. Kur vienas dainaviškis buvo, ten šimtai lenkų stovėjo. Tik nenuliūdo bernai ir pradėjo skinti sau

kelią. Ilgai skynė, bet prasiskynė, bet liko ir gausus grobis, liko ir jauna Raivedžio mergelė...

Nenorėjo be jos grįžti Raivedys ir paliko visus ir vienui vienas nujojo pas lenkus. Suėmė jį priešininkai ir nuvedė pas didžiausią savo vadą, kuris žilas buvo, kaip sena obelis.

Ir prabilo prakalbėjo Raivedys:

— O jūs, lenkai, visi, kurie čia susirinkę esate, kunigaikščiai, bajorai ir šiaip kareiviai, klausykite, ką aš jums pasakysiu... Jūs daugel čia, o aš vienas pas jus atėjau ir nepabijojau jūsų, nors ir daugel pikto jums, kaip priešininkas, esu padaręs.

— Mes ne stabmeldžiai, kaip jūs, mes pikto nedarom, kas pas mus patsai ateina, bet priešininkams sunkiai keršyti mokame.

— Žinau. Bet jūs matėte, kaip aš prasiskyniau sau kelią per jūsų minias ir būtau prasimušęs, kad ir triskart tiek jūsų būtų buvę, kaip dabar yra...

Sumurmėjo lenkai, suturšė kaip bitės avily, išgirdę jo kalbą, bet piktai pažiūrėjo į juos senas karavadas, suraukė kaktą ir visi tuojau nutilo.

— Daugel pikta aš jums padariau ir dar daugiau padarysiu, jei neišgirsite mano kalbos.

— Negrasyk mums, kol mūsų rankoj esi...

Iš aukšto dirstelėjo kunigaikštis į juos ir puikiai atsakė:

— Nebijau aš jūsų ir nebijosiu niekuomet. Kitaip aš tau atsakytau, bet dabar... Dabar atėjau, kad draugas, ne priešininkas, jums būtau.

Jūsų rankosna pateko mergelė, kurią aš, kalaviju paėmęs, pamilau kaip savo širdį. Atiduokit ją man!

Jei neatiduosit, aš kalaviju jos pas jus ieškosiu, kol surasiu — ar galą sau gausiu...

Girdite lenkai! Ar vergę man atiduokit, ir būsiu jums draugas, o jei ne — tai tokius gaisrus sukursiu jums, kokių nepamena net jūsų tėvai...

Nutilo kunigaikštis... Ilgai rymojo, rankom pasirėmęs, senas karavadas, kol žodį prabilo:

— Nebaidyk karu, kunigaikšti, nes nebijome: viskas yra Dievo rankoje... O kad draugu mums liktai, ne priešininku, kad veltui nelietai krikščionių kraujo, geidžiu iš visos širdies. Bet aš tau štai ką pasakysiu: kaip panorės toji tavo buvusioji vergė, taipo ir bus, o dabar būki kol kas mūsų svečias, o jei panorėsi bėgti, tapsi vergu...

Ir tuo skyrėsi...

Džiaugėsi lenkai, kad savo rankosna gavo baisiausiąjį visų Lietuvos kunigaikščių, kad dar jų draugu tapo... Ir nuvedė jį butan, kur gyveno karavadas, davė jam didžių dovanų ir gerbė jį, kaip gerbė savo valdovus.

O kai grįžo karavadas namo, su juo ir Liškiavos kunigas ir jaunoji vergė, kuriai patiko Raivedys, kad buvo gražus iš veido ir aukšto stuomens, nors šiurkščios kalbos ir apsiėjimo...

O kad ir nepatikęs jai būtų buvęs, tai giminė ir visi tos šalies žmonės meldė jos, kad sutiktų... Ir sutiko mergelė, garsaus bajoro duktė. Tik ji norėjo, kad Raivedys atsižadėtų savo dievų ir galingojo Perkūno, o garbintų tą Dievą, kurį ji gerbia. Ir siuntė pas jį vieną dieną tos šalies krivį, kuris įkalbinėjo jam, kad nėra geresnio Dievo kaip tas, lenkų garbinamas.

Klausė kantriai Raivedys krivio kalbų, nes taip norėjo daili jo mergelė, bet širdis dažnai virė, kai niekino jo dievus svetimos šalies krivis.

Kentė kentė, bet neiškentė ir taip į jį prabilo prakalbėjo:

— Klausyk, krivi, kokis tavo Dievas, kad jis neapsigynė nuo žmonių, kurie jį kankino. Ir Dievas jis kažkokis menkas! Ne kareivių Dievas jisai, tik moterų, kurios bailios, kaip jisai. Argi mūsų Perkūnas tokis? Kai jis prakalba, tai žemė dreba, ir žmonės ir dievai jo nusigąsta. Kad aš, jo atsižadėjęs, tavo tik Dievą garbintau, išjuoktų mane visi mūsų šalies žmonės. Jie myli Perkūną, kuris smarkiai griaudžia, kai jie kovon eina...

Ir daugiau klausyti nebenorėjo Raivedys. Nors ir verkė, nors ir gražiai prašė jauna bajoraitė, bet atsakė jai Raivedys, kad ji sau garbintų savo Dievą, kuriam ir jis duosiąs skairių ir gausių aukų, kad palankus jam būtų, bet savo dievų neatsižadėsiąs ir kaip garbinęs juos, taip ir garbinsiąs.

Penkis mėnesius viešėjo ten Raivedys, o šeštą pradėjo rengtis, kad su močiute pakalbėtų, kad vestuvėms pasiruoštų.

Ir grįžo Raivedys namo, o jį nulydėjo du jaunosios mergelės broliu...

IV

Linksmos, laimės kupinos, slinko jaunam kunigaikščiui dienos aukštoje jo pilyje. Ir saulė jam skaisčiau leisdavos ir tekėdavo, ir žali sodai linksmiau šlamėjo, siausdami su vėjeliu.

Laimėje gyveno Raivedys su savo jauna žmona.

Ilgam laikui atidėjo kerštą kaimynams, kurie jį niekino, užmiršo karą ir medžiokles, giliosna jaunosios akelėsna bežiūrėdamas, ten laimės sau beieškodamas.

Gyveno taip metus, gyveno antrus, o kai treti praslinko, tai net nepastebėjo: vistiek, kaip viena vasaros diena, kaip šilta vasarėlė trumpa.

Ir gerbė jis savo dievus, ir gausiai jiems aukojo, kad laimės kelią jam dievai klojo.

O jauna kunigaikštienė tai gerbė tik savo Dievą. Didžiausioje menėje įtaisė gabiją, kurioje rytą ir vakarą svetimos šalies krivis aukas jam aukojo. Ir juo toliau, juo daugiau ateidavo žmonių naujo Dievo garbinti su jauna kunigaikštiene. Tik vienas Raivedys ten neužeidavo, svetimo Dievo negarbindavo, nors ir jam gausiai aukodavo. Veltui verkė, veltui meldė jauna jo žmona, kad savo dievus pamestų, kad jos Dievą pamiltų... Veltui svetimos šalies krivis jam įkalbinėdavo, veltui naujo Dievo kerštu grasydavo... Tik juokėsi Raivedys.

— Ova, ar Perkūnas silpnesnis, negu jūsų Dievas, kuris tinka tik moterims... Tegarbina žmona savo Dievą, o aš savuosius... Aš nenoriu, kad Perkūnas žaibais pilį man sugriautų: su juo maži juokai!

Laikas slinko, mėnuo per mėnesį bėgo. Ir pagimdė kunigaikštienė dukrą.

Ir pradžiugo Raivedys, ir gausiai aukojo svetimam Dievui, bet dar gausiau gabijai, kur degė negęstama dievų ugnis.

Ir daugel buvo džiaugsmo Liškiavos pilyje. Džiaugėsi kunigaikštis, džiaugėsi kunigaikštienė, džiaugėsi ir žmonės, kurie ją labai mylėjo už gerus jos darbus, už meilią jos širdį. Daugel buvo džiaugsmo visoje šalyje...

Bet nėra tos laimės, kuri būtų amžina. Suliego kunigaikštienė ilgoms dienoms ir juo toliau, juo blogiau jautėsi... Dažnai šaukdavosi savo krivio, dažnai tas nešiodavo pas ją, kaip jis kalbėdavo, savo Dievą. Bet kunigaikštienė vis sirgo ir sirgo: krivio burtai jos negelbėjo.

Ir užstojo sunkios Raivedžiui dienos. Jis pasišaukė pas save svetimos šalies krivį ir užklausė, kuo serga jo žmona, kada išgis jos sopuliai?..

Ir atsakė krivis, kad žinąs tik vienas tikrasis jo Dievas, kuris ją baudžia, kad vyras stabmeldys pažinti Jo nenori, atkakliai piktų dievų prisilaikydamas. O kas dar toliau atsitiks, tai vienas tik jo Dievas težinąs.

Užvirė, kaip verdančiu vandenim apipiltas, Raivedys, išgirdęs tokias kalbas. Tai jau niekas geras taip nedaro! Tai jau ne moterų Dievas, bet vergų, kad, užpykęs ant vyro, moteriškę kankina, kuri jam nieko pikto nepadarė... O vėl, ar jis jam skairiai neaukojo, kaip ir saviesiems?..

— Kad jis taip elgiasi, tai nereikia tokio piktadario Dievo!.. Kad nori kovos, tekovoja su manim, kad nori keršto, tekeršija man, jei tik gali! — tarė baisiai supykęs kunigaikštis ir liepė įmesti krivį giliausian rūsin, kur dienos šviesos nematyti, kur žmonių kalbos negirdėti.

O patsai, paėmęs kirvį, nuėjo dievo gabijon, sukapojo, ką ten rado, liepė išnešti viską laukan, sudėti, sukrauti didelį alužą ir sudeginti visus svetimos šalies dievus.

Ir liepė paskui pašaukti krivių, kurie dievų gabijose buvo, kad eitų gelbėtų kunigaikštienę nuo pikto svetimos šalies Dievo, nuo Dievo, kuris baudžia moteris už vyrų darbus.

Ir pasižadėjo kriviai, kad apgins, kad svetimos šalies piktą Dievą nugalės, ir jo žmona būsianti sveika.

Ir gausias siuntė Raivedys gabijon dovanas, dieną ir naktį rūko dūmai, degė aukos ant aukurų, kurie stovėjo šventuose alkuose, tarp gabijos sienų...

Bet veltui! Kunigaikštienė vis lengo ir lengo. Nyko akyse, kaip nyksta dūmai padangėse. O kai sužinojo, kaip vyras pasielgė su jos dievais, su kriviu, kuris garbino jos Dievą, sudėjus baltas rankas, prašė, kad ne jos, bet savo vaiko pasigailėtų, Dievo keršto nežadintų... Nusigando jauna kunigaikštienė, kaip drobė pabalo ir staiga mirė...

Ir rovė plaukus nuo savo galvos Raivedys, ir verkė, kaip mažas vaikas, kad našliu jaunas liko, kad laimės jaunas nebeteko...

Ir liepė išleisti krivį iš gilaus rūsio... Ir atėjo krivis ir ramino jį, kad tiek Dievas jam laimės ant žemės paskyręs, bet kad atrasiąs jis laimę ten, danguje, jei tik vieną, tikrąjį Dievą įtikėsiąs, tą Dievą, kurį garbino jo žmona ir pas kurį dabar nuėjusi...

Ir supyko kunigaikštis, kaip ugnis užsidegė ant tų krivių, kurie sveikatą jo žmonai buvo žadėję. Liepė juos šaukti savo menėn ir prakalbėjęs pasakė jiems rūstų žodį:

.....— O jūs, kriviai! Jūs kalbate, kad jūsų dievai daugel gali! Kodėl jie neišgalėjo palaužti vieno svetimos šalies Dievo, kuris ant manęs supyko? Silpni jūsų dievai, kad jie visi vieno nenugalėjo. Eikite dabar iš mano šalies, kad mano akys jūsų neregėtų, mano ausys apie jus nieko negirdėtų... Eikite, kol dar nepašėlo mano širdis...

Ir liepė kunigaikštis užlieti negęstamas ugnis, kurios nuo amžių degė, liepė iškirsti šventuosius alkus, išvaikyti žalčius, kurie gyveno gabijos sienose...

Ir verkė žmonės ir dejavo, matydami, ką daro kunigaikštis, ir manė, kad pamišo jisai iš didžio skausmo...

Veltui grasė jam kriviai dievų bausme! Neklausė jų Raivedys — ir nukriko kriviai po visas šalis, o jų skausminga rauda pasklido visame pasauly...

Ir prasidėjo sunkūs laikai Liškiavos šaly: žemė nebederėjo, pievos nebežėlė, bitės nebesispietė, o gyvuliai krito, kaip lapai amaruoti.

Krito amaras ir ant žmonių, ir ant gyvulių, ir ant laukų... Ant viso, kas augo ir žėlė...

Ir skurdo žmonės, ir dejavo žmonės, — bet kurčias ir aklas buvo kunigaikštis, nematė jų vargų, neklausė jų dejavimų; užsidarė vienui vienas savo pily, ir nebuvo ten kelio nei žmogui vargdieniui, nei vaidilai kanklininkui, nei senam kriviui, kuris viską žino...

Ir pakriko nuvargę žmonės į visas pasaulio šalis, bėgdami nuo galingiausiųjų dievų keršto, kuriuo baudė šalį, kad pamynė kunigaikštis tėvų papročius.

Nukriko žmonės dejuodami, savo likimą bekeikdami, kad paliko tėvų būkles, kur jie gimė ir augo, kad paliko tėvų kapus, ieškodami sau naujų būklių svetimose šalyse.

Nukriko žmonės, o graudi jų rauda atsidaužė, kur tik skamba šventa tėvų kalba. Visas pasaulis ją girdėjo, tik negirdėjo vienas kunigaikštis Raivedys: aklas ir kurčias jis buvo žmonių vargams ir skurdui, jųjų dejavimams...

Ir dykuma pavirto visa apylinkė. Kur žali sodai žydėjo, kur dieną ir vakarą mergų dainos skambėdavo, ten tylu buvo, kaip krašte, kuris išmirė, kaip krašte, kurį dievai prakeikė. Ir paukšteliai maži ten jau nebečiulbėjo, tik girios liūdnai šniokštė.

Daugel žmonių ašarų buvo ten pralieta... O nuo tų ašarų pasūro vandenys, kur tik pirma žmonės gyveno, pasūro iki nūnai dienai.

Ir pasklido gandas nuo pasaulio krašto iki krašto, kad blogi darbai dedasi toje šaly.

Ir visi šalinosi tų kelių, kurie veda Liškiavos pilin. Neužjodavo ten nei kaimynai, nei pakeleiviai, neužeidavo ten nei vaidilos kanklininkai, kurie mėgo visur nueiti, kiekvienoj vietoj paviešnagėti.

Ir gyveno Raivedys vienas, tik su tais, kurie pas jį pasiliko, gyveno vienui vienas, kaip lokys lauže. Tik kalbėjo žmonės, kad jis turįs dukrą tokią dailią, tokią gražią, kokios kitos nėra pasaulyje ir nebebus.

Bet taip tik žmonės kalbėjo, o ar tiesa — tai niekas nežinojo.

Prigrįžo tą šalį ir dauguma bajorų, nenorėdami būti pas karavadą, kuris, pakabinęs kalaviją ant sienos, nusiimti jo nenusiėmė.

Juokėsi ir kaimynai, kalbėdami, kad baili Raivedžio kunigaikščio širdis...

Juokėsi, bet niekas jo neužkliudė, nors ir niekino jį, nors ir neapkentė dabar jo dar labiau negu tada, kai sunkus jiems buvo...

Kodėl?.. Bijojo gal dievų keršto, kurie prakeikė tą šalį, kurie galėjo prakeikti ir tą, kas žengs keliu, kuris veda į Liškiavos pilį...

NERAMŪS KALNAI

I

Niekas tiek neniekino dabar Raivedžio, kiek senasis Saulys, Vinkšnių pilies valdovas. Jis buvo senų laikų žmogus, drūtas ir stiprus, kaip ąžuolas plačiašakis, nors šešiasdešimt su viršum vasarų pragyveno pasauly, rūstus ir niaurus, kaip tamsioji audra.

Mylėjo jis visus narsius žmones ir tuos, kurie gyveno, kaip kad jų tėvų tėvai buvo gyvenę.

Neapkentė jis dabar Raivedžio ir nemėgo klausyti, kai apie jį žmonės kalbėjo. O kai jaunas buvo Raivedys, mylėjo jį kaip tikrą sūnų ir ne kartą pagalbą jam teikė, kai Raivedys josios buvo reikalingas: džiaugėsi, matydamas jo darbus, džiaugėsi, kad narsaus ūpo naujoji žmonių karta. Bet kai pakitėjo Raivedys, svetimos šalies mergą vedęs, užgriuvo Saulio širdis, kad jis gėdą daro visiems Dainavos karžygiams, kad jis moterim virto ir pas kuodelį atsisėdo, kalaviją pamiršęs.

O kai kalbėti tekdavo, ne kartą sakydavo, kad jis savo vienintelį sūnų ir tą nudėtų, jei šis panorėtų imti sau už žmoną svetimos šalies mergelę ir pavirsti tokiu niekšu, kaip Raivedys, kuris atsižadėjo savo tėvų papročių.

O kai kalbėdavo, tai veidas jo būdavo niaurus kaip tamsi naktis, tik įdubusios akys žibėjo kaip vilko rudens metu, ir kiekvienas prato, kad nejuokauja Saulys, ne dėl gražaus žodžio jis kalba, nes tai buvo vyras, kuris neapkentė žmonių, daugel kalbančių, ir patsai kalbėjo mažiau, negu jo ranka darbų darė.

Tie, kurie jį pažino, kalbėjo, kad jaunas būdamas linksmesnis buvo. Bet dievai laimės jam nedavė: daugel jis turėjo sūnų, kaip aras lizde erelių, bet visi jie mirė, vieni mažų metų, kiti jau bernais raiteliais: vienus liga pasmaugė, kiti kare žuvo, o treti medžioklėje. Tik vienas jauniausias išliko.

O tuoj staiga mirė ir jo žmona.

Ir gyveno dabar Saulys vienas, tik su sūnumi, kurį labai mylėjo.

Augo sūnus geltonplaukis ir viekan ėjo. Augo, pas tėvą dvare sėdėdamas, žmonių nematydamas, gyvenimo neprasdamas, nors jau dvidešimt dvi vasari buvo mačiusios jo akys.

Kai jam suėjo šešiolika metų, patsai Saulys jį mokė ir kalavijo vartoti, ir kilpinio tampyti, ir kaip žirgas mandravoti, ir kaip medžioklėje žvėrys sekti...

Garsus buvo jo tėvas Saulys visoje Lietuvoje. Ir jį dažnai aplankydavo jo pilyje vaidilos iš visų šalių. Mėgo dainas jaunas Ilgis, dainas, kurias dainavo vaidilos apie garsius senovės vyrus, apie jų darbus, apie skaisčias mergeles, kurias jie mylėjo, kurių išsiilgę iš karo namo grįždavę ir ten jų gyvųjų jau neberasdavę. Kai jam buvo šešiolika metų — svajojo, kad ir jis pasiūgėjęs atliksiąs garsius žygius, kad ir jį pamilsianti jaunoji mergelė, tokia daili, tokia skaisti, kokios nėra aplinkui artimose vietose, bet kuri gyvena tolimoje šalyje, už jūrių mėlynųjų, už girių tamsiųjų. Jis manė, kad buitis gyvenimas vistiek, kaip daina — ir svajojo, kaip daina svajoja. O kai jam suėjo aštuoniolika metų, pajuto krūtinėje didį ilgesį, jautė, kad trūksta jam kažko, kad buitis ne tokia kaip dainoje. Diena per dieną slinko, štai jau devyniolikta vasara praėjo ir dvidešimta, o jis vis dar garsiais darbais nepasižymėjo ir gyveno kaip visi. Tik nakčia, tik sapne sapnuodavo, kad karan joja tolimon šalin, kad ten vienas gudų šimtus kapoja — ir jo sapnas buvo kaip gyvenimas, o gyvenimas kaip sapnas. Ir ne vieną kartą širdį jam sopėjo, kad sapnas nėra gyvenimas. Ne kartą verkdavo per miegą, kad veltui slenka dienos be žygių, be karo, verkdavo ne jis, bet per miegą širdis verkdavo, kol Ilgis nubusdavo.

Girdėjo jisai pasakų ir iš žmonių, ir iš kareivių, kurie gerai žinojo ir atmindavo senovės laikus, ir iš vaidilų kanklininkų apie Liškiavos šalį, apie Raivedį. Dažnai jam pavydėdavo, dažnai panorėdavo pamatyti tą šalį, o daugiausia valdovo dukrą, apie kurią daugel žmonės kalbėjo...

Ir dažnai apie ją svajodavo Ilgis, dažnai ją sapne sapnuodavo. Buvo ji jam čia užburta kunigaikštytė, kuri bernelio gelbėtojo šaukėsi, čia ragana, kuri jo užburti užkerėti norėjo...

O kai išgirdo, kad Raivedys tėvų papročius pamynė, savo dievų atsižadėjo, krivius ir žmones nuskriaudė, virte virė jo širdis, ir neapkentė tada pikčiausiai tėvo ir dukters. Ir klausė Saulio, vaidilų, kodėl iki šiol niekas jam neatkeršijo, niekas jo iš šventosios tėvų šalies neišvijo, kaip kad veja kiškį iš jo guolio...

— Dievai prakeikė tą šalį, — kalbėjo niauriai Saulys. — Pasieks jį dievų kerštas ir be žmonių rankos...

— Ne Raivedžio bijo Dainavos valdovai, — kalbėjo vaidilos, — bet dievų, kurie tą kraštą prakeikė ir užgynė žmonėms vaikščioti keliais, kurie

veda ton šalin. Ir užaugs jie medžiais ir krūmais užžels, praslinks daug metų, išmirs žmonės, kurie dar pamena Liškiavos šalį, o tada užmirš visi, kad ji buvo, ir niekas nežinos, kad ji yra.

Taip kalbėjo visi Ilgiui...

O nuo šitų kalbų tik labiau traukė jo širdį pamatyti šalies, kuri yra užburta, prajoti keliu, kuris yra užkeiktas, atlikti žygį, kuris uždraustas, užgintas, kurio kiekvienas atlikti bijo...

II

Nubudo Ilgis ankstų vėlaus pavasario rytą žaliam vyšnių sodely.

Dangus buvo tokis gilus, rytas tokis ramus, medžiai taip gardžiai kvepėjo, ir paukščiai taip gražiai čiulbėjo, ir tiek jėgų pajuto savo krūtinėje Ilgis, tiek meilės, jog visą pasaulį norėjo apglėbti ir prispausti drūtai prie savo krūtinės. Mylėjo jis ir šį dangų mėlynąjį, ir šiuos paukštelius čiulbuonėlius, ir sodą, kuris taip gardžiai kvepėjo, ir saulutę močiutę, kuri pro lapus barstė ant jo savo spindulius. Ir gyventi gyventi jam tiek norėjosi, padaryti žmonėms kažką gera gera, kad visi suprastų, kiek jis juos myli...

Ir atėjo galvon Liškiavos šalis, josios valdovas ir jo daili duktė... Ir pagailo jam jų, kam jų žmonės neapkenčia, ir kodėl juos dievai prakeikė... Ir dar daugel daugel kitų minčių įstrigo jam galvon... Daugel dar svajojo jaunas kunigaikštis, svajojo, kaip daina svajoja, ne kaip buitis gyvena.

Ir pasikėlęs pasibalnojo sau žirgą ir nujojo žalion girion žirgo pamandravotų, žvėrių pamedžiotų, savo jauno kūno pamiklintų... Ilgai jodinėjo, ilgai mandravojo, kol prijojo viešą kelią, kuris buvo žolėmis sužėlęs ir krūmais suaugęs: tai buvo viešasis kelias, kuris Liškiavos šalin vedė.

Neilgai Ilgis stovėjo, neilgai galvojo, žirgą sustabdęs. Grįžo jį į Liškiavos šalį, suspaudė jo šonus pentinais — ir šoko žirgas per krūmus, per tankumynus ir nubėgo tuo keliu, kuris Liškiavos šalin vedė, kuriuo seniai nei raitas nejodavo, nei važiuotas nevažiuodavo, nei pėsčias neidavo.

Kaip sugalvojo Ilgis, taip ir nujojo... Jojo visą dieną. Saulė jau žemai buvo, kai toli, ant Nemuno kranto, pamatė aukštus Liškiavos pilies kuorus...

Ir nežinojo, kaip ten gali pasiekti, ar per Nemuną plaukti, ar gal namo grįžti, nors ir vėlus jau buvo vakaras, nors ir saulė žemai ant medžių stovėjo... Ir sugalvojo per Nemuną plaukti, Liškiavon keliauti, Raivedį pamatyti... Ne tiek Raivedį, kiek jo dailią dukrelę...

Kai prijojo arti dvaro, tai sutiko, tai pamatė jauną mergelę — dailaus būdo, skaistaus veido. Ir prakalbėjo į ją Ilgis, klausdamas, kokia šioji šalis, kur jis joja, kur šis kelias veda.

Ir atsakė mergelė, kad tai yra Liškiavos šalis, kad Liškiavos pilin šis kelias veda.

Ir pasakė jai Ilgis, kad jis iš tolimos šalies, kad paklydo girioje bemedžiodamas, stirnas stiprakojes bevaikydamas. Tris dienas, tris naktis po girias klaidžiojo, kelio namo netiko, net čionai toli atklydo, šitoj šaly, apie kurią daugel girdėjo.

Ir prašė jaunoji, kad užjotų Liškiavos pilin; ten rasiąs ir atilsį, ir naktigultą, ten jauną priimsią, žaliu vynu užgersią ir jo širmą žirgą pašersią grynu dobilėliu.

— O pasakyk man, mergele, kokis kunigaikštis sėdi toje pily? Kieno dukra tu esi?

— Raivedys kunigaikštis gyvena toje pily, o aš Munia, Raivedžio duktė. Žirgas tavo pailso, o kelias namo tolimas. Joki, berneli, dvaran, ten paviešėsi per kiaurą naktelę. Ir patsai atsilsėsi, ir žirgas atsilsės. O jei panorėsi, tai rytą anksti, saulei patekėjus, nuves tave žmonės į viešą kelią, kuris tavo tėvų šalin eina.

— Nors ir vėlus jau vakaras, nors ir nuvargo mano žirgas, nejosiu aš tavo tėvo dvaran: negražiai kalba apie jį žmonės.

— Tai pikti žmonės ir nedori, kurie negražiai apie jį kalba. Mano tėvas niekam pikto nepadarė, nei keleiviui, nei pirkliui vaizbūnui, nei paprastam žmogui.

— Žmonės sako, kad negerbiąs tavo tėvas galingųjų dievų, nepaisąs senų papročių, kuriuos mūsų tėvai paliko, negyvenąs, kaip kad tėvų tėvai gyveno — ir todėl nesą kelio į jo dvarą nei kriviui, nei vaidilai, nei šiaip jau keleiviui.

— Pikti žmonės tai kalba, berneli. Mes garbiname vieną Dievą, kuris sukūrė dangų ir žemę. Jis liepė mylėti kiekvieną žmogų, ar draugas tai būtų tavo ar priešas.

— Kvailas Dievas, kuris tai liepė, kvailas žmogus, kuris Jo klauso. Kas gali mylėti savo nedraugą! Tam jis ir priešas, kad neapkęstau jo, tam jis ir nedraugas, kad keršto ieškotau.

— Didis ir tikras tai Dievas liepė, ir tik gilios sielos žmonės gali tai suprasti. Keršyti priešininkams kiekvienas moka, bet priešininkui dovanoti, kai jam galima atkeršyti, tik galiūnai milžinai, kilnios sielos karžygiai, tai sugeba.

— Tai ne vyro kalba, dovanok, mergele. Kad vyrai šios kalbos paklausytų, narsumas pranyktų, gudai ir lenkai ir kiti pikti žmonės pavergtų mūsų šalį...

— Ir gudai, ir lenkai, ir visas pasaulis garbina vieną Dievą, kursai tikras yra, ir narsumas ten, berneli, nepranyko.

— Ir tavo tėvas jį garbina, ir todėl pranyko jo narsumas, ir paniekino jį visos šalies žmonės.

— Nepranyko narsumas mano tėvo širdyje, tik, gerbdamas gerąjį Dievą, jis nedaro pikto žmonėms... O žmonės pikti, jie gero dar nesupranta, bet ateitis Dievo rankoje...

— Tai tavo tėvas ir man pikto nepadarytų?

— Už ką gi tau, berneli! Tu gi paklydai ir nieko pikto niekam nepadarei.

Ir, taip bekalbėdami, nuėjo jie Liškiavos pilin. Ir sutiko juos ten Raivedys ir užgėrė jį žaliu vynu, girdė saldum medumi ir vaišino kaip artimą, kaip svečią, kurio ilgai laukė.

Ir stebėjosi Ilgis, kad ne niaurūs čia žmonės gyvena, kaip jam buvo kalbėję, kad ne piktas, bet palankus ir mandagaus apsiėjimo Raivedys, kad ne prakeikta čia pilis, bet gyvena čia žmonės, kaip kad ir visur gyvena.

Ir atsigėrė, ir pavalgė Ilgis ir saldžiai užmigo. O naktį jis sapnavo Munią, dailią Raivedžio dukterį, mėlynas jos akis... Labai ji patiko jam, nors josios kalbų jisai nesuprato...

Rytojaus ankstų rytą užsikėlęs, atsisveikino su Raivedžiu ir jo jauna dukrele, kuri palydėjo jį už pilies vartų. Ir atsisveikindamas, suėmė ją už baltų rankų, ir pažiūrėjo jai mėlynosna akysna.

— Vai mergele, ne tuoj aš užmiršiu kelią, kuris veda Liškiavos šalin, ne tuoj užmiršiu tavo mėlynas akeles. Priėmėta mane kaip svečią, nors nežinojota, kas aš esu.

— Kas esi, berneli, mums vistiek.

Ir paėmė ją Ilgis už baltų rankų, pabučiavo skaistų veidą ir, sėdęs žirgelin, nujojo viešu keliu savo šalin.

O kai jis atgal jojo, tai ir paukščiai linksmiau čiulbėjo, ir giria gražiau šlamėjo, ir saulė skaisčiau švietė, ir vėjelis švelniau pūtė. O toji šalis, kuri liūdna buvo, kuri užkeikta buvo — dabar pasirodė jam tokia graži, kokia nebuvo ir jo tėvų šalis.

III

Nauji jausmai gimė Ilgio krūtinėj, naujos svajonės drumstė jo sapnus. Svajojo dabar apie Munią, dailią Raivedžio dukrelę: ir sapne sapnavo jis ją, ir dieną akyse ji jam vaidenosi. O ilgais giedrais vakarais vaikščiojo Ilgis ir svajojo, kad ji jo laukia ir ilgisi.

Ir rengėsi Ilgis dar kartą pamatyti tą, kurios norėjo, apie kurią svajojo.

Artinosi rugiapiūtės laikas. Žmonės visi išėjo laukuosna; kiemai lyg išmirė, bet už tai laukai, girios ir lankos pleškėjo jaunųjų mergelių dainomis. Tiek buvo meilės, tiek buvo gilaus ilgesio tose dainose, kiek buvo brandžių varpų plačiuose laukuose, ir kiekvieną skausmo bangą atjautė išsiilgusi Ilgio širdis.

Ir rengėsi jis tėvui savo sapnus išpasakoti, savo jausmus iškalbėti ir siųsti piršlius tolimon Liškiavos šalin. Rengėsi ir prisirengti negalėjo: žinojo, kaip piktai kalba tėvas apie kunigaikštį Raivedį ir apie jo dukterį.

O kol jisai rengėsi, rugius nupiovė ir kluonuosna suvežė, pievas nušienavo ir daržinėsna sudėjo, javus iš laukų jau suėmė... Apsidirbę išjojo vyrai žalion girion medžiotų. Visi medžiojo, visi žvėris vaikė, tik vienas Ilgis nemedžiojo, žvėrių nevaikė, bet varė žirgą į Liškiavos šalį, kad mergelę nors iš tolo pamatytų, nors tą šalį aplankytų, kur ji gyvena, nors tuos kelius išjodinėtų, kur ji vaikščioja. Ir vėl viešėjo visą dieną ir grįžo atgalio tik kitą vėlų vakarą tėvų pilin, kur jo jau ieškojo, kur jo laukė.

Ir rado ten didelį triukšmą. Vyrai, stirnas, briedžius bevaikydami, įjojo giriosna, kurios Liškiavos buvo. Ten susitiko su Liškiavos vyrais, Raivedžio kareiviais, su kuriais nei susitarti, nei susikalbėti negalėjo: kalbėjo jie nežmoniška kalba, kalbėjo jie taip, kaip kalba gudų šalies žmonės. Ir susirėmė vyrai ginklais, ir mūšy krito senasis Railys, kuris drauge augo, drauge gyveno su Sauliu...

Kerštu suliepsnojo Saulys, kaip gaisras girioje sausą vasarą, ir pradėjo ruoštis karan, liepė kelti vytis, šaukti vyrų...

Ir nusiuntė pasiuntinį, kuris Raivedžiui pasakytų, kad išrūkys jį iš jo pilių, kaip išrūko lapę iš gilių jos urvų...

Ir nuėjo pasiuntinys gaisro užkurtų Dainavos šaly.

O kai susirinko seni vyrai apie karą pakalbėti, rimtai pagalvoti, kad mažiau kraujo prasilietų, mažiau žmonės nukentėtų, kol Raivedį apgalės, tada prakalbėjo Skilvys, senas Saulio bajoras, kuris ne kartą valdovą savo kalbomis, savo patarimais į tiesų išvedė kelią iš buities klampumynų.

— Jei aš tau, valdove, senas tiesos nepasakysiu, tai kas pasakys? Per šiurkštus esi. Kibinklų tarpu kaimynų buvo ir bus ir, gražia daba nepakalbėjus, negerai karo gaisras žiebti.

— Kad su geru žmogumi, kita ir kalba būtų.

— Tekalba sau žmonės, ką išmano, bet aš tau pasakysiu, kad neteisingi tavo žodžiai. Pažinojau aš Raivedžio tėvus, pažinojau ir jį, kai jaunas dar buvo, ir žinau, kad jis tokis vyras kaip ir mes. Kam tau karas, jei jisai jo nenori?

— Senas tu jau žmogus, ir gal jau nenuvokia tavo galva, ką liežuvis kalba. Tegul sau buvo geri jo tėvai, tegul ir jisai seniau buvo vyras kaip

ir mes, bet dabar jisai gudu pavirto, atsižadėjęs tėvų ir dievų dėl svetimos šalies pelėdos. Išvijo savuosius iš senųjų būklių ir gabena lenkus iš svetimos šalies mums ant sprando. Tegul sau sveikas kraustosi tenai, jų šalin, jei jie tiek malonūs jam — kelio nepastosiu. O ne, tai išrūkysiu šitą bailį, kad gėdos mums nebedarytų...

— Ne tas bailys, kuris kitam pikto nedaro... Ne bailys ir Raivedys. Jo jaunųjų dienų darbai apie tai byloja...

Ir nusijuokė Saulys, kai senus Raivedžio darbus paminėjo bajoras, ir atsakė juokdamasis, kad keršto nematė niekas, kas jį užgavo... Kad karo nebijotų, kad narsi širdis jo krūtinėje plaktų, ne taip elgtųsi kaip dabar. Tegul! Gal tiki, kad nauji dievai apgins jį?

— Ė, valdove, kas dievams žemės darbai! Jie turi dangų ir priešininkų ten galingesnių negu mes, silpnučiai žmonės. Tegerbia Raivedys dievus, kokius patsai išmano, bet atmink, valdove, kad jo gyslose tas pats kraujas, kuris ir tavo: giminės esate.

— Mūsų giminėje nebuvo žmogaus, kuris dėl moteriškės dievų ir savo tėvų atsižadėtų.

— Paklausyk manęs seno, valdove! Tu turi jauną sūnų, kuriam metas jau žmoną sau pasirinkti, o Raivedys turi dukrą vienatūrę, kuriai metas už vyro tekėti. Jūsų šalys gretimos ir plačios. Tavo sūnus bus galingiausias Dainavos valdovas... O kare, kas gali žinoti, katras laimėsita. Juk Raivedžio pilys stiprios ir tvirtos...

Smarkiau pradėjo plakti Ilgio širdis, kai išgirdo tuos žodžius. Ir rodėsi jam, kad visko taip paprasta, taip lengva yra dabar pasiekti: reikia tik pasakyti tėvui, kaip kad dabar pasakė Skilvys. Ir linksmiau suplakė širdis, akyse prašvito, lyg saulė skaisčiau sušvito danguje. Bet neilgai visa tai truko. Tamsūs debesys apniaukė vėl saulę, kai tik prabilo senasis Saulys:

— Geriau gilioj žemėj savo vaiką regėtau, negu pamatytau jį vedusį raganos padermę. Savo ranka nudėtau, jei prieš mano valią norėtų padaryti, ką tu kalbi. Nenoriu, kad mano vaiko uošvis būtų vyras, apie kurį kalba žmonės, kad jis yra bailios širdies...

Ir neklausė Ilgis, ką toliau kalbėjo tėvas su savo bajorais: pasikėlė ir išėjo iš menės, o kai išėjo, niekas nepamatė. Ir pajuto Ilgis, kad didi nelaimė ištiko jį, kad širdį jam lyg replėm suspaudė, ir taip liūdesys apniaukė krūtinę, jog akys verkti norėjo, krūtinė striūbauti.

Pasibalnojo Ilgis žirgą arklidėje ir išjojo iš tėvo dvaro. Kur jojo — patsai nežinojo... Patsai nepamatė, kaip žirgą nugrįžo Liškiavos šalin. Ko ten jojo, dar sau nepasakė, tik juto viena: dar kartas reikia jam pasimatyti su Munia, dar kartas reikia žodis prakalbėti, paskutinis žodis... O ten... Kas ten bebus toliau, patsai nebežinojo...

Ir susitiko mergelę, kai toji žalioj girioj vaikščiojo, mažų paukštelių

giesmelių klausė. Nusėdo Ilgis nuo žirgo, priėjo į mergelę ir prakalbėjo, šiuos žodelius prabilo:

— Pas tave, mergele, nū aš jojau, tavęs pamatyti skubinausi...

Ir nusigando mergelė, į jo veidą pažvelgus: niaurus buvo jo veidas, kaip tamsūs debesys.

— Pas tave, mergele, jojau, su tavim pakalbėti, tau žodžio pasakyti... Myliu tave aš, mergele, kaip nemylės tavęs penki šimtai kitų... Be tavęs aš negaliu vietos sau rasti. Eisi už manęs — laimę rasiu, neisi jaunas žūsiu...

— Vai berneli, kokie tavo žodžiai! Tokių dar aš nesu girdėjusi. Vai, ką aš tau, berneli, pasakysiu, kad nežinau, nei kieno tu sūnelis, nei kokios šalies bernelis?

— Garsaus tėvo aš sūnus, Saulio kunigaikščio, — tarė bernas, suėmęs mergelę už baltų rankų. — Piktas mano tėvas ant jūsų giminės. Karu nori jus išvyti iš tėvų šalies. Kad aš tave vestau, nenori nei klausyti... Bet, jaunoji, tėvo aš nepabijosiu! Stiprios mano rankos, daugel jėgų krūtinėje, plačios girios tėviškėj, rasiu sau vietos, kad ir ne tėvo dvare, būsim laimingi, kad ir ne aukštoje pilyje, tik tu man žodį prakalbėki...

— Gera būtų tau kalbėti meilius žodelius, tik be tėvulio valios aš, berneli, neisiu. O kad ir eitau, — už tavęs, raiteli, netekėtau. Myliu aš kitą bernelį...

— Tai lik sveika, mergužėle, daugiau tau aš nebekalbėsiu nei vieno žodelio...

Ir, sėdęs žirgan, greitai jojo tona šalin, iš kur atjojo. Tik neilgai jojo bernas: toli jau nujojęs, grąžino žirgą atgal, grįžo ton vieton, kur buvo palikęs mergelę, bet jau neberado jos ten. Ko grįžo, gerai nežinojo, gal norėjo dar ko pasakyti?.. Nusėdęs nuo žirgo, ilgai stovėjo pamiškėje ir žiūrėjo ten, kur tarpu medžių, nusileidžiančios saulės spinduliuose, švietė aukšti Liškiavos pilies kuorai.

Ir tokis ilgesys suspaudė jam širdį, taip sopėjo, lyg diegliais suvarstė, lyg akmenimis prislėgė krūtinę... Ir tokis skaudus buvo sopulys, kokio žmogus tylėdamas iškęsti nebegali. Ir sopėjo jam, ir skaudėjo jam, kad ten, kur yra ji, jam mieliausioji, ten nėra jo: kiti mato ją dabar, kalbasi su ja, o jisai nebegali...

Ir pasirodė jam, kad visa, kuo gyveno, ką dar gali rasti pasaulyje, yra niekis, jei nėra tokios, kurią jis pamilo, jei nėra meilės, kuri verda jo krūtinėje, kurios reikalauja jo siela...

Nėra jam be mergelės gyvenimo...

Ir stovėjo jaunasis pamiškėje, kol šviesi saulė nusileido, o kai tamsi naktis apsupo žemę — prijojo Ilgis arčiau į pilį ir kiaurą naktį ten išrymojo...

Širdis jį taip traukė ten, jog net vėjas, kuris pūtė iš tos šalies, kvepėjo.

Ir skaudėjo jam širdį ir sopėjo, kaip nebuvo sopėję niekados nei žaizdų, nei sopulingų vočių.

Saulei užtekėjus, grąžino savo žirgą tėvo šalin.

Juo toliau jojo, juo ilgesys augo, juo skausmas sopulingesnis buvo.

Vai berneli sakalėli, didi tavo nelaimė! Neišvargsi tu vargelio, neužmirši tu mergelės, kuri kitą jau pamilo, ne tave, bernelį...

IV

Atjojo Vinkšnių pilin du vyru, kuriuodu buvo pasiuntęs Raivedys. Vienas buvo stiprus vyras, apsišarvavęs, kaip šarvuojasi tik svetimos šalies kareiviai, kovon eidami. Antrasis buvo senas ir žilas, apsivilkęs rūbais, kokių nevilki šios šalies žmonės. Ginklo jokio nebuvo su juo: nei kalavijo, nei peilio. Ir ne karžygio išvaizdą turėjo: ir vaikščiojo jis, kaip vaikščioja vergai, ir kalbėjo jisai, kaip kalba vergai, bet visi juto, kad tai ne vergas buvo.

Susiraukė Saulys, išgirdęs, kad pasiuntiniu atjojo iš Liškiavos, bet liepė vesti juodu menėn ir užgerti midumi, kaip liepia tėvų papročiai. Kareivis priėmė savo rankon taurę ir, pakėlęs šalmą, išgėrė iki dugno ir atidavė, nei žodžio neprataręs. Ir vėl užleido šalmą ir paslėpė savo veidą: tik spėjo pamatyti žmonės, kad jaunas tai buvo vyras ir gražaus veido.

Senesnysis, priėmęs taurę, padarė ranka nesuprantamą ženklą ir, vos palytėjęs lūpom taurės kraštą, atidavė ją atgal... O tas, kuris priėmė iš jo rankų, kalbėjo, kad taurė karšta buvusi, kaip ugnis. Ir niekas jos paskui rankon imti nebenorėjo, ir valkiojosi vėliau taurė kieme. O kur toji taurė gulėjo, žemė ten surūdijo. Suprato žmonės, kad didelis tai burtininkas buvęs ir piktus burtus padaręs; kad krivis tai buvęs, tik ne mūsų šalies, tik ne mūsų dievų.

Kai įėjo menėn kunigaikštis ir jo sūnus Ilgis, žemai nusilenkė krivis, o šarvuotas vyras, kaip stovėjo, taip ir liko stovėti, tylus, ramus, nei galvos nenulenkė, nei žodžio neprakalbėjo. Dirstelėjo ton šalin Saulys, niauriai kaktą suraukė, bet nieko nepasakė, tik įdubusios akys labiau žibėjo, kaip kad visados. Atsisėdo jis savo kėdėn, o sūnus atsistojo užpakaly.

— Ar neturėjo Raivedys geresnių pasiuntinių, kaip judu? — tarė Saulys, su paniekinimu žvilgterėjęs į krivį, kursai stovėjo čia pat nusilenkęs. — Gal juokų krėsti čion jisai judu atsiuntė?

— Siuntė mudu valdovas mūsų, kunigaikšti, nes mudviem pasitikėjo labiau, negu kitais.

— Iš tavo kalbos matau, kad tu ne mūsų namų kregždė, tik svetimos šalies šikšnosparnis. Bet aš užmiršęs buvau, kad Raivedžiui nebeliko karo vyrų, tik svetimų šalių valkatos.

— Ne valkatos mes, gerbiamasai Vinkšnių valdove, ir daugel yra mūsų kunigaikščiui narsių kareivių, kaip ir tau. Neteisingai niekini visus! — atsakė senas pasiuntinys, o jaunasis, kaip stovėjo, taip ir liko stovėti.

— Nesiginčysiu aš su jumi! — šiurkščiai atsakė kunigaikštis. — Kalbėkita, ko atėjota? Ko nori jūsų valdovas?

— Mūsų kunigaikštis nori susitaikinti su tavim. Jis gerai supranta, kad neteisėtai nuskriaudė tavo žmones jo kareiviai. Girdėjo, kad net artimas tavo vyras žuvęs, ir dėl to keršto tu nori ieškoti.

— Svetimose šalyse naujų papročių neieškojau, tik prsilaikau tų, kuriuos tėvai paliko.

— Negeras tai papratimas lieti kraują tų, kurie nekalti yra, ir lieti dėl keršto. Mirusieji nebeatgis.

— Kas gera, kas negera — su tavim nekalbėsiu. Jei pasakei, ką turėjai, tai jok greičiau namo, Liškiavon. Tuoj ten, Liškiavoje, pasimatysiva.

— Kad veltui kraujas nesilietų, Liškiavos kunigaikštis nori patenkinti tave, valdove. Pasakyk, kokios baudos reikalauji, užmokės tau.

— Daugel bloga esu girdėjęs apie Raivedį, — tarė Saulys, atsikeldamas iš kėdės, — bet to dar nesu girdėjęs, ką išgirdau savo ausimi. Ar jūs užkerėjote jį ten svetimose šalyse, ar gal pamainėt! Kad jis kerštą atidėti praš.ytų! Kaip Dainava yra Dainava, niekas to nėra girdėjęs. Tik vergai ir šunys taip kalba. Pasakykita, — karščiavosi Saulys, žingsniuodamas išilgai menės, — jei aš viską užmirštau, kas buvo ir kas yra, tai bailumo jo neužmiršiu... Gėda tiems būtų, kurie narsiai mirė, jei tokis bailys viešpatautų jų vaikų ir ainių šaly. Pasakykita jam, tebėga svetimon šalin, jei bijo mano keršto, nes aš smarkiai keršysiu. Ar aš, ar jis, o mudu vienoj šaly nebegyvensiva.

— Ne tavo keršto bijo Raivedys, kunigaikšti, tik nenori, kad būtų skriaudžiami tie, kurie nekalti yra; o kam teks bėgti iš tėvų krašto, tai Dievas lems.

— Kokis dievas? — nusijuokė Saulys. — Juk dievai pabėgo iš tos vietos, kur gyvena jūsų valdovas. Vieni monai ten beliko.

— Pabėgo piktos dvasios, o mes garbiname tikrąjį Dievą.

— Kurį Raivedys rado svetimose šalyse. Teeina sau ten, kur dievus susirado!

Nusijuokė visi, kurie ten buvo, o juokas atsiliepė aidu toli laukuose.

— Teeina sau, kur jo dievai viešpatauja! — juokėsi visi.

O kai jie nutilo, prakalbėjo vėl senas krivis, kurį pasiuntė Raivedys.

— Ar tai paskutinis tavo žodis, Vinkšnių valdove? Liškiava — tvirta pilis, o ateitis — Dievo rankoje; kas žino, ką Jis žmogui gamina? Raivedys gi tau tiesia santaikos ranką.

— Gerai, aš dovanosiu jam kerštą, — atsakė Saulys, — bet jo žmonės užmušė vyrą, kuris artimiausias man buvo. Teatsiunčia man, kaipo baudą, savo dukters galvą — ir atleisiu jam viską, net jojo bailumą.

Ir nusijuokė dabar visi taip, jog net sienos sudrebėjo. Norėjo atsakyti senas krivis, bet jaunasis pasiuntinys priėjo į jį ir uždėjo jam ranką ant peties. Sunki tai, matyti, buvo ranka, nes kaip nendrė nulinko senas žmogus ir nutilo.

Paskum nusigręžė, niekam žodžio nepratarusiu, galvos prieš nieką nenulenkusiu, išėjo abu iš menės.

Išėjo, sėdo žirguosna ir tylėdamu išjojo iš Vinkšnių pilies.

O kai juodu jojo, tai iš jų juokėsi visi žmonės, kurie buvo girdėję Saulio žodžius.

Tik vienas Ilgis nesijuokė. Jis matė, kaip juodu išjojo iš dvaro, ir pavydėjo jiem, kad juodu nujos Liškiavon, pamatys ten tą, kuri... O gal ir žodį su ja kalbės...

V

Pikta buvo Ilgiui žiūrėti į žmones, klausyti jų juokų, girdėti jų kalbos. Išėjo jisai dvaran, pasibalnojo ristą žirgą ir išjojo lygujin laukan, kad vėjas galvą prapūstų, kad krūtinėj skausmas nurimtų.

Ir varė žirgą per plačius laukus, per žalias pievas; žirgas skrido, kaip aitvaras, tik vėjas ausyse švilpė.

Bet lengviau nebuvo Ilgiui. Juo toliau jojo, juo ilgesys krūtinėje augo. O kai prijojo žalias girias, sustabdė žirgą ir žingsniu nujojo svajodamas dūmodamas. Ir vaidenosi jam akyse kaip gyva grakšti Munia, kaip jis su ja kalbėjo... O dabar kiti kalba, o gal ir meilinasi, glamonėja... Tasai gal prakeiktas lenkų karžygys!.. Vai, kad jis susidurtų, susitiktų su juo, kalaviju susiremtų...

Ir toptelėjo galvon mintis, kuri kaip kirviu tvoškė jam smegenysna ir giliai įstrigo, kad tasai kareivis pasiuntinys, kuris buvo nūnai jo tėvo dvare, tai gal tasai lenkų šalies kunigaikštis, kurį Munia pamilusi.

Ir taip skaudžiai susopėjo Ilgiui širdį, jog sudejavo, lyg sopulį atžeidęs, grąžino žirgą į Liškiavos šalį ir vijo, kiek galėdamas...

Žirgas skrido, kaip viesulas.

— Ar patsai žūsiu, ar jį užmušiu, kai tik pavysiu!

Ir varė žirgą toliau. Žirgas stenėjo bėgdamas, šonai nuputojo, o žąslai krauju teškėjo, bet nieko nepaisė Ilgis, vieno troškimo pagautas.

— Vysiu, kad ir iki Liškiavos pilies...

Ir klupo žirgas, ir nupuolė Ilgis nuo žirgo, kai vakaras temo girią. Ir puolė žirgas nuvarytas, ir vienas paliko Ilgis tarpu girių, toli nuo žmonių, nuo jų būklių, visai dienai kelio.

O naktis jau užgulė medžius.

Ir suprato Ilgis, kad nieko dabar nebepavys. O gal jie ir ne tuo keliu nujojo...

Saulė nusileido; tyli buvo giria, kaip niekados ji nebūna ten, kur arti žmonės gyvena.

Ir pajuto Ilgis, kad jis tokis silpnas, tokis vienui vienas, tokis nuvargęs, kaip niekas; kad gero nematęs savo buity — ir verkė jo širdis, laimės netekusi, kaip mažas vaikas, motinos šaukdamasis, ir ašaros nenoromis iš akių byrėjo, kaip žirniai.

Ir nenuvokė Ilgis, kur jis dabar turi eiti, ar namo, tėvo dvaran, ar gal gilun Pilvingių ežeran. Ir pagailo jam savo jaunų dienų, savo jaunos apviltos, belaimės buities. Ir suprato jisai ne galva, tik širdimi, kad dėl laimės, dėl meilės dievai davė žmogui gyvenimą, kad ne garsioje garbėje, apie kurią svajojo, ne garbinguose narsaus kario žygiuose, apie kuriuos kankliavo vaidilos, yra gyvenimo prasmė, ir ne dėl galingo karžygių puikumo, kuriam augino ir auklėjo jį tėvas, auga narsaus vyro siela.

Suprato, kad toji gyvenimo prasmė, toji laimė giliai įstrigusi jo širdyje ir seniai jau meilės reikalauja...

Bet meilės nebuvo.

Ir suprato tada, kodėl ramiai gyvena mažučiai žmonės, kurie neieško nei garbės, nei valdžios, nei turtų. Ir suprato, dėl ko verkia mergelės daina, ko skundžiasi kankliai vaidilos, kursai paseno, nieko nežinodamas, kaip tik savo dainas, kaip tik gilios senovės padavimus, paseno pražilo, kaip obelis.

Verkė Ilgio širdis, kaip jo belaimė buitis... Bet kam pasiskųsi, kam išporinsi visa, kas neišjuoktų jo, neišpeiktų?

Nei tėvui, nei žmonėms. Draugų jis neturėjo.

Bet juo tamsiau atrodė jam buitis, juo labiau jis troško šviesaus gyvenimo, laimingo, ir tasai troškimas pripildė jam krūtinę jautraus skausmo, kuris esti dar jautresnis, dar skaudesnis, jei giliai jį paslepia žmogus savo širdyje, kad niekas nesusiprotėtų, nesuprastų jo esant.

Ir griežė dantis, ir stenėjo eidamas, o jam atrodė, kad ne jis vienas, bet ir miškai dejuoja nakties tylumoje, dejuoja dangus ir žemė, kad be prasmės, be meilės nyksta jų dienos.

Ir kur žingsnį žengė, ten girdėjo tik dejavimus. Jam vaidenosi, kad visi tie dejavimai, kurie išsiveržė nuo amžių pradžios iš skausmo sugeltos žmonių krūtinės, nepranyko, nepaskydo ore, bet lyg užšalę karo ir kybo

ten, ir dabar kur tik jis pasiverčia, kur žengia, ten juos užgauna — ir skamba jie, lyg sidabriniai varpai, ir lyg peiliais varsto jam krūtinę.

Ir apimtas tokio jausmo, eidamas žemiau lenkė galvą, kad neužgautų... Bet veltui: visas oras pilnas buvo skausmo, kaip jo krūtinė...

Tai vėl jam atrodė, kad ne laimės jo širdis reikalauja, tik dievai liga jį užleido, todėl kad jis pirmas nužengė keliu, kuris prakeikton šalin veda.

Ir prakeikė Ilgis tą valandą, kurią sumanė joti Liškiavos šalin. Prakeikė save, kad tokis noras atėjo jam galvon, prakeikė dievus, kurie dabar jį baudžia...

Ir ėjo vienui vienas giria, čia dejuodamas, čia svajodamas. Tik vienas mėnuo matė jį, tik viena giria girdėjo jį. Daugiau niekas.

Ir ėjo Ilgis taip visą naktį giriomis. Juo ilgiau ėjo, juo labiau vargo, juo labiau rimo jo širdis, tik liūdesys, lyg tamsūs debesys, miglomis apklostė apgaubė jį — ir neiškentė, neišlaikė jaunas Ilgis ir pravirko striūbaudamas, kaip mažas vaikas. Niekas to negirdėjo, tik viena giria, bet ji niekam nepasakė.

O kai nusiverkė Ilgis, lyg akmuo nuo širdies nusirito, tiek jaunam palengvėjo. Ir krūtinė giliau kvėpavo, ir širdis ramiau plakė. Juto tik, kad nuvargo, nuilso, ir kojos sopėjo, jos atilsio prašėsi, o akys lipo, kaip medumi suteptos. Nieko dabar netroško Ilgis, tik atsisėsti, atsilsėti...

Kai kada tik juto, lyg nelaimę didžią pergyveno, bet kokią — nuvargusi galva nenorėjo žinoti, bet tik ji jau praėjo, praslinko.

Ir taip visą naktį skubinosi namo Ilgis. Aušo jau, kai jisai priėjo Pilvingių ežerą. Mato, žalioje pievoje, šalia kelio ugnelė kūrenasi: tai naktigoninkai, kurie išjoję laukan arklius naktin ganytis ir sukūrę ugnelę, sugulė.

Neiškentė Ilgis, nepriėjęs į ugnį, neatsilsėjęs. Kai priėjo arčiau į ugnį, užpuolė jį budrūs šunys, kurie buvo su naktigoninkais. Bet nubudę vyrai atšaukė šunis, pažino savo valdovo sūnų ir pažinę nustebo.

Pasakė jiems Ilgis, kad girioj bemedžiodamas paklydęs, ir užvarytas žirgas kritęs, kai jis stirną vijęs.

Davė jam naktigoninkai patogiausią vietą pas ugnį, kad apšiltų, ir kailinius paklojo ko geriausius po šonu, ir balną padėjo pagalvin.

Vos prisėdo Ilgis, ir saldus miegas jį numarino, galva pati į balną nulinko, ir jaunas ramiai užmigo, kaip kad miegojo tada, kai jauna jo širdis vargo dar pažinusi nebuvo.

Saulei tekant nubudo Ilgis. Nubudo ir lyg iešmu pervėrė jam širdį mintis, kad, kiek jis begyvens, nebepamatys daugiau pamiltos mergelės, kad kitas džiaugsis gražum jos veideliu. Ir suskaudėjo širdį, kaip nebuvo skaudėjusi niekados, jog miegas nuo blakstienų, kaip vėjo nupūstas, pranyko. Ir sudejavo Ilgis, lyg kažkokis skaudus sopulys netikėtai atgijo.

Pamatė senas vyras, kad vartosi kunigaikštis nuo šono ant šono, išgirdo, kaip sunkiai sudejavo, susiprato, kad šaltas jam ryto oras, kad skauda kojos nuvargusios. Ir davė dar jam kitus kailinius užsikloti...

— Kojas tau sopa. Nepripratęs esi pėsčias vaikščioti, kaip mes...

Nieko neatsakė Ilgis, tik sudejavo nusigręždamas; virte virė jo širdis, jog gulėti nebegalėjo. Atsisėdo...

— Nieko, kol jaunas, kad nuvargai. Išsimiegosi, kaip ranka nuims. Sopa kūną, tai siela neskauda — gerai miegoti...

Pasakęs tai, apsivertė ant kito šono vyras ir vėl saldžiai užmigo.

— Sopa kūną, sielos neskauda, — lyg vėjas jam kuštėjo ausin.

Bet ne kūną sopėjo jam, tik sielą gėlė, kaip rudens šalna žiedą, kuris žydėti pavėlavo.

— Sopa kūną, sielos neskauda, — kukždėjo jam medžiai ir žolės...

Bet jam tik sielą gėlė...

Ir įkišo Ilgis savo kairiąją ranką žarijosna, kad ją sopėtų, o tik negeltų jam sielos krūtinėje...

Kad užmirštų visa...

Ir pajuto tokį skausmą, kokio iškęsti negali gyvas garas. Kaip ylomis suvarstė jį nuo viršugalvio iki padų, ir atrodė jam, kad kraujas jo gyslose užvirė, gyslos išsitempė, širdis taip pabrinko, jog, rodėsi, štai tuojau visai sprogs. Ir vėjas papūtė ne šaltas, bet karštas, kuris kaip ugnimi visą kūną apsvilino. Visas pasaulis lyg virte užvirė, kaip puode vanduo. Sopulio rankoje nejautė, tik visą kūną jam skaudėjo, o ypač akis, kurias lyg migla apniaukė.

Ir taip gūdžiai sudejavo Ilgis... O kas toliau buvo, nebežinojo. Kai atsikvošėjo, tai jautė tik didelį sopulį rankoje, kurią žmonės raišiojo šlapiais savo autais.

Paskui pasodino jį žirgan ir nugabeno tėvo dvaran, nes patsai nei eiti, nei joti nebegalėjo.

Ir nusigando senas Saulys, pamatęs sūnų, ir barė barė jį. Sūnus melavo tėvui, kad žirgą užvaręs, stirną bevaikydamas, kad nuvargęs pas ugnį užmigęs ir per miegą, netyčiomis, ranką žarijosna įkišęs.

Tiesos niekam nepasakė.

Širdies skausmas skaudesnis buvo, nei kūno sopulys, nei apdegusios rankos žaizdos.

VI

Nemėgsta bėda vienui viena vaikščioti, vienui viena žmonių kabinėti. Kur eina viena, ten kelios bėdos nelaimės ją seka jos pramintu taku. Ne viena nelaimė ištiko Ilgį, ne viena liga prikibo jį: ir ranką jam sopėjo, ir karštinė svilino, ir drugys krėtė.

Gydė jį ir užkalbėtojai, užkalbėdami nuo visokių kerėjimų, gydė ir burtininkai, nuimdami burtus... Visi jie kalbėjo, kad užkerėjęs jį senas krivis, kuris buvo atvykęs iš Liškiavos pilies, nuo kunigaikščio Raivedžio.

Klausė visų šitų kalbų Saulys ir ūsus krimto, ir kaktą raukė. Ne vieną kartą ketino jisai akmens ant akmens nepalikti, kaip prisirengęs į tuos, kurie jo sūnų užkerėjo, išbrukti visas svetimas biaurybes, kurios užliejo visą šalį.

Taip galvojo Saulys, berymodamas kiaurą naktį šalia sūnaus, kurį didžiai mylėjo, dėl kurio tik ir gyveno, šviesią ateitį jam begamindamas.

Nors sunkiai sirgo Ilgis, bet jau geryn eiti ėmė jo sveikata.

Pagijo ranka, karštinė ir drugys prigrįžo jo kūną ir nuėjo sausuosna medžiuosna, kur juos užkeikė burtininkai.

Bet ne tiek gydė Ilgį burtai ir žolės, kiek jauna jo jaunystėlė.

O kai pradėjo sveikti Ilgis, Saulys, kuris seniai spyrėsi atkeršyti visiems, kurie kalti buvo, išjojo karan ten, kur Nemunas plukdo sraunias savo vilnis pro Liškiavos pilį.

VII

Buvo jau kaitri vasara, kai Ilgis pajuto, kad užteks jam gulėti minkštoje lovoje, kad šaukia jį oran ir žali medeliai, ir mėlynas dangus...

Vėjelis glosnus, kaip motušės ranka, pučia, lapai skamba ir beskambėdami šaukia: eik šen, mes linksmi, mes jauni, mes sveiki...

Ir pagamino Ilgiui guolį sode, kur žalia liepa plačiai klostė šakas, o jose tai ūžė, tai turšė mažos bitutės, lyg šimtas spiečių susikorę būtų ant josios šakų.

Ir paukščiai mažučiai čiulpinėjo, šokinėdami tarpu žalių lapų nuo šakelės į šakelę, ir linksmai giedojo savo: čiulpi-čilpink... Tik kai kada atlėkusi iš girios volungė grasė pasakysianti Dievui, kad žmonės ganą pievas...

Silpnas dar labai buvo Ilgis. Kai išėjo tyran oran, galva jam apsvaigo, akys aptemo, pamielino kojas, ir vos vos nenudribo, nenugriuvo; tik stiprios rankos jįjį sulaikė.

Tuoj atsikvošėjo. Ir atsigulęs guolin, gėrė Ilgis orą, kaip ištroškęs van-

dens iš šalto šaltinio. Ir kvėpavo giliai, visa krūtine, kaip žuvis iš vandens išimta...

Kasdien eidavo Ilgis vyšnių sodan ir gulėdavo po žalia liepa aukštielninkas ir dairydavosi pro žalius lapus tolimosna dangaus erdvėsna...

Ir taip linksma buvo širdy ir lengva krūtinėje, lyg pirmą kartą visa tai būtų matęs...

Iš pradžių nieko nejautė ir jausti nenorėjo; tik gulėti aukštielninkas ir žiūrėti pro lapus padangių erdvėsna, kurios tokios gilios buvo, tyros ir taip traukė žmogaus akį ir širdį tolumon. O kada taip gulėdamas dairydavosi, apimdavo jo visą kūną toks silpnumas, jog tingu jam būdavo ir galva paversti, ir ranka pakelti... Nesinorėdavo nei matyti, nei svajoti... Tik užsimerkus klausyti, kaip šlama lapai, su vėjeliu besikalbėdami, kaip čiulba paukščiai, po šakas bešokinėdami, kaip turšia bitės, saldų medų berankiodamos.

Bet laikas slinko, kūnas stiprėjo, grįžo jėgos, su jomis drauge svajonės ir norai, ir jaunos krūtinės ilgesys... Pirma neaiškus, nesumanomas, nenuvokiamas... Neramu buvo, lyg laukė kažko, lyg geidė kažko, bet ko? — patsai nežinojo.

Lyg kažkas jį šaukė kažkur ten toli, už girių, už jūrių...

Ir atapūtė vėjas pirmas graudžias žinias nuo Liškiavos šalies, kad pagalbon liškiaviečiams atvykę ir lenkų ir gudų, kad smarki buvusi kova, daugel kraujo prasilieję, daugel vargo žmonės turėję, kol priešininkus nugalėję.

Ir naujos ilgesio bangos atplaukė Ilgio krūtinėn. Karas jį traukė, lyg audra. Atrodė jam, kad tie, kurie kare buvo, gyvena audringai, kaip milžinai gyveno, o jis čionai dūli. Jie kovoja, jie viesulais skraido, su aitvarais lenktynėn eina, o jis čionai vienui vienas guli — ir pajuto Ilgis, kokia brangi yra sveikata, koks gražus gyvenimas — ir pasigailėjo savęs.

Kad primanytų, tai pėsčias nueitų ton šalin, kur draugai vienamečiai kovoja, kur uliodami jo gal ir nemini.

Norėjo joti, norėjo žirgą balnoti, bet kūnas dar buvo silpnas.

Tik jau dabar nebegalėjo ramiai gulėti, kaip kad anksčiau, liepos unksnėje. Kai tik užmerkia akis — ausyse skamba kovos šauksmai, vylyčių zvimbimas, žirgų žvengimas, kaip kad dainoje dainuojama, kaip kad poringėje porinama. O karo dar jis buvo nematęs, o kovos dar neregėjęs.

Ir augo krūtinėje ilgesys, ir svajonėje vėl ji, skaisti mergužėlė, pradėjo vaidentis, bet dar taip neaiškiai, kaip sapne. Nenorėjo jis apie ją galvoti, neapkentė jos visa širdimi ir varė ginė prakeiktas mintis, bet juo toliau, juo aiškiau skaisti mergelė vaidenosi...

Ir parjojo namo Ringaila, senas karavadas, kuriam pas Liškiavos pilį pritrenkė priešininkas ranką. Ir pasakojo senas karžygys, kuris daugel

kovų buvo matęs, kad tokios smarkios, kaip ties Liškiava, dar saulė nebuvo regėjusi; nugalėję vinkšniškiai ir liškiaviečius, ir gudus, ir lenkus. Vieni galvas savo ten paguldę, kiti pabėgę savo tėvų šalin, treti Liškiavos pilin, kur užsidaręs ir Raivedys. Pasirodę, kad jisai esąs narsus, kaip kad ir jo tėvai buvę. Ir porindamas tai, džiaugėsi, kad liškiaviškiai visi narsiai gynėsi.

Apgulė dabar Saulys Liškiavą, iš visų keturių pusių apstojo. Sukruto suvirpėjo Ilgis, nors juto, kad neturi dar jėgų rankoje kalavijui vartoti, žirgui mandravoti, bet labai panorėjo joti ten, kur Nemuno bangos ūžia, kur senas tėvas, kur jauni draugai vienamečiai. Bet nei klausyti neklausė Gilšis, kurį tėvas buvo palikęs dvare ir kuriam buvo įsakęs, kad Ilgio, kaip savo akies lėlės, prižiūrėtų. Užsikimšo ausis pirštais, kai prašė Ilgis, kad žirgą balnotų, ir klausyti jo nebeklausė, tik vis tvirtino bekartodamas:

— Negalima, vaikeli! Tėvas supyks, kad sergantį laukan leidau joti.

Ilgai nerimo Ilgis, ir širdis vis traukė ir traukė jį ten, tona šalin, kur tėvas kovoja, kur draugai vienamečiai laukuose skraido.

Kai vėjas papučia iš tos šalies, tai lyg gardesnis, lyg meilesnis; o kai užsimerkęs įsiklauso, ką vėjas kalba, girdi, kaip bernai skraidydami po laukus žirgus mandravoja...

O tarpu visų žymiausias jisai pats ant savo juodbėrio žirgelio...

Ant aukšto pilies kuoro stovi ir žiūri į jį mergelė mėlynakė.

Taip svajojo Ilgis, o širdis ilgesiu brinko.

Tai vėl vaidenosi jam, kad eina smarki kova. Dega Liškiava, ugnyse žūna visi jos gynėjai, o jauna Munia stovi ant aukšto kuoro ir, ištiesus rankas, pagalbos šaukiasi. Kuoras jau ugnies apimtas. Sustojo vyrai aplinkui, nuleido narsias rankas: gaila visiems jaunos mergelės, kuri žūna, bet niekas nedrįsta jos gelbėti. Aplinkui ugnis kaip jūrės: kas panorės veltui, kito neišgelbėjęs, ugnyje žūti?!

O liepsna vis aukščiau ir aukščiau.

Ir neatsirado narsuolio, kuris būtų galėjęs išgelbėti dailiąją kunigaikštytę, tiktai jis vienas, kuris puolė ugnin ir pranyko. Suriko nusigandęs tėvas, suriko nustebę žmonės, o jisai jau liepsnose pranyko; bet tuojau vėl išvydo jį visi aukštam kuore, kur pagalbos šaukėsi kunigaikštytė mėlynakė. Ėmė ją ant rankų, kaip lengvutę plunksną, o ji apkabino jam kaklą savo baltom rankom... Nors aplinkui buvo liepsna ir kartūs dūmai, bet taip buvo lengva, taip linksma buvo širdyje...

Puolė tada kunigaikštytė ant kelių ir, ištiesus baltas rankas, kalbėjo jam meilius žodžius.

— Nereikia man tavo meilės, kunigaikštyte. Kai mano širdis džiūvo, tu kitam meilinaisi, kai man širdį sopėjo, tu kitam meilius žodžius kalbėjai, — atsakė jisai ir nusigręžęs ramiai nuėjo šalin. O širdis jo tai

verkė, krūtinę tai lyg peiliais varstė, bet niekas nematė, nesuprato, kad sunku buvo jaunam berneliui.

O kunigaikštytė, tai paskum jį eidama, kalbėjo:

— Berneli jaunas, berneli sakalėli! Kad aš tavo narsumą būtau žinojusi, tik tave bernelį būtau mylėjusi...

Ir taip gražiai prašė ir meilę žadėjo, jog ėmė ją Ilgis už baltų rankų, bučiavo skaisčius veidus ir glamonėjo, mylavo, mylavo...

Taip svajojo Ilgis žaliam tėvo vyšnių sode, ir juo ilgiau svajojo, juo širdis labiau virė, ir vėl šaukė Gilšio ir reikalavo, kad žirgą jam balnotų, kad leistų jam karan joti...

Bet nei klausyti neklausė Gilšis: tik stebėjosi, kodėl taip veržiasi Ilgis karan joti, ir suprasti patsai nieko nesuprato.

Ir vėl Ilgis vaikščiojo po sodą ir vėl svajojo, kad joja plačiu lauku ir sutinka svetimos šalies kunigaikštį, vykstantį pas dailią Munią, kuri jo laukia.

Pastojo jam kelią Ilgis. Neilgai mušėsi, neilgai kirtosi. Žuvo jaunas kunigaikštis. Laužė Munia baltas rankas, verkė mylimojo, o jisai tik paniekinamai pasižiūrėjo ir savo šalin nujojo... O liūdna širdis tai vėl verkė, raudojo, skausmu tvino...

Ir taipo tarp skausmų ir svajonių plaukė dienos, slinko naktys.

Tai vėl svajojo, kad parjojo tėvas, parvežė Munią, kaipo vergę. Ir plūdo jai tada akysna, tai vėl meilinosi, tai kankino, tai rankas bučiavo... Ir taip svajojo jaunas Ilgis, sėdėdamas namie, kaip aras narve!..

Ir svajonės tos nuvargino nuilsino jaunąjį, nukamavo, lyg sunkusis darbas...

O kai ateidavo tylus vakaras, tai jam vis atrodydavo, kad jis kažko laukia, kažkokios naujienos, kuri nušvies jo buitį... Ir traukte traukė jį širdis ten, giriosna — laukuosna.

Ir glosni vakaro tyluma, ir žiauri nakties tyla lyg jam stebėtiną kalbą kalbėjo, kurios jis negalėjo suprasti. Tik juto širdis, kad tai pasaka apie tas šalis, kur laimė gyvena, kur gražus ilgesys, kur šviesūs sapnai viešpatauja...

Tai vėl laukė tėvo pargrįžtančio... Ne tiek tėvo, kiek jaunosios vergės... Ir svajojo, kaip jai žodį prakalbės, kaip jauną pravirkdys, tai vėl kaip nelaimėje nuramins...

Ir ko tik jis nesvajojo, apie ką tik negalvojo!

O svajonės tos širdį džiovino. Balo jo veidai, silpnėjo kūnas, niauri ugnis akyse žibėjo, o senas Gilšis, bežiūrėdamas į jį, galvą kraipė ir sunkias godas galvojo...

VIII

Dar neužstojo ruduo, kai jau iš karo pargrįžo Saulys — linksmas ir laimingas, kad nugalėjo Raivedį, padidino savo žemes trimis dienomis kelio, atkeršijo savo priešininkams, kurie visi žuvo ugnyje.

Linksmas buvo ir todėl, kad narsiai gynėsi liškiaviškiai ir gėdos nepadarė tėvų šaliai.

Kiek buvo kalbos, kiek pasigyrimų savo darbais, kiek pasididžiavimo tų, kurie grįžo kartu su juo iš karo.

Tik vienam Ilgiui nelinksma buvo. Jo širdy lyg kažkas nutrūko, lyg dingo kažkas, ko jam nebeatras, bet be ko ir gyventi nebegalima; jau dabar nieko nebelaukė, ilgesio nebejautė, tik nuobodu buvo...

Tarpu vergų nebuvo Munios, Raivedžio dukters, o patsai Raivedys ugnyje žuvo. Norėjo išgirsti Ilgis, kas su ja atsitiko, bet niekas jos neminėjo, lyg ir pasauly jos nebūtų buvusios. O pasiklausti žmonių nedrįso: manė, kad kiekvienas atspės, kodėl jis klausia. Ir žmonės gi jam tiek nusibodo, jog nei kalbėti, nei klausti jų nemiela jam buvo, vistiek kaip purvynan atsigulti.

Bet neilgai iškentė Ilgis žmonių nesiklausęs. Jam vis rodėsi, kad reikią tik nujoti Liškiavos šalin ir tenai atrasiąs viską, kaip buvo... Bet žinojo, kad neatras. Ir kai tik galėjo žirgan sėsti, liepė sau bėrą balnoti girion jotų, tyru oru pakvėpuotų, kad šiaurus vėjas galvą prapūstų. Nusidžiaugė tėvas ir atleido sūnų girion. Bet jis pasuko žirgą Liškiavos šalin. Dvi dieni namie nebuvo. Nuvargo žmonės, jo beieškodami, girias skersai ir išilgai išjodinėjo, šilus iškrėtė — ir nerado Ilgio, o Ilgis Liškiavoje buvo, kur tik griuvėsiai kėpsojo.

Nieko nerado Ilgis. O, kaip jis dabar laimingas būtų, kojas rankas jai išbučiuotų, kad tik galėtų...

— O jūs vėjai, šiaurūs vėjai, tai jūs prakalbėkit žinią man atneškit, kur dabar mano mylimoji?

— O tu, saule, šviesi saule, daugel matai tu, padangėse bevaikščiodama! Pasakyki, kurioj šaly, kokiam krašte dabar mano mylimoji mergelė?..

— Vai tu, giria, tu žalioji, kas tik žodį tau prataria, toli neši tu aidą! Pasakyk, giruže, ar nemini manęs miela?

Šiaurūs vėjai nustojo pūtę, šviesi saulė už medžių nusileido, ir girios nutilo, nebetvoškė... Nieko nesužinojo Ilgis ir ketvirton dienon namo parjojo.

Barė senas tėvulis, kad jį labai nugąsdino, ir klausinėjo, kur buvo, kur taip ilgai dilo, tiek dienų užtruko, bet sūnus nieko nesakė...

Ir vaikščiojo dabar vienas pakampėmis, pašlaitėmis, kur žmonių kalbos nebuvo girdėti. Klaidžiojo vienas, — niaurus ir tylus... Vaikščiojo dieną, slankiojo antrą, trečią tėvo klausė, kur jis nudėjo Raivedžio dukrą. Bet senas Saulys nieko nežinojo. Sakė, kad vieni žmonės kalbėję, jog prieš karą tėvas ją lenkų šalin išsiuntęs, kur jos motušės giminė gyvenusi, kur ji mylimąjį sau radusi. Tegyvena sau ten sveika! Čion jai nebėra ko veikti, čion jai nebėra ko grįžti... Kiti kalbėję, kad drauge su tėvu liepsnose žuvusi...

Ir nusibodo Ilgiui nuo tos valandos, kai išgirdo tokią kalbą, ir šviesios dienos, ir žali sodai, ir tėvo dvaras. Ir numirė jo širdis, ir nebegyveno daugiau. Ir buvo kaip tyras laukas, kur nei medžiai nebeauga, nei žolė nebeželia, tik šiaurus vėjas smėlius varto...

Ir nuliūdo jaunasis, suliego, balo, silpnėjo, akyse nyko. Juo toliau, juo niauriau raukė kaktą Saulys, į sūnų bežiūrėdamas, juo dažniau klausinėjo, ką jam sopa, ką skauda...

— Nieko, tėvuli, nieko! Man nieko nesopa, nieko neskauda — sveikas esu.

Bet tėvas matė, kad liūdesys širdį sūnui graužia. Medžioklę darė, kad sūnus pasimiklintų, po girias paskraidytų, bet medžioklėje Ilgis vienui vienas šalimis jodinėdavo, smeigenos rankon neimdamas, vylyčių kilpinin nebetempdamas, niauresnis grįždavo, nei iš namų išjodavo.

Puotas kėlė senasis Saulys, kad sūnus pasilinksmintų... Bet Ilgis žalio vyno negėrė, tarp draugų vienamečių nesigyrė savo darbais. Kai vaidilos dainas dainavo, jis dainų nebeklausė...

Ne vieną naktį tėvas išrymojo, miego nemiegodamas — ir sugalvoti nieko nebegalėjo, ko tokis niaurus sūnus, ko jisai lengsta — o sūnus tai akyse nyko. Ir užkalbėtojų šaukė, ir raganių klausė, bet ir užkalbėtojai negelbėjo, ir raganiai nieko nepadėjo.

Ir susigodojo godelę senas Saulys ir siuntė gausių aukų gabijosna, kurias tik žinojo, ir šaukė savo dvaran krivių ko seniausių.

O kai kriviai susirinko, Saulys taip gūdžiai į juos prakalbėjo, žodį prabilo:

— Vai jūs, kriviai, seni kriviai! Žmonės kalba, kad jūs daugel nusimanote. Gal jūs žinote, kriviai, pasakykit, kodėl nyksta vysta mano sūnus, kaip nuskinta gėlė?

Kriviai nors ir daugel žinojo, nieko jam nesakė, nenuramino seno tėvo.

Tiktai vienas, kursai buvo labai senas, prabilo, kad gal jauną jaunosios akys užkerėjo...

IX

Ir praėjo tamsus ruduo, miglotas, ūkanotas.

Jau praslinko žverbla žiema, šalta, snieguota.

Jau užstojo ir linksmas pavasarėlis, sučiulbėjo paukščiai, sučyravo vieversėlis, medžiai prasprogo, girios nubudo, mėlyni ežerai susiūbavo, suliūliavo...

Nenubudo tik jauno bernelio jausmai, neprasprogo jo krūtinė.

Nenusidžiaugė tik jo seno tėvo širdis, nenurimo...

Pamilo bernelis jaunąją mergelę, bet ji jo jauna nei mylėti nemylėjo, nei žinoti nenorėjo.

Ir nuvyto jaunoje krūtinėje širdis, kaip gėlė, šalnos užgauta, kaip žiedas, tvankią dieną nuskintas.

Vai, ir rado bernelį po žalia liepa besėdintį: kaip užmigo svajodamas, daugiau nebenubudo.

Nešė jauną aukštom klėtin, tėvo dvaran, ir paguldė ant kietos lentos, ant baltų klosčių...

O kai pamatė tai senasis tėvulis, kuris sūneliu tik ir gyveno, tai lyg pamišo senis. Rovė savo žilus plaukus, žmones mušė, dievus keikė, dangui grasė.

Ir išbėgiojo visi tarnai ko tikriausi, pasislėpė, kur kas begalėjo: tokio baisaus ūpo buvo pagautas senas kunigaikštis, sūnaus nebetekęs. Ilgai girdėjo žmonės, kaip jis stenėjo ir sunkiai dejavo, po menę bevaikščiodamas, dievus bekeikdamas — visi žmonės girdėjo, bet menėn įeiti niekas nebedrįso. Nekrovė žmonės laužo, negamino žirgo, nerengė jauno kunigaikščio dausų kelionėn... Pasislėpė žmonės kas kur galėjo: išgirdo dievai Saulio keiksmus, ir pakilo didi audra. O kai ji praėjo, tai aukšta pilis liepsnose stovėjo; ar ją Perkūnas savo žaibu uždegė, ar gal pamišęs kunigaikštis tokį sau laužą pasigamino — niekas nežinojo. Ir sudegė pilis, tik akmenų sienos kėpsojo, tik griuvėsiai niauriai riogsojo. Ir niekas nedrįso nei įeiti ten, nei praeiti šalimi vakarą, saulei nusileidus: iki vidurnakčio girdėti buvo, kaip dejuoja kažkas vidury griuvėsių ir dievus keikia, ir dangui graso. Ar tai buvo kunigaikštis, ar jo vėlė, niekas nebežinojo. Kam arti buvo kelias pro kalną, tas toli sukdavo šalimi, kad tik pro kalną neitų, nejotų...

Praėjo laikai, praslinko amžiai, lietūs ir vėtros nugriovė kuorus, sienos žemėn susėdo, kalnas medžiais ir krūmais apaugo. Bet kas pro tą kalną naktimi eina, tas girdi, kaip senas Saulys dejuoja, savo sūnaus šaukia ir dangui graso... O jo balsas toli plaukia per lygius laukus, per pievas klampias, ir žmogus skubinasi greičiau praeiti šalia kalno, žegnojasi ir deba...

Prakeiktas kalnas. Niekas ten nebevaikšto, nebent kokis išdykėlis, galo sau beieškodamas.

KUNIGAIKŠTIS KUNOTAS

PIRMOJI PASAKA

I

Vai jūs, berneliai, raibi sakalėliai, vai jūs nutilkit vienai valandėlei, manęs seno paklausykite, mano gūdžios pasakėlės, graudžiųjų žodelių.

Tai aš senas jums padainuosiu, skambiais kankleliais, mikliais piršteliais paskambinsiu, senais žodeliais paporinsiu senųjų laikų pasakėlę apie garsius darbelius, apie didelį vargelį, sunkųjį narsaus bernužėlio, garsaus raitužėlio, jauno Kunoto, galingo Dainavos šalelės valdovo, likimą.

Senų dienų pasakėlė, mūsų prosenių prosenelių dainužėlė tesugraudina jūsų jaunąsias širdužėles, jums teparodo, jums tepasako, kokių būta tuomet bernelių, kokių kentėta vargelių, garsiųjų atlikta žygelių...

Ne tik žagrelę jauni berneliai senovėj mokėdavo įsitaisyti, ne tik palšais jauteliais dobilėliai sugebėdavo dirvelę arti — mokėdavo sugebėdavo raitužėliai šveitrius kalavijus vartoti, širmais žirgeliais, kaip bitinėliais, narsūs jodinėti, garsiais darbeliais, karo žygeliais, garsinti tėviškėlę, josios gražų vardelį...

Vai jūs, berneliai, raibi sakalėliai, žaliųjų pievelių šienpiovėliai, vai nutilkite vienai valandėlei, manęs seno paklausykite, mano gūdžios pasakėlės, graudžiųjų žodelių...

II

Nuo amžių seniausių, nuo dienų giliausių plati garsi mūsų šalelė, Dainavos žemelė; daugel ji turi bernelių, kurie kalaviją moka vartoti, širmus žirgelius toli varinėti, svetimuosna kraštuosna raiti jodinėti, seniesiems tėveliams plieno kirvelių, skambiųjų dalgelių, jaunosioms seselėms aukso žiedelių, šilko kaspinėlių beieškodami, didelės garbės, garsaus vardelio sau ir tėvų žemelei...

Jų visų garsiausias, jų visų narsiausias jaunas Kunotas, plataus krašto valdovas nuo aukštosios Punios iki tvirtosios Liškiavos žemių.

Tarpu jaunųjų bernelių jis, kaipo sakalėlis tarpu mažųjų paukštelių. Jojo žirgelis, kaip bitinėlis tarpu bitelių...

Balsu kalbėjo — dangus drebėjo, keleliu jojo — kelias dundėjo, medžių viršūnėlės linko...

Jojo kardelis grūdinto plieno, gryno aukso pentinėliai, plačios kilpelės tai sidabrinės... Tymo balnelis žaliu šilku siuvinėtas, baltais perlais, raudonais akmenėliais, žibančiais deimantėliais tankiai nusagstytas...

Šilko pavadėlės, aukso kamanėlės žirgelį dabino, jaunųjų mergelių akeles džiugino, jųjų linksmas širdeles džiaugsmu sprogino...

III

Garsiais žygiais, tolimomis kelionėmis su draugais berneliais, su širmais žirgeliais įsigijo garsų vardą, didžią garbę kunigaikštis Kunotas. Mindžiojo trepleno jo žirgas turtingų šiaurės šalių kelius ir vieškelėlius, ne vieną ir ne du kartu sumokėjo jam turtingi tų kraštų miestai duoklę geltonu auksu, žvangančiu sidabru ir žaliais šilkais.

Ir lenkų šalys iki jų pilių tolimiausių, iki jų miestų garsiausių pajuto, kiek narsi jo ranka, kiek sunkus jo šveitrus kalavijas. Daugel kartų išjodinėjo skersai ir išilgai jų giriomis suaugusį kraštą, daugel lobio iš ten parsigabeno, jaunų vergų ir lipšnių vergių baltaveidžių parsivedė laukams arti, rugiams piauti, sunkiam darbui dirbti.

Per klampias balas, per tamsias girias jodinėjo bernelis, žirgelius varinėjo rytų šalin, kur gudai gyveno, gąsdino ten žmones, griovė pilis, plėšė didžius miestus, ir nebuvo, kas jį atremtų, jo narsius bernelius nugalėtų. Toli į rytus, toli į pietus kelelius praskynė, net tona šalelėn, kur medžiai neauga, miškai nesiūbuoja, tik plačiuose laukuose žalia žolelė, kaip jūrės, banguoja.

IV

Garsus buvo jo vardas tėvų šalelėj, visų vardų tai garsiausias. Nuo rytų iki vakarų, iki marių baltųjų, iki prūsų žemių tamsiųjų, nuo pietų iki tolimos šiaurės kraštų, kur tik žmonės šventa lietuvių kalba kalbėjo, skambėjo vaidilų kankliai jo garsiu vardeliu, jo žygius bedainuodami, rimtų vyrų, jaunų bernelių narsias širdis bežavėdami, į garsius darbus, smarkias kovas beragindami...

Kas norėdavo garsėti, didžios garbės įsigyti, savo jėga pasidžiaugti, eikliu žirgeliu pajodinėti, šveitrų kalaviją pavartoti, raumenis patampyti, jaunas rankas pamiklinti, visi plaukė nemunais, lėkė skrido arais į garsią Liškiavos pilį, kur bernelis, kaip erelis lizdely, sėdėjo, svetelių laukė, naujiems žygiams besirengdamas...

Vaidilų daineles dainavo ir jaunosios mergelės lelijėlės, apie meilę besvajodamos, narsius bernelius besapnuodamos, ir jų širdelės smarkiau plakė jaunose krūtinėse, krūtinės giliau alsavo, jausmeliai brinko...

Ilgais vakarais apie jo žygius pasakodavo seneliai mažiesiems vaikeliams, kartu ir savo jaunas dienas beminėdami, senatvę, kūnui jėgas atėmusią, garsiems žygiams kelią pastojusią, bekeikdami...

Nebuvo to vyro, nebuvo to vaiko, jaunosios mergelės, kurie būtų Kunoto vardo nežinoję; nebuvo tėvų šaly tokio kampelio užkampės, kurie jojo žygiais nebūtų skambėję...

Tokis tai buvo Kunotas bernelis, Dainavos krašto valdovas...

V

Jau šešis kartus mėnulis savo veidą pakeitė, kai Kunotas pamiršo garsius žygius, tolimas keliones. Jis jau žirgan nebesėsdavo, nuo sienos kalavijo nebenusiimdavo, aitrios vylyčios, miklaus kilpinio ranka nebeliesdavo.

Žvengė žirgas žalioje pievelėj, dūlėjo balnas aukštoje klėtelėj, rūdijo plieno kalavijas, ant sienos bekabodamas, o jaunasis Kunotas, aukštoje menėj besėdėdamas, savo jaunąja mergele gėrėjosi, širdelę džiugino.

Kai ją vedė aukštan dvaran, pamiršo jaunas karus karužėlius, garsius žygius kelionėles, tik dieną naktelę mergele džiaugėsi, su jaunais berneliais, draugais raiteliais uliojo, žalią midų gėrė...

Begerdami beuliodami bernužėliai gyrėsi... Vienas gyrėsi eikliu žirgu, kitas šveitriu kieto plieno kalaviju, o Kunotas raitužėlis savo skaisčiąja mergele...

VI

Giedrą pavasario dieną sėdėjo Kunotas žaliame vyšnių sode su savo jauna merguže, klausė, ką lakštutė gieda, ką gegutė buria. Kvėpavo vyšnelės baltaisiais žiedeliais, alsavo paukšteliai skambiomis dainelėmis, o Kunotas grožėjosi gėrėjosi mergelės akelėm, žydrom ir giliom, kaip mėlynos dangaus erdvės...

Kai jis sėdėjo, kai jis gėrėjosi, priėjo senas tarnas ir tarė:

— Valdove, į tavo pilies vartus atvyko senas vaidila ir prašosi naktigultan.

— Dainų valdovui, dievų pamiltam dainiui, mano pilies vartai visuomet atdari, — atsakė Kunotas.

Jis ėmė savo mergelę skaisčią Žvaigždutę už baltų rankų, vedė aukštonmenėn seno vaidilos pasitiktų, žaliu vynų jį užgertų, meiliu žodžiu prakalbintų, kad ji jauna jam įtiktų, kad jis ją skaisčiąją pamiltų, apdainuotų skambioje dainoj josios mėlynas akeles ir gelsvąsias kaseles. Kad išgirtų išgarsintų mylimą mergelę, kaip gyrė ir garsino jojo jauno narsius žygius, tolimas kelionėles...

Sutiko juodu seną vaidilą ant aukšto slenksčio, sveikino maloniais žodžiais, užgėrė žaliu vyneliu, pamylėjo saldumi miduliu...

VII

Linksma, linksma buvo tą dienelę senoj Liškiavos pily. Kai atėjo vakarėlis, sukvietė Kunotas aukštonsavo menėn senus senužėlius ir jaunuosius bernelius raitužėlius linksmai pakalbėtų, žalio midaus paragautų, seno vaidilos, iš svetimų šalių svetelio, paklausytų, išgirstų, kas dedasi Lietuvos šalelėj, už girelių, už upelių, už aukštųjų kalnelių... Senasis vaidila daugel šalių iššingsniavo, pas šimtus valdovų viešnagėjo, garsių žygių, narsių darbų matė, dar daugiau buvo girdėjęs...

Kai saulelė šviesi nusileido, suėjo, susirinko seni seneliai, rimti vyrai ir jauni berneliai, ant plačiųjų susėdo suolelių, už baltųjų skobnelių, midų, alų gėrė, atsidėję klausė, ką porino pasakojo senasis vaidila apie svetimas šalis, apie tolimus kraštus, garsius žygius, narsius jauno jaunimėlio darbus...

Visi klausė, žalią midulį begerdami, savo godeles begalvodami. Nuleido žilas galvas seni seneliai, graudindamiesi, liūdėdami, kad praslinko jųjų dienelės, kad nebesėsti jiems ristuosna žirgeliuosna, nebejodinėti svetimosna šalelėsna, kalavijo nebevartoti, garsiųjų žygelių nebekartoti... Riedėjo ašarėlės iš senų akelių, byrėjo per veidus, per raukšlėtus...

Susimąstė, susidūmojo ir šaunieji berneliai, narsūs raitužėliai. Pagailo jiems jaunųjų dienelių, kad veltui slenka be garsiųjų darbelių... Pagailo širmųjų žirgelių, kad ristieji nejodinėti, aukso kamanėlėmis kad nepažaboti — veltui žvengia, žaliose pievelėse besiganydami... Pagailo šveitriųjų kalavijų, kad veltui rūdija nevartoti, pagailo tymo balnelių, žaliu šilkeliu siuvinėtų, baltaisiais perleliais, žibančiais spindinčiais akmenėliais nusagstytų, kad be naudos dūli, ant karčių sukarti sukabinti, seniai nenaudoti...

Vis garsiau skamba aidžiosios stygelės, vis daugiau audrina daugkalbės dainelės, garsindamos gražindamos narsiųjų raitelių, jauno jaunimėlio tolimas keliones svetimon šalelėn, didžias pauliones...

Ne giria šlamėjo, vėjo papučiama, miklūs pirštai tai virpėjo, skambias stygas paliesdami, gūdžius aidus budindami...

Tai ne Nemunas bangavo, vėtrų judinamas, ne audra pakilo, plačias jūres, gilius vandenėlius bedrumsdama, prakalbėjo prabilo jaunieji berneliai, Dainavos raiteliai.

— Vai tu, Kunote, Dainavos valdove, kur dingo tavo garsus narsumėlis, kad jau pamiršai narsius žygius dėl jaunosios mergelės?..

— Ar atšipo, ar atbuko plieno kalavijas, kad tu jo nebevartoji?..

— Ar tai pasimušė tavo žirgo pasagėlės, kad tu namie sėdi, rankas susidėjęs?..

— Ar ilgai dar mes jauni dūlėsim, pas krosnis sėdėsim, gaišim jaunąsias dieneles be garsiųjų žygių, tolimų kelionių svetimosna šalelėsna?..

— Eisim, josim, bernužėliai, ten, kur vadai tėvų žygių nepamiršo, narsumėlio nenustojo...

Ant baltų rankų rymodamas, aitrių žodelių, piktų priekaištėlių beklausydamas, prabilo Kunotas bernelis, garsusis Dainavos raitelis:

— Vai jūs, berneliai, narsieji mano kareivėliai, jaunųjų dienelių draugužėliai, jūs piktai nekalbėkite, aitriais žodeliais manęs neužgauliokite. Sužavėjo mane dainelė, suaudrino mano širdelę...

Taip gūdžiai jaunas prakalbėjo, iš užu skobnelių staiga atsikėlė. Jis nuvertė baltąsias skobneles, praliejo saldų midulį ir sušuko rūsčiu balseliu:

— Vai berneliai raitužėliai, jūs čia nesėdėkit, žalią midų begerdami! Skubėkite, berneliai, balnokit eiklius žirgelius. Skubiai juos balnokite — rytoj ankstų rytą visi josim kelionėn gausaus lobio, didžios garbės susirasti, garsiai pragarsėti...

Vai, nudžiugo bernužėliai, nusidžiaugė raitužėliai, vienan balsan visi jie sušuko:

— Tegyvuoja narsus vadas, Dainavos valdovas! Tai dabar mes jauni pauliosim, tai pamandravosim...

Verkia gudų kraštas, dreba lenkų žemė — Dainavos berneliai rengiasi tolimon kelionėn... Kai išaušo rytojaus dienelė, šviesi patekėjo aušrelė, Dainavos raiteliai jau karan išjojo...

VIII

Dar nenujojo jauni berneliai septynių mylių nuo Liškiavėlės, mūrytos pilies — garsaus Kunoto didžio dvarelio, pastojo kelią senas senelis, žilas, kaip žydinti obelėlė. Tai jis sulaikė Kunotą raitelį, tai jis sustabdė jo ristą žirgelį ir tarė graudų žodelį:

— Vai bernužėli, vai raitužėli, stabdyk žirgelį, grąžink bėrelį į tėvo dvarą. Vai, tu nejoki gudų šalelėn, nevesk bernelių tolimon kelionėlėn,

didžiajan karelin — nelaiminga tau ši valandėlė. Ar tu nematei, ar nepastebėjai: miglose kėlės šviesi saulelė, kai tu balnojai ristą žirgelį, tamsiu ji apsiniaukė juodu debesėliu, kai tu jaunasis sėdai balnelin, pravirko skaudžiu lietuliu, kai tu išjojai iš aukšto dvaro per vario vartelius...

Vai, susimąstė, vai susirūpino jaunas bernelis, galvelę žemyn nuleido... Bet neilgai svyravo, vos vieną minutėlę, ir taip prabilo drąsiu žodeliu:

— Kad žemė griūtų, žirgas sukluptų, vai, tai negrįžtau į tėvo dvarą, žirgelio negrąžintau, jei jau išjojau aš kelionėlėn, tolimon šalelėn. Geriau dėti galvelė, nustoti buitelės, prarasti žirgelis ir šveitrusis kardelis, negu kad žmonės kalbėtų, mergelės sąkytų, kad mes pasibijojom svetimos šalelės, nusigandom gudų šalies jaunimėlio. Nebaisu mirti, baisu garbės nustoti, netekti gero vardelio...

— Verksi, berneli, dūsausi, raitužėli, prisiminęs mano žodelį, kurio nepaklausei per savo puikumėlį.

— Teverkia geriau gudų šalis, tedūsauja jų didieji miestai, o ne mes, berneliai, Dainavos šalies garsūs raiteliai. Tesie, kas turi būti, o mes, berneliai, josim, gudo šaly pauliosim, linksmai pagyvensim, šveitrius kalavijus pavartosim, miklius kilpinėlius patampysim, eiklias vylytėles pažvanginsim. O jei jau lemta jauniesiems žūti — žūsime, kaip garsiems vyrams dera, kaip narsiems kareivėliams tinka...

Taip taręs, taip prabilęs, paspaudė žirgelį aukso pentinėliais, pavarė bėrelį tolimon kelionėlėn. Su juo nujojo berneliai, Dainavos šalies raiteliai, visi jauni giedodami, daineles dainuodami...

Slinko giedra vasarėlė, jos ilgosios dienelės, — tai ulioja mandravoja jaunieji berneliai tolimoj gudų šaly. Skersai išilgai jodinėja, širmus žirgus varinėja, renka kietą plieną, žalią šilką, auksą, sidabrėlį ir geltoną gintarėlį...

Kur prajojo bernužėliai, sodžiai tenai supleškėjo, didi miestai, aukštos gudų pilys dūmais apsiniaukė...

Jau praslinko niaurus rudenėlis, o berneliai nei nemano grąžinti žirgelių į tėvų šalelę... Balta marška žemę jau aprėdė šaltoji žiemelė, jau sustatė, jau nugrindė tvirtus tiltus per plačias upeles, per giliuosius ežerėlius, klampiąsias baleles — vis nenori grįžti bernužėliai iš gudų šalelės: plačios šalys, didūs miestai, aukštos pilys auksu žverbla ir bernelius raitužėlius tai labai vilioja, gausų lobį žada...

Yra dėl ko vargas vargti, yra dėl ko žirgas varinėti, bus pargrįžus kuo pradžiuginti seni tėvai, motinėlės, maži broleliai ir skaisčios mergelės: tėvelis — kirveliu, motulė — šilkeliu, jauni brolužėliai plieno kalavijais, o tos skaisčios baltos lelijėlės aukselio žiedeliais...

IX

Toli nuvyko Kunotas šiaurės šalin, negreitai suspės grįžti tėvų žemėn. Kai jis ten uliojo, turtingus gudų miestus plėšė, aukštas pilis griovė, gavo gūdžią naujienėlę.

— Valdove Kunote, skubėk tėvų žemėn! Ją lenkai užpuolė dar pradžioj žiemelės. Išdegino kaimus ir kaimelius, sunaikino miestus ir miestelius. Dabar apgulė apstojo tavo aukštą pilį: nori ją paimti, tavo tėvų lizdą išplėšti, tavo jauną žmoną pavergti... Skubėk, Kunote, gelbėti tėvų šalies ir savo gimtosios pilies, kur liko jauna mergelė...

Išgirdę gūdžią naujienėlę, bernužėliai grąžino žirgelius atgalio, varė širmuosius atgalio, plakė ristuosius kietais kančiukėliais, spaudė badė smailiais pentinėliais...

Ne ristele ristavo, tik šuolele šuoliavo į tėvų šalelę, į gimtąjį kraštelį...

Bet tolimas buvo kelias, ilga kelionėlė. Dar nesuskubo berneliai tėvų šalelės prijoti, kai jiems kelią pastojo palaidas pavasarėlis, platūs nemunėliai.

Pabrinko upelės, patvino balos, klampūs raistai. Per upeles žirgelius plukdė, per balas brido, kad tik suskubtų, kad tik suspėtų tėvų šalies apginti, Liškiavos pilies atvaduoti, žiauriam lenkui atkeršyti, iš gimtojo krašto išlydėti, išprašyti ne gražiu žodeliu, tik kieto plieno kalaviju...

Kai prijojo Nemunėlį, rūstus Nemunėlis pabudo, subraškėjo ledelis, sulūžo, prakalbėjo Nemunėlis, sujudo: nei jo perplauksi, nei jo perbrisi, nei laiveliu persikelsi...

Ankstų rytą pamatė lenkai berneliu, anoj pusėj Nemunėlio bestovinčius, baltas rankas belaužančius, savo likimą bekeikiančius, per bangas tvoškančias, per ledus lūžtančius pagalbon šokti besirengiančius...

Šoko keli narsesni į rūstų Nemunėlį ir žuvo su bėraisiais žirgeliais, su tyminiais balneliais...

Sumanė pikti lenkai, kol praslinks tiršti ledų krušai, pulti pilį ko smarkiausiai, išplėšus, išgriovus, senus ir mažus išpiovus, jaunąsias mergeles pavergus, grįžti savo šalin ko greičiausiai...

Ištisą dieną puolė, kiaurą naktį pilin veržėsi... O jauni berneliai, narsūs raitužėliai už Nemuno stovėjo, degančią pilį matė regėjo, baltas rankas laužė, savo piktą likimą keikė...

Ankstų rytą lenkai pilį paėmė, jauną Kunoto mergelę pavergė, padegė Liškiavą iš keturių kampų...

Liepsnojo pilis visą dienelę, o jauni berneliai už Nemuno stovėjo, baltas rankas laužė, savo dalią nedalėlę keikė...

Saulei tekant, traukėsi lenkai į savo šalį, gabendamiesi lobį didžiausią, prieš save varydami jaunų mergelių ir mažų vaikelių pulkus, ir nebuvo,

kas jiems kelią pastotų, gausų lobį atimtų, skaisčias mergeles, mažus vaikelius vaduotų...

O jauni bernužėliai, narsūs raitužėliai anoj pusėj Nemuno stovėjo, baltas rankas laužė, savo dalią nedalėlę keikė...

Ir pažadėjo berneliai didžiausią kerštą lenkų žemei. Siekė savo šveitriais kalavijais, savo jaunomis galvelėmis ir mergelių rūtų vainikėliais.

O kai jie siekė žadėjo, jų širdelės kerštu liepsnojo, jų rankos drebėjo...

X

Ankstų rytą bernelis Kunotas ant balnelio rymojo, savo mergelę minėjo, ašarėles braukė...

— Vai dalele mano, nedalėle, nėra laimės man berneliui, kad netekau mergužėlės, savo skaisčios lelijėlės...

— Vai jūs, vėjai, šiaurūs vėjai, jūs atneškit man žinelę, iš tolimos šalies apie mano mylimąją. Pasakykit, vėjužėliai, vai, kur vargsta mano mergužėlė, gailias ašarėles beliedama, sunkiai dūsaudama.

Neatlėkė šiaurūs vėjai, nesuteikė bernužėliui žinelės apie jauną mergelę, nenuramino prislėgtosios raitelio krūtinės skausmo...

— Vai jūs, paukštužėliai, girių džiugintojėliai, jūs skrajojat dieną vakarėlį aukštai padangėse, vai, jūs daugel matot, daugel žinot, po visus kraštelius belekiodami. Vai, jūs, paukšteliai, pas mane atskriskit, man jūs pasakykit, kur mano mergelė, skaisti lelijėlė? Ar ji verkia, ašarėles brauko, ar gilioj žemelėj sunkų miegą miegti?

— Jūs atlėkit, prakalbėkit, mano širdelę nuraminkit...

Neatlėkė paukštužėliai, neramino jauno bernužėlio, tik visi nutilo, giriosna išlekiojo...

— Vai saule saulele, saulele motule, tu vaikščioji aukštojoj padangėlėj, matai miestus, matai pilis, matai laukus ir žalias gireles. Tau žinomi platūs vieškelėliai ir siauri takeliai. Pasakyk man, saulužėle, kur aš turiu joti, žirgelį varyti, savo mergužėlės kur turiu ieškoti...

Neatsakė saulužėlė, neramino bernužėlio, apsiklojo apsiniaukė tamsiais debesėliais, miglomis ūkanėlėmis apsiklostė...

I

Namie nesėdėjo, iš sunkios kelionės grįžę, visai nesilsėjo, žalioje pievelėj bernužėliai nesiganė nuvargintų tolima kelione žirgelių, nes saldaus keršto troško jų širdelės...

Pasiuntė Kunotas šauklius į šalis plačiausias, į pilis aukščiausias, kvietė draugus ir gimines, kad jam pagalbos teiktų, kad talkon eitų, žiauriam lenkui atkeršyti kad padėtų...

Tiek nebuvo girioj medelių, ant liepelių siūbuonėlių tiek nebuvo žalių lapų, kiek sujojo susirinko jaunųjų bernelių iš šalių tolimiausių, iš pilių aukščiausių. Kas žirgelin sėsti tik galėjo, šveitrų kalaviją pavartoti, miklų kilpinėlį tampyti sugebėjo — visi jojo į Kunoto dvarą. Vieni jojo garbės sau įgytų, kiti — keršto paragautų, treti — didžiu lobiu praturtėtų...

— Nuteriota mūsų šalis, sutrėkti mūsų laukai, žmonės išvaikyti, kalaviju pamušti, svetimon šalin išvesti. Parsivesim vergų iš lenkų žemės, kad būtų, kas mūsų laukus apdirbtų, sunkų darbą atliktų: jais arsim, jais akėsim ir geltonus rugius vežiosim...

Taip kalbėjo narsusis kunigaikštis Kunotas ir keršto žygin rengėsi...

II

Aukštoje Punios pily sėdėjo Kunotas, karo žygin besirengdamas, kai pas jį atvyko iš lenkų žemės pasiuntiniai ir taip prabilo mozūrų kunigaikščio vardu:

— Dainavos krašto valdove, mes skubėte skubėjome tavęs surasti. Ieškojom tavęs Liškiavos pily, bet nesuradome, ieškojom garsiam Seinų mieste, bet irgi nesuradom, ieškojom Alytaus pily, bet ten tavęs nebuvo... Tolimoj Punioj, už žalių girių pasislėpei...

— Ilgas kalavijas — geras daiktas, bet ilga kalba — kvailas dalykas. Sakykit, kokiu reikalu pas mane atvykote?

— Tavo jauna žmona mūsų kunigaikščio, galingiausio mozūrų žemės valdovo rankose. Ateik ir išpirk ją, — sako jis tau.

— Kokių turtų už josios laisvę nori jūsų valdovas? Aukso, sidabro, ar kad keršto atsižadėtau?

— Mūsų plataus krašto valdovas turi daugel narsių riterių, kurie jam ištikimai tarnauja, todėl jis tavo keršto nesibaido. Aukso ir sidabro pilni gilūs jo pilių rūsiai, ir daugiau jam nebereikia. Jis nori, kad tu patsai pas jį atvyktai, savo laisve josios laisvę išpirktai.

— Gerai, aš sutinku, — tarė jiems Kunotas. — Tesie, kaip jūsų valdovas panorėjo.

— Kunigaikšti, niekus sumanei, — sušuko vienu balsu jo karavadai. — Kas gali lenko žodžiu patikėti! Lenkas apgaulingas, ir melo kupinos visuomet jo lūpos.

— Lenkas tik verste priverstas laikosi duotojo žodžio...

Taip jie stengėsi atkalbėti Kunotą nuo žingsnio, apie kurį manė, kad jis buvęs neapgalvotas.

— Veltui kalbate. Ką pasakiau, atliksiu. Jūs čia pasiliksite, — tarė jis mozūrų pasiuntiniams, niauriai į juos pažvelgęs, — kol sugrįš mano žmona. Kai ji sugrįš, laisvi eisite savo šalin, ir niekas jums kelio nepastos. Bet jei ji negrįš, geriau jums buvo negimti, šviesios saulės nematyti...

Nusigando baisiai lenkų pasiuntiniai, išgridę šiuos žodžius, ir vienu balsu visi pratarė:

— Vai, negrįši nei tu, nei tavo žmona. Apgaulingu būdu sumanė mūsų valdovas tave savo galion paimti, be mūšio, be kovos, kardo nepavartojęs.

— Gerai, kad nenutylėjote, tiesą pasakėte. Todėl gyvi išliksite. Bet kad apgaulingus pasiūlymus man atnešėte, mano vergais liksite ir turite man rodyti kelią jūsų valdovo pilin: aš turiu jį aplankyti, tik ne vienas, bet su visais čia susirinkusiais palydais.

Ir išjojo kunigaikštis Kunotas lenkų žemėn. O kur jis jojo, kelelį keliavo, gaisai švietė, gaisrai takus klojo...

III

Toli nuskrido Lietuvos sakalėliai, Dainavos raitužėliai, už girelių žaliųjų, už upelių giliųjų, už didžiųjų vandenėlių, už plačiųjų laukelių, lenkų žemės gilumų gilumėlėn. Jodinėjo mandravojo, bėrų žirgų kanopėlėmis mindė kaimus, mindė miestus ir aukštas pileles, kol prijojo plačią upę, visų upių upę. Už tos upės, už plačiosios aukšta pilis, tvirta pilis, visų pilių pilis. Ten sėdėjo aukštoj menėj mozūrų šalies valdovas. Giliame rūsy gailiai verkė jaunoji mergelė. Gailiai verkė, savo likimą keikė ir bernelio šaukėsi, kad atjotų, kad išvaduotų, laisvas dieneles jaunajai grąžintų.

Nežinojo, negirdėjo, kad bernelis anoj pusėj upės, tik širdelė jauna juto, kad jisai netoli.

Ji sapnavo šią naktelę, kad išlėkė sakalėlis iš aukšto lizdelio, kad nutūpė sakalėlis ant aukšto kuorelio, kuriam jauna sėdi, didį vargą vargsta, praulbėjo pračiulbėjo meiliaisiais žodeliais:

— Cit, neverki, mergužėle, cit, neverki lelijėle, pagailėk akelių. Greit išvysi laisvas dienas, giedrąją saulelę...

IV

Vos tik, brastą suradę, perplaukė, persikėlė berneliai, garsūs Dainavos raiteliai, per plačią upę, sravų vandenėlį, ir sustojo apsitaisytų, mūšin su priešu pasirengtų, atvyko iš aukštos pilies pas Kunotą lenkai su juo pakalbėtų, jam paskutinio žodžio pasakytų.

Atsisėdo Kunotas ant akmens, o aplinkui stovėjo narsūs jo vadai. Jis rūsčiai žiūrėjo į prisiartinančius lenkus.

O kai tie priėjo ir, žemai nusilenkdami, pasveikino jį nesuprantamu ir nežinomu jam papročiu, šiurkščiai į juos prabilo:

— Ko norite iš manęs, lenkai? Kalbėkit greičiau ir trumpai, jei norite, kad aš jūsų klausytau.

— Mūsų galingasis valdovas siuntė mus tau pasakytų, kad tu kraustytais ko greičiau iš mūsų krašto, kurį jau esi tiek nusiaubęs.

— Kalaviju mane išginkit, jei galite. Derėtis su jumis žodžiais aš nenoriu.

— Neatėjome derėtis, bet reikalauti. Jei nesuskubsi pasitraukti, su didele gėda turėsi bėgti, mūsų vejamas. Taip sako mūsų valdovas.

— Dar mums kelio nepastoję jau mums grasote. Nebijau ir jūsų valdovo žodžių neklausau, nes iki šiol jis slapstėsi, kaip zuikis. Taip jam ir praneškite.

— Tu dar nesi matęs mūsų jėgų, kurios veikiai pastos tau kelią. Todėl taip kalbi.

— Žinokite, lenkai, kad tie, kurie pastos mums kelią, turės skubiai pasišalinti arba žūti, jei mes gyvi išliksime.

— Neišliksite ir žūsite! Jūsų dalį jau mes su Dievo motinos pagalba kalaviju pamušėm.

— Ir nudžiugę pasigyrėte, kad visus mus nugalėjote ir sunaikinot. Bet kiek ten savųjų paguldėte. Žinokite, lenkai, kad mes išliksim gyvi, nes turim stiprų norą laimėti ir nemirti.

— Laimėsime mes, nes mūsų daug ir giname, kas mūsų buvo ir yra.

— Visa pasakėte, ką turėjote pasakyti?

— Visa. Mūsų Dievas galingas! Jis mums suteiks laimėjimą.

— Bet jūs esate bailūs. Eikite, iš kur esate atėję, ir man laiko netrukdykit.

Ir nuėjo lenkai, iš kur buvo atėję. O Dainavos šalies berneliai džiaugsmu pasprogo, kad atėjo garsiems darbams, didiems žygiams metas.

Visą naktį per naktelę kovon rengės bernužėliai, kaip linksmon puoton vyno gertų. Šėrė širmus žirgelius, rengė plieno šarvelius ir šveitriuosius kalavijus...

Kiaurą naktį per naktelę aidžiomis kanklėmis skambino dainavo vaidilos senaisiais žodeliais apie tėvų protėvių garsius darbus, dideles kelionėles... Beskambindami, bedainuodami audrino raitelių širdeles, ir troško jaunos krūtinėlės garsiųjų darbų, narsiųjų žygių...

Visą naktį per naktelę kovon rengės bernužėliai, kaip linksmon puoton raitužėliai žalio vynelio, saldaus midulio gerti.

V

Dar neišaušo aušri dienelė, dar netekėjo šviesi saulelė, apgulė didžią pilį Dainavos berneliai iš vakarų, iš pietų ir iš šiaurės pusės. Tiek nebuvo upėje lašelių, kiek ten susirinko jaunųjų bernelių, tiek nebuvo pievoje gėlelių, kiek ten sustojo širmųjų žirgelių...

Ankstų rytą užsikėlę, pamatė lenkai bernužėlius, vai, pamatė sakalėlius, kovon mūšin pasiruošusius, kruvinon puoton pasirengusius, ir jų širdys nusigando, baime nusiminė; tai jie nesirėdė plieno šarvais, tai nesėdo žirgeliuosna, lygian laukan, kovos laukan bailūs nesirengė, tik valdovo aukštон menėn ėjo, šaukė prašė, kad jis auksą ir sidabrą iš gilių rūsių pakeltų, kad jį priešui siųstų, juo nuo priešų atsipirktų, aukštą pilį auksu kad apgintų.

Užlipo mozūrų valdovas ant aukšto pilies kuoro, niauriai apsižvelgė į visas šaleles, baisiai nusiminė baili jo širdis, neliepė ginkluotis, nesakė šarvuotis jis savo kareiviams, balnoti žirgelių jisai neparėdė, jaunų laukan vesti, smarkion kovon joti jisai nei nemanė. Tiktai siuntė ko greičiausiai, tiktai siuntė ko skubiausiai savo karžygius seniausius, savo patarėjus ko gudriausius, kad jie pas Kunotą jotų, auksą ir sidabrą jam siūlytų, pažadėtų sugrąžinti jaunąją jo mergelę, jei nuo pilies atsitrauktų, iš jų krašto jei ramiai išeitų...

Ir nuvyko mozūrų karžygiai seniausi, ir nujojo patarėjai jų valdovo gudriausi pas Kunotą raitužėlį tai su geriausiais pažadėliais...

VI

Aukšti pilies kuorai, tvirtos sienos — nežino berneliai, Dainavos raiteliai, kas jiems bedaryti, kaip ton pilin įsiveržti...

Jau saulelė užtekėjo, aušri diena prablaivėjo, vai, nejoja bailūs lenkai į platų laukelį, nenori šveitriais kalavijais, plieno kieto kardais su berneliais pasižaisti, miklių rankų patampyti, eiklių žirgų pavarinėti... Teks raiteliams viešnagėlėn pėstiems eiti ne per plačius vartus, ne tiesiu keleliu, tik per aukštas sienas kopti...

Nesveikins jų ten žaliu vynu, tik aitriomis vylytėlėmis, karštu šarmu, žarijomis, pelenėliais...

Dar nenusėdo bernužėliai nuo širmų žirgelių, dar neišleido iš rankų šilko pavadėlių, kai atjojo lenkų pasiuntiniai pas Kunotą raitužėlį su gausiais pažadėliais, su skairiomis dovanėlėmis...

VII

Ristam žirge dar sėdėjo Kunotas, kai į jį priėjo lenkai.

— Vėl grįžote, lenkai? Ar nusigandote ir pasislėpėt už aukštų pilies sienų? Iškrapštysime jus iš ten, jeigu net piktesni jūs būtute, negu mūsų miškų širšės.

— Mes nenusigandom. Tik nenorime veltui kraujo lieti ir todėl atėjome pas tave su geru žodžiu, taiką tau siūlydami.

— Matote, mano karžygiai pasirengę pas jus viešnagėn. Aš nenoriu jų trukdyti, todėl kalbėkite greičiau, ką norite pasakyti.

— Mūsų galingas valdovas siūlo tau geruoju atiduoti žmoną ir visus tuos, kurie su ja buvo paimti, jei tu pažadėsi pasitraukti nuo pilies ir ramiai iškeliauti iš mūsų šalies.

— Triskart saulė neužtekės, kai mano žmona bus laisva be jūsų malonės.

— Mūsų pilis tvirta, daug joje gynėjų, nepateksi tu mūsų pilin ir per prievartą savo žmonos neišvaduosi. Nieko neįveikęs, su didele gėda ir širdies nusiminimu turėsi grįžti namopi.

— Aš niekuomet dar nesu kalbėjęs žodžių, už kuriuos neatsakytų mano ranka. Kad pasakiau, tai pasakiau: triskart saulė dar netekės, kai aš būsiu jūsų pily ne svečiu, bet šeimininku.

— Tavo žmona žus veikiau, negu tu pilin pateksi...

— Už kiekvieną nuo galvos nukritusį jos plauką atsakysite savo gyvybe jūs, jūsų žmonos, jūsų vaikai ir visi tie, kurie ten sėdi ir kurie mano galioj dabar yra. Žinokite, lenkai, kad aš savo žodžių vėjui nekalbu.

— Dievo rankoj rytojaus diena ir visos dienos, kurios dar bus. Pilies gali nepaimti, o tavo žmona žus baisia mirtimi, nes kerštingi tavo grasymai mūsų nenugąsdins. O paklausęs mano žodžių, tu laisvę grąžinsi ir savo žmonai, ir visiems tiems, kurie jūsų pagalbos laukia. Be to, mūsų valdovas, prisipažindamas, kad šiuo metu jėgos jam dar silpnos atviram lauke su tavimi susiremti, žada tau aukso, kiek vienas stiprus vyras jo gali pakelti, ir sidabro, kiek jo trys subrendę vyrai galės panešti. Štai ką siūlo tau mūsų valdovas dabar. Ryt, kai ateis jam pagalbon jo broliai ir giminės, kuriems jis žinią jau pasiuntė, nieko negausi ir gali nustoti ne tik lobio, kurį jau turi, bet garbės ir gyvybės...

— Rinkis dabar, lietuvių vadove.

— Aš jau pasirinkau, o ką pasirinkau, jūs jau girdėjote. Siūlot man aukso ir sidabro, kuris vistiek bus mano, nes aš pilį paimsiu greičiau, negu jūs pagalbos susilauksite, kurios mes nebijom. Dar niekuomet nėra to buvę, kad lietuvis lenko bijotų.

— Tai tavo paskutinis žodis, lietuvių vadove?

— Pasakykite savo valdovui, kad aš nemoku priešui nusileisti, jei jis nėra dar žuvęs, ir aš dar gyvas esu. Jei jis nori išgelbėti pilį ir tuos, kurie ten yra, testoja vienas prieš mane vieną su kalaviju rankoje. Jei aš žūsiu, paėmę mano žmoną ir tuos mūsų, kurie pas jus nelaisvėje, pasitrauks manieji iš jūsų krašto ramiai, nieko daugiau neliesdami. Bet jei žus jisai, atiduosite man pilį ir visa, kas ten yra, be pasipriešinimo.

— Mūsų valdovas narsus vyras, ir galinga jo ranka...

— Aš tik su tokiais ir mėgstu ginklu susiremti. Aš kovoj puolu silpnesnį tik tuomet, kai jis man kelią pastoja stipresnį pasiekti.

— Lietuvių vadove, ar nepasigailėsi, kad atmetei gerą mūsų pasiūlymą, pasitikėjęs savo ranka, kuri gali tave labai apvilti?

— Tylėkite ir nebekalbėkite daugiau. Kam žodžiai kalbėti ir laikas dilti, kai galima kalaviju veikti.

— Gerai, aš priimu mūsų valdovo vardu pasiūlytą jam lauką, — atsakė jų vienas.

Kareivių lydimi, jie grįžo savo pilin...

O Kunotas, širdimi nudžiugęs, raibu sakalu nuskrido į pilies vartus, svajodamas su savo priešu kalaviju susiremti, už vargus, už savo mergelės ašaras, už gimtąjį ugnim ir kalaviju sunaikintą kraštą atlyginti...

VIII

Kantriai laukė jaunas Kunotas vieną valandėlę, laukė raitelis ir kitą, laukti laukė — nieko nesulaukė. Baisiai nusivylęs, liepė bernužėliams sėsti nuo žirgelių, imti rankon aštrius kirvius, šveitrius kalavijus, aukštą priešo pilį pulti...

— Bailus lenkas nori mus apgauti, laiką sudildyti, bet apgaunami nepasiduosim...

Jau nusėdo bernužėliai nuo širmų žirgelių, ėmė rankon aštrius kirvius, šveitrius kalavijus, žengė slinko į aukštas pilies sienas...

Dar nepriėjo aukštų sienų, ir atsivėrė pilies vartai, ir išjojo lenkų būrys, nei didelis, nei mažas — trys šimtai žirgų, trys šimtai lenkų kareivių... Pirmas jojo visų priešaky šalies kunigaikštis, jį lydėjo garsūs vadai, narsūs karžygiai, gudrūs patarėjai...

Aukso šarvai, šilko balnai, baltais perlais nusagstyti... Aukso kilpelės, šilko pavadėles jų visų, kaip vieno...

Ilgi kardai, rūstūs veidai jų visų, kaip vieno...

Sprogo Kunoto širdis, kaip pavasario giedrą dieną žalioji girelė, stabdė savo bernužėlius, kad pilies jie dar nepultų, o pats jaunas lenkų pasitiktų skrido...

Kaipo aras prieš gulbeles skrido jaunasis bernelis, jį lydėjo raitužėliai kaip tie raibi sakalėliai — trys šimtai bernelių, trys šimtai širmų žirgelių...

Plieno šarvai, tymo balnai jų visų kaip vieno...

Šveitrūs kalavijai, sidabro žąsleliais žaboti žirgeliai jų visų kaip vieno...

Jauni veidai džiaugsmu sprogo; akelės žibėjo, kaip tos žarijėlės tamsiąją naktelę, jų visų, kaip vieno...

Ir susijojo susitiko lygiam lauke, plačioj lankoj, mandagiai sveikinos, šveitrius kalavijus į žemę lenkdami, plieno šalmus geležiniais pirštais paliesdami...

IX

Išjojo priešakin vienas visų lenkų seniausias, visų patarėjų gudriausias ir, į Kunotą prijodamas, taip jam tarė, žodį kalbėdamas:

— Mano narsusis valdovas, prieš mirtinai susiremdamas su tavim kalaviju, dar kartą tiesia tau taikos ranką.

— Pasakyk savo valdovui, kad aš esu lietuvis, o jisai lenkas, kuris mane skaudžiai užgavo ir nuskriaudė, todėl draugais mudu niekuomet nebūsiva.

— Jis laisvą leis tavo žmoną ir visus tuos, kurie su ja yra, ir dar suteiks tau gausių dovanų auksu, sidabru ir kieto plieno kalavijais.

— Aš pripratęs kalaviju pasiimti, kas man patinka ar ko man reikia. Kam aš imsiu kaipo dovaną, ką galiu paimti kaipo karo lobį.

— Mano valdovo tvirta ranka, ir kovoj turėsi jam pasiduoti, nieko nelaimėdamas.

— Kam mudu kalbėsiva dabar apie tai, katras priverstas būsiva pasiduoti, jei dar abu turiva kalavijus rankoje. Apie tai greit sužinosiva, katras čia, katras dausose...

— Dievas kovą lemia, bet ne žmogaus ranka. Nebūk tiek išdidus ir pasitikėjimo pagautas, lietuvių vadove, kad netektų pasigailėti tau ir tiems, kurių likimą turi tu spręsti. Dar gali tapti mano valdovo vergu.

— Vienas mūsų turi žūti, o gal žūsiva abudu. Jis tuomet eis dangun, pas savo dievus, o aš dausosna pas savuosius. Jei mane čia nugalės, aš vistiek jo vergas nebebūsiu. Be žinok, kad mano neapykanta nenumirs ir nenurims su kūnu: ji seks jus visus ir dausose.

— Ir nėra vilties, kad tu nūnai susitaikysi ir tapsi mums draugu?

— Žinok, lenke, jei aš būtau tavo draugas, galėtai manim pasitikėti, nes aš padarytau daugiau, negu galiu, bet jei esu tavo priešas, nelauk, kad viską užmiršiu ir kerštą tau dovanosiu.

— Vadove...

— Kam tiek daug kalbi ir laiką dildai? Nekalbėk! Matai, net mano žirgas nekantrauja. Grįžk ir pasakyk savo valdovui, kad aš jau laukiu su kalaviju rankoje.

— O jei jis vis dėlto nepanorės...

— Pasakysiu, kad zuikiai esate, ne kareiviai, ir paliepsiu tuojau pulti ir jus ir jūsų pilį...

X

Nutilo šiaurus vėjas. Saulę temo tamsus debesėlis — kovon ėjo Kunotas raitužėlis su lenkų krašto valdovu.

Vai, ne du viesulu lygiam lauke susitiko, du raiteliu lygioj lankoj susirėmė. Ne griausmas danguje sugriaudė, sutarškėjo dviejų raitužėlių plieno kalavijai. Dar tik tris kartus susirėmė, dar tik tris kartus kits kitą kalaviju kirto, lūžo lenko kalavijas per pusę, klupo jo žirgas, galva žemę rausdamas, krito lenkas nuo bėro žirgo ant sausos žemės. Nušoko Kunotas nuo savo risto žirgelio, priėjo prie gulinčio lenko ir tarė jam:

— Tu be ginklo likai, lenke.

Lenkas nesikėlė ir nieko jam neatsakė...

— Kelkis ir pasiskolink iš draugų sau kitą ginklą. Aš nenoriu naudotis nepalankiu tau likimu, nes tu man buvai narsus priešas.

— Aš nenoriu daugiau su tavim susiremti. Imk mano pilį, mano turtus, tik palik mane gyvą, nes esi stipresnis, — atsakė jam lenkas besikeldamas.

Niauriai į jį pažvelgė Kunotas ir taip jam prabilo:

— Tu man pikta darei ir esi mane skaudžiai užgavęs, kaipo priešas, ir tavęs dabar neišgelbės iš mano rankos net patsai Perkūnas. Nemelsk, neprašyk, bet imk ginklą ir žūk, kaip vyrui dera, jei savo jėgomis nepasitiki. Žūk, kaipo narsus karys, kad ir man nebūtų gėdos, jog aš bailų turėjau priešą.

Nusigando lenkų kunigaikštis, veidas jo pabalo, miklios rankos sudrebėjo: kovon stoti jis nebenorėjo. Vai, jam gaila savo jausnystėlės, jaunųjų dienelių, vai, jam gaila buvo jaunos žmonos, mažųjų vaikelių...

— Imki mano dvarus, didžius turtus, pilis mano tvirčiausias, tik nežudyk manęs jauno, mano jaunųjų dienelių! Imki mano didžius turtus, auksą, sidabrėlį, tik nevirkdyk mano jaunos žmonos ir mažų vaikelių!..

Nusiminė visi lenkai, žodžius šiuos išgirdę, gėda raudo rūstūs veidai, kad taip skaudžiai juos užvylė narsus kunigaikštis, priešui išdavė jų žmonas ir mažus vaikelius...

Žodis duotas suderėtas — kaip nuo jo atsisakysi?..

Pažadėlis pažadėtas, — kaip jo netesėsi?

XI

Neištesėjo savo žodžio lenkai, neišlaikė savo pažadų pasižadėjimų, pasuko savo eiklius žirgus į pilies vartus ir šiauriu vėju lėkė, palikdami savo kunigaikštį lietuvių rankose. Bet aitvaro šuoliu pasileido Dainavos berneliai jų vyti, kad neduotų jiems pilin pasprukti, pilies vartų užtrenkti, ir vydami kirto kapojo tuos, kuriuos pasivydavo...

Bėgo lenkai klykdami, keikdami savo kunigaikštį, kurio drąsa ir ranka pasitikėjo, ir savo laimę keikdami plūsdami, kad sunkią valandą juos prigrįžo...

Bebėgdami, šuoliais belėkdami, plakė lenkai žirgus kančiukėliais, badė varstė smailiais pentinėliais. Žirgai lėkė, net žemė drebėjo, o Dainavos berneliai nuo jų neatsiliko, raibais sakalėliais skrido, vis daugiau lenkų pasiekdami, vis daugiau jų žemėn nukrėsdami, kaip vėjas krečia drebančius epušės lapelius... Ir neišdrįso niekas atsigręžti, neišdrįso nei vienas jiems pasipriešinti...

Tik senas jų vadas, matydamas, kad juos besivydamas įsiverš priešas per vartus į pilį, sulaikė savo eiklų žirgą ir šūktelėjo narsesnius, kad jie sustotų ir, savo gyvybę aukodami, besivejantį priešą sulaikytų, duotų pro-

gos kitiems, silpnesniesiems, per vario vartus pilin pasprukti, sunkius geležinius vartus užkelti, storomis drūtomis šovynėmis užšauti, priešų pilin neįsileisti...

Išgirdo jo balsą ir tie, kurie buvo narsesni, ir tie, kurie buvo drąsesni, sulaikė savo eiklius žirgus ir, kitus praleisdami, laukė priešo prisiartinančio, kad jam su kalaviju kelią pastotų, visiems kitiems duotų progą ramiai pilin pasislėpti...

Priešaky visų, kurie vijo, buvo kunigaikštis Kunotas ir Margelis raitelis, garsaus bajoro Alūno sūnelis, narsus Merkinės bernelis. Neilgai juos sulaikė drąsieji lenkai: kaip juodu jojo, taip ir prajojo, krito lenkai, kurie jiems kelią buvo pastoję, kaip ąžuolai, Perkūno vylyčios paliesti, o jie vijo priešus toliau, net į pilies vartus, net per pilies vartus, į vidų pilies...

Bet ne taip lengva buvo lenkus nugalėti kitiems berneliams, Dainavos šalies raiteliams: saulelė temo, žemė drebėjo, bernelių galvelės krito, kaip nuskintos aguonėlės. Plieno kalavijai skambėjo, skydai čerškėjo, žvengė žirgeliai, netekę raitelių. Kraujas sraujomis plaukė upelėmis, buvo nugrįstas klonis bernelių...

Negreitai nelengvai lenkus nugalėjo, negreitai į pilies vartus kelelį prasiskynė...

O tuo metu apsidairė lenkai pily ir pamatę, kad tik du berneliu juos vijo, tik dviese pilin įsiveržė, narsiai juos puolė, kaip pelėdos geležinnagės raibą sakalą, panorėdami juodu pavergti ar bent už pilies vartų išstumti...

Ilgai gynėsi kunigaikštis Kunotas ir su juo Margelis. Pamielino miklias rankas, kalavijus bevartant, atšipo šveitrūs kalavijai, priešus bekapojant, o pagalbos vis dar nebuvo...

Kai lenkų lavonų siena iš visų pusių apsitvėrę, kad per ją kiti į juos nei prieiti, nei jų kardu pasiekti galėjo, nusišluostęs ranka savo kruviną veidą, garsiai sušuko Kunotas:

— Vai jūs, berneliai, Dainavos šalies garsūs raiteliai! Ar jūsų eiklūs suklupo žirgeliai, ar juos lenkų kiškiai nugąsdino žalioje pievelėje, į visas šalis išsklaidė, kad mudu vienu su lenkais palikote kovoti...

Ir pridėjo prie lūpų briedžio ragą, smarkiai sudūmė sutrimitavo, kad draugai išgirstų, kad su pagalba skubėtų...

Suaidėjo dangus ir žemė, išgirdo briedžio ragą jauni bernužėliai, garsūs Dainavos šalies raiteliai, išsklaidė lenkus į visas šalis, kaip sklaido vėtra šaltą rudenėlį pageltusius lapelius, ir puolė į pilies vartus, pagalbą nešdami, pilin skubėdami, kits kitą pralenkdami...

Nespėjo ragas nuaidėti, kai paleido lenkai eiklias vylytėles, kaip dūzgiantį bičių spietelį, ir visos taikė į Kunotą ir Margelį, juodu žeisdamos, kraują liedamos. Krito žemėn Margelėlis, kaip palaužtas ąžuolėlis. Būtų jaunas žuvęs, galvą dėjęs, bet suspėjo narsūs draugai, lenkus jie iškrikdė,

pilin įsiveržė... Paskui visą dieną lenkus jie žudė, pilį plėšė, nepasigailėdami nei narsių vyrų, nei grakščių mergelių, nei mažųjų vaikelių...

— Už mūsų tėvų vargelius, už Kunoto žaizdas, už jo dailiosios mergelės ašareles...

— Tai jums duoto žodžio nelaikyti, tai jums mūsų šalis naikinti, seni seneliai ir maži vaikeliai skaudžiai skriausti!.. — kalbėjo žiaurūs berneliai, Dainavos šalies raiteliai...

Saulei kruvinai nusileidus, padegė pilį iš keturių kampų ir sumanė tiesiais keliais, tamsiais miškais skubiai traukti į tėvų šalį, gausų lobį beveždami, begabendami...

Vedė daugel vergų ir vergių, tvirtų vyrų darbininkų ir grakščių mergelių... Bus, kas artų, laukus sėtų, gelsvus rugius piautų...

Bus kuo pasigirti, seni tėvai pradžiuginti... Bus seselėms parėdėlių, šilko kaspinėlių, o mergelėms diržo juostų, auksu lietų, aukselio žiedelių...

Jojo bernužėliai linksmai džiūgaudami, daineles dainavo. Tik nelinksmas buvo vienas bernužėlis, narsus Margelis: sunkių žaizdų nuslopintas, tarp dviejų žirgų pakabintas, grįžo jisai į tėvų šalelę. Betgi džiaugėsi Kunotas jaunąja merguže, kuriai laisvę savo narsumėliu, savo kalaviju jaunas sugrąžino...

XII

Dar jie neprijojo viešojo kelelio, jau temo naktelė žaliąją girelę. Sustojo berneliai lygioje lankelėj, nuo žirgelių sėdo, tai ristuosius leido žaliona pievelėn ganytis ilsėtis per kiaurą naktelę...

Dar jie nenusėdo nuo ristų žirgelių, dar jų nepaleido žaliona pievelėn, kai narsius bernelius, Dainavos raitelius, pavijo lenkų karalius su didžiu pulkeliu...

Vai, dar neišauš dienelė, dar nepatekės aušrelė, kai reiks bernužėliams, kai teks raitužėliams smarkion kovon stoti, teks galveles dėti už tėvų šalelę, už tėvelius, motinėles, už skaisčias seseles...

Vai, nuliūdo bernužėliai ne dėl savo rūpestėlių, tik dėl jaunų merguželių, dėl mažų vaikelių, dėl tų senųjų senužėlių, tėvų, motinėlių, kuriuos vedė iš lenkų žemės, iš sunkaus vargelio išvadavę...

Susirinko bernužėliai į platų ratelį, ėmė tartis ir galvoti, kaip jiems pasielgti, maži, seni ir silpnieji iš vargelio kaip gelbėti...

Ir prabilo tuomet Kunotas raitužėlis, žalių Punios girių puikus bernužėlis:

— Vai jūs jokit, bernužėliai, vai skubėkit, brolužėliai, tėvelių šalelėn! Bejodami pasiimkit senus mažus ir skaisčias mergeles, kuriuos išvadavom

iš sunkaus vargelio. O aš jaunas pasiliksiu su narsiais broleliais, tai pastosiu piktiems lenkams viešą kelią į tėvų šalelę, tai juos sulaikysiu ašei trims dienelėms.

Ir sušuko bernužėliai, raibi sakalėliai:

— Tavęs vieno nepaliksim, visi kovon stosim, galvas dėsim arba mulkį lenką nugalėsim...

— Ar užmiršot, bernužėliai, tuos, kuriuos mes vadavom? Ar jūs norit, kad, mums žuvus, visi jie patektų dar sunkesniam vargui?..

— Bet tu vienas tikrai žūsi, žus tavo broleliai, bus mums gėda jauniems kareivėliams, kad jus vienus čia palikom...

— Vai berneliai raitužėliai, raibi sakalėliai, ar užmiršot, ar nežinot, kam jauni mes gimėm? Ar ne tam, kad lygiam lauke smarkioj kovoj galvelę guldytum už tėvų šalelę...

— Vai, skubėkit, laiko nedildykit, dar šią tamsią naktį savo šalin vykit! O kai grįšit tėviškėlėn, mūsų neužmirškit: kas meteliai lenkų žemėn jodinėkit, mus, brolelius, ten minėkit, plėšrų lenką kamuodami, mūsų vėles pradžiuginkit...

XIII

Tamsią naktį skyrėsi Kunotas su savo mergele, siųsdamas ją tėviškėlėn, grąžindamas tėvui motinėlei, o pasai pasilikdamas su nedideliu narsių bernelių būriu, kad nors iki paskutinio žūtų, bet lenkus per tris dienas. per tris naktis kad sulaikytų, kol pasieks tėvų šalį seni ir maži, jaunos moterys ir skaisčios mergelės.

Verkė jaunoji besiskirdama, gūdžiai raudojo, kaip raiboji gegutė pavasario giedrą rytelį kukavo!

— Kodėl mano tokia dalužėlė, kad bernelį gyvą turiu apraudoti, juo nepasidžiaugus net kelių dienelių? Vai, geriau aš būtau žuvusi, sunkiu miegu amžinai užmigusi, nei bernelį savo vos suradusi ir vėl su juo amžinai jau atsiskyrusi.

— Vai, neverk, mergele, neraudok, lelijėle. Dievai laimės čia ant žemės mudviem nelėmė. Susitiksiva, mergužėle, dausų šaly. Ten mylėsivos, glamonėsivos, ten tavęs pasiilgęs aš lauksiu. Nemeili man bus su senais protėviais puota, neįdomios triukšmingos medžioklės. Gale skobnių rymosiu, į duris žiūrėsiu ir, tavęs pasiilgęs, širdimi liūdėsiu, kol tavęs jaunosios susilauksiu.

— Kas bus dausose, aš, berneli, nežinau. Baisu man mirti, dar baisiau su savo berneliu skirtis. Geriau visi žūsime, arba visi namo grįšime.

— Nebaisu mirti jaunam kovos lauke, baisiau senatvės susilaukti, jėgų nebetekti. Bet jei visi kovon stosime, kur šimtas lenkų prieš mūsų vieną,

kas atsitiks su senais ir mažais, su jaunomis moterimis ir skaisčiomis mergelėmis, kuriuos iš lenkų verguvės išvadavome?

— Kodėl gi tu, bernužėli, kodėl gi tu, sakalėli, o ne kuris kitas turi čia pasilikti, savo galvelę padėti?

— Nekalbėk, mergužėle, kad aš tave gerbęs nenustotau. Argi nežinai, kad pusė lobio, pusė garbės visuomet vadui tenka? Todėl, kad jis visuomet ten, kur pavojus didžiausias, kur mūšis smarkiausias. Ar nori, kad aš, nuo pavojaus pabėgęs, būtau gėda tau ir tėvų kraštui...

Verkė mergelė, raudojo kaip raiba gegutė pavasario rytelį, beverkdama graudžius žodelius kalbėjo, savo likimą keikė. Lydėjo ją bernelis viešu keleliu, bučiavo skaisčias akeles, ramino švelniais žodeliais, atsisveikindamas visam amželiui.

— Lik sveika, mergužėle! Jei dievų bus lemta, dausų šaly pasimatysiva.

XIV

Ir išjojo bernužėliai tėvelių šalelėn, pasiliko tyram lauke tik Kunotas raitužėlis su narsiais draugužėliais, piktam lenkui kelią kad pastotų, per tris dienas, per tris naktis kad jį sulaikytų.

Kai jie rengės žiaurion kovon, smarkian mūšin per kiaurą naktelę, aušrai patekėjus, senasis vaidila jiems dainelę tokią padainavo, ramindamas audrindamas jaunąsias širdeles...

— Neliūdėkime, bernužėliai, kad keliauti pasirengėm dausų šalelėn.

Ten šalelė daug gražesnė, ten saulelė daug kaitresnė, o buitelė daug linksmesnė...

Triskart saulė kruvinai tekės, triskart kraujuose leisis, o mes, kaip ažuolai, stovėsim, žingsnio nepasitrauksim...

Vai tu, juoda lenkų žeme, gal svetimu nedraugingu papročiu pridengsi mūsų lavonus, bet ar ne mes tave ištreplenom, žirgų kanopėlėmis išmindėm skersai ir išilgai?..

Vai tu, žiauri giltine, juodoji giltine, tu užmerksi mūsų šviesias akeles, bet ar nebuvai tu mūsų vergė, kurią mes siuntinėdavom, kur panorėdavom?

Dar tu, žiaurioji, mums pavergausi, kol mes tapsime tavo auka...

Nors mūsų kūnai nejudami atsiguls ant kietos svetimos žemės, bet mūsų vėlės laisvos pakils šviesion dausų šalin, kur su garsiais protėvių didvyriais linksminsimės, dieną ir naktį bepuotaudami, savo žygiais besigirdami...

Nutils žemėje mūsų lūpos ir daugiau nebebylos, bet už tai amžinai apie mus skambės garsios vaidilų dainos, mūsų žygius apdainuodamos, mūsų

vardus garsindamos, skambės, kol danguje saulė žibės, kol ant žemės gyvens, kurie narsią gerbia sielą...

Išdžius žemelė, mūsų krauju atskiesta, ir jūs, motinėlės, jūs, sengalvėlės, pamiršite savo vaikelius, nuraminsite savo širdelę, kiti paguos jūsų senystėlę...

Žalia žolele sužels lygus laukelis, kur mes sugulsim, kovoj nuvargę, praslinks tavo skausmų dienos, senasis tėvužėli; kiti sūneliai bus tau paguodėlė, tavo senatvės paramėlė...

Išsprogs pavasario medeliai, nudžius ašaros nuo jūsų skaisčių veidelių, mergelės lelijėlės, jaunosios mūsų seserėlės, iškris liūdnos godelės iš jūsų jaunųjų širdelių: surasite sau kitus užtarytojėlius, jaunųjų dienelių žadintojėlius.

Tik jūs, brolužėliai, tik jūs, sakalėliai, tai nenurimsite, tai mūsų neužmiršite. Jūs minėsit mus kas vieni meteliai, lenkų žemėn jodinėdami, aukštas pilis, didžius miestus begriaudami, už mūsų didį vargelį bekeršydami...

Jūs neužmiršit mūsų, kol patys šviesias užmerksite akeles, ant drėgnos žemelės atsigulę, dausų šalin beskubėdami su mumis, brolužėliais, pasimatytų, rankelių paspaustų, džiaugsminga žinele nuramintų, kad ne veltui vargome, ne veltui žuvome...

Dabar, berneliai, balnosim žirgelius, kovon stosim...

Skinsim šveitriais kalavijais sau kelią dausų šalin...

SENA PASAKA APIE NARSŲJĮ KUNIGAIKŠTĮ MARGIRĮ, PUNIOS VALDOVĄ

Seni vyrai, žalios lankos šienpiovėliai, jauni bernai, juodos žemės artojėliai, vai, ir jūs, mergelės lelijėlės, žalios rūtos sėjėjėlės, paklausykit senos mano pasakėlės apie narsų kunigaikštį Margirį raitelį, apie skaudų jo likimą, didelius vargelius. Graudžius žodžius aš kalbėsiu, gūdžių kanklių pritariamas, jūs klausykit mano pasakėlės, pasidomėdami, kaip gyveno, vargus vargo jūsų seni tėvai protėvėliai...

I

Ant aukšto kalno, tarp žalių girių, pas Nemunėlį, kaip milžinas galingas rankas, į dangų aukštai kelia tvirtus kuorus sena Punios pilis. Dievų laiminta, milžinų statyta sena Punios pilis. Valdovų rūmai akmenų siena iš visų pusių apsupti. Aplink sienas aukšti pylimai, ant tų pylimų geltono ąžuolo tuinas saulėje žiba, kaip gintarinis. Budrūs sargai dieną ir naktį iš aukštų kuorų į visas puses be paliovos žvalgosi, o vario vartus dieną ir naktį šimtai kareivių sergsti, kad pikti žmonės neįeitų, neįsivogtų...

Didžioji menė kailiais išklota, šilkais papuošta. Sienos iškabintos išdabintos plieno kirviais, šveitriais kalavijais, auksuotais šarvais, variniais skydais, iš svetimų šalių ir vaizbūnų keliauninkų atgabentais ir gudų šaly, lenkų pilyse ir vokiečių miestuose ginkluota ranka paimtais...

Klausykite, vyrai. Toje menėje ant aukšto ąžuolinio suolo sėdėjo galingas Punios valdovas, milžinų ainis, patsai ūgiu ir jėgomis milžinas, kunigaikštis Margiris. Sėdėjo, galvą žemai nuleidęs, ant baltų rankų rymodamas, sunkias godeles galvodamas. Jis išteriojo vokiečių žemę nuo rytų iki tolimų vakarų, gaisrais pažibino pačiam didžiajam kryžiuočiui, kurs dre-

bėdamas pasislėpė už tvirtų Marijenburgo sienų, atkeršijo, su kaupu užmokėjo už savas ir visos Lietuvos skriaudas, parsigabeno plieno ginklais, auksuotais šarvais, šilko rūbais, auksu, sidabru ir geltonu gintaru tokį lobį, kokio dar niekados ir niekas nebuvo kalaviju įsigiję nei dabar, nei senovėje. Šimtai eiklių priešo žirgų žvengia dabar jo arklidėse, šimtus padovanojo ir savo narsiesiems berneliams raitužėliams, ir galingam Vilniaus ir senų Trakų kunigaikščiui.

Klausykite, broliai. Dar nei vienas Dainavos valdovų amžių amžiais nebuvo atlikęs panašaus narsumo žygio. Bet vakar, kai jis su savo narsiais draugais linksminosi puotavo, žalią midų begerdami, kepta žvėriena beužkandžiaudami, džiaugėsi gyrėsi savo žygiais laimėjimais, savo garsiais darbais kiekvienas didžiavosi, vaidilos skambino dainavo, jų žygius begirdami, jų vardus beminėdami, o labiausiai jį, narsų Margirį, begarsindami. Bet ne tiek jie dainavo apie Margirio kelionę Prūsų šalin, ne tiek dainose jo vardą minėjo, kiek pasakojo širdį jaudinančių pasakėlių, kiek dainavo krūtinę audrinančių dainelių apie senų dienų Šarūną, apie narsų Kunotą bernelį, kuris lenkų žemėj galvą dėjo su visu savo narsiu būriu, su garsiais kareivėliais už tėvų šalį, už Dainavos kraštą nuteriotą bekeršydamas. Klausė Margiris, narsus Punios valdovas, tų dainų ir pagailo jam senovės praslinkusių dienų. Tų dainų beklausydamas, žalią midų gėrė, begerdamas gailiai verkė, sunkiai dūsavo, o skaudžios jo ašarėlės iš šviesių akių per geltonus ūsus krito ribavo į aukso taurę...

Bet ne tiek jam buvo gaila senos senovės, narsiais žygiais pagarsėjusios, kiek jam liūdna buvo, kiek sunku buvo jo širdelei, kad jo žygiai ne tiek garsūs, kad apie jį sudėtos ne tokios skambios dainelės, ne tokios graudžios pasakėlės...

Nors skaudžiai skaudėjo jam širdelę, neprabilo, nepapeikė vaidilų: negražu, negarbinga kitiems garsių žygių pavydėti, negražu, negarbinga svetima garbė piktu žodžiu, skaudžiu pavydu pažeminti. Geriau naujų žygių ruošti, naujais darbais pagarsėti, kad apie juos tiek sudėtų vaidilos dainelių, tiek graudžių pasakėlių, kiek danguje žvaigždelių, kiek Dainavos giriose medelių...

Ir galvojo dabar narsusis Margiris, ant ąžuolo suolo sėdėdamas, kur vėl jaunam joti, žirgelius varyti, kuris priešas pulti, kokiu žygiu jaunam naujai pagarsėti?..

Bet kaip priešą pulsi, iš namų išjosi, kad reikia ruoštis, reikia laukti iš svetimų kraštų, iš vokiečių žemės nekviestų svečių. Juk geruoju žiaurus kryžiuotis nepraleis, skaudaus smūgio nepamirš ir širdį džiuginančio keršto neatsižadės, su gausiais palydovais, iš tolimų šalių sukviestais, aplankys Dainavos žemelę ne su midaus taure rankoje, bet su plieno kalavijais, ne meiliu žodžiu pasveikins, bet gaisais pašvaistėlėmis...

Reikia gerai pasiruošti, nekviestas svetelis gražiai sutikti, mandagiai iš tėvų žemelės išlydėti, ne geltonu vynu, ne žaliu midumi, bet raudonu krauju pagirdyti, pavaišinti...

Tai dar, vyručiai, ne dainelė, tai dar, berneliai, tik pasakėlė apie kunigaikščio Margirio godeles. Jei klausėt nuobodžios pasakėlės, paklausykit ir gūdžiosios dainelės...

II

Ūžia švokščia žalioji girelė, klostosi, niaukias šviesus giedras dangus tamsiais debesėliais, šarvuojasi ginkluojasi žaibais perkūnėliais, neduoda užmigti, akių sumerkti Margiriui berneliui, Dainavos šalies garsiam raitužėliui.

Ankstų rytą kunigaikštis kėlėsi, prausėsi veidą šaltu vandenėliu, šluostėsi šilkų rankšluostėliu. Sumanė bernelis, sugalvojo raitelis, anksti, saulei patekėjus, girion joti, briedžių, lokių pašaudyti, laksčių stirnų pavaikyti, tampraus kilpinėlio patampyti, eiklių vylytėlių pamėtyti...

Dar neprisijuosė šveitraus kalavijo prie kairiojo šonelio, dar neprisisegė aukso pentinėlių, dar neužsimovė ant galvelės kiauninės kepurėlės, suvyravo sąvartinės durelės skersinėlės, įėjo aukštон kunigaikščio menėn nelaukti nekviesti sveteliai: senas karavadas Vaišnora ir su juo buvo žilaplaukis galingų dievų, Punios pilies globėjų, krivis.

Klausykit, vyručiai, klausykite, berneliai: jų buvo rūstūs veidai, jų buvo niaurūs žvilgsniai. Ir suprato narsus Margiris, Dainavos garsusis bernelis, kad nelinksmų išgirsti teks jam naujienėlių, nelinksmų žinelių. Aukštон kėdėn atsisėdo, parėmė smakrą balta rankele ir taip jiems prabilo tik vieną žodelį:

— Kalbėkita...

— Kunigaikšti, didelė negarbė ištiko mūsų kraštą: jauni vokiečiai, aršiuose mūšiuose Prūsų šaly kalaviju nugalėti, Punios pilin jėga atgabenti, galingiems dievams, pilies globėjams, pažadėti, žuvusiems Dainavos karžygiams padausoti nuspręsti, kad dausose jiems tarnautų, savo vargais jų širdis džiugintų, šią naktį pabėgo iš tavo gilių rūsių žalion girion, tėvų šalin kelio beieškodami.

— Pasiųsti tuojau vytys į visas šalis! — sušuko kunigaikštis.

— Jau vytys pasiųstos, valdove, — atsakė senasis Vaišnora. — Bet pėsčio girioje nesurasi, raitas nepavysi: maža vilties, kad dievai gaus, kas jiems buvo pažadėta...

— Dievai turi gauti, kas jiems žadėta! — tarė rūsčiu balsu žilaplaukis galingų dievų krivis.

— Jie negalėjo sienų pralaužti, jie negalėjo vario durų išgriauti! Kas juos išleido, Vaišnora? — sušuko Margiris.

Kaip nunokęs rugys geltonvarpis nuleido Vaišnora galvą žemyn, nieko neatsakydamas. Niauriu žvilgsniu į jį žiūrėjo Margiris. Jo širdy ėmė gimti skaudus įtarimas, o veidas rūstumu brinkti. O kai sieloje audra sukilo, perkūno trenksmu turėjo pasireikšti, rūsčiu balsu tarė kunigaikščiui žilaplaukis krivis:

— Tavo, kunigaikšti, jauna žmona dievams nusidėjo, aukai paskirtiesiems laisvę grąžindama.

— Mano žmona? — nusistebėjo Margiris. — Mano žmona to negalėjo padaryti! Tu sumelavai, krivi!

— Dievų krivis melo neapkenčia, ir jo lūpos tik tiesą kalba. Ko tyli, Vaišnora? Pasakyk valdovui, kad gryna tiesą mano žodžiuose.

— Kalbėk, Vašnora, — tarė jam kunigaikštis, niauriai, iš pasalų į jį pažvelgdamas.

Ir papasakojo kunigaikščiui Vaišnora, kaip tamsią naktį jauna kunigaikštienė pati atidarė kalėjimo duris, vokiečius kalinius išleisdama, kaip pati juos išlydėjo per vario pilies vartus, ir kareiviai, kurie sargybą ėjo, neišdrįso jai pasipriešinti, josios žodžio nepaklausyti.

Niauriai klausė kunigaikštis, žodžio netardamas. O kai Vaišnora baigė pasakojęs, tarė jam senasis krivis:

— Neklausei mano žodžių, kunigaikšti, ir vedei sodžiaus mergelę. Kad būtai vedęs bajoro dukrą, nebūtų tavęs ištikusi tokia baisi gėda.

— Tikra man žmona galėjo būti ne toji, kuri garsios bajorų giminės, bet kuri man audė kovai vėliavą, kuri jausmais ir dainomis mokėjo sužadinti mano sielą, — atsakė jam kunigaikštis Margiris.

— Šiandien dievai piktai užgauti ir keršto reikalauja. Jei nesurasite ir nesugrąžinsite dievams paskirtų kalinių, kunigaikštienė turi mirti jų vietoje, kaipo nusidėjusi tau ir dievams.

— Kaip aš galiu pasmerkti mirti moterį, kurią aš mylėjau ir vis dar tebemyliu! — atsakė kunigaikštis.

— Ji gėdą padarė tavo galvai ir skriaudą tavo sielai, dievams nusidėjusi ir tavo žodį paniekinusi! — sušuko senas krivis.

— Kada man skauda sužeistą ranką, kuria aš kalaviją vartoju, aš jos neatkertu ir neatmetu šalin, kad žūtų. O žmona juk man brangesnė, negu mano dešinioji ranka.

— Dievai galingi, kunigaikšti! Nuo amžių tavo pilis tvirtai stovėjo, dievų saugoma. Griuvėsiais ir pelenais pavirs ji, kai pames ją dievai ir nustos saugoję kelius, kurie veda į josios vartus.

— Nekalbėk veltui žodžių, kad neužpyktau, o užpykęs neužgautau tavo žilo plauko. Kad žemė griūtų, kad dangus pasvirtų, aš nepakeisiu savo žodžio. Dievais tu manęs nebaugink.

— Galingas valdovas tu iki šiol buvai. Trakų ir Vilniaus kunigaikščiai baidėsi tavo žodžio ir jam prieštarauti nedrįso. Laimė sekė iki šiol tavo žingsnius, kovos laukuose laimėjimai garsų tavo vardui nupynė vainiką, bet žinok, kunigaikšti, kad dievai, tave globodami, taip lėmė. Pasikeis tavo likimas, kai apleis tave ir tavo kraštą galingųjų dievų globa.

— Aš dar jaunas, krivi. Ranka mano dar nenustojo jėgų, mano kalavijas dar neatbuko, surasiu dievams dar garbingesnių aukų...

— Nebeims dievai aukų iš paniekinusios juos rankos. Vargas tau, tavo piliai, vargas visam tavo kraštui...

Tai taręs, krivis nusigręžė ir, neatsisveikinęs su valdovu tėvų nustatytu būdu pagarbos jam nepareiškęs, piktas ir niaurus išėjo iš kunigaikščio menės.

— Kunigaikšti...— norėjo prabilti Vaišnora. Bet nedavė Margiris jam žodžio tarti, neleido patarimo pareikšti.

— Tylėk, Vaišnora, ir nekalbėk. Tenepasako niekas, kad Margiris pabijojo. Nei dievų, nei žmonių nesibaido jo širdis.

Ir liepė Vaišnorai eiti ir pašaukti jo aukštom menėn kunigaikštienę...

III

Klausykite, vyrai, klausykite, berneliai! Kai įėjo įžengė jauna kunigaikštienė aukštom menėn, Margiris iš kėdės nesikėlė, meiliu žodžiu josios nesveikino, nedavė jai baltos rankos, nevedė į skobnis raižytas, puikiai drožinėtas, nesodino ant suolelio ąžuolinio, kaip kad visuomet darydavo, kai ji skaisti mergelė — jauna žmona aplankydavo...

Įėjo kunigaikštienė, priešais vyrą atsistojo, šviesių akelių į jį nekeldama, meiliu žvilgsniu jo neapdovanodama, linksma šypsenėle jo širdies nedžiugindama...

Ne šviesi apsiniaukė dienelė, miglomis apsiklostė, apsiniaukė niauriomis rūpestėlėmis, sunkiomis godelėmis Margirio bernelio šviesus veidelis. Ne žaibai sužaibavo, ne perkūnai sugriaudė, piktu žvilgsniu, rūsčiu balsu sutiko savo žmoną kunigaikštis Margiris, Punios pilies ir viso Dainavos krašto valdovas.

— Pasakyk man, jaunoji, kodėl tu dievams piktai nusidėjai, mano žodį paniekinai? Kodėl laisvus leidai dievams pažadėtus kalinius, rūsių duris jiems atrakindama, varinius pilies vartus atkeldama?..

Ne lakštutė girioj sulakštavo, ne gegulė vyšnių žaliam sode gūdžiai sukukavo, graudžiu balsu prakalbėjo jauna kunigaikštienė skaistaveidė:

— Todėl aš juos laisvus paleidau, berneli, todėl tau aš nusidėjau, raiteli, kad man pagailo jų jaunųjų dienelių, kad man pagailo jų motinų skaudžių ašarėlių, jųjų skaisčių mergelių sunkaus vargelio, graudžiųjų žodelių. Juk man, berneli, širdelę skaudėtų, juk man, raiteli, krūtinę sopėtų, kai išgirstau, kai sužinotau, kad ne kovos lauke garbingai su kalaviju rankoje žuvai už tėvų šalelę, bet surištas, sukaustytas, be laisvės, be garbės, kaip gyvulys, peiliu papiautas, paskerstas...

— Ar tu užmiršai, ar nepagalvojai, kad jie aršūs mūsų krašto priešai, žiaurūs teriotojai? Jų pagailėjai, o kodėl nepagailėjai tų, kurie iš jų rankos per tavo kaltę ryt gal turės dar žūti, ir verks tuomet, graudžiai raudos senos mūsų šalies motinos, sūnų nebetekusios, skaudžias lies ašaras jaunosios mergos, bernų nustojusios.

— Todėl aš, berneli, nepagalvojau, todėl aš, raiteli, užmiršau, kad mano sielą sužavėjo skaudus sapnas. Vakar vakarėlį apmarino mane sunkus miegas, o kai priguliau, užmigau, sapnavau, berneli, kad aš pavirtau raiba gegule, kad nulėkiau tolimon Prūsų šalin, nutūpiau žaliam vyšnių sodely ant jovaro šakelės. Tame sodely, tame žaliame vaikščiojo jauna mergelė, baltas rankas laužydama, gailias ašarėles beberdama per skaisčius veidelius. Tai ji verkė ir raudojo savo jauno bernelio, kaip raiboji gegulė kukavo. Man pagailo josios ašarėlių, man pagailo josios didelio skausmelio, ir aš paleidau savo balselį per visą sodelį, nusiskundžiau raudodama, kad jai negaliu padėti, širdies nuraminti. Ir atlėkė iš žaliosios girelės margasis genelis, ir prabilo prakalbėjo į mane, raibą gegulę: josios bernelis mylimasis tavo vyro pilies giliam rūsy sėdi, žiaurios mirties laukia.

Aš, berneli, aš, raiteli, sapnavau sapną, kad pavirtau geltona volungėle ir nuskridau toli už girelių, į tą Prūsų šalį. Ten aš nutūpiau žalion liepelėn ant didžio dvarelio. Po dvarą vaikščiojo sena motužėlė, baltas rankas laužydama, gailias ašarėles beliedama, verkė raudojo savo jauno sūnelio. Man pagailo jos skausmelio, man pagailo jos senų dienelių, skaudžių ašarėlių, ir paleidau aš balselį ant viso dvarelio, nusiskųsdama, kad negaliu aš grąžinti senai motinėlei josios jauno sūnelio. Ir atlėkė raibas sakalėlis iš tamsios girelės, ir prabilo prakalbėjo į mane, paukštelę, šiais graudžiais žodeliais: tavo vyro aukštoj pily giliam rūsy sėdi josios sūnelis, žiaurios mirties laukia...

Aš, berneli raitužėli, aš, berneli sakalėli, šį ankstų vakarėlį sapnavau sapną, kad pavirtau maža paukštele, pilkąja lakštingalėle, nutūpiau ant žemo kuoro langelio, sulakštavau, prakalbinau linksmąja giesmele. Ir atsišaukė atsiliepė už langelio graudžiuoju žodeliu:

— Kad tu, paukštele čiulbuonėle, nulėktai tolimon Prūsų šalin, kad praneštai mūsų broliams ir seniems tėvams žilagalviams: mes čia sėdim svetimoj žemėj giliam rūsy, saulės nematydami, dangumi nesidžiaugdami, išvadavimo nebelaukdami. Negarbingai mirsim, ne kovos lauke su kalaviju rankoje, bet surišti, surakinti, kaip gyvuliai būsim paskersti. Iš gėdos mūsų plaukas pabalo. Paklauski tėvų ir vyresniųjų brolių, kam išmokino mus kardą vartoti, kam pripratino mus širmais žirgais karan jodinėti, jei žiaurus mums buvo skirtas likimas vergo taurę iki dugno išgerti, gėdoje jaunas galvas dėti...

Aš antrą kartą užtraukiau giesmelę, sučiulbėjau ir vėl išgirdau graudų žodelį:

— Kad tu, paukštele, girios čiulbuonėle, nulėktai už tamsių girių, į Prūsų žemę, surastai mūsų motinas sidabragalves ir paklaustai, kodėl nepagimdė mūsų akmenėliais, neįmetė gilion upelėn. Ten ramiai dabar begulėtume, širdies skausmo, gėdos jausmo nežinotume. Nuskrisk, paukštele, Prūsų šalin, pranešk mūsų sesulėms ir skaisčioms mergelėms, kad mes jauni nebegrįšime, baltųjų rankelių nebespausime, meiliųjų žodelių nebekalbėsime — žūsime čia, tolimoj šaly, negarbingai žūsime, užuojautos žodžio nebegirdėdami, neapraudoti, dainoje neapdainuoti...

Ir atlėkė pilkas vanagėlis, puolė mane mažą paukštužėlę, bevaikydamas, begaudydamas rūstų žodelį kalbėjo: kas skriaudžia pargriautą, kas negaili pavergto, to ir aš nepasigailėsiu, tą ir aš nuskriausiu...

Negerai sumanei, berneli, negerai padarei, raiteli, kad leidai nuskriausti pavergtą, kad leidai kankinti paveržtą, nužudyti nugalėtą. Aš pagalvojau, aš pabijojau, kad dievai mums pagamins tokį pat likimėlį, ir prabudus pamaniau, o pamanius padariau: atrakinau rūsių duris, atkėliau pilies vartus ir leidau belaisviams bėgti tėvų šalin paguostų motulių, kad jos neraudotų, pradžiugintų mergelių, kad joms iš skaisčių akių ašarėlės nebyrėtų...

Jei negerai padariau, neprotingai pasielgiau, bausk mane, berneli, kad tavo žodį sulaužiau, tavo paliepimą peržengiau...

Taip pasakius, taip prakalbėjus, dar žemiau nuleido skaisčią galvelę, sudėjo rankas ant krūtinės ir stovėjo prieš rūstų vyrą, kaip palinkusi lelijėlė. Tyliai klausė Margiris josios graudžių žodžių, nepratardamas, neprabildamas, o kai baigė kalbėjusi, o kai baigė pasakojusi, kėlėsi iš aukštos kėdės, — klausykite, berneliai, klausykite, vyrai, — žengė vidurin menės, kur žmona stovėjo, ėmė rankom už garbiniuotos galvelės, bučiavo skaisčius veidelius ir raudonas lūpeles, vedė sodino aukštom kėdėn ir taip prakalbėjo, paklausė:

— Tavo kalba moteriška, bet vyriški joje žodžiai. Vaidilos dainos tiek manęs nejaudino, kiek tavo pasakos. Bet ne tavo širdy jos gimė, ne savo

mintis man dėstei, ne savo žodžius man kalbėjai, nors tiesą kalbėjai. Pasakyk, mergele, kas juos pagimdė tavo jautrioje širdelėj?..

Kaip saulelė prašvito, pradžiugo mergelės veidas, kaip paukštelė sučiulbėjo, prakalbėjo jauna mergelė, skaisti Margirio žmona:

— Iš tolimų kraštų atskrido man tie žodžiai. Ne vėjai juos atpūtė, ne aitvarai nešė, bet senas vaidila, iš svetimų žemių čion vergu atgabentas...

Ir papasakojo kunigaikštienė apie svetimų žemių vaidilą, kurį vergu pargabeno kunigaikštis Margiris iš tolimų lenkų kraštų. Ilgais žiemos vakarais, kada Margiris kariavo Prūsų žemėj, jis papasakojo kunigaikštienei savo šalies pasakas apie karžygius didvyrius, apie garsius krašto valdovus ir apie savo šalies Dievą, tokį žmonėms gerą ir švelnų, jog jis pats kankinąsis, kai žmogus žmogų kankina, patsai kruvinomis verkiąs ašaromis, kai nuskriaustas verkia vyras, silpna moteris ar net mažas vaikelis. Tasai švelnusis ir gerasis Dievas su žmonėmis džiaugiąsis, su žmonėmis verkiąs, su žmonėmis jų vargais nelaimėmis vargstąs. Nesą Jam didesnio džiaugsmo, didesnės laimės, kaip toji, kuomet žmogus žmogaus, netgi savo priešo, pasigaili.

To savo gero Dievo vardu tasai vaidila mokė ją žmones mylėti, visų gailėtis; jis pagimdė josios širdy tuos žodžius, kuriuos ji kalbėjo, ir tam žygiui sugundė, kurį ji atliko...

— Burtininkas jisai, raganius ir tavo sielą užkerėjo,—tarė kunigaikštis.

Jis palydėjo iki durų savo gražią žmoną ir liepė pašaukti tą svetimų kraštų burtininką...

IV

Gal jau nusibodo jums, berneliai, gal jau įkyrėjo jums, vyručiai, mano pasakėlė. Gal ji negražiai sudėta, neįdomiai sakyta, bet jūs pakentėkit, man senam dovanokit, kad seni mano pirštai silpnai liečia kanklių stygas, kad senatvės pakirstas mano balsas neskamba, kaip skambėti turėtų.

Plačiais žingsniais žingsniavo Margiris kunigaikštis po didžiąją tėvų menę, o po kojom žemė drebėjo, ant sienų sukabinti ginklai skundėsi žvangėjo — tokis buvo sunkus ir galingas jo žingsnis.

Bevaikščiodamas, plačiu žingsniu bežingsniuodamas, sunkią godojo godelę, didžią dūmojo dūmelę, kaip jam pasielgti, kokiu žodžiu turi jis sutikti svetimos šalies vaidilą, jo žmoną suviliojusį, jį, Margirį, paniekinusį, galingus dievus užgavusį...

Negražu, nepadoru būtų karžygiui vaidila, kad ir svetimų kraštų, kad ir svetimų šalių, kaip prasikaltęs vergas nubausti. Ką amžini dievai jaus-

mingų, sielą graudinančių žodžių galia apdovanojo, kam žavintį balsą suteikė, tą su galingais valdovais, su garsiais karžygiais sulygino, pirmą vietą jam nurodydami ir žiauriuose mūšiuose, ir linksmose puotose. Kieno tvirtas žodis dainoje, to tvirta turi būti ranka kovoje ir atitinkama pagarba pas žmones...

Bet kad jis klastingomis kalbomis jam mergelę suviliojo, gražiais žodžiais piktam žygiui sužavėjo, jo, garsaus valdovo, valią palaužti, jo žodį paminti pamokė, turės atsakyti, kaip dera garbingam vyrui, lygiam lauke su kieto plieno kalaviju rankoje...

Taip begalvodamas, taip bemanydamas, nauju žygiu džiaugėsi, baltas rankas trynė, laukė svetimų kraštų vaidilos atvykstančio..

O kai jis įėjo aukštonkunigaikščio menėn, seno Vaišnoros lydimas, nusivylė, nusiminė narsus bernelis, Dainavos valdovas: ne tvirtą jis išvydo vyrą, ne karžygio pamatė veidą. Priešais jį stovėjo, lazda pasirėmęs, senas su žila iki juostos barzda žmogus; jo veidas buvo ilgo amžiaus raukšlėmis pažymėtas. Ilgais iki kulnų rūbais apsitaisęs, balta sumazgyta virve apsijuosęs; ant krūtinės kabo baisus vokiečių Dievo ženklas..

— Ką tu čia man atvedei? — sušuko kunigaikštis. — Aš laukiau vyro, su kuriuo galėtau kalaviju susiremti, o tu man seną lepšį rodai. Tokis juk nesuras karšto žodžio ir moters sielos nesužavės...

— Kunigaikšti, tai ne vaidila, bet svetimos šalies dievų krivis, matyti, didelis raganius. Tavo ir mano akims jis senas atrodo, bet kokį jį mato kiti, argi mes galim žinoti?..

Pamąstė Margiris, pagalvojo susirūpinęs, bet, kiek patylėjęs, neigiamai pakraipė galvą ir tarė kalbėjo:

— Kad jis būtų toks galingas raganius, kaip kad tu kalbi, mes jo būtum nelaisvėn nepaėmę, savo žemėn neparsivedę.

— Valdove galingasis, kuriam tikslui leido jis save suimti, mūsų žemėn atgabenti, argi mes galim atspėti?..

— Tylėk ir nekalbėk, — tarė narsus kunigaikštis. — Jis senas yra, todėl senas ir atrodo...

— Dainavos krašto valdove, aš ne burtininkas, jokių burtų nežinau ir nevartoju. Aš tik Dievo Visagalio globa pasitikiu ir esu ten, kur Jo šventa valia man būti paskyrė, — tarė senasis krivis.

— Tu lietuviškai kalbi! — nusistebėjo kunigaikštis, jo žodžius išgirdęs, — o išvaizda tavo vokiška. Kas tu esi?..

— Aš esu Gyvojo Dievo tarnas, o visų tautų žmonės man broliai.

— Niekuomet nėra to buvę, kad vokietis ar lenkas būtų lietuviui brolis. Niekus kalbi, kvailasis krivi! — sušuko kunigaikštis.

— Kalbu, ką man liepia mano Dievas kalbėti. Jūsų kalbos pramokau, teikdamas pagalbos ir paramos tiems, kurie pas vokiečius vargsta. Dievo

apvaizda patekau čion, jūsų kraštan, iš lenkų žemės, kad šito krašto žmonėms dabar patarnautau.

Nusijuokė kunigaikštis, tokias kalbas išgirdęs, ir nusijuokęs jam tarė:

— Tu senas esi, ir amžius išdildė tavo rankų jėgas. Kokiu būdu gali mūsų krašto žmonėms patarnauti?..

— Tai vokiečių žvalgas, valdove, — tarė senasis Vaišnora. — Jie nori sužinoti kelius į mūsų kraštą, kar galėtų mus pulti.

— Kai jūs sumanote pulti lenkų ar vokiečių kraštus, ar nesurandate be žvalgų į juos kelio. Ar išdidus karžygys gali reikalauti pagalbos iš tokio amžiaus suvarginto senio, kaip aš? Aš, gero jums linkėdamas, atsiradau ir esu čia.

— Kas ir iš kur tu esi? — paklausė kunigaikštis, įtariamai į jį pažvelgęs.

— Aš iš vakarų kraštų, iš ten, kur visi žmonės seniai jau tikrą šviesą išvydo ir tikrąjį garbina Dievą. O kaip aš čia atsiradau, pasiklauskite savo kalavijų, kurie čion man kelią rodė. O čia atsidūręs, savo likimą laimindamas, aš noriu tau, valdove, ir tavo žmonėms padėti tikrąjį Dievą pažinti ir amžiną gyvenimą surasti.

— Tu iš vokiečių krašto atvykai ir siūlai, kad mes jų piktą Dievą pagerbtume, savųjų išsižadėję, — nusijuokė vėl kunigaikštis.

— Jis vertas, kunigaikšti, kad tu lieptai jį pakarti ant to paties raikščio, ant kurio jis pasikabino ant krūtinės baisų vokiečių Dievo ženklą, — prabilo senasis Vaišnora, kuris tylėdamas klausė svetimų kraštų krivio kalbos.

— Jis ne vokiečių, ne lenkų, ne lietuvių Dievas, garsusis valdove, bet visų žmonių Tėvas ir viso pasaulio Kūrėjas ir Valdovas, Viešpats ir tikrasis Dievas.

— Vokieti, aš seniai žinau, kad melas kiekvienas žodis, kuris išeina iš jūsų lūpų. Nekalbėk man kvailų kalbų, nes manęs neapgausi.

— Amžinasis mano Dievas, kurio aš tarnas esu, liepia man mylėti visus žmones, net tuos, kurie piktai apie mane mano, ir tarnauti jiems, bet Jisai piktinasi melu, ir todėl vien tik gryna tiesa mano žodžiuose...

— Veltui kalbi. Tu piktas žmogus, piktais žodžiais suviliojai mano žmoną, nusidėjai man ir mano krašto dievams. Todėl žiaurus kerštas laukia tavęs, ir tavo Dievas tau nepagelbės. Sakyk, kodėl pagundei mano žmoną kalinius paleisti, mano žodį paniekinti, piktai nusidėti žmonių akyse?

— Ne aš ją sugundžiau, valdove, tik gerojo Dievo malonės kibirkštėlė pasiekė jos jautrią širdį. Džiaugtis ir didžiuotis turi, valdove, kad Amžinasis paskyrė tau gyvenimui draugę tokios skaisčios širdies moterį. Kai

tu manęs išklausysi, ir aš surasiu kelią į tavo širdį, tu patsai suvoksi, kad ji pasielgė, kaip geram žmogui pasielgti reikėjo.

— Tenustoju aš pirmoje kovoje su priešu dešiniosios rankos, jei aš be tavo žodžių nesuprantu, kad ji pasielgė, kaip karžygys vyras. Bet, kad ji mano žodį per tave pamynė ir dievams nusidėjo, tu keršto neišvengsi.

— Aš nebijau, garsusis valdove, mirties, nes šitas kryžius, ant kurio kentėdamas už tave ir mane mirė mūsų Viešpats Dievas, yra amžino gyvenimo ženklas. Jei mano mirtis galėtų jus visus į Jo glėbį nuvesti, aš linksmai mirtau, jokių kančių nebijodamas. Bet tu, prieš pasmerkdamas mane mirti, paklausyk, ką aš tau pasakysiu apie tą Dievą, kuris savo malone sužadino tavo žmonos sielą ir privertė ją atlikti darbą, kuriuo, kaip matau, didžiuojasi ir tavo kilni širdis.

— Neklausyk jo, valdove, — tarė senas, daugel savo amžiuje patyręs, Vaišnora. — Jis savo gudriais žodžiais nori užkerėti tavo sielą.

— Tylėk, Vaišnora. Aš ne moteriškė, ir seno žmogaus pasakos nesujaudins mano krūtinės. Bet, smerkdamas nusikaltėlį, aš esu pripratęs išklausyti jo pasiteisinimų. Tenepasako niekas, kad teisybės žodis nerado kelio į mano širdį. Kalbėk, krivi, tik negundyk ilga kalba mano kantrybės.

Ir ėmė pasakoti, gražiai kalbėti senasis krivis apie tolimus vakarų kraštus, tvirtas pilis, didelius miestus, apie ruimingas Dievo gabijas, iškilmingas šventes. Apie karalius, tų kraštų valdovus, apie karžygius riterius, apie karus ir mūšius, taikos gyvenimą ir puotas. Paskui ėmė kalbėti, gražiai pasakoti apie tų kraštų gerąjį Dievą, kaip jis, žemėn atvykęs, tarp žmonių gyveno, jų vargais nelaimėmis rūpinosi, kits kitą mylėti mokė. Pasakojo, gražiai kalbėjo apie piktų žmonių darbus, apie gerojo Dievo kentėjimus už žmones ir baisią mirtį, apie jo pažadus, palikimus, apie šventus, žmonėms duotus, įsakymus...

Ilgai klausė kunigaištis, jo žodžiais susidomėjęs, jo kalbomis sužavėtas. Beklausydamas tylėjo, giliai dūmeles dūmodamas. O kai baigė kalbėjęs senasis krivis, tarė jam atsakydamas:

— Silpnas tavo tasai ir mažas Dievas, kad net žmonių nugalėti neišgalėjo, save nukamuoti leisdamas. Gal moterims jis ir tiktų, bet ne mums, kareiviams. Vėl kokis jisai Dievas! Apiplėšiau jo šalis, sudeginau jo globoje esančius miestus ir sodžius, gabijas ir alkas, ir nieko man nebuvo.

— Todėl, valdove, kad Jis geras Dievas ir daugel žmogui nusidėjimų atleidžia, negreit jam kantrybės pritrūksta. Jūsų dievai — piktos dvasios, bet leisk man, Dainavos valdove, aš savo silpna ranka su savo Dievo pagalba kirviu iškaposiu jūsų alkuose ąžuolus ir beržus, ir nieko man nebus.

— Na, ir kaip dabar bus. Tik pamėgink!

— Mano Dievas galingas, ir jūsų Perkūnas nepasiųs savo griausmų mane nubausti.

— Kokis reikalas Perkūnui siųsti savo žaibus prieš tokį, kaip tu. Užteks dar žmonių rankų, kad gabijas ir alkus apgintų. Aš matau, kad tu ne tik senas, bet ir negudrus, ir tik moterį galėjai savo kalbomis apgauti. Nebausiu tavęs, nes tokio seno skriauda ir dievams nemaloni. Todėl eik laisvai iš mano krašto, kur tave akys neša, ir nepasilik čia.

Senas Vaišnora piktai sušnairavo ir tarė kunigaikščiui:

— Negerai darai, laisvę jam pažadėdamas! Pasigailėsi, kunigaikšti. Aš senas ir iš patyrimo žinau, kad nedera vokiečiui pasigailėjimo reikšti.

— Kad pasakiau — pasakiau ir žodžio nekeisiu. Išvesk jį už pilies vartų, duok jam seną ramų arklį ir ženklą, kad ramiai galėtų iš mano krašto išsikraustyti, blogo nepatirdamas.

— Iš tolimų gražių kraštų, mano sielai mylimų, aš atvykau lenkų žemėn, jų valdovo kviečiamas Dievo žodžio skelbtų, švento Jo vardo garsintų. Dabar Dievo ranka mane čion atvedė, gausią dirvą, niekieno nedirbamą, man rodydama, ir aš iš tavo krašto nesikraustysiu, neisiu iš čia, valdove, nes man nebebus daugiau progos į tavo kilnią širdį prabilti, tavo sielos akių atidengti, kad gerojo Dievo šviesą išvystai, Jojo šventą valią pagerbtai. Savo žilu plauku, kurio tu pasigailėjai, meldžiu tavęs, dėl amžino gyvenimo — išklausyk dar manęs.

— Ko tu nori, krivi? Juk viską pasakei, ką pasakyti turėjai, — tarė jam nustebęs kunigaikštis.

— Dainavos valdove, tavo širdis gera, ir siela teisybę mėgsta. Kodėl gi tu žiauria neteisybe gyveni, plėši gudus, lenkus ir vokiečius, degini jų miestus ir kaimus, žudai žmones, kurie tau pikta nėra padarę? Krauju šlakstai, ugnimi ženklini savo kelius. Tavo priešai, tau bekeršydami, daro tą pat tavo kraštuose. Kunigaikšti, atsižadėk žiaurios neteisybės, pažink tikrąjį Dievą — tu išplėši priešams kalaviją iš rankų, taiką žemėje įgyvendinsi, laimingą padarysi šį savo kraštą ir tuos, kurie šalia jo yra. Laimins tave žmonės, kad ramybę jiems suteikei, ir garbę įsigysi, kokios neturėjo nei tavo tėvai, nei protėviai. Aš ir mano broliai Kristuje išplatinsim išgarsinsim tavo vardą visame pasauly.

Nustebo kunigaikštis Margiris, tokius drąsius žodžius išgirdęs. Jam dar niekas, kaip gyvas yra ir tėvų kraštą valdo, nebuvo tokių žodžių akysna kalbėjęs, ir todėl patiko jam šis drąsus senis, kurs mirties nesibaido ir valdovų nebijo. Nesupyko, neužsigavo jo žodžiais ir ramiai jam tarė, jį pagerbdamas, į kalbą su juo įsileisdamas:

— Tavo žodžiuose daugel drąsos, kurios aš iš tokio, kaip tu, nesu laukęs, todėl neužpykau ir tau atsakysiu. Žiauria neteisybe aš gyvenu, sakai tu. Bet toji žiauri neteisybė ar nėra tik vienintelis galybės, turtų, laimės ir garsaus vardo šaltinis? Kas geruoju ilgomis tik kalbomis ir tuščiais

žodžiais jas yra pasiekęs? Keliu, kuriuo aš vaikščioju, ar nesistengia vaikščioti ir tie, kurie tavo Dievą gerbia?

— Valdove, niekas yra žemės turtai ir josios garbė! Kai siela sudorėsi ir nustosi žiaurią prievartą vartojęs, atsivers tavo akys, ir pamatysi, ko nematai, ir patsai savo darbų susigėsi.

— Niekus kalbi, seni, ir veltui nori mane įtikinti. Kai mes, kaip tu sakai, sudorėsim ir nustosim vartoję tą žiaurią prievartą, kuri tiek tave baugina, suniekšėsime visi ir gero vardo neteksime vyrų akyse. Ar nori, kad mūsų moterys iš mūsų pasijuoktų, ir mūsų vardas taptų paniekos ir pažeminimo žodžiu?..

— Doro ir geros širdies vyro neniekina nei dangus, nei žemė, ir kiekvienas žmogus gerbia jo vardą.

— Gerbia žodžiais bailiai, kurie visko bijo ir nežino, kas yra vyro širdies narsumas. Bet ir jie niekina tokius savo širdies gilumoje. Mes nieko nebijome, mirties kovos lauke nesibaidome, bet ten josios ieškome ir pavydim tiems, kurie su kalaviju rankoje garbingai krinta, nes didvyriais amžinai gyvens dievų dausose, kol karžygiais panorės vėl tėvų žemėn sugrįžti. Žinok, svetimų dievų krivi, kad audra ir kovos džiaugsmas laimę teikia vyro krūtinei, kad narsios tautos neteisingumas ir žiauri prievarta patinka net tiems, kurie nuo jų kenčia.

— Tu klysti, valdove...

— Tylėk ir nekalbėk, nes kvailas esi ir nieko neišmanai. Ar nedainuoja lenkai ir gudai dainų apie mūsų žygius, nuo kurių jie daugel yra nukentėję, ar nevadina jie mūsų — narsioji Lietuva?..

— Visas pasaulis jau tikrą Dievą išpažino, didelės valstybės ir galingos tautos priverstos buvo prieš Jį nusilenkti...

— Kas apsiginti neišgali, tam gyventi neverta. Bet temiršta tasai, kaip narsiam vyrui dera. Nei tu, nei vokiečiai mūsų neįbaidys, nieko mes nebijom, tik gėdos. Bet kol kalavijas rankoje, mes ir gėdos neragausim. Tegeria ją mūsų priešai ir tie, kurie mano, kad lietuvio siela galima baime palenkti.

— Kaip man tave įtikinti, valdove! Viešpatie Dieve, kodėl nesuteikei man karštų žodžių, kurie būtų galėję palaužti jo širdį! — sušuko aukštyn rankas iškeldamas, svetimų kraštų krivis.

— Jei nevykę tavo norai, ko lendi su kalbomis. Gražiai kalbėti moka ir moterys, bet vyrui darbas, ne žodžiai dera.

— Valdove, pasigailėk savo sielos...

— Tylėk ir nekalbėk daugiau. Aš suteikiau tau garbę, klausydamas tavo žodžių. Bet kad negudrūs jie ir vyrui gėdą daro, nebenoriu daugiau su tavim kalbėti...

Ir liepė jam išeiti iš menės ir eiti, kur patsai nori...

V

Virpėkit, piršteliai, mikliai, skambėkit, kankleliai, garsiai, kad nenusibostų jauniesiems berneliams, kad nepakyrėtų rimtiesiems vyručiams klausyti mano pasakėlės apie garsaus Margirio dieneles, apie skaudžius bernelio vargelius.

Jau šešis kartus keitė mėnuo savo veidą, kai jauni berneliai, Dainavos šalies raiteliai, eiklių žirgelių nebemuštravoja, šveitrių kalavijų nebevartoja...

Vai, nusibodo jauniesiems namie sėdėti, dirvelė arti, pievos šienauti. Vai, nusibodo mergelių dainelės, vai, įkyrėjo žalių girelių žaidimėliai, lokių, briedžių, gulbių, antelių medžioti...

Vai, ir sumanė, tai sugalvojo rudens dienelę narsus Margiris puotą iškelti. Sušaukė bernus, sukvietė vyrus savo aukštom menėn raudono vyno gertų, žalio midulio ragautų, skambios vaidilų dainos pasiklausytų apie protėvių žygius, apie garsius tėvų darbelius...

— Vai, šiandien gersim, berneliai, nūnai uliosim, vyručiai, ryt balnosim žirgelius, ryt mes ruošim kirvius, kalavijus, tolimon kelionėn pasirengdami...

Nudžiugo, tai išgirdę, berneliai, palinksmėjo jiems ūkanota rudens dienelė, lyg būtų miglas praskiedusi kaitri saulelė. Raudoną vyną, žalią midų gėrė, triukšmavo, apie būsimus žygius berneliai svajojo, begerdami beuliodami, gyrėsi atliktais, džiaugėsi sumanytais žygiais ir garsiais darbais...

Aukštoje menėje sėdėjo kunigaikštis Margiris, o su juo jauni draugai ir senieji karavadai. Jie raudoną vyną gėrė, žalią midų ragavo, skambių vaidilų dainų klausė apie protėvių žygius, apie garsius tėvų darbus ir beklausydami žadėjo dar garsesnius atlikti, dar didesnę garbę įsigyti, kad apie juos gražesnės dar dainos skambėtų, įdomesnes vaidilos poringes, padavimus sudėtų jauniesiems pasimokyti, seniesiems pasidžiaugti...

Kai jie taip kalbėjo linksminosi, bedžiūgaudami vaidilų skambių dainų klausė, atėjo senas dievų krivis, priešais kunigaikštį atsistojo ir tokį žodį graudžiai prakalbėjo:

— Kunigaikšti, aš sapnavau sapną, kuris gero nelemia nei tau, nei tavo kraštui, todėl atėjau tau jo papasakoti.

Nustojo vaidilos dainas dainavę, nutilo jauni berneliai ir senieji karavadai kalbas kalbėję, išgirdę jo gūdžius žodžius, o kunigaikštis, niauriai į jį pažvelgdamas, baltą kaktą piktai suraukdamas, tarė:

— Neprašiau nekviečiau tavęs, kad šį vakarą gūdžiomis naujienomis drumstai linksmas mūsų valandas. Bet kad atėjai nekviestas neprašytas, kalbėk, nieko neslėpdamas.

— Ne kad žmonėms, ne kad valdovui įtiktau, bet kad dievų paliepimus atliktau, aš čion atėjau ir atvykau tą valandą, kurią man dievai atvykti paskyrė, — atsakė jam senas krivis. — Man prisisapnavo, kad aukščiausiame tavo pilies kuore susuko raibas sakalas sau lizdą. Atėjo kvaili žmonės, nieko neišmaną, ir ėmė erzinti raibą sakalą, akmenimis svaidyti sakalienę, lizde betupinčią. Supyko raibi sakalai, pasikėlė iš lizdo, garsiai sukvyliavo ir tolimuosna išlėkė kraštuosna, palikdami lizdą ir mažus sakalynus be globos.

O kai išlėkė raibieji sakalai, atlėkė ilgasnapiai, geležinnagiai krankliai, puolė sakalo lizdą, ėmė jį draskyti, mušti mažus sakalynus, kurie be globėjų, be gynėjų užtarytojų pasiliko...

Žuvo maži sakalynai, ir jų lizdas buvo išdraskytas, išmėtytas, į visas šalis vėjo išpustytas...

Ar supratai, ką reiškia mano sapnas, valdove?

— Mane mažą tėvai ginklus vartoti mokė, ne sapnus spėti, aiškinti, — tarė jam kunigaikštis. — Kad pasakei paporinai mums sapną, pasakyk, ką gi tasai tavo sapnas reiškia, kuria nelaime mums gresia?..

— Bloga tau ir pikta visiems čia susirinkusiems mano sapnas lemia. Apleido tavo pilį galingi dievai, kurių globoje ji buvo. Apguls apstos ją iš visų pusių pikti priešai ir dievų neglobojamą išardys išdraskys, mūro sienas išgriaus, ir žūsi tu ir visi, kurie su tavim čia nūnai linksminasi...

— Radai kuo mus bauginti! Juk mes, lietuviai, tam ir gemam, kad kovoje su kalaviju rankoje žūtume, — sušuko kunigaikštis ir garsiai nusijuokė.

— Negudri tavo kalba, Punios valdove. Ne baidyti, ne bauginti tavęs, bet įspėti atėjau, o tu pasielk, kaip patsai išmanai.

Taręs tai, senas krivis išėjo iš aukštos menės, daugiau nei žodžio nebepratardamas, nei į vieną linksmai nepažvelgdamas, o kunigaikštis liepė vėl vaidiloms dainas dainuoti, poringes padavimus sakyti apie garsius protėvių žygius, apie didelius ir garbingus tėvų darbus. Patsai vyną, midų gėrė ir kitus gerti ragino.

— Ryt, berneliai, apie vargus nelaimes galvosime, ryt rūpestimis galvas sau kvaršinsime. Šiandien gerkime, linksminkimės, vaidilų dainų klausykime, savo širdis audrinkim garsiems žygiams, garbingiems darbams ruoškimės.

Gėrė jauni berneliai ir rimti vyrai, uliojo, skambių vaidilų dainų klausė apie garsius tėvų žygius, apie didelius protėvių darbus. Beklausydami žadėjo dar garsesnius žygius atlikti, dar didesniais darbais pagarsėti...

Klausykite, berneliai, klausykite, vyrai... Jau pirmi ir antri gaidžiai giedojo, o kunigaikštis Margiris vis dar linksminosi, uliojo su jaunaisiais berneliais, Dainavos krašto raiteliais, su senaisiais karavadais. Jie vis dar

raudoną vyną, žalią midų tebegėrė, skambių vaidilų dainų tebesiklausė, savo širdis naujiems žygiams, garsiems darbams tebeaudrino. O kai sugiedojo treti gaideliai, iš tolimo pasienio krašto atvyko raitelis ir pranešė jiems graudžią naujienėlę.

— Dainavos krašto valdove, aš skubėjau, žirgą varydamas, širmo nesigailėdamas, tau pranešti, kad didelės vokiečių minios, kokių dar mūsų žemė nebuvo mačiusi, peržengė tavo krašto sienas ir kaip juodas debesys slenka čion iš vakarų, gaisais kelią sau šviesdami.

— Nereiks toli žirgų varinėti, kad garsiai pasielgtume, karo žygiais kad pragarsėtume: priešas patsai pas mus nekviestu svečiu atvyksta. Bet ryt apie tai galvosime, ryt kovon josime, o dabar linksminkimės, jaunì berneliai ir seni karžygiai!

Tai taręs žalią midų aukso taurėn pylė, atvykusį karžygį užgėrė, už aukštų skobnių pasodino.

Ir vėl visi linksminosi lėbavo, raudoną vyną, žalią midų gėrė, skambių vaidilų dainų klausė apie protėvių žygius, apie garsius tėvų darbus, ir beklausydami žadėjo dar garsesnius žygius atlikti, dar žymesniais darbais pagarsėti...

Patsai kunigaikštis Margiris gėrė linksminosi ir kitus ragino... Taip jie gėrė uliojo, iki diena pradėjo aušti, šviesia aušrele rytų padangę nušviesdama...

O kai auksinė aušra gaisu pašvaistėle nudažė padangę, ant aukštų kuorų, ant plačių sienų sutrimitavo trimitai, geležiniais balsais pažadino pilį, galingais aidais nugąsdino žalias girias. Aukšton kunigaikščio menėn įėjo kareivis, kuris sargyboje ant vartų kuoro visą naktį budėjo, ir taip tarė kunigaikščiui:

— Kunigaikšti, iš visų pusių apstojo priešai tavo aukštą pilį. Jų tiek daug, jog mūsų akys dar nėra mačiusios tokių minių.

— Tebūna jų, kiek danguje žvaigždžių, kiek žalioje girioje medžių, mes nenusigąsim. Naktį gėrėm uliojom, dabar kovon stosim, kieto plieno kalavijus pavartosim, jaunas rankas pamiklinsim, — tarė kunigaikštis, žalio midaus taurę kareiviui pildamas, ir liepė, kad paskutinį kartą dar garsiau vaidilos sudainuotų, kad jų stygos dar skambiau suaidėtų, už žygius, už priešui teiktinus smūgius linksmai paskutinę taurę visi kad išgertų.

— Dabar gersim ir uliosim, o paskui linksmi kovon stosim! — kalba Margiris, patsai geria ir kitus ragina...

O kai jie džiūgavo linksminosi paskutinę valandėlę, išėjo senas Vaišnora iš aukštos kunigaikščio menės, įlipo aukštan pilies kuoran. Ir ten jis apsidairė, pamatė pilį apstojusias priešų jėgas. Iš vakarų ir rytų, iš šiaurės ir pietų, iš visų pusių, kaip akimi užmesti, blizga aušros nušviesti plieno

iečių smaigaliai, švytruoja auksiniai šalmai, gražiai nudažyti, vario vinimis nusagstyti skydai, žvengia žirgai, žvanga plieno kalavijai, svoringi kirviai. Kur tik akimi meta, ten kaip jūrės liūliuoja banguoja priešų minios. Nei akimi apimti, nei skaičiumi suskaityti jų nepajėgė senas Vaišnora.

Jis skubiai nusileido nuo aukšto kuoro ir nuėjo pas kunigaikštį aukšton menėn, kur vis dar jauni berneliai ir rimti karžygiai linksmai tebepuotavo, tebeklausė skambiųjų vaidilų dainų apie protėvių žygius, apie garsius tėvų darbus ir beklausydami žadėjo dar garsesnius žygius atlikti, dar žymesniais darbais pagarsėti...

Papasakojo pasakė senas Vaišnora, ką jis matė regėjo, kokios baisios priešų jėgos aukštą pilį apgulė apstojo...

— Visas pasaulis prieš mus sukilo, kunigaikšti, ir priešų jėgos nesuskaitomos apgulė pilį...

— Nenusimink, nenuliūsk, senasis karavade! — tarė jam narsus Margiris, Dainavos krašto valdovas. — Ne naujiena mums su visu pasauliu susiremti, ne naujiena žiaurioje kovoje prieš visą pasaulį laimėti. Juo didesnis priešų skaičius, juo smarkesnė bus mums kova, garsiau sužvangės mūsų kalavijai, baisiau suskambės sunkūs kirviai, priešų skydus belaužydami, jųjų galvas beskaldydami. Ar žūsim, ar laimėsim, mūsų garbė bus didžiausia, ir gražiausias apie mus sudės vaidilos dainas, kokių mūsų tėvai dar nėra girdėję, kokių protėviai dar nėra klausę.

— Didis pavojus gresia senai tavo tėvų piliai, — tarė senas Vaišnora, — kruviną dieną lemia mums dievai.

— Teapžiūri kiekvienas savo ginklą, tepasirūpina, kad jo ranka mūšy nedrebėtų ir gėda neištiktų protėvių dausose, kad jų ainių širdį baimė aplankė, — tarė kunigaikštis atsistodamas.

— Dar niekuomet nėra to buvę, kad kuris mūsų, mūšin eidamas, pasibijotų! — rūsčiai atsakė jauni ir seni karžygiai, o jų balsai, kaip Perkūno griausmas, plačiai nuaidėjo.

— Kirsim smarkiai, kaposim šarvus, skaldysim priešo skydus ir galvas! — kalbėjo Dainavos šalies raiteliai.

— Ryt savo kalavijus ir kirvius priešo krauju apšlakstysim iki auksu papuoštų rankenų.

— Tesužino priešas, kad savo nelaimei ir amžinai gėdai jis čion atvyko.

— Ar laimėsim, ar žūsim, bet tėvų kraštui gėdos nepadarysim!..

Taip jie visi kalbėjo, kaip Perkūno griausmai aidėjo, ir baimės jų žodžiuose nebuvo...

VI

Nutilkite, vėjai, liaukitės pūtę, nutilkite, medžiai, žaliais lapeliais nešlamėkite, vai, netrukdykite jauniesiems berneliams ir rimtiesiems vyrams klausyti mano žodelių, senos pasakėlės apie Dainavos šalies raitelius, apie jų didžius vargelius, sunkias kovas, baisius pavojus...

Apgulę aukštą Punios pilį, kareiviais apstatę, susirinko visi vadai ir garsiausi priešų karžygiai didžiojo kryžiuočių ordino magistro palapinėj karo reikalais pasitartų, dėl rytdienos kovos pakalbėtų. Buvo čia kaipo vadai, — klausykite, berneliai, klausykite, vyrai, — Brandenburgo žemės jaunas valdovas, geltonplaukis, mėlynakis Liudvikas, kuris atvedė vokiečiams pagalbon tris tūkstančius geležimi šarvuotų vyrų. Buvo čia galingas Hanenburgo kunigaikštis Henrikas, savo narsiais žygiais visam pasauly pagarsėjęs. Daugel gyvenimų užgesino jo žiaurus kalavijas, kaip šviesias degančias skalas gesina šiaurus vėjas, daugel motinų prakeikė jo gimimo dieną, savo jaunų sūnelių beverkdamos. Jis atvedė piktiems kryžiuočiams pagalbon penkis tūkstančius ginkluotų vyrų, už vilkus žiauresnių, už lokius stipresnių. Čia buvo senas, didelio proto ir daugel matęs, daugel patyręs Nameno žemių karalius Zigfridas. Jis buvo narsus, kaip liūtas, gudrus, kaip lapė. Kur kalaviju nenugalėdavo, ten gudria kalba, klastingu pasielgimu savo pasiekdavo. Čia buvo jaunas anglų karalaitis Henrikas skaistaveidis. Jis atvedė keturis tūkstančius ginkluotų, ilguose karuose daugel patyrimo įgijusių vyrų. Iš visų plačiųjų pasaulio kraštų daugel daugel vyrų, narsių karžygių susirinko ir visi prieš Dainavos bernelius, prieš jaunuosius raitelius, prieš narsų Margirį, gražiosios Dainavos valdovą...

O kai jie visi susirinko ir susėdo ant šilkinių kilimų, ant meškų ir lokių kailių, kuriais buvo nuklotos žemos palapinės grindys ir platūs suolai, taip į juos prabilo, žodį pratarė didysis ordino magistras, jų visų aukščiausias vadas:

— Geri mano ir švento ordino draugai, narsiausi pasauly švento kryžiaus karžygiai! Iš tolimų kraštų jūs visi atvykote čion, ne kerštо ieškodami, bet Dievo garbei patarnauti ir šventosios Motinos Bažnyčios naudai. Nors tvirta ir galinga pilis, kurią mes apgulėm, ir daugel atkaklių stabmeldžių ją gina, bet vargas ir sunkios kovos jūsų neatbaidys. Prisiekime savo kalavijais ir švento Jurgio, riterių patrono, ietimi, kad iš čia nepasitrauksime, kol pilį išgriausime ir Dievo vardo garbei išnaikinsime visus tuos, kurie šioje pily yra pasislėpę.

— Matai mano kalaviją, — tarė geltonplaukis Brandenburgo žemės valdovas, — ilgas jis ir iš kieto plieno Italų žemėj nukaltas. Siekiu tau juo, kad aš iš čia nepasitrauksiu, kol griuvėsiais pavirs šios pilies sienos, ir pagonių kraujuose aš išmaudysiu savo kalaviją iki auksinės jo rankenos.

— Švento Jurgio ietimi siekiu tau, didysis magistre, kad nepasitrauksiu nei aš, nei tie, kurie su manim čion atvyko, kol susitiksiu su šių pagonių vadu aki į akį, — tarė narsusis Hanenburgo kunigaikštis. — Kai jis bus nuo manęs mano kalavijo atstu, neišgelbės jo iš mano rankų niekas, ir aš apšlakstysiu savo šarvus jo karštu krauju.

— Prisiekiame tau savo kalavijais ir švento Jurgio, riterių patrono, ietimi, kad nei sunkaus vargo, nei smarkių kovų nepasibijosime ir nenustosime kariavę, kol šią pilį, stabmeldžių tvirtovę, išgriausime Dievo garbei ir šventosios Bažnyčios, mūsų motinos, naudai! — tarė jam visi.

— Narsieji mano ir švento ordino draugai, — tarė didysis magistras, — tikiu aš, kad mes, kaipo Aukščiausiojo Dievo riteriai, jo garbei pasidarbuosim ir atliksime, ką esame Jam pažadėję.

— Nėra tokios pasauly galios, kuri mus nugalėtų ir priverstų iš čia pasitraukti, savo pažadų netesėjus.

— Jei mes iš čia pasitrauktume, savo pažadų neištesėję, tebūtų mums gėda viso pasaulio akyse ir tenepasitikėtų nei vienas, kuris aukso pentinus segi ir riterio juosta juosi, mūsų žodžiais, iki mirsim negarbėje! — tarė narsusis Henrikas, Hanenburgo valdovas.

— Amen, — pritarė jam visi vienu žodžiu taip garsiai, jog net aukštas dangus juos išgirdo.

O kai jie taip kalbėjo ir pažadus darė, atvyko didžiojo magistro palapinėn senas krikščioniškojo Dievo krivis, kurs, vergu patekęs Punios pilin, savo kalbomis sužavėjo Margirio žmoną ir įkalbėjo ją net galingiesiems dievams nusidėti. Įėjęs ir priešais atsistojęs, jis taip prakalbėjo:

— Galingi plačių žemių valdovai ir garsiausi karžygiai! Jūs atvykote čion, vedami noro patarnauti Dievui ir šventajai Bažnyčiai, kalaviju priversti šio krašto gyventojus tikrąjį pažinti Dievą. Aš girdėjau jūsų pažadus ir žinau, kad riteris greičiau galvą savo padės, negu atsisakys nuo to, ką yra sumanęs ir savo žodžiu pažadėjęs. Bet klausykite, riteriai, ką aš jums pasakysiu: buvo man Dievo pirštas, kuris nurodė į šį kraštą man kelią ir paliepė geruoju šventą Jo žodį šio krašto žmonėms skelbti. Savo nužemintu žodžiu, sakau jums, riteriai, nesigirdamas, aš pasiekiau, kad daugel jų išvydo jau Visagalio Dievo šviesą. Išvydo ją šios pilies kunigaikštienė, ir prie šventosios Bažnyčios slenksčio jau stovėjo ir šio krašto valdovas. Ar laimins jus ir jūsų pažadus Amžinasis Dievas, jei savo pasiryžimu jūs tik sutrukdysite Jo darbą ir pražūtin nustumsite tas Jo sūnaus krauju atpirktas sielas, kurios turėjo praregėti ir Dievą pagerbti, bet nepagerbė, jūsų žygių sulaikyti...

Taip jis kalbėjo, ir nebuvo, kas jam atsakytų. Nusiminę stovėjo riteriai ir gailėjosi, kad neapgalvotai tarė žodžius, žadėdami žygius, kurių neatlikti negalėjo.

— Nors tasai, prieš kurį mes pažadus pažadėjom, daugel yra krikščioniškoms tautoms skriaudų padaręs, bet didi būtų Dievui garbė ir dangui linksmybė, jei priverstume jį tikrąjį Dievą pažinti ir Jo vardą pagerbti, — tarė Nameno žemių valdovas.

— Mes pažadus darėm prieš stabmeldį ir Dievo priešą. Pasiųskim pasiuntinį, kuris jam taiką pasiūlytų, jei pagerbs tikrąjį Dievą ir pripažins save su visu savo kraštu paklusniu švento ordino tarnu, — tarė Hunonas Keleris, senas kryžiuočių komturas. — Tuomet bus atlikti mūsų pažadai, ir niekas neprikiš mums, kad mes neįvykdėm prieš krikščionį, ką esame stabmeldžiui pažadėję.

— Gerai kalba senas komturas, ir aš jam pritariu, — prabilo didysis ordino magistras.

— Pasiųskite kareivį, kuris jam apie tai praneštų, — pasiūlė negudrus dėl savo jaunų metų anglų karalaitis.

— Jis garsios giminės vyras ir išdidaus būdo karžygys. Jis nepanorės kalbėti su paprastu kareiviu. Jei turime siųsti, siųskim aukštos kilmės ir garsaus vardo riterį, — tarė jam atsakydamas didysis ordino magistras, visų čia susirinkusių riterių vadas, ir jo žodis, kuriam niekas priešais kalbėti nedrįso, daugel svėrė, nes vadas buvo ir didelės pagarbos savo žygiais nusipelnęs.

— Gerai, — atsakė visi, — tarkimės, kas turi eiti tarp stabmeldžių ir tarti jų valdovui žodį.

— Aš eisiu pas stabmeldžius ir tarsiu jų valdovui žodį, — tarė Brandenburgo valdovas.

— Tu negali eiti, — atsakė jam didysis ordino magistras. — Tu jaunas mūsų svečias, ir karšta tavo širdis, o protas be prityrimo. Tu savo žodžiais nepasieksi tikslo, o gali žūti iš kerštingos stabmeldžio rankos, drąsiu ir neatsargiu užgavęs jį išsireiškimu.

— Aš mirti už Dievą ir šventą tikybą nebijau: tam juk esu riteris, — prabilo išdidus Hanenburgo valdovas, — aš eisiu į stabmeldžių baisų guolį ir tarsiu jų valdovui žodį.

— Išdidus tavo būdas ir šiurkšti tavo kalba. Nepasieksi ir tu tikslo, tik labiau dar įnirtinsi stabmeldžius, jog jie dar atkakliau ginsis nuo mūsų. Teeina Nameno žemių valdovas. Jis aukštos kilmės ir garsaus vardo riteris. Jo žilas plaukas ir galva turi daug prityrimo. Jis gali surasti tinkamą žodį, kuris prabils į stabmeldžių protą ir širdį.

— Gerai, aš eisiu nesvyruodamas ir atgalio nesižvalgydamas, kad nors mane ten žiauri mirtis lauktų, — tarė Nameno žemių valdovas. — Ir tikėkite, kad mano kalavijas ten jum gėdos, reikalui atsitikus, nepadarys.

Atsistojo visi, išgirdę šiuos jo žodžius, ir žemai jam nusilenkė, sveikindami ir savo širdyse jam pavydėdami narsaus žygio, o didysis ordino

magistras palaimino jį kryžiaus ženklu ir geru žodžiu, kad jam kelias klotųsi ir laimė sektų jo pėdomis.

Kai jis ėjo žirgan sėsti, lydėjo jį garbingiausi kryžiuočiai ir kitų tolimų šalių karžygiai, o kai jis žirgan sėdo, balno kilpą jam palaikė patsai didysis ordino magistras, prieš kurį visas pasulis žemai lenkė galvą.

Tai buvo didelė garbė, ir tos garbės jam pavydėjo visi riteriai, kurie ten buvo ir matė...

VII

Ankstų rudens rytą, dar saulelei netekėjus, suaidėjo žalia giria trimitų balsais, ir išgirdo budrūs sargai, kurie ant aukštų kuorų ties pilies vartais dieną ir naktį budėjo, tuos trimito balsus ir pamatė du vokiečiu, šarvais apsiginklavusiu, ant ristų žirgų besėdinčiu, ties pilies vartais bestovinčiu, briedžio ragan bedumiančiu.

Kai juodu liovėsi trimitavusiu, paklausė jų budrūs sargai:

— Ko judviem čia reikia, vokiečiu?

— Atkelk vartus ir įleisk mane vidun, — atsakė tasai, kuris priešaky stovėjo. — Esu mūsų vado, didžiojo ordino magistro, pasiųstas pas šios pilies valdovą.

Budrūs sargai jam nieko neatsakė, bet, pasitarę, pasikalbėję, nusiuntė pranešti valdovui, kad du vokiečiai pas pilies vartus stovi ir kunigaikštį pamatyti nori.

O kai jie vokiečiam nieko neatsakė ir tylėjo, vėl sutrimitavo jų briedžio ragai, pilį budindami, žalioje girioje toli žvėris baidydami. O kai ragai nutilo, vėl paklausė budrūs sargai:

— Ko dar norita, vokiečiu?..

— Mano viešpats, turtingosios Nameno žemės galingasis valdovas ir garbingiausias visam pasauly riteris, jums sako: atkelkite vartus ir įleiskite vidun, nes turiva pamatyti šios pilies valdovą ir svarbų žodį jam reikšti, — atsakė tasai, kuris užupakaly stovėjo.

— Mes pasiuntėme pranešti kunigaikščiui. Stovėkita ir laukita, kol mes atsakymą gausim,

Ir atėjo kunigaikščio paliepimas sunkų tiltą nuleisti, vario pilies vartus atkelti, leisti vokiečiu pilies vidun, vesti juodu aukštон kunigaikščio menėn...

Subraškėjo tiltas nuleidžiamas, suvyravo vartai atkeliami, ir įjojo aukštон Punios pilin du vokiečiu...

Aukštoj menėje, kieto ąžuolo kėdėje, dailiai raižytoje, auksu gražintoje, geltonu gintaru ir spalvotais akmenimis papuoštoje, išmargintoje, sėdėjo

Dainavos krašto valdovas, o su juo buvo, aplinkui stovėdami, seni karavadai ir garsūs, vaidilų dainomis apdainuoti, karžygiai, su kuriais kunigaikštis tariasi svarbiais reikalais. Nors jis klausia ir klauso savo karžygių patarimų, bet elgiasi ir veikia, tik į savo išdidų protą ir kilniausią širdį atsižvelgdamas.

Jis dabar sėdėjo aukštoje kėdėje, o jo vyrai karžygiai, vaidilų dainomis apdainuoti, buvo aplinkui. Kaip raibas sakalas tarp mažų paukštelių, buvo Margiris kunigaikštis tarp garsių karžygių, vaidilų dainomis apdainuotų, išgarsintų: galinga ranka, milžiniškas stuomuo, aro žvilgsnis. Pažino vokietis, kuris yra kunigaikštis, į kurį jam reikia žodis kalbėti, nes tarp šimtų ir tūkstančių kiekvienas jį pažintų nesiklausdamas.

Priešais kunigaikštį Margirį atsistojęs, išdidus Nameno žemių valdovas, kilniai jį galvos linktelėjimu pasveikinęs, tarė jam šiuos žodžius:

— Mano vadas, didysis ordino magistras, tiesia tau taikos ranką, ir nuo tavęs pareis, kunigaikšti, taiką ar karą pamatys nūnai patekėjusi saulė.

— Mes tik kieto plieno kalaviju pripratę liesti ištiestą vokiečių ranką. Bet jei turi taikos žodį, mes paklausysim ir apsvarstę duosim tau atsakymą, — tarė jam narsus kunigaikštis, gražiosios Dainavos šalies valdovas.

— Mes siūlom tau kryžiui nusilenkti, tikrą Dievą pažinti ir su visu savo kraštu švento ordino globai pasiduoti. Tuomet mes tapsim ne priešais tau, bet draugais ir ramiai pasitrauksime, pikto tau ir tavo kraštui nepadarę, tik gavę aukso ir sidabro dovanų.

Margiris klausė jo žodžių, nieko neatsakydamas, ir galvojo, ką jam turi pareikšti, nes kunigaikščio, brangiosios Dainavos valdovo, žodis turi būti svarus kaip auksas. Sykį ištartas, jis nebegali pakitėti.

— Mes priesaika prisiekėm ir ją išlaikysim, kad nepasitrauksime iš čia, kol išardysim tavo pilies pylimus ir tuinus, išgriausim jos sienas ir kuorus, jei mūsų žodžio nepaklausysi ir nepadarysi, kaip mes reikalaujam.

— Dar niekuomet nėra buvę, vokieti, kad lietuvis laisvu noru vergu taptų, o savo dievus mes esam pripratę nuo senovės gerbti ir dėl jūsų piktų žodžių jų neatsižadėsime.

— Tuomet čia stovėsime, kol tavo pilį paimsime. Kad amžius tektų mums čia išbūti, nepasitrauksime nelaimėję.

— Kas laimės, rytdiena ir dienos, kurios paskui seks, mums parodys. Bet iki šiol niekados dar neatsitikdavo, kad sveikas išliktų ir ramiai namo sugrįžtų tasai, kuris mūsų žemę puolė.

— Žūsite visi, ir nebeliks, kas būsimosioms kartoms apie jus pasakytų.

— Mes tam juk gemam, kad mirtume. Kuri gi mirtis labiausiai vyrui tinka, jei ne su kalaviju rankoje kovos lauke?

— Bet tu mažai pagalvojai, išdidus valdove, apie likimą, kuris ištiks jūsų žmonas ir vaikus.

— Mūsų žmonos ir vaikai nesibijo mirti, jie tik baidosi, kad dėl tėvų ir vyrų nebūtų jiems gėdos nei ant žemės, nei dausose.

— Švento Jurgio ietimi siekiu, puiki tavo kalba! Narsios tautos vadui taip ir dera kalbėti. Bet per ilgai aš čia trunku, o ten laukia manęs draugai nekantraudami.

— Gali eiti, vokieti, ir pasakyti, ką girdėjai, o dovanų iš manęs nei lobio nesitikėkite, nes priešams aš nieko daugiau neturiu, kaip tik šitą plieno kalaviją, jūsų krauju aptaškytą. Galėsite jį kovos lauke pasiimti, kai mano ranka nustos bejudėjusi.

— Aš einu ir nebekalbėsiu daugiau, bet tu žinok, kad ten, kur mes žirgais prajojam, žolė nebeauga, pilys, kurias išgriauname, amžinai nebeatsistato, ir žmonės toje vietoje nebegyvena, nes Dievo prakeikimo ženklas ten liekti.

— Užžels takai ir keliai, kuriais jūs prajosite, nes ten žemė bus jūsų lavonais atmėžta.

— Tavo kalba puikumo kupina, išdidus valdove, bet proto joje maža. Tu užmiršti, kad narsūs karžygiai stovi aplink tavo pilies sienas, ir nėra pasauly narsesnių, kaip tie, kurie paėmė kalaviją rankon, kad su tavim susiremtų.

— Mano karžygių narsumas didesnis,, negu aš jį galėtau žodžiais apsakyti. Bet klausyk, vokieti, jei jūs ir jūsų vadas esate tokie narsūs, testoja man vienas prieš vieną su kalaviju rankoje kovos lauke. Jei nugalės mane, ir aš liksiu gyvas, jūsų vergu tapsiu, ir pilies vartai bus jums atidaryti. Bet jei aš nugalėsiu, pėsti pasitrauksite iš mūsų krašto, palikę žirgus ir šarvus, kaipo mūsų kovos lobį.

— Siekiu savo aukso pentinais, kuriuos aš garbingai kovos lauke įgijau: tu nenusiskųsi, kad mūsų tarpe nesusirado narsaus vyro, kuris su tavim ginklu pėsčias ar raitas susiremtų, o kokiomis sąlygomis, tepasako mūsų vadas ir tasai, kuriam bus lemta su tavim kovon stoti.

Tai pasakęs, išdidžiai nusilenkė valdovui ir tiems, kurie su juo buvo. O visi, kurie aplink kunigaikštį stovėjo, niauriai, iš pasalų, žiūrėjo į vokietį tylėdami, nes kunigaikštis nebuvo dar jų nuomonės atsiklausęs.

Liepė Margiris valdovas išvesti vokiečius už pilies vartų ir laisvai juodu leisti joti pas savuosius...

VIII

Nesibodėkite, jaunieji berneliai, mano ilgųjų žodelių, nenuobodžiaukite, seni senužėliai ir rimti vyrai, beklausydami mano graudžiosios pasakėlės, dėmėkitės, vyručiai, kaip gyveno, išdidžiai kalbėjo ir narsiai elgėsi jūsų protėvių protėveliai, kaip mirti nebijojo, savo garbę palaikydami, savo laisvę begindami ir mieliausią Dainavos kraštelį, gražiausią Lietuvos šalelę...

Kiaurą rytelį rengė berneliai ginklus, balnojo žirgelius, kad su priešu susiremtų narsiai, nuo pilies vartų jo paprašytų mandagiai, iš Dainavos šalies išlydėtų gražiai...

Verkė jaunos sesulės, raudojo skaisčios mergelės, bernelius, brolelius kovon beruošdamos, džiaugėsi berneliai, kovon besirengdami, džiaugėsi, kad atėjo valandėlė narsiai pasielgti, didžiai garbei įsigyti arba gražiai, kaip vyrui dera, galvą dėti už tėviškėlę, už mielą Dainavos šalelę.

Žvengė širmi žirgeliai pabalnoti, skambėjo žvangėjo ginklai, ruošėsi bernai žirguosna sėsti, per vario vartus lygion lygumėlėn joti, šveitrių kalavijų pavartoti, kieto plieno kirvių išmėginti, stiprių rankų pamiklinti...

Jau saulelė aukštai patekėjo, kai pilin atvyko du vokiečiu, du kalaviju rankose nešdamu ir prieš kunigaikštį atsistojusiu, taip į jį prakalbėjo:

— Nesislėpk už aukštų sienų, bet išjok lygian laukan, kaip riteriui dera, ginklu su mumis susiremtų, o kad tau drąsos daugiau suteiktų, siunčia mūsų vadas tau kieto plieno kalaviją ir pažada atsitraukti nuo pilies vartų tiek, kiek reikia žirgui įsibėgti, kad tinkamai su mumis susiremtai, — tarė jam vienas vokietis ir padėjo kalaviją ties jo kojom.

— Mano viešpats, garsusis Hanenburgo valdovas, kviečia tave dvikovon vienas prieš vieną ginklu susiremti, pėsčias ar raitas, kaip tu panorėsi. O kadangi mano, kad tu neturi tinkamo kalavijo, tai, didelę garbę tau teikdamas, siunčia savo kalaviją, kuris tau bus naudingas, jei tavo širdis nėra iš kiškio narsos skolinusi, — išdidžiai tarė antrasis, trenkdamas kalaviją kunigaikščiui Margiriui po kojų.

— Užteks man ginklų be jūsų valdovų dovanų, o jei pristigs, pas jus surasime. Užteks man ir drąsos, kad su jūsų valdovais suiremtau, užteks ir tam, kad judu, mane piktu žodžiu įžeidusiu, tinkamai nubaustau, kaip to esate nusipelniusiu.

Liepė kunigaikštis pančiais jiems surišti užpakaly rankas, užnerti ant kaklo virves, rimbais plakti ir už pilies vartų išvaryti...

— Pasakykita tiems, kurie siuntė judu, kad ir jų laukia toks pat likimas. Rykštėmis ir rimbais palydėsiu juos iki savo krašto sienų...

— Dar niekas negirdėjo, kad su pasiuntiniais tiek negražiai, tiek žiauriai kurios nors šalies valdovas pasielgtų. Matyt, kad mudu patekova pas

laukinius žmones, apie riteriškus papročius nieko nenusimanančius. Sunkiai tau teks atsilyginti už mūsų įžeidimą, — tarė pasiuntiniu. — Mudu juk sakėva, ką mum liepė pasakyti.

— Tai tebūna atsakymas į užgaulingas jūsų ir judu pasiuntusių kalbas...

Atsivėrė vario varteliai, ir išjojo berneliai ristais žirgeliais į lygią lygumėlę, o priešaky jojo Margiris raitelis, kaip tasai raibas sakalėlis...

Sugriaudė trimitai, suaidėjo žaliosios girios, pasitraukė vokiečiai toli į plačius laukelius, į didžiąją lygumėlę. Tiktai vienas pasiliko narsusis Hanenburgo valdovas, vienui vienas su Margiriu ginklu susiremti, ar didžios garbės laimėti, ar garbingai kovos lauke žūti...

Leido žirgelį Margiris risčiomis zovadomis priešais narsų Hanenburgo valdovą, stiprios rankos riterį. Susitiko vidury lauko, kaip du raibu sakalėliu, kaip du audringu viesulėliu, laužė ietis iki rankenėlių, klupdė žirgus ant pasturgalinių kojelių... Trūko diržo kilpinėlės, krito balnas nuo žirgelio, o su juo narsusis Hanenburgo valdovas purvinan purvynėlin, ant juodosios žemelės. Neilgai gulėjo, greitai atsistojo, šveitrų kalaviją iš makštų išsitraukė.

— Vai tu, mano kalavije, kieto plieno nukaltasis! Dar tu manęs neužvylei niekados, neužvilsi ir dabar. Žūsi, žiaurus prieše, brangiai atsilyginsi už šį mano nepasisekimą.

Sulaikė Margiris savo ristą žirgelį, nusėdo nuo balnelio, kad pėsčias susiremtų, kad savo laime nepasinaudotų, kad dar didesnę garbę įsigytų...

Smarkiai kirto Hanenburgo valdovas Margiriui kieto plieno kalaviju per galvą, kad net girios supleškėjo. Suskambėjo sužvangėjo kalavijas, atskeldamas pusę skydo, tankiai vinimis saginėto. Neišlaikė plieno šalmas, tik išlaikė viela siūta kiauninė kepurėlė.

Ir paėmė Margiris bernelis rankelėn kirvį už klevinio kotelio, smarkiai kirto Hanenburgo narsų valdovą, visas jėgas įtempdamas, raumenuotas rankeles paspausdamas. Kieto plieno kirvis krito, kaip Perkūno trenksmas, jog net žemė sudrebėjo, net laukai suaidėjo, skėlė pusiau priešo skydą, pusiau kirto plieno šalmą ir su juo išdidžią galvą net iki pasmakrės. Krito vokietis ant drėgnos žemės, žodžio neprataręs, atskiedė savo karštu krauju juodąjį purvynėlį...

Taip žuvo svetimam krašte, toli nuo gimtosios žemės, garsus Hanenburgo valdovas, didelio vardo ir narsių žygių riteris...

— Taip žus visi mano priešai, mūsų tėviškę naikinę! — sušuko Margiris, žirgelin sėsdamas, ir jam džiaugsmingai pritarė jo draugai, narsūs Dainavos krašto raiteliai, tėvų žemės gynėjai...

Vai, suriko, piktai sušuko vokiečiai. — Klausykite, berneliai, klausykite, seni vyrai. — Jie atstatė smailias ietis, jie išsitraukė plieno kalavijus,

dūrė, badė smailiais pentinėliais žirgų šonus, puolė Dainavos bernelius, kaip audringų jūrių bangos puola juodas krantų uolas...

Ne dvi audri, griausmais žaibais apsišarvavusi, susitiko susirėmė žydrose padangėse, ne skaudum lietumi giedras pravirko dangus, nusigando žemė motulė, sunkiai sudūsavo, kruvinomis pravirko ašaromis, raudonomis kraujo upelėmis, kai susirėmė Dainavos berneliai su piktu priešu. Žvengė žirgai, šūkavo klykavo lygumėlėje raiti raitužėliai, kalavijais besikapodami, sunkiais kirviais tvirtus skydus, plieno šarvus, aukštus šalmus beskaldydami...

Narsiai mušėsi Dainavos raiteliai už seną tėviškėlę, už mielą Dainavėlę, kraują liedami, galveles dėdami, pikto priešo lavonais žemę nuklodami, bet visų narsiausiai kovėsi Margiris valdovas. Kur tik širmą pasuka žirgą Margiris, grįste nugrįstas, klote nuklotas laukas svetimos šalies berneliais, kaip derlingas pėdais pabarėlis. Kur jo kalavijas sužvangėdavo, kur jo kirvis suskambėdavo, ten lyg Perkūno trenktas griūdavo bernelis, svetimos šalies raitelis, ir nebuvo, kas jam pasipriešintų, jo kalavijo smūgį kas išlaikytų. Jau kraujuose papluko tolimos Flandrijos valdovas Henrikas, toli nuo gimtojo krašto radęs sau mirtį po žirgų kanopėlėmis. Suskilo skydas, neišlaikė šarvai, ir krito po Margirio risto žirgo kojomis geltonplaukis Brandenburgo valdovas, savo krauju svetimą žemę atskiesdamas. Nusigando priešai, ir ėmė bėgti nuo jo veido bailesnieji, šalintis jo kalavijo smūgių narsesnieji, o Margiris, kruvinais šarvais krauju apšlakstytame žirge sėdėdamas, lakstė į visas šalis, kur tik didžiausias buvo pavojus, visur savo balsu ilstančiųjų bernelių jėgas bežadindamas, narsiųjų raitelių narsumą bestiprindamas, sunkian pavojun patekusiems pagalbą beteikdamas, ir nelaimingas būdavo priešas, kuris jam kelią noromis ar nenoromis pastodavo...

Vai, kiek ten žuvo jaunų bernužėlių, kiek ten krito narsiųjų raitužėlių, nei nesuskaitysi. Tiek nebuvo giedrą naktį danguje žvaigždelių, tiek nebuvo žalioj girioj ąžuolėlių, kiek ten krito motulės sūnelių...

Jau saulelė nusileido už medelių, pasislėpė už žaliųjų girelių, o berneliai vis dar nesiliovė sunkaus darbelio, niekas nesitraukė iš kruvino pabarėlio. Jau nuklojo lygumėlę priešo lavonėliais, kaip tilteliais nugrendė, jau praliejo kraujo ežerėlius ir plačias upeles, kaip nemunėlius, ir vis dar negrąžina žirgelių iš lygios lygumėlės į tėvų dvarelį, į aukštą Punios pilį...

Jau pavargo eiklūs žirgai, jau atbuko plieno kirviai, šveitrūs sutrupėjo kalavijai, pamielino miklias rankeles, o berneliai raitužėliai, Dainavos gynėjėliai, vis dar priešo nenugali.

Krauju apšlakstyti berneliai ir jų ristieji žirgeliai, suskaldyti skydeliai, sukapoti šarveliai, o vis dar rankelių nenuleidžia, vis dar didį vargsta var-

gelį, varo kruviną pabarėlį; kur krinta dešimt pėdelių, ten šalia gula ir jaunasis Dainavos bernelis...

Vai, daugel daugel ten bernužėlių paguldė savo galveles už mielą Dainavos šalelę, už brangiąją tėviškėlę. Bet kur vienas jųjų krito, šimtus priešų ten narsusis guldė...

Jau saulelė nusileido už girelių, temo žemėj nakties tamsumėlis, bėgo priešas iš lygiosios lygumėlės, iš kruvino pabarėlio, už gilių pasislėpė apkasų, už aukštų aptvarų, o berneliai, Dainavos raiteliai, grįžo už aukštų Punios sienų...

Ne visi grįžo, kurie išjojo ankstų rytelį, sugrįžo jų tik trečioji dalelė...

IX

Neverkite, moterėlės, neverkite, jaunosios mergelės, nesigraudinkite. Tai tolimų dienų dainelė, tai giliosios senovės pasakėlė. Nebeskirta jūsų vaikeliams, nebelemta jūsų berneliams širmais žirgais jodinėti, šveitrius kalavijus vartoti, raibais sakalėliais svetimose šalyse skrajoti, tik skirta jiems žagrele žemelė kilnoti, tik lemta jiems dalgele šėkelis kirsti...

Bet klausykite, jauni berneliai, klausykite, seni senužėliai ir vyrai surambėję... Niaurus sėdėjo kunigaikštis Margiris aukštoje savo tėvų menėje, aukselio kėdėje, gražiai išraižytoje, deimantėliais, baltais perlais nusagstytoje. Paskutinį kartą sėdėjo, o aplinkui stovėjo seni karžygiai ir jauni bernužėliai, narsūs raitužėliai. Jų tarpe buvo tie, kurių vardais garsėjo plati Lietuva, skambėjo vaidilų daina, kuriuos pažino, jų šveitrų kalaviją išmėgino lenkų ir vokiečių žemės ir net tolimi gudų kraštai. Jų tarpe buvo ir tokių, kurių pirmą dar tik kartą jaunos rankos buvo ėmusios kalaviją vartoti už tėviškėlę, už Dainavėlę, už gimtąją šalelę...

Niauriai į juos visus pažvelgė Margiris ir taip prakalbėjo, žodelį tardamas, graudų sakydamas:

— Draugai mano brangiausieji, karžygiai mano mylimiausieji! Jau du kiauru mėnesiu praslinko ir trečias jau baigiasi, kai gausingas priešas apgulęs laiko seną Punios pilį, ir jo nugalėti, į visas šalis išsklaidyti mes nesugebėjome.

Tylėjo visi, žemyn galvas nuleidę, o kunigaikštis, į juos pažvelgęs, vėl tarė:

— Jų daugel ir naujų jėgų pagalbon jiems vis atvyksta, o mūsų maža beliko. Jau pilies perkasai užkasti, tuinai išgriauti, pylimai iškapstyti ir akmens sienos giliai pakastos, kuorai apdaužyti, o laukti pagalbos nėra iš kur, nėra nuo ko...

— Žūsime, bet taip, kad mūsų nedraugai pajustų, jog galingi buvome jiems priešininkai, — tarė senas Vaišnora, garsaus vardo karžygys.

O tuomet prakalbėjo prabilo ir kiti.

— Sėskime ristuosna žirgeliuosna, jokime už pilies vartų lygumėlėn ir žūkime su kalaviju rankoje...

— Mirti mums, valdove, nebaisu. Tam juk gimėm, šį pasaulį išvydome, kad kovoje mirtume.

— Kai maži vaikai būdami motinos pasakų klausėme, jau žinojom, kokis laukia likimas Dainavos raitelio...

Taip kalbėjo Margirio karžygiai, Dainavos krašto kareivėliai, tėvų šalelės gynėjėliai. Apsidairė aplinkui Margiris, pamatė niaurius žvilgsnius, rimtus veidus, bet nusiminimo juose nebuvo.

— Taip, žūsime visi iki vienam, — tarė jiems Margiris kunigaikštis. — Žūsime, kaip vyrams dera, ir niekas nepasakys, kad nusigandome giltinę išvydę.

Ir ėmė šaukti visi, lyg užgauti, suerzinti.

— Ar tu dar abejoji, garsusis valdove?..

— Ar užmiršai, kieno esame sūnūs, kurio krašto esame vyrai?..

— Nutilkite, — prabilo vėl Margiris, — ir nusiraminkit.

O kai nutilo rimti vyrai ir jaunieji berneliai, jis vėl prabilo ir taip jiems kalbėjo:

— Ne tam kalbėjau, kad būtau abejojęs...

— Jei neabejoji, liepk dumti ragan, ir sėskime greičiau žirguosna...

— Joti, joti! Paskutinin mušin joti!.. — ėmė šaukti jauni ir seni.

— Gerai, mes josim ir žūsime, nes priešų daug, o mūsų beliko jau tik žiupsnys. Bet kas tuomet atsitiks su mūsų motinomis, su senaisiais tėveliais, su žmonomis, su mažaisiais vaikeliais, su sesulėmis lelijėlėmis, su mergelėmis skaistužėlėmis? Ar tam juos visus čia paliksim, kad priešui tektų, visą amžių sunkiai vergautų?

Nuliūdo, nutilo visi, šiuos išgirdę baisius žodžius, ir nebežinojo, kas kalbėti, kas sakyti, nei kas jiems jau bedaryti...

— Ko tylite? — paklausė kunigaikštis, niauriai apsidairęs.

Ir prabilo tuomet dainius, vaidila Stavaris, kuris daug žinojo. Praeitis jo galvoje gyveno: garsūs žygiai ir laimėjimai, skaudūs smūgiai, kraštui priešo suteikti, senovės didvyrių, Dainavos krašto karžygių, nuo seniausių laikų garbingi darbai, didingi žygiai.

— Jei nėra vilties mūšy laimėti, nėra vilties mažus ir silpnus gelbėti, tepasirenka seni ir maži, silpni ir ligoti, ar garbingai mirti, patiems save apraudojus, šermenis sau pasidarius, ant aukštų laužų susėdus, su dūmais pakilus dausos šalin, kur vokiečių nepamatys, kur amžinas žydi pavasaris, ar likti gyventi čia, ant žemės, ir piktam priešui visą amžių vergauti. O

mes, vyrai, sau likimą jau esame pasirinkę! Tik niekšas priešui nusilenks, kai dar galima garbingai žūti su kalaviju rankoje, savo tėviškėlę ir laisvę beginant.

— Tu gerai kalbi, vaidila, — tarė Margiris, — manau, kad tik išgama gali pasirinkti vergo likimą, bet tokių Dainavoje nesusiras.

— Nesusiras! — vienu balsu tarė visi, kurie ten buvo.

— Jūsų, mano karžygiai, aš nesiklausiu, nes žinau, kad narsi širdis plaka kiekvieno krūtinėje, ir nėra jūsų tarpe tokio, kuris kovos metu panorėtų priešui nusilenkti, savo gyvybę gelbėdamas.

— Dievai tokį amžinai paženklintų gėdai, — sušuko vaidila, — ir jo vardas taptų paniekinimo žodžiu!

Ir visi, kurie ten buvo, pritarė jam balsu ir žodžiu...

— Bet tie, kurie kalavijo nevartoja, patys turi išspręsti savo likimą, — tarė vėl Margiris susirinkusiems. — Eikite ir sušaukite senus ir mažus, senas moteris ir jaunąsias mergeles, tenusprendžia savo likimą,

Ir išsiskirstė visi vyrai, kad praneštų saviesiems gūdžią naujienėlę, bet jų tarpe nebuvo nei vieno nuliūdusio bei nusiminusio.

Kai išvyko sušaukti senų ir mažų, silpnų ir ligotų, senų moterų ir jaunųjų mergelių, atėjo kunigaikščio menėn svetimos šalies krivis, prašydamas leisti jam žodį tarti.

— Valdove, — tarė jisai, — baisų sumanei darbą, amžinai pražūčiai paskirdamas savo sielą ir tų, kurie tavęs klauso! Bet štai aš tau ir tiems, kurie yra pily, nešu išgelbėjimą.

— Aš tikiu tik savo ranka ir kalaviju, kurie praskins man ir tiems, kurie su manim, kelią dausų šalin, ir kito išgelbėjimo mums nebereikia, jei kovoje neišgalim laimėti.

— Aš tau pagalbą siūlau, ir neatstumk jos, valdove!

— Aš netikiu tavo žodžiais, bet jei esi gera sugalvojęs, kalbėk.

— Tie, kurie stovi už pilies vartų, mirties jūsų ieškodami, Tikrojo Dievo, dangaus ir žemės Kūrėjo, vardu puola tave. Pagerbk jį, savo Dievu pripažindamas, ir pasitrauks jie, daugiau tau pikta nebedarydami, nes jie gerbia jūsų narsumą.

— Niekšas yra, kuris kovos metu priešui nusileidžia. Taip nesielgdavo mūsų tėvai, ir mes taip nepasielgsime! Tu nori, kad mes atsižadėtume savo dievų, kurie mus gynė ir saugojo, amžinai atsižadėtume savo tėvų ir protėvių, kuriuos turim pamatyti dausose, ir keliautume vokiečių dausosna? Ar manai, kad mes vergai jau esame ir niekšai, jog tokiu būdu panorėsime sau gyvybę nusipirkti?

— Bet už tai jūsų visų amžina laimė laukia danguje, kurios nerasite savo dausose.

— Aš kitos laimės, vokiečių krivi, nebenoriu, kaip tik tosios, kad ir ten, dausose, aš jums galėtau pikta daryti, keršyti ir žudyti, kaip kad čia darau. Aš ir dausose nei su vokiečiu, nei su lenku už vienų skobnių neatsisėsiu ir nesėdėsiu, kad net ir Perkūnas to pareikalautų...

— Išdidus ir puikus valdove, tavo motinos vardu, tavo žmonos gyvenimu meldžiu tavęs, neatmesk mano žodžių, neatmesk dėl tų, kurie ryt gali mirti, šviesos neišvydę!..

— Jie mirs, bet tu nemirsi drauge su jais, nes esi tosios garbės nevertas ir todėl nebepasiliksi nuo šios valandos pily. Nors per tave ištiko mus visus nelaimė, bet aš tavęs seno ir silpno kerštu nenuskriausiu.

Ir liepė kunigaikštis tuojau išvesti jį už pilies vartų, kar nueitų pas savuosius, pas tuos, kurie tą patį Dievą garbina su juo.

Kai susirinko plačioje aikštėje visi seni ir jauni, silpni ir ligoti, senos motinos ir jaunosios mergelės, tokiais prabilo į juos žodžiais kunigaikštis Margiris:

— Atėjo diena, kada mes turime ar žūti, ar priešo vergais tapti, nes priešas stiprus, ir jo nugalėti mes jau nebeišgalim, o pagalbos laukti neturim iš kur.

Susirinkusieji niauriai tylėjo ir nieko jam neatsakė.

— Mes, vyrai, žinome, kaip mums dera pasielgti. Bet kai mes visi iki vieno žūsime, priešas įsiverš į pilį, ir jūs visi tapsite jo vergais.

— Geriau mirsim, negu vergausim priešui, kuris mūsų krauju minta! — tarė seni vyrai, kurie kalavijo vartoti jau nebegalėjo.

— Pačios sau laužą susikrausime ir žūsime liepsnose su mūsų vaikais! — tarė jam moterys.

— Kad mūsų broleliai ir jauni berneliai vieni mirė, kiti turi mirti, mes nuo jų neatsiliksime ir priešui nepateksime! — tarė jaunosios mergelės.

— Ar mirti nebijojte? — paklausė kunigaikštis Margiris. — Pagalvokite...

— Ar mes, jauni būdami, kalavijų nevartojome! — tarė jam seni seneliai.

— Ar mes — ne jūsų motinos, kurios jus pagimdėm ir narsius išauklėjome! — tarė jam moterys.

— Ar mes nežadinome jūsų savo dainelėmis prie narsių žygių, kad pačios mirti bijotume! — tarė jaunosios mergelės. — Mes mokam mirti ramiai kaip jūs, vyrai.

— Gerai, kad pasirinkote garbingai mirti, atmetę paniekinimą, — tarė kunigaikštis. — Aš liepsiu sukrauti vidury pilies didelį laužą, o jūs neškite viską, ką turite, kad piktam priešui nieko netektų. Teranda vien tik pelenus toje vietoje, kur mes gyvenom...

X

Vai, nutilkite, vėjeliai, nepūskite, šiaurieji, nekelkite dulkelių, kad negraužtų man senų akelių... Suašaros dulkėmis užkrėstos akelės, užtemdys man šviesią dienelę...

Vai, virpėkit, miklūs pirštai, aidžias stygeles paliesdami... Vai, suaidėkite, sudejuokit, skambios stygos, gūdžiai suraudokite paskutiniais graudžios pasakėlės žodeliais...

Vai jūs, seni tėvužėliai, rūpestingos motinėlės, tai jūs įsidėmėkite, tai jūs pasidžiaukit, kad negraso jūsų jauniems sūneliams ir skaisčiosioms dukrelėms žiaurus likimas, kuris ištiko Punios bernelius ir jųjų jaunas mergeles...

Vai jūs, berneliai, dirvos artojėliai, ir jaunosios mergelės, rugelių piovėjėlės, tai pasidžiaukit, kad skaudri audra nesudrums jūsų ramiosios buitelės...

Nuo ankstyvo ryto iki vakarėlio krovė didelį laužą didžioje aikštelėj vidury Punios pilies. Ant to lauželio nešė ir krovė, kas ką turėjo brangiausio, kas ką turėjo mieliausio: motulės dukrelių kraitelius, seni tėvužėliai bernelių sūnelių žirgams rėdeles, tymo balnelius, šilkeliu siuvinėtus, baltais perlais sagstytus; jaunosios mergelės brangiuosius parėdėlius, ir tuos, kuriuos pačios suaudė, mikliais piršteliais pagamino, ir tuos, kuriuos broleliai ir jaunieji berneliai iš svetimų šalių pargabeno dovanėlių...

O kai sutemo vėlus vakarėlis, keturiuose aikštės kampuose užžibino šviesius švyturėlius, suėjo susirinko, laužą apstojo seni ir maži, silpni ir ligoti, žilagalvės motinėlės ir jaunos dukrelės, skaisčiosios mergužėlės. Suraudojo aidžios kanklių stygelės, užgiedojo vaidilos šermenų giesmes apie gražią dausos šalelę, apie linksmą tenai buitelę, kur amžinas viešpatauja pavasarėlis, kur su protėviais karžygiai amžinai linksminasi ulioja, savo žygiais didžiuojasi, kol sumano vėl į tėvų žemę grįžti, naujais žygiais, garsiais darbais pasipuošti...

Ten nebėra skausmų, ten nebėra ligų, ten kelio nesuranda nei žiaurūs vokiečiai, nei klastingi lenkai, nei apgaulingi gudai...

Nors gražiai skambėjo vaidilų giesmės, bet graudžiai raudojo aidžios kanklių stygos, lyg gailėdamos už dausos šalį gražesnės Dainavėlės, mielojo protėvių kraštelio, kur gimė augo visi, vargelį vargo, šviesiomis dienelėmis džiaugėsi, laimę ir nelaimę pažino...

O kai baigė vaidilos giedoję šermenų giesmes, gūdžiai suvirko motutės, raudodamos apkabino savo mažus vaikelius ir, meilindamos, glamonėdamos, prie krūtinės spausdamos, bučiavo šviesias akeles ir raudonus veidelius, atsisveikindamos prieš tolimą kelionėlę dausos šalelėn...

— Vaikeliai mūsų mažiausieji, vaikeliai mūsų mieliausieji, kam mes jus pagimdėm, kam auginom, naktų nemiegodamos, didelį vargelį, sunkias rūpestėles bekentėdamos! Geriau jus būtume pagimdžiusios nebyliais, bejausmiais akmenėliais! Būtute dabar ramūs gulėję Nemunėlio dugne, ramūs gulėję, skausmo nepajutę ir sopulio nekentėję...

Glamonėjo motulės mažus vaikelius ir beglamonėdamos gūdžiai raudojo, o vyrai aplinkui stovėjo, niauriai tylėdami, ilgais kalavijais, sunkiais kirviais pasiremdami. Jie tylėdami didelį kerštą priešui žadėjo — šimtus nudėti už kiekvieną mažą vaikelį, už kiekvieną motulių ašarėlę...

Užlipo senasis vaidila Nemekša ant aukšto laužo ir tokį prabilo žodelį, kanklių stygomis sau pritardamas:

— Kai aš jaunas buvau, širmu žirgeliu jodinėjau. Kovoje, mūšyje mano buvo visuomet pirmas žygelis, linksmoje puotoje man tekdavo pirmoji vietelė, nes garsus buvo mano balselis, skambios buvo mano dainelės, draugų bernelių žygius garsinančios, didžius protėvių darbus garbinančios. Neteko kovoje man žūti, galvelės padėti už tėvų šalelę, už gražią Dainavėlę ir sulaukiau senos senystėlės, skaudžiųjų dienelių. Tai dabar pirmas vyksiu, kelelį pirmas rodysiu į dausos šalelę. Pranešiu tėvams protėviams, kad paruoštų jums garbingiausią vietelę dausos šaly, nes nebuvo ir nebus didesnių, garsesnių karžygių, kaip šie seni senužėliai, šios moterėlės, skaisčios mergužėlės ir mažieji vaikeliai, tolimon dausų šalin keliauti pasiryžę. Lengva mirti dėl tėviškėlės su kalaviju rankoje lygioj lygumėlėj, plačiam laukely, bet sunkiau žūti, su priešu nesusirėmus, skaudaus smūgio jam nesuteikus!..

Taip bekalbėdamas, aidžiomis kanklių stygelėmis sau bepritardamas, pataikė peilio iešmeliu senon krūtinėn, persivėrė širdį ir krito ant laužo, o kraujas jo apšlakstė laužo paviršėlį, raudonu upeliu patekėjo...

Dar gailiau suaidėjo kankliai, dar gūdžiau suraudojo jų stygos. Žengė dabar į aukštą laužą seni seneliai, silpni ir ligoti. Žengė ir motutės, mažais vaikeliais nešinos. Raudojo aplinkui jaunosios dukrelės, dausos šalelėn motinėles belydėdamos...

Nesudrebėjo ranka nei senelio seniausio, nei ligonio silpniausio, kai persivėrė sau krūtines, aptaškė krauju laužo viršūnėlę... Nesudrebėjo ranka ir motinėlių, kai verkdamos, gailias ašarėles liedamos, suvarstė peilių ašmenėliais mieliausiųjų vaikelių širdeles, sudraskė, iešmais subadė savo skausmų kupinas krūtinėles, kol krito ant laužo visos iki vienos...

Verkė aplinkui mergelės, raudojo motinėlių, dausos šalin keliaujančių, gūdžiais balseliais lydėdamos, gailiai striūbaudamos, savo likimą keikdamos, o vyrai aplinkui stovėjo, niauriai tylėdami, ilgais kalavijais, sunkiais kirviais pasirėmę, ir betylėdami baisų priešui kerštą žadėjo — šimtus nudėti už kiekvieną motinėlių kraujo lašelį, už kiekvieną mergelių ašarėlę...

Garsiai skambėjo vaidilų kankliai, gūdžiai verkė aidžiosios jų stygos, graudžiai raudojo skaisčiosios sesulės, jaunosios mergelės, paskutinėn kelionėlėn besirengdamos, su jauna jaunystėle, jaunomis dienelėmis atsisveikindamos. Draskė plėšė savo rūtų vainikėlius ir šilkinius kaspinėlius, taršė gelsvas kaseles, barstė žalias rūteles... Puolė krito prie brolelių, prie jaunų bernelių, meiliai atsisveikindamos, gailiai raudodamos, kaip raibosios gegulės kukuodamos. Glaudė berneliai paskutinį kartą savo jaunąsias mergeles prie karštųjų krūtinėlių, kalbėjo meilius žodelius, glostė skaisčius veidelius, paskutinį kartą glamonėdami, švelniai atsisveikindami prieš ilgą kelionėlę dausos šalelėn...

Nutilo vaidilų kankliai, nustojo stygos raudojusios. Ėmė Margiris bernelis savo skaisčią mergelę už baltosios rankelės, ant aukšto laužo vedė.

Ten paskutinį kartą apkabino, priglaudė prie narsios krūtinėlės, paskutinį kartą pabučiavo skaisčius veidelius ir raudonas lūpeles, o ašarėlės kaip aguonėlės jam krito iš akelių...

Išsitraukė bernelis šveitrų kalaviją, kirto mergelei galvelę, kirto glotniąją — ir ranka jam nesudrebėjo...

O kai jis nužengė nuo aukšto laužo, vedė berneliai savo mieliausias mergeles ant laužo, kraujais aptaškyto, paskutinį kartą bučiavo skaisčius veidelius ir raudonas lūpeles, glaudė prie narsiųjų krūtinėlių, paskutinį kartą glamonėjo, meilius žodelius kalbėjo ir kirto galveles savo šveitriais kalavijais — ir nei vieno ranka nesudrebėjo...

Ir taip žuvo visos Punios pilies mergelės, nei vienos nebeliko... O kai visos žuvo, iš visų keturių kampų pakūrė berneliai laužą...

O kai laužas suliepsnojo, vėl gūdžiai sudejavo aidžiosios kanklių stygelės, o jaunieji berneliai tyliai aplinkui stovėjo ir bestovėdami, betylėdami didelį kerštą priešui žadėjo...

Tyliai stovėjo, ilgais kalavijais, sunkiais kirviais pasiremdami, skaudžias ašarėles bebraukdami...

Ir taip stovėjo kiaurą naktelę...

Dar laužas neužgeso, dar ugnelė žairiai liepsnojo, dar šviesi aušrelė nepatekėjo, kai sutrimitavo, briedžio ragan sudūmė tie, kurie, ant akmens sienų, ant aukštų kuorų stovėdami, sargybą ėjo, sutrimitavo, kad piktas priešas rengiasi pilį pulti, pranešdami, žiaurion kovon, paskutinėn kovon raitelių bešaukdami...

Liepė kunigaikštis Margiris padegti pilį iš visų keturių kampų, liepė atidaryti vario vartelius, sakė liepė berneliams ristuosna sėsti žirgeliuosna ir joti už pilies vartų lygion lygumėlėn, paskutinį kartą su priešu susiremti, už gražią mielą, žaliomis giriomis apaugusią, Dainavėlę...

Sėdo berneliai, niauriai tylėdami, didelį kerštą priešui žadėdami, sėdo ristuosna žirguosna, ėmė sunkius kieto plieno kirvius mikliosna rankelėsna

už klevinių kotelių ir išjojo už pilies vartų lygion lygumėlėn, išjojo visi kaip vienas...

Ne tam išjojo berneliai, kad išmėgintų jėgas, išmiklintų rankas, pasidžiaugtų savo narsia narsumėle, ne tam išjojo, kad garsiais žygiais pagarsėtų, linksmoj puotoj paskui pasigirtų — išjojo berneliai, mirties sau tik geisdami, priešui keršto tik ieškodami...

Sutiko priešus prie pilies vartų, puolė priešus, kaip sužeisti lokiai šunų bailias rujas. Kiekvienas bernelis, kiekvienas Dainavos raitelis šimtus atstojo, kiekvienas ten puldavo, kur priešų būdavo daugiausia...

Ištesėjo berneliai, Dainavos krašto raiteliai, savo pažadėlius. Mirties beieškodami, keršto betrokšdami, aitvarais skrajojo lygioje lygumėlėj, kaip žaibai švytravo jų plieno kirviai, šveitrūs kalavijai. Kur vienas krito bernelis, ten šimtus priešų aplinkui nuklojo, gausiai paliedamas, gausiai atskiesdamas krauju gimtąją žemelę...

Bet visų narsiausiai, bet visų smarkiausiai mušėsi kovėsi, su priešais kirtosi Margiris kunigaikštis, narsusis Dainavos valdovas, už tėvų šalelę, už savo jauną mergelę bekeršydamas, jaunosios krūtinės skausmą nuraminti besistengdamas. Kiek kartų jo plieno kirvis suskambėjo vidury lygaus laukelio, juodus priešo skydus, geležinius šalmus bedaužydamas, beskaldydamas, tiek kartų krito piktas priešas nuo eiklaus žirgo po kanopėlėmis, ant juodos žemelės, ant drėgnosios, krauju atskiestos, kad daugiau nebepasikeltų, gražiosios Dainavos šelelės nebenaikintų..

O kiek bernelis smūgių teikė, tiek kartų savo jauną mergelę minėjo...

Mušėsi, kirtosi berneliai sunkiais kirviais, šveitriais kalavijais nuo ankstaus ryto iki vakarėlio, neatsilsėdami kvapo neatgaudami. Atbuko kirviai, sutrupėjo kalavijai, jaunąsias rankeles pamielino, bet užtai nuklojo tankiais pėdeliais, priešų lavonais, kruviną pabarėlį, tiltus nugrendė lygioje lygumėlėj, kraujo upes kaip nemunėlius praliejo, kol krito visi iki vieno...

Klausykite, vyrai, klausykite, berneliai, širdysna įsidėmėkite. — Visi krito Punios berneliai žiaurioje kovoje, visi krito iki vienam už tėviškėlę, už gimtąją Dainavos šalelę. Tik vienas kunigaikštis Margiris nei patsai nuvargintas, nualsintas, nei jo širmas žirgelis dar sužeistas. Abu juodu kaip aitvaru po lygią lygumėlę skrajoja, o jų pėdomis šalta giltinė seka. Nelaimingą valandą būdavo pagimdžiusi motė tą vokiečių raitelį, kur Margiriui kelią pastodavo, jo kirvio ilgio atstu atsirasdavo: kurį tik pasiekdavo Margiris savo tvirta ranka, kuriam tik sužibėdavo blykstelėdavo kruvini jo kirvio ašmenys, kaip Perkūno trenktas krisdavo tasai nuo eiklaus žirgo ant drėgnos, krauju gausiai atskiestos žemelės...

— Velnias! Tikras velnias už stabmeldžius kovoja! — šaukė nusigandę vokiečiai ir bėgo nuo jo galingosios rankos, nuo sunkaus kirvio smūgių besišalindami...

Kruvinas žirgelis, krauju aptaškytas bernelis. Apsidairė aplinkui ir nebepamatė Margiris jau nei vieno Dainavos raitužėlio, narsaus kareivėlio: visi jau buvo žuvę iki vienam...

— Prigrįžote, mane vieną palikote, draugužiai! Vienui vienas turėsiu keliauti dausos šalin! — pamanė Margiris ir puolė priešus ten, kur jų buvo daugiausia. Ne garbės trokšdamas, ne gyvybę gelbėdamas puolė, bet mirties tik ieškodamas, už savo tėviškėlę, už jaunąją mergužėlę keršydamas. Apstojo jį dabar priešai, iš visų pusių apsupo, ir jų buvo šimtai ir tūkstančiai, o Margiris tik vienas. Jau nulūžo jo klevinis kirvio kotelis iki pačios rankenėlės, jau suklupo širmas žirgelis visomis keturiomis kojelėmis, krito bernelis ant drėgnosios, ant juodosios žemelės...

Džiaugsmo balsais sukliko priešai, sudžiūgavo, kad krito paskutinis Dainavos raitelis, baisusis kareivėlis. Bet neilgai džiūgavo, greitai Margiris atsikėlė, atsistojo ant miklių kojelių, iš makštų traukė iš kieto plieno nukaltą savo šveitrų kalaviją ir betraukdamas taip jam kalbėjo:

— Kalavije, mano šveitrusis, kieto plieno nukaltas! Tu mergelės krauju suteptas, bet priešo šiam mūšy dar nelytėjai, jo kraujo neragavai. Patarnauk dabar man, šveitrusis, kaip kad iki šiol visuose mūšiuose man garbingai tarnavai, o aš tave ištroškusį karštu priešo krauju pagirdysiu, įkaitusį atvėdinsiu!

Smarkiai ir drąsiai dabar puolė Margirį priešai. Jų buvo šimtai ir tūkstančiai, o jisai tik vienas. Bet tie, kurie puolė, atgal nepasitraukė — užmigdė nuramino juos visus šveitrusis Margirio kalavijas, ant drėgnos žemelės patalėlį jiems paklodamas...

Antrą kartą puolė Margirį priešai. Jų šimtai buvo ir tūkstančiai, o jisai tik vienas. Bet tų, kurie drąsiai jį puolė, atgalio nebepasitraukė, savo laimėjimais draugų tarpe nepasididžiavo nei vienas: visus juos paklojo suguldė ant drėgnosios žemelės, amžino miego užmigdė šveitrus Margirio kalavijas...

— Velnias! Velnias, tikrasis velnias už stabmeldžius kovoja! — ėmė šaukti priešai, atgalio besitraukdami.

— Tai jų piktasis Dievas Perkūnas, ne kas kitas mus žudo, — kalbėjo vokiečiai kits kitam, ir trečią kartą pulti panorėjusių nebeatsirado.

Lavonų siena apsitvėręs, šveitriu kalaviju pasirėmęs, nusišluostė kruvina ranka savo prakaituotą veidą Margiris ir, iš priešo pasityčiodamas, sušuko:

— Nėra jūsų niekšų tarpe nei vieno, kuris mano smūgį išlaikytų, su manim kalaviju susirėmęs!

Susigėdo, supyko vokiečiai, šiuos narsaus Margirio žodžius išgirdę, ir naujomis jėgomis, su dideliu įnirtimu, vėl puolė Dainavos bernelį. Jų buvo šimtai ir tūkstančiai, o Margiris tik vienas. Bet visi tie, kurie drąsiai jį puolė, rytdienos saulės nebematys, rytdieną nebenubus, savo laimėjimais,

su draugais bepuotaudami, nebepasigirs: visus juos ant drėgnosios žemelės, juodan purvynėlin suguldė, amžinu miegu nuramino šveitrusis Margirio kalavijas...

Antrą kartą, kaip įnirtę stumbrai, kaip įsiutę lokiai, puolė vokiečiai Dainavos bernelį. Jų buvo šimtai ir tūkstančiai, o jisai tik vienas. Bet nepasitraukė Margiris, žingsnio atgal nežengė skersno, tik šveitrus jo kalavijas kaip Perkūno žaibas rankose sušvytravo, ir krito visi priešai, kuriuos tik pasiekė jo galinga ranka, nuovargio nežinanti.

— Velnias! Tikrasis velnias už stabmeldžius žudo mus! — sušuko vėl nusigandę vokiečiai ir traukėsi atgalio besižegnodami.

Trečią kartą pulti narsaus bernelio niekas nebepanorėjo, niekas nebedrįso...

Lavonų siena apsitvėręs, šveitriu kalaviju pasirėmęs, nusišluostė kruvina ranka prakaituotą veidą Margiris ir, iš priešų pasityčiodamas, sušuko garsiu balseliu:

— Ne kareiviai esate, bet niekšai, zuikių broliai! Todėl nėra jūsų tarpe nei vieno, kuris, su manim kalaviju susirėmęs, mano smūgį išlaikytų!..

Kaip sužeistos stirnos lengvakojės sukliko, suriko įnirtę, didžiai supykę vokiečiai, bet pulti Margirio, į jį prisiartinti, kad su juo kalaviju susiremtų, nei vienas neišdrįso. Tik ėmė šaukti dideliais balsais narsiausiųjų, tik ėmė šaukti stipriausiųjų, kurie jų tarpe buvo, kad čion atvyktų, su Margiriu šveitriais kalavijais susiremtų...

Prijojo jų visų karo žygiais garsiausias, prijojo jų visų rankos smūgiais stipriausias — didysis ordino komtūras, garsusis Zigfridas Čelneris, ir prisiartinęs taip tarė Margiriui:

— Tavo kareiviai visi žuvo su kalaviju rankoje, kaip narsiesiems vyrams derėjo, ir garbė jiems amžina akyse tų, kurie narsumą moka gerbti. Tu likai vienas, ir nėra tau vilties laimėti. Pasiduok mums, kaip protingam vyrui dera, o tavo narsumą mes mokėsim pagerbti ir laisvę tau grąžinsime.

— Dar niekuomet to nėra buvę, kad lietuvis, kalaviją rankoj turėdamas ir galėdamas garbingai mirti, pasiduotų priešui kovos lauke! — atsakė jam narsusis Margiris, Dainavos krašto valdovas.

— Atsakymas, narsiam vyrui deras — tarė jam Čelneris. — Daugel garsių mūsų riterių krito iš tavo rankos, ir gėda būtų mums ir mūsų ordinui, jei neatsirastų, kas už jų mirtį tau atkeršytų.

Tai taręs, nusėdo nuo risto žirgo, kad lygiomis kovotų, ėmė rankon šveitrų kalaviją, juodais šarvais, kryžiumi paženklintais, apkaustytas, dideliu skydu prisidengdamas, narsiai žengė į Margirį, kad su juo ginklu susiremtų, didelę garbę laimėdamas įsigytų, ar kovos lauke garbingai, kaip karžygiui dera, žūtų...

Kaip išalkęs vanagas, pilką antį išvydęs, šoko Margiris, ir susirėmė juodu vidury lauko, lavonais nukloto, kaip du įnirtusiu stumbru plačiaragiu. Suskambėjo skydai, sužvangėjo kalavijai, suaidėjo laukai ir girios, o visi nutilę, nejudėdami, baisius kovojančiųjų smūgius sekdami, gėrėjosi abiejų karžygių vikrumu, abiejų narsumu...

Pusiau skilo sudaužytas Margirio skydas, krito šalmas nuo jaunosios berno galvelės, kryžiuočio kalavijo smūgiais sukapotas. Paskutines jėgas sukaupęs, miklias rankas įtempęs, kirto Margiris bernelis kieto plieno kalaviju vokiečiui per galvą. Nespėjo vokietis skydu užsidengti, nesurojo didelio smūgio atremti, ir perskėlė jam Margiris galvą iki pažiaunių. Krito narsusis Zigfridas, kilnusis vokiečių riteris, kaip ąžuolas plačiašakis, vėtros palaužtas, bet lūžo trupėjo Margirio kalavijas iki auksu padabintos rankenos...

Be skydo, be šalmo liko narsusis Dainavos valdovas ir šveitraus kalavijo nebetekęs...

Skaudžiai sukliko, baisiai suriko vokiečiai, išvydę, kad žuvo jų tarpe narsiausias, kad krito jų tarpe stipriausias. Sukliko, suriko, kerštu grasydami...

— Jis be ginklo liko, jis be ginklo! — ėmė šaukti, vienas antrą drąsindami. — Gyvą jį suimsime!..

— Ei, Perkūne galingasis! Siųsk greičiau man baltą žirgą dausos šalin pas mergelę joti! — sušuko Margiris ir išsitraukęs aštrų durtuvą, persivėrė savo krūtinėlę, užmigdė širdelę, o narsi jo vėlė baltu žirgu, paukščių taku dausos šalin nujojo, kur nei žiaurūs vokiečiai, nei klastingi lenkai, nei apgaulingi gudai kelio nežino...

Taip žuvo narsusis Margiris, garsus Punios ir viso Dainavos krašto valdovas, nuo savo rankos žuvo, priešo nenugalėtas...

Amžina garbė jam ir tiems, kurie su juo buvo...

DAINA APIE ARĄ

Toli, toli, ten, kur saulė teka, yra kalnuota šalis, tokia graži, kokia ir sapne nesivaidena mūsų krašto žmonėms. Toje šaly aukšti kalnai. Ant tų aukštumynų, ant jų kalnų žilųjų viršūnių nei žmogus neužlipa, nei žvėrys neužbėga, nei paukštis neužlekia. Tik debesys ten nakvoja, tik žiema amžinąjį lizdą ten susivijo, ir laisvi tik arai ten savo vaikus peri.

Tarpu aukšto kalno viršūnės kietųjų uolų augo lizde Aras. Kai jis buvo mažas ir silpni sparnai, plunksnomis neapaugę, dar jo nekėlė, dairėsi Aras mėlynosna dangaus erdvėsna, kur aukštai, aukštai, aukščiau aukščiausiųjų kalnų viršūnių, lekiojo seni stiprūs arai. Ir svajojo tada Aras:

— Kai aš užaugsiu, pasiūgėsiu, kaip seni arai aukštai padangėse lekiosiu.

Svajodamas džiaugėsi Aras, kad aru gimė, ir laukte laukė tų laikų, kai aru ims aukštai skrajoti, kur žmogaus akis nepasiekia, kur silpnas paukštis nepakyla.

Praėjo daugel laiko, sustiprėjo Aro sparnai, ir skraidė Aras aukštai mėlynose padangėse, kur tik seni arai skrajojo. Bet jau nebesidžiaugė tuo Aras, kad taip aukštai padangėse skraido, kur skraido ir kiti arai. Dažnai, dažnai tupėdamas ant žilos kalno viršūnės, tampė Aras galingus savo sparnus, dairėsi mėlynosna dangaus erdvių bedugnėsna, kur šviesi saulė kelią sau mina.

Ir svajojo Aras:

— Kai sustiprėsiu kaip seni arai, kai lekioti gerai įprasiu, tai aš pasikelsiu taip aukštai, kur dar nei vienas aras nelekiojo. Aš nuskrisiu ten, kur dar nei vienas aras neskrajojo, aš atrasiu kelią nuo žemės į dangų.

— Tai tada visi pagirs ir sužinos, kad yra tokis Aras, visų arų Aras, kuris taip aukštai pakilo, kaip dar nei vienas nebuvo pakilęs, — kuris žino nuo žemės dangun kelią.

— Ir ateis visi, kas gyvas yra, ir nusilenks man ir prašys, kad kelią ten parodytau...

Ir taip svajojo Aras ir besvajodamas džiugiai kleketavo ir jautė, kad galybė auga jo krūtinėje, kad širdis verda narsumu.

Ei, nėra to pasauly, ko neišdrįstų Aras, visų arų aras.

*

Tarpu tų kalnų, kur gyveno Aras, buvo vienas kalnas, visų kalnų aukščiausias. Jisai buvo tarpu tos šalies visų kalnų, kaip Aras tarpu visų arų.

Kai šviesiai žverblėjo sniegais jo viršūnė, skęsdama saulės spinduliuose, visi kalnai buvo gryni, giedri. Niekur nesirodė nei vienas debesėlis, nei viena miglelė, o tos, kurios nakvojo giliuose kloniuose, slėpėsi tarpu uolų ir tarpukalnių bedugnėse... Bet kai apsiniaukia kalno viršūnė, miglomis supstosi, žaibais dabinasi — užsiūkanoja visa šalis, baisūs tada kalnai. Bunda vėtros ir staugdamos iš visų šalių pro žilų kalnų viršūnes veja miglas debesis... Bunda audra, pakyla bangas ir baido visa, kas yra gyvo pasaulyje. Išsigandęs slepiasi giliai žmogus, slapstosi žvėris, slapstosi ir paukštis; visiems saulę temia audra, kuri gimus tarpu aukštų kalnų erdvės sau ieško ir ūždama, staugdama veržiasi iš ankštų tarpukalnių plačiuosna laukuosna, erdviose lygumosna, kur yra daugel vietos skrajoti.

Ir pasirinko sau aras vietą ant aukščiausių to kalnų kalno uolų ir, pakilęs aukščiau, negu žibanti amžinų sniegų vainiku jo viršūnė, užtemo jam savo sparnais saulę.

Ir suraukė savo kaktą kalnas, ir apsiniaukė šviesus jo veidas. O kai tik jis apsiniaukė, nubudo vėtros, pakilo didi audra, užtemo miglomis Arui kelią, kad jisai aukštai neskrajotų, sparnais savo unksnės kalnui nedarytų, saulės netemdytų, jėgomis nesipuikintų.

— Vai, pasislėpki, Are, kur vėtra neužpučia, kur lietus neužlyja, kur audra nepasiekia. Pyksta kalnas, siunta audra. Pasislėpki, Are, ieškokis saugios prieglaudos. Matai, visi arai seniai jau pasislėpė.

Puikus buvo Aras, audros nenusigando. Krūtinė jo seniai kovos troško, o priešininko neturėjo. Išskėtė Aras stiprius savo sparnus ir nuskrido ten, kur bangas ūžė, kur audra staugė, — su vėtromis pasigalynėti, su žaibais apsikabinti, su perkūnais pasikalbėti...

— Vai tu, Are, ilgasparnių tu valdove! Sunki, smarki tavo kova. Vėtros plunksnas tavo taršo, bangas sparnus laužo, lietus akmenimi žemyn tave slegia...

Audra į plačius laukus, beribes lygumas veržėsi, erdvės sau ieškodama, ir Arą tenai nešė.

Ilgai siuto audra... Plaukė per laukus, per jūres, per girias... Plaukė toli, Arą nešė... Vai, toli nuklydo nuo aukštų kalnų Aras, nuklydo ten, kur žmonės kloniuose gyvena. Apalpo, nuilso Aras, o nuilsęs nusileido ant žemės atsilsėtų. Žmonės jį tinkluosna pagavo ir patupdė didžian gražian auksuotan narvan.

*

Ir patupdė žmonės Arą narvan ir patalpino narvą ten, kur buvo daugel paukščių — ir laukinių, ir naminių.

Buvo ten strazdų, vištų, žąsų ir kalakutų.

Ir pastatė narvą, kur buvo įtupdytas Aras, gražių gražiausioje vietoje. Džiaugėsi žmonės, kad turi pasigavę Arą, visų arų arą, ir ėdino jį geriausiais ėdalais, ir girdė tyru šaltinio vandenėliu. Bet negėrė, nelesė nieko Aras, tik daužėsi į narvo sienas, draskė vielas nagais, laužė snapu, mušė sparnais.

Nusilaužė aras snapą, nagus apsilaužė, susižeidė iki kraujų krūtinę, apsidaužė sparnus, bet nesiliovė laisvėn veržtis.

Ir narve nenorėjo žmonių vergas būti... Veržėsi ten, kur mėlynos dangaus erdvės jo šaukė.

Ir matė kiti paukščiai, kaip žmonės Aru rūpinosi, ir kaip jis nepaiso jų gerumo, matė stebėjosi ir Aro suprasti nesuprato.

— Kokis jisai nedėkingas! — kalbėjo strazdas. — Kad manim žmonės tiek rūpintųsi, dieną ir naktį jiems švirkštau.

— Ir ko jam dar reikia? — kalbėjo antys. — Žmogus maitina jį, ko tik jisai nori. Kad būtų ne tiek puikus, tai jo žmogus ir narve nelaikytų. Sako, jisai kalnuose gyvenąs. Argi ten taip gera, kaip pas žmogų? Argi ten rasi tiek varliūkščių, kaip čia...

— Ir mėšlynas gal kur geresnis yra! — kalbėjo gaidys. — Ot, pakrapštytų dabar mėšlo, tokius gerus nagus turėdamas. Kiek gero čia surastų! Ė, kvailas paukštis, savo laimės nesupranta...

— Ga-ga-ga! Ko dar jis nori! Ką jis ras tose padangėse? Tokių balų, kaip mūsų žmogaus laukuose, nėra niekur kitur. Mano seselės, kurios nepriklauso žmogui, iš tolimos šalies kas vieni metai čion atlekia.

— Žmonės kalba, kad šalti tie kalnai, amžina žiema tenai šiaušia, — tarė pralėkdama kregždė, kuri buvo toli lekiojusi, daugel mačiusi.

— Ir ko jis tiek pučiasi, ko didžiuojasi? — kalbėjo kalakutas. — Kad turėtų nors tokį snaplį, kaip mano.

— Arba tokią uodegą, kaip aš! — pasigyrė povas.

— Arba nagai... Tai ne kažin kokie jo nagai! Ir mano nemenkesni. Arba aš negaliu pasipuikinti savo skiauture. Niekas tokios neturi... Kukuriekū!

— Neturi, neturi, neturi, — kudėkino vištos ir meiliai žiūrėjo į gaidį.

— Skiauturė! Kažin kas toji tavo skiauturė... Ir dainuoji, tai tik rėki... O gal tu taip moki švykšti, kaip aš, ar gal tavo kaklas tokis lieknas ir lankstus, kaip mano? — supykęs tarė žąsinas.

— Tiesą, tiesą, tiesą kalbi, — pritarė jam žąsys.

— Kalbėkite! Kad jūs būtute geresni, tai žmogus jus penėtų geriau. Mane žmogus myli labiausiai ir grynu pienu peni, — pasigyrė ir paleido kalakutas savo snaplį, išpūtė uodegą. — Manęs ir šuo bijo! Aš jūsų visų esu drąsiausias...

Ir ėmė paukščiai ginčytis ir bartis vienas su kitu ir būtų susikovę, susipešę... Bet štai žmogus išėjo ir pabėrė grūdų. Visi paukščiai pamiršo savo barnius ir nubėgo lesti. O prilesę, jie vėl susirinko pas Aro narvą ir peikė, kam jisai veltui didžiuojasi, puikinasi. Kad geras jisai būtų, tai žmogus laisvai jį leistų iš narvo... Tik sparnus kiek pakirstų gal, kaip strazdui... Ir nagai reiktų pakirsti, nes su šitokiais nagais argi galima gyventi...

Bet Aras neklausė jų kalbos. Jis nepalytėjo nei ėdalo, nei vandens. Jis nebeteko jėgų, sparnai jau nebeklausė jo. Narvo kampe tupėjo niaurus, o kraujas bėgo iš sužeistos krūtinės... Mirė Aras... Laisvęs netekęs, ir gyvenimo nustojo. Težino žmonės, kad Aras, laisvas gimęs, ir narve moka laisvas mirti ir žmonių vergu niekados nebebus. Nors ir narve kūnas, nors ir pavergtas, bet kas palauš Aro puikybę, kas jo dvasią paveržti galės?! Aukštai ji skraido, dar aukščiau negu jis sparnais pakilti gali!..

Mirė Aras, apie kalnus, apie saulę besvajodamas. O tų, kurie čia stovėjo ir apie jį kalbėjo: vištų, žąsų — Aras nei matė, nei jų žodžių girdėjo.

— Vai jūs, žmonės, pikti žmonės, kam pražudėt Arą?!

— Laisvas gimęs, laisvas augęs, niaurią laisvę tik jis ir mylėjo.

— Nors penėtute užpenėtute, nors ir gryno aukso būtų tasai jūsų narvas — žmonių vergas nebus Aras: aukštai mintis jo skraido...

— Vai jūs, žmonės, pikti žmonės, kam jūs nukankinot Arą, visų arų Arą?!

* * *

PASAKOS

L A K Š T I N G A L A

I

Seniai, labai seniai, gal mūsų krašte, gal kur kitur, gyveno savo dvare labai turtingas ponas. Jis turėjo vieną vienintelę dukterį, tokią gražią, tokią skaisčią ir malonią, jog kiekvienas, kuris ją pamatydavo, tuoj pamildavo ir jos nebematydamas nebegalėdavo gyventi.

Kai ji buvo dar labai maža, mirė jai motina, pasiliko tas ponas vien tik su savo maža dukryte: nebeturėjo daugiau nei vaikų, nei giminių, nei artimų sau žmonių. O kadangi turtai buvo dideli, dvarai jo buvo platūs, o dukrytė buvo tik viena, lepino ją, kiek tik galėdamas, ir pataikavo kiekvienam jos norui. Ir patsai gyveno labai triukšmingai, nes norėjo, kad jo dukrytė nenuobodžiautų. Kas vieną dieną pokyliai, kas vieną dieną pasilinksminimai, dieną ir naktį stalai buvo užversti valgiais ir apstatyti gėrimais, ir kiekvienas, kada tik panori, galėdavo gerti ir valgyti, kas jam patikdavo. Dieną ir naktį skambėjo dvare dainos, muzikos, nuo ankstaus ryto iki vėlyvos nakties šokdavo jaunimas, susirinkęs iš visų kraštų.

Linksmai gyveno ponas, nenuobodžiavo, linksma buvo ir jo dukrytei, kuri beaugdama kas vieną dieną vis grožėjo, vis labiau savo grožiu jaunus bernelius žavėjo.

Iš tolimųjų ir artimesniųjų kraštų suvažiuodavo to pono dvaran pavieš-nagėti, pasisvečiuoti, linksmai pagyventi dideli ponai, kunigaikščiai ir net galingieji karaliūnai.

Gal ne tiek juos visus viliojo puikūs pono dvarai, linksmas juose gyvenimas, pokyliai ir šokiai, kiek graži jo duktė, kuri jau buvo pagarsėjusi visam pasauly, net tolimiausiuose kraštuose.

Visi jaunieji berneliai, kurie atsilankydavo pono dvare, kai tik pamatydavo pono gražią dukrelę, pamildavo ją visa savo širdimi, visomis savo jėgomis, visa savo siela. Bet graži mergelė su visais meiliai kalbėdavo, tik niekam meilės nežadėdavo, o kuris imdavo karštai apie savo jausmus

jai kalbėti, jos meilės žodžių reikalauti, nusigręždavo, nutildavo ir daugiau su tuo nebekalbėdavo.

Daugel jai piršdavosi jaunųjų bernelių — turtingų ponų ir garsių kunigaikščių sūnelių. Bet labiausiai piršosi, labiausiai ją pamilo to krašto karaliūnas. Tik mergelė nė už vieno tekėti dar nenorėjo.

Džiaugėsi senas tėvas, kad jo duktė, kurią jis labai mylėjo, dar nenori tekėti, nenori apleisti jo dvaro, palikti jį vieną seną. Džiaugėsi ir ramino nusiminusius bernelius.

— Palaukite, berneliai! Dar jauna mano dukrelė ir todėl meilės pajusti savo jaunoje širdelėje nepajuto. Palaukite, tepasiūgės, tada ir meilės jausmus supras ir vieną jūsų pamils visam amželiui. O kurį pamils, už to tekėti leisiu, tą savo žentu, savo sūneliu pavadinsiu.

Bet slinko dienos, bėgo metai, o jauna mergelė vis tekėti nenorėjo nei už pono, nei už kunigaikščio, nei už to krašto galingo karaliūno.

Tada ėmė jau ir senas tėvas nerimauti.

— Klausyk, dukrele! — kalbėjo jai tėvas: — tu juk žinai, kad kiekviena mergaitė tam gema, tam auga, kad suaugus už vyro nutekėtų, vaikus pagimdytų, išaugintų. Tau jau sukako metai, kad ir tu jau turi tekėti. Pasirink sau iš gausių bernelių, kurie dabar mano dvare vieši, vieną.

— Nenoriu aš dar tekėti, tėvuli, tavęs seno nenoriu vieno palikti! — atsakė ji tėvui. — Nenoriu, kad tu vienas senatvėje liūdėtai.

— Džiaugiuosi aš, senas, tavo kalbą girdėdamas! Džiaugiuosi, kad tu mane tiek myli, jog net tekėti nenori, bet tik mane vieno nepalikus šituose aukštuose rūmuose liūdėti. Tik, dukrele, aš esu jau senas ir greitai baigsiu gyvenimo dienas, ir tu privalai ne manęs daboti, bet savo laime susirūpinti. Kai liksi viena be brolių, be giminių, nuskriaus tada tave žmonės, kai vyro neturėsi, kuris tave globotų, nuo piktų žmonių gintų.

— Neįkalbinėk, tėvuli, aš vistiek dar netekėsiu. O kas bus toliau, vėliau pamatysim.

— Nejaugi nė vienas tų, kurie dabar mano dvare vieši, tavo širdelei nepatiko, nei vieno jų tavo širdelė dar nepamilo? — paklausė tėvas.

— Ne, tėveli senas, tėveli mielasis, nei vienas tų, kurie dabar tavo dvare vieši, man nepatiko, nei vieno jų mano širdelė nepamilo.

Dienos slinko, metai bėgo, seno ponas, pyko jauni berneliai, kad pono graži dukrelė vis į juos žiūrėti nenorėjo, nei su vienu jų meilių žodelių nekalbėjo. Susimąstė ir patsai ponas ir vieną dieną, kai daugel buvo pono dvaran iš visų kraštų, tolimųjų ir artimųjų, suvažiavusių jaunųjų bernelių: garsių ir turtingų ponų, išdidžių kunigaikščių sūnelių, ir net patsai to krašto karaliūnas buvo atvykęs, nutarė ponas priversti savo dukrą pasirinkti vieną jų sau vyru.

Kadangi jie visi buvo jauni ir gražūs, visi buvo garsių, turtingų tėvų sūneliai, visi lygiai senam ponui patiko, visus jis lygiai mėgo, ir jie visi lygiai buvo pamilę jo dukrelę, kurį sau žentu pasirinkti, senas ponas nenumanė. Todėl nutarė paliepti dukrelei, kad ji pati pasirinktų tą, kuris visų labiausiai patiko josios širdelei.

Kai visi berneliai suėjo, susirinko jo rūmuose, paėmė ponas savo dukterį už baltos rankos ir sako prie visų susirinkusių:

— Kadangi aš esu senas ir netrukus turiu mirti, o tavęs vienos be vyro, be globėjo, aš nenoriu palikti šiam pasauly, šiandien ar ryt turi sau iš viso jaunimo vieną pasirinkti, kurį aš ženteliu, savo mylimu sūneliu pavadinsiu.

— Gerai, tėveli, — sako jauna mergelė: — aš iki ryt dienos pasirinksiu ir kurį pasirinksiu, tau jį prie visų čia susirinkusių parodysiu. Bet žiūrėk, savo žodžio atgal neimk: ar jis tau patiks, ar nepatiks, turėsi jį savo mylimu sūneliu pavadinti, savo žentu pripažinti.

Tėvas nieko blogo nemanydamas, žodį davė, tvirtai pažadėjo, kad neatsiims atgal, ką yra pasakęs: tą, kurį pasirinks, jis savo mylimu sūneliu pavadins, savo žentu pripažins, vistiek, kuris jis bebūtų.

Visą naktį suvažiavę jauni berneliai nemigo, akių nesumerkė: kiekvienas jų tikėjosi, kiekvienas jų svajojo, kad jį, ne kurį kitą, graži mergelė sau pasirinks. Vienas manė — todėl, kad jis visų gražiausias, kitas manė — todėl, kad jis visų turtingiausias. Bet visų labiausiai buvo įsitikinęs to krašto išdidus karaliūnas, nes nei turtais nei garsia gimine nė vienas su juo susilygint negalėjo...

Gyveno pono dvare sodininkas, kuris turėjo jauną sūnų ir pramokė jį to, ką patsai žinojo: gėles auginti, sodus dabinti, medžius saugoti, globoti, kad jie nedžiūtų, visados žaliuotų. Mėgo jaunas sodininkas savo darbą: dieną ir naktį jis sode dirbo, aplink gėlių krūmus knaisiojosi; darbą bedirbdamas, skambias daineles dainavo savo visų širdis žavinčiu balseliu.

Vieną kartą, kitą sutiko sode jį graži pono duktė, vieną kitą kartą su juo pakalbėjo, dainelių jo paklausė — patiko jai bernelis, pamėgo jai skambios jo dainelės. Ir kai, būdavo, širdis jos liūdesiu patvinksta, kada pati nežinodama ko pasiilgsta, liepia pašaukti jauną sodininką, paprašo padainuoti — dainuoja jaunas sodininkas per kiaurą naktelę, o jauna pono duktė klausosi, ilgisi, svajoja.

Ant rytojaus, kai su kitais berneliais kalba, jų žodžių negirdi: ausyse vis dar skamba sodininko dainos, sieloje aidi jo švelnus balsas.

Juo toliau, juo vis dažniau tamsiais vakarais, šviesiomis mėnesienos naktimis kvietė pas save jauną sodininką ir klausė jo skambių, širdį žavinčių, ilgesį gimdančių dainų.

Ir pamilo jauna mergelė sodininką, bet kad pamilo, niekas nežinojo, niekam neprasitarė nė vienu žodeliu.

Ir dabar, kai visas dvaran sujojęs, suvažiavęs jaunimas aukštón menėn susirinko, už baltų skobnių ant ąžuolinių suolų susėdo, jaunos mergelės belaukdami, liepė ji pakviesti jauną sodininką, paėmė jį už rankos ir nusivedė aukštón menėn.

— Štai, tėvuli, — prabilo mergelė įėjusi: — aš šitą bernelį seniai jau esu pamilusi, seniai jį sau pasirinkusi. Nors jis ne garsaus tėvo sūnelis, bet paprastas kaimo bernelis, turi tu man savo žodį ištesėti, jį savo mylimu sūneliu pavadinti, savo žentu pripažinti!..

Baisiai nusiminė senas tėvas. Ne tokio jis žento norėjo, ne tokio laukė. Bet žodis duotas, kad ir svetimam, reikia ištesėti, o čia mylimai dukrelei pasakytas. Todėl, kaip pažadėjo, žodį savo tesėjo: jauną sodininką mylimu sūneliu pavadino, žentu pripažino, su savim už skobnių pasodino...

Bet įsižeidė visi garsių giminių berneliai, kad nė vieną jų, tik paprastą sodžiaus berną mergelė pasirinko, juos visu paneigdama, nevalgę, negėrę, žodžio nepratarę, atsikėlė, iš aukštos menės išėjo ir sėdo žirgan, kas veži-man, apleido pono dvarą, kad daugiau jin nebegrįžtų...

Labiausiai įsižeidė išdidus to krašto karaliūnas. Išeidamas jis tokį tarė rūstų žodį:

— Tavo duktė mane, karaliūną, paniekino, sau kaimo berną pasirinkusi ir tuo mane, karaliūną, skaudžiai įžeidusi. Nepanorėjo būti mano gera valia, bus mano per prievartą!

Tai pasakęs rūstus iš menės išėjo, dar rūstesnis iš dvaro išjojo.

Kaip karaliūnas pažadėjo, taip ir padarė. Puolė pono aukštą dvarą, išardė, sudegino, tarnus ir tarnaites kalaviiais iškapojo, seną dvaro poną nudėjo, suėmė jauną mergelę, surišo, žirgan pasodino ir nugabeno savo dvaran. Jauną sodininką liepė giliai girion nuvesti, į sausą medį tvirtai pririšti.

— Ateis tamsi naktis, iškels jam vestuves meškos, vilkai. Su jais tepašoka, su meškomis tepasiglamonėja.

Nugabenęs jauną mergelę savo dvaran, uždarė ją, užrakino aukštam bokšte. Verkė ten mergelė, gailias ašaras liejo, vyto, kaip nuskinta mėtelė, kaip šalnos pakąsta gėlelė. Verkė savo seno tėvulio, žiauriai nužudyto, raudojo savo jauno bernelio, plėšrių žvėrių girioje sudraskyto.

Verkė dieną ir naktelę, verkti nesiliovė, o karaliūno nei matyti, nei su juo kalbėti nenorėjo.

Trečią dieną atėjo karaliūnas aukštan bokštan ir rūsčiai jai tarė:

— Nori ar nenori, šiąnakt vistiek mano būsi. Nepanorėsi geruoju, per prievartą priversiu.

Tai pasakęs, išėjo, duris raktu užrakino, kad niekas į ją neįeitų, geru žodžiu nepaguostų.

Bet nesulaukė karaliūnas dar nakties, kai atėjo tarnai ir pranešė jam, kad aukštam bokšte jauna mergelė nusižudė.

Pasigailėjo mergelės visi, kurie apie jos meilę, apie jos likimą ir mirtį buvo išgirdę. Tik žiaurus karaliūnas nepasigailėjo. Neliepė ją nuprausti, parėdyti, neliepė karstan dėti, šventon bažnyčion nešti, mišias laikyti. Tik paliepė nepraustą, neparėdytą, karstan neįdėtą laukan išnešti ir gilion duobėn pakasti.

Kaip karaliūnas paliepė, taip ir padarė tarnai: išnešė ten, kur karaliūno sodai baigėsi, ir pakasė patvory.

Nepraslinko viena diena, kai išaugo toje vietoje, kur mergelė buvo pakasta palaidota, nematytas dar gėlių krūmas, o šakelės jo buvo aštriais iešmais apsišarvojusios. Kai pakilo saulelė aukštai padangėsna ir ėmė berti žemei karštus spindulius, pražydo tasai gėlių krūmas nematyto dar niekados grožio žiedais, pakvipo gėlės tokiu kvapu, kad visi žmonės ėjo tomis gėlėmis, tais gražiais žiedais stebėtis, tuoju kvapu gėrėtis.

Sužinojo ir žiaurus karaliūnas apie neregėtus stebuklus, o sužinojęs nuėjo pasižiūrėti, gražiomis gėlėmis pasigėrėti, o pamatęs nusigando ir prabilo:

— Tai mergelės siela šiose gėlėse apsigyveno ir žavi dabar žmones mirusi, kaip kad žavėjo mus gyva būdama! — prabilo taip ir gailiai apsiverkė, savo pikto darbo, žiauraus pasielgimo pasigailėjo.

Ir praminė žmonės tas gėles — rožėmis, nes tokis buvo ten palaidotos mergelės šventas vardas.

Jaunas nelaimingas bernelis, girioje paliktas, į medį pririštas vilkams sudraskyti, meškoms suėsti, nežuvo. Ėjo tamsiomis giriomis medžiotojai, vilkų, lokių beieškodami, gulbes antis bešaudydami, išgirdo bernelį beverkiantį, savo likimą bekeikiantį, priėjo, atrišo ir ėmė klausinėti, už kokius darbus, už kokias kaltes turėjo ištikti jį tokia baisi bausmė.

Papasakojo visa bernelis, pasiskundė; paklausė medžiotojai, galvas palingavo, seno pono ir jo jaunos dukrelės pagailestavo ir leido berneliui eiti, kur panori.

Nukeliavo jis plačiais keliais, siaurais takeliais, visų besiklausdamas, kuris kelias, kuris takas veda į karaliūno dvarą.

Norėjo nors iš tolo savo mergelę pamatyti, josios grožiu pasigėrėti.

Ilgai ėjo, ilgai keliavo, kol pateko didelin miestan, kur buvo aukšti karaliūno dvarai, kur žaliavo platūs unksnėti jo sodai.

Beeidamas šalia jo dvarų, šalia jo sodų, pajuto nepaprastą kvapą. Daugel gėlių buvo matęs, daugel jų kvapų patyręs, bet tokio kvapsnio dar niekados nebuvo jutęs. Kai pasuko ton pusėn, iš kur kvapas kvepėjo, pa-

matė nematytų dar gėlių krūmą, nematyto grožio raudonais žiedais žydintį.

Nusistebėjo jaunas sodininkas ir ėmė klausinėti žmonių, kur ten buvo susirinkę tomis gėlėmis pasigrožėti, tuoju kvapu pasigėrėti, kas per gėlės tokios skaisčios, raudonais žiedeliais.

Papasakojo žmonės jam, ką patys žinojo.

Suprato ir pažino jaunasis sodininkas, kad čia amžinu miegu jo užmigusi mergelė, seno pono, karaliūno rankos nudėto, dukrelė. Kai žmonės išsiskirstė, sukniupo ant kapo, gailiai verkdamas, rankas laužydamas.

Rado jį žmonės kitą dieną ant kapo jau nebegyvą, suprato, kas per vienas buvo bernelis. Pagailėjo; palaidojo jį šalia mergelės kapo, šalia rožių krūmo.

O kai vakarą atėjo žmonės vėl gražiais žiedais grožėtis, gardžiu kvapu kvėpuoti, pamatė rožių krūmely pilką paukštužėlį taip liūdnai giedantį, jog tokių paukščio giesmelių dar niekas nebuvo girdėjęs.

Ne kas kitas ten čiulbėjo, ne kas kitas liūdnai ten giedojo, kaip tik Lakštingalo siela raudojo, mergelės verkė, mažu paukštužėliu virtusi...

Ir pavadino žmonės tą paukštelį — lakštingala...

II

Gyveno netoli Vilniaus miesto turtingas kunigaikštis, išdidus savo turtais, savo žirgais, auksu, sidabru, plačiais savo dvarais. Gyveno jis aukštoj pily užsidaręs, su nieku nesimatė, su nieku nekalbėjo, ir pilies vartai visados buvo užkelti, raktais užrakinti.

Jis manė, kad nėra kito tokio, kaip jis, žmogaus, su kuriuo jam verta būtų kalbėti, už vienų skobnių sėdėti. Gal tik su galingais karaliais, bet karaliai dar nebuvo jo pilies lankę...

Didžiavosi jis ne vien tik savo turtais, savo aukšta kilme, bet ir savo dukterimi, manydamas, kad ji esanti visų pasaulio mergelių gražiausia.

Slėpė ją nuo žmonių akių, niekur neišleisdamas iš savo rūmų, nes manė, kad vien tik karaliai ir karaliūnai verti jos grožiu gėrėtis...

Gyveno ji su šimtais savo auklių aukštam pilies bokšte, tėvo globojama. Viso jai buvo, ko tik panorėdavo, gal tik gegutės pienelio negalėjo jai išdidus tėvas patiekti. Kiekvienas jos noras tuojau visų, pily gyvenančių, buvo neatidėliojant pildomas, kiekvienas žodis vykdomas. Viena tik jai buvo tėvo uždrausta — iš aukšto bokšto išeiti ir svetimus žmones matyti.

Išdidus buvo kunigaikštis ir, besididžiuodamas savo dideliais turtais, savo aukštais dvarais, arkliais, žirgais, o labiausiai savo dukterimi, taip sau kalbėjo, taip sau dūmojo.

— Ar aš ne garsus, ne turtingas, ne garsios giminės, ar mano duktė ne visų pasaulio mergelių gražiausia, kad ji negalėtų už karaliūno ištekėti! Neleisiu jos už bet kokio berno. Tik galingiausio karaliaus sūnus galės mano žentu tapti, tik už karaliūno jai tekėti leisiu.

Tokias jo mintis žinodami, tokias kalbas girdėdami, nedrįso jauni berneliai į jo pilies vartus belstis, nedrįso jo dukrelei pirštis nei turtingų ponų vaikai, nei garsių kunigaikščių sūnūs.

Dienos bėgo, metai slinko, dukrelė augo, kaip uoga brendo, tėvas vis laukė jaunų karaliūnų atvažiuojant atjojant, o karaliūnų vis dar nebuvo matyti.

Gyveno arti to kunigaikščio dvaro jaunas bernelis, vardu Lakštingalas. Jis buvo neturtingų tėvų sūnus, net ne poniškos, ne bajoriškos kilmės, bet paprasto kaimiečio vaikas.

Aukštas buvo, augalotas, kaip žalia liepa, stiprus, kaip ažuolėlis, lieknas, kaip šilo pušelė ištekinė, laibas. kaip bitinėlis. Mėlynos akys, kaip vandenų erdvės, gaip gilios dangaus žydrumos, viliojo žmonių širdis, geltoni plaukai, kaip linų pluoštas.

Tiek buvo malonus, tiek buvo gražus, jog kiekvieną žavėdavo, kas tik jį matydavo, o jaunos mergelės, kurioms tekdavo su juo susitikti, žodžiai kalbėti, tik jį pamildavo, tik apie jį svajodavo, tik apie jį sapnuodavo, ir nė vienas kitas jaunas bernelis joms jau nebepatikdavo.

Ir linksmas buvo Lakštingalas, kaip žalios girios paukštelis, kur dieną ir vakarą liepos šakose čiulba. Balsas jo buvo gražus, malonus, kiekvieno žmogaus širdį pagaunąs, kas tik išgirsta bernelį bedainuojantį, skambias giesmeles begiedantį, ar tai būna senas senužėlis, ar tai jaunas bernužėlis, ar vaikelių motinėlė, ar tai skaisti mergužėlė.

Niekas, nė vienas žmogus ir dainų tiek nežinojo, kiek linksmas Lakštingalas. Visokių, ir linksmų ir liūdnų, senų ir naujoviškų, apie krašto žygius, širmus žirgus, karžygių darbus, apie bernelio meilę, mergelės svajonėles, apie tamsias girias siūbuojančias, apie plačias pievas žaliuojančias, apie žmonių vargus ir džiaugsmus...

Visokių dainų mokėjo padainuoti, dainele širdį sugraudinti. Todėl kiekvienas, kuris jį matė ir dainuojantį girdėjo, ne tiek gėrėjosi jo gražumu, kiek skambių dainų skambumu.

Mokėjo jis dar ir smuiku smuikuoti, ir rageliu raliuoti, ir kanklėmis paskambinti, dainelei pritarti, raudą paraudoti...

Pamatė jį ir išgirdo tasai išdidus kunigaikštis, ir buvo tiek sužavėtas, jog ėmė jį kviesti eiti jam tarnautų. jo dvare gyventų, jam tik vienam skambias dainas dainuotų, kad kiti jo neklausytų ir net jo balso negirdėtų.

Žadėjo jam aukso, sidabro pilnas kišenes, žadėjo gražiais rūbais dėvinti, gardžiai valgydinti, saldžiais vynais gerdinti, savo aukštuose rūmuose ap-

gyvendinti, su savim už baltų skobnių sodinti, bet tik jam tarnauti sutiktų, jam tik vienam savo dainas dainuotų.

Davėsi įkalbamas jaunas bernelis, skaistus dainininkas, suviliojo jį išdidus ponas. Patiko jam turtingai gyventi, gražiai dėvėti, gardžiai valgyti, saldūs vynai gerti, su išdidžiu kunigaikščiu už vienų skobnių sėdėti. Bet išsiderėjo, kad tamsiais vakarais, šviesiomis mėnesienos naktimis, kai jau visi žmonės suminga, jis gali žaliuosna kunigaikščio soduosna išeiti, sau dainelių padainuoti, paliūdėti, šviesia mėnesienos naktele pasidžiaugti.

Apsigyveno jaunas Lakštingalas kunigaikščio pily ir buvo laimingas. Jam patiko brangiais rūbais dėvėti, aukso oderėles nešioti, iš sidabrinių lėkščių valgyti, iš aukso taurių gerti, išdabintais auksu, sidabru ir žaliu šilku kambariais vaikščioti.

Didžiavosi, džiaugėsi kunigaikštis, kad niekas, net galingieji karaliai tokio giesmininko dainininko neturi, tokio dainavimo negirdi, tik jis vienas visam plačiam pasauly. Todėl nevargino Lakštingalo, nevaržė: kada jis norėjo — daineles dainavo, ir kunigaikštis klausė, giliai susijaudindamas, tai ilgesį, tai liūdesį, tai didelį džiaugsmą širdy bejausdamas. Kada nenorėjo — nedainavo, ir kunigaikštis nevertė, neliepė jam dainuoti. Tik iš didžiųjų savo rūmų, iš unksnėtų sodų į atvirą platų pasaulį išeiti draudė, kad kitiems nedainuotų, kitų nežavėtų.

Vieną mėnesį jaunasis taip gyveno, kitą ir trečią. Paskui pradėjo žmonių ilgėtis, unksmingų girių, plačiųjų laukų, ėmė bernui širdį skaudėti.

Norėtųsi į plačius laukus išeiti, erdviu oru pakvėpuoti, tamsiomis giriomis pabraidžioti, bernelių pamatyti, su jaunomis mergelėmis pasikalbėti, pasilinksminti, o čia turi sėdėti už aukštų sienų, nieko nematydamas, į nieką žodžio nepratardamas...

Juo toliau slinko laikas, juo ilgesys labiau ėmė siausti jauno Lakštingalo širdy, o kai atėjo linksmas pavasaris, linksmiau sučiulbėjo paukščiai, sušlamėjo žali medžiai, su vėjeliu kalbėdami, jo širdis liūdesiu pabrinko.

Vieną šviesią naktį, kai mėnulis aukštai pakilo, išėjo jaunas Lakštingalas žalian sodan, atsisėdo po išbujojusia liepa ties aukštu bokštu, ėmė, kanklėmis sau pritardamas, tokias liūdnas, ilgesio kupinas daineles dainuoti, jog net žolė gailia rasa apsibėrė, net lapai šlamėti nustojo, su vėju kuštėtis liovėsi.

Ir patsai jaunas Lakštingalas gailiai apsiverkė, tas dainas bedainuodamas. Tokis ilgesys pagavo jo širdį!

O tuo metu išdidaus kunigaikščio jauna dukrelė, kuri tam bokšte gyveno, niekam nesirodydama, pavasario tylos sujaudinta, tylios nakties sužavėta, atsisėdo jauna po langeliu, pasirėmė ant baltos rankos smakrelį, ėmė svajoti apie platų pasaulį, tamsias girias, žalias pievas, kurių dar nebuvo savo akimis mačiusi, bet iš savo auklių apie jas girdėjusi.

Besėdėdama, besvajodama, išgirdo Lakštingalo dainą, išgirdo ir susižavėjo. Panoro ji jauno bernelio, kur taip liūdnai dainuoja, pamatyti, su juo pakalbėti, gerą žodį jam pasakyti. Pati nepajuto, kai iš aukšto bokšto žemyn nulipo, pas dainių bernelį atėjo, meiliai jį apkabino, karštai pabučiavo, prie jaunos jo krūtinės prisiglaudė...

Netikėtai užkluptas nustebo jaunas Lakštingalas, nusidžiaugė, mergelę pamatęs, kaip šviesią saulutę išvydęs. Pranyko liūdesys, žuvo ilgesys, lyg jų nebūtų buvę jaunoje krūtinėje, kuri dabar staiga džiaugsmu išsprogo. Pranyko daina, staiga nutraukta, kaip smuiko styga. Stipriai apkabinęs mergelę, ėmė bučiuoti skaisčius jos veidus.

Bet kai tik nutilo dainos aidas, pašoko mergelė, kaip pabaidyta girioje laki stirna, ir pranyko sodo tankumyne.

Iš kur buvo atėjusi, kur dingusi, Lakštingalas nematė, nepastebėjo, kas ji per viena buvo, žinoti nežinojo.

Visą naktį sapnavosi jaunam dainininkui mergelė, visą dieną dar skaudesnis ilgesys jam žirdį gniaužė. Laukte laukė bernas tamsaus vakaro, šviesios nakties, kad vėl ten, kur vakar buvo buvęs, kur vakar buvo sėdėjęs, nueitų, vėl ilgesio daineles dainuotų. Gal gi vėl pamatys mergužėlę, priglaus ją prie jaunos, meilės pasiilgusios krūtinės, išbučiuos josios skaisčius veidelius, karštas lūpeles.

Kai sutemo, kai visi žmonės sumigo, nuėjo vėl, nusiskubino, paukščio sparnais nuskrido sodan Lakštingalas ir, atsisėdęs toje pačioje vietoje, paleido savo balsą, sudainavo ilgesio kupiną dainą, skambiais kankliais sau pritardamas. Plaukė daina plačiai, aidėjo garsiai, jausmus budindama, ilgesį žadindama, svajones augindama, meilę širdyse keldama.

Daug kas tą naktį Lakštingalo daineles girdėjo, daug kas buvo jomis sužavėtas, bet kas dainuoja, kur dainuoja, niekas nežinojo.

Išgirdo jo dainą išdidaus kunigaikščio duktė. Nors visą dieną save barė, save peikė, kad nesusilaikė, tėvo paliepimui nusižengė, nepažįstamą, nežinomą bernelį glamonėjo, bučiavo, bet užmiršti jo negalėjo.

Kas jis per vienas — nežinojo, kitų klausinėti neišdrįso. Ims klausinėti — paraus skaistūs veideliai, supras gudrios auklės, sužinos, kodėl rausta veideliai.

— Geriau užmiršti, niekados nepagalvoti apie tą bernelį, apie tą nelemtą vakarėlį ir dainelių nebeklausyti!..

Bet užmiršti neužmiršo, visą dieną galvojo, dainų aidą girdėjo ir vakaro ateinančio laukte laukė.

Dar nenusileido šviesi saulutė, dar nesutemo giedras vakaras, kai atidarė mergelė suvertinį langą, atsisėdo po langeliu, parėmė pasmakrę balta rankele.

Ko laukė, ko ilgėjosi, apie ką rymodama galvojo, kas gali žinoti, kas gali atspėti, bent tik kitos jaunosios mergelės širdelė, meilės pasiilgusi.

Kai tik išgirdo vėl bernelį bedainuojantį, daineles beaidinčias, užmiršo, ką dieną buvo galvojusi, ką dieną sau buvo žadėjusi, nusileido iš aukšto bokšto nakties tylos apgaubtan sodan, vėl meiliai dainių apkabino, karštai pabučiavo, prie jaunos jo krūtinės prisiglaudė.

Ilgai, ilgai ten sode jiedu sėdėjo, meilės žodžius vienas antram kalbėjo. Tik kai aušra padanges pažadino, mažus paukščius sukėlė, skyrėsi bernas su mergele, vienas antram ranką paspausdami, kits į kitą meiliai pažvelgdami.

Taip buvo kitą ir trečią vakarėlį. Pamilo bernas mergelę iš visos savo jaunos krūtinės, iš visų savo jėgų, visa savo siela, gyvenimo vargų nesuteršta, nenukamuota. Kur ėjo, kur žingsnį žengė, apie ją galvojo, apie ją svajojo, jos ilgėjosi, jos laukė, laukė vakaro temstančio, nakties žemę apgaubiančios. Bet kas ji per viena, kur gyvena, kurio tėvo dukrelė — žinoti nežinojo. Veltui klausė: mergelė sakyti nesakė, o kad kunigaikščio duktė aukštam bokšte gyvena, tėvas nuo Lakštingalo paslėpęs buvo, kad ten nevaikščiotų, aukštu bokštu nesidomėtų, jaunos jo dukrelės matyti nesistengtų, nesidomėtų.

Ar tėvo širdis pajuto, ar gal kas matė ir pranešė kunigaikščiui, bet tik ėmė jis Lakštingalą klausinėti, kur jis per naktį vaikštinėja, kodėl nakčia namie nenakvoja, ar gal mergelę kokią vilioja, jai dainas dainuoja, kurių niekam nedainuoti jam pažadėjo ir pažado savo netesėjo.

— Ir *matausi su jauna mergele, ir susitinku, ir dainas jai dainuoju.* Bet kas ji, man savo vardo nepasakė, kur gyvena, kurio tėvo dukrelė, man nekalbėjo. Kur ji surasti, kur ji pamatyti, aš nežinau, o be jos gyventi negaliu. Jei aš jos nepamatysiu, sprogs mano širdis, skausmu patvinkusi, ir mirsiu, jaunas dienas baigsiu, senatvės nesulaukęs. Nepyk ant manęs, kunigaikšti, nevaryk iš savo dvaro, kad pažado netesėjau. Vieną sykį dar ją pamatysiu, vieną sykį dar tepasiklausiu, kurio tėvo ji dukrelė.

Ėmė klausinėti kunigaikštis Lakštingalą, kaip ten buvo, kaip ten atsitiko, kur jis su mergele matėsi, kur susitiko.

Nieko nepaslėpė jaunas Lakštingalas, gyvenimo nepatyręs, žmonių sielos neišbandęs.

Ir sako *jam tada išdidus kunigaikštis:*

— Mano dukrą suviliojai, josios ramią širdį sudrumstei, tėvo paliepimui nusidėti privertei! Bet ne dėl tavęs ji gimdyta, ne dėl tavęs ji auginta. Imk pilnas kišenes aukso, sidabro, kaip kad aš tau buvau pažadėjęs, ir nešdinkis greičiau iš mano kraštų, kad iki saulė nusileis, tavo koja čia nestovėtų, gyvas garas čia tavo balso negirdėtų.

Paliepė jį apdovanoti auksu, sidabru, už vario vartų išvesti, parodyti jam plačius kelius, siaurus takus, kur svetiman kraštan iš kunigaikščio žemių veda.

Bet nepaklausė jaunasis bernelis išdidaus kunigaikščio žodžių. Tamsią naktį jo žaliuosna soduosna įsivogė, kad dar nors paskutinį kartą mergelę pamatytų, jai savo didį vargą apsakytų... Bet nepamatė mergelės: sugavo jį budrūs sargai, aukštuosna kunigaikščio rūmuosna nuvedė, priešais kunigaikštį bernelį pastatė.

Ir prabilo kunigaikštis, jam rūstų žodį kalbėjo:

— Kad mane užgavai, man žodžio netesėjai, aš tau atleidau, pasigailėjau. O kai dabar mano žodžio nepaklausei, baisią bausmę patirsi, mano kerštą pajusi.

Liepė jį kunigaikštis vežiman įsodinti, tamsion girion giliai nuvežti, šviesias akis išbadyti ir aklą ten palikti, kad atgal kelio nesurastų, kad plėšrūs žvėrys jį girioje sudraskytų.

Kaip buvo įsakyta, taip kunigaikščio ištikimų tarnų buvo įvykdyta, jauno bernelio nepasigailėta. Tik dar skaudžiai pasijuokė, pasityčioję, jį vieną girioje palikdami:

— Tai tau, berne, gardžiai valgyti, saldžiai gerti, brangius rūbus dėvėti, už vienų skobnių su ponu sėdėti! Suės dabar tave išlepintą plėšrūs žvėrys, į skudurus sudraskys tavo brangius rūbus!..

Taip skaudžiai, taip karčiai pasijuokę, nuvyko jie savo keliu, iš kur buvo atkeliavę, vieną jį paliko girių gelmėse.

Vai berneli jaunas, nelaimingasis! Geriau buvo tau pas tėvulį sėdėti, pūdymėlį arti, žalius rugius kirsti, lankeles šienauti, negu su išdidžiais kunigaikščiais draugauti, gardžiai valgyti, saldžiai gerti, jų dukreles savo vargui nelaimei pamilti!

Linksmas dabar namie sėdėtai, šviesia saulele džiaugtaisi, savo daineles dainuotai, su jaunu jaunimėliu linksmintaisi, kaimo mergeles džiugintai.

Taip galvojo bernas, girioje vienas pasilikęs, ir kruvinos ašaros per veidus ribavo.

— Dievuli mielas, Dievuli brangiausias, — meldėsi bernelis: — Panele Švenčiausia, neleiskit man žūti girioj, gelbėkit mane, nelaimingą bernelį! Vai, kad pavirstau dabar aš mažu paukšteliu, vai, kad nulėktau žaliuosna soduosna, kur mane laukia jauna mergelė!

— Dievuli mielas, Dievuli brangus, išgirsk mano maldelę, paversk mane jauną mažu paukšteliu!..

Ilgai jis verkė, vis Dievo prašė, kad jį paverstų mažu paukšteliu, kol Viešpats Dievulis jo maldą išgirdo, ir virto jaunas Lakštingalas mažu girios paukšteliu.

Kokis likimas jauną Lakštingalą ištiko, išdidaus kunigaikščio dukrelė nieko dar nežinojo. Kai sutemo vakarėlis, atsisėdo po langu jauna mergelė ir kiaurą naktį tenai prasėdėjo, laukte laukė, bet bernelio nesulaukė: neatėjo jaunas jai dainelių dainuoti, neatėjo jaunas jai širdelę žavėti.

Kitą naktį vėl po langu sėdėjo, gailiai verkė raudojo, kad ją bernelis pamiršo, jos meilę pamynė...

Trečią naktį sužinojo mergelė, kas per vienas buvo bernelis, ir kokis skaudus likimas dėl josios meilės jį ištiko. Ne iš svetimų žmonių sužinojo, patsai tėvas, graudžiai ją bardamas, pasakė.

Gailiai verkė visą dieną mergelė, o kai saulelė nusileido, sumanė jauna kunigaikščio dukrelė, sugalvojo:

— Apleisiu tėvo dvarą, daugiau nebegrįšiu. Eisiu keliais ir takeliais žaliosna girelėsna. Eisiu žmonių beklausdama, balsu bernelio bešaukdama. Gal surasiu, gal paguosiu jį sunkioje dalelėje!..

Kaip sumanė, taip padaryti norėjo. Bet sunkios durys buvo geležiniais raktais užrakintos, o už durų budrūs sargai pastatyti, — neišeiti jaunai mergužėlei iš tėvulio aukšto dvaro!..

Bet vos tik atėjo toji valandėlė, kai jaunas bernelis, būdavo, lankės žaliam sode, atlėkė iš tamsių girių mažas paukštelis, nutūpė žalioje liepoj.

O ten nutūpęs taip sučiulbėjo, kad visi jį išgirdo, nusistebėjo: kas per paukštelis dar nematytas, kad taip gūdžiai čiulbėtų — dar negirdėta!

Išgirdo paukštelio balsą ir jauna mergelė, išgirdus pažino, pažinus suprato, kokis paukštelis čion iš girios atlėkęs...

— Tai ne paukštelis, girios lakūnėlis, čiulba, tai mano bernelis rauda! — suriko mergelė ir krito negyva...

Verkė mergelės, gailėjosi visi, kas ją pažino: verkė auklės, verkė tarnai, verkė ir senas kunigaikštis dukrelės nebetekęs.

Apverkė, šventas mišias atlaikė ir palaidojo mergelę žaliam sode po liepa. O kai palaidojo, išdygo ant jos kapo radasto krūmas, pražydo raudonais žiedeliais, pakvipo...

Kai tik sutemsta vakarėlis, atlekia iš girios mažas pilkas paukštelis, nutupia radasto krūman ir čiulba gieda kiaurą naktelę...

Klausosi žmonės tų jo giesmelių, klauso ir senas išdidus kunigaikštis, ir beklausydamas gailiai verkia, dukrelės gailisi, kad jauna žuvo per jo išdidumą, per jo žiaurumą.

Ir praminė žmonės tą mažą paukštelį lakštingalos vardeliu...

III

Tai buvo senais laikais, ne dabartiniais, kada žmonės kitoniški buvo, kitoniškai gyveno, ir tvarka buvo kitoniška. Miškai tada buvo didesni, laukai derlingesni, ir nebuvo nei ponų, nei prasčiokų žmonių, nei turtingų nei pavargėlių — visi buvo kaip vienas. Žemės buvo tiek daug, kad kiekvienas, kur panorėdavo, ten apsigyvendavo, kiek panorėdavo, tiek miško kirsdavo. Visi miškai, visos girios žmonėms priklausydavo.

Gyveno tuo metu du kaimynu; vienas jų turėjo sūnų, antras — dukterį. Augo kaimynų vaikai drauge: vaikais abu bandas ganė, o kai suaugo pasiūgėjo, visur abu drauge darban ėjo — kur mergelė, ten ir bernelis šalia jos. Mergelė linus ravėti eina, žiūrėk, bernelis greta pūdymą aria, mergelė rugius piauna, žiūrėk — bernelis pėdelius riša.

Mergelė išaugo graži, kaip lelijėlė, o bernelis stiprus, aukštas, kaip ištekinė pušelė, kaip ąžuolas plačiašakis.

Džiaugėsi tėvai — geri kaimynai, — matydami, kad jų vaikeliai vienas antrą pamilo. Manė — susituoks, o jie senatvėje gražių anūkėlių susilauks, sveikų, stiprių, kaip ridikai.

Bet viena žmogus mano, o kita Dievas lemia ir ne taip būna, kaip žmogus nori. svajoja, bet kaip Viešpats Dievas nulemia.

Ne vienas jis pas tėvulį augo stiprėjo, augo ir kiti bernai, kaip girioje ąžuolai, visi jie mergas mylėjo, kiekvienas sau kitą turėjo. Kiekvienam norėjosi savo mergelę apdovanoti aukso žiedais, šilko skaromis. Bet krautuvių tuomet nebuvo: ką suaudžia moterys, tą jos pačios ir vyrai dėvi, o aukso žiedų, šilkinių skarų reikėjo toli joti, iš svetimų kraštų pargabenti.

Taigi sumanė visas to krašto jaunimas toli kelionėn joti, svetimų kraštų pamatyti, žirgus pavarinėti, pasimankštyti, aukso, sidabro, žalių šilkų parsigabenti mergelėms dovanoti. Sumanė visi bernai joti, panoro su jais ir jaunas Lakštingalas — taip jo tėvai berną pavadino todėl, kad gražų balsą turėjo ir senas daineles gražiai dainavo.

Veltui jį prašė, veltui maldavo jauna mergelė, drauge su juo išaugusi, visur su juo būti papratusi.

— Ne, negaliu namie pasilikti, kai visi joja! — atsakydavo jai bernas. — Ar aš menkesnis už kitus, kad namie su senais sėdėti pasiliktau, ar mano žirgas neeiklus, kelionės nepakels?

— Tu man visų geriausias, todėl aš nenoriu su tavim skirtis! — verkdama įkalbinėjo jam jauna mergelė. — Noriu, kad su manim pasiliktai ir visados mudu drauge būtuva per visą amžių nesiskirdamu, vienas antro nepalikdamu!

— Negaliu, mergele, nes juoksis iš manęs kiti bernai, kai sugrįš, aukso žiedų, šilko skarų mergelėms savo pargabens.

— Nereikia man aukso žiedų, nereikia man šilko skarų! — verkė merga. — Tu man ir taip geras, tu man ir taip mielas be brangių dovanėlių!

Bet karštai mergelės maldaujamas, karštai prašomas, nepaklausė bernas: pabalnojo širmą žirgą, sėdo balnan — ir išjojo su kitais tolimon kelionėn, į svetimas šalis...

Jį per kiemą lydėdama kalbėjo jauna mergelė:

— Atsimink, neužmiršk, berneli! Jei svetimose šalyse ilgai užtruksi, manęs gyvos namie neberasi!

Pažadėjo bernas ilgai kelionėje neužtrukti, greitai namo pargrįžti.

Pasiliko viena mergelė dabar. Viena ėjo linų ravėti, rugių piauti ir kito lauko darbo dirbti, bent tik su savo motinėle. Ilgos ir nuobodžios dabar atrodė jai dienos be jauno bernelio. Ilgos buvo dienos, bet naktys dar ilgesnės, nes užmigti negalėdavo, o jei ir užmigdavo, akis suleisdavo, baisūs sapnai mergelę kamuodavo.

Sapnavosi mergelei, kad josios mylimas bernas sužeistas, sužalotas, vienui vienas tolimam krašte tyrame lauke pamestas, jos pagalbos šaukiasi ir prisišaukti negali, savo likimą keikia, gailias ašaras lieja...

Nubunda mergelė, lyg smūgio trenkta, lyg karšto vandens apipilta, širdį kaip replėm suspaudžia, kaip iešmu perveria, verkia visą naktį neužmigdama, ramumo valandėlės nesurasdama, verkia rauda, Dievulio Aukščiausio prašo, kad ją paverstų paukšteliu, kad duotų jai sparnelius — tai nulėktų dabar svetimuosna kraštuosna, tolimuosna laukuosna, bernelį savo surastų, jo vargelį paguostų, prakaitą nuo veido nušluostytų, skaudžias žaizdas perraišiotų...

Bet neišgirsta Viešpats Dievulis mergelės maldos...

O ir dieną kur eina, kur žingsnį žengia, baisių savo sapnų neužmiršta, ir juo toliau, juo vis labiau širdis skausmu tvinksta.

Lauko darbai, namų ruoša jai nemieli, dienos švviesa, skaisti saulė jau nebelinksmina — vyto jauna mergelė diena dienon, kaip vysta nuskinta mėta.

Matė tai senas tėvas, matė ir motina, mėgino dukrelę paguosti, nuramintį, kad perdaug širdin nesidėtų, perdaug nesirūpintų — sugrįš jaunas bernelis ir sveikas ir gyvas...

Bet veltui įtikinėdavo.

— Nebesugrįš, motušėle, nebesugrįš, širdužėle! — verkdama kalbėjo, gailias ašaras liejo: — o be savo bernelio aš nebenoriu gyventi!

— Dievulį rūstini, likimą gundai, dukrele! Gal bernelis sveikas ir gyvas dabar, šią valandėlę, aru skrajoja svetimoje šalelėj, o tu jį jau apraudi,

kaip mirusį. Negerai darai, dukrele, raudodama, blogai lemi savo berneliui. Nustok verkusi, dukružėle, palauk šaltos žiemelės — tai tada sugrįš jauni berneliai.

— Mielai neverktau, mielai bernelio lauktau, kad širdelė neskaudėtų, kad ašarėlės pačios nebyrėtų!.. Kad ir sugrįžtų vėlai bernelis, neberas jau manęs, mergelės!..

Diena per dieną slinko, mėnesiai bėgo — negrįžta bernai. Jau ir šalta žiema praslinko, jau ir šviesus pavasaris išaušo — pradėjo šilčiau saulutė žibėti, šiltesni vėjai pūsti, sniegą tirpdyti — o bernų vis nėra ir nėra. Veltui laukia mergelė...

Kai atėjo pavasaris, kai išsprogo medžiai, pražydo, sužaliavo laukai ir pievos, linksmai sučiulbėjo paukščiai, amžinu miegu užmigo mergelė, po langu sėdėdama, į tolimą kelią žiūrėdama...

Užmigo ir nebenubudo daugiau...

Pravirko senas tėvas, verkė motina, dukrelės nebetekusiu, palaidojo aukštam kalne šalia plataus vieškelio...

Kai palaidojo, žemėn pakasė, aukštą kapą supylė — išdygo ant to kapo radasto krūmas, pražydo raudonais žiedais, gardžiai pakvipo.

Tokių žiedelių niekas dar nebuvo matęs, tokio gardaus kvapo niekas dar nebuvo uostęs ir kiekvienas, kuris eidavo, kuris jodavo, ar tai senas senelis, ar tai jaunas bernelis, sustodavo, sunkiai atsidusdavo, mergelę geru žodžiu paminėdavo, ašarėlę net praliedavo...

O jei ėjo skaisti mergelė, gailiai apsiverkdavo, raudoną žiedelį nusiskindavo, prie krūtinės prisisegdavo...

Neužilgo parjojo jauni berneliai iš tolimos kelionės. Sugrįžo su jais ir Lakštingalas, auksu sidabru, šilko skaromis nešinas, bet nesurado savo mergelės.

Todėl užtruko bernai kelionėje, todėl pasivėlavo, kad aplinkiniais tolimais keliais turėjo grįžti, paplūdusius raistus, balas aplenkti: tiesų kelią pikti žmonės jiems buvo pastoję...

Dieną ir naktį verkė bernas, ant mergelės kapo sėdėdamas, gailiais žodžiais raudojo:

— Geriau būtau mažas negimęs, skausmo vargo nepatyręs, negu tavęs, mergele, netekęs!

— Geriau būtau neaugęs, vaiku dar būdamas akmenim pavirtęs, negu tavęs, mergele, dabar netekęs!

— Geriau būtau kojas palūžęs, žirgelį suklupinęs, negu tave, mergele, namie vieną palikęs ir gyvos neberadęs!..

Veltui jį ramino senas tėvas su motina, veltui tildė, meiliais žodžiais kvietė atsikelti, mergos kapą palikti, su senais tėvais būti. Neatsikėlė bernas, liūdėti raudoti nesiliovė, kol jauna širdis skausmo neišlaikius sprogo.

Anksti rytą surado žmonės bernelį ant mergelės kapo begulintį, sunkiu miegu bemiegantį. Apverkė, palaidojo jį šalia mergelės.

Kai atėjo vakaras, kai diena sutemo, grįžo berno vėlė, mažu paukšteliu pavirtusi, ir ėmė gailiai čiulbėti, gailiai raudoti per visą naktį, radasto krūman nutūpusi.

Visi pažino, visi suprato, kad ne paukštelio, girios lakūnėlio, tai būta, bet jaunas bernelis mergelės rauda, savo likimu skundžiasi...

IV

Seniau buvo žmonėms sunkiau gyventi, negu dabar. Nebuvo taip ramu. Karalių buvo pasauly labai daug, ir kiekvienas jų norėjo visiems kitiems karaliauti, visam pasauliui viešpatauti, todėl stengėsi kits kitą nugalėti, dažnus todėl karus keldavo, vienas su kitu kariaudavo.

Dabar kitas žmogus gema, užauga, pasenėja ir miršta, o kas tai yra tasai karas, nežino, nepatiria, nemato jo. Gal tik iš kitų žmonių pasakojimų apie senovės laikus, apie senovės karus kai ką išgirsta. O seniau — taip bent seni žmonės sako ir knygos rašo — ne taip būdavo: pasibaigia karas, vieni kiti metai praslenka— ir vėl naujas karas kyla.

Kaip paprastai, karo metu labiausiai nukenčia ne karaliai, kurie patys mūšin neina, tik toli stovėdami jin kitus siunčia, ne ponai, kurie vien tik viršininkauja, vadovauja ir karalius pasekdami elgiasi, kaip ir karaliai — patys mūšin neina, tik paprastus kareivius, sodžiaus bernelius jin siunčia.

Ir taip žmonės prasčiokėliai labiausiai nukenčia. Karaliai gyvena tvirtose pilyse, ponai — dideliuose miestuose, kuriuos priešas negreitai gali paimti, išgriauti, gyventojus apiplėšti. O sodžius kas? Niekas nesirūpina, niekas jo negina...

Ne tik kad sodžiaus bernelius ponai ir karaliai siunčia mūšin, savo kraują verčia lieti, galvas guldyti, smūgius ir žaizdas kentėti, bet priešai kaimus degina, senus vyrus artojėlius pamuša, moteris ir jaunas mergeles iškoneveikia...

Tai dar buvo tais laikais, kada pasauly buvo daugel karalių, ir dažni todėl atsitikdavo karai. Gyveno tada vienam kaime du ūkininku. Vienas jų turėjo sūnų, antras — dukterį.

Mergaitė buvo skaisti, graži, kaip rožė žydėjo. Ir vardas jai buvo — Rožytė. O jau darbinininkė — kitos tokios aplinkui su skala nesurasi.

Džiaugėsi tėveliai dukrele ir atsidžiaugti negalėjo.

Antrojo ūkininko sūnus irgi buvo darbštus, linksmas, stiprus, kaip stumbras stipraragis. Kur tik jis ėjo, visur daina jį lydėjo. Niekas ne-

mokėjo tiek dainų, kiek jisai, niekas aplinkui neturėjo tokio gražaus balso ir taip gražiai dainuoti nemokėjo, kaip tasai jaunas bernelis.

Dėl jo didelio darbštumo, dėl jo linksmumo, dėl jo gražių dainų visi jį mėgo, visi mylėjo. Nemėgo jo ir nemylėjo tik vienas Rožytės tėvas, todėl kad suprato, kad nujautė — jo dukrelė esanti bernelį pamilusi.

Rožytės tėvas buvo turtingas ūkininkas, turėjo daugel turtų susikrovęs, gerą didelį ūkį, valakus žemės. Svajojo — kai dukrelė užaugs, pasiūgės, turtingo žento susilauks, didelį kraitį jai sukrovęs pagaminęs. Berno gi tėvas buvo beturtis, gal net kampininkas ir nuo mažų dienų leido savo sūnų pas kitus ūkininkus bernauti.

Todėl ir nemėgo Rožytės tėvas jauno bernelio, nenorėjo, kad su jo dukra susieidinėtų, su ja žodžius kalbėtų, į jos namus vaikščiotų, jauną dukrelę matytų.

Bet jaunieji — bernas su mergele — karštai mylėjosi, dažnai susitikdavo, kits kitam meilius žodžius kalbėdavo, rankeles spausdavo, bet pasipiršti bernas nedrįsdavo, kad mergelės tėvas neiškoliotų, piršlių iš namų neišvarytų, virkščių vainiko neparodytų...

Galvojo jaunieji, galvojo, kaip savo laimę gelbėti, kokiu būdu pasiekti, kad visą amželį galima būtų gyventi, nesiskirti, tėvą permaldauti — galvojo ir nieko sugalvoti sumanyti negalėjo...

Daugel dienų praslinko, daugel laiko prabėgo, kol bernelis sugalvojo, o sugalvojęs mergelei pasigyrė.

— Dabar žinau, dabar numanau, kas man daryti, kad pralobtau ir tave, mergele, paimtau. Ilgai galvojau, ilgai galvą sau sukau, kol sugalvojau, ką esu sugalvojęs.

— Pasakyk ir man, berneli, kad ir aš galėtau pasidžiaugti, laimės belaukdama, tavimi besigėrėdama!

— Daugel dabar yra pasauly karalių, kurie vienas su kitu kovoja, priešo kraštus terioja. Eisiu aš pas vieną jų, kareiviu pastosiu, karan jodinėsiu, daugel turtų įgysiu, pralobsiu tiek, jog už tavo tėvą turtingesnis būsiu. Tada, namo sugrįžęs, pas tave piršlius siųsiu ir tavo seni tėveliai leis tau už manęs tekėti.

Išgirdusi tokias baisias kalbas, ėmė mergelė verkti, berną atkalbinėti, kad jis pas karalių neitų, kareiviu nepastotų, savo jaunųjų dienelių nežudytų, jos, mergelės, nevirkdytų. Kareiviu pastojęs, karan išjojęs, gali žūti, namo nebegrįžti...

— Težūsiu geriau, negu tave už kito ištekėjusią pamatysiu! — atsakė jai bernas. — Neleis tau tėvas už manęs tekėti, jei aš didelių turtų nesusikrausiu....

— Berneli, kare turtai sukrauti, reiškia, vargu iš kito pagrobti, ašaromis aplaistyti, krauju aptaškyti. Nelaimintų mus Dievulis, jei net pralobtai ir mane vestai!..

Nieko neatsakė bernas, tik prašė pažadėti, kad lauks jo pargrįžtančio trejus metus. Jei jis per trejus metus nesugrįšiąs, tenelaukia jo daugiau, bet, apverkusi apraudojusi, šventas mišias už jo vėlę atlaikiusi, už kito berno ramiai te sau teka.

Dar labiau pravirko mergelė, tokius baisius žodžius išgirdusi, bet atkalbėti bernelio neatkalbėjo, gailiomis ašaromis nepaveikė, todėl ko prašė, ištesėti pažadėjo.

Kaip sumanė bernas, taip ir padarė. Tapo jaunas ne artojėlis, ne šienpiovys, bet karaliaus kareivėlis.

Kurie žmonės tai išgirdo — girti nepagyrė, o kurie apie jo meilę, vargus, rūpesčius buvo žinoję, tie peikti nepapeikė.

Slinko dienos, bėgo metai, o jaunasis vis dar pas karalių žirgą mankštė, kalaviją vartė, karan vaikštinėjo, tiktai lobti vis dar nepralobo.

Dienos slinko, metai bėgo, jauna mergelė augo, kaip daržely raudona rožė. Daugel turtingų bernų ir beturčių iš tolimųjų ir artimesniųjų kraštų piršosi mergelei, siuntė piršlius į jos tėvo dvarą. Jų tarpe daugel buvo tokių, kurie jos tėveliams patiko. Vieni savo turtais, kiti garsia gimine, treti iš liemens ir veido — tada ją varu varė, gražiais žodžiais tekėti įkalbinėjo, bet ji nė už vieno eiti nenorėjo. Prašė tėvelių, kad jos tekėti neverstų, kad duotų jai dar jaunomis dienomis pas motulę pasidžiaugti, žalia rūtele pasigrožėti.

Vis dar laukė mergelė, vis dar tikėjosi, kad sugrįš bernas su dideliais turtais, sutiks tada senas tėvulis už praturtėjusio, karo žygiais pragarsėjusio leisti bernelio.

Bet dienos slinko, metai bėgo, ir apie jauną bernelį mergelė girdėti negirdėjo, turėti žinelių neturėjo.

Pastojo treti metai — sunkūs mergelei metai. Gulbinai lėkė, žinelę nešė, kad buvo didelis karas svetimoje šaly, daugel ten buvo kraujo pralieta, juo net sravios upės paplūdo, daugel jaunų bernelių nudėta, kaip pabarėj tankiai pėdų priklota...

Neviena motutė, neviena sesutė, neviena mergelė gailiai verkė, žinios laukė. Bet niekas tiek nelaukė, kiek jauna mergelė Rožytė. Dienos jai buvo ilgos, kaip mėnesiai, naktys — kaip metai.

Iš bernelio, kad gyvas, kad sveikas, vis žinių dar negavo. Pagaliau atskrido liūdna žinelė, antele pilkuonėle atlėkė: nebematys daugiau bernelio, nebesikalbės su juo meiliais žodeliais. Guli bernelis tolimam krašte, lygiam lauke, amžinu miegu miega, aštraus kalavijo žemelėn paguldytas, aitrių vylytėlių užliūliuotas.

Pravirko jauna mergelė, kaip gegulė sukukavo, kaip gulbelė sudejavo. Pravirko mergelė, graudžiais žodžiais raudojo, savo likimą keikė.

— Kad žinotau, kuriuo keliu eiti, kurion šalin žingsnį žengti bernelį surasti — eitau dieną ir naktelę, eitau keliais ir takeliais, žmonių beklausdama, garsiai bernelio bešaukdama, gal gi prabustų jaunas bernužėlis, atsilieptų.

— Vai Dievuli, Dievužėli, kad paverstai mane raiba gegužėle, tai nulėktau ton šalelėn, kur bernelis giliai žemėj miega, gūdžiu balsu sukukuotau, graudžiais žodeliais. Gal prabiltų atsilieptų mano mielas iš gilios žemelės!..

Bet neišgirdo Dievas jos maldos, nepavirto ji raiba gegule, nenulėkė sparneliais ton šalin, kur bernelis jaunas ilsis.

Kai sutemo vakaras, kai žemę naktis apklojo, paliko mergelė tėvus, paliko seną motulę ir nukeliavo viena ton šalelėn, kur bernelis savo galvą guldė.

Ilgai ėjo, ilgai keliavo plačiais laukais, tamsiomis giriomis, kol pasiekė, kol priėjo tą vietą, kur bernelis buvo giliai žemėj palaidotas.

Verkė merga ant kapo sukniubusi, Panelės Švenčiausios prašė, kad paverstų ją žalia gėlele, kad išdygtų ji ant bernelio kapo...

Išgirdo Panelė Švenčiausioji mergos maldelę ir pavertė ją rožių krūmeliu. Iš aukšto dangaus nusileido, savo šventom rankom tą krūmelį pasodino ant bernelio kapo.

O kai atėjo vakarėlis, prašė savo Sūnelį, kad leistų berno vėlei atlėkti pas tą krūmelį lakštute paukšteliu, palinksminti daina mergelės vėlelę, rožių krūme apsigyvenusią.

Sutiko Jėzus Dievulis, ir nuo to meto, kai prašvinta pavasaris, kai pražysta prasprogsta lapeliais, pražydi rožių krūmelis žiedais, nuo ryto iki vakaro ir per kiaurą naktį mažas paukštelis gailiai lakštuoja, į mergelę kalba...

V

Seniau buvo mūsų krašte daugel ponų. Jie buvo ne toki, kaip dabar, žmoniški. Tie ponai buvo labai turtingi, kiekvienas jų turėjo kelis, o kiti net keliolika dvarų, kuriuose dirbo šimtai ir net tūkstančiai baudžiauninkų. Su žmonėmis tie ponai elgėsi labai žiauriai, nežmoniškai; jie ką norėjo, tą galėjo paprastam žmogui padaryti: mainydavo juos į šunis, į gyvulius, pirkdavo, parduodavo, nelyginant, kaip dabar žmonės gyvulius, plakdavo dažnai rykštėmis už mažiausią nusikaltimą, o dažnai ir visai be kaltės.

Būdavo, kitą tiek suplaka, kad ištisus metus negalėdavo pagyti.

Būta ir tokių žiaurių, kad ne tik išplaka, bet dar liepia žaizdas druska apiberti, rūkščiu rasalu apiplauti, kad dar labiau skaudėtų.

O kiek žmonių iki mirties būdavo užplakama! Ir nieko ponams už tai nebūdavo, jokios bausmės.

Toki tai buvo tada ponai pikti žmonės, jog apie jų žiaurumus kad ištisas dienas pasakosi, vistiek viso nepapasakosi.

Man pačiam jau nebeteko kentėti ir baudžiavos aš jau nebepamenu, bet mano tėvas dar buvo mušamas ir rykštėmis plakamas. Būdavo, verkė pasakodamas apie senovės laikus ir verkdamas sakydavo:

— Dėkokit Viešpačiui Dievui, kad tie laikai buvo ir praėjo, ir jum jau nebeteks kentėti, ką mes kentėjome, mūsų tėvai ir tėvų tėvai!

Bet daugiausia tekdavo žmonėms kentėti dėl gražių moterų ir dukterų. Kai tik, būdavo, užauga kur gražesnė, ir apie tai ponas sužino, tuoj atima nuo tėvo motinos, paima dvaran, išniekina, išgėdina, nelaimingą padaro arba, kas buvo dar aršiau, parduoda svetur paleistuvauti, taip kad tėvai net nežino ir, būdavo, nesužino, kur jų duktė yra. Už tokias, sako, brangiai mokėdavo.

Gyveno tuo metu netoli Vilniaus miesto vienas tokis žiaurus ponas, dar žiauresnis, negu kiti. Jis labai mėgo kankinti žmones, ir nebuvo dienos, kad keletas žmonių nebūtų nukankinta. Visokiais būdais kankindavo: vienus plakdavo rykštėmis, kitus žiemos metu nuogus prie stulpų pririšdavo, kol sušąla, trečius šaltu vandeniu pildavo, kol žmogus pavirsdavo ledo gabalu.

Kai žmones kankindavo, sako, ponas, būdavo, sėdi po langu ir gėrisi. Mat, jam malonu žiūrėti, kaip žmogus kančiose miršta. Veltui jį barė kunigai ir Dievo bausmėmis grasino: jis Dievo nebijojo, iš Dievo ir kunigų tyčiojosi. Tai, sako, raitas su šunimis per mišias bažnyčion įjodavo, tai kunigus priversdavo pasityčiodamas jo šunis tuokti, laidoti, už juos mišias kelti.

Tas ponas buvo labai turtingas, turėjo daugel dvarų, kur dirbdavo darbus tūkstančiai baudžiauninkų, gyvenančių gretimuose kaimuose, kurie kaip ir dvarai priklausė tam ponui. Vienam tokių kaimų gyveno du ūkininku, kurių vienas turėjo dukterį, antras sūnų. Nuo mažų dienų vaikai buvo vis drauge: mažučiai vaikai drauge žąsis ganydavo, vėliau gyvulius, drauge lauko darbą dirbdavo, drauge bažnyčion eidavo. O kai suaugo, vienas antrą pamilo, jog skyrium gyventi negalėjo. Kadangi tėvai abu vaiku mylėjo, kiekvienas jų kito vaiką kaip savo tikrąjį, todėl daugel negalvodami sumanė juos sutuokti.

Bet tada ne taip buvo, kaip dabar. Sodiečiams baudžiaunininkams nei vesti nei tekėti negalima buvo be pono žinios ir leidimo. Todėl nuėjo jaunieji pas poną prašyti, kad jiems leistų susituokti šventoje bažnyčioje. Bet mergaitė buvo graži, ir ponui, ją pamačius, įkrito į akį, ir ne tik kad

neleido jiem tuoktis, bet panoro sau ją pasiimti, savo dvare ją laikyti, išniekinti ir visam gyvenimui pražudyti.

Suvirko mergaitė, išgirdusi tokį pono paliepimą. Nenori dvaran eiti, savo mylimo bernelio atsižadėti, gėdą kentėti, už ne savo valia padarytą kaltę prieš visus rausti. Įkibo į berno ranką, įsiskverbė, kad atitraukti tarnai negalėjo, ir verkdama prašo:

— Berneli mielas, geriau mane nudėk, peiliu nudurk, negu turiu tokiai gėdai tavęs atsižadėti, kitam priklausyti, amžinai savo dūšią prarasti!..

Bet ką bernas galėjo padaryti, kaip gelbėti — ponų buvo valia, ką jie norėjo, tą darė.

Tik atkaklus buvo bernas, nenorėjo, kad ponui tektų jo mergelė, pagailo jos, todėl nutarė, kaip drauge gyveno, taip drauge ir žūti.

— Netenka ji man, tenetenka niekam kitam. Nepaleistuvaus ji pono dvare! — sušuko bernas, išsitraukė iš užančio peilį ir nudūrė mergaitę vietoje, pataikydamas tiesiog širdin.

Baisiai supyko žiaurus ponas dėl tokio berno pasielgimo. Liepė jį suimti, nuogą nurengti, užpakaly rankas surišti ir vidury dvaro prie stulpo pririšti. Paskui išleido pono piktus šunis ir užpiudė jais berną.

Šunys puolė jį ir kaip bematant sudraskė į mažus gabalėlius.

Neleido ponas tėvams vaikų net palaidoti, bet liepė juos pas tvartus mėšlynan pakasti, kad paniekintų mirusius labiau, negu paniekino gyvuosius.

Verkė tėvai, raudojo, Dievulio prašė, kad už jų vaikų kančias ir mirtį, už jų, tėvų, ašaras ir skausmą žiauriam ponui atkeršytų...

Ilgai kentė Viešpats Dievas pono piktus darbus, bet, matyti, ir dangui pritrūko kantrybės, todėl Viešpats Dievas parodė savo pirštą, ir žuvo ponas žiauriai, kaip žiauriai elgėsi su kitais.

Kai tik žuvusius iš pono rankos palaidojo mėšlyne, tuojau kilo didžiausia audra, kokios niekas, kaip gyvas, atsiminti negalėjo. Žaibai raitėsi po dangų, kaip žalčiai, vėtros staugė ir dejavo, kaip žiemos metu alkani vilkai, šimtamečius ąžuolus, plačiašakes liepas rovė su šaknimis. Trenkė perkūnai pono dvaran, sudegino jį su visai trobesiais, kad jų vietoje liko tik pelenų krūvos. Išdegė ir mėšlynas, kur buvo palaidoti jaunasis bernas su savo mergele. O ant rytojaus, kai nurimo audra, kai diena prablaivėjo, pragiedrėjo dangus, atsirado, sužėlė toji vieta vejele, sužaliavo, kaip pieva. O vidury jos išaugo radasto krūmas, raudonais, kaip kraujas, sužydėjo žiedais.

Liepė piktas ponas išrauti tą radasto krūmą, o vejelę suarti, suakėti, visas žoles surankioti, kad ten nepasiliktų nė šaknelės.

Suarė, išrankiojo, ant rytojaus toji vieta vėl vejele suaugo, sužaliavo, per vieną naktį vėl išaugo radasto krūmas, vėl sužydėjo per vieną dieną

raudonais, kaip kraujas, žiedais. O vakarą atlėkė iš girios mažas paukštukas, lakštingala, nutūpė radasto krūman ir ėmė gailiai čiulbėti, graudžiai giedoti.

Susirinko žmonės paukštelio paklausyti ir ėmė kalbėti, kad tai berno vėlė, paukšteliu pavirtusi, ant žemės pasilikusi, vietos sau neberanda, lakštingalos balsu rauda, skundžiasi mergelei, kurios vėlė apsigyvenusi radasto krūme. Jie mirė netikėtai, be atgailos, su Viešpačiu Dievu nesusitaikiusiu, šventos išpažinties neatlikusiu, šventų sakramentų nepriėmusiu, todėl teks jiem iki paskutinio teismo žemėje gyventi, mergelei rože žydėti, o bernui mažu paukšteliu lekioti, savo likimu skųstis.

Taip manė, taip kalbėjo žmonės. Išgirdo tas kalbas ponas, pasiėmė šautuvą ir norėjo tą mažą paukštuką nušauti, iš Dievo pasijuokti, bet šautuvas rankoje sprogo, kaip kevalas, sudraskė ponui rankas, nutraukė pirštus, veidą sužalojo. Veltui ponas šaukėsi geriausių gydytojų, brangias dovanas jiems siūlė, didelius pinigus mokėjo — neišgydė pono daktarai: užpuolė jį švento Antano ugnis, gyvas supuvo, sudegė, baisias kančias bekentėdamas, dieną ir naktį, kaip jautis baubdamas.

Taip žuvo piktasis ponas. O berno vėlė iki šiol po pasaulį skrajoja, lakštingalos balsu skundžiasi, o mergelės vėlė iki šiol ant žemės gyvena, radastu žydi. Todėl lakštingala visuomet gieda ten, kur radastas žydi — tai bernelis mergelei savo vargais skundžiasi...

VI

Buvo tai labai seniai, kada žmonės dar nebuvo toki pikti, nebuvo tiek Ponui Dievui nusidėję, kaip dabar. Tad dangaus gyventojai dar nevengė nuodėmingos žemės, kaip kad dabar. Dažnai tada nusileisdavo iš aukšto dangaus šventi angelėliai po mūsų žemelę pasivaikščioti, žmonių vargų pažiūrėti, kas reikalingas, tą paguosti, kitiems net padėti varguose, vienam — geru žodžiu, antram — patarimu, o trečiam — net ir darbu.

Buvo, sako, tais laikais atsitikimas. Pasišaukė Ponas Dievulis savo angelėlį ir sako jam:

— Vis labiau ir labiau, vis dažniau ir dažniau aš girdžiu žmonių nusiskundimus, vis labiau ir balsiau jie dejuoja, drumsdami mano ramybę. Nuskriski į žemę, pavaikščioki, pasižiūrėk, kas ten darosi, ir, sugrįžęs dangun, man apie viską papasakoki.

Išskėtė angelėlis savo sparnus ir, kaip baltas debesėlis, nusileido žemėn — nuėjo keliauti po platų pasaulį.

Ilgai jisai keliavo, kol pasiekė mūsų kraštą, vieno žiauraus pono aukštą dvarą.

Turtingas, labai turtingas buvo tasai ponas ir tokis galingas, jog visi, kaip ugnies, jo bijojo, net patsai mūsų krašto karalius. O seniau ir mūsų kraštas turėjo savo karalių.

Kada ponas būna turtingas ir galingas, sunku būna gyventi prastiems žmonėms, kurie, arti būdami, turi su juo reikalų. Skriaudžia jis visus, kaip įmanydamas, ir nėra, kas užtartų, kas poną tokį sudraustų.

Daugel kaimų ir miestų apėjo Dievo angelėlis, kol priėjo to pono dvarą, daugel patyrė, daugel pamatė, visur stebėdamas, kaip žmonės gyvena, kaip vargsta, kas Dievulį myli, Jo įsakymų laikosi, o kas kaip gyvulys elgiasi, Dievo nepaisydamas, tiesos nepažindamas, teisybe nesivaduodamas, silpnesnius savo brolius, našles ir našlaites beskriausdamas.

Daugel angelėlis pamatė, daugel išgirdo. Bet niekur tiek skurdo, tiek vargo, tiek skriaudų neužtiko, kiek arti to pono dvaro. Net nebežinojo, kas bedaryti, kaip žmonėms padėti. Todėl jau suplasnojo sparnais Dievo angelėlis ir jau norėjo pakilti nuo žemės nuodėmingos, dangun lėkti, ką buvo matęs, ką buvo girdėjęs, Ponui Dievuliui papasakoti, Jo patarimų pasiklausti, kaip žmonėms pagalbą teikti, kaip juos gelbėti, kai išgirdo švelnutį raudančios mergelės balsą, mirties sau besišaukiančios.

Rauda buvo tokia graudi, jog susilaikė angelėlis dangun lėkti, apsidairė aplinkui, pasiklausė, iš kur balsas girdėti, ir nuskrido tenai.

Balsas buvo girdėti iš pono dvaro. Aukšti buvo pono dvarai, didelėj pily gyveno ponas, aukštomis sienomis aptvertoje, stipriais bokštais įtvirtintoje, niekas negalėjo jon be pono žinios įeiti, vien tik sparnais įlėkti. Bet kas žmogui negalima, Dievo angelėliui galima. Suplasnojo vėl baltais savo sparneliais, aukščiau debesų pakilo ir tiesiog nusileido pilin.

Ten, aukštame bokšte, už varinių durų geležinėmis šovynėmis užšautų, dideliais raktais užrakintų, sėdėjo jauna mergelė ir gailiai verkė.

Josios tai rauda Dievo angelėlį sugraudino, ji tai sau mirties šaukėsi, ji tai savo žiauriu likimu skundėsi.

Atsisėdo Dievo angelėlis ant to bokšto palangės ir ėmė klausinėti mergelę, kokia žiauri nelaimė ją ištikusi, kodėl ji taip graudžiai verkia, taip gūdžiai skundžiasi?

Ir pasiskundė angelėliui jauna mergelė, kad ji šią dieną — vidudieny už jauno bernelio buvo ištekėjusi, šventoje bažnytėlėje ties Dievo altoriumi su juo susituokusi, aukso žiedus sumainiusi. O kai su dideliu pulkeliu, su jaunu berneliu tėvulio dvaran iš bažnytėlės buvo pargrįžusi, puolė juos visus šios pilies ponas su ginkluotais tarnais, jos pulkelį išvaikė, kalavijais iškapojo, senus tėvelius nudėjo, jauną bernelį užtarytojėlį ginklu nužudė, ją, mergelę, pagriebė, jėga šion pilin atgabeno, šitan bokštan pasodino, už varinių durų uždarė užrakino, kad vakarui sutemus, naktelei

žemę apgaubus, ją išniekintų, iš josios nelaimės pasijuoktų, Dievuliui Aukščiausiam nusidėti priverstų.

— Gerai, mergele! Dabar aš tavo skriaudą žinau. Aš esu Dievo angelėlis. Nulėksiu dabar dangun, visų geriausiam Dievuliui papasakosiu, o Jisai jau žinos, kaip tau, mergele, tavo nelaimėje padėti ir žiaurų skriaudėją nubausti.

Išgirdusi tai, ėmė mergelė prašyti Dievo angelėlį, kad jos vienos čia nepaliktų, bet pasigailėjęs su savim paimtų.

— Gerai, — sako jai angelas: — bet aš tada turiu tavo sielą iš kūno išimti. Kitaip aš tavęs iš čia išgelbėti negaliu. Aš nunešiu tavo sielą dangun į Dievulio sostą. Tu pati tada Dievuliui visa papasakosi, apie savo skriaudą paporinsi, o jau Jisai suras, kaip už tavo vargus tau atlyginti.

— Bernelio mylimo nėra, tėvelių brangiausiųjų nėra! Vienui viena likau visam pasauly. Nebenoriu daugiau gyventi. Pasiimk mane, angelėli, su savim.

Paėmė angelėlis mergelės sielą ir nunešė dangun pas Poną Dievulį. Papasakojo Jam savo skriaudą, savo nelaimę paporino. Dievulis išklausė visa atidžiai ir tarė jai:

— Neverk, mergele. Tavo skriauda neliks be atlyginimo.

Pašaukė Ponas Dievulis šventą Elijošių ir paliepė to žiauraus pono dvarą perkūnais trenkti ir su visais rūmais žemėn nugramzdinti, kad nė pėdsakų neliktų.

Kaip Dievulis paliepė, taip ir atsitiko. Kilo ant žemės didžiausia audra, žaibai nesiliovė raižę padanges, perkūnai mušė vienas po kito — ir vis to pono pilin, vis giliau ir giliau ją gramzdino žemėn su visais tais, kurie joje gyveno.

Toje vietoje pasidarė didelė gili duobė. Ir tol lietūs lijo, tol audros siuto, kol duobę užliejo vandeniu ir atsirado ten, kur anksčiau buvo pilis, gilus gilus ežeras.

Nuo tos duobės praminė žmonės tą ežerą Duobininkų ežeru. O kai ežeras, daugel daugel metų praslinkus, nuseko, iškilo vėl viršun to pono pilis, bet jau sudaužyta, sugriauta. Beliko vien tik akmenų krūvos. O tie, kur joje gyveno ir žmones skriaudė, visi žuvo; jų kaulai sudūlėjo, jog net pelenų nuo tų kaulų nebeliko.

Ir sako mergelei Ponas Dievulis:

— Kadangi tu, mergele, skaudžiai nukentėjai, didelio širdies skausmo patyrei, bet savo skaistybę išlaikei, eisi dabar, mergele, kur šventieji kankiniai ir nekaltos mergelės gyvena, amžinai su jais būsi, amžina dangaus šviesa, amžina laime džiaugsiesi.

— Gerasis Pone Dievuli, — meldžia Jį mergelė: — man dangaus laimė nebus laimė, man dangaus džiaugsmas nebus džiaugsmas, jei ten nebus mano mylimo bernelio. Leisk man ten būti, kur jisai esti.

Ir sako jai Ponas Dievulis:

— Tavo bernelio, mergele, nėra danguje. Jis mirė netikėtai, šventos išpažinties neatlikęs, už savo nuodėmes atgailos nepadaręs, Švenčiausio Sakramento nepriėmęs, todėl jis negali dangun patekti. Iki pasaulio pabaigos turi jisai ant žemės pasilikti, ten kaip siela be kūno skraidyti.

Ėmė tada mergelė gailiai verkti, Dievulio Švenčiausio kojeles apkabinusi prašyti, kad ją vėl ant žemės grąžintų ir leistų jai pasilikti ten, kur yra ir josios bernelis, kad jie iki pasaulio galo drauge būtų, drauge dangaus šviesos ilgėtųsi...

— Gerai, — sako jai Dievulis: — aš tavo prašymo paklausysiu, ir tu vėl grįši ant žemės, su savo berneliu susitiksi. Bet kadangi tu danguje buvai ir mano veidą matei, tai ant žemės tu grįši ir ten dangiška gėle žydėsi, ir tavimi visi žmonės, kurie tenai gyvena, gėrėsis, džiaugsis amžinai ir, tave bematydami, ilgėsis dangaus grožybių.

Ir tavo berneliui aš suteiksiu malonę — aš jį paversiu mažu paukšteliu ir suteiksiu tokį gražų balselį, kad jis tavo grožiui prilygtų ir amžinai žmones žavėtų.

Kaip Dievulis nutarė, taip ir atsitiko. Nunešė Dievo angelėliai mergelę ant žemės ir ten ji dangiška gėle — raudona rože — pražydo, o bernelis virto lakštingala ir iki šios dienos, kur rožė žydi, jis ten lekioja ir savo skambiu balseliu jai apie savo meilę gieda...

G E G U T Ė

I

Buvo tai labai seniai, kada žmonės dar kitaip gyveno, jauni ir seni žirgais karan jodinėdavo, kalavijus ir šautuvus turėdavo. Tuo metu kareivių, kaip dabar yra, dar nebūdavo. Karui ištikus, karalius šaukė visus, kas tik buvo sveikas, joti karan — ir visi jodavo, vieni džiaugdamiesi, linksmi, kad išmiklins savo jaunas rankas, parodys savo narsumą, pasižymės karo žygiais, pragarsės, garbės ir turtų įsigis, kiti dūsaudami ir liūdėdami, nes namie palikdavo jaunas žmonas, mažus vaikus ir senus tėvus.

Gyveno tuo metu vienas turtingas ponas; sako žmonės, kad tai buvęs turtingas ir galingas kunigaikštis. Jis turėjo vienatūrį sūnų, kurį labai mylėjo. Kai tam sūnui sukako dvidešimt penkeri metai, jis apvesdino jį su gražiausia to krašto mergele. Jaunieji labai mylėjo vienas antrą, laimingai gyveno, o tėvai džiaugėsi, matydami juodu laimingu esančiu. Bet štai ištiko didelis karas su galingais priešais. Kas tie priešai buvę, iš kur atsiradę, seni žmonės dabar nežino. Mat, tuomet karai dažniau būdavo, negu dabar.

Kai ištiko karas, karalius pakvietė visus žmones, kas tik ginklą galėjo vartoti, skubiai joti karan, grasindamas tiems, kurie jo pakvietimo nepaklausys, atimti iš jų dvarus, laukus ir girias ir juos pačius kalėjiman pasodinti.

Kadangi tėvas buvo senas, karan joti jau nebegalėjęs, teko pasirengti jaunajam berneliui.

Išjojo bernelis viduje vasarėlės, ir nebuvo jo visą rudenį ir visą žiemą. Tik anksti pavasarį sugrįžo visi kiti berneliai, kurie drauge su juo buvo karan išjoję, o jisai nebegrįžo.

Užklausti, kur dingo jaunasai kunigaikštis, atsakė:

— Toli giriose buvo mūšis su priešu. Ten žuvo jaunasis kunigaikštis! . .

Išgirdę tai verkė skaudžiai tėvas ir motina, bet labiausiai verkė jaunoji jo žmona, paleidus gūdų balselį ant viso dvarelio.

Verkė dieną ir naktį, nenustodama, nesiliaudama. Beverkdama ėmė Dievulį Aukščiausią keikti, kam ją paliko jauna našlele. Bekeikdama ėmė raudoti, žodeliais pritarinėti, kad ji dabar sparnelius turėtų, toli girelėn nulėktų, jaunąjį savo bernelį surastų.

Išgirdusi tai sena anyta ėmė ją tildyti raminti, kad Dievulio nekeiktų, neniekintų.

Sušuko senas kunigaikštis, išgirdęs šiuos savo žmonos žodžius.

— Tylėk, kvaila boba! Tekeikia už save ir už mane, nes jis vertas, kad jį keiktų.

Kai tik jis taip prabilo, jis pats pavirto paukščiu kukučiu, o jo jaunoji marti gegute, ir išlėkė abu girion bernelio ieškotų ir iki šiai dienai ieško ir surasti ir nurimti nebegalėdamu. Ir todėl gegutė taip gailiai kukuoja, kaip jauna našlelė laimužės verkia.

II

Senais, neatmenamais dar laikais gyveno kaime motina našlė ir turėjo tris sūnus, stiprius, kaip ąžuolus plačiašakius, kaip stumbrus plačiaragius.

Gyveno ilgus metus laimingai, visų gerbiama, kol sūneliai pasiūgėjo.

O kai jie pasiūgėjo, pakvietė juos karalius karan joti. Vienas išjojo rytų šalin, antras pietų šalin, o trečiasis, patsai jauniausias, vakaruosna.

Kai išjojo, per trejus metus nė vienas nesiuntė žinelės, ir motina nežinojo, ar jie gyvi, ar žuvę.

Verkė motina, raudojo, bet vilties vis dar nenustodama, kad pargrįš, jos senąsias dieneles nuramins.

Bet kai atėjo trečias pavasarėlis, išėjo motulė už vartų ant kalnelio ir mato, kad bėga žirgas be balnelio, tik balno kilpos švytruoja į visas šaleles.

Ir pažino motutė, kad tai vyriausiojo sūnelio parbėga žirgelis.

Pažino ir suprato, kad nėra gyvo vieno sūnelio.

O supratus gailiai raudojo tris dienas ir tris nakteles ir nenusiramino — tiek jai buvo gaila vaikelio.

O kai ji verkė raudojo, kalbėjo jai žmonės:

— Neverk, moterėle, kad kare žuvo vienas sūnelis. Dievas davė, Dievas ir paėmė. Geriau prašyki jo malonės, kad du jaunesniu sveiku namo pargrįžtų.

Kai jie taip kalbėjo ramino, mato, kad bėga antras žirgelis. Bėga žvengdamas, lyg gailiai raudodamas. Kilpelės nutraukytos, balnelis krauju apšlakštytas, patsai žirgelis ietimi subadytas.

Pribėgo vartus, klupo ant visų keturių kojelių, krito negyvas. Ir pažino motutė, kad tai josios antro sūnelio žirgelis parnešė jai skaudžią naujienėlę. Dar labiau ėmė verkti, dar graudžiau raudoti, kad nebėra gyvo josios ir antro sūnelio.

Nebežinojo, nebemokėjo žmonės, kaip ją dabar raminus, kuriuo žodžiu jos skausmus paguodus.

— Kad nors, Dievuliau, žinotau, kur mano sūneliu guli. Lapele nubėgtau, paukštele nuskristau, ant jų kapelių paraudotau.

Verkė dieną ir naktelę, savo likimą bekeikdama, jauniausio sūnelio belaukdama.

O kai ji taip verkė raudojo, parbėgo pargrįžo ir trečias žirgelis, kalavijais sukapotas, ietimis subadytas, visas krauju apšlakstytas, šilko balnelis sudraskytas, aukso pavadėlės nutraukytos.

Parbėgo prie vario vartelių, gūdžiai sužvengė ant viso dvarelio, klupo ant visų keturių kojelių ir krito negyvas.

Pažino motutė, kad tai josios jauniausio sūnelio žirgelis parbėgo, parnešė jai gūdžią žinelę, kad sūnelio nebelauktų .

Krito iš skausmo motutė ant žemelės ir pavirto raiba gegute, sukukavo sudejavo gūdžiu balseliu ir išlėkė tolimon šalelėn sūnelių ieškotų, ir lekioja ir ieško kiaurus metelius svetimose šalyse, tolimuose kraštuose, o pavasarį sugrįžta namo, po gireles lekioja, savo dalele skundžiasi, sūnelių verkia.

O kai užstoja vasarėlė, kai ateina toji dienelė, kurią parbėgo jauniausio sūnelio žirgas, vėl išskrenda svetimosna šalysna, tolimuosna kraštuosna sūnelių kapelių ieškotų.

Ir taip per amžius, ir taip visuomet.

III

Gyveno kaime trys broleliai, trys jauni berneliai, gražūs, kaip radasto žiedeliai, stiprūs, kaip girioje ąžuolėliai, narsūs, drąsūs, kaip pilki sakalėliai.

Šalia gyveno trys sesutės, trys jaunos mergelės, gražios, skaisčios, kaip lelijėlės, lieknos, augalotos, kaip žalios liepelės, linksmos, kaip paukštelės, sodų čiulbuonėlės.

Džiaugdavosi, mylėdavosi berneliai su mergelėmis, šiltos vasarėlės laukdami, apie laimę svajodami.

Bet neteko jiems visiems laime pasidžiaugti, meile pasigėrėti, nes dar neišaušo šiltas pavasarėlis, kai atlėkė gulbinėliai, atnešė liūdną žinelę, kad teks berneliams žirgai balnoti, kad reiks jauniesiems karužėn joti.

Kai išjojo bernužėliai, nesugrįžo per trejus metelius. Nei jie siuntė gromatėles, nei leido kurtelių. Nei žinelės, nei žodelio nesiuntė mergelėms.

Verkė jaunos seserėlės rytą vakarėlį, rymodamos pas langelį, žiūrėdamos pro langelį.

Verkė jaunos mergužėlės antruosius metelius, rymodamos ant vario vartelių, žiūrėdamos toli į kelelį.

Raudojo sesulės, ašarėles liejo ir trečiuosius metelius, stovėdamos rymodamos ant aukšto kalnelio, besidairydamos į visas šaleles.

Rytą verkia, verkia vakarėlį, lieja gailias ašarėles, bet negrįžta bernužėliai iš tolimos kelionėlės.

Ir sulojo juodi kurtai, ir sužvengė bėri žirgai pas vario vartelius.

Ir išgirdo mergužėlės, ir išėjo ant didžiojo dvarelio. Ir pažino mergužėlės, kad bernelių žirgeliai, kad tai jų jaunųjų kurteliai.

— Vai žirgeliai jūs ristieji, tai jūs pasakykit, kur padėjot, kur palikot mūsų jaunuosius bernelius?

— Kad galėtume, prakalbėtume, prakalbėję jums pasakytume, kur palikom jaunuosius bernelius. Toli girioj ant pievelės po žalia pušele. Ten suguldė juos vylyčios, ten suklojo kalavijai.

Ietys klojo patalėlį, kalavijai iš balnelio juos sodino, aštrios vylytėlės miegelio migdino.

Kai išgirdo mergužėlės, sudejavo jų širdelės, skausmeliu papluko.

Krito jaunos ant žemelės, keikė savo laimę laimužėlę ir Aukščiausiąjį Dievulį.

Ir pavirto gegužėlėmis, raibomis paukštelėmis ir nulėkė ton šalelėn, toliman kraštelin, kad surastų suieškotų jaunuosius bernelius.

Tai lekioja, tai jos ieško iki šios dienelės, belekiodamos, beieškodamos gūdžiais kukuoja balseliais.

K A R V E L I S

I

Gyveno vienas turtingas žmogus. Kas jis buvo — karalius, ponas ar gal prastas pasiturintis ūkininkas, niekas dabar nežino. Jis turėjo jauną žmoną, kuri buvo pikta ragana, ir dukterį, kuri buvo jo žmonai podukra.

Pamotė labai neapkentė savo podukros, kadangi ji buvusi labai graži, ir ją mylėję visi, kas tik nors vieną kartą buvo pamatęs.

Arti ar toli, niekas nežino, gyvenęs jaunas bernas, labai gražus ir puikus, jog kito panašaus į jį pasauly nebuvo.

Tas bernas, išgirdęs apie gražią mergelę, taip pagalvojo:

— Aš esu visų bernų gražiausias ir narsiausias. Sako žmonės, kad kito tokio, kaip aš, nėra. Jei taip, tai aš turiu gauti sau per žmoną tą mergelę, kuri visų kitų mergelių gražiausia ir meiliausia.

Taip pamanęs jis pasibalnojo žirgą, nes tuomet į mergas bernai pirštis dar raiti jodinėdavo, ir nujojo ton šalin, kur toji mergelė gyveno.

Ar ilgai jojo, ar trumpai, niekas dabar nežino, bet pagaliau prijojo gražiosios mergelės tėvo dvarą.

Prijojęs dvarą pririšo savo žirgą prie rūtų darželio, o patsai ėmė klausinėti, kur yra toji mergelė, kuri visų kitų pasaulio megelių gražiausia.

Tuo metu jauna mergelė buvo vyšnių sode, rinko gailią raselę ir ja prausė baltas rankas ir skaistų veidelį.

Kai bernas užėjo kieman, jį sutiko pamotė. Sutikusi ir pamačiusi, koks jis gražus, tuojau pamilo jį, o pamilusi tarė, kad ji esanti jo mergelė.

Bernas pažiūrėjo į ją ir tarė:

— Nežinojau, kad žmonės netiesą kalba. Dėl tokios kaip tu, neverta buvo žirgas varinėti, didelę kelionę pakelti!

Taip pasakęs nusigręžė ir norėjo jau eiti, iš kur buvo atėjęs, sėsti žirgan ir joti, iš kur buvo atjojęs.

Bet dar žirgan nesėdo, dar žirgo nepriėjo, kai išvydo jauną mergelę, gailia rasa veidą besiprausiančią.

Pamatė — ir pamilo. Pamilęs priėjo, paėmė ją už baltų rankų ir kalbėjo meilius žodžius, kvietė mergelę žirgan sėsti, jojo aukštan dvaran joti.

Bet mergelė nesutiko.

— Prašyk tėvelį. Jei leis, tekėsiu.

Bernas nuėjo aukštón klėtin, surado seną tėvą, žemai nulenkė prieš jį savo puikią galvelę ir ėmė prašyti, kad jam savo gražią dukrelę atiduotų, už jo tekėti jai leistų.

Tėvas leidžia, bet pamotė, pavydo kupina, neleidžia.

Maldavo maldavo bernelis — vis nesutinka pamotė ir gana. O kai pamotė nesutinka — ir tėvas sutikti nenori.

Verkė ir jauna mergelė, kuriai bernelis patiko. Verkė prašė, kad jai tekėti už berno leistų, kad leistų vykti į jo aukštus dvarus.

Tėvas sutiktų, bet pamotė nesutinka — ir gana. O kai pamotė nesutinka — ir tėvas sutikti nenori.

— Neteks jis man, — galvojo pamotė: — tenetenka ir jai.

Tada bernelis stvėrė mergelę, pasodino ant žirgelio, sudavė žirgui kančiukėliu per šonus, paspaudė pentinėlius — ir nuskrido žirgas, kaip paukštelis.

Tėvas buvo nustebintas, bet pamotė ragana baisiai įsiuto.

— Nedajosi, berneli, savo dvaro! — suriko ji.

— Nedajosiu, tai paukšte parskrisiu — atsakė bernas atsigręžęs.

— Gerai, skriskite paukščiais! Tik kai parskrisite, niekas judviejų nepažins, — užbūrė ragana ir pavertė juodu paukšteliais, pilkais karvelėliais.

Taip jiedu ir pasiliko karvelėliais, bet savo likimo nekeikia, tik mylisi, bučiuojasi, ulba, burkuojasi... Ir taip iki šios dienelės.

II

Gyveno kaime vienas ūkininkas su žmona. Jie labai gerai gyveno ilgus metus. Žmona jam pagimdė sūnų ir dukterį, kuriuos jiedu labai mylėjo ir lepino, kaip tik galėjo. Ko panorėdavo vaikai, tą išgaudavo iš tėvų.

Vieną kartą ėjo per kaimą pavargėlis. Jis pamatė motiną, sėdinčią ant pirkios slenksčio ir žiūrinčią, kaip žaidžia brolis su sesyte.

Pamatė ir apsiverkė. Motina, tai matydama, paklausė, kodėl jisai verkia, į juos žiūrėdamas. Nejaugi mano, kad jie nėra laimingi.

— Taigi, — sako pavargėlis: — kad jūs esate labai laimingi dabar. Todėl jus visus turi ištikti nelaimė, nes laimės jūs gavote daugiau, negu jums Dievulis paskyrė.

Pasakęs tai nuėjo savo keliu. O tai buvo šventas Petras, kuris norėjo juos perspėti.

Kai motina išgirdo šituos žodžius, ėmė dėtis galvon. Dėjosi, dėjosi, kol susirgo. O susirgusi taip galvoja:

— Pranašavo praeivis, kad mus ištiks nelaimė, nes gyvenime mes vis sunaudojome laimės daugiau, negu mums buvo skirta. Temirsiu aš dabar, bet mano vaikeliai užtai nelaimės nepatirs.

Taip pamanius ji nutarė mirti. Pasirengus mirti, pasišaukė vyrą ir sako jam:

— Aš turiu greitai mirti, kad jūsų visų neištiktų nelaimė. Žiūrėk, nevesk man kitos, kad mano vaikai neturėtų pamotės, kuri juos galėtų dargi skriausti.

Vyras nustebo, bet žmona jį įtikinėjo, kad ji tuoj mirsianti. Vyras, nors nepatikėjo josios žodžiais, bet, kad sergančią nuramintų, pažadėjo, ko ji norėjo.

Kaip pasakė, taip ir atsitiko. Trečią dieną po to, kai su vyru kalbėjo, moteriškė mirė.

Vyras su vaikais apverkė, apraudojo žmoną, gražiai palaidojo. Trejus metus gyveno su vaikais nevedęs, o ketvirtais pamilo kitą ir vedė.

Gyveno metus, kitus su jauna žmona, o vaikai su pamote — ir vis nieko: neskriaudžia pamotė vaikų.

Bet štai praėjo dveji metai — ir gimė pamotei sūnus. Ėmė ji dabar neapkęsti posūnio ir podukros ir kaip išgalėdama juos persekioti.

Dieną ir naktį juos verčia dirbti, atsilsėti neduoda ir vis dar tinginiais vadina.

Pati su vyru gardžiai valgo ir saldžiai geria, o posūnį ir podukrą badu marina ir vis dar bara, kad jie ėda ir priėsti negali.

Maža to, kad pati bara, bet dar tėvui įskundžia.

Įskundė vieną kartą, įskundė kitą kartą — tėvas tik pabarė juodu. O kai įskundė trečią kartą, primušė vaikus patsai ir dar pamotei liepė mušti.

Sunku buvo našlaitėliams gyventi. Kai atėjo sekmadienis, visi nuėjo, kur kas norėjo, o jiedu ant motulės kapo. Ten atsisėdo šalia ir ėmė abu verkti, savo likimu skųstis.

Taip jie verkė, skundėsi visą dieną.

Naktį prisisapnavo ūkininkui jų motina.

— Aš savo gyvenimą už jūsų laimę paaukojau, o tu man kaip už tai atsimoki? Tu žadėjai, kad kitos nevesi, vaikų neskriausi, o dabar per tave ir tavo žmonos piktą širdį aš net kape ramybės neturiu.

Nubudo ūkininkas nusigandęs. prikėlė vaikus ir klausia, kur jiedu dieną vaikščiojo, ką darė, ką kalbėjo.

Pasisakė vaikai, kad buvo ant motulės kapo, savo piktu likimu skundėsi.

— Kad judu mane savo motinai apskundėta, eikita iš mano namų, kad mano akys judviejų nematytų, mano ausys apie judu negirdėtų.

Tėvas bara plūsta, o pamotė vis dar prideda. Tėvas varo, o pamotė dar jam šluotą rankon įdeda.

Išvarė tėvas vaikus iš namų.

— Tegul paukšteliais pasauly paskrajoja. Gal gi pas žmones jiem geriau bus gyventi, kad savo namų gyvenimu nepatenkinti.

Išėjo brolis su seserimi, apsikabino ir verkia eidamu.

Priėjo kryžkelę, atsisėdo — ir nežino, kur eiti. Sėdi ir verkia, žodeliais pritardami, Dievuliui nusikųsdami, kur eiti nežinodami.

— Kad jau tu, Dievuliau, mudu paukšteliais paverstai. Laisvu dabar skrajotuva, piktų žmonių nedabotuva, pamotės nebijotuva, — verkia graudžiai brolis, seserį apkabinęs.

— Kad tu, motule, Dievulį išprašytai man paukštelio likimėlį, negu man dabar eiti pas žmones vargti, juoką kęsti, ašarėles lieti, — tarė jauna sesulė.

Kai tik jiedu taip prabilo, tuojau virto paukšteliais balandėliais, suplasnojo sparneliais ir nulėkė žalion girelėn.

Bet neilgai ten buvo: pasiilgo žmonių, grįžo kaiman ir apsigyveno ten, kur motulė gyva būdama vaikščiojo.

Čiulba ulba karveliai dieną ir vakarėlį, savo motulę mini, savo širdelę, verkia savo likimo. Juo labiau verkia ulba, juo labiau vienas antrą myli.

Taip ir pasiliko balandėliais.

III

Kai dar Ponas Jėzus nevaikščiojo po miestus ir kaimus, žmonių nemokino, jiems Dievo žodžio neskelbė, nes dar nebuvo atėjusi Jo valanda, bet gyveno pas šventą Juozapą, padėdamas jam dailidžiauti, ėmė piktas velnias, kuris žinojo, kokis jį laukia per Kristų smūgis, gundyti žydus, kad jie Poną Jėzų užmuštų.

Ponas Jėzus ir tada jau, kaip geras Dievulis, daugel gero darė neturtingiesiems žmonėms: vienam vaikus išgydo, antram žmoną, trečią iš sunkios nelaimės išgelbsti...

Nors kiekvienam jis kalbėjo ir prašė, kad niekam nesakytų apie daromus stebuklus, bet žmonės iškentėti niekam nepasakę negalėjo, ypač, kai matė kitus nelaimingus, vargstančius ir sergančius. Neva, paslapty pasako, kad į Jėzų Kristų, Juozapo sūnų, kreiptųsi, kuris nuo visokių ligų gali

išgydyti, nuo visokių nelaimių apsaugoti, todėl gandai apie jo stebuklus vis labiau ir labiau plito.

Ir ėmė dabar velnias gundyti žydus, įkalbinėti jiems, kad Kristus yra raganius, su velnio pagalba stebuklus daręs, atėjęs žydų pražūčiai šin pasaulin.

Gundė, gundė ir įgundė. Susirinko žydų didžiausia minia, kurie su akmenimis, kurie su lazdomis, kurie net kuolus buvo atsinešę Apstojo Kristų ir norėjo jį jau imti mušti, kai staiga atskrido trys karveliai. Vienas jų atsitūpė Kristui ant galvos, antras ant dešiniojo pečio, o trečias ant kairiojo, ir visi nuleido savo sparnelius, lyg norėdami Kristų užstoti.

Pamatę tai žydai susilaikė ir tarė vienas kitam:

— Karvelis Dievui malonus paukštelis. Matyti, mes negera sumanėm, ir todėl Dievas duoda mums ženklą. Ne piktos dvasios, bet Dievo pagalba, matyti, veikia šis žmogus.

Tai tarę, nusigręžė visi ir nuėjo, kas sau.

Taip išgelbėjo Kristų trys maži karveliai, ir todėl jų skriausti negalima. O kas juos skriaudžia, tas Kristų rūstina.

K R E G Ž D Ė

I

Kažkur toli, ne mūsų kraštuose, gyveno piktas raganius. Jis buvo savo sielą velniui pardavęs už didelius turtus, už auksą, už sidabrą. Gyveno, sako, jisai dideliuose rūmuose, kaipo kokis kunigaikštis ar ponas, ir turėjo daugel tarnų, o tie tarnai tai vis buvo velniai, kurie saugojo jį, kad atgailos nepadarytų, vėl į Dievą nepalinktų. Tuos savo tarnus jis nieku kitu negalėjo maitinti, kaip tik mažų vaikų kūnais, nieku kitu girdyti, kaip tik mažų vaikų krauju. Ir patsai nieko kito nevalgė, kaip tik žmonių mėsą, ir nieko kito negėrė, kaip tik mažučių vaikų kraują. Jau tokią, sako žmonės, jis su didžiausiu velniu, pačiu šėtonu, buvo sudaręs sutartį. Todėl kasdien jis su savo tarnais puldavo miestus ir kaimus ir, kur tik galėjo, pagriebdavo mažus vaikus, gabendavo juos savo dvaran, ten žydydavo, skersdavo, kaip kad dabar žmonės kiaules skerdžia, misdavo jų kūnais ir gerdavo jų kraują.

Dejavo žmonės ir verkė, Dievo šaukdamiesi, bet nieko niekas tam piktam raganiui padaryti negalėjo. O gal Dievas ir galėjo, bet kentėjo, iki jo pikti darbai pasieks tokio laipsnio, kad jam galima bus pritaikinti pačią didžiausią bausmę, kuriąja Dievas nusikaltusius žmones baudžia.

Šaukėsi žmonės ir valdžios, kad juos apsaugotų, piktą raganių suimtų, bet jis gyveno tokiose pelkėse, tokiose balose, raistuose, jog nei žiemą, nei vasarą negalima buvo jo dvarai prieiti. Gal tik būtų buvę galima paukščio sparnais juos prilėkti. O jis tai žinojo takus ir takelius ir iš savo rūmų puldavo žmones, kada tie visai to nesitikėdavo.

Vieną gražią dieną susirgo kaime labai graži mergaitė, vienatūrė tėvų duktė, kurią labai dėl jos grožio, dėl švelnumo, dėl geros širdies mylėjo ne tik tėvas ir motina, bet ir visi aplinkiniai žmonės. Susirgo tiek sunkiai, jog niekas jos negalėjo išgydyti, nei burtininkai, nei daktarai. Kada ji

buvo labai silpnutė, nutarė parvežti kunigą, kad atliktų paskutinę išpažintį, kad pasirengtų stoti prieš Pono Dievo sostą.

Iš visos apylinkės, iš viso kaimo moterys, kaip paprastai, susirinko kunigėlio su Dievuliu atvažiuojančio laukti.

Pasirodo, kad apie tą mergaitę seniai jau buvo girdėjęs piktas raganius, seniai jau buvo manęs ją pagrobti. Kad ji susirgusi, dar jis nebuvo žinojęs. Kaip tik tą dieną, gal jau taip buvo Aukščiausio Dievulio skirta, jis su savo tarnais puolė tą kaimą.

Puolę kaimą, jie apsupo tos mergaitės tėvų pirkią ir jau buvo beįsiveržią vidun. Puolė juos, savo vaikus begindamos, moterys, bet negi pragaro jėgoms atsilaikys. Tik staiga kieman įvažiavo kunigas su Švenčiausiu. Kai tik jis, iš vežimo išsėdęs, suskambino varpeliu, visi to pikto raganiaus tarnai, kaipo piktos dvasios, dūmais pavirto ir išnyko, prismarvinę visą pirkią. Pasiliko tik vienas raganius, kurį dabar moterys, Dievulį Švenčiausiame Sakramente užmiršusios pagerbti, puolė ir ėmė mušti, kuo pagriebdamos. Smuko raganius pro langą, moterys paskui jį, o čia ir vyrai, sužinoję, kokį svečią moterys vaišina, irgi pastojo jam kelią. Būtų jam visai bloga, bet raganius turėjo žiedą, o tam žiede buvo stebuklingas, žibantis akmuo. Reikėjo raganiui tik tą akmenį paritėti, kai jis pavirsdavo kokiu tik panorėdavo gyvuliu ar paukščiu.

Taigi jis ir dabar, nusimovęs tą žiedą, paritėjo jį ir pavirto vanagu, bet jam beskubant iškrito žiedas. O čia vaikščiojęs gaidys pamatė beriedantį, žibantį daiktą, — kapt — išlesė tą akmenį ir prarijo. Puolė jį vanagas, bet užmušti nesuspėjo, nes turėjo bėgti nuo žmonių.

Pamatė moterys, kad piktas raganius išspruko joms iš nagų, o pamačiusios vienu balsu sušuko:

— Tai kad dabar mums kregždelių sparnai! Pavytume šitą nevidoną ir nugalabintume.

Vos tik spėjo taip pratarti, kaip visos pavirto kregždėmis ir pasileido vyti vanagą, ir vijosi jį mušdamos ir draskydamos, iki jis giriose pasislėpė.

Netekęs stebuklingo akmens, raganius nebegalėjo atvirsti žmogumi. Taip ir pasiliko vanagu ir juo yra iki šių dienų. Štai kodėl jis neapkenčia gaidžių ir vištų ir stengiasi juos galabinti, kur tik galėdamas, keršydamas už savo prastą likimą.

Kaip žmogumi būdamas mito vien tik gyva mėsa ir gyvu krauju, taip ir vanagu virtęs irgi minta vien tik gyva mėsa ir krauju, tik jau ne žmonių, bet paukščių, pats irgi paukštis būdamas. Negali jis nieko kito ėsti, nei vandens gerti, todėl amžinai jam tenka trokšti. Kai jau troškulys labai kankina, o pagauti paukščiuko, kad jo kraujo atsigertų, negali, iškyla jis aukštai padangėsna ir šaukia:

— Gerti! gerti!..

Moterys tos už tai, kad buvo pamiršusios atiduoti Dievuliui, Švenčiausiame Sakramente esančiam, pagarbą, irgi pasiliko mažomis kregždelėmis, ir todėl jos amžinai neapkenčia vanago ir puola jį, kur tik pamatydamos.

O to raganiaus dvarus, sako žmonės, trenkęs perkūnas ir nugramzdinęs giliai žemėn. O toji vieta, kur jie stovėję, ežeru užėjusi.

II

Buvo tai labai senais laikais, kada tėvo ir motinos žodis turėdavo labai didelės galios. Tada tėvai ir motinos turėdavo būti labai atsargūs, kad piktu žodžiu nesubartų vaikų ar keiksmu nesukeiktų.

Seniai tai buvo, ne dabartiniais laikais, bet tada, kai mūsų sodžiaus bernai karan jodinėdavo. Tokie laikai tikrai buvo. Apie tai ir dainos yra sudėtos, o daina juk ne veltui atsiranda. Tada buvo mūsų kraštas giriomis suaugęs, buvo daugiau ežerų ir pelkių. Dabar girias iškirto, ežerus nuleido, balas nusausino, ir žmonių priviso daugiau ir ramiai visi gyvena, net šautuvo niekam nevalia turėti. Privis žmonių tiek, jog žemėje netilps. Tai tada vėl karai prasidės.

Senovėje, sako, ne taip buvo, kaip dabar: visi ginklus turėjo, ir šautuvus ir kalavijus. Taigi sumano bernai ir išjoja karan, o kur jie nujoja, kur kariauja, niekas namie nežino. Visi neramūs laukia namo pargrįžtančių.

Taigi išjojo vieną kartą bernai ir ilgai jų nebuvo. Jau pavasaris užstojo, o jų vis dar nėra. Susirinko kaimo moterys pas vieną ūkininką sodan, susėdo paunksnėje ir aimanuoja, sūnelius minėdamos. Tik staiga atbėga viena mergaitė verkdama ir sako girdėjusi, kad buvęs smarkus mūšis gudų šaly, ir visi bernai kritę tame mūšy.

Nusigando moterys, tuos mergaitės žodžius išgirdusios, ir ėmė numirėliškai raudoti. Tosios mergaitės motina nusiminusi tarė:

— Geriau tu, dukrele, būtai maža paukštele pavirtusi, nei mums tokią gūdžią naujieną pranešusi! ...

Kai tik ji taip prabilo, jos duktė pavirto kregžde, sukrikė ir pasikėlusi aukštyn nulėkė padangėsna.

Pamatė tada motina, ką buvo padariusi savo žodžiais, ir dar labiau nusiminė ir pasigailėjo, kad tokiu būdu prasitarė, bet jau buvo vėlu.

Taip jos duktė ir pasiliko kregžde. Štai kodėl kregždė niekur nuo namų nelekia, giriose negyvena, lizdo medžiuose nesuka, bet lipdo pastogėse: kaipo buvo, mergaite būdama, pritapusi pirkioje gyventi, taip ir pasiliko su tuo papratimu.

G A N D R A S

I

Kai ponas Dievas sutvėrė pasaulį ir žmogų, velnias, kad pakenktų Dievui ir žmogui, ėmė irgi tverti visokius kenksmingus ir biaurius sutvėrimus: gyvate, varles ir kitus driežus, uodus, varmus ir kitus kenksmingus vabalus.

Kada jis juos tvėrė ir leido pasaulin, pastebėjo tai gandras, visų paukščių tuo metu buvęs karalius.

Jis sušaukė tuojau didesnius ir mažesnius paukščius ir paliepė jiems gaudyti ir naikinti, ką tik velnias sutveria ir paleidžia gyventi.

Ir ėmė mažesni paukščiai gaudyti uodus, varmus, gylius ir kitus vabalus, o didesni — gyvates, žalčius, varles ir kitus žalingus ir biaurius driežus.

Pamatę tai velniai — ir labai įsiuto ant gandro. Jie sugavo gandrą ir nugabeno jį pragaran, o ten nugabenę įmetė jį dervos katilan, kad kankintųsi.

Bet gandras nė kiek nesikankino ir net nepajuto, kad karšta. Jis ėmė sparnais lapatuoti, kaip daro visi paukščiai, kada prausiasi. Derva ėmė tiksti į visas puses ir aptaškė velnius. Kuriam pateko, tas rėkdamas ir staugdamas bėgo, kur galėjo.

Ir taip gandras išvaikė visus velnius, nes tie pasislėpė, kur kuris galėdamas. Išvaikęs velnius, jis išvadavo visas kenčiančias vėles, bet negalėjo atidaryti pragaro vartų.

Kai velniai pagriebė gandrą, niekas nematė. Matė tai tik viena kielė, kuri apie tai pranešė ponui Dievuliui, o Tasai pasiuntė angelą, kad išvaduotų gandrą.

Kai tik Dievo angelas atidarė pragaro duris, tuojau gandras su visomis kenčiančiomis vėlėmis išdardėjo pro vartus.

Bet jis buvo juodas, visas pragaro dervoje — ir angelas, pamatęs jį tokį ir su juo amžinai kentėti pasmerktas vėles, nusigando ir pabėgo dangun.

Angelas lekia dangun, o jį seka gandras, o su juo pasmerktos vėlelės. Taip jie visi ir atsidūrė pas dangaus vartus.

Šventas Petras įleido angelą dangun, o gandro ir nenori leisti. Bet šis sukėlė tokį triukšmą, taip garsiai ėmė kleketuoti, jog net patsai Dievulis tai išgirdo, o išgirdęs atėjo pažiūrėti į dangaus vartus, kas ten tokio atsitiko.

Pamatęs gandrą išsimurzinusį, juodą, nusijuokė Dievulis ir liepė atkelti dangaus vartus.

— O kas čia su tavim dar atvyko? — klausia Dievulis, pamatęs pasmerktąsias vėles.

— Tai mano broliai, kurie drauge su manim išsimaudė gerokai pragaro dervoje.

— Kad tavo broliai, teeina ir jie dangun, — sako Dievulis.

Bet šventas Mykolas tuojau prišoko ir pasakoja Dievuliui, kad tai pasmerktosios amžinai pragare kentėti vėlės.

— Kad jau pasakiau, tebūnie taip, kaip esu pasakęs. Bet kad tu mane apgavai ir man sumelavai — sako gandrui Dievulis: — tai tu amžinai pasiliksi juodas.

Taip atsirado juodasis gandras.

Pabuvęs kurį laiką danguje, gandras nuėjo į Dievulį ir sako:

— Man čia labai gera pas tave, Dievuli! Bet kaip ten mano broliams, mažesniesiems ir didesniesiems paukšteliams? Juk ten dabar ruduo, šalta, o kai ateis žiema, visai bus bloga. O jie juk su manim drauge tavo darbą gynė, velnio sutvėrimus naikino.

— Eik ir atsivesk juos čionai, jei tau jų gaila, — sako jam Dievulis. — Rasis čia ir jiems vietos.

Išgirdęs tai juodas gandras nulėkė ant žemės, o kad jis nepaklystų atgalio grįžti, Dievulis liepė angelams per dangų nukloti kelią.

Gandras surinko visus paukščius, didesnius ir mažesnius, ir nusivedė juos dangaus dauson, kur jie linksmino savo čiulbėjimu visus šventuosius.

O kai atėjo pavasaris, jie vėl išsiprašė ant žemės, žadėdami kitą rudenį sugrįžti.

Ir taip iki šiai dienai, juodo gandro vedami, visi paukšteliai, didesni ir mažesni, rudens metu lekia dauson, o pavasarį vėl sugrįžta atgalio.

Tik tie, kurie su žmogum susibičiuliavę buvo, kaip žvirblis, varna, šarka, smečiukas, tik tie nepanorėjo lėkti ir iki šios dienos nelekioja.

II

Tai buvo seniai, kai pas mus buvo dar daugel raistų ir balų, o tuose raistuose ir balose knibždėte knibždėjo gyvačių, varlių. Daugel žmonių ir gyvulių per tai nukentėjo. Ir ėmė tada žmonės šauktis į Dievą, kad Jis

gelbėtų juos, jei Patsai yra padaręs tokią klaidą ir sutvėręs niekam nereikalingus ir dargi žalingus sutvėrimus.

Dievas, girdėdamas jų maldas, sumanęs nusileisti ant žemės ir pažiūrėti, kaip žmonės gyvena ir ar tikrai jie tiek daug kenčia, kaip kad sako. Pasiėmė su savim šventą Petrą ir nusileido ant žemės.

Tai buvo vidurvasario metu. Karšta buvo, tvanku ir trošku. Dievas eina — ir nieko, o šventas Petras, skubėdamas paskui Dievą, nuilso nuvargo, nuprakaitavo visas.

— Negaliu toliau eiti, — sako Dievui šventas Petras, priėjęs ežerą. — Aš visas esu šlapias nuo prakaito. Leisk man, Dievuli, išsimaudyti.

— Gerai, — sako Dievas, atsisėdo ant kelmelio ir sėdi.

Šventas Petras nusivilko marškinius ir nori eiti ežeran, tik kur prieina, ten pakraščiai kniugždėte kniugžda gyvatėmis, žalčiais.

Vaikščioja šventas Petras ir bijo vandenin bristi.

— Ko vaikštai ir nesimaudai? — klausia ponas Dievulis. — Matai, laikas slenka ir metas mums toliau eiti.

— Visur gyvatės — ir aš negaliu surasti vietos, kur galima būtų įeiti į vandenį. Geriau nesimaudysiu.

Ir ėmė vėl rengtis rūbais šventas Petras, o besirengdamas taip Dievui kalbėjo:

— Dabar aš patsai matau, kaip žmonėms sunku per tuos šliužus gyventi.

Apsirengė ir nuėjo toliau. Dar labiau pavargo šventas Petras, ištroško. Ištroškęs pamatė netoli balelę.

— Eisiu ir atsigersiu, — sako Dievuliui šventas Petras.

— Gerai, eik, o aš čia palauksiu, — sako jam Dievulis ir vėl atsisėdo ant kelmelio.

Po kurio laiko grįžta šventas Petras, galvą nuleidęs.

— Ar atsigėrei? — klausia jį ponas Dievulis.

— Kur atsigersi, kad ten varlių ir visokių biaurybių knibždėte knibžda. Dabar aš suprantu, kaip sunku žmonėms per tas biaurybes.

Dievulis nieko neatsakė, atsikėlė ir eina toliau. Eina ir mato — šile trys moterys uogas renka.

— Duokit man uogų, moterėlės, smogams nuvaryti — prašo šventas Petras.

— Mes neturime uogų, — sako moterys.

— Kaip neturite? Juk uogas renkate, — sako šventas Petras nustebęs.

— Ne uogas renkame, bet varliaujame, — atsakė jam moterėlės. Jos buvo vienmarškinės, juodomis suknelėmis apsirengusios.

— Tai nuo šios dienos ir varliausite, — tarė joms Dievulis, — ir moterys pavirto busilais, pasikėlė, nulėkė ant balų ir ėmė varles ir kitus šliužus gaudyti, o ponas Dievulis su šventu Petru grįžo atgalio dangun.

B I T Ė S

I

Kai Poną Jėzų žydai suėmė, Panelė Švenčiausioji tuo metu buvo sodžiuje, namie, ir piovė rugius. Kad Kristus su savo mokiniais apaštalais buvo nuvykęs Jeruzoliman, ji nieko nežinojo.

Kadangi ji buvo visų švenčiausioji, tai Dievulis apdovanojo ją savo malone, kad ji prato kalbą ir žvėrių ir paukščių ir net tai, apie ką duzgia vamzdelis.

Taigi Panelė Švenčiausioji, rugelius bepiaudama, mato, kad atlėkė trys bitukės, suka aplinkui galvą ir kažką liūdnai liūdnai duzgia. Pasiklausė jų duzgimo Panelė Švenčiausioji ir girdi, kad bitukės jai pasakoja liūdną naujienėlę: jos brangiausią Sūnelį suėmė pikti žydai, kankina jį ir rengiasi nužudyti.

Išgirdus tą naujieną, metė Panelė Švenčiausioji piautuvą pabarėly, norėtų bėgti Sūnelį vaduotų, bet nežino, kur, kurioj šaly tasai Jeruzolimas, kaip jin patekti. Tik girdi, kad bitukės žada Jai kelią rodyti.

Bitukės lėkė pirma, o Panelė Švenčiausioji sekė paskui jas, ir taip bitukės ją atvedė net Jeruzoliman.

Ir skirdamasi su bitukėmis Panelė Švenčiausioji pažadėjo: „Kadangi jūs, mažos bitukės, gailitės manęs ir mano Sūnelio, jūsų žvakės visuomet degs ant mano Sūnelio altorių, kad žmonės tai visuomet matytų ir niekuomet neužmirštų, jog jūs esate Dievulio draugai".

Todėl iki šiai dienai kunigai negali laikyti mišių, jei ant altoriaus nedega nors dvi vaško žvakės.

II

Šventas Jonas, dar mažas būdamas, biaurėjosi, kad žmonės labai pikti, kits kitam pikta daro ir visai Dievą ir jo įsakymus pamiršo. Kai pasiūgėjo, suaugo, nutarė bėgti iš savo kaimo, iš savo namų tyruosna-miškuosna, ten, kur žmonės negyvena, kad apie juos jis nei girdėtų nei žinotų.

Nutarė ir padarė. Šventas Jonas tyruose gyvena. Gera ten gyventi, ramu, melskis Dievui, į žvaigždes, į dangų žiūrėk, šventas giesmes giedok — ir visas tau darbas.

Tik viena bėda — nėra ko valgyti. Išalko šventas Jonas ir ėmė rankioti šakneles. Rankiojo išrankiojo — ir vėl alkanas, o aplinkui nebeliko nė vienos šaknelės. Ir kokios gi ten valgomos šaknys tyruose!

Ir ėmė šventas Jonas melsti Dievą, kad geriau jam mirti leistų, negu kad turėtų vėl į žmones grįžti.

Gailiai gailiai meldėsi šventas Jonas, mirties šaukėsi, bet mirtis vis neateidavo. Tik besimelsdamas girdi, kad kažkas labai užpakaly ūžia. Atsigręžęs pažiūrėjo, kad didelis didelis spiečius sėdo ant akmenų, kurie buvo jo sukrauti anksčiau, kad turėtų kur pasislėpti nuo saulės karščio ir lietaus, nes jokių medžių ten nebuvo.

Spiečius ten sėdo ir lizdą suvijo ir ėmė medų nešti. Suprato tuomet šventas Jonas, kad Dievulis geriausias pasiuntė jam maisto ir nebetrukdė jo maldavimu daugiau. Kasdien ėmė medų, valgė, o bitukės vis daugiau ir daugiau jo nešė.

Vieną naktį pasigirdo šventam Jonui per sapną balsas: „Kelkis ir eik į Jordano upę! Ten surasi pasaulio Atpirkėją“. Šventas Jonas nubudo ir pamanė: „Kokis gali būti pasaulio atpirkėjas ir kas man darbo, ar jis pas Jordano upę, ar kur kitur. Greičiausia, kad jokio atpirkėjo nėra, tik velnias mane kursto, kad suvedžiotų“.

Taip pamanęs vėl prigulė ir užmigo. Ir antrąsyk girdi per sapną tą patį balsą, tik jau rūstų: „Sakau tau, kelkis ir eik skubiai į Jordano upę! Ten rasi pasaulio Išganytoją“.

Ir vėl nubudo šv. Jonas ir vėl pamanė: „Kas gali pasaulį išganyti, jei jame gyvena pikti ir biaurūs žmonės, kurie apie Dievą, apie savo sielą visai negalvoja. Ne kas kitas, kaip pikta dvasia mane gundė. Mano — nueisiu į žmones, imsiu su jais gyventi. Dievui nusidėsiu ir patsai liksiu, kaip kad kiti yra. Kad manęs nebegundytų, negulsiu daugiau miego“.

Atsiklaupė šventas Jonas ir ėmė melstis. Tik jį bitukė — zapt, ir įgėlė. Viena, kita ir apipuolė, kaip debesys.

Nors ir šventas buvo žmogus šventas Jonas ir pasiryžęs buvo visokį skausmą kentėti, bet kai ėmė bitės jį gelti, kai ėmė gelti, neiškentėjo ir

leidosi bėgti... Bėgo bėgo ir sustoti nebegalėjo: kai bėga tiesiog, bitukės paskui jį lekia, kai nori šalin pasukti ar sustoti, vėl ima gelti...

Tris dienas be atoilsio bėgo šventas Jonas, kol pagaliau atsidūrė pas Jordano upę. Bitukės pranyko ir nebegėlė daugiau.

Suprato tuomet šventas Jonas, kad ne piktos dvasios tai buvo gundymas, bet Dievo balsas, ir todėl tapo jo nubaustas, kad jo nepaklausė. Apsigyveno tuomet ant Jordano upės, ėmė skelbti ten Dievo žodį ir krikštyti visus, kas klausė jo, ir mokyti katalikiško tikėjimo.

Jis taip darė, kol atėjo krikštytis ir ponas Jėzus Kristus, kurį jis pažino ir pasauliui paskelbė, kaipo Išganytoją.

III

Tai buvo labai seniai, dar tuo metu, kai žmonės buvo geresni ir dievobaimingesni; tuomet ir Dievas žmonėms buvo geresnis; nebūdavo tuomet tiek vargo ir bėdų žmonėms, bet ir už kaltes Dievas sunkiau tuomet bausdavo. Dabar žmonės tiek pikta daro, kad Dievui už nusidėjimus bausti tokiu būdu, kaip tuomet, panorėjus, neliktų nei vieno pasauly gyvo žmogaus.

Gyveno tuomet, kur, aš dabar jau esu pamiršęs, karalius. Jis buvo dievobaimingas, galingas ir turtingas. Turėjo jis vieną tiktai dukterį, kurią labai mylėjo ir kuria labai džiaugėsi. Kai jis viešpatavo, jam ir jo žmonėms labai sekėsi, ir todėl visi labai praturtėjo. O kai žmogus praturtėja, jis pasidaro labai šykštus ir pinigų uvėrus; žmogus tuomet nemoka nei atjausti kito, nei kito pasigailėti. O ką jau bekalbėti apie tai, kad kitam, nors ir artimiausiam savo draugui, pagelbėtų ištikus nelaimei.

Štai tie žmonės, kai jie pralobo praturtėjo, toki šykštūs pasidarė, jog pavargėliui ar elgetai tik badu mirti liko, nes jiems niekas kąsnelio duonos suteikti nenorėjo.

Bet, žinoma, žmogus badu mirti ne kiekvienas nori, ir kai jam niekas nepadeda, velnias nusidžiaugia ir ima žmogų gundyti į bloga, ir daug kas jo pagundų paklauso. Taigi daugel atsirado pavargėlių ir elgetų, kurie, velnio pagundoms pasidavę, iš niekur pagalbos nematydami, ėmė vogti. Čia vieno svirną išplėšė, čia kito klėtin įsivogė ir visus drabužius išnešė ir taip toliau. Įsidrąsinę, pagaliau, ėmė vogti net gyvulius: avis, karves, arklius.

Tuomet žmonės nuėjo į karalių ir pareikalavo, kad jis visus elgetas ir pavargėlius iš savo karalystės išguitų. O jei jis to nepanorės padaryti, tai jie visi išsikraustysią svetimosna šalysna, ir telieka jis vienas su elgetomis.

Karalius, žinoma, nusigando. Nepanorėjo likti elgetų karaliumi ir įsakė išvaryti iš savo karalystės visus elgetas ir pavargėlius. Bet ką tu jiems padarysi. Išvijo juos iš miestų, jie nuėjo kaimuosna, išvijo iš kaimų, jie nuėjo į viensėdžius; išvijo iš ten, jie pasislėpė miškuose ir raistuose ir daugelis jų virto piktadariais. Žmonės ėmė dar labiau skųstis ir murmėti. Ne vienas jau tikrai buvo pasirengęs kraustytis svetimon šalin. Karalius labai susirūpino. Tuomet „Gudrusis" jam ir pakuštėjo ausin tokį patarimą:

„Paskelbk, kad tu nori, kad tavo karalystėj nebūtų nei elgetų nei pavargėlių. Todėl tu sumanei tokią ir tokią dieną visus juos turtais apdovanoti, kad ir jie liktų pasiturinčiais. O kai jie patikės ir susirinks, apsupk visus savo kareiviais, suimk juos, sukaustyk ir kalėjimuosna įkišk".

Kaip patarė, taip karalius ir padarė. Susirinko pavargėlių ir elgetų didžiausios minios. Kai pamatė juos karalius, net pagailo jam jų. Liepė jiems duoti visiems valgyti ir gerti ir pastogę atsilsėti.

Visi suėjo pastogėn — dideliuosna rūmuosna, gėrė, valgė ir karalių laimino.

O gudrusis vėl ėmė kuštėti karaliui ausin:

„Tau jų gaila, bet jų tiek, jog tu, visus savo turtus išdalinęs ir patsai elgeta tapęs, jų pusės neaprūpinsi. Suimsi juos visus, kalėjimuosna sukiši, neištesėsi jų visų išlaikyti — tokį skaičių penėti juk, pamanyk, kokių išlaidų reikia. O jei nieko jiems nepadaręs ir žodžio neištesėjęs jiems dabar leisi laisvai eiti, kur jie sau nori, jie tuomet labiau supyks, kad tu juos esi apgavęs, ir dar blogiau ims elgtis. Geriau liepk uždaryti užrakinti visas duris ir padegti namus, kad niekas jų neišsigelbėtų ir visi žūtų".

Kaip piktasis patarė, taip karalius padarė, o žmonės jį už tai pagyrė ir kalbėjo, kad jis gerai padaręs. Visam kraštui bus ramiau.

Kas žmonėms atrodo gera, tas nevisuomet yra gera pas Dievą. Supyko Dievas labai ir nutarė nubausti ir karalių ir žmones ir pasiuntė didžiausią slibiną su dvylika galvų. Jis atsigulė prie to miesto, kur gyveno karalius, vartų ir kiekvieną, kurs eidavo ar jodavo ar važiuodavo, prarydavo. Nusigando žmonės, uždarė miesto vartus ir niekas neišdrįsdavo išeiti. Bet tuomet išalkęs slibinas įsiveržd avo miestan, nutverdavo žmones, suėsdavo juos ir eidavo vėl gultų prie miesto vartų...

Siųsdavo prieš slibiną karalius savo kareivius. Bet daugel jų žūdavo, o slibino nugalėti nenugalėdavo. Žinoma, dabar jį tuoj iš armotų sušaudytų, bet tuomet nei armotų nei šautuvų žmonės neturėjo, o kovojo tik kalavijais ir ietimis. Su tokiu ginklu net prieiti į slibiną buvo sunku, nes žmogų pamatęs jis už kelių varsnų žėrė į jį liepsna.

Nusiminė tuomet žmonės, nusiminė karalius ir ėmė Dievui melstis, kad gelbėtų juos. Tuomet atėjo į karalių vienas pustelnikas ir taip jam pasakė:

— Dievas pasiuntė baisų slibiną, kad jus kankintų taip, kaip jūs kankinot elgetas ir pavargėlius, kad jūsų mirtis būtų tokia baisi, kaip tų nekaltųjų elgetų ir pavargėlių, kad jūs prieš mirdami ugnimis būtute deginami, kaip ugnimi buvo jie deginami, kad jūs iš niekur pagalbos negautute, nes ir tiems nelaimingiesiems jūs neteikėt, kai jie meldė jūsų pagalbos.

— Tai kas gi mus daryti? Nejaugi nėra išeities, ir mes visi turime žūti?

— Jūs turite kentėti, kadangi jūs buvote beširdžiai ir privertėt karalių žiauriai persekioti nelaiminguosius. Bet karalius, jūsų turtus begelbėdamas, padarė piktą darbą. Tegelbėja dabar jus, jūsų gyvybę nuo Dievo bausmės.

— Aš gelbėsiu, tik pasakyk kaip? — atsakė karalius.

— Kadangi tu labiausiai Dievo akyse nusidėjai, ir bausmė tau tenka baisiausia. Jei priimsi ją, Dievas gelbės tavo visą tautą ir liausis ją baudęs.

— Geriau kentėsiu aš vienas, negu kad visa tauta turėtų kentėti ir žūti.

— Gerai. Tu turi jauną ir skaisčią dukterį, kurią tu myli labiau, negu savo gyvybę. Išvesk ją ryt nakčia už miesto vartų, pririšk prie medžio. Anksti rytą slibinas nubudęs suės ją ir suėdęs išgaiš. Dievas pasitenkins tavo bausme ir kitų nebebaus.

Griuvo karalius ant žemės, ėmė plaukus rauti ir rėkti:

— Neduosiu dukters. Težūna geriau visas pasaulis, negu mano duktė turi tokia baisia mirtimi mirti...

Nenorėtų karalius, bet susibuntavojo visi žmonės ir kareiviai.

— Kaip gi tai? Ar mūsų dukterys ir seserys nėra mums tiek brangios, kiek karaliui jo duktė.

— Ar mums mūsų vaikų negaila tiek pat, kiek jam savosios dukters.

— Težūna geriau viena kraliaus duktė, negu kad turėtų mūsų vaikų žūti šimtai.

— Eikim, paimkim ją per prievartą ir padarykim, kaip šventasai pustelnikas sako...

Susibuntavojo žmonės, įsibrovė karaliaus rūmuosna, paėmė karalaitę, nuvedė už miesto vartų, kur slibinas gulėjo, ir pririšo ją į medį.

Verkia karalaitė, Dievui meldžiasi ir baisiausios mirties laukia. Užtekės saulė, išlįs slibinas iš savo olos, pamatys karalaitę ir praris.

Tuo kaip tik keliu į miestą jojo šventas Jurgis. Jis tris dienas ir tris naktis jau jojo nemiegodamas, nevalgydamas, niekur nesustodamas. Išgirdęs, kad baisus slibinas kankina žmones, jis, kaipo šventas vyras, pasigailėjo žmonių, nežinodamas, dėl ko jie kenčia, ir nutarė arba pats žūti, arba juos iš nelaimės išvaduoti, ir todėl skubėjo, kad greičiau atvyktų, kad mažiau žmonių žūtų. Prijojo tą vietą, kur buvo pririšta karalaitė, kaip tik tuo metu, kai žmonės, ją vieną palikę, sugrįžo pilin ir miesto vartus užkėlė.

Prijojo šventas Jurgis, pamatė karalaitę ir paklausė, kas ją čia pririšo. Karalaitė visa jam papasakojo ir ėmė verkti prašyti, kad ją gelbėtų.

— Neverk, karalaite, aš tave išgelbėsiu, — sako šventas Jurgis.

Jis nusėdo nuo žirgo, išlaisvino karalaitę ir sako jai:

— Grįžk laisva miestan, o aš tavo vietoj lauksiu baisaus slibino.

— Kur aš eisiu, — sako karalaitė: — kad miesto vartai užkelti ir visomis šovynėmis užšauti. Vėl jei tu žūsi, mane vistiek pagaus, suriš ir vėl ryt vakarą čia atves, kad slibinas prarytų...

Ir ėmė verkti karalaitė ir šventą Jurgį prašyti.

— Geriau aš čia su tavim pasiliksiu. Jei jau žūsi, manęs neišgelbėjęs, težūsiu ir aš drauge. Gal gi mano mirtis tuomet tikrai išgelbės kitus.

Šventas Jurgis sutiko.

Sėdi jiedu ir laukia. Ėmė šventą Jurgį miegas marinti, ir sako todėl jisai karalaitei.

— Tris naktis nemiegojau, čion beskubėdamas, ir negaliu dabar išsilaikyti: miegas mane marina. Dar aušra ne tuoj patekės, aš prigulsiu ir susnūsiu truputėlį. Kai pradės aušti, tu mane pažadinsi. O jei negalėsi prižadinti, štai tau yla, kalk ją mano padan. Tuomet aš pabusiu.

Atsigulė ir užmigo. Ir miegojo, kaip akmuo. O karalaitė sėdi ir vis Dievui meldžiasi, kad Dievulis padėtų šv. Jurgiui laimėti.

Ėmė aušti, ėmė karalaitė žadinti miegantį šv. Jurgį, bet nieku būdu jo pažadinti negali. Jau ir aušra ėmė tekėti, o šv. Jurgis vis miegti, kaip akmuo.

Klūpauna karalaitė šalia švento Jurgio ir verkia. Štai tuoj nubus ir slibinas, žus karalaitė, su ja šv. Jurgis. Reikia imti yla ir kalti padan, bet karalaitei taip gaila šv. Jurgio, kad pati verkia, gailias ašaras lieja, bet kalti yla padan negali.

Jau ir slibinas ima savo oloj judėti, raivytis. Tuo išlįs iš olos, ir visam bus galas.

Krito karalaitės karšta ašara ant švento Jurgio veido. Pasijudino šventas Jurgis, apsivertė ant kito šono ir vėl miega.

Tik kur buvusios, kur nebuvusios trys mažos bitukės. Užpuolė jos įmigusį šventą Jurgį ir ėmė gelti.

Šoko šv. Jurgis ir mato, kad jau slibinas lenda iš olos.

Sėdo šventas Jurgis žirgan ir greičiau kovon su slibinu.

Tris dienas mušėsi, kol jį nugalėjo, nukirto jam visas dvylika galvų. Miesto gyventojai girdėjo ir matė, bet iš miesto išeiti bijojo, tik visose bažnyčiose varpai skambino, kunigai mišias laikė, žmonės meldėsi, kad Dievas padėtų jaunam raiteliui slibiną nugalėti, karalaitę išvaduoti: nors jai mirti paskyrė, bet visgi labai gailėjosi karalaitės.

Kai šventas Jurgis nugalėjo slibiną, atkėlė miesto vartus, išėjo švento Jurgio pasitiktų visi gyventojai, maži ir dideli, jauni ir seni. Išėjo ir patsai karalius, džiaugdamasis, kad duktė, kurią jis jau buvo apraudojęs, išliko gyva.

Vedė šv. Jurgį tiesiog karaliaus rūmuosna. Ten iškėlė didelę puotą, o paskui šv. Jurgis vedė karalaitę ir tapo karaliumi.

Jis buvo toks geras karalius, kokio nebuvo pasauly ir nebebus.

Kadangi visa tai padarė bitukės, kurios metu prikėlė šv. Jurgį iš miego, paliepė šv. Jurgis bites gerbti, joms nekenkti. Ir ėmė nuo tų laikų žmonės gerbti bites...

A I T V A R A S

I

Gyveno vienam kaime ūkininkas, kuris turėjo antrą jau žmoną ir dvi dukteri: vieną iš pirmosios žmonos, mirusios, kitą iš antrosios. Antroji žmona labai neapkentė savo podukros, vargino ją sunkiausiu darbu ir visuomet laikė suniekėje ir dar dažnai įskųsdavo tėvui, kad ji išdykaujanti, ir tada tėvas ją bardavo, o kai kada net mušdavo.

Kentė, kentė mergaitė ir pagaliau sumanė:

— Eisiu ir nusiskandinsiu ežere.

Vieną gražią dieną pamotė pasiuntė ją ežero liūne pripiauti gyvuliams šėko.

— Gal nusiklampins liūne, — mane ji, ten podukrą siųsdama: — tada išsivaduosiu nuo neapkenčiamos mergaitės.

Ir įsakė jai visą dieną, iki saulėleidžio, piauti šėką. O leisdama ją tan sunkian darban, davė jai valgyti supelėjusios duonos kelias pluteles.

Mergaitė našlaitėlė paėmė maišą, piautuvą ir nuėjo. Eidama manė:

— Negu taip turiu gyventi, geriau pasinaudosiu proga ir nusiskandinsiu dabar.

Kai ji, taip galvodama. ėjo per šilelį, išgirdo skalinantį šuniuką. Žiūri — gi prie medžio pririštas už kaklo liesas šuniukas, koja jam permušta, kruvina. Dreba jis, vargšelis, ir taip gailiai skalina, lyg mažas vaikas verkia.

Priėjo mergaitė, atrišo jį, apžiūrėjo permuštą kojytę, atplėšė savo skarelės kampą, perrišo jam žaizdą, paskui išėmė iš maišo duonos plutelę ir, pusiau ją perlaužus, vieną pusę pasiliko sau, o kitą supenėjo šuniukui ir nuėjo savo keliu.

Kiek toliau paėjėjus, jau visai netoli ežero, į kurį ėjo, sutiko pakely senelį elgetą. Jis buvo žilas, kaip obelis, silpnutis, vos kojas tempė. Kai jį mergaitė pavijo, atsigręžė jisai ir sako:

— Mergele jaunoji, pasigailėk manęs seno! Antra diena jau nieko burnoje neturėjau: nei vandens lašo, nei duonos gurinio. Mirsiu badu, kaimo nepasiekęs, jei manęs seno nepasigailėsi, duonos nors plutelės neduosi.

Mergaitė išsiėmė likusią duonos plutelę ir atidavė seniui.

Norėtų senis ją valgyti, bet plutelė sužiedėjusi, kieta — negali jos įkąsti. Matyti, senis jau nebeturėjo nė dantų .

Taigi mergaitė jam sako:

— Atsiremk manim, seneli, aš tave privesiu prie ežero. Jis visai netoli. Ten pamirkysim plutelę, ir galėsi ją suvalgyti.

Senis paklausė mergaitės, atsirėmė į jos petį, ir eina abu. Mergaitė vos gali paeiti — tiek slegia jos petį senis. Bet ji tyli ir nieko jam nesako.

Juo toliau, juo sunkiau eiti. Pagaliau priėjo ežerą. Senis atsisėdo, o mergaitė pamirkė vandeny plutelę ir padavė seniui. Valgo tasai plutelę, o mergaitė su pasigailėjimu į jį žiūri ir mano:

— Aš skundžiuosi, kad man sunku gyventi, o jam juk dar sunkiau: neturi nei namų, nei vaikų, nei sveikatos. Kokia aš negera, kad skundžiuosi savo likimu ir norėjau net skandintis.

Senis suvalgė duonos plutą ir sako:

— Visai sutvirtėjau, nors šokti eitau. Pasakyk, mergele, ko tu čia esi atėjusi į ežerą?

Mergaitė papasakojo seniui, kokiam darbui yra ją pasiuntusi pamotė.

— Tu pasigailėjai manęs, atidavei paskutinę duonos plutelę, tai dabar aš, pasisotinęs, padėsiu tau darbą dirbti. Duok man piautuvą, — aš piausiu, o tu kraštan nešiosi.

Mergaitė nenorėjo sutikti, bet senelis įkalbėjo. Paėmęs piautuvą, senelis nubrido liūnan ir kad ėmė, kad ėmė piauti, net stebisi mergaitė, iš kur jam tiek jėgų imasi.

Trijų glėbių nesuspėjo kraštan išnešti mergaitė, kai senis nupiovė visą liūną. Geras vyras su dalge pievoje tiek būtų per dieną neprišienavęs.

Neapsižiūrėjo mergaitė, kai senis sunešė šieką kraštan ir sudėjo kupetosna.

— Dabar eik namo ir pasakyk tėvui, kad atvažiuotų šieko parvežti.

Mergaitė prisikimšo šieko maišą.

— Parnešiu namo kiaulėms papenėti, kad pamotė manęs nebartų.

Senelis sako mergaitei:

— Aš nuvargau, tau bepadėdamas. Dabar aš čia pasėdėsiu, atsilsėsiu, kol tavo tėvas atvažiuos, o tu nuneški namo mano krepšį. Jei aš nūnai neateisiu, tai pasiliksi jį sau.

Mergaitė žiūri — senas, sulopytas krepšys, apskretęs, jog net rankon jis nepatogu imti. Bet nieko nepasakė, paėmė jį, užsidėjo žolės maišą ant pečių ir, padėkojus seneliui už pagalbą, nuėjo namo.

Eina ir stebisi, kad jai lengva nešti tokis didelis maišas. Rodos, ji neina, bet ją kažkas neša.

Kai parėjo namo, pamotė pamačiusi ją tiek anksti sugrįžusią, ėmė ją kolioti ir piktais žodžiais barti. Bet mergaitė pasakė, kad ji visą liūną nupiovusi ir tiek šėko pripiovusi, jog reikia arkliu važiuoti jį parvežti.

— Gerai, aš pati važiuosiu. Bet jei netiesą pasakei, geriau nelauk manęs namo pargrįžtančios.

Liepė vyrui pakinkyit arklį vežiman — ir pati viena nuvažiavo. Mato, visas kraštas šėku nukrautas.

— Ar jai aitvaras padėjo tiek pripiauti! — stebisi moteriškė.

Krovė, krovė vežimą moteriškė — vos nepatrūko, o šėko, rodos, kiek buvo, tiek ir tebėra. Prisikrovė kupiną vežimą ir važiuoja namo. Tik — triokšt — ir lūžo iena. Pasikeikė moteriškė, surišo ieną, kaip mokėjo, pavažiavo kiek — triokšt — ir nulūžo antra iena. Dar labiau sukeikė moteriškė, surišo ir antrą ieną, kaip mokėjo, pavažiavo kiek — brakšt — ir nulūžo ašis.

Jau dabar sutaisyti nebemokėjo, išsikinkė arklį ir nusivedė namo, palikusi vežimą ant kelio.

Parėjusi pamotė namo iškoliojo vyrą ir liepė jam pasikinkyti kitą vežimą, dar didesnį, ir nuvažiavo abu.

Važiuoja, važiuoja abu, privažiavo vietą, kur buvo vežimą palikusi — nei šėko, nei vežimo, nei ratų, nei padargų niekur nėra. Ėmė ieškoti aplinkui, bet niekur nieko nesurado.

Nusiminė ūkininkas, manydamas, kad pavogė kažkas ir vežimą, ir ratus, ir padargus, iškoliojo žmoną, vos tik neprimušė.

Bet kaip nustebo, kai besibardamu privažiavo ežero krantą. O gi mato — vežimas stovi ežero pakrantėje gerų geriausias: nei ienos sulaužytos, nei ašis nulūžusi.

— Drignių prisigėrei, kvaila boba! Patingėjusi niekų man priplepėjai!

Vyras taria žodį — žmona jam tris, vyras tris žodžius — žmona jam dvylika. Taip besibarant, vyras kantrybės netekęs — pykšt moteriškei veidan, o žmona grėblį nusitvėrus — paukš jam viršugalvin.

Ir ėmė abu peštis, o arklys pasibaidęs nudūmė per kalnus, per arimus namo...

Prisipešusiu eina abu, vyras su žmona, namopi. Abu piktu ir keikiasi...

O našlaitė mergaitė tuo metu, nusinešus šėką svirnan, pasiėmė peilį, pasistatė kraitelę ir manė trupinti kiaulėms žolę. Atidengė maišą ir mato — žolės ten nėra nė saujelės, o vis gražiausi parėdai, ploniausios drobės, šilkinės skarelės, šilku austos juostos. Krovė, krovė mergaitė traukdama visa tai iš maišo — nukrovė visas grindis, o maišas vis dar netuščias.

Norėdama daugiau vietos padaryti, paėmė senelio krepšį, kad jį kiton vieton padėtų, bet nė pajudinti negali.

— Kas gi dabar čia atsitiko, kad jis tokis sunkus vienu matu tapo, — nusistebėjo mergaitė, atrišo krepšį ir žiūri, kad jame auksas žverbla.

Išpylė visą aukso krūvą ant grindų ir stebisi. O tuo metu mato — pareina tėvas su pamote, abu piktu, guzuotu, sukruvintu.

— Tėveli, pažiūrėki, ką man aitvaras padovanojo! — ėmė ji šaukti.

Atėjo tėvas su pamote ir stebisi, matydamu tuos turtus.

Pasistebėjo, pasigėrėjo ir tik dabar suprato, kad juodu aitvaras buvo suklaidinęs, suerzinęs, sukirkęs, kad nubaustų už jų negerą elgimąsi su mergele-našlaitėle.

Suėmė visus turtus, dėžėsna sudėjo, paslėpė — ir tapo ūkininkas turtuoliu, jog panašaus į jį aplinkui kito tokio nebuvo.

Ir pamotė daugiau nebeskriaudė podukros, nebepersekiojo, bet stengėsi jai įtikti kuo galėdama, kad ir jai ir jos vaikams tektų šis tas iš podukros turtų.

II

Gyveno garsus ir turtingas ponas, kuris turėjo daug dvarų, daugel girių, jog patsai jų ribų nežinojo.

Jis turėjo tik vieną dukterį, ir daugiau vaikų nebuvo. Todėl jis buvo pasiruošęs palikti jai visus savo turtus, dvarus ir girias. O kadangi ponas buvo išdidus, jis norėjo surasti savo dukteriai tokį pat išdidų vyrą, kokis buvo jisai pats.

Daugel jaunųjų ir senesniųjų vyrų piršosi pono dukteriai, bet nė vieno jų išdidus ponas sau žentu pasirinkti negalėjo: vienas turtingas, bet negarsios giminės, kitas — garsios giminės, bet maža turi turtų: tasai jaunas ir gražus, bet neišdidus, kitas vėl būtų ir turtingas ir išdidus ir garsios giminės, bet senas ir negražus — ir pagailo jam dukters, josios jaunųjų dienų.

Taip rinkosi vienus metus, kitus metus, pagaliau pasirinko tokį, kuris jam labiausiai patiko: jis buvo ir išdidus, ir turtingas, ir garsios giminės, ir nesenas, bet negražaus veido ir šiurkštaus būdo.

Nors tėvui patiko, bet duktė už jo tekėti nenorėjo, o prieštarauti bijojo, todėl prašė, kad sutuoktuves atidėtų vis ilgesniam ir ilgesniam laikui. Pagaliau įkyro tėvui atidėlioti ir jis, pasišaukęs dukterį, sako jai:

— Esu jau senas ir greitai galiu mirti. Todėl neatidėliosiu daugiau tavo vestuvių, ir per vieną mėnesį tu už vyro turi ištekėti.

Duktė mėgino dar tėvą prašyti, bet tasai ir klausyti neklausė ir liepė tuojau vestuvėms ruoštis.

Nuliūdo jauna mergelė ir nuliūdusi išėjo girion pasivaikščiotų, savo likimą apverktų, apie būsimą gyvenimą su nemylimu vyru pagalvotų.

Taip begalvodama, taip besisielodama, pati nepamatė, nepastebėjo, kai girių gelmėsna nuklydo, ir apsižvelgė, apsidairė tik tuomet, kai žaibai sužaibavo, perkūnai sugriaudė, juodi debesys dangų apklostė, žemę aptemo.

Norėtų mergaitė grįžti, norėtų namopi skubėti, bet nežino, kur eiti, kurion pusėn žingsnį žengti.

O debesys vis arčiau ir arčiau, o žaibai vis labiau ir labiau dangų raižo, o perkūnai vis smarkiau ir smarkiau griaudžia.

Jau ir paukščiai nutilo, lapų gelmėse pasislėpė, jau ir pirmi lašai, reti, bet skaudūs, dideli, kaip ašaros, ėmė kristi, o ji vis nežino, nei kur eiti turi, nei kur pasislėpti.

Atsistojo po ąžuolu plačiašakiu ir verkia. Tik girdi staiga žodžius:

— Toli, jaunoji mergele, nuklydai nuo ten, kur žmonės gyvena. Nepatogu girioje ir baisu, kai audra siaučia.

Žiūri mergelė, kad prieš ją stovi jaunas, gražus bernelis geltonplaukis. Ant peties jam kabo šautuvas ilgavamzdis, ant galvos kiaunės kepurė su povo plunksna...

Pamanė, pažino mergelė, kad tai ne piktas žmogus, kur girių tankmėse dienomis slapstosi, o nakčia iš ten išeina žmonėms praeinantiems, pravažiuojantiems kelią pastotų, bet girios klajūnėlis, jaunas medinčius.

Nusidžiaugė mergelė ir pasisakė esanti paklydusi, girių gelmėn netikėtai nubridusi ir dabar nežinanti, audros užklupta, kur eiti turi, kurion pusėn savo žingsnius nukreipti reikia.

— Aš čia netoli žinau saugią vietą. Ten mes audrą praleisim, o paskui aš tave išvesiu į tavo tėvo dvarą, nes man girioje žinomi visi keliai ir keleliai, išvaikščioti išbraidžioti visi takai ir takeliai.

Paėmęs už rankos, jis nuvedė mergelę didelėn olon. Ten, kol audra užė, jiedu sėdėjo, bernas mergelę klausinėjo, kas ji per viena, kur josios tėvo aukšti dvareliai, kodėl nubrido viena girelės gelmėn.

Visa papasakojo atvirai mergelė, nes tokie nuoširdūs buvo jauno medinčiaus žodžiai, tiek užuojautos reiškė jo lipšnus jaunas balsas, tiek švelniai kalbėjo, taip meiliai į ją žiūrėjo, jog tuojau mergelės širdį pagavo.

Kas jis per vienas buvo, kaip čia atsirado, jį klausti mergelė neišdrįso, o jis patsai nepasisakė.

Kai audra praūžė, praslinko, išvedė jauną mergelę žavintis medinčius tiesiog į jos tėvo dvarą.

Išvedęs padavė jai baltą ranką, atsisveikino ir persiskyrė. Ji nuėjo tėvo dvaran, kur josios nusigandę seniai laukė, o jisai sugrįžo giriosna.

Visą naktį jaunoji mergužėlė užmigti negalėjo, akių nesudėjo, vis gal-

vojo apie jauną medinčių, apie jo gelsvus plaukus, mėlynas akis. Jo švelnusis balsas nuolat ir nuolat skambėjo jos ausyse.

Ankstų rytą užsikėlusi, baltai nusipraususi, dailiai apsirėdžiusi, vėl išėjo jauna mergelė girion — ir ėjo vis toliau ir brido vis giliau, belaukdama, besitikėdama, kad vėl pasitiks, kad vėl pasimatys su jaunu medinčium, kuris josios širdelę sužavėjo.

Netoli dar nuėjo, neilgai dar nubrido, kai jaunas medinčius vėl jai kelią pastojo, šiais žodžiais ją prakalbindamas:

— Ar vėl nori, jaunoji mergužėle, girioje paklysti, ar mane, medinčių, pamatyti, kad taip toli girion nuėjai?

Nieko mergelė neatsakė, tik skaistūs veidai, kaip spalgena, kaip putino uogos, paraudo.

— O gal tau patiko girios gelmės, gal nori sužinoti, kaip gyvena girioje žvėrys ir žvėrelės, dideli ir maži paukšteliai?

Vėl nieko jam neatsakė jauna mergelė, tik dar labiau paraudo ir pajuto, kad džiugingas susijaudinimas jai žadą užkando.

— Giria plati, savo kojelėm jos neišbraidysi, savo skersnais žingsneliais neiššingsniuosi.

Sušvilpė jaunas medinčius, ir kur buvęs, kur nebuvęs, atsirado širmas žirgelis.

Jaunas medinčius švelniai mergelę apkabino, balnelin pasodino — ir nujojo abu girių gelmėsna. Kur jodinėjo, ką jaunu kalbėjo, niekas nežinojo, tik žalia girelė girdėjo, tik girių paukšteliai matė.

O kai saulė sėdo ant medžių, jaunoji mergelė vėl buvo savo tėvo dvare.

Ir vėl visą naktį miego nemiegojo jauna, tik vis svajojo apie jauną medinčių. Tik saulei tekant pamanė:

— Ne man bernelis skirtas, ne man likimo lemtas! Ne mano laimei jaunasis gimė, ne mano džiaugsmui puikusis augo.

Taip pamaniusi suleido šviesias akis ir užmigo valandėlei.

Kai pabudo, nutarė daugiau girelėn nebevaikščioti, jauno medinčiaus nebesutikti, su juo daugiau žodžių nebekalbėti.

Taip nutarus vieną dienelę ir kitą girion nenuėjo.

Verkė giria, dejavo. Viesulai šakas laužė, viršūnes lankė, aitvaras viršūnėmis lakstydamas švilpė, šūkavo, dejavo. Bet mergelė to nežinojo, girelėn nėjo ir ton pusėn net žvelgti nepažvelgė.

Kai atėjo trečioji dienelė, neiškentė jaunoji mergelė, pati nepajuto, nepamatė, kai kojos nunešė ją vėl žalion girion, kurion vos įėjus patiko jauną medinčių.

Kur jiedu vaikščiojo, ką jiedu ten darė, ką kalbėjo, tik viena giria žinojo.

Ir ėmė dabar girion jauna mergelė vaikščioti kas vieną dienelę.

Slinko diena po dienos, o puikaus ir išdidaus pono dukrelė kasdien girelėn viena vaikštinėjo, o apie vestuves ir galvoti negalvojo.

Ir klausia ją išdidus tėvas, ar jau yra paruošusi visa, kas mergelei reikia turėti už vyro tekant.

— Netekėsiu, išdidus tėvužėli, už to, kurį man esi parinkęs. Aš kitą bernelį pažinau, aš kitą bernelį pamilau. Arba už jo tekėsiu, arba visai netekėsiu.

Ėmė tėvas ją klausti, kur yra tasai bernelis, ar turtingi jo tėvai, ar garsi giminė, kur yra jo platūs dvarai, aukšti rūmai.

Nieko mergelė pasakyti negalėjo, nes pati nežinojo, nei kas jis yra, nei kas jo tėvai, nei kur jo aukšti dvarai, nei kokios jis giminės — klausti jo neklausė, o jisai pats nepasisakė.

Tik papasakojo tėvui, kad jos bernelis, kuri jį pamilusi yra, girios klajūnėlis, jaunas medinčius.

— Kol saulė danguje, valkata, nežinomos giminės klajūnas mano žentu nebuvo ir nebus.

Skaudžiai išbarė tėvas dukrelę. Gailiai verkė jaunoji mergelė, bet jos ašarų tėvas dabon nedėjo, liepė ją nuvesti kambarin, užraktais užrakinti, šovynėmis užšauti, kad išeiti negalėtų, girion nepatektų, su jaunu medinčium nepasimatytų.

O patsai atsisėdo už baltų skobnių ir parašė būsimajam žentui, kurį pats sau pasirinko, kad greičiau pulką parinktų, jo dvaran su juo atjotų, su jo jaunąja dukrele susituoktų.

Kai apie tai sužinojo jauna išdidaus pono duktė, ėmė prašyti tarnaitę, kuri su ja buvo, kad slaptai iš dvaro išeitų, žalion girion nuvyktų, ten jauną medinčių surastų ir papasakotų jam visa, ką yra mačiusi, ką yra girdėjusi.

Kaip prašė jaunoji pono duktė, taip ir padarė jos ištikima tarnaitė.

— Pasakyk jaunai mergelei, kad aš ją dar šią naktį aplankysiu, — liepė pranešti paslaptingasis medinčius.

Visą vakarą iki gilios nakties laukė, ant baltų rankų rymodama, jaunoji mergelė. Dar pirmiems gaidžiams nesugiedojus, aplankė ja medinčius — nepamatė, nepajuto, kai dvaran įjojo, kai aukšton klėtin įėjo. Nepamatė nei ji, nei budrūs pono tarnai, nei patsai išdidus ponas.

Papasakojo jam visa nudžiugusi mergelė — ir savo vargus, ir savo džiaugsmus, ir ką su tėvu buvo kalbėjusi.

— Pasakyk dabar man, berneli, kas tu esi, ar garsios giminėlės, ar turtingų tėvų sūnus, kur tavo platūs dvarai, aukšti rūmai?

— Jei mane myli, mylėk ne dėl garsios giminėlės, bet dėl mano jaunos jaunystėlės. Jei nori už manęs tekėti, man priklausyti, ne dėl mano plačių dvarų, ne dėl mano aukštų rūmų, tik dėl mano meilės tekėti.

Prisiekė, pažadėjo jauna už jo tekėti, jam mielai priklausyti, nors ir būtų vargšo ūkininko sūnus ir jai tektų vargti, skurde gyventi visą savo amžių, bet tik su juo.

— Tik kaip aš savo tėvą palenksiu, kokiu būdu iš jo valios išsivaduosiu.

— Tikėk manim, jaunoji mergele! Jei net tau pas altorių tektų su nemylimu atsiklaupti, ir tada tave išvaduosiu, kitam tavęs neužleisiu.

Kai jis taip kalbėjo, sugiedojo gaidžiai, sužvengė po langu širmas žirgelis.

— Lik sveika dabar, mylimoji! Mano žirgas nekantrauja.

Tai pasakęs paspaudė jos baltą ranką, pabučiavo jos skaistų veidą, šoko per langą ir tiesiog pataikė tymo balnan.

Sudundėjo žemė, suūžė viesulas — ir nepamatė mergelė, kur dingo, kur nujojo jaunas medinčius.

Patiko dar labiau mergelei vikrusis medinčius, ir ėmė dabar tikėti, kad savo žodį ištesės, ją iš tėvo valios išvaduos. Bet dienos slinko, o apie jį nieko nebuvo girdėti.

Štai jau rūbai sutuoktuvėms pasiūti, valgiai, gėrimai paruošti, svečiai sukviesti — o apie jauną medinčių nieko nebuvo girdėti, kur buvo, ką manė, ką darė, niekas nieko nežinojo.

Štai jau ir jaunasis su pulku atjojo, jį žaliu vynu jaunoji privitojo — niekas nieko nežinojo apie jauną medinčių, niekas jo nematė, apie jį nieko negirdėjo.

Štai ir žirgai subalnoti ir karietos sukinkytos bažnyčion važiuotų — dar vis tikisi mergelė, tikisi iki paskutinės valandėlės.

Skamba jos ausyse jauno medinčiaus žodžiai: „Jei net pas altorių tektų su nemylimu tau atsiklaupti, ir tada tave išvaduosiu, kitam tavęs neužleisiu!“

Jau žirguosna sėdo jaunojo broliai palydai, karietosna susodino jaunosios draugeles–seserėles — vis dar tiki mergužėlė.

Jau iš kiemo išjojo, išvažiavo, jau šventą bažnytėlę privažiavo — vis nėra ir nėra jauno medinčiaus, bet tiki mergelė, kad atvyks, kad dar ją nuo skaudaus likimo su nemylimu susituokti išeglbės.

Štai ir bažnyčion įėjo, šalia tėvo parinkto jai jauno berno atsistojo, bet vis dar laukia medinčiaus jauna mergelė.

Štai ir žvakes užžibino, vargonai sudūdavo, kunigas į altorių priėjo, šventą giesmę užgiedojo...

— Kur tu, kur tu, mielas bernužėli? — pagalvojo nusiminusi mergelė.

Štai papūtė viesulai, sudrebėjo suskambėjo bažnyčios langai, visos durys atsidarė, visos žvakės užgeso.

Žaibas sužaibavo, kaip ugnine juosta perskriedė bažnyčią, kibirkštimis į visas puses pasipylė.

— Aš čia! — sušuko jaunas medinčius, viduje bažnyčios atsistojęs, ugninėmis kibirkštimis apsišarvavęs...

Nusigando kviestieji svečiai, jaunųjų pulkai ir tie, kur pažiopsoti, pasižiūrėti atėjo — visi nusigando, kur kas galėdamas pasislėpė.

O jaunas medinčius puolė prie mergelės, pagriebė ją ant rankų, kaip vėjas plunksnelę, ir išnešęs ją iš bažnyčios, sėdo su ja savo širman žirgan.

Tik viesulai suūžė, tik vėtros sustaugė, dulkių verpetus padangėsna keldami, medžių šakas laužydami — pranyko jaunas medinčius — ir niekas nepamatė, kur nujojo, kurion pusėn žirgą leido. Čia stovėjo, čia žirgan sėdo, o čia jau jo nebėra.

Ir niekas nebematė daugiau nei jaunosios mergelės, nei girių klajūnėlio medinčiaus. Kur dingo, kur pražuvo, niekas iki šiol nesužinojo.

Tik sužinojo, tik suprato žmonės, kad tai buvo ne paprastas raitužėlis, ne paprastas tėvų sūnelis, bet patsai aitvaras, visų viesulų karalius.

III

Žmonės skundžiasi ir dejuoja, kad mūsų kraštas neturtingas, ir čia bloga gyventi, jokių uždarbių nėra, skundžiasi ir važiuoja už jūrių laimės ieškotų, o štai randasi svetimose šalyse tokių, kurie mūsų išpeikton žemėn atvažiuoja uždarbiautų ir čia suranda sau laimės.

Vienam tokiam atvažiavusiam štai kas atsitiko, ne dabar, bet ir ne per seniai. Nežinia, kas jis buvo — prancūzas ar vokietis, ar gal net anglas, tik ne mūsų žmogus ir ne mūsų tikėjimo. Jis nemokėjo iš pradžių net susikalbėti su žmonėmis, bet, kurį laiką pas mus pagyvenęs, pramoko lietuviškai. Tiesą pasakius, kalbėjo, kaip gudas vyžas pynė, bet vis tik žmonės jį suprasdavo.

Pasijuokia kitas, kuris negudresnis ir nemandagesnis, net akysna nusikvatoja, bet vis dėlto susikalba.

Štai šitas atėjūnas, ilgiau pas mus pagyvenęs, sumanė mišku prekiauti. Nupirko iš valdžios, kuri visuomet svetimiems gera, bet ne saviesiems, vietos gyventojams, didelį girios plotą, pasamdė žmonių — vienus medžiams kirsti, kitus šakoms skabinėti, rąstams piauti...

Ruduo buvo giedras, šiltas, žmonės, lengvai nuėmę nuo laukų vasarojų, džiaugėsi, kad atsirado uždarbio, ir nesibrangindami samdėsi miškan.

Ir atėjūnas buvo patenkintas. Manė, iškirsiąs visą nupirktą girios plotą, apdorosiąs, o kai susnigs ir atsiras geras rogių kelias, suvešiąs į upę ir, pavasariui atėjus, surišiąs rąstus sieliais ir svetimon šalin nuplukdysiąs.

Tik vieną dieną nueina miškan, o ten nėra nė vieno žmogaus. Bėga supykęs atėjūnas kaiman ir klausia:

— Kodėl, vyrai, šiandien nėjote miškan? Ar atlyginimu nepatenkinti?

— Ką ten žmogus būsi nepatenkintas! — kalba jam sodiečiai. — Gerai, kad nors tokio uždarbio atsirado. Vis skatiką susigraibai. Darbas, tiesa, sunkus, bet diena neperilga. Nuvargsti ir vėl atsilsi.

— Tai kodėl namie be darbo sėdite? Kodėl neinate miškan?

— Šiandien negalima dirbti, šiandien didelė mūsų šventė! — aiškina jam sodiečiai.

— Kokia šventė? — nesupranta atėjūnas. — Juk šiandien ne sekmadienis.

— Šiandien švento Mikalojaus. Šią dieną mūsų tėvai ir protėviai visados šventė ir mes turime švęsti.

— Tinginiai esate, todėl ir švenčių jums atsirado daugybė, — tarė atėjūnas ir iš piktumo net nusispiovė.

— Tebūsime sau tinginiai, bet šiandien vistiek nedirbsime.

Pakrapštė atėjūnas pakaušį, nusigręžė ir nuėjo piktas namo.

— Tokia giedra diena, šilta ir veltui žūna! — ėjo atėjūnas, murmėdamas sau po nosimi.

Praslinko vėl kuris metas, ir vėl žmonės nenuėjo miškan. Vėl supykęs atėjūnas bėga sodžiun ir klausia žmones:

— Kodėl nūnai neinate miškan? Ar vėl jums šventa?

— Taigi, — sako žmonės: — kad šiandien vėl didelė šventė.

— Vėl to jūsų Mikalojaus? — šypsodamasis klausia toliau atėjūnas.

— Ne, švento Mikalojaus buvo jau, — sako jam žmonės. — Nūnai švento Morkaus, kuris po pragarą bastosi. Jo dieną negalima dirbti, ypač dar girioje, kur tiek piktų dvasių yra. Užleis velnias supykęs — gyvi neišliksime.

— Kokie dar jūs tamsūs žmonės esate! — subarė atėjūnas. — Tikite velniais ir piktomis dvasiomis. Jų juk visai nėra.

— Kalbėk, sveikas! — netiki žmonės. — Negi tu protingesnis už kunigą.

— Todėl gyvenate vargingai, kad esate dar labai tamsūs ir lengvatikiai.

— Ką bedarysime! Gyvenam, kaip kad mūsų tėvai gyveno. Tik karnų nebelupam ir vyžų jau nebepinam: klumpes, mat, avime.

— Ar dar daug yra tų šventųjų, kurių dienomis nedirbsite? — klausia vėl atėjūnas.

— Tiek, kiek yra ir pas jus! — sako jam žmonės.

— Mes neturime jokių šventųjų, kurių dienomis negalėtume darbo dirbti, — sako atėjūnas. — Mes švenčiame sekmadienius ir daugiau nieko.

Praslinko kuris laikas, ir vėl žmonės nenuėjo girion, o diena buvo giedra, nors ne tiek šilta, kaip anksčiau. Atėjūnas bijo, kad gali pradėti lyti ir lyti ištisas dienas, o tada nebaigs žmonės iki šalčių miško kirtę.

Bėga todėl jis kaiman vėl, keikdamasis ir tinginiais dykaduoniais žmones pravardžiuodamas.

— Kodėl nūnai, tokią gražią dieną, vėl namie sėdite? Ar gal vėl kokia šventė?

— Taigi, kad nūnai visų didžiausia šventė: Visų Šventųjų diena!

— Tai jau šiais metais daugiau nebebus švenčių? — nusidžiaugęs klausia atėjūnas.

— Nebebus, — sako žmonės. — Kai Visų Šventųjų dieną atšvęsime, daugiau nebebus.

— Žiūrėkite, vyrai. Tebūna paskutinė jums šventė! O ne, tai aš supyksiu ir eisiu kitur darbininkų ieškotų.

— Gerai, — užtikrino jį žmonės: — daugiau šiais metais nebešvęsime.

Bet kuriam laikui praslinkus, atėjo patys į atėjūną ir sako:

— Manyk, kaip sau nori, ponuli, bet mums ir šiandien nepritinka eiti miškan.

— Kodėl? Ar vėl kokia šventė atsirado? Visų Švenųjų diena juk praslinko, ir sakėte, kad daugiau švenčių nebebus.

— Taigi, kad pamiršome šventą Martyną.

— Kaip sau norite, vyrai, — sako rimtai atėjūnas: — bet aš daugiau nebenoriu švenčių žinoti. Čia, man žmonės sakė, netoli gudai gyveną. Jie tiek dažnai nešvenčia. Aš važiuoju ir samdaus juos visam darbui, jei šiandien neisite miškan. Nenorėjau su jumis susipykti, bet kad jau labai daug turite šventųjų!..

Ką žmonėms bedaryti! Nenorėtų jie šventam Martynui nusidėti, bet nesinorėtų ir uždarbio nustoti. Jie žino, kad su atėjūnu menki juokai: pasakė ir ištvers. O čia valstybiniai mokesčiai ant sprando.

Patūpčiojo, pakrapštė pakaušius, pasitarė ir sako atėjūnui:

— Kad taip pyksti ir net grasai mums, ką bedarysim. Eisim ir kirsime. Bet jei šventas Martynas supyks, tekeršija tau: turi sau bėdą prisiimti.

— Gerai! gerai! — sako atėjūnas. — Man nebaisus ir visas Martynų maišas.

Pasiėmė žmonės kirvius ir nuėjo miškan. Žiūri, kad sėdi kažkas ant kietmetrio ten, kur jie turėjo kirsti: žmogus, ne žmogus, meška ne meška.

Ėmė snyguriuoti. Stovi žmonės ir nežino, kas bemanyti, nei kas bedaryti.

— Iš kur čia galėjo atsirasti meška, jei nei mūsų tėvai, nei tėvų tėvai nepamena, kad čia mešką būtų matę!.. — abejoja vienas.

— Ne kas kitas ten sėdi, tik šventas Martynas! — sako kitas.

— Galimas daiktas, kad jis! — pritarė kiti. — Matai, nenori, kad šiandien dirbtume.

O tuo metu ir vokietis privažiavo.

— Na, ko vyrai stovite, ko darbo nesiimate? — klausia jisai žmones.

— Matai, ponuli, šventas Martynas sėdi ant kelmo ir mes bijome į jį prieiti. Vargu, ar jis šiandien leis mums medžius kirsti.

— Kur jūsų tasai šventasis Martynas? — klausia atėjūnas lipdamas iš vežimo. — Aš jam parodysiu, kaip žmonėms darbas trukdyti.

— Štai sėdi ant kelmelio, — sako žmonės, rodydami jam mešką.

Ar ji buvo pavargusi, ar gal sočiai priėdusi ir dabar besnausdama virškino sočius pietus, jog nei susirinkusių žmonių minios pastebėjo, nei jų kalbų girdėjo.

Atėjūnas išlipęs iš vežimo, pasiėmė rankon lazdą, pasismagino ir sako:

— Pamatysite, kaip aš jūsų šventą Martyną sukulsiu už tokius juokus, jog atsinorės juokauti!

Atėjūnas manė, kad tai vyriškis, meška persirengęs, juokus krečia. Todėl jis patylomis priėjo mešką ir, pakėlęs lazdą sušuko:

— Vai, šventasis Martyne! Kai paragausi mano lazdos, atsinorės tau žmones kvailinti. Ji tau ir danguje atsirugs!

Ir drožė meškai lazda per nugarą.

Meška piktai niaukterėjo, atsigręžė, pagriebė atėjūną glėbin ir ėmė mankyti...

— Vyručiai, gelbėkit! — tik spėjo sušukti atėjūnas.

Pamatę, kad tai tikra meška, žmonės pakėlė didžiausią riksmą ir šoko gelbėtų atėjūną su kirviais, su peikenomis, su piūklais, kas ką turėjo rankoje.

Meška, rodos, dabar tik pamačiusi tokią žmonių daugybę, nusigando, paleido atėjūną iš savo glėbio ir ėmė dumti miškan.

Kai meška paleido atėjūną, jis nudribo šalia kelmelio, kaip maišas. Žmonės jį pakėlė, pasodino ant kelmelio ir mato, kad nesužeistas atrodo, tik nusigandęs ir išbalęs, kaip sniegas.

Jaunesni nusivijo mešką... Bet netoli vijo, nes meška tuoj pavirto viesulu, kuris ėmė sukti ir rauti didžiuosius medžius — eglės, pušeles...

Nusigando bernai, atbėgo atgalio net uždusę ir pasakoja, kas atsitiko.

— Ne kas kitas, kaip tik aitvaras atėjūnui tokį juoką iškrėtė, — paaiškino vienas senelis. — Seniau aitvaras ne tokius dar juokus krėsdavo...

Pasėdėjo kiek atėjūnas, atsikvėpė, žadą atgavo. O tada žmonės jį klausia:

— Na, kaip gi, ponuli? Kirsim šiandien medžius, ar ne?

Atėjūnas sėdi akis išvertęs ir sunkiai, sunkiai kvėpuoja. O paskui atsikėlė, lazda pasiremdamas, ir sako:

— Žinote, vyrai! Nekirsime šiandien ir eisime namo. Geriau nekiršinsime švento Martyno, jei jau jis tokis piktas. Kai paėmė mane glėbin, maniau, gyvas neišliksiu.

Nusišypsojo visi, bet niekas atėjūnui tiesos nepasakė.

— Kaip dabar čia bus? — klausia jį žmonės. — Mes juk iš namų išsirengėm, tiek kelio padarėm, laiko sugaišom, ir dabar turi mums pražūti visos dienos uždarbis.

— Geriau aš jums sumokėsiu už šitą dieną, tik neerzinkite švento Martyno! — ginasi atėjūnas. — Per jus man jau kliuvo ir dar gali kliūti.

Nusišypsojo žmonės, matydami, kaip įšgąsdintas atėjūnas. Palingavo galvas ir sako:

— Tai tiesa! Šventas Martynas rūstus ir kerštingas. Jis negreitai užmiršta, kas jį įžeidžia. Ar tik jis dar nepastos tau kelio, kai tu vienas važiuosi namo.

Atėjūnas dar labiau nusigando, išgirdęs tokias kalbas. Pabalo visas, paskui pamėlynavo ir sako žmonėms:

— Žinote ką, vyrai? Aš nenoriu nei labiau dar nusidėti šventam Martynui, nei su juo dar kartą susitikti. Lydėkite visi, kiek jūsų čia yra, mane namo!

Sėdo atėjūnas vežiman ir važiuoja žingsniu, o su juo eina žmonės — vieni iš šonų, kiti iš užpakalio. Atėjūnas dairosi į visas šalis ir vis prašo žmones, kad jie laikytųsi arčiau jo vežimo.

Privažiavo sodžių. Mato, eina iš kaimo želmenin teliukas. Atėjūnas pabalo, kaip drobė ir sulaikė arklį.

— Ko ponas vėl nusigandai? — klausia jį žmonės.

— Vai, vai, ar ten ne tik švento Martyno brolis eina! — sako atėjūnas drebėdamas. — Gal ir jis mane nori bausti, kad aš jo brolį įžeidžiau.

Žmonės nusijuokė ir paaiškino atėjūnui, kad tai ūkininko telias želmenin išleistas.

Atėjūnas nurimo. Bet kai privažiavo namus, kur buvo apsistojęs, jis vėl klausia:

— Pasakykit man, vyrai, ką aš dabar turiu daryti, kad susitaikyčiau su šventu Martynu? Juk kitaip aš dabar bijosiu miškan nuvažiuoti. O juk aš turiu prižiūrėti darbą, kurin visą savo skatiką įdėjau.

— Eik, tamista, į kunigą, — sako jam žmonės. — Jis tau pasakys, kokiu būdu galima susitaikyti su šventu Martynu.

Atėjūnas paklausė žmonių ir nuvažiavo tiesiog į kunigą ir papasakojo jam savo nuotykį.

Nustebo ir kunigas, nes nebuvo girdėjęs, kad mūsų miškuose kas nors būtų meška matęs.

Nors nemanė, kad šventas Martynas būtų galėjęs čia kuo būti kaltas, o greičiau žmonės atėjūnui juokus iškirtę, bet visgi patarė užpirkti mišias.

Atėjūnas užpirko ir nusiramino. Net ėmė girtis, kad jau visai susitaikė su šventu Martynu.

— Tai buvo ne šventas Martynas, bet aitvaras, — paaiškino jam žmonės.

— Kokis aitvaras? Kas per aitvaras? — klausia atėjūnas net išsižiojęs.

Papasakojo jam žmonės, ką žinojo apie aitvarą.

— Pasakos! — sušuko atėjūnas. — Tai jūsų tamsumas! Jokių aitvarų nebuvo ir nėra.

— Nekalbėk taip, — perspėjo jį žmonės. — Kad netektų tau dar labiau nukentėti. Aitvaras greitai įsižeidžia ir moka keršyti.

Pagalvojo atėjūnas, pamąstė ir sako:

— Keista jūsų šalis! Tikrai, čia nežinia, kuo galima tikėti, kuo ne. Bet visgi čia gera gyventi...

GRAŽUOLIO NUOTYKIAI

Buvo tai labai labai seniai, gal tūkstantis metų atgal. Sako, dar tada saulė skaisčiau švietė, negu dabar, daugiau buvo girių, ir žmonės tada dar buvo stipresni. Gyveno tada Lietuvoje vienas jaunas vyrukas, Puodžius vardu. Jis turėjo labai gražią žmoną ir mažą sūnelį, vardu Gražuolį. Kai tam sūnui suėjo devyneri metai, pašaukė jo tėvą Lietuvos karalius karan joti. Jojo kiti, išjojo ir Puodžius. Praslinko metai, praėjo ir kiti, kaip viena dienelė. Sugrįžo visi iš karo, o Puodžiaus vis nėra. Bėgioja jo žmona, klausinėja pas visus, kas atsitiko su jos vyru, ar kare žuvo, ar gal nelaisvėn pateko, bet niekas nieko nežino — pražuvo kur ir gana. Nei jo mūšy krintant kas matė, nei nelaisvėn patenkant, o kur ir kada dingo, niekas nežino. Verkia žmona, kaip gegutė kukuoja, vyro netekusi. Klausė, klausė Gražuolis, kogi motutė verkia, ir sako:

— Motule, eiva mudu tėvelio ieškotų...

— Kur gi mes, sūneli, eisiva, kad nežinova, kurion šalelėn.

— Žmonių klausinėsiva, girelėj pėdas seksiva, paukštelių prašysiva, kad pasakytų, kad paporintų, kurioj šaly tėvelio ieškoti. Galgi surasime.

— Galgi tavo tiesa, sūneli, — sako motutė. Prisikepė duonos, prisivirė mėsos, kad kely netektų daug badauti, pasirengė ir iškeliavo. Eina vieną dieną, eina kitą, trečią gi dieną priėjo prie kryžkelės. Ant kryžkelės stovi stulpas, ant to stulpo kabo juosta. Toji juosta šilku mesta, grynu auksu austa, ir sidabrinėmis raidėmis išsiūti toki žodžiai: „Kas mane paims, manim apsijuos, bus visų žmonių galingiausias, bus visų žmonių nelaimingiausias“. Pakopėjo Gražuolis, nusiėmė juostą ir rodo mamytei. Toji pasiskaitė parašą, nusigando ir sako sūneliui:

— Sūneli, sakalėli, geriau tau būti tokiam, kaip esi, negu kad tave ištiktų didžiausios nelaimės. Kabink juostą atgalio, kur ji kabojo.

Nenori sūnus skirtis su juosta, bet motutė taip prašo, taip verkia, kad Gražuolis sutiko pakabinti juostą vėl ten, kur ji kabojo, ir juodu nuėjo toliau. Kiek paėjėjus, sako Gražuolis.

— Motinėle, aš ten pas stulpą užmiršau savo našulėlį. Žiūri motina, kad tikrai našulėlio, kurį nešė Gražuolis, nėra. O ten buvo jų maisto dalis.

— Gerai, — sako motutė, grįžkiva atgalio ir pasiimkiva. Gal dar surasiva. Rodos, pro mus niekas nėjo, niekas nejojo.

— Kam tau veltui, motinėle, baltas kojeles varginti. Geriau čia ant akmenėlio pasėdėk, atsilsėk, o aš jaunas, mano kojytės lengvos, kaip bematant subėgiosiu, našulėlį atsinešiu.

— Tik žiūrėk, sūneli, neliesk tos juostos. Teima ją dievai.

— Gerai, motinėle, gerai, — atsako sūnus ir pasileido bėgti atgalio į stulpą. Motinėlė atsisėdo ant akmenio pašalėj ir ilsisi.

Gražuolis tyčia buvo palikęs savo našulėlį. Jis labai norėjo būti visų žmonių stipriausiu, dėvėti juostą, į kurią kitos panašiai gražios visam pasauly nebuvo, ir gailėjosi motulę užgauti nepaklusnumu. Dabar, pribėgęs prie stulpo, tuojau pasikopėjo, nusiėmė juostą ir apsijuosė apačioj po marškinaičiais, kad motutė nepamatytų, o pamačiusi nenuimtų ir nelieptų Gražuoliui tą juostą vėl mesti šalin ar atgalio į stulpą nešti. Apsijuosęs, drabužėlius apsitaisęs, eina ramiai prie motinėlės. Kai priėjo prie motinėlės, toji atsikėlė ir eina abu sau toliau. Eina valandą, eina kitą ir pailso motutė, išalko ir sako sūneliui:

— Nuilsau aš ir nuvargau. Skauda man kojelės.

— O aš, motute, nė kiek dar nenuvargau.

— Tu, vaikeli, dar mažas, tavo lengvos kojytės. Tu ne taip greit pavargsti. Tu ištisas dieneles pripratęs bėgioti. O aš nuvargau, susilpnėjau, tėvelio belaukdama, ant vartelių berymodama, ašarėles beliedama. Prisėskim čia po šituo ąžuolėliu plačiašakiu, užkąskim truputį. Mat, aš jau ir išalkau.

Atsisėdo, našulėlius atsiraišiojo. Tik girdi, kad kažkas krūmuose braška. Žiūri, nagi didžiausia meška lenda per krūmus tiesiog į juos. Matyt, alkana be galo, nes skubinosi, kad lobis neištrūktų iš nagų: lenda tiesiog per tankumyną, krūmus ir medelius balaužydama, kurį tik paliečia, tasai brakšt ir nulūžta.

Šoko motutė, apglėbė savo sūnelį, geriau tesuėda sudrasko ją meška, negu vaikelį, galgi jis gyvas išliks, prie žmonių kur nors našlaitėlis prisišlies. Bet sūnelis sugriebė motutę už kelių, pakėlė aukštyn ir neša bėgdamas ant rankų, lyg mažą antelę pilkuonėlę. Pribėgo prie mažesnio ąžuolėlio, kurio šakos buvo žemiau ir kopdina motutę medin.

— Lipk, motinėle, greičiau, kol meška dar neprivijo.

Motutė, kaip voverėlė, užlipo. Pavojus, rodos, jėgas padidino, medžiais lipinėti pamokino, nors iki šiol niekuomet medelin nekopinėdavo.

Įlipo į ąžuolėlį ir tiesia sūneliui ranką:

— Lipk ir tu, sūneli, greičiau. Matai, meška visai arti:

Sūnelis pakraipė neigiamai galvą ir lipti visai nemano.

— Nuo meškos, motinėle, medy neišsigelbėsi: ji medin laipioja, kaip katė.

O meška visai arti. Nusigando motutė ir nežino, kas jai bedaryti: ar medy sėdėti, ar žemėn šokti sūnelio gintų. Bet mato, šoko sūnelis į medelį, išrovė jį iš šaknelių, lyg nendrelę iš mauruoto ežerėlio, ir į mešką. Prišokęs, kad drožė jai per galvą, meška nuvirto, net nesurikus. Tik smegenys pateškėjo į visas šalis.

Priėjo Gražuolis prie meškos, pasižiūrėjo, koja paspyrė — nejuda meška, nebegyva.

— Na, lipk, motinėle. Meška jau mums nieko nepadarys, — kalba jisai juokdamasis motutei. Nulipo motutė nuo medžio, apkabino sūnelį už kaklo, bučiuoja ir verkia iš džiaugsmo, kad iš pavojaus gyvas išliko. Jai nė galvon netopterėjo pasiklausti, iš kur sūnelis tiek galios turi, kad mešką nugalėjo.

Priėjo prie ąžuolo, kur jų valgiai buvo išrišti, išdėstyti, atsisėdo ir valgo, o motinėlė tik į jį žiūri, galvelę glosto ir kalba:

— Tai drąsus mano sūnelis, tai bus narsus Lietuvai kareivėlis...

Pavalgę, artimam šaltinėly atsigėrę šalto vandenėlio, nuėjo toliau. Eina vėl giriomis šlaitais, dieną, eina kitą, o trečią dienelę saulutei leidžiantis priėjo girioje pirkelę.

— Užeisim, sūneli, pirkelėn, pasiprašysim naktvytėlėn. Jei geri žmonės čia gyvena, nakvytėlėn priims ir pavakarėliais pavaišins...

Dar nebaigė motinėlė žodžio kalbėti, žiūri, išeina iš trobelės senas senužėlis. Žila barzda iki juostos, eina susilenkęs, lazda pasirėmęs, ir į juos vis žiūri. Motutė su juo pasisveikino. Dievulio žodžiais prakalbėjo, nakvytėlėn pasiprašė.

— Jei nakvytėlėn nepriimsi, pirkelėn neįsileisi, mes ant tavęs, senelio, nepyksim, savo keliu, kaip ėjom, ir nueisim.

— Kur tu, jaunoji mergele, naktelėn eisi, dar labiau kojeles vargins. Tamsi naktis, pikti girioje žvėrys — nakvokit pas mane.

Įsivedė senelis Gražuolį ir jo motinėlę pirkelėn, už skobnelio pasodino, skaniai pavaišino ir klausia:

— Kur mergelė su mažu berneliu keliauna, kam savo kojeles vargina, žvėrių nesigąsdindama, nuklysti girioj nebijodama?

— Ne mergelė aš jaunoji, tik našlelė vargdienėlė, su mažu sūneliu einu, keliaunu, savo bernelio, savo mieliausio vyro beieškodama, — atsakė Gražuolio motutė ir ėmė visa seneliui pasakoti, kas ją ištiko. Senelis klausė, galvą žemyn nuleidęs, ant suolelio šalia sėdėdamas, ant lazdelės rymodamas. Išklausė, išklausinėjo, kaip jiedu su berneliu mylėjosi, kaip vedė, kaip

jaunu gyveno, kol karan bernelis išjojo. Visa jam išpasakojo motinėlė, nieko nepaslėpdama.

— O kokis tavo vyras buvo, kaip jis atrodė? — klausia jos dar senelis.

— Veidu į sūnelį, ūgiu į ąžuolėlį, — atsakė motutė. — Kai tu jaunas buvai, ant lazdelės rymodamas nevaikščiojai, gal buvai tokio ūgio, kaip mano bernelis.

Senelis pamąstė, pamąstė, galvą žemai nuleidęs, pagalvojo ir sako:

— Aš tavo vyrą pažįstu. Žinau, kur jis dabar sėdi, kur vargsta. Tu čia tris dienas pagyvenk, palūkėk — susilauksi savo vyro ateinančio. O dabar lik sveika, ramiai miegok, ilsėkis, — ir pasikėlęs eina į duris.

— Kur gi tu, seneli, naktin eisi, mus vienus svetimoj pirkioj paliksi? Tamsu dabar girelėj ir jaunom akelėm. Kur gi tau seneliui kelias pamatyti? Dar nuklysi.

— Nebijok, žmonele, man čia visi takeliai žinomi, visi žvėrys pažįstami: nė vieno seno nepalies. Lauk mano pirkelėj vyro pargrįžtant, ne viešnia lauk, bet šeimininke: tau pirkelę dovanoju, kad turėtai kur vyrą sutikti, kad turėtai kuo pavaišinti.

Tai pasakęs, užsimovė kepurę ant galvos ir išėjo pro duris. Išbėgo motutė, kad senelį nors kiek palydėtų, už dovaną, už pažadą, padėkotų, žodį jam tartų. Senelis taip staiga iš pirkios išėjo, kad jam motutė atsakyti nesuspėjo...

Išbėgo motutė kieman, bet senelio niekur jau nematyti, nors dar buvo nesutemę. Žuvo, lyg žemė jį prarijo, lyg viesulu aitvaru pavirto...

Nesuradus senelio, grįžo motutė pirkion, paplaudė bliūdus ir šaukštus ir sustatė juos ant lentynos. Gražiai nuvalė skobnius, paklojo dvi lovi ir ėmė mazgoti puodus. Išmazgojus, sustatė juos pakrosnėn. Kai motutė apsidirbo, atsiklaupė abu su Gražuoliu, Dievuliui pasimeldė, papoteriavo ir atsigulė.

Ant rytojaus, vos saulei užtekėjus, atsikėlė abu ir jau norėjo toliau eiti kelionėn, bet atsiminė, kad stebuklingas senelis jiems pirkelę padovanojo ir liepė tris dienas laukti. Nėra kas daryti, reikia laukti: galgi taip bus geriau.

Nuėjo motutė padovanoto ūkio apžiūrėti: apėjo klėteles, išlandžiojo rūsius, apžiūrėjo kraites ir kraiteles, — tiek gero visur, kad, rodos, visam amžiui jiems užtektų. Turtingiausias jų kaimo ūkininkas nei pusės tiek gero neturėjo.

Laukia dieną, laukia kitą, o trečią dienelę saulei leidžiantis pabalzgino kažkas durysna. Pribėgo motutė prie durų, atidarė, žiūri, kad duryse vyras stovi.

— Gražuolėli, tėvelis sugrįžo! — suriko motutė ir puolė vyrui ant kaklo, apkabino jį, pabučiavo, vidun vedė, ant suolelio sodino, glamonėjo,

klausinėjo, kur jaunas taip ilgai užtruko, kodėl su kitais namo negrįžo, kokios jį tolimoj kelionėlėj nelaimės ištiko.

— Dar suspėsiu, visa pasakysiu. Tam yra ilgos naktys, šviesios dienos, o dabar nuvargau, pas tave beskubėdamas, — nekantriai atsakė vyras.

Priėjo ir Gražuolis su tėveliu pasisveikinti. Bet keistas jam pasirodė tėvelis, lyg tas, kur karan išjojo, ir ne tas. Šiurkščiai pasisveikino, neprimeilino, veidelin nepabučiavo, tik taip keistai į jį dirstelėjo, kai jis tėvui rankužėlę bučiavo.

Kai užgirdo motutė, kad vyras pavargęs, nors juo atsigėrėti, atsidžiaugti negalėjo, greičiau gaminti vakarienės šoko. Tiek prikepė, tiek privirė, kad ir karaliaus taip niekas nebūtų vaišinęs. Už skobnių tėvelį pasodino, sočiai pavalgydino, skaniai žaliu midumi užgėrė, minkštą patalėlį jam paklojo, į lovelę paguldė...

Ant rytojaus užsikėlus, klausia motina vyro:

— Pasakyk, berneli, ar nūnai namo eisim, ar dar kelias dieneles čia pabūsim, kol tu atsilsėsi nuo tolimos kelionės, nuo didžio vargelio.

— Kur mum eiti, didesnių turtų ieškoti? Nuo gero niekas nebėga, ko gi mes bėgsim.

— Kaipgi mes čia gyvensim, berneli, kad čia nėra nei lankelės šienauti, nei dirvelės arti, tik girios ir girios...

— Gyveno gi čia žmonės be laukų, be pievų, ir matai, kiek mums turtų sukrovė. Gyvensiva ir mudu.

Visą dieną tėvelis miegojo, tik į vakarą girion išėjo ir grįžo namo gilia nakčia. Grįždamas parsinešė maišą pinigų.

— Duok, žmona, kraitę pinigams supilti, — sako jisai.

— Kur dabar tu tiek jų ėmei, — klausia nustebusi žmona, tiek aukso pamačiusi.

— Girioje daug yra turtų, — sako vyras: — tik reikia mokėti jie paimti.

Pylė pripylė pinigų pilną kraitę. Paskui pavalgė ir atsigulė. Ant rytojaus pavakarėn vėl tėvas eina girion. Gražuolis išėjo su juo kieman ir prašosi:

— Tėveli, imk mane su savim. Man namie taip nuobodu, o girioje gal aš tau būsiu naudingas.

— Tu dar mažas, nestiprus. Sėdėk pirkioje su mote.

— Oi, tėveli, aš labai stiprus.

— Na, na, — nusijuokė tėvas. — Jei esi toks stiprus, sujudink šitą akmenį, — juokiasi jis toliau, rodydamas į akmenį, kurio ir trys stiprūs vyrai iš vietos nepajudintų. Bet Gražuolis priėjo į akmenį, paspyrė koja, ir tasai iš vietos nuribavo už pusės varsnų. Tėvas nustebęs žvilgterėjo į jį ir tik po nosimi sumurmėjo:

— Matai, stiprus tu, į tėvą nusidavei... Ir daugiau nė pusės žodžio neprataręs, nuėjo savo keliu. Gražuoliui taip skaudu pasidarė, kad tėvas jo girion neėmė, jog net apsiverkė. O kadangi saulė dar buvo gana aukštai, nuėjo pats vienas girion.

Ėjo valandą, ėjo kitą, girdi — girioje didžiausias riksmas. Žiūri Gražuolis, kad vanagas veja geltoną volungėlę ir vos vos jau nenutveria; ir žemai lekia ir aukštyn kyla, negali ištrūkti iš vanago. Pagailo Gražuoliui geltonos volungėlės, paėmė jisai storiausią šaką ir paleido vanagui. Paleido ir gerai pataikė — tiesiog kairin sparnan. Nukrito vanagas ten, kur už medžių, volungės nepagavęs.

Nudžiugo volungė, iš pavojaus išgelbėta, atsisėdo ant šakelės ir uždainavo savo dainelę. Paskui pranyko ir vėl atlėkė, kažką nešdama snape. Prilėkė ir metė ten, kur Gražuolis stovėjo. Žiūri — juodas geležinis žiedas. Kaip tik pasilenkęs tą žiedą paėmė, girdi jam volungė sako:

— Užsidėk šitą žiedą ant kairės rankos bevardžio piršto. Kol tu jį ten nešiosi, visų paukščių, visų žvėrių kalbas suprasi. Už tai, kad tu mane iš pavojaus išgelbėjai, ir tau aš patarnausiu, kai tu būsi nelaimėj, tik pašauk.

— O kaip gi aš tave pašauksiu? — klausia Gražuolis.

— Pasuk žiedą ant piršto į vieną pusę, į kitą pusę, ir aš tuoj atlėksiu... Pasakius tai, uždainavo, sušvilpė ir nulėkė girion.

— Na, eisiu pažiūrėsiu, ką man vanagas pasakys. Juk dabar aš galiu su juo susikalbėti, mano sau Gražuolis. Užsimovė žiedą ant piršto ir eina ton šalin, kur matė vanagą nukritusį. Vos paėjėjo kelias varsnas, mato, eina tėvelis. Kairė ranka jo, kaip rimbas, karo, tiesė koja pamušta. Eina lazda pasiremdamas. O toji lazda kaip geras rąstelis storio.

Kaip tik išvydo Gražuolį, supyko, suriko:

— Kas tau leido toje girioje vaikščioti!

Ir vos tik prisiartino Gražuolis, tėvelis užsimojo lazda ir drožė jam tiesiog per galvą. Bet Gražuolis pagavo kaire ranka, kaip nendrelę, ištraukė iš tėvo rankų ir pavarė toli. Užpykęs tėvelis, išsirovė ąžuolaitį ir vėl į Gražuolį, bet ir ąžuolaitį Gražuolis taip pat pagavo ir šalin pavarė. Tik tėvas, kaip kirsti užsimojo, taip ir nukrito, o Gražuolis, susijaudinęs, kad tėvelį įpykino, greičiau namo pabėgo, nors ir gaila buvo vienas tėvelis ir dar sužeistas girioje palikti.

Pargrįžęs namo, tėvelis tris dienas tris naktis lovoj gulėjo, kol ranka ir koja pagijo, begulėdamas vis į Gražuolį žvairavo. Bet nei jis, nei Gražuolis nieko motutei nesakė. Ketvirtą dieną tėvas atsikėlė, ant slenksčio pasėdėjo, paskui paėmė iš užsuolės kirvį ir nuėjo girion. Sugrįžęs sako Gražuoliui:

— Kad tu mėgsti girion vaikščioti, nueik ir parnešk lapę. Ji guli už kalno. Aš ją užmušiau, bet ranka dar skauda, imti nenorėjau.

Nudžiugo Gražuolis, kad tėvelis nepyksta ir gražiai į jį prakalbėjo, pašoko ir bėga girion.

— Saulė jau leidžias, vakaras, kur tu dabar eisi girion. Tepaguli pernakt, ryt rytą parneši, — sako motutė.

— Kas jį gali ištikti arti namų, o nakčia žvėrys man lapę sudraskys, kailį pagadins.

— Aš, motule, subėgiosiu, kaip bematai, — atsakė Gražuolis ir pasileido risčiomis, tik žemė dunda.

Vos užbėgo už vieno kalnelio, už kito ir nusileido už trečio, žiūri — baisi meška prieš jį ritas pakrantėn.

— Tu man dabar neištrūksi, — sako Gražuoliui ir jau griebia jį lūpomis.

Gražuolis stūmė ją visomis jėgomis, ir meška kibiriokšt aukštielninka. Gražuolis išsirovė kelmą ir kad ims, kad ims mešką velėti, kad net kaulai jos braška.

— Dovanok, susimildamas, atleisk mane gyvą, — prašosi meška: — ir vaikams ir broliams ir seserims uždrausiu tave liesti.

Žiūri Gražuolis, kad meška vos kvėpuoja ir kojas jau tampo, metė kelmą šalin ir nubėgo namo.

— Kur lapė? — klausia tėvas.

— Neradau. Meška man kelią pastojo, — atsakė Gražuolis.

— Tai tu jos nusigandai. Ot, bernas, — sužvairavo tėvas. — Na, kas daryti, reikia pačiam eiti.

Pasikėlė ir išėjo. O motutė išgirdus tai tik dejuoja:

— Sakiau, neik vėlų vakarą girelėn. Kaip dabar tu, vaikeli, iš jos nagų ištrūkai, kaip ji tave jauno nesudraskė!

Nusijuokė Gražuolis ir visa papasakojo motutei.

Dar nepapasakojo iki galo motutei, girdi — grįžta, eina per kiemą tėvelis. Pravėrė duris, įėjo ir atsivedė su savim kažkokį žmogų.

— Tai mano draugas artimiausias, brolis geriausias, su kuriuo drauge kare buvome, drauge laimę ir nelaimę matėva. Pas mane ėjo, bet girioje žmogžudžiai kelią jam pastojo, apiplėšė, sumušė, vos gyvą paliko. Gerai kad išėjau, kely užtikau. Būtų pražuvęs.

Žiūri Gražuolis, tikrai sumuštas žmogus, sutinęs visas, vos eina. Tėvelis jį ant suolo pasodino, motinėlė žaizdas apžiūrėjo, pagirdė, pavalgydino, ant lovos paguldė, pati klėtin nakvoti su vyru išėjo.

Sugulė sumigo, tik sumuštas vyras vis dar stena ir dejuoja. Tik vidunakty durys sugirgždėjo, prasivėrė ir kažkas įėjo, bet kas, Gražuolis nemato: ne tai katė, ne tai šuo. Jau norėjo jisai atsikelti, duris uždaryti, tik girdi, kad pakeleivis su kažkuo kalbasi. Balsas būtų lyg ir jo tėvelio, bet kalba žvėrių kalba.

— Na, kaip jautiesi? — klausia vienas balsas.

— Blogai, visai blogai. Taip apdaužė mane kelmu tavo posūnis. Gerai, kad spėjai ateiti.

— Palauk, aš pažiūrėsiu, ar miega. — Gražuolis prisimetė miegąs.

— Nenuveiksim mes jo: labai stiprus. Gal miegantį tik.

— Palauk, aš jį amžinai girnomis užmigdysiu...

Girdi Gražuolis, kad vėl durys sugirgždėjo. Jis nulindo atsargiai nuo lovos ir palindo pasuolėn ir laukia, kas bus. Ogi žiūri — įeina tėvas, pusgirnes nešinas. Priėjo prie jo lovos ir kad droš akmenimi ten, kur jo galva turėjo būti, kad net lova subraškėjo.

— Na, neprabus daugiau, — nudžiugęs pratarė ir išėjo pro duris.

Kiek palūkėjęs, Gražuolis išlindo iš pasuolės, atsigulė ant lovos, užsidėjo akmenį ant galvos ir užmigo.

Ankstų rytą užsikėlę ateina iš klėties tėvas su motina. Mato, kad miega sau ramiai Gražuolis, o pusgirnė guli ant galvos. Pabalo tėvas, nusigando, motutė priėjo ir kelia Gražuolį.

— Kam dabar tu, vaikeli, girnas ant galvelės užsidėjai. Juk galvelė tau skaudės.

Atsisėdo Gražuolis, trina akis, ir dairosi.

— Nežinau, motinėle, kaip jos čia atsitiko. Tik sapnavau, kad sode gulėjau ir ėmė obuolys ir nukrito man ant kaktos.

Daugiau motutei jis nieko nesakė. Tik patsai dabar tai jau suprato, kad jo tėvas raganius ir nori jį nužudyti. O už ką, patsai dar nežinojo.

— Tur būti, bernelis per sapną visa darė, bet mane baisiai nugąsdino, kai atsinešęs pusgirnes ėmė žaisti. Nugąsdino mane be galo, — sako ligonis ir ėmė pasakoti, ką Gražuolis su girnų akmeniu išdarinėjęs. Visa, ką jis pasakojo, melas buvo, bet Gražuolis tylėjo ir nieko nesakė. Tėvas neva baisiai ant Gražuolio supyko ir net mušti norėjo, bet Gražuolis tylėdamas išėjo kieman pagalvotų, kas jam dabar daryti, kaip su tokiu tėvu elgtis.

Kai tik Gražuolis išėjo, užsipuolė tėvas ant motinos, kad, jam nesant namie, sūnų išbiurino.

— Bijau, kad, tokiu stipriu būdamas, nužudys ir mane ir tave. Nenoriu vienam name su juo gyventi. Eisiu, iš kur atėjęs, o judu sau gyvenkit, kaip išmanot. Pasaulis platus, rasiu kampelį, kur jūsų nei matysiu, nei apie jus girdėsiu.

Užgirdus tai, baisiai nusiminė motutė ir ėmė tėvelio prašyti, ėmė maldauti, kad neitų, nesiskirtų, jų našlaičiais nepaliktų vargelio vargti... Bet tėvelis jau rengėsi eiti, liepia, kad ir jo draugas rengtųsi ir, nors sirgdamas, su juo eitų...

Ėmė motulė jį bučiuoti, prašyti, kad nepyktų ant sūnelio, kad neitų. Apkabino vyrą už kaklo ir laiko.

— Gerai, — sako tasai, — aš pasiliksiu, bet tu turi sužinoti iš sūnaus, kame jo tokis stiprumas, tokios jėgos, kurių nei aš, nei mano seneliai proseneliai neturėjo. Jei nesužinosi, tiek tu mane ir tematysi...

Prižadėjo motutė visa, ko iš jos reikalavo. Kai tėvelis išėjo iš pirkios, pasikvietė sūnelį, nuprausė, davė jam švarius marškinėlius, liepė persivilkti. Paskui pas save pasodino, ant kelių galvelę jo paguldino, aukso šukelėmis plaukelius šukavo, daineles jam dainavo, paskui prašė klausinėjo, kad pasakytų, kad paporintų, kame jo tokia jėga, kokios nei tėvelis neturi, nei seneliai proseneliai neturėdavo. Nenorėjo sūnelis nieko sakyti, bet motulė taip prašė, taip gražiai kalbėjo, taip jį bučiavo, glamonėjo, kad jis visa papasakojo paporino, kaip juostą nuo stulpo nuėmęs, kaip didelę jėgą buvo pajutęs, pagaliau, kaip jį tėvulis dukart užmušti norėjęs...

— Eisiu, motute, aš pasaulin. Nenoriu aš su tėveliu gyventi, kad jis tokis žiaurus ir taip manęs neapkenčia. Pasaulis platus, daugel jame yra vietos — galgi ir vienas nepražūsiu.

Ėmė motutė verkti, ėmė prašyti, kad neitų, jos vienos nepaliktų. Tai vis toji juosta kalta, kad tiek nelaimių krito ant jų galvelių.

— Mesk, sūneli, tą juostą, sudegink. Pamatysi, kad tėvulis tau bus geras. Argi jis gali pykti ant savo sūnelio vienaturėlio.

Bet sūnus motutės nepaklausė, nutarė iš namų keliauti, kur akys neša, iš kur šiaurys vėjelis pučia, kur jis tėvelio nematytų, apie jį nieko negirdėtų... Nenorėjo pasilikti pirkioje, tik nuėjo kluonan, atsigulė ant šieno, kad prieš kelionę atsilsėtų, pasistiprintų.

Sėdi motutė viena pirkioj ir verkia. Gaila jai sūnaus, gaila ir vyro. Nei su vienu, nei su kitu skirtis nenorėtų. Sėdi, verkia ir dūsauja.

— Kodėl gi aš, Dievuli, tokia nelaiminga, kad vėl turiu netekti ar bernelio ar sūnelio.

Sėdi motutė baltas rankeles nuleidus ir verkia. Ateina vyras ir klausia:

— Na, ar sužinojai?

Ėmė motutė dar labiau verkti, ėmė vyrui pasakoti, ką iš sūnelio buvo girdėjusi, ėmė barti tėvelį, kad negerai elgiasi su savo sūneliu vienatūrėliu, jos vargelio nuramintojėliu.

— Netiesą kalbi, žmona, — sako vyras, — ar tau netiesą sūnus pasakė. Tai jį didelės jėgos slegia, sunkūs sapnai jam sapnuojasi. Matai, kad aš tiesą sakiau. Nuo jo jėgų gresia mums pavojus. Ne šioji nelaimė, tai kita nelaimė mus visus ištiks, kol jis ta juosta juosės.

Ir taip motulei gražiai pasakojo, taip įtikinėjo, kad reikia tą juostą iš jo atvogti, ir ją toj krosnyj didžioje liepsnoje sudeginti, kad motutė įti-

kėjo, nuėjo kluonan, kur sūnelis miegojo, nujuosė nuo jo juostelę, įmetė besikūrenančion krosnin ir sudegino.

O tuo metu tėvelis pasiėmė savo draugą, nuėjo kluonan, paėmė Gražuolį už baltų rankų, nusivedė girių gilumon, kur žmonės nevaikščioja, vien tik žvėrys bėgioja, vien tik girios paukšteliai lakioja, ir pririšo jį prie didelio medžio.

— Kad nematytai neregėtai, kur vanagai skrajoja, — tarė tėvelis ir išlupo jam vieną akį.

— Kad nematytai, neregėtai, meškų kelmais nedaužytai, — sako jo draugas ir išlupo kitą jam akį.

— Kad nekalbėtai, nepasakotai ko nereikia, — tarė vėl tėvelis, ir išplėšė jam liežuvį.

Tai tau už tai, kad man koją pamušei, kad man ranką pamušei, kai vanagu virtęs norėjau paukščių karalienę pagauti, kad mano draugą sumušei... Dabar sėdėk ir lauk, kol čia tave aklą žvėrys sudraskys.

Nusijuokė, nuskvatojo abu ir nuėjo, palikę Gražuolį girioje, pririštą prie medžio. Sugrįžo namo, rado motutę ant slenksčio besėdinčią, gailiai beverkiančią.

— Ko verki, žmona? — klausia jos vyras.

— Kaip gi man neverkti, nedejuoti! Kai sudeginau tą prakeiktą juostą, nuėjau kluonan, neradau ten sūnelio.

— Na, tur būti iškeliavo sveikas, kaip sakė. Nenukeliaus toli, — nusišypsojęs atsakė tėvas ir nuėjo pirkion...

Stovi Gražuolis begaliniai nusiminęs ir mano, kad teks jau jam pražūti. Geriau pražūti, negu gyventi: apvylė, apgavo motutė, baisiai nuskriaudė tėvas — raganius ir už ką, patsai nežino. Kur eitų, kur pasidėtų, kur prieglaudą rastų, liežuvio ir akių netekęs.

Tik vienu matu girdi — sulapatavo kažkoki paukščiai. Arti arti prilėkė ir atsitūpė ant šakų. Tai varnų būta.

— Reikia snapas paaštrinti, pasirengti puotai.

— Nesirenk, dar peranksti. Galimas daiktas, kad mums neteks čia nieko paragauti.

— Kodėl gi. Ne mes, tai vilkai jį suės. O prie vilkų šis tas ir mums teks.

— Na, kad jis nebūtų kvailas, nei mums nei vilkams jis nepatektų. Juk jis turi girių karalienės žiedą.

Gražuolis, kaip tik tų varnų pasikalbėjimą išgirdo, tuojau prisiminė žiedą. Pasiekė viena ranka kitą, pamaustė žiedą ir girdi, kad kažkas, lyg vėjelis papūtė, prilėkė prie jo. Girdi, rankas atrišo... Paskui patepė akis — ir pramatė... Žiūri, stovi prieš jį graži graži mergelė, tokia graži, kokios gal žmogaus akis dar nebuvo mačiusi.

— Še, išgerk, berneli, šito skystimėlio, pagys tavo visos žaizdos, — sako ji ir duoda Gražuoliui indelį. Gražuolis paėmė, išgėrė ir junta, kad visos žaizdos pagijo, kad jis vėl gali kalbėti, kaip kalbėjęs.

— Kas tu esi, nežinau, — sako Gražuolis, grąžindamas indelį: tik žinau, kad tu mano geradarė esi. Ačiū tau, kad mane iš baisios mirties nagų išvadavai.

— Aš esu girių karalienė, kurią tu išgelbėjai iš pikto raganiaus vanago. Kodėl taip atsitiko, kad leidai save nugalėti raganiams, nors esi tokis stiprus ir savo jėga juos taip buvai nugąsdinęs.

Papasakojo tada Gražuolis visa, kas su juo atsitiko. Išklausė jo girių karalienė ir sako:

— Štai tau skystimėlio bonkutė. Vakare tavo motutė iššluos iš duobės pelenus ir išpils juos už pirkios kampo, kur visuomet pila. Ten bus ir sudegintos juostos pelenai. Kai užstos naktis, tavo priešai pavirs žvėrimis ir atbėgs čionai, kad tave sudraskytų. Kai jų namie nebus, tuo metu drąsiai tu prieik prie pelenų, palaistyk šituo skystimėliu ir pelenai virs tavo juosta. Tuomet ateik, kur esi mane iš vanago nagų išgelbėjęs. Aš ten tavęs lauksiu.

Kaip pasakyta, taip ir padaryta. Kai tik Gražuolis apsijuosė stebuklingąja juosta, pasijuto vėl esąs stiprus ir galingas. Jį dabar lyg kažkas traukte traukė užeiti pirkion ir atkeršyti savo piktadariams, pasmaugti juos.

— Betgi tai mano tėvas! — pamąstė Gražuolis ir net nusigando savo noro keršyti. Sumanė geriau paklausyti girių karalienės ir eiti ten, kur ji liepė ateiti. Nuėjęs ir suradęs paskirtoje vietoje girių karalienę, papasakojo jai savo pagundą ir ėmė prašyti patarimo, kas jam dabar daryti, kur pasidėti.

— Tai ne tėvas tavo, — sako jam girių karalienė: — tik galingas raganius, kur tavo tėvo išvaizdą yra pasiėmęs. Jis — tas pats senelis, kurį buvote sutikę, kai ton vieton atvykot.

— Jei taip, aš eisiu ir pasmaugsiu jį! — sako Gražuolis.

— Pasmaugti jis tau nesunku nei dabar, nei kitąkart. Bet anksčiau reikia pasmaugti galingesni jo broliai. Tik vienam tau jie sunku bus nugalėti, jei nesurasi sau pagelbininkų.

— Tik tu man pasakyk, kur jie surasti, o jau mano vargas bus juos nugalėti.

— Gerai, — sako girių karalienė: — štai šita pelytė rodys tau kelią net į jų pilies vartus. Kur ji bėgs, sek ją. O kai prieisi pilį, įeik, kaip išmanai. Jei aš tau būsiu reikalinga, žinai, kokiu būdu mane pašaukti, — tai pasakius, virto paukšte ir nuskrido sau. O Gražuolis, pamatęs mažą pelytę, ėmė sekti ir ėjo ten, kur pelytė jį vedė.

Eina dieną, eina kitą, girdi, kad varna baisiai rėkia netoli, šalia kelio. Dirstelėjo, kad varna pakliuvo kilposna ir negali išsilaisvinti. Gražuolis

priėjo, nutraukė kilpas, kurias pikti žmonės paukščiams gaudyti buvo pastatę, ir išlaisvino varną.

— Tu man laisvę grąžinai, gyvastį išgelbėjai, aš tau už tai atsilyginsiu, reikalui atsitikus, — sako varna.

— Gerai, aš einu sunkion kovon su raganiais. Jei nori man padėti, sek mane.

— Gerai, — atsakė varna ir lekia ten, kur Gražuolis eina.

Vėl eina dieną, eina kitą. Ir sako jam varna, prilėkus prie jo:

— Štai vilkas pakliuvo spąstuosna. Tuoj ateis žmonės ir nudės jį. Ar negalėtum jam pagalbos suteikti.

— Gerai, — sako Gražuolis: — rodyk, kur jis yra.

Varna parodė. Gražuolis priėjo, sulaužė spąstus ir išlaisvino vilką.

— Tu man gyvenimą išgelbėjai, laisvę sugrąžinai, aš neužmiršiu ir, reikalui atsitikus, tau atsilyginsiu.

— Aš einu kovon su galingais raganiais. Jei nori man pagelbėti, sek mane.

— Gerai, — atsakė vilkas ir nuėjo drauge su Gražuoliu.

Eina dieną, eina kitą, ir sako vilkas:

— Štai netoli čia meška duobėn pakliuvo ir negali išsiristi. Ar tu negalėtum jai pagelbėti. Neišgelbėsi, — iš bado padvės, duobėj besėdėdama.

— Gerai, — sako Gražuolis: — vesk, kur yra toji duobė.

Priėjęs prie duobės, Gražuolis išrovė gana storoką pušaitę ir įleido duobėn. Meška tuojau ir išsirito ant kranto ir dėkoja Gražuoliui, kad ją išgelbėjo.

— Niekuomet to neužmiršiu, kaip žvėris esu, — sako meška: — pirmai progai atsitikus, už patarnavimą patarnavimu atsilyginsiu.

— Gerai, sako Gražuolis: — jei nori man patarnauti, sek mane, aš turėsiu sunkion kovon stoti su trimis galingais raganiais: tu man pagelbėsi.

Meška sutiko, ir nuėjo dabar visi keturi: Gražuolis, meška, vilkas ir varna. Ėjo dieną, ėjo kitą ir trečią dieną priėjo didelius namus. Tie namai tai buvo kieto akmens pilis, o durys į ją buvo švino. Pamėgino jas atidaryti Gražuolis — negali. Pamėgino su pagalba meškos ir vilko — irgi negali. Išsirovė tada Gražuolis storą ąžuolą, nulaužė šakas, palikęs tik liemenį, įsibėgo, įsismagino, kaip trenkė duris — tuojau ir išvertė.

Vos tik įėjo į vidurį — žiūri eina priešais juos pirmas raganius. Aukštas, storas, stiprus, su viena akim viduje kaktos, o galva jo iš švino. Iš nosies dūmai rūksta, iš burnos ugnis pilasi, o rankoj stora stora švino buožė.

— Kaip jūs drįsot neprašyti mano namuosna įsiveržti, — baisiai suriko jis, jog net sienos sudrebėjo, o lauke nuo medžių ėmė lapai kristi, ir užsimojo buože, kad sudrožtų per galvą Gražuoliui. Bet dar nesurojo ran-

kos pakelti, kai varna puolė jį ir išlesė jam akį. Suriko dar labiau raganius ir ėmė į visas šalis matažgoti buože, bet aklas būdamas, niekam pataikyti negalėjo. O Gražuolis, įsismaginęs, kad drožė ąžuolo liemeniu jam per galvą, kad tasai net nesurikęs griuvo negyvas.

— Pirmą nugalėjom, — sako Gražuolis: — bet antrasai bus dar stipresnis. Tik kur jį rasti.

Dairosi stovėdami į visas šalis. Mato, sienoje varinės durys. Pasigriebė meška raganiaus švino buožę, Gražuolis ąžuolo liemenį, įsismagino, kaip drožė durysna vieną, kitą kartą — ir išvertė duris. Įėjo į kitą kambarį. Ten sienos, lubos ir grindys buvo vario. Stovi įėję ir dairosi į visas šalis. Žiūri, kad iš kampo, lyg kalnas, keliasi kitas raganius, dar stipresnis, dar baisesnis. Jis turėjo dvi galvi, abi varini. Iš ausų dūmai eina, iš nasrų liepsna pilasi.

— Kaip jūs drįsote nešaukti, neprašyti mano namuosna įsiveržti, — taip baisiai sušuko jis, kad visi langai pabyrėjo, o lauke medžiai net iki žemės nulinko: — mano brolį nugalėję, manote, kad ir mane nugalėsite!

Pasikėlęs užsimojo varine buože ir eina prie Gražuolio. Nesuspėjo dar kirsti, kai vilkas stvėrė jį už vienos gerklės, meška už kitos, o varna atsitūpus jam ant vienos galvos — šmaukšt — ir iškirto akį. Stengiasi raganius pagriebti mešką ir vilką, metė buožę ant žemės, o Gražuolis kad ims, kad ims daužyti jį ąžuolo liemeniu — suklupo raganius ant žemės. Pasismagino Gražuolis ir drožė per vieną galvą, ir skilo galva pusiau, bet ir ąžuolo liemuo į dalis suskilo. Stvėrė jisai švino buožę, drožė per kitą galvą, jog net buožė sulinko — ir visai negyvas ir antrasis raganius.

Nugalėję pavojingą priešą, kiek atsilsėję, kvapo atsigavę, dairosi, kur jiems toliau, kur trečias raganius surasti: gi žiūri, kad priešaky geležinės durys geležine spyna užrakintos. Priėjo Gražuolis prie durų, nusuko spyną ir pastūmėjo duris, bet durys tvirtai laikosi. Pasišaukė mešką, bet ir su meškos pagalba durų atidaryti negali. Pasiėmę tada raganių buožes, įsismaginę kad ėmė daužyti, kad ėmė daužyti duris, net sienos dreba. Pagaliau išlaužė ir geležines duris. Išlaužę įėjo dar didesnin naman. Skliautai buvo geležiniai ir toki aukšti, kad vos matomi. Sienos ir grindys irgi buvo geležinės.

Įėję stovi ir dairosi. Tik mato, kad iš kampo atsikėlė dar baisesnis, dar stipresnis raganius. Jis turėjo tris galvas ir visos geležinės.

— Kaip jūs drįsot nešaukiami, nekviečiami į mano namus įsiveržti, — sušuko jis taip garsiai, kad, rodos, sienos būtų užgriuvę, jei jos nebūtų buvę geležinės.

— Mano brolius nugalėję, manote, ir mane nugalėsite! Bet apsirikote: tasai dar negimė, kur mane pajėgtų nugalėti.

Vos tik pasijudino, kai meška įkibo į vieną gerklę, vilkas į kitą, varna gi, atsitūpus ant trečiosios galvos, ėmė lesti akį. Gražuolis gi, užsimojęs švino buože, kai drožė per vieną galvą, toji trūko pusiau, lyg geležinis puodas, bet ir buožė sulūžo, į kąsnelius sutrupėjo. Užsimojo raganius kirsti Gražuolį, bet meška, vilkas ir varna jam kliudė, todėl nepataikė, ir Gražuoliui pavyko atšokti. Pasitvėręs kitą, varinę buožę, kai drožė jisai kiton raganiaus galvon, ir toji skilo. Bet ir varinė buožė jo rankose sutrupėjo: liko Gražuolis be ginklo, o raganius vėl užsimojo. Vos suspėjo atšokti. Gerai, kad varna išlesė raganiui paskutinę akį, ir jis jau negalėjo pamatyti, kur kirsti. Metė ir dabar vilką ir mešką į šalis, kaip mažus šuniukus, ir atsistojo duryse.

— Na, dabar jūs man neištrūksit. Visus jus pasmaugsiu,—sušuko jisai.

Kas daryti, kaip nelaimę pašalinti, nei vienas jų nežino. O raganius stovėdamas švaistosi į visas šalis buože taip, jog vėjas net staugia, lyg audra sukilusi, ir prieiti į jį negalima.

— Aš jūsų nematau, bet palaukit, tuoj atvyks mano jauniausias brolis. Jis man atneš naujas akis. Tada aš su jumis apsidirbsiu.

Norėtų jau bėgti Gražuolis su savo draugais, bet nėra kaip. — Kas turi būti, tesie, — pamanė jisai, — galgi girių karalienė mums pagelbės! Ir ėmė maustyti žiedą. Vos tik jis sujudino ant piršto žiedą, kaip girių karalienė jau čia.

— Laužk, — sako, — šitas duris, kol dar jisai nieko nemato ir negali jums pakenkti. Ten rasi reikalingų sau ginklų.

Žiūri gi Gražuolis, kad priešais sidabrinės durys, sidabrine spyna užrakintos, priėjęs prie jų, jis spynas sulaužė ir duris išvertė, bet vos tik įėjo ten, žiūri, nagi ten jo tėvas su motina, vienas su kirviu, kitas su ietimi eina į jį. Nustebo Gražuolis, rankas nuleido. Na, kaipgi prieš tėvą, prieš motiną rankas kelsi. Būtų žuvęs, kad ne meška, ne vilkas, kurie stvėrė juodu už gerklių ir tuojau pasmaugė. Neatsižvelgdamas į nieką, puolė juos ginti Gražuolis, bet nesuspėjo. Tik žiūri, kad guli visai ne tėvas ir ne motina pasmaugti, bet du biauriu, kuprotu raganiu. Stvėrė Gražuolis dabar ietį ir paleido raganiui, kuris stovėjo duryse, tiesiog krūtinėn. Įstrigo ietis. Griebėsi raganius rankom, kad ją iš krūtinės ištrauktų, o tuo akimirksniu Gražuolis, nustvėręs ant žemės gulintį kirvį, drožė į paskutinę jo galvą, kad skilo ji, kaip senas geležinis puodas.

Griuvo ir paskutinis raganius nugalėtas. Atsikvėpė dabar Gražuolis, padėkojo savo padėjėjams, be kurių pagalbos neabejotinai būtų žuvęs, ir dairosi, kas gi toliau daryti. Tik žiūri, kad priešaky auksinės durys, auksine spyna užrakintos. Nulaužė spyną, įėjo į sekantį kambarį — žiūri, kambarys visas aukso, o langai deimantiniai. Prie aukso vienos sienos aukso grandinėmis prikaustytas sėdi jo tikrasis tėvas, o prie kitos taipogi

prikaustyta graži graži karalaitė. Jos akys kaip saulelė spindėjo, kasose žydros žvaigždelės įpintos, baltos rankelės aukso grandinėmis sukabintos, o baltos kojelės prie sienos prikabintos.

— Mes tavęs, berneli, seniai laukėm, — prakalbėjo ji Gražuoliui, lyg lakštelė sulakštavo, lyg maža paukštelė uždainavo.

Nutraukė Gražuolis pančius, išlaisvino tėvą ir dailią skaisčią karalaitę iš nelaisvės, iš didžio vargelio. Paskui papasakojo jam tėvulis, kaip jis pas raganius nelaisvėn pakliuvo, kaip jį vargino kankino...

Džiaugėsi visi. Gražuolis su meškos pagalba atgabeno tuoj savo motinėlę ten, vedė dailią karalaitę ir apsigyveno toje puikioje pilyje, kur gyveno seniau pikti raganiai, žmones bekankindami.

O kokią puotą jie iškėlė, kai Gražuolis vedė dailią karalaitę, kuri buvo visos tos šalies valdovė. Dievul tu mano! Ko ten tik nebuvo ir valgyti ir gerti, ir ką aš ten gėriau, ką valgiau, nors burnoj nieko neturėjau, bet per barzdą midus varvėjo, — niekas jums ir pasakyti, papasakoti negalėtų, kad nors tris dienas, tris naktis miego nemiegodamas kalbėtų. Jei manim netikit, nukeliaukit ten žmonių pasiklausinėt — ar aš tiesą sakau. Jie jums pasakys, kad visai taip buvo, kaip mano yra pasakyta.

B U R T I N I N K A S

Buvo tai seniai, kada buvo, aš nežinau, ir kur buvo, irgi nežinia, tik reikia manyti, kad ne už jūrių, bet mūsų šalelėj, ir ne dabar, bet senovėje, kada žmonės buvo dar daug kvailesni ir lengviau kits kitam patikėdavo net tada, kai jiems kokis melagis nebūtus daiktus kalbėdavo. Gyveno tuomet vienas nuskurdėlis. Jis buvo geras ir darbštus žmogus, bet niekas jam nesisekė. Augina gyvulius ir mano — pralobs, atsigaus. Visų gyvuliai sveiki ganosi, o jo, kaip matai, suserga ir puola. Pasėja javus, visų geri auga, džiugina žmonių akis, o jo ar visai nedygsta arba užauga toki menkučiai, jog vargšas net sėklos neatgauna. O jei uždera, kaip kad kitų žmonių, žiūrėk, pasikels audra su ledais ir išguldys jo šniūrelį, lyg jis vienas būtų užrėžtas: kitų nė nepakliudys.

Vargo, vargo žmogus, visai sunyko, suliesėjo, žmona ir vaikai badu miršta, nei ko valgyti, nei kuo kūnas pridengti. Ir sugalvojo žmogus tada:

— Dievas mane užmiršo ar gal neapkenčia, kad mane vieną tik nelaimės persekioja. Eisiu, parduosiu savo vėlę nelabajam: vistiek tenka žūti, pasikorus ar nusiskandinus. Geriau parsiduosiu, tai nors kelis metus patsai gerai pagyvensiu, žmona ir vaikai atsigaus.

Taip pagalvojęs, nutarė eiti pas žinomą raganių, apie kurį žmonės kalbėjo, kad jam patsai nelabasis esąs kūmas.

Kaip nutarė, taip ir padarė. Nuėjęs pas raganių, išpasakojo visus savo vargus nelaimes ir prašo patarimo, kas jam dabar daryti.

Išklausė jo senas burtininkas, ir pagailo jam vargšo žmogelio.

— Pradėk burti, — patarė jis žmogeliui: — gal geriau seksis gyventi.

— Tai susimildamas išmokyk mane, kaip tatai daryti.

Burtininkas atnešė jam knygelę ir duoda.

— Vai, kad aš nemoku skaityti, — sako jam žmogelis: — nieko nepadės man tavo knygelė.

— Tau ir nereikia mokėti, — atsakė jam burtininkas. — Tik tu taip padaryk: paimk kaimyno arklį, kai niekas nematys, nuvesk jį miškan ir

pririšk prie medžio ten, kur tankiausia. Kai kaimynas ims jo ieškoti ir negalės surasti, tu nueik pas jį ir pasiūlyk jam paburti. Nusiminęs kaimynas, žinoma, sutiks. Tada tu paimsi šitą knygą, pavartysi apsimesdamas, kad skaitai, ir pasakysi savo kaimynui: „Tavo arklį pavogė vagis, nuvedė miškan ir pririšo ten ir ten prie medžio. Nakčia jis mano nuvesti jį svetimon šalin ir parduoti. Skubėk, kol dar nesutemo". Žinoma, kaimynas, nuėjęs, kur tu nurodei, ir ten suradęs arklį, tave gerai apdovanos ir pradės manyti, kad tu didelis raganius. Kai skaudės kam dantys, tu nueik ir pasakyk: „Leisk, aš tau užkalbėsiu". Paimk duonos ir druskos, pašvegždėk ir liepk ta duona ar druska dantis trinti. Jei dantys nenustos skaudėję, sakyk, kad dar reikia kitaip užkalbėti, ir daryk taip, kol tam žmogui dantys patys nustos skaudėję, o jis pamanys, kad nustojo todėl, kad tu užkalbėjai, ir vėl tave apdovanos ir manys, kad tu didelis raganius.

— Tai ir tu taip buri? — paklausė jo žmogelis.

— Ir aš taip buriu, — atsakė jam burtininkas: — tik tu niekam nesakyk, nes tada ir tau niekas nepatikės. Aš tave pamokiau, tavęs gailėdamasis.

Žmogelis padėkojo ir, parėjęs namo, ėmė daryti, kaip jam senis patarė, ir greitu laiku praturtėjo, ir visi žmonės ėmė kalbėti, kad jis esąs didelis burtininkas ir kad patsai nelabasis jam tarnauja. Visi jį labai gerbė ir net bijojo, nes manė, kad visa, ką kiekvienas žmogus daro ar kalba, jis visa žino.

Praturtėjo žmogelis ir gyveno dabar, kaip koks ponas. Nedirbo, nevargo, tik gėrė ir gardžiai valgė, nes žmonės, nelaimėn pakliuvę, nešė jam, ką tik turėjo geriausio.

Gyveno tame krašte galingas karalius. Kai jo tėvas mirė, jis paliko jam didelę valstybę, stiprią kariuomenę, pilną iždinę pinigų ir stebuklingą aukso žiedą. Mirdamas jis įsakė sūnui nešioti tą žiedą visuomet ant piršto ir niekuomet nenuimti.

— Atmink, sūneli, — kalbėjo jam tėvas mirdamas: — kol tą žiedą turėsi, jokių nelaimių nei tu, nei tavo valstybė nepatirs. Didelė šitame žiede galybė. Kol jis ant tavo piršto, priešai tau nebaisūs. Kad jie dešimtį kartų būtų galingesni, negu tu, vistiek juos nugalėsi. Bet jei nustosi kada nors šito žiedo, tave apleis laimė, ir nustosi turtų ir savo valstybės.

Kaip savo akies lėlelės dabojo karalius žiedo ir niekados nenuimdavo jo nuo piršto.

Vieną tvankią vasaros dieną panorėjo karalius jūroje pasimaudyti. Nusirengęs jis jau buvo beeinąs vandenin, bet pagalvojo, kad jam besimaudant žiedas gali netikėtai nukristi nuo piršto ir žūti jūros gilumoje. Karalius nusiėmė žiedą nuo piršto ir paliko pakraštėje. Išsimaudęs apsirengė ir nuėjo savo dvaran, o žiedą ir pamiršo. Prisiminė tik namo parėjęs. Tuo-

jau niekam nieko nesakydamas, nei ištikimiausiais tarnais nepatikėdamas, grįžo atgal ir ten žiedo neberado. Nusiminė didžiai karalius ir liepė visiems žiedo ieškoti, bet niekas surasti jo nesurado.

Ilgai aimanavo karalius, kad žiedo nustojo. Didžiausius turtus pažadėjo tam, kas suras ir suradęs jam atneš žiedą, ir žynius ir burtininkus klausė, niekas jam nieko pasakyti negalėjo. Sužinojo pagaliau karalius apie mūsų žmogelį, kad jis moka visa atspėti, moka nurodyti, kur yra dingusis daiktas. Nusiuntė karalius į jį tarnus, kad jis tuojau atvyktų ir pasakytų jam, kur dingo žiedas. Nusigando žmogelis, kai atvykę karaliaus tarnai papasakojo, kokiam reikalui karalius jį šaukia.

— Ar taip turiu mirti, ar taip turiu mirti, — mano sau žmogelis. — Kur aš tą žiedą surasiu, jei surasti jo negalėjo didžiausi žyniai ir galvočiai. Reikia pratęsti laikas, gal tuomet žiedas patsai susiras.

Ir nerodydamas baimės, atsakė žmogelis karaliaus pasiuntiniams:

— Vyksiu į karalių tik tuomet, kai atsiųs man karietą, kurioje jisai pats važinėja.

Pasiuntiniai ėmė aiškinti jam, kad tai negalimas daiktas, kad apie tai jie net pranešti neišdrįs karaliui. Niekados dar nebuvo, kad kas išdrįstų karaliaus nepaklausyti ir dargi statyti jam reikalavimus.

— Niekas nedrįso, o aš drįstu, — atsakė jiems žmogelis. O kai pasiuntiniai prigrasė jam, kad jį prievarta priversią nuvykti į karalių, jis atsakė:

— Pamėginkite tiktai. Nė vienas jūsų namo gyvas nesugrįš.

Pagalvojo pasiuntiniai ir pabijojo prievartos panaudoti. Toks didelis raganius, kur net karaliaus nebijo, visa gali, ką panori. Geriau jo neliesti, kad nelaimės išvengus.

Pargrįžo karaliaus pasiuntiniai namo, nieko nepešę, ir papasakojo, ko pareikalavo burtininkas.

— Gerai, — tarė karalius: — pasiųskite jam karietą, kurioje aš važinėju. Bet jei nepanorės dabar atvykti, nukirskite galvą ir atvežkite čion.

Nuvyko vėl pasiuntiniai jau dabar su karaliaus karieta, kaip kad burtininkas reikalavo, ir pranešė jam, ką paliepė karalius. Mato mūsų žmogelis, kad su karalium menki juokai, atsisėdo ir nuvažiavo.

Kai tik atvažiavo į karaliaus rūmus, tuojau nuvedė jį pas karalių.

— Tu manai, kad esi toks didelis burtininkas ir karaliams lygus. Tik tokioje nori karietoje važinėti, kurioje aš važinėju. Aš tavo reikalavimą patenkinau ir tau garbę didelę suteikiau, o dabar tu mano turi reikalavimą patenkinti: turi surasti mano žiedą. Paprastiems burtininkams aš žadėdavau dideles dovanas, o kai jie nesurasdavo, ramiai atleisdavau juos namo. Bet su tavim, kuris esi karaliams lygus, visų burtininkų karalius, taip pasielgti aš negaliu. Jei surasi mano žiedą, gausi tiek turtų, jog būsi

man lygus, bet jei nesurasi, kaip kad kiti nesurado, liepsiu nukirsti tau galvą.

— Šviesiausias karaliau, surasti tavo žiedą nesunku, bet turi man duoti tris dienas laiko.

— Gerai, — atsakė karalius: — duodu tau tris dienas laiko. O kad tu nepabėgtai, mane apgavęs, gyvensi priežiūroje mano rūmuose.

Ir liepė jį nuvesti į aukščiausią kuorą ir ten uždaryti.

Ėmė ten žmogelis melstis, nes žinojo, kad jis žiedo nieku būdu surasti negalės, net nenumano, kaip ir kur jis ieškoti. Meldžiasi visą dieną iki vakaro, o visi karaliaus rūmuose mano, kad jisai buria, ten vienas kambarėly sėdėdamas.

Kai sutemo, vienas tarnų, kurie buvo karaliaus žiedą seniai radę, bet paslėpę, sako:

— Eisiu pamatysiu, ką šis raganius ten daro? Ar negresia tik mums pavojus?

Antrasis tik nusijuokė.

— Tiek garsių žynių buvo ir nė vienas neatspėjo. Neatspės ir šitas, — sako trečiasis.

— Gal ir neatspės, — atsakė pirmasis: — bet vis geriau pasiteirauti, ką jis ten daro.

O tuo metu mūsų žmogelis meldėsi, ruošdamasis mirti, nes žinojo, kad surasti žiedą jis negali. Besimelsdamas girdi, kad kažkas įėjo kitan kambarin, atsargiai priėjo prie durų ir, tur būt, žiūri per rakto skylelę. Mūsų žmogelis pamanė, kad gal tai karaliaus budelis atėjo jį nugalabinti, bet atsiminė, kad praslinko tik viena diena, ir lengviau atsiduso:

— Ačiū Dievui, dar tik vienas, o du dar liko...

Jis norėjo pasakyti, kad praslinko tik vienas vakaras, o dar liko jam gyventi du vakaru. Bet karaliaus tarnas pamanė, kad jis pasakęs kad atėjęs vienas nusikaltėlis, o dar du likusiu. Jis baisiai nusigandęs nubėgo pas du kitus ir sako:

— Vai, šis visa žino. Kai tik atėjau — ir rodos ėjau taip tyliai, jog jis net ir išgirsti negalėjo — šis žynys ir sako: vienas jau atėjo, dar du liko...

Kiti du nenorėjo juo patikėti ir todėl nutarė kitą vakarą, kai visi suguls, nueiti ir paklausyti, ką pasakys tasai uždarytas žynys.

Kai tik atėjo antras vakaras, nuėjo pirmasis su kitu.

Kai tik jie patylomis priėjo prie durų, mūsų žmogelis vėl nusigando ir pamanė, kad atėjo karaliaus budeliai jį nužudyti, bet atsiminė, kad dar tik du vakaru praslinko, todėl atsiduses sako:

— Ačiū Dievui, jau du, o liko tik vienas.

Nusidėjėliai, išgirdę šiuos žodžius, nusigando ir nubėgę pasišaukė trečią ir sako:

— Tikrai šis žynys viską žino. Vos tik priėjova prie durų, jis ir sako: jau du atėjo, liko dar vienas. Kas mums daryti dabar?

Tarėsi tarėsi ir nutarė eiti pas žynį ir viską jam pasakyti. Gal pagailės jų ir nežudys.

Kaip sumanė, taip ir padarė. Išklausė jų mūsų žmogelis ir tarė:

— Gerai, kad pasisakėte. O aš jau norėjau apie jus pranešti karaliui, tik laukiau nustatyto laiko.

— Kas mums dabar daryti? — klausia jie. — Kai sužinos karalius, jis palieps mums nukirsti galvas.

— Karalius nieko nesužinos, jei manęs paklausysite. Man jūsų gaila, nes aš turiu kaip tik jūsų metų sūnus, ir todėl aš noriu jus gelbėti.

— Klausysime ir darysim visa, ką paliepsi, tik gelbėk mus, — sušuko visi trys.

Jis paliepė jiems įraityti žiedą duonos minkštiman ir įkišti jį kalakutui gerklėn, kad jis tą žiedą prarytų, o paskui nupešti tam kalakutui uodegą.

Jie visa padarė, kaip jiems buvo paliepęs.

Suėjo trys dienos, ir šaukia karalius žynį, kad pasakytų, kur yra jo žiedas.

— Na, — sako jisai: — trys dienos sukako, kaip tu prašei. Jei man nepasakysi, kur yra mano žiedas, tai pamanysiu, kad tu ne burtininkų karalius, bet apgavikas, ir kaip su apgaviku su tavimi pasielgsiu.

— Tavo namuose yra vagis, kuris, patsai to nežinodamas, laiko tavo žiedą pagrobęs.

— Niekus kalbi. Kaip gali kas mano žiedą pagrobti ir nežinoti, kad yra pagrobęs. Matau, tu nori tuščiais išsisukti žodžiais, bet tau nepasiseks mane apgauti.

— Eiva ten, kur yra tavo paukščiai, — sako karaliui mūsų žmogelis, — o ten pamatysim, ar aš tave apgaudinėju.

Nuėjo visi ten, kur buvo karaliaus paukščiai. Mūsų žmogelis apėjo visus, apžiūrėjo, sustojo ties tuo kalakutu, kuris turėjo nupeštą uodegą, ir sako:

— Šitas kalakutas prarijo tavo žiedą. Liepk jį papiauti ir paieškoti viduriuose.

— Pažiūrėsim, — tarė karalius ir liepė tuojau papiauti kalakutą ir išskrosti jo vidurius.

Surado žiedą. Nusistebėjo karalius ir sako:

— Matau, kad tu tikrai daug žinai. Bet prieš atleisdamas tave, turiu dar išbandyti, ar tu tikrai esi toks gudrus, kaip apie tave kalba.

Mat, karaliui pagailo pažadėtų burtininkui turtų.

Nusivedė jį karalius savo sodan, vaikščioja su juo, klausinėja, kokiu būdu atspėjo jisai, kur karaliaus žiedas, kokiu būdu jis įgijo mokslą atspėti, kur yra dingusis daiktas... Žmogelis daugiausia tyli ir nieko neatsakinėja, o karalius vis daugiau ir daugiau klausinėja, bet kadangi žmogelis neturi ką sakyti, tai karalius ima net pykti.

Besivaikščiojant po sodą, kai tik prieina prie suolelio, karalius liepia tuoj prisėsti, nes, mat, vaikščioti pėsčias nepripratęs, tai greit pavargsta.

Bevaikščiodamas, bekalbėdamas mosterėjo karalius ranka ir pagavo vabalėlį, o pagavęs klausia mūsų žmogelį:

— Pasakyk, ką dabar aš turiu rankoje?

— Nelaimingas Vabalėli, kad patekai karaliaus rankon, gyvas neištrūksi, — atsiduseęs sunkiai ir nusiminęs tarė mūsų žmogelis, manydamas, kad vistiek karalius pastebės jį nieko nenusimanant ir lieps nužudyti. Jis taip tarė todėl, kad jo pavardė buvo Vabalėlis. Bet karalius, išgirdęs šiuos žodžius, net krūptelėjo ir todėl sugniaužė stipriai ranką. Kai atgniaužė ranką, vabalas tikrai buvo negyvas.

— Atspėjai vėl, — sako karalius. — Dabar padarysiu tau paskutinį bandymą.

Taip taręs, nusivedė jį savo kambariuosna. Ten jis paliepė atnešti kiaušinių, padėti juos ant kietos kėdės ir užkloti baltą paklodę. Kai buvo visa atlikta, jis privedė prie kėdės ir liepia žmogeliui, kad atsisėstų. O mūsų žmogelis nežinojo, kad po paklode buvo kiaušiniai. Bet jam įkyrėjo vis sėdinėti ir, be to, nuvargo, laukdamas nelaimės.

— Tebūnie greičiau, kas turi būti. Jei galas man, tai vistiek galas, — ir nusigręžęs į karalių piktai pratarė:

— Ką tu mane, šviesiausias karaliau, vis sodini ir sodini, kaip vištą ant kiaušinių. Sėsk patsai, jei nori, o ne mane sodink.

Karalius pamanė, kad burtininkas vėl atspėjo. — Tai pavojingas žmogus, — mano jisai: — reikia su juo pabaigti. Mat, kaip žiauriai ir nemandagiai su manim kalbasi, dar keršys man vėliau.

Jis išėjo kitan kambarin ir paliepė tarnams:

— Kai šis raganius išeis iš mano kambario ir eis pro šitą, suimkite jį greičiau ir išmeskit per langą.

O tai buvo trečiame aukšte, ir karalius manė, kad burtininkas mirtinai užsimuš, iškritęs iš tokios aukštumos.

Sugrįžęs jis sako burtininkui:

— Gerai, dabar gali sau eiti namo.

Mūsų žmogelis atsikėlė, padėkojo karaliui ir jau rengėsi išeiti. Kai jis buvo jau arti durų, karalius jį sulaikė ir juokdamasis pasiklausė:

— Na, visa žinantis burtininke, ar tu žinai, kada tu mirsi?

— Žinau, — atsakė jam žmogelis: — trimis dienomis anksčiau negu tu, šviesiausias karaliau.

Išgirdęs šituos žodžius, karalius baisiai nusigando, nes patikėjo, kad žynys tikrą tiesą pasakęs. Jis sulaikė jį, apdovanojo dvarais ir dideliais turtais, apstatė jį tarnais ir sargyba, paliepė žiūrėti, kad nieko pikta jo neištiktų, kad nedirbtų, tik lengvai gyventų, gardžiai valgytų ir saldžiai gertų. Karalius manė, kad taip begyvendamas jis ilgiau gyvens, o kol jis gyvens, bus gyvas ir karalius.

Žmogus apsigyveno padovanotuose dvaruose, parsigabeno ten žmoną ir vaikus, lengvai visi ten gyveno, nieko nedirbdami, vargo neragaudami, tik gardžiai valgė, saldžiai gėrė, dieną ir naktį linksminosi. Ir aš ten vieną kartą buvau, su jais gardžiai valgiau, saldžiai gėriau. Nors per barzdą varvėjo, bet gerklėn nepateko...

Š A R Ū N A S

Tasai Šarūnas buvo karaliaus sūnus. Jis gimė žiemą, Kūčių naktį, pačiam vidunakty. Kai jis turėjo gimti, ėmė siausti didžiausia vėtra, kuri rovė su šaknimis stipriausius medžius, plėšė pirkių stogus, griovė tvoras, kėlė į padanges sniego vėpūtinius. Gimė tasai Šarūnas su dvylika dantų ir vos tik gimė, tuojau patsai atsisėdo, prakalbėjo ir paprašė valgyti. Jis taip nugąsdino tuo visus ten esančius, kad jie išbėgiojo, palikę prie Šarūno tik vieną motiną. O sena bobutė, kuri priimdinėjo jį gemantį, nubėgo į jo tėvą ir visa papasakojo. Tėvas irgi labai buvo nusigandęs. Jis tuojau pasiuntė pakviesti didžiausią to krašto raganių, kuris gyveno netoli, Gelovinės ežero saloje, todėl jį visi vadino Gelovinės raganium. Kai jis atvyko karaliaus rūmuosna, kurie buvo ant Balyno kalno, papasakojo jam karalius viską, kas atsitiko, jo sūnui gemant ir užgimus, ir klausė, ką reikia daryti. Raganius pamąstė, pagalvojo ir sako:

— Tavo sūnus bus didelis kariauninkas. Jis, kaip audra, viską naikins ir degins. Daugel dėl jo bus žmonių kraujo ir ašarų pralieta, daugel vargų ir nelaimių pasaulio patirta. Teks ir tau, karaliau, dėl jo skaudžiai nukentėti. Kad būtų jam davę valgyti ir gerti, kai jis paprašė, būtų viskas gerai. Bet kai nedavėte jam nei valgyti, nei gerti, jis užaugęs užmuš savo tėvą ir motiną, tai yra, tave, karaliau, ir tavo žmoną karalienę.

— Kas gi man daryti, kad tokia nelaimė mūsų neištiktų? Užmušti gal, kol mažas?

— Praliesi jo kraują, tuojau tu patsai mirsi, ir tavo žmona mirs. Surask kitą būdą jam nudėti...

Karalius apdovanojo skairiai raganių už tai, kad jam tiesą pasakė, ir leido jam vykti namo.

Kai išvyko raganius, susirūpino karalius, kas jam daryti su sūnumi, kaip pasielgti. Gaila sūnaus ir baisu dėl sūnaus...

Galvojo tris dienas ir tris naktis — ir sugalvojo. Pašaukė savo ištikimiausią tarną, liepė jam paimti gimusį vaiką, nunešti jį toli girion ir nudėti, bet taip, kad kraujo nepraliejus.

Tarnas jam sako:

— Šviesiausias karaliau, nereikia kraujo lieti. Aš jį nunešiu toli girion, kur žinau vieną didelį duplėtą medį, ir įdėsiu duplėn. Jis vistiek ten sušals.

Karalius sutiko, ir tarnas, paėmęs mažą vaiką, nunešė jį miškan ir padėjo didelio medžio duplėn. Padaręs tai, sugrįžo ir pranešė viską karaliui.

Tris dienas kankinos ir nerimo karalius, pagaliau ketvirtą dieną pasiuntė tą patį tarną pažiūrėtų, kas atsitiko su sūnumi.

— Jei rasi jį negyvą, parneški namo jo kūną, kad nors palaidoti galėtau, kaip dera palaidoti karaliaus sūnus.

Nuėjo tarnas ir netrukus pranešė, kad duplėje kūdikio nesurado. Pamanė tada, kad jį žvėrys suėdę.

Pamanė taip, nusiramino ir užmiršo... Praslinko keleri metai. Išjojo karalius medžioti su savo tarnais. Bemedžiodamas atsiskyrė nuo visų ir nuklydo. Pakelėje užtiko mažą pirkaitę, o toje pirkaitėje gyveno žmogus su žmona ir jų trylika sūnų. Pažino jie karalių, pavaišino, kuo galėjo, ir pažadėjo parodyti jam kelią, kuriuo jis gali sugrįžti savo pilin. Pamatė karalius, kaip skurdžiai tasai žmogus gyvena, ir pažadėjo jį gausiai apdovanoti žeme, mišku ir kitais turtais, bet už tai prašė leisti su juo savo jauniausiąjį tryliktą sūnų, kuris buvo visų gražiausias ir vikriausias ir labai karaliui patiko.

— Gali sau, šviesiausias karaliau, jį visai pasiimti. Jis ne mano sūnus.

— Kaip gi ne tavo, kad pats sakei, kad turi trylika sūnų?

— Tai ne tikras, bet Dievo duotas sūnelis. Buvo tai seniai. Einu mišku dieną ir girdžiu — verkia vaikas. Žiūrau ten, žiūrau čia — niekur nieko nematyti. Maniau, monai mane vilioja, ir jau besirengiau bėgti. Tik beeidamas priėjau didelį medį. Žiūrau, duplėje guli vaikutis ir verkia. Ką gi, manau sau, turiu dvylika sūnų, Dievas nori, kad turėtau tryliktą. Pasiėmiau, parsinešiau namo ir užsiauginau. Geras vaikas. Turėsi iš jo džiaugsmo karaliau.

Prisiminė karalius savo sūnų ir pažino, kad tas bernaitis — tai jo vaikas. O pažinęs didžiai susirūpino ir nežinojo nė kas bedaryti.

Pasiėmęs sūnų, grįžo savo pilin, o sugrįžęs, pasišaukė savo tarną, kuris kadaise buvo nunešęs jį dar mažą vaiką duplėn, ir sako jam:

— Štai aš gyvą suradau sūnų, kurį tu duplėn buvai nunešęs...

Ir papasakojo tam senam tarnui, kaip jis savo sūnų surado, ir apie tai, kad jam raganius buvo išpranašavęs, jog jis iš savo sūnaus rankos turi žūti.

— Nesirūpink, šviesiausias karaliau, — sako tarnas. — Nereikia kraujo lieti. Mes ir be kraujo tavo sūnų nudėsim. Štai josim medžioti į Nemuno

upę. Pririšim jį prie didelio medžio ir paleisim Nemunu. Medis plaukdamas sukasi. Pateks tavo sūnus apačion ir prigers. Tad jis tokiu būdu žus, ir mums nereikės kraujo lieti.

Kaip sumanė, taip ir padarė. Išjojo karalius medžioti ir pasiėmė su savim ir jauną sūnų. Niekas nežinojo, kad šis svetimas bernaitis yra karaliaus sūnus. Žinojo apie tai tik patsai karalius ir jo senas tarnas.

Nujojo medžioti, net už Merkinės, už Merkio upės. Vienus tarnus karalius siunčia ten, kitus kitur, o patsai su senu tarnu ir ištikimiausiais žmonėmis ir tuo jaunu berniuku prijojo Nemuną. Čia liepė karalius surišti berniukui rankas ir kojas, nukirsti didelį medį, apskabyti šakas ir pririšti prie jo tą bernaitį. Kai visa buvo padaryta, kaip buvo liepęs karalius, įmetė tą medį su pririštu prie jo bernaičiu Nemunan ir nujojo visi namo. Praslinko daugel metų, ir užmiršo vėl karalius apie savo sūnų. Vėl valgė, gėrė, linksmai gyveno, giriose medžiojo...

Vieną gražią dieną karalius, bemedžiodamas su savo tarnais, prijojo Laujos ežerą ir užtiko pas tą ežerą seną vyrą, avis beganantį.

Kadangi bemedžiodamas karalius ir tarnai buvo labai išalkę, jie paprašė, kad tas žmogus parduotų jiems didžiausią savo aviną. Sutiko žmogus, ir karaliaus tarnai ėmė tą nupirktą aviną gaudyti. Gaudo gaudo — ir niekas pagauti negali.

— Palaukit, — sako senukas, — aš pašauksiu savo sūnų. Jis jums bematant jį sugaus.

Tuojau nuėjo ir atsivedė savo sūnų. Jis buvo jaunas, augalotas, stiprus vyras ir vikrus, kaip vijurkas. Bematant jis ėmė ir pagavo aviną...

Labai patiko karaliui tasai bernas, ir sako tada karalius tam žmogui:

— Leisk savo sūnų man tarnauti. Jis bus geras kareivis, o aš tai tau atlyginsiu. Duosiu tau daugel žemės ir miškų ir kito turto, kad galėtai ramiai sau gyventi.

Tas žmogutis padėkojo karaliui ir sako:

— Imki jį sau, šviesiausias karaliau, nors ir visai. Jis ne mano sūnus.

— Kaip tai ne tavo sūnus, kad pats sakei: pašauksiu sūnų?

— Taip, aš jį, kitų vaikų neturėdamas, taip vadinu, ir jis mane tėvu vadina, nes aš jį mažą nuo mirties išgelbėjau.

Ir papasakojo karaliui, kaip avis beganydamas nuginė ten, kur Srauja upelė Nemunan įteka. Pamatė ten prie krašto didelį medį, o prie jo pririštą vaikiną. Jis buvo vos gyvas, sušalęs. Jis jį atrišęs ir tuo būdu išgelbėjęs. Pasiėmė su savim ir, kitų vaikų neturėdamas, laikė jį per sūnų, Dievo sau duotą.

Prisiminė karalius visa, kas prieš daugelį metų buvo, ir pažino, kad tas bernaitis yra jo sūnus, kurį jis jau du kartu buvo mėginęs nužudyti.

O pažinęs susirūpino, o susirūpinęs, pašaukė savo seną tarną, papasakojo visa, ką jam pasakė žmogus, ir klausė patarimo, kas dabar daryti.

Galvojo galvojo ir štai ką sugalvojo:

Parašė karalius savo žmonai laišką, kad tą, kuris šį laišką jai atneš, tuojau paimtų, gilian rūsin pasodintų, neduotų jam nei gerti, nei valgyti, tik badu numarintų.

Liepė tam bernui sėsti žirgan, skubiai joti į karaliaus dvarą ir ten atiduoti pačiai karalienei į rankas laišką.

Bernas sėdo žirgan ir nujojo į Balyną, o karalius nujojo toliau medžioti, nutaręs grįžti tik per mėnesį nuo tos dienos, kad sugrįžęs namo rastų sūnų jau nebegyvą, badu numarintą. Praslinko mėnesis ar gal daugiau. Pargrįžo karalius namo ir klausia, ar jau numirė tasai, kurį karalius atsiuntė su laišku.

— Nežinau, — sako karalienė. — Kai tik aš gavau tavo laišką, liepiau jį pasodinti rūsin ir neduoti jam nei gerti, nei valgyti, kad jis badu numirtų.

Karalius nepasiklausė, ar seniai tas buvo, bet liepė rūsį atvožti ir patsai nusileido pažiūrėti, kas atsitiko jo sūnui.

Ogi žiūri, kad čia kitas žmogus, jam nematytas, nepažįstamas.

— Kas tu esi ir kaip čia atsidūrei?

— Esu prastas žmogus, ūkininkas iš Kačingių kaimo. Vieną vakarą išgirdome didelį triukšmą ir riksmą. Supratome, kad žmogžudžiai užpuolė pakeleivius, ir pasiskubinau su sūnumis jiems pagalbon. Bet kai atėjome, nieko nesuradome, tik kelis užmuštus žirgus ir štai šitą laišką. Maniau, nunešiu karaliaus dvaran, gal ten žinos, kam šitas laiškas, nes aš patsai ir mano sūnūs nei skaityti, nei rašyti nemokame. Bet štai mane pasodino rūsin ir badu marina.

— Kaip tu tiek dienų iškentėjai, negėręs, nevalgęs? — klausia karalius.

— Aš čia neseniai, nes aš ilgai nežinojau, kas daryti su rastu laišku. Tik žmonių patariamas prieš savaitę jį atnešiau.

— Galgi jis pagaliau žuvo, ne mano liepimu jo kraujas pralietas? — pamanė karalius ir nudžiugęs liepė tą žmogų tuojau paleisti, o kadangi jam teko nekaltai daugel nukentėti, skairiai jį apdovanojo žeme, mišku ir visokiais turtais, nes karalius buvo geras ir nenorėjo veltui žmonių skriausti.

Kai Šarūnas jojo į karaliaus dvarą su laišku į karalienę, ties Pilšelio ežeru, kurio krantai tada buvo suaugę didžiausiais tankumynais, ir juose slapstydavosi plėšikai, pastojo kelią jam pikti žmogžudžiai. Jų buvo daug, o Šarūnas tik vienas, bet jis smarkiai gynėsi ir besigindamas daugel jų nudėjo, o tame skaičiuje ir tų plėšikų vadą. Bet visgi jis tapo sužeistas ir

nugalėtas. Besikaujant, besimušant iškrito jam karaliaus laiškas, bet plėšikai jo nepastebėjo.

Kai Šarūnas buvo sužeistas ir ant žemės parblokštas, pikti plėšikai, manydami, kad jų vadas per jį žuvo, norėjo Šarūną nudėti, bet pamatę, koks jis stiprus ir gražus, pagailėjo ir pasiėmė jį su savim. Ilgai jį gydė, kol išgydė. O kai jis pagijo, tarė jam:

— Nejoki karaliaus dvaran, nes karalius nori tave užmušti. Kad mes tave būtume neužpuolę ir nesužeidę, jau būtai žuvęs, badu numarintas.

Ir plėšikai papasakojo jam, kas atsitiko tam žmogui, kuris, suradęs jo pamestą laišką, nunešė jį karaliaus dvaran.

Atsiminė tada Šarūnas, kaip jį karalius pirmą kartą norėjo nužudyti, liepdamas pririšti jį prie didelio medžio ir paleisti Nemunu. Atsiminė ir patikėjo, ką jam plėšikai pasakojo, o patikėjęs paliko pas plėšikus, pažadėjo karaliui pikčiausią kerštą.

Visi buvo tie plėšikai narsūs, o Šarūnas jų tarpe buvo narsiausias, visi buvo žiaurūs, o Šarūnas jų tarpe buvo žiauriausias; visi jie buvo stiprūs, o Šarūnas jų tarpe buvo stipriausias. Todėl plėšikai išrinko jį savo vadu.

— Tai dabar atkeršysiu karaliui, kad jis du kartus norėjo mane nužudyti, nors aš jam nesu nieko pikta padaręs, — pamanė Šarūnas ir laukė progos.

Toji proga greitai pasitaikė.

Sužinojo Šarūnas, kad karalius su nedideliu būriu išjojo medžioti giriosna, o sužinojęs nutarė užpulti jį ir užmušti ir tokiu būdu atkeršyti už padarytas jam skriaudas.

Kaip nutarė, taip ir padarė.

Smarkiai gynėsi karalius ir tie, kur su juo buvo, bet pagaliau buvo nugalėti. Visi krito, išskyrus tą seną tarną, kuris žinojo karaliaus paslaptį. Pamatęs plėšikų vadą, jis pažino, kad tai karaliaus sūnus, iš kurio rankos lemta karaliui žūti, juos puola, ir nusigandęs pakreipė arklį, nujojo skubiai, kiek tik žirgas galėjo pašokti, karaliaus dvaran ir visa, ką žinojo papasakojo karalienei.

O tuo tarpu krito ir karalius, Šarūno sunkiai sužeistas.

— Du kartu tu mane norėjai pražudyti, — sako jam Šarūnas, atsistojęs koja ant jo krūtinės ir pridėjęs kalaviją prie karaliaus kaklo: — o štai dabar guli po mano koja. Nors tu buvai ir galingas karalius, turėjai daugel dvarų ir kareivių, bet dabar niekas tave negelbės iš mano rankų.

Pažvelgė į jį sužeistas karalius, pažino savo sūnų ir tarė jam:

— Sūnau mano, vienatūri! Kai tu gimei, Gelovinės ežero raganius man išpranašavo, kad aš turiu žūti iš tavo rankos. Todėl ne du kartu, bet tris kartus aš kėsinausi tave nudėti. Bet kokis likimas žmogui lemta, tokis jį turi ištikti, ir veltui stengiasi žmogus jo išvengti.

Mirštančiu balsu jam viską papasakojo karalius ir mirdamas prie visų jam pavedė savo karalystę, kaipo vienatiniam savo sūnui ir įpėdiniui.

Puolė dabar sūnus jam ant krūtinės, ėmė gailiai verkti, plaukus ant galvos rauti ir gailiai tėvui prikalbinėti:

— Tėvuli mielas, tėvuli brangus, kodėl taip pasielgei? Argi aš prieš tave būtau ranką kėlęs? Vai Dievuli Aukščiausias, ką aš, jaunas, padariau? Savo ranka tėvą sužeidžiau... Eisiu ir pasikarsiu ar nusiskandinsiu, kad mano akys saulės nebematytų.

— Nesisielok, sūnau. Nei tu kaltas, nei aš. Dievulis norėjo...

Taip taręs karalius užmerkė akis ir numirė.

Liepė Šarūnas palaidoti visus, kurie ten buvo kritę, psiėmė tėvo lavoną ir nuvyko su visais savo kareiviais Balynan. Ten sutiko pas pilies vartus jau visa sužinojusią motiną, kuri, pamačiusi savo vyro lavoną, ėmė gailiai raudoti.

Daug dienų raudojo karaliaus sena karalienė, dar labiau jo raudojo Šarūnas, iš kurio rankos jis žuvo. Raudojo giminės ir viso krašto žmonės, nes miręs karalius buvo teisingas ir visiems geras.

Sukvietė Šarūnas viso krašto kunigus ir vyskupus — ir per dvylika dienų jie meldėsi ir laikė už žuvusio karaliaus dūšią mišias, o paskui palaidojo jį toje vietoje tarp dviejų kelių, į Merkinę einančių, o ant jo kapo pastatė aukštą mūrytą stulpą. Tas stulpas ir nūnai dar stovi tarp dviejų vieškelių — iš Alytaus ir Subartonių. Ir maža yra žmonių, kurie žino, kodėl tas stulpas ten stovi ir kaip jis ten atsiradęs, o jis stovi ant Šarūno tėvo kapo.

Kada apraudojo, apgiedojo ir palaidojo seną karalių, ėmė viešpatauti, kraštą valdyti jaunasis žuvusio karaliaus sūnus, karalius Šarūnas.

Ir sako jisai savo kareiviams:

— Nebūtų visa tai atsitikę, jei nebūtų pranašavęs piktas raganius Gelovinės ežero saloje, geležiniuose rūmuose, begyvenantis.

Liepė tada Šarūnas tą piktą raganių suimti ir atvesti, gamindamas jam piktą kerštą.

Bet sužinojo apie tai raganius ir su visais savo turtais pasislėpė ežero dugnan, nugramzdinęs ten ir visą salą su savo geležiniais rūmais.

O kad Šarūnas nesurastų, kurioje vietoje toji sala buvo, kur yra tie rūmai, kuriuose jis gyvena, raganius padarė taip, kad pajuodo ežero tyri vandenys ir tapo, kaip degutas.

Tas raganius ir dabar ten tebegyvena ir dažnai žmonėms pasirodo ir, sako, gyvens jis ten iki pasaulio pabaigos.

Todėl nieko nesurado pasiųsti Šarūno kareiviai ir be raganiaus jie grįžo namopi.

Neilgai viešpatavo karalius Šarūnas, ramiai gyvendamas. Nors plati buvo jo šalis, daugel joje buvo miestų ir kaimų, bet panoro jisai visus

kraštus užkariauti, visus karalius nugalėti, koki tik yra pasauly. Surinko, kiek tik galėjo, Šarūnas kareivių ir išjojo karan. Kariavo vienus metus, antrus metus ir trečius, vis namo negrįždamas. Daugel buvo kraujo pralieta, daugel buvo miestų ir kaimų sudeginta, daugel žmonių nuskriausta — vis dar nesiliauja Šarūnas kariavęs...

Jau buvo paskutinį karalių benugalįs, kai sumanė jo pasiilgusi motina namo jį parkviesti. O kadangi moters plaukas ilgas, o protas trumpas, ji nieko geresnio nesumanė, kaip tik pranešti Šarūnui laišku, kad jo žmona ėmė ir pasidarė ištvirkusi: su kitais bernais geria uliavoja, jo žirgais važinėja, jo saldžiu midumi kitus bernus vaišina, savo šilko rūbais dėl kitų dėvi, savo aukso žiedus kitiems padovanojo. Kai tik karalius Šarūnas gavo tokį raštą, tuojau pasuko savo žirgą namų link — ir nujojo su visais kareiviais. Ilgai jojo ir pagaliau prijojo Balyno pilį, sustojo pas vartus ir užtrimitavo.

Išgirdo jo ragą žmona ir, nieko nežinodama, ką apie ją anyta buvo parašiusi, išėjo pasitiktų vyro į pilies vartus. Sutiko ją ten Šarūnas ir, nieko nesakydamas, ištraukė iš makščių kalaviją ir nukirto jai galvą. O nukirtęs nusėdo nuo žirgo ir nuėjo arklidėsna — mato, žirgai, kaip bitinai, nusistovėję žvengia, nekantriai kojomis žemę kapoja.

Nuėjo rūsiuosna, kur vynas stovėjo, ir mato: vyno ir midaus pilnos statinės, neliestos, kaip stovėjo, taip ir tebestovi.

Nuėjo aukštosna seklyčiosna — ir mato, kad visi šilko rūbai guli nedėvėti.

Ir suprato tada Šarūnas, kad nekaltai įskundė jo jauną žmoną motina, kad nekaltai jis nudėjo savo mylimąją — ir ėmė gailiai raudoti, ašaras lieti, bet buvo vėlu — žmonos nebeatgaivinsi.

Verkė raudojo dvylika dienų ir naktų, likimą savo keikė, motiną savo keikė, kad jį, jauną, apgavo, našliu jauną padarė.

Juo labiau keikė, juo labiau pyko, o įpykęs liepė motiną suimti, gilian rūsin pasodinti ir buvo besirengiąs ją, žmoną palaidojęs, nužudyti.

Dvylika dienų ir naktų žmoną apraudojęs, mišias už ją atlaikęs, palaidojo ją ant kranto tarp Gelovinės ir Krokiškės ir supylė ten aukštą kapą, kad iš tolo būtų jis visiems matyti ir kad visi jį matytų, o matydami minėtų, o minėdami gailėtųsi...

Kada palaidojo Šarūnas žmoną, liepė atvesti iš gilaus rūsio motiną, bet jam pranešė, kad nėra rūsy jo motinos, kad paleido ją senas tarnas ir drauge su ja pabėgo.

Įnirto, išgirdęs tai, Šarūnas, sėdo ant savo eikliausio žirgo ir pasileido ją vytis. Pavijo ją netoli Merkinės, ten kur sueina vieškeliai nuo Varėnos ir Nedzingės. Pavijęs kalaviju nukirto ir toje vietoje, kur ją nukirto, liepė

ten ir palaidoti, o ant jos kapo pastatė aukštą mūrytą stulpą, ir tas stulpas iki šiai dienai tebestovi, nors jis ir gerokai jau apiręs. Ir nežino dabar žmonės, kodėl jis ten stovi ir kaip jis ten atsiradęs, o stovi jisai ant Šarūno motinos kapo.

Motina mirdama prakeikė Šarūną, tardama:

— Kad tu kitų metų šviesos nesulauktai, kad tavo žirgas, kai josi, sukluptų, kad tu žemę palytėjęs akmenimi pavirstai.

Kaip jį motina prakeikė, taip ir atsitiko.

Jojo karalius Šarūnas naujan karan kitais metais ir kai prijojo Straują upę vieškeliu, kur iš Alytaus į Merkinę marguoja, pasibaidė jo žirgas, šoko į šoną ir suklupo. Nukrito nuo žirgo Šarūnas ir, kai tik palietė jis žemę, tuojau akmenimi pavirto.

Ten, kur jis žuvo, palaidojo jį žmonės ir ant jo kapo supylė didelį kalną, kurį ir šiandien Šarūno kapu vadina.

Ir guli jis tame kalne akmenimi pavirtęs iki šios dienos ir gulės jis ten iki pasaulio pabaigos.

O kai jis žuvo, trenkė perkūnas Balyno kalnan. Persiskyrė kalnas į dvi dali — ir nugrimzdo Šarūno dvaras giliai žemėn.

Kai tik nugrimzdo, vėl suėjo ir užsidarė kalnas.

Žuvo visi, kurie ten gyveno. Nusigandę žmonės apleido vietas, sudegino savo sodybas ir išbėgiojo į visas šalis...

Ir taip pranyko Balyno pilis ir miestas, kurių pėdsakų nebeliko.

L I Š K I A V A

Tai buvo seniai, labai seniai, dar tuo metu, kai visi žmonės buvo stabmeldžiai, ir retas kuris apie tikrą Dievą buvo girdėjęs. Gyveno Merkinėje labai didelis karalius, kuris turėjo tris brolius. Vienas jų buvo Punioje, kitas Varėnoje, o patsai jauniausias Liškiavoje. Visi jie irgi buvo stabmeldžiai.

Patsai jauniausias buvo labai geras žmonėms, ir todėl jį Dievas apdovanoti nusprendė. Jis dar buvo nevedęs, ir todėl jam vieną naktį prisisapnavo, kad jei jis nuvyks svetimon šalin, tai ras ten sau žmoną, viso pasaulio moterų gražiausią.

Užsikėlęs, jis tuoj liepė pabalnoti žirgą, paėmė gausių dovanų ir nujojo tolimon šalin. Žinoma, kaip visuomet, karalius ir ponus lydi dideli būriai tarnų, tai ir jį lydėjo, dargi ir kareivių gerą pulką su savim pasiėmė, kad girioje pikti žmonės, kuriais tuomet knibždėte knibždėjo miškai, kelio jam nepastotų, ar žvėrys nepultų.

Ar ilgai jojo, ar trumpai, tik pagaliau pasiekė tą kraštą, kur jauna, graži karalaitė gyveno. Patiko ji jam labai, nes buvo, kaip saulė skaisti. Ir ji karalaičio nesišalino, priėmė dovanas, tik tekėti už jo nenorėjo, kol jis apsikrikštys, nes, mat, ji buvo katalikė.

Ir baisu karalaičiui vyresniųjų brolių, ir mergelės, kurią labai pamilo, gaila... Pagalvojo, pagalvojo ir apsikrikštijo. Su juo apsikrikštijo visi jo palydai ir tarnai ir kareiviai.

Iškėlė ten vestuves ir grįžo karalaitis namo su žmona. O ją lydėjo keturios dešimtys jaunų brolių.

Kai jie parjojo Liškiavon, sako karalaitė:

— Kaip gi mes čia gyvensim, kad niekur bažnyčios nėra, niekur šventų varpų negirdėti? Kur mes ponui Dievui melsimės?

Ir ėmė jį įkalbinėti, kad jis bažnyčią pastatytų.

Norėtų karalaitis žmonai įtikti, bet ir žmonių ir brolių bijo, kad tie nesužinotų, jo nenubaustų.

Ir pasakė tuomet keturios dešimtys jaunų karalaitės brolių:

— Mes tau pastatysim tokią bažnyčią, kurios niekas nematys, iki bus visai užbaigta.

Ir ėmė broliai naktimis statyti. Dieną miega, naktimis stato. O kiek nakčia pastato, visa žemėn nugrimsta, ir viršuj vis nieko nematyti.

Taip jie statė keturiasdešimt naktų.

Kai užbaigė, paskutinį kryžių ant bokšto prikalė, bažnyčia tuomet visa išsikėlė aukštyn. Buvo tokia didelė ir aukšta, kad tokios kitos nebuvo ir nebus visam pasauly.

Varpai skamba, kunigai mišias gieda, o nuvargę broliai nuėjo požemin bažnyčios, atsigulė, užmigo ir miega ten, iki pasaulis pasibaigs...

Džiaugiasi karalaitė, kad yra bažnyčia, kurioje ji gali pasimelsti. Iš džiaugsmo ji apdovanojo gausiai visus žmones. Kas maža turėjo, tam daugiau davė, kas daug turėjo, tas mažiau gavo, o tie, kurie nieko neturėjo, gausiausiai buvo apdovanoti.

Išgirdę tai žmonės, ėmė plaukti iš visų šalių. Kas ateidavo Liškiavon, tas tuščiom rankom namo negrįždavo.

— Ot, tai karalius! — kalba žmonės: — Jis girdo ir valgydina ne taip, kaip jo broliai, kurie vien tik lupa ir vargdina žmones.

Ir sumanė jie visi turėti jį savo karaliumi; metė savo namus, išėjo visi Liškiavon, kad gyventų ir turėtų Liškiavos valdovą savo karaliumi.

Pamatė kiti karaliai, kad jie liks be žmonių; nebus kam arti, akėti, nebus kam pinigų mokėti, — ir susibuntavojo prieš jauniausią brolį. Jie surinko didelį vaiską ir užpuolė Liškiavą pirmą Velykų dieną, kai tokios nelaimės niekas nebuvo laukęs, nesitikėjęs.

Būtų gal išmušę visus žmones, užmušę karalių ir karalaitę, kad Dievas jų nebūtų gelbėjęs: mat, visa bažnyčia su žmonėmis, su kunigais, su karalium ir karaliene nugrimzdo žemėn. Ant viršaus beliko tik vieno bokšto viršūnė, kurią supykę broliai apgriovė gerokai.

O visi žmonės, karalius su karaliene ir kunigai, kur kuris stovėjo, ką darė, taip ir pasiliko, saldžiu miegu užmigę ir miegos ten, iki pasaulis pasibaigs.

Prieš pasauliui pasibaigiant iškils vėl toji bažnyčia aukštyn. O tas bus Velykų pirmą dieną.

Kai kuriems dievobaimingiems žmonėms senovėj pasisekdavo įeiti ton bažnyčion ir matyti, kas ten darosi...

Bet dabar jau dievobaimingų nėra, tai niekas ir nežino, kas ten darosi...

Štai kas buvo Liškiavoj.

Yra žmonių, kurie kitaip pasakoja. Bet tai paskalos, piktų brolių prasimanymas. Jos irgi plačiai pasklido, bet jomis tikėti nereikia.

* * *

KRĖVĖ APIE DAINAVOS PADAVIMUS

Ketvirtajam „Dainavos šalies senų žmonių padavimų" leidimui pasirodžius, Lietuvos Žiniose (1940 V 11, Nr. 106) buvo išsp. A. Laisvydo (Antano Venclovos) reportažas „Kaip buvo parašyta populiariausia mūsų knyga", iš kurio čia perspausdinami Krėvės atsakymai į Lietuvos Žinių bendradarbio klausimus:

— Įdomu, kaip Jums kilo idėja parašyti savo taip išgarsėjusią knygą? — kreipiuos į rašytoją, kuris sėdi prieš mane ir šypsosi savo tokia pažįstama gera šypsena.

— Būdamas dar Kijevo universiteto studentas, — pradeda gerb. rašytojas, — su prof. E. Volteriu[1]) dvi vasaras turėjau progos gerokai pakeliauti po Dainavos kraštą. Mudu tada apkeliavome jį nuo Seinų ligi Valkininkų[2]). Prof. E. Volteris, Petrapilio Mokslų Akademijos komandiruotas, rinko ir plokštelėse užrašinėjo mūsų pasakas ir dainas. Gaila, kad tos plokštelės kažkur žuvo. Tuo metu aš taip pat užrašiau daug tautosakos, kuri jau nepriklausomoje Lietuvoje buvo paskelbta ir sudarė mano „Dzūkų liaudies dainas"[3]), „Sparnuočius liaudies padavimuose", „Aitvarą liaudies padavimuose" ir „Dzūkų poringes"[4]) (pirmoji ten išspausdinta poringė užrašyta ne mano, bet buv. Alytaus gimn. mokytojo J. Žekevičiaus apie 1931 m.). Klausant mūsų senutėlių dainų ir pasakojimų, kuriuose tiek daug nuoširdumo ir tų maloninių žodžių, man ir kilo idėja kai kuriuos padavimus perkurti ir duoti jiems literatūrinę formą.

— Malonėkite paaiškinti, iš kur paimtas pats žodis „Dainava", įdėtas Jūsų knygos antraštėje ir taip plačiai prigijęs?

— Dainava — senas Dzūkų krašto pavadinimas. Jį jau galima rasti senosiose kronikose[5]), tačiau ir dabar žmonės jį tebevartoja apie Merkinę, Marcinkonis, Varėną, Seinus. Dzūkai — vėlesnių laikų pavadinimas, pradėtas vartoti, matyt, kitų vietų žmonių, norint pajuokti ne jų tarme kalbančius žmones. Atsimenu, jei dainaviečius kas anksčiau pavadindavo dzūkais, jie įsižeisdavo. Tikrasis Dzūkų krašto vardas — Dainava.

— Gal malonėtumėte papasakoti, kuriomis aplinkybėmis savo padavimus rašėte?

— Išskiriant „Kunigaikštį Kunotą" ir „Seną pasaką apie narsųjį kunigaikštį Margirį", kurie mano parašyti žymiai vėliau, jau gyvenant Kaune, kitus padavimus rašiau gyvendamas Kaukaze, Baku mieste. „Gilšė" mano buvo parašyta jau anksčiau Kijeve. Baku mieste man nuo 1909 m. rudens teko mokytojauti realinėje mokykloje, dėstant rusų kalbą ir literatūrą. Turėdamas tada gan geras sąlygas, aš ir ėmiausi darbo laisvu nuo pareigų metu. Į restoranus vaikščioti nemėgau, taip pat kortomis nelošiau, todėl laiko buvo užtektinai. Knygą rašiau apie dvejetą metų. Reikia pastebėti, kad tiek studijuodamas Kijeve ir Lvove, tiek mokytojaudamas Baku mieste, lietuvių beveik nesutikdavau, tačiau kiekvieną vasarą atostogų metu lankydavaus Vilniuje ir gimtajame Subartonių kaime, kur kiekviename žingsnyje skambėjo senoji mūsų daina ir padavimai.

— Ar „Dainavos šalies padavimai" buvo pirmasis Jūsų kūrinys?

— Jau anksčiau, būdamas antro kurso studentas, buvau lietuviškai parašęs „Bobulės vargus" — iš pradžių dzūkų tarme. Tai buvo, berods, apie 1905–1906 metus. Tada mudu su L. Gira net buvome sugalvoję leisti dzūkišką laikraštį ir apie tai paskelbėme Seinų „Šaltinyje". Tai išgirdęs dr. Basanavičius pasipiktino ir ėmė mus atkalbinėti „neskaldyti Lietuvos", o rašyti bendrine kalba. Mano „Šarūnas" irgi parašytas anksčiau už „Dainavos šalies padavimus" — jį pradėjau rašyti dar studentaudamas Kijeve. Apie 1909 m. „Šarūnas" buvo pradėtas spausdinti Vilniuje, „Vilties" laikraštyje[6]).

— Įdomu, kiek Jūsų sukurti padavimai nutolo nuo tų, kuriuos girdėjote iš liaudies lūpų?

— Suprantama, jie nutolo gerokai. Liaudies padavimai paprastai būdavo gana primityvūs. Sakysim, „Milžinkapiui" parašyti impulsą davė mano girdėtas paprastusis padavimas apie vieną kalną. Buvo pasakojama, kad tame kalne gulįs milžinas, žuvęs kovoje su priešais, ir tiek. Visą siužetą, aišku, sugalvojau aš pats. „Užkeiktai mergai" parašyti davė mintį akmuo, gulįs Jociūnų kaimo laukuose, Liškiavos parapijoje.

— Mūsų liaudies padavimai neduoda platesnio senovės Lietuvos gyvenimo vaizdo. Gal malonėsite paaiškinti, kuo Jūs rėmėtės, konstruodamas senosios Lietuvos vaizdą savo „Padavimuose"?

— Dar studentaudamas Kijeve, aš labai kruopščiai pradėjau studijuoti veikalus, liečiančius Lietuvos senovę. Tų žinių man pirmiausia reikėjo, rašant „Šarūną" (jį pradėjau rašyti anksčiau už „Dainavos šalies padavimus"). Senosios Lietuvos vaizdą man padėjo susikurti Šainochos, Prochaskos, Haleckio istoriniai veikalai[7]), „Scriptores rerum prussicarum"[8]), be to, Stryjkovskio kronika[9]) ir Narbuto Lietuvos istorija[10]). Daugybę reikalingų mano studijoms knygų pristatydavo man prof. E. Volteris iš Petrapilio Imperatoriškosios Bibliotekos ir iš viso nurodinėjo, kur jų galėčiau gauti. Ypačiai daug man šiuo atžvilgiu davė Rimuotoji Rygos kronika[11]) ir Narbuto Lietuvos istorija, kurią buvau gavęs iš A. Jakšto-Dambrausko. Visą šią medžiagą aš studijavau, svarbiausia, norėdamas susidaryti bendrą senovės Lietuvos psi-

chologinį vaizdą. Kaune vėliau parašytojo „Kunigaikščio Kunoto" siužetas mano paimtas iš kronikų, — pasakoja toliau V. Krėvė, — Kunotas — jotvingių kunigaikštis[12]), tų pačių jotvingių, kurie kai kurių istorikų nuomone buvę per karus išžudyti, o prof. K. Būgos nuomone — jie buvę ne kas kitas, kaip pietiniai dzūkai, kurių religinis centras, anot to paties Būgos, buvęs apie Daugų ežerą. Ten yra ir mano minimas Rakalnio kalnas. Prie to ežero, kaip sako kronikos, Jogaila tardavęsis su svetimų kraštų pasiuntiniais. Parašyti „Margirį" kilo man mintis, kartą su dail. Galaune aplankius Punioje esantį Margirio kalną. Vietiniai žmonės to kalno nevadina kitaip, tik Margirio kalnu, ir neaišku, iš kur pas mus atsiradęs ir vartojamas Margis[13]).

— Koks buvo, rašant „Dainavos padavimus", Jūsų svarbiausias uždavinys?

— Gal būt, jau berašant, man atėjo į galvą mintis parodyti, koki didvyriai buvo senovės lietuviai, sukelti mūsų tautiečiams pasididžiavimą jais. Rusų kronikos senovės lietuvius vadina „chrobraja Litva (narsieji lietuvai). Man kaip tik rūpėjo parodyti savo tautiečiams tą jų „chrobrostį" ir duoti suprasti, kad gėdintis save laikyti lietuviais, kaip tai daugelis tada darydavo, nėra reikalo, o priešingai — tuo reikia didžiuotis.

— Ką galėtumėte pasakyti apie savo darbo metodą, rašant „Dainavos šalies padavimu"?

— Seniai rašiau, sunku beprisiminti. Galiu pasakyti tik tiek, kad aš visada rašau labai pamažu ir daug perdirbinėju. Kiekvienas leidimas išeina kiek pataisytas. Mat, kad rašiau savo padavimus pirmą kartą, neturėjau lietuviškų knygų, iš kurių būčiau galėjęs mokytis lietuvių kalbos. Vienintelis mano šaltinis šiuo atžvilgiu buvo gyvoji žmonių kalba, tačiau joje buvo primišę nemaža slavizmų, o savų žodžių, kuriais juos būtų galima pakeisti, nebuvo. Todėl tolimesniuose leidimuose teko kalbą kiek apšvarinti.

— Gal atsimenate, kuriomis aplinkybėmis buvo išleistas pirmasis Jūsų knygos leidimas?

— Išleidau jį savo pinigais, kiek atsimenu, apie 1500 egzempliorių. Suprantama, jokių honorarų už tą leidimą iš niekur negavau. Išspausdinta knyga buvo sukrauta Zavadzkio ir Šlapelio[14]) knygynuose Vilniuje. Tolimesnių laidų, kiek atsimenu, buvo spausdinama po 3000 egz.

— Leiskite dar paklausti, kurį padavimą Jūs pats laikote geriausiu?

— Man pačiam geriausiai patinka padavimas apie Margirį. Jis mano rašytas paskiausiai ir atrodo geriausiai pavykęs. Anksčiau rašytuose padavimuose aš pats matau tam tikro sentimentalumo, kuris, galimas daiktas, pareina nuo daugybės mažybinių ir maloninių žodžių.

— Ar negalėtumėte nurodyti pasaulinės literatūros kūrinių, kurie Jums būtų davę impulso panaudoti padavimuose kaip tik liaudies kūrybos elementus ir formą?

— Manau, kad vienintelis „Dainavos šalies senų žmonių padavimų" šaltinis yra mano girdėtieji žmonių padavimai ir iš viso liaudies kūryba, ne-

skaitant, žinoma, to, kuo aš pasinaudojau iš aukščiau nurodytų istorinių veikalų.

— Dar vienas klausimas. Iš kur imti „Padavimų" veikėjų vardai?

— Daugumas jų imta iš mano gimtosios apylinkės tikrų žmonių pavardžių, taip pat, kaip ir „Šarūne". Mano apylinkėj buvo sulenkintų pavardžių; paimdamas savo veikėjams pavadinti, aš jas atlietuvinau. Tuo būdu, pvz., iš „Kirklewski" išėjo „Kirklys" ir pn.

Atrodė, kad svarbiausi mūsų pokalbio punktai buvo išsemti. Kalba pradėjo krypti į kitus V. Krėvės veikalus ir į kitas temas. Tačiau visa tai teko atidėti kitam kartui, juo labiau, kad netrukus „Sakalo" b-vė nauju leidimu išleidžia puikiąsias V. Krėvės realistines apysakas — „Šiaudinėj pastogėj"[15]), kurių daugelis buvo rašoma lygiagrečiai su „Dainavos šalies padavimais". V. Krėvė labai gailisi, kad į minimą rinkinį negalės įeiti viena geriausių jo realistinių apysakų, parašyta Kijeve maždaug vienu metu su „Skerdžiumi", kuri per Didįjį karą žuvo almanacho „Baro" Nr. 2 redakcijoje[16]) ir kurios autorius dabar nebegalėjęs atstatyti iš naujo.

1) Eduardas Volteris (1856–1941), latvių kilmės filologas, Petrapilio universiteto privatdocentas, nuo 1922 profesoriavęs Kaune, daug yra rašęs lituanistiniais klausimais ir nemaža paskelbęs senų lietuviškų raštų ir tautosakos.

2) Mūsų Tautosakoje (X 1935 p. 222) Krėvė rašė, kad su Volteriu „1905–8 metais apvažinėjau Valkininkų, Marcinkonių, Ratnyčios, Perlojos, Liškiavos ir Merkinės parapijas, padėdamas jam, Petrapilio Mokslo Akademijos komandiruotam, užrašinėti dainas, kurių jis su fonografo pagalba užsirašydavo tik pirmą posmą".

3) Krėvės 1903–1908 m. užrašytosios dainos išspausdintos Tautoje ir Žodyje, I–II 1923–1924, o iš ten atmuštos atskira knyga — „Dainavos krašto liaudies dainos" 1924.

4) Apie tuos Krėvės tautosakos rinkinius žr. bibliografines pastabas šio tomo gale.

5) Istorijos šaltiniuose Dainava (terra Deynove) pirmą kartą paminėta 1253.

6) „Šarūnas" buvo išspausdintas Viltyje 1910–1911.

7) Karol Szajnocha (1818–1868), Antoni Prochaska (1852–1930) ir Oskar Halecki (g. 1891) — žymūs lenkų istorikai, nemaža rašę ir Lietuvos istorijos klausimais. Iš jų Haleckis, kaip jaunesnis, bus galėjęs turėti reikšmės nebent tik vėlesniesiems Krėvės veikalams.

8) Labai svarbus penkiatomis Prūsijos kronikų rinkinys, kurį 1861–1874 išsp. T. Hirsch, M. Töppen ir E. Strehlke.

9) Motiejaus Stryjkovskio lenkiškai rašytoji Kronika lenkų, lietuvių, žemaičių ir visos Rusės (1582) buvo labai vertinta vėlesniųjų Lietuvos istorikų ir rašytojų (S. Daukanto, T. Narbuto ir kt.)

10) Teodoro Narbuto (1784–1864) devyniatomė Lietuvos istorija (1835–1841), nors nekartą nekritiška ir moksliškai nepatikima, betgi persunkta Lietuvos meilės ir pasididžiavimo jos praeities garbe, buvo labai populiari Lietuvos visuomenėje ir davė daug medžiagos rašytojams, savo kūryboje vaizdavusiems senovės Lietuvą.

11) Eiliuotinė Livonijos kronika (Livländische Reimchronik) — vokiškas XIII amž. galo metraštis apie ordino žygius Livonijoje, taip pat ir apie jo kovas su lietuviais.

12) XV amž. lenkų kronikininkas Jonas Dlugošas rašė, kad 1264 Krokuvos ir Sandomieriaus kunigaikštis Boleslovas Gėdingasis smarkiai sumušė įtvingius, kuriems vadovavęs Komatas (anot XVI a. istoriko Martyno Kromerio, Konatas). Apie tą epizodą rašo ir senieji Lietuvos istorikai Stryjkovskis ir Kojalovičius. Krėvės kunigaikščio Kunoto ir jo bernelių drąsus pasiryžimas žūti beviltiškoje kovoje su daug gausesniu priešu nekartą gyvai primena Dlugošo ir kt. atsiliepimus apie įtvingių narsumą. Anot Dlugošo, įtvingiai — „laukinė ir karinga tauta, o garbės ir garso pas palikuonis tokia godi, kad nekartą dešimt įtvingių stojo prieš šimtą priešų, ta vienintele stiprindamies viltimi, kad po mirties, kaip žinojo, jų žygiai bus garbinami liaudies dainose... Nė vienas iš jų nevengė pavojaus ir abejotinos kovos, o kovoje niekada nė žingsnio atgal nesitraukė". Kai Komatas, narsiai puolęs lenkų būrį, krito jų iečių pervertas, jo mirtis įtvingių anaiptol nesulaikiusi, ir visi jie žuvę kovoje, „bet ir lenkai brangiai pirko savo laimėjimą". Anot Stryjkovskio, įtvingiai savo narsumu prilygę sabinams, samnitams, kartaginiečiams, spartiečiams prie Termopilų ir kitoms senovės tautoms, apie kurias rašė Livius ir kt. Betgi kai šie, nekartą gelbėdamies pabėgdavę iš kovos lauko, įtvingiai niekada nesitraukdavę, net matydami, kad kova pralaimėta. Ir taip „lietuviškieji įtvingiai savo ir savo tėvynės laisvę drąsia mirtimi kaip drąsūs vyrai užantspaudavo".

13) XIV amž. vokiečių kronikininkas Vygandas Marburgietis aprašė, kaip Margiris (tą vardą nurodo XVI amž. istorikas Kasparas Schützas, kuris atpasakojo aną Vygando kronikos epizodą: Wigandus nennet yhn könig Marger) geriau ryžtasi su visa pilies įgula nusižudyti, kaip pasiduoti kryžiuočiams. Margirio pilį Vygandas vadina Pilėnais (išlikusiame sutrumpintame lotyniškame jo kronikos vertime rašoma: castrum Pillenen). Vėliau kiti tą vardą iškreipė. Antai Dlugošas rašė Pullen, o Stryjkovskis manė, kad tai esanti rašybos klaida vietoje Punen (taigi — Punia). Panašiai rašė ir Kojalavičius: Pullen sed rectius Punie. Ir taip vėlesnieji autoriai vieni Margirį laikė aiškiau nelokalizuotų Pilėnų, kiti — Punios kunigaikščiu. Nevienodai imta rašyti ir paties Margirio vardą: daugelis jį ėmė vadinti Margiu. Margirio epizodas labai išpopuliarėjo. A. Kotzebue savo žinomoje Prūsijos istorijoje 1808 rašė, kad anas pagonių drąsumo pavyzdys esąs vertas Tacito plunksnos ir Homero lyros. Netruko atkreipti dėmesį į tą didvyrišką epizodą ir rašytojai, ėmę savo kūrybai temas iš Lietuvos istorijos: lenkų — L. Kondratavičius, J. Kraševskis ir H. Druckis-Lubeckis, lietuvių — S. Daukantas, M. Valančius, S. Gimžauskas, M. Šikšnys, L. Gira, V. Nagornoskis ir kt., kurių tarpe žymiausias buvo Krėvė.

14) M. Piaseckaitės-Šlapelienės knygynas.

15) Tai 2-sis leidimas, išspausdintas 1940.

16) „Skerdžius" buvo išspausdintas 1-je Baro knygoje 1915. 2-ji Baro knyga nebebuvo išleista.

*

* *

„Sutemose" išsp. 1921 m. kaip Krėvės raštų 1-sis tomas. Paskiri to rinkinio dalykai buvo jau anksčiau spausdinti Vaivorykštėje, Lietuvos Aide, Skaitymuose ir kt. Tame rinkinyje yra ir pirmasis mums žinomas lietuviškas Krėvės kūrinys „Miglos", išsp. pirmą kartą Vaivorykštėje 1913 III su nurodymu, kad jis rašytas Kijeve 1904. „Rex" anksčiau buvo išsp. lenkiškos poezijos rinkinyje Frustra, kurį Krėvė (slapyvardžiu Wajdelota) su savo draugais A. Krasovskiu ir M. Voronieckiu išleido 1907.

„Dainavos šalies senų žmonių padavimai" iš visų Krėvės veikalų susilaukė daugiausia leidimų: 1912, 1921 (faktiškai išėjo jau 1922), 1928 (Krėvės raštų 9-sis tomas), 1940, 1948 (tai su kalbinėmis P. Skardžiaus pataisomis perspausdintas 1928 leidimas), 1957 (tai pakartotas 1940 leidimas). Paskiri padavimai buvo daug kartų spausdinti periodikoje, vadovėliuose, chrestomatijose ir atskiromis knygelėmis. Iš visų padavimų pirmiausia buvo parašyta „Gilšė", išsp. Viltyje 1909 Nr. 103–106 ir tais pačiais metais drauge su „Bobulės vargais" išleista atskira knygele. Nuo 1928 m. leidimo rinkinin įtraukti du nauji padavimai apie kunigaikščius Kunotą (pirmiau spausdintas Iliustruotojoje Lietuvoje 1926 Nr. 40–46) ir Margirį. Savo turiniu ankštai surišti padavimai „Sūrūs vandenys" ir „Neramūs kalnai", kurie iš tikrųjų yra dvi vieno padavimo dalys, pirmiau buvo sujungti dar ir bendra antrašte „Užburtas kalnas", kurios nebėra 1940 leidime.

Pasakos parinktos iš įvairiuose leidiniuose Krėvės išspausdintų pasakų ir padavimų. Pasakos apie gegutę, karvelį, kregždę ir gandrą imtos iš „Mūsų paukščiai tautosakoje" (Mūsų Tautosaka I–II 1930). Pasakos apie laikštingalą buvo paskelbtos kaip „Mūsų paukščiai liaudies padavimuose. I. Lakštingala" (Mūsų Tautosaka VII 1933). Visos tos pasakos iš Mūsų Tautosakos buvo perspausdintos ir atskira knyga — „Sparnuočiai liaudies padavimuose" 1933.

Pasakos apie bites imtos iš Krėvės „Padavimų apie bites" (Tauta ir Žodis IV 1926).

Pasakos apie aitvarą imtos iš rinkinio „Aitvaras dzūkų legendose" (Mūsų Tautosaka III 1931), išsp. ir atskira knyga — „Aitvaras liaudies padavimuose" 1933. Šiame Krėvės raštų tome psl. 363–368 išsp. pasaka apie aitvarą pirmą kartą buvo paskelbta Gaisuose 1931 Nr. 1 antrašte „Nuotaka ir aitvaras; pasaka.

„Gražuolio nuotykiai" išsp. Trimite 1924 Nr. 172–174 ir 176–177.

„Burtininkas" išsp. Naujame Žodyje 1928 Nr. 16/17.

Padavimas apie Šarūną imtas iš padavimų apie Šarūną, paskelbtų Mūsų Tautosakoje I 1930, o vėliau pakartotų Krėvės „Dzūkų poringėse" 1934.

Pasakojimas apie Liškiavą imtas iš „Padavimų apie Liškiavą ir Merkinę" (Tauta ir Žodis III 1925).

* * *

Pirmojo Krėvės raštų tomo kalbą peržiūrint, talkino Leonardas Dambriūnas.

TURINYS

SUTEMOSE

Jaunųjų dienų vienumos aidai 5

Dainius (7). Mėnesiena (8). Ilgesys (10). Miglos (12). Regėjimas (17). Laimėjimas (19). Egoistas (21).

Sutemos 24

Nakties kibirkštys (24). Genio likimas (26). Sutemos (28). Vilkas (30). Senatvės mintys (31). Karo atbalsis (34).

Liaudies stygomis 38

Rex 65

Obląkanie (66) — Pamišimas (67). Rex (108) — Rex (109). Prometeusz (112) — Prometėjas (113). Ostatnia modlitwa (116) — Paskutinė malda (117).

Nusiminimo aidai 118

Skersakelėj (118). Žvejas (119). Kankliai (119). Noras (120). Pasaka (121). Žirgai (122). Aras (123). Audra bunda (124). Vamzdelis (125). Rūmų griuvėsiai (126). Šilas (127). Nuvargęs (127). Apleistas darželis (128). Meilė (129). Drevė (129). Kregždės (130). Verpėjėlė (131). Iš tolimos kelionės (131).

Jausmų pasaka 133

Pavasario jausmai (133). Pranokėjai (134). Meilė bunda (134). Širdis sprogsta (135). Aidas (135). Dobilėlis (136). Ilgesys (137). Šienapiūtė (138). Rugiapiūtė (139). Susitarė (140). Rūta (141). Kova (142). Žirgas (143). Taip pasibaigė (144).

Girių paslaptis 145

Rugiapiūtės pasaka (145). Darželio vargai (150). Berneliai grįžta (153). Šilainių paslaptis (159). Lakštingala (168).

DAINAVOS ŠALIES SENŲ ŽMONIŲ PADAVIMAI

Vakarinė giesmė 171
Milžinkapis 179
Užkeikta merga 195
Gilšė 202
Sūrūs vandenys 215
Neramūs kalnai 226
Kunigaikštis Kunotas 247
Sena pasaka apie narsųjį kunigaikštį Margirį, Punios valdovą 269
Daina apie Arą 306

PASAKOS

Lakštingala 313
Gegutė 338
Karvelis 342
Kregždė 347
Gandras 350
Bitės 353
Aitvaras 360
Gražuolio nuotykiai 374
Burtininkas 389
Šarūnas 396
Liškiava 404